

श्रीपरमात्मने नमः ।

सनातनजैनग्रंथमाला ।

६ ।

श्रीमदाचार्यवर्य-सोमदेवसूरिविरचिता

शब्दार्णवचंद्रिका ।

(जैनद्रैलघुवृत्तिः)

आगरामांतस्य-देहूग्रामनिवासिना

श्रीयुत श्रीलालजैनेन संपादिता ।

सा च

उस्मानाबादनिकासि-स्वर्गीयश्रेष्ठिवर्यगांधीकस्तूरचंद्रस्यात्मजबालचंद्रस्य स्मरणार्थं

काशीस्थ-भारतीयजैनसिद्धांतप्रकाशिनीसंस्थाया व्यवस्थापकेन

श्रीपन्नालालजैनेन

काशीस्थ-औदुम्बरनाम्नि मुद्रणालये प्रकाशिता ।

परिनिर्वाणसंवत् २४४१ ग्रीष्मब्दः १९१५ ।

प्रथमसंस्करणं

मूल्यं रूप्यकपंचकं ।

PRINTED BY HARI BHAI UPADHYAYA
at the Audumber Press, Kath Haveli, Benares City

सत्रयितुश्चरितं ।

न्यायव्याकरणादिशास्त्राभोधिमथननिस्सारितसमाधिशातकजनेन्द्रप्रभृत्यद्भुतप्रथरत्न स्वशमुपाश्रय यखर्वित्तुर्वादिनागनिन्द सततसुतप श्रीसमालिगितबदनसदनेऽन्वधीरयो विशु पूज्यपादो भूपयाचम स्तव तारमाहात्म्येन शकाब्दचतु शलते कार्णाटकदेशस्थकोलंगलामिध नगर । वतते स्म जनकोऽस्य जात्या विप्रो नाम्ना च माधघमद्वे माता च देवीव श्रीदेवी । यदा चाय प्रभुनिर्विण्य समाजग्राह ससारातकरा जैनी दीक्षा, ययौ तदा गुरुदत्तया देवनदीत्यास्यया रत्याति जगतीतले । तत् प्रमाणीदुःप्रमास्ते निम्नस्थोऽय श्लोक ।

यो देवनंदिप्रथमामिधानो बुद्ध्या महत्या च जिनेन्द्रबुद्धिः ।

स पूज्यपादोऽजनि देवताभिर्यत्पूजितं पादयुगं तदीयं ॥

प्रभोरस्य मतिगतिप्राप्त्यप्रभावान्निन्द्रबुद्धिर्देवसदोहप्रपूजितपादयुगलत्वात्पूज्यपाद इति चार्ये प्रसिद्धि जन्म तुविद्वारसमाजे । पर मौक्तिकी तु पूर्वोक्तैव । सप्रतीयते तन् जनदमहाभ्याकरणस्य मगलाचरणोधारिताश्लोकश्च येन । तथाहि—

लक्ष्मीरात्यंतिकी यस्य निरवचायभासते ।

देवनंदितपूजेशे नमस्तस्मै स्वयंभुवे ॥

प्राक्प्रोत्थिताभिधायमलस्य श्याताववतरति ध्रुतिदेश मित्रमिनाथाख्यायिका । समजनि स्वामिनोऽस्य महत्यारेका कदाचिञ्चित्पातित्रमचतुष्टयत्वान्निगितावबोधकतामधिगतस्य निर्मृशितारेकस्य जिनस्य साधितसर्व सत्त्वशक्त्ये सिद्धाते । ता दूरीम्तुकामो निष्कामोऽय महात्मा सततसमस्तावबोधकभास्करभाजुविषटितासद्गहनस्तोमे विदेहाख्ये क्षेत्रे गगनेन गतु मतिं विदधे । जातश्च तत्र सहस्र सावसर्वज्ञपादपद्म समुमूलितसदेहसदोह । विद्वत्ततिना तत एव समाभ्यायि जिनेन्द्रबुद्धिरिति नाम्ना । तत्कृतव्याकरणप्रथम शब्दार्णवेल्यपरनामसद्भावेऽपि जैनेन्द्रेलाख्यया । वीतरागस्यास्य चरणरत्नस्यप्रभाववशीभूत कालायस कल्याण कल्पते स्मातोऽधिगतवान् द्वि तीया पूज्यपादेति समाख्यामय विशु । ध्रुयते चेदमपि याद्वेदेहात्प्रत्यावतितस्य शरीरशोपण सुषोर तपस्तप्यमानस्यास्य विभो सततनारसभोत्तनखादनात् क्षुत्तुपायनेकविधपरीपहसहनाच नेत्रद्व द्व स्वकार्यकरणसामथ्यराहित्य गत । कदाचित्समिचयाया घनघासदेशीयराजावासभूमिचंकापुरस्थ सुप्रसिद्धमाहात्म्य श्रीशातिनाथजिन भवन । तत्र भगवद्भक्तिप्रवाहपरिप्लुतस्वया स्तोतुमारभत यनास्याश्च सकलसत्सङ्गपदाधदर्शनप्रवण नेत्रद्वद्वमजा यत । ततश्च समुद्भूतसमस्तदेशपर्यटनशक्ति कृतधर्मपदेशकरणभक्ति सचचाराखिभावनितल समुद्रासयन् जैनी सत्स्वरूपपदाधपक्ति, विधयन् नानाजननितासज्जानाधकारं येन शतश सहस्रश्चासंमार्गगामिनो मानवा सन्मार्गमुरीकृत्य प्रतिपेदिरे कृतवृत्त्यता । समुमूलितारातिवर्गो निष्कटकिताधिराज्यो गंग कुलतिलकायमानो दुर्विनीतकाभिधो राजाधिगम्य राजपीठ शशाशेशवीय ४७८ तमसवत्सरात् ५१३ तमाब्दपर्यंत धरामिमा, स्वीचकार सोऽपि दुर्विनीतकोऽस्य शिक्षया सुविनीयता ।

रचितग्रंथाः ।

यदय प्रभाति स्म न्यायव्याकरणकाव्यवचकाख्यान्नाद्यखिलविषयससूचकात्रैकान् प्रयान् समनुमीयतेऽतो ऽस्यासीदखिलतन्त्रखतत्रता । समुपश्लेषित च केनापि—

जैनेन्द्रं निजशब्दभागमतुलं सर्वार्थसिद्धिः परा

सिद्धाते निपुणस्यमुद्धकथिता जैनामिपेकः स्वक ।

छदः सूक्ष्मधियं समाधिशातकं स्वास्थ्य तदीयं विदा-

माख्यातीह स पूज्यपादमुनिप पूज्यो मुनीना गणैः ॥

प्रसिद्धिमनस्याभावहेति तद् प्रथितप्रथेषु जैनद्रव्याकरणसर्वाथसिद्धि (तत्त्वार्थसूत्रदीका) जैनामिपेक-समा धिशातक-श्लेषपदेशा । तत्रयति च केचिद् बौद्धसन्त्यासिजिनेन्द्रबुद्धिकृतपाणिनीयसूत्रकाशिकाविद्वतरपि निर्मातृत्वमस्मिन् परं तन्नामसाम्याद् भ्रामितमतरा नास्वयद् । न हि इदयते सति स्वनिर्मितव्याकरणप्रथे तद्विद्वति विद्यान्यायव्याकरणवितृत्करणेन तच्चिकीपापूरण । को धीमान् विद्यमाने स्त्रद्व्येऽन्यस्मादणमावहेत् ।

जैनेन्द्रव्याकरणं ।

मोदयतीन्द्रचन्द्राद्यष्टव्याकरणान्यतम शब्दार्णवापरामिध व्याकरणप्रथमिद स्वसर्वांगपूर्णचेन सर्वपामेव सस्त्रत साहित्यज्ञानवृणा मनसि । न हीदमुपलब्धान्यव्याकरणप्रथसदृश प्रलवितसूत्रसूत्रितमिष्टिचार्तिकतुटिकादिससा

पितृभ्यः । विम्वयते वीदयाम्य रचनासंगम्य वैयाकरणप्रधानाभीष्टमूनसूनणलाघव च । वर्तते च तत एवाधो
त्रिगिता एयानि — प्रमाणमकलंकम्य पूज्यपादस्य लक्षणं ।

धनजयकवे' धार्यं रत्नत्रयममंष्टकं ॥

संस्करणभेदः ।

सलभ्यते भारतवर्षात्तत्तदक्षिणप्रातयोभननिन संस्करणद्वय । सति च तत्रोत्तरीयसंस्करणे पाणिनीय
सूत्रानुसारि सङ्गितावयव सूत्र वात्तिकेष्टिप्रभृतयश्च । परं प्रथकर्तुर्नामं भगलाचरणमाद्यतसूत्रमेवमन्यानेक
सूत्राणि चोभयो समान्येव । सपद्यतेऽतो महान् सदेहो यत्कतरनिमित्तमस्मद्भक्तिभाजनपूज्यपादपूज्यपादे
न कतरधान्येन । नास्ति किञ्चिप्रमाणं पूवाचायनिदाष्टमस्मत्समीपे येन शक्युयाम सरलतया निर्णेतु । यद्यपि
विवादासदमेतत्ताथापि तत्संस्करणयुगलनिरीक्षणतया पार्यंतेऽवबोद्धु । निरणायि स्वाल्पशेषुपीशक्तिवशवदं
रस्मानिर्वाक्ष्य तेअपि संस्करणे यदाक्षिणाल्यमेव गरीयस्तनिमित्तं च । निर्णायकनिमित्तानि निम्ननिचद्धानि ।

प्रथम-साप्रतिक्रमसूत्रमुद्रणालयप्रभृतिसौगम्याभावेन दाक्षिणात्योऽयमाचार्यं सभ्रतया निर्माय पूर्व
प्रचारयितु स्वप्रधानासीत्तत्रैव स्वन्मभूमौ विभु पश्चात्तत्तत्प्रभारते । मन्यामहेऽतो तज्जननमहासुपलभ्यमा
नमेन व्याकरणं तत्कृत ।

द्वितीय-पुण्यति संप्राप्तटीकाप्रयाथास्मन्मतमेव । यावत्सधोपलब्धा अधुनापर्यंत टीकास्ता दृश्यते दाक्षि
णात्यसंस्करण समाधिर्देवबोपजीव्यमाना विहार्यका श्रीमद्भयनदिविरचिता महावृत्ति । वर्तते सा चोत्तरीय
संस्करणस्य । ये च सूत्रपाठप्रभृतिपत्रपाठा समुपलब्धगस्तेऽपि दक्षिणसंस्करणस्यैव । आचार्यप्रवरश्रीगुण
नदिविरचितायां जैनेन्द्रप्रक्रियाया सहस्यते स्थानेषु बहुषु समुत्प्रेखोऽधस्तनप्रकारक ।

नम धीपूज्यपादाय लक्षणं यदुपकमं ।

यदेवान् तदन्यत्र यन्नात्रास्ति न तत् क्वचित् ॥

तृतीय-सकेतमिप्रना । ज्ञापितानि चोत्तरीयसंस्करणे परस्मैपदात्मनेपदोभयपदान्युदात्तानुदात्तस्वरितस्वरभेद
चिन्हैः । न हि तद्बद्धाध्यायिनाऽनरा केषामपि सुज्ञानकरं ज्ञापनः । नास्मानिस्तेषां स्वरभावाभावमुररीक्रियते
परं प्रतिभाल्लहिम्नं सव्यवयोगिनि व्याकरणे कतुरभिप्रायसिद्धयभाव एतादृशेन यत्नसाध्येन सकेतेन । सत्तु
ष्टिसुपगच्छामा वय विगेम्य दक्षिणसंस्करणं न हि तत्रोपरिलिखितसकेताश्रयण । परं समाधिता विश्वहित
गाभिनाऽपरिवानिज्ञापनमरणि । यथा च स्थूलद्वयोऽन्यत्राहतपरिभ्रमिणोऽपि तज्ज्ञानसमर्था भवेयु । सति
चानुबधका धानुप्यामनेपदपरस्मैपदोभयसमुच्चका । तथाहि-वर्तते येषु ऐकारोऽथवा ङकारोऽनुबध सति
तयात्मनपदिन । येषु अकारस्तयुभयपदिनो येषु चाभावप्रयाणामपि सति ते परस्मैपदिन । यथा-एषै-
श्वी, रिमद्-ईपद्मने, बर्षाम्-वपने, भू-सत्तायामादय ।

चतुर्थे-मर्वागनिर्दापव्याकरणता । तदेव निर्दोषं सर्वांगपूर्णं च व्याकरणशास्त्र यत्सारगर्भितनिखिलाधर्मप्रति
पादकसूत्रसूत्रित, समाधितभाषासामस्त्वावबोधन । परमेतत्प्रभाभावोऽस्त्युत्तरसंस्करणे । नहि तत्राखिलानि-
गुणाणि निबद्धास्तस्त्स्थाने सुरिसूयर्था-अभयनदिपादेन वात्तिकेष्टिप्रभृतय । समुच्यते तेन सूत्रकर्तुं
सन्लाघव तद्विषयाज्ञानाप्रतिद्विकारणाभ्यामेव वानिकादिरचनाया सभवान् । न हि वातिकेदेदितविषयस्याय
मिदिराशीत्कालप्रथितप्रथेषु तदर्थानान् स्वयमाचार्यपूज्यपादरेवोदाहृतवाच्य । समुदाहृत तत्त्वार्थसूत्रटीकायां
सर्वादिः "प्रमाणनयैरधिगम" इति सूत्रव्याख्यावेलाया "नयसाधस्यालयात्तरत्वात्स्वनिपात प्राप्नोति ।
नय दोष । अभ्यहित्तत्वाप्रमाणस्य तपूज्यनपात । नास्त्येतद् विषयप्रतिपादक किञ्चि सूत्रं महानुत्तौ परं
'अभ्यहित्तं पूर्वं निपनान्ति' इति वातिकेकमभयननिमि । परं दाणितात्ये संस्करणे दृश्यते 'धार्यं ११३।११५।
इति सूत्रं । एवमेवान्येषु बहुष्वपि स्थलेषु तदर्थनाप्रायाल्यारणसपटन समुपयुज्यते । तदवधियतेऽस्मानि
दादिन्तर-वर्तानिभित् ।

पञ्च-उत्तरीयसंस्करणे प्रत्याहारसूत्रानुपलब्धि । अभभवमेतावद्ब्याकरणसूत्ररचयितु स्त्रत्यप्रत्याहाररच
नसामवहन् तत्पाठ्याचार्येऽप्रीतिं स्वकार्यसाधन । परं सद्यते निप्रानि तानि दाभिणाल्यसंस्करणे ।

इति समुपस्थाप्य विवेचनार्थं स्वमतं विरम्यतेऽस्मानि ।

१९२१ । }
१९-५-१९ । }

श्रीश्रीलालः ।

जैनद्रव्याकरणसूत्राणामकारादिक्रमणिका ।

अ

अकल्प्यात् सूत्रात्	३।२।७४	अस्ताति	४।१।१४७
अक्षादिभ्यो धेनोः	३।१।२२	असौ	५।१।१८०
अजाघर्ता टाप्	३।१।४	असिद्धोऽन्नामादयुक्त्वुक्	४।४।२०
अजीवे	४।०।२३	अष्ट औश्	५।१।१८
अजीवेऽणः	४।०।९९	अपडेकाच् प्राक्पदस्याचि	४।१।१८७
अण् कुटिलकायाः	३।३।१६९	अहन्	५।१।१०३
अत्रिभ्रानांघर्मसंसर्गाद् विद्यायाः	३।२।७५	अतो येय्	५।१।१५४
अद्यश्वीनाद्यप्रार्तीनमासन्नं	४।३।१७५	अशोः	५।२।१९५
अध्यायिन्येदशकालात्	३।३।२२८	अंघौ चोद्व्यान्	५।३।४९
अर्थाष्टे	२।३।१५७	अतोऽहः	५।४।१०७
अनञ् घात्	३।१।९	अघः	५।३।७७
अनः	४।२।१३८	अगः	५।४।१०९
अनीचः	३।१।१७	अचोऽहोऽहचः	५।२।१४३
अनुषो खावुप्	३।४।३६	अचः	४।४।१३७
अनुगादिनः	२।४।४७	अन्यादेशेऽश्	५।१।१८८
अनुग्वलं	३।४।१७०	अधिदूरेऽभेः	५।१।१३१
अतः पूर्वाद्भुम्	३।३।४०	अनुयातिकादीनां	५।२।२४
अतोऽवोऽघोऽमः	३।२।१६७	अण्मोः	५।२।१९९
अपादानेऽर्हापरुहोः	४।२।६२	अतोऽनादेर्वैः	५।१।९२
अभिनिष्क्रामति द्वारं	३।३।६९	अतोऽम्	५।१।२३
अभिजनः	३।३।७५	अल्पे	४।३।२७३
अर्धात्	४।२।२७	अकर्त्तरि	२।३।१९
अर्धात् पलकंसकपात्	३।४।२९	अकर्मको धिः	१।२।२
अघयवे तयद्	३।४।२११	अकामेऽमूर्धमस्तकात् स्वांगात्	४।३।१६०
अश्वत्याप्रहायण्याष्टण्	३।२।२४	अक्षादूहिण्यां	४।३।८५
अश्वादेः फञ्	३।१।१४१	अगे	४।४।५०
अश्वपत्यादेः	३।१।९३	अग्नैर्द्रादिषु देवतानां	४।३।१८०
अश्रद्धामर्षं	२।३।१३६	अग्नी चैः	२।२।९२
अस्मिञ्च	३।४।२०	अचः	४।३।३
अस् प्रजायाः	४।२।१५९	अचञ्च	१।१।६
अस्मिन्	४।२।२६	अचि	४।३।२४२
अस्मिन्नधिकं शतसहस्रे तत्संख्यं		अचि	१।४।१४०
शक्तिशब्दांताद्	३।४।२१४	अचिच्चेऽचः	२।१।१३५
अस्याहोश्च्यौ	५।२।१५५	अर्चाको यण्	४।३।७३
अस्सन्धुण्वने	४।४।५३	अजाघत्	१।३।११३
		अटश्च धौ	४।३।९०

अडधुचोपादे*	४१११८३	अंतः	५१४२१
अत	४१४५६	अंत च	५१४१२३
अतिऋमेऽतिर्गति	११११०	अशु	४११११२
अति	४१३११६	अंशाद्यतो	५१२१७
अतोऽनेकाद्य	४११७६	अंशं हारी	४११२१
अतो हे	४१४१०३		
अत्यसौऽभ्यादे	४१४१११	आ	
अदेडेप्	११११७	आकालिकं ठश्चाद्यंते	३१४१३१
अदोऽनघे	२१२१७५	आप्यायिकासुश् प्राय	३१३१७२
अघ	५१४१५०	आगर्वांनं	३१४१७५
अघराद्यात्	४१११३७	आग्नीध्रं गृहे	३१३१७-५
अधीत्यासन्नाना	११४९३	आडि रुद्रा	२१३५१
अधुना	४१११२२	आड्याजौ	२१३५०
अधु मृत्	११११९	आत	२१४१२
अध्वर्युश्चतुरनप्	११४१२२	आत्वादगडुलादे	३१४१३७
अन	४१४१७७	आतोऽन	२१३१२३
अनद्यतने लङ्	२१२१२	आद्यादिभ्यस्तसि	४१२६०
अनत्यंते	४१११७४	आदेऽच्छदस प्रगाथ	३१२३७
अनपत्येऽणीन	४१८१७१	आधारे चाद्यर्थाच्च	२१४१५६
अनाश्वान्	२१२१०५	आधारे	२१४१२६
अनुःपातघ्नित्यो	४१११८२	आनायोदकं जालाजले	२१३१२०
अनोद्धे	११२१५७	आपतग्लोर्ण्यं	२१४१५३
अन्यस्यापि	४१३१३०	आप्रपद्	३१४१६७
अपस्कृ	११२१७४	आमेऽ	२१४१७८
अपाऽल	११३१३२	आयस्थानात्	३१३१६०
अप्राणिजाते	११४१९४	आयुष समाहारे	४१२१३०
अप्प्रकृतितदर्थादिभि	११३१३१	आधर्वणोऽण्	३१३११७
अप्रयोगीत्	११२१३	आहोऽदृष्टण्	३१४१२०
अप्सरस	२१२११४	आवश्यकाधमर्ण्ये णिन्	२१३१६१
अभिनिविशश्च	११०११४३	आभ्ययुज्या वुञ्	३१३१२३
अमकाचाऽभ्यत्	४१२१३५	आ	४१३१५५
अर्घादी णा	४१३१-२	आकालोऽच् प्रदीप	११११५
अर्घ्ये	११३११५	आख्यातोपयोगे	११२१२५
अर्द्धे नप्	११३१६८	आड्माडा	४१३१७०
अत्ताऽत्तरं	११३१८१४	आऽमहता जातीय च	४१३१२०६
अत्प	४१३१२७०	आड स्पड्डे	११२१३०
अवा याद्येऽनेकं घं	११३१८८	आडि शालि	२१२१०१
अवाऽनघेऽचि	४१३११७	आडि यम्यस्मोऽहमुप	२१२१३१
अह	११४१२०४	आडोऽगुरो	२१११०८
अचरप्	४१११७०	आहोऽघो	४१३१३७
अंघोऽघे	४१११०७	आ च हौ	४१४११४
		आद्यातुक्पुंस्कात्	५१०१६१

आद्यतः
 आतः को ह्यावामः
 आदितः
 आतोऽनापः
 आतोऽपः
 आतो षश औ
 आदाबुपशोपक्रमं
 आदेरेकाचो द्वे
 आदेप्
 आदेनीप्
 आधारे
 आधारेऽधिककरणं
 आनेः
 आने सुक्
 आप औतः
 आपरा विभक्ती हलचः
 आप्रप्रधामान्
 आयाधे
 आमीयुयोः
 आम्यात्स्नेः सुट्
 आम्बन् ताकुः
 आविपि
 आशिरसोऽशोर्षश्च
 आशिपि नाथः
 आशिपि ध्नः
 आशिपि युच्
 आश्रयाविद्वोर्स्ववाच
 आसिद्धे आदेर्देश्यदेशीयकल्पाः
 आहस्यः
 आही दूरे

इ
 इक् टः
 इकःप्रोडांयुध्यण् झेः
 इकःशलोऽनिटोऽहशः कसः
 इकस्तौ
 इकः इखं
 इडः
 इडः
 इडानं हः
 इच्यात्
 इच्यार्थे लिटलोट्

५१११९३ इच्छोद्दोघेऽकचिति
 २१२३ इजः
 ५१११३६ इजः
 ४१११३९ इजतः
 ५१११५५ इञ्जिह्वाणञ्जगूढञः
 ५१११३६ इङ् ते
 १११११४ इटि चात् खं
 ४१३१ इटि विजः
 ४१३१८२ ईंशेः
 १११११६ इणः पौष्चलुङ् इलिङं घो ङः
 २१२३० इणेधृटि
 ११११४० इणोऽन्नेपे
 ५११११९ इजः प्यो दैवते
 ५१११५६ इतोऽनितेः
 ५११११५ इतोऽनित्तः
 ११११८५ इतोऽन्तेः
 ५१११७६ इट् दरिद्रः
 ५१३१५६ इदमः
 ११११०७ इदमो हः
 ५१११३४ इदम इश्
 ११११७१ इदमो मः
 ५१११६१ इदिहोर्लुम्
 ४११७८ इदुतः
 ११११७२ ईंशेर्द्विदिः
 २१२१६३ इनः कप्
 २१२१५३ इन्ञ्जन्पूर्वार्यम्णां शौ
 ५१११५२ इन् विक्रयः
 ४१११७१ इन् च परौ भवः
 ५१३१७० इन्
 ४१११४४ इन्त्रे
 ५१११३२ इन्द्रियं
 ४१३१२७ इप् चनेन
 २११२४ इप्तच्छ्रितादिभिः
 ११११२ इपा च प्राप्तापत्रे
 ४१३१२ इपि
 ५१२२२ इपोऽङ्गलः
 ११११२३ इपोऽहं वाक्ये
 २१३१२० इये सुमतिवृत्त्योः कः
 ११२१०८ इपोऽनिच्छार्पा
 ४१३१२८ इष्टादेः
 २१११४८ इमुसोर्बहुलं

२१३१४०
 ३१२१२१
 ५१२१४
 ३१११२९
 ३१११२८
 ५१११०२
 ४१३१६०
 ६ ११२०
 ४ ४१२९
 ५१११६३
 ४१३१८४
 २१३१३३
 २१२१७२
 ५१११२२
 ३१११५६
 ३११३२
 ४१३१११
 ४१११२१
 ४११११८
 ४१११०९
 ५१११८२
 ५११३७
 ५१२१२३
 ११११२१
 ४१२१८९
 ४१४१२
 २१२१८८
 २ १११३७
 ४११३६
 ४१३११८
 ४११३४
 १११४५
 ११३१२२
 ११३१२१
 २१४३५
 ४१३१५७
 ३१४१३२
 ४११७०३
 २१३३५
 ४११३१
 ४१२१६१

इसुसोऽपेक्षायां	५।४।३५	उदि कूले रुज्वहः	२।२।४०
ईं		उदि पूयुद्रोः	२।३।४१
ईं भ्राभ्रोः	५।२।१५४	उन्नुच्छेः	२।३।५०
ईंढः स्व्ये	५।१।१५१	उन्मनस्युदुत्सोः	४।१।३१
ईतः पुक् नित्यं	४।३।५८	उप् चैकादेः	३।३।२३५
ईद् ये	४।४।६८	उप् चाजिनात्	४।१।१८६
ईदासः	५।१।१५७	उप् चोलादिभ्यः	३।१।२०६
ईदुदः	४।४।१३८	उत्ते	३।३।२२
ईप्ताधिके	१।४।१८	उप् फले	३।३।१४६
ईप्केत्यासन्नः प्राक्परयोः	१।१।६९	उम्माने	३।४।२०२
ईप् शौंडादिभिः	१।३।३५	उप् स्त्रियां	३।१।१६४
ईपः	१।४।१७२	उपत्यकाधित्यके	३।४।१९६
ईपत्रः	४।१।११६	उपज्ञाते	३।३।९८
ईपा वाक्	२।१।९८	उपदंशो भायां	२।४।३०
ईपि	२।२।२७	उपर्युपरिष्ठात्	४।१।१४०
ईपि चोपे पीडक्यक्यः	२।४।३२	उपाज्जानुनीधिकर्णात् प्राये	३।३।४१
ईपाघाति	१।३।५४	उपात् प्रतियत्नवैकृतवाक्याध्याहारे	४।३।१३७
ईर्ष्यः	४।३।७	उपात् स्तुतौ	५।१।४७
ईशः	३।४।५२	उपात्	१।२।९६
ईशः	४।१।१५२	उपात्यालुङ्	१।१।७७
उ		उपेन	१।४।१७
उः	१।१।१०१	उषिलः	५।१।१९
उर्म्मन्	५।२।१३०	उबुजुग्	१।१।७१
उकोऽचः सं प्रकृत्याऽचः	४।१।१८४	उरः	५।२।१८३
उगदिचां घेऽभ्यादेः	५।१।५१	उरः प्रभृतेः	४।२।१९०
उडः घोः	५।१।८४	उरगः	२।२।६२
उडोः	५।३।११५	उरसाऽण् च	३।३।२४६
उडोऽतः	५।२।४	उरसोऽमे	४।२।११६
उधरोऽधेः	१।२।६०	उग् प्रचीर्यध्यजाचित्रे	४।१।२०४
उध्नः	१।१।२६	उशमेदे	३।२।७
उणादयो बहुलं	२।२।१८२	उशि मे	१।४।६४
उणादयः संप्रदानाद्यान्यत्र	२।४।६४	उशिलौ च देशे	४।१।५६
उत्छे	१।४।१६	उप्पाद् युन्	३।३।१३९
उत्करादिदृष्टः	३।२।९७	उष्टण्	३।३।५२
उत्तराद्वा	४।१।१४५	उपासोपसः	४।३।१८३
उत्तरपदं घुः	१।३।१२७	उस्यपदे	४।३।९८
उतोऽस्कात्	४।४।१०४		
उत्सादेदचाञ्	३।१।९७		
उद् ईहे	१।२।२३		
उद्कस्योर्दिकदालि पूर्णे	४।३।२२२		
उद्ग्रामाद् यष्टशोम्नः	३।२।११८		
		ऊ	
		ऊं	१।१।२७
		ऊदिदृघ्नः	५।१।१००
		ऊन्नः	३।१।१२
		ऊर्णोहंशुभंयश्च युग्	४।१।१०

ऊर्ध्वाहमदेहात्	३।२।१७०
ऊर्ध्वं शुष्पूरेः	२।४।२८
ऊरुघोरिचे	३।१।७२
ऊरुतोऽयोः	३।१।७६
ऋ	
ऋक्पूरप्पयोऽन्	४।२।९०
ऋचः सामयजुर्भ्यां	४।२।१०४
ऋच्छ्रुतः	५।२।१३६
ऋणे	१।४।३८
ऋणे रव्यैः	१।३।३६
ऋत्यकः	४।३।१२३
ऋत्युर्या ऋः	४।३।१०४
ऋत्यैवगेः	४।३।९१
ऋत्वादिभ्योऽण्	३।४।१२१
ऋत्विग्दृक्क्षन्दिगुण्णिगं चुयुजिर्कुंच	२।२।७१
ऋतः	५।१।११८
ऋत उः	४।३।११२
ऋतघ्न इद् स्वे	५।१।१४४
ऋतामिद्धोः	५।१।८३
ऋतां विद्यायोनिर्बंधात्	४।३।१७६
ऋते भासे	४।३।८९
ऋतो डिघे	५।२।११७
ऋदुडोऽरुप्चृत्चः	२।१।११४
ऋदुशानस् पुरुदेशोऽनेहसां	५।१।७५
ऋन्मोः	४।२।१२३
ऋपभोपानहाञ्यः	३।४।१७
ऋपिभ्योऽव्याये	३।३।५२
ऋषी मित्रे	४।३।२९१
ऋ	
ऋतश्च क्तेः	५।३।८३
ए	
एकः	३।१।११३
एकदिक्	३।३।९५
एकस्य तेमे	५।३।२६
एकाचो वशो भप् झपः रुचोः	५।३।७३
एकागाराघोरे	३।४।१२५
एकाच्छराद्यप्राणिदोः	३।३।१३१
एकाज्यौ णः	५।४।११४
एकात्	४।१।२०२
एकादद्गानौ	४।३।२४४
एकादाकिंश्चासहाये	४।१।१५८

एकादेर्यात्	४।१।८६
एकार्थं	१।३।९०
एको द्विबुहश्चैकदाः	१।०।१८३
एको ववत्	५।३।१२
एच्यप्	४।३।८३
एचोऽयवायाव्	४।३।७४
एचोऽश्याः	४।३।४४
एजेः खश्	२।२।३५
एत्यगः	५।४।८७
एत ऐ	२।४।८१
एतदः	४।१।१११
एति हः	५।२।१७१
एतेतौ थोः	४।१।११०
एधात्	४।१।१५२
एष्यतः	४।३।२९
एभ्योऽन्होऽन्हः	४।२।१११
एगिंवाक्चादुडोऽसुधियः	४।४।८२
एर्द्धं	५।१।६७
एर्मै	२।४।८३
एरुः	२।४।५७
एवात् कञ्	४।१।१७५
एवेऽनियोगे	४।३।९४
ऐ	
ऐः	४।४।१५०
ऐम्मुदरक्तविकारे	४।३।१९८
ओ	
ओऽम्नादिभ्यः	४।१।६८
ओऽर्द्धः	२।१।१४
ओजःसहोऽम्मसो वर्तते	३।३।१७८
ओत्	१।१।२४
ओत.	४।४।७२
ओतःश्ये	५।२।८०
ओतो णित्	५।१।७१
ओदाद्योऽशि	५।४।७१
ओदितः	५।३।८४
ओमाडोः	४।३।९७
ओर्देशे ठञ्	३।२।१३१
ओरावश्यके	२।१।१२४
ओसि	५।२।१०८
ऑ प्रारंभे	५।३।१२४
ओः पुयण्ये	५।२।२०१

	ओ		कर्तरि	१।२।८
			कर्तरि केन	१।३।७८
ओ		५।२।१२४	कर्तरि शप्	२।१।८१
औक्ष		४।४।१७६	कर्तरिबे	२।२।८१
ओदरिक आधूनः		४।१।१९	कर्तुं कि	२।१।१०
ओपयिकं		४।२।४८	कर्तुंकरणे	१।४।३२
	क		कर्तुंकर्मणो रुति	१।४।७९
क सौ		३।३।११६	कर्तुंकर्मणोभूकृन्भ्या चवौ	२।३।१२२
कङ्कदस्यावस्थाया य		४।२।१७८	कर्तुंस्ये कर्मण्यमूर्त्तौ शमे	१।२।४३
कचि स्वापे		४।३।२६	कर्तयन्नुचान	२।२।१०६
कच्छादे		३।२।१४९	कर्त्राव्य	१।२।१४५
कच्छाग्निवत्कवर्तद्या		३।२।१३९	कर्त्रोर्जीवपुरुषयोर्नश्वहो	२।४।२७
कच्छ्या डुर		४।१।६०	कर्मण्यण	२।२।१
कक्षुपि घो		४।१।१८५	कर्मण्यन्यथे	२।२।९३
कटोऽलाव्यादच रजसि		३।४।१६२	कर्मण्याक्रोशे	२।४।११
कटादिभ्यश्छदस्युप्		२।३।८७	कर्मणि	२।१।६६
कटिनातप्रस्तारसस्थानतघो-			कर्मणि घाणू	२।३।११
व्यवहारच्		३।३।२२९	कर्मणि चेषे	२।४।२९
कडगरदक्षिणास्थालीविलाच्छयो		३।४।८१	कर्मणि घ्न कुत्स्य	२।२।८७
कणमनस्तृती		१।२।१६५	कर्मणि गुणेऽव्यस्य	१।४।८७
कतरकतमौ जातिप्रक्ष		१।३।५५	कर्मणि भृतो	२।२।२८
कत्को. वेऽचि		४।३।२६७	कर्मणि ध्राञ्जे शरद्	३।२।१७३
कत्त्रि		४।३।२७०	कर्मणीप्	१।४।१
कयादे		३।२।१०४	कर्मणीचि त्यदाद्यन्यसमाने ह्रस्वप्रकृत्स्वर	२।२।७२
कथमित्थं		४।१।१३२	कर्मण्येऽस्मादांना	२।१।७६
कथामञ्		५।२।४५	कर्मठा घटते	४।१।२०
कथादष्टण्		३।३।५४	कर्मणोपेय सप्रदान	१।१।२२६
कथोऽतोऽस्वयंभुय		४।२।१४८	कर्मणोऽण्	४।२।५०
कथाया		३।१।१३३	कर्मव्यतिहारे ज	२।३।८५
कन्यात्रिवेष्यो कनीनत्रियणौ		३।१।८४८	कर्मण्याधारे	३।३।७९
क क ऋ पी च		५।४।२४	कर्मवेपाद् य	३।४।१६
कपिनातेर्दन्		५।४।१४५	कर्मवाधशोदस्याऽऽस	१।२।१४१
कपिषोधादागिरसे		३।१।१३८	कर्मवासविशिष्टे घा	४।३।२०७
कपमात्रे		५।४।७४	करणात् प्रीतात्	३।१।५५
कमितयन्वभ्यसे		४।१।२४	करणाधारे चानद्	२।३।११२
कमृतेनिर्दोषद्		२।१।४२	करणे	२।४।२२
कंपलात्तौ		३।४।४	करणे यज	२।२।८६
कंसाङ्गदृद्		३।४।२८	करस्फरोऽद्रौ च	४।१।१४५
कंकोहितादीर्कप्		४।१।२५	कवं घोष्णे	४।३।२७४
कंकोलात् क		३।३।४८	कमादेर्नुन्	३।२।७९
कपादिपरागमूले जाहति		३।४।१८३	कण	२।३।६८
कर्तरि		१।३।८१		

कल्याण्यादेर्णिन्	३११६१	कास्कान्	५१४३
कत्यग्नेर्ठण्	३११७०१	कास्यनेकाप्त्याटिड्चव् कृष्याम्	२११४६
कलाप्यश्वत्थयववुसोमायासैपमसो		किर्नाणा दी	५२११९२
बुञ्	३१३२६	कित्यूण्चदन्युक्	५११६२५
कश्च माने	४११५५७	किट्टुत्तिज सन् भिपज्यादिर्निदाक्षमेरा११३	
कष्टकक्षकृच्छ्रस्रगइनात् पापे चिकीर्षी	२१११९९	किदत्	१११६२
कप वृचद्गहनै	४१११३३	किदाशिपि	-११५७
कस्फादिपु	५१४४०	किम क	५१११७७
कसेऽद्ध्यद्धे	१११३५	किम क्षेपे	४१-१५५
कसोमात् ध्यञ्	३१२३२	किमदच स्येर्दतिदच	३१४-१०
कंडवादेर्यक्	२११४०	किमिदम कीडा	४३ २५४
कंएलगोनाविकारोपतापे	४१४ २३	किमोऽश्च	४१११७
कशभ्या	४११२००	किंकिलास्त्यर्धयोर्लेद्	२३१२३७
का	११२३७	कियत्तद्वहृष्व	२२२२५
काडाभिधिमयादे	११४२०	कियत्तदन्यात् द्वयानिद्वार्य इतर	४१११९९
काचर्त्त	११४४६	किवृत्तऽर्थिवे	२३१६
काचाराद्धं •	११४५२	किवृत्ते लिङ्गुलौ	२३१३५
काडाडभाडादीर	४११५८	किंस्तिवहोरद्वयादिवैपुल्यात्	४११२०८
काऽपादान	१ ४४१	किभ्यदच	५१११४२
कापय्यक्षे	४३२७१	किरतलंवे	४३ १३२
काभ्यादिभि	१३३३३	किष्कादय	४३१४६
कामुकस्य	११४११	किसरात्तेष्टन्	३३२०७
कायामजातो	२१२ ९८	कु करण लुनद्	२२१५६
कायास्तस्	४१११३	कु प्रतियत्न	१४ ७०
काया स्ताकादे	४३१४९	कु शश्च	२३१९०
कारस्कर	४३११३	कुमारश्चावात्	३४१८९
कारिकाद् स्थित्वाद्यनुपदेशे	१२१६४	कुनीशुडादुर	४११२०४
कारे प्राचा	४३१७८	कुतुप	४११२६६
कालघाटाजटाखलेलौ	४११४७	कुत्सिताज्ञातात्प	४११२८०
कालप्रयाजनाद् रोग	४११२९	कुत्स्याऽपापाणकै	१३१४५
कालखेलासमयेतुम् वाऽवसरे	२३१७८	कुप्याज्याभिद्धयोद्धवयुम्य स्रो	२११२२१
काला	१३२५	कुप्वो	५४ २३
कालावृत्तिमुखादय	१३१२४	कुप्वोस्त्यऽज्ञे सि	५४१२९
कालाज्जकालतन	४३१६८	कुमहृद्भ्या वा	४११३३
कालाप्यन्यभद्	११४५	कुमार श्रवणादिना	१३१६२
कालाध्वभावदश वा कर्म धीना	१२१४४	कुमारजाडनेयस	४२३७
कालाघारे सुजर्थ	११४७८	कुमारशार्प णिन्	२२६५
काला मथे	११४६४	कुमुदनडवतसमाहिपाडि्ट्	३१९४
कालऽनघतने हिं	४११२०	कुजादम्फ	३११९
कास्तोराजस्तुदास्कथ	४३१४२	कुडगोणस्थलभाजनागकुशकामुक	
कासूयाण्यास्तरद्	४ ११९७	कथरकटात् पानावपनावृत्रिमाश्रा	
		णास्थूलायसरिरिस्तुकेशयेदाशोणा	३११४१

कस्याधारसतोः	१।४।८०	कचित्	२।२।९९
काश्चालं	१।३।२२३	कचित् करणे	२।१।७२
कादल्पे	३।१।५६	कचिचुर्यात्	४।१।१९१
काज्ज्ञादेश्चानत्यंते	४।२।१३	कचिदपे	२।२।६४
कत्वा	१।३।८८	कस्यैकाज्ञघसः	५।१।१११
किञ्चुत्खौ	२।३।१६५	किणोस्तसेःपः	५।४।४१
किञ्चोणादेः	५।१।१२४	कित्यस्य कुः	५।३।१००
कित्य स्कंदस्यंदोः	४।४।३२	किप्	२।२।७४
केन कर्मणि	१।४।५५	कौ	४।४।३६
केः	३।३।१७२	कसस्याचि खं	५।२।७८
कृत्योः	४।४।९८	क्षत्राद् घः	३।१।१९७
कनोऽसितपलितात्	३।१।३५	क्षत्रियायाद् वान्	३।१।४२
क्यङ् च	२।१।१२	क्षपाशीःप्रैपे	५।३।१३३
क्यङ्मानिनोः	४।३।१९५	क्षणोः	१।२।१८
क्यचि	५।२।१५६	क्ष्यः	५।३।८५
क्यच्चयनाद्धृत्यापत्यस्य	४।४।१५५	क्षिज्योः शक्तौ	४।३।७८
क्यजक्षिनः	२।१।८	क्षिप्रटः	२।२।३९
क्यपो वा	१।२।१००	क्षिप्यालाटौ	४।१।४६
कम्द्रमो यङः	२।२।१४७	क्षिप्राशंसौ लृट् लृङ्	२।३।१२६
क्रमः कित्य	४।४।१५	क्षीवकृशोल्लाघाः	५।३।९७
क्रमेः	५।१।१२०	क्षीराद्धण्	३।२।२२
क्रमो मे	५।२।८३	क्षीरोऽपेः सोढद्वसमरीसाः	३ः२।६२
क्रय्यः स्वार्थे	४।३।७९	क्षुचृङ्गङ्ङेऽशनायोदन्यघनायं	५।२।१५७
क्रयादेः श्ना	२।१।९५	क्षुद्रकमालवात् सेनाखौ	३।२।४०
क्रव्ये	२।२।७६	क्षुद्राभ्यो वा	३।१।१६८
क्रियायोगे मिः	१।२।१५९	क्षुघ्वस इद्	५।१।१०६
क्रियामध्ये केपौ	१।४।७	क्षुघ्वस्वांतध्वांतलग्नम्लिष्टबुष्ट-	
क्रीङ्-जेः	४।३।५३	चिरिद्यफांटवाढपरिवृढं मंथम-	
क्रीञ्त्तन्यवस्यादेःप्रायः	४।३।१२७	नस्तमःसक्ताविस्पष्टाविश-	
क्रीडाजीविकयोर्नित्यं	१।३।५२	व्दस्वरानायासभृशप्रभौ	५।१।१३५
क्रीडोऽनुपर्याङः	१।२।१६	क्षुभ्नाघंतेषु	५।४।१३६
क्रीतचन्मानात्	३।३।१३७	क्षुल्लकाल्लो वा चुल्	३।४।१९४
कुर्यद्गुहेर्पांसूयार्यानां यं प्रति कौषुः	१।२।१३३	क्षुभ्रोः	२।३।२९
कुध्मंडार्यात्	२।२।१४६	क्षेत्रेऽन्यस्मिन् घो नाक्षे	४।१।३२
क्रीडादिभ्यः	३।१।८६	क्षेपादेरमत्सत्	१।२।१६२
क्रौ धान्ये	२।३।३१	क्षेपाव्ययातिग्रहेऽकृतृभायाः	४।२।६३
क्रौशयोजनाच्छताद्योजनाधामि-		क्षेपे	१।३।३९
गमर्हः	३।४।१९०	क्षेपे किं	१।३।५६
क्लिन्नादक्षिण चिल्पिल् च	३।४।१९५	क्षेपे मिडिः	४।३।२४३
क्लिशः	१।१।९६	क्षेमप्रियमद्रेऽण् च	२।२।५३
		क्षेमादिभ्यः	४।२।३३

क्षेर्हीः	४।४।६२	ग	
क्षो मः	५।३।९३	गजप्रामजनबंधुसहायात्तल	३।२।५०
	ख	गणश्चेः	५।२।२९५
खाचि	४।४।९६	गाणिकायाः	३।२।४७
खञ् च	३।४।१७	गते स्थानिभ्यच्चांतिनैकश्च	१।४।५८
खट्वाऽकमे	१।३।२४	गदमदयमोऽगोः	२।१।१०६
खनेर्ङडरेकेकयकाश्च	२।३।११५	गमादीनां कौ	४।४।४२
खमादेशे	५।१।१६३	गमिपुयमां छः	५।२।८४
खय् खयः शरि	५।४।१४६	गमेः	५।१।१९४
खय्यरे खं वा	५।४।२७	गमेःखच्चखट्टाः	२।२।५८
खरखुरान्नस् नासिकायाः खौ	४।२।१८२	गमेः प्रतीक्षे	१।२।३१
खरश्चर्	५।२।१८५	गमो वा	१।१।१०२
खश्चाध्याने च	३।४।१७३	गंधनायक्षेपसेवान्यायप्रतियत्न-	
खश् स्वस्य	२।२।८४	प्रकथोपयोगे	१।२।४०
खार्थो वा	४।२।१२८	गरुगलं विपांग्यंगे	५।३।५८
खारीकाकणीभ्यः कप्	३।४।४०	गवाश्वादिश्च	१।४।९८
खित्यक्षेः कृति	४।३।२३२	गवियुधि स्थिरः	५।४।८६
खुमाये कचिण्वुः	२।३।१०५	गड्वादय ईपः	१।३।१२२
खेऽध्वनः	४।४।१७६	गत्यर्थवदेऽच्छः	१।२।१६७
खे कृति बहुलं	४।३।१६२	गत्यर्थात् कुटिले	२।१।३४
खेयमृपोद्यं	२।१।१२०	गत्वरः	२।२।१६०
खोऽलंकर्मालं पुरुषपापडक्षाशितंगोः	४।२।५	गम्यादिर्वत्स्यति	२।३।१
खौ	३।३।१००	गम्येऽह्वाश्वात् खञ्	३।४।१६३
खौ	४।२।१९६	गम्स्नोर्दे	५।१।११९
खौ	३।४।६६	गम्हन्जन्खन्घसोऽनडि-	४।४।२४
खौ	५।३।४७	गम्हन्विद्वद्ग्विशो वा	५।१।११२
खौ	४।३।२८६	गर्गभार्गविका	३।१।१०५
खौ	४।३।१५५	गर्गादेयञ्	३।१।३६
खौ	१।३।३७	गर्तद्युगहादिभ्यः	३।२।१५३
खौ	१।३।१८	गर्भादप्राणिनि	३।४।१६८
खौ क्वाथ	३।१।३९	गह्वे	२।३।१४०
खौ कंघोर्नानरेपु	१।४।११३	गल्भक्लोवहोडाडिट्	२।१।११
खौ शरदो धुञ्	१।३।३	गल्हादीनां बहुलं	१।२।१३७
खं तोऽणिं	३।२।१७५	गव्युतिरध्वमाने	४।३।७५
खं पादस्याहस्त्यादेः	४।२।१७१	गष्ट्	२।२।१२
खं पिषधस्यत्	५।२।१३३	गस्यकः	२।१।१४२
खयत्योऽतः	४।३।१३१	गाद्कुटामिणि डिङ्	१।१।८९
ख्याते ह्रये	२।२।११०	गाद् लिटि	१।४।१३९
ख्यातेऽभिच्यक्ते	५।३।१५	गागयोः	५।२।९१
छनृपां करणे	२।२।१७३	गाधिचिदधिकेऽशिपाणिगाणि-	
छनः शो य्	५।४।१५८	स्कादेः	४।४।१७२

गापापचो भावे	२।३।२३	गोवराजाख्यात् युञ् प्रायः	३।३।२३
गावातः	२।३।२०३	गोत्रे वृद्धोक्षोष्टोरभ्रराजराजन्यराज-	
गावातोऽनिक्	२।१।२४०	पुत्रवत्समनुष्याजाहुम्	३।२।४१
गावदः	२।३।५	गोदादंकवत्	३।३।६२
गांढ्यादिभ्यः	४।१।६५	गोदादंकवत्	३।२।११
गांधारिशाल्वेयाभ्यां	३।१।२०१	गोत्रादभ्यजिनः	३।३।११६
गिर्नाऽत्ये	२।१।४५	गोत्रांशाद् वृद्धे	३।१।२५
गिरादोमि	१।२।२८	गोत्रेऽभिजिद्भिद्विद्वृत्तोऽणो यञ्	४।२।७
गिरिवनेऽजनकोटरादेः	४।३।२८७	गोत्रेऽच्यनुप्	३।१।१०४
गिरिनद्यादीनां	५।४।११२	गोदानादीनां ब्रह्मर्च्यं	३।४।८४
गिरोऽघात्	१।२।५६	गोदांघयाः	४।२।१४३
गिलगिलगिलयोरगिलस्य	४।३।२३८	गोघाया हुष्टे	३।१।१६६
गुणस्त्वतलि	४।३।१६२	गोपूर्वाद्भञ् नित्यं	४।१।२४
गुणस्तिनस्यि वे	१।३।११६	गोम्वाभ्यभूमिसव्यापद्वित्रिकुशेशकुशंकु-	
गुणानामजातेः	१।१।११५	मंजिपुंजिपरमेवर्हिर्दिव्यग्नेःस्यः	५।४।७५
गुणांगोद्वेष्टेयस्	४।१।१६३	गोम्यर्च्यं	४।१।६७
गुणे श्रीदत्तस्यास्त्रियां	१।४।३६	गोयवाग्वपत्ती शाब्वात्	३।२।१५१
गुणैरस्वस्यैराविशत्यादिभिः	१।३।७७	गोरथात्	३।२।५७
गुणोक्तघेपत्	१।३।२७	गोरहदुपि	४।२।२५
गुणोक्तेरुतोऽलरुस्फोडः	३।१।३०	गोर्याऽचि	३।१।२१
गुपूध्विच्छपन्नपणेरायः	२।१।४१	गोर्विद्वेय	३।३।१३४
गुरुदयात् भाघुक्तोऽब्दः	३।२।५	गोर्वेह	४।३।११६
गेः	४।२।१८४	गोहेरुदुडः	४।४।८७
गेः काशे	४।३।२६४	गोपुचरः	४।३।१७०
गेःसुभ्रसुसोस्तुस्तुमोऽट्यपि	५।४।४७	गोष्ठ्यादेः	३।२।११६
गेऽतःश्रित्युत्	४।४।२०७	गौणात्	४।२।२२
गेऽपि	१।१।९२	गौणादीपरघाचारे	२।१।६
गे यक्	२।१।८०	गौ भोः किः	२।३।७२
गेरध्वमः	४।२।६८	गौरादिभ्यः	३।१।२३
गेरयौ	५।३।५२	गौरिभोगान्मतः सौ	४।३।२०३
गेरुहःप्र-	५।२।१४६	गौ रोः	२।३।२१
गेयोहासोः	१।२।१२	गौष्टानं भूतपूर्वं	३।४।१७६
गोः	४।४।१	गिड्ढति	१।१।२०
गोऽरात्	३।३।१५	ग्यतरौऽदुरो विरुतेः	५।४।११६
गोचरसंचर्यहप्रजसंक्रमापणलेल-		ग्युदयुजोऽयत्तपात्रे	१।२।७३
भगकपनिकपनिगमाः	२।३।११४	ग्रहः	२।३।४२
गोण्यादेः	४।३।२१७	ग्रहणे घा	४।१।१५
गोण्या मेये	१।१।१२	ग्रहादिभ्यो णिन्	२।१।१।३२
गोत्रचरणात् श्रयाघात्याकारावेतौ	३।४।१५३	ग्रहादेःक्तेः	५।१।१४
गोत्रघोर्गोत्रादिघाऽजिह्वाहरितका-		ग्रहोऽलित्येकाचो दोः	५।१।१५
त्यात्	३।१।२०	ग्रंथांताधिकादयं	४।३।२४७

ग्रामराष्ट्रस्याण्डणौ	३२११६५	घ्नो घ्नी हिंसायां	५२११५३
ग्रामकौटात्क्ष्णः	५१२१२०	घ्नो वध लिङिः	११४१३२
ग्रामाग्राश्रीः	५१४११५	घ्यादेरिकः	३१४१५०
ग्रामाघसब्	३२११०२	घ्युङः	५२११८३
ग्राम्यद्विखुरसंघेऽशिशौ स्त्री प्रायः	११३१०६		ङ
प्रवाभ्यांऽण् च	३१३३५	ङस्ङस्योः	४३११११
प्रीप्पयसंताद् वा	३१३२४	ङन् सौ	५११७४
प्रीप्मादछंदसि	३११६८	ङमो ङमुद् तु प्रात्	५१४१९८
प्रीप्मावरसमाद् बुञ्	३१३२७	ङस्यातो बुञ्	५२१२०५
प्रोऽचि	५१३१४६	ङस्य झल्लव्योः क्किति	४१४११२
ग्लाज्याहो निः	२१३१६३	ङान् द्वंद्वे	४३११७८
ग्लाभूजिस्यो ग्स्नुः	२१२१२७	ङित्	११११५५
	घ	ङिति प्रश्च	१२११०९
घञ्	२१३११६	ङितः सखं	२१४१८२
घञ्छे च मेः	५११४६	ङी खौ	५१११११
घञ्युपोद्गम्यमः	५२१४०	ङेः परात्मनः	४३३१५६
घञि भावकरणे	४१४२८	ङेर्यः	५१११११
घञि प्रायः	४३३२९६	ङेसुटोऽम्	५११२६
घटादिकगेचतुजनीञ्पूस्नस्नसरं-		ङेदितो दः	१२१६
ज्यमांऽपर्यपस्वत्कम्चम्धमःप्रोऽस्-		ङोऽणोऽद्यनाद् चादेः	५१४१५७
ज्योस्तु दीर्वा	४१४६०	ङौ	०१२१७
घत्विर्दकिमः	३१४२०७	ङौ	२११६८
घतुः	१११३७	ङणोः कुक्कुट्क शरि वा	५१४१४
घतोर्द्वयसण्माप्रद् बहुलं	४२१५५	ङचसेः स्मिन्स्मात्	५१११३
घतोऽरियुक्	४११४	ङ्याः	४३३२०८
घट्टगृहशदृशे	४३३२५३	ङ्यां	४१४१५१
घनाघनपाट्टपटौ	४३३१६	ङ्यापोः कचित्खौ	४३३२२८
घनांतर्घणोरुनापघनोपघ्नसंघोद्धनिघं		ङ्याम्मृद्ः	३१११
मूर्तिदिशात्याधानांगासन्नगणशस्त-		ङ्यासुभे	२१४१८६
निमित्ते	२३३७१	ङ्युगिहन्नंचोः	३११५
घस्यास्तुः कप्ररः	२३३१५६		च
घस्त्वुद्घञ्स्नि	११४१२६	चक्षः छशाञ् घाऽचि	११४१४२
घि प्रः	५१४१३५	चजोः कुर्विण्ये तेऽनितः	५२१६४
घुरपे लिमास्यद्दृष्टपच्याः कर्मकर्तरि	२१४६२	चटकाण्णरः	३१११६३
घेर्दीरनजादेः	५१४२१२	चतुरः	४११६
घोपनाद्विभुन्	४१११०६	चतुरनडुहोयां	५११७९
घौ कच्यनग्रे सन्वत्	५१२२११	चतुर्मासात् सौ	३३३३६
घ्नः	५१४१२५	चतुःशेरधिकुक्षेः	४१२१५७
घ्नः	११११०५	चतुष्टयं समंतमद्रस्य	५१४१६८
घ्नदघ वधः	२३३६३	चतुष्पादृष्टयादिभ्यां दम्	३१११७१
घ्नस्तोऽण्शश्री	५१३३५	चतुष्पचापदपात्	४३३१३४

चतुष्पाद् गर्भिण्याः	१।३।५८	चुद्धपो रायें	४।२।०७
चतुस्त्रिंशे सुच्	४ २।०२	चुरादिभ्यो णिच्	२।१।३६
चतुस्त्रिंशसि ह्यायनः	५।४।१०८	चूर्णलक्षणमुद्रादिनाण्	३।३।१७६
चरद्	३।४।१८०	चैलायें क्नाप.	२।४।१७
चरन्	३।३।१५८	चेष्टागतिकर्मण्यप्राप्तेऽविपी	१।४।२३
चरण स्थेणोलुङ्घयनुक्तौ	१।४।११	चोष्कु.	५।३।६५
चरणाद् वुञ्	३।३।११४	चौ	४।३।३०१
चरणाद्धर्मवत्	३ २।५१	चिन्हाजूर्याद्यनुकरण	६।२।१६१
चर् चरि	५।४।१५५		इ
चर्फलामुञ्चातः	५।२।०७	छः	३।२।२६
चर्मण्यञ्	३।४।१६	छकारकेऽन्यस्य दुक्	४।३।२६१
चर्मण्यत्यष्टौयञ्चक्रौयत्कक्षीवद्		छगलिनो णिट्न्	३।३।८९
रुमण्यवत्	५।३।४८	छण्	३।३।९
चर्मोदरे पूरे	२।४।१५	छदिवलेढञ्	३।४।१८
चरे.	२।१।१०७	छन्नो रथ.	३।२।१४
चरोऽद्	२।२।३१	छयौ च सं च	४।१।७
चरोऽतौ च	२।२।१३४	छवि	४।४।२८
चल्यद्यथात्	१।२।९९	छश्च वा	५।२।१६०
चस्यास्वे	४।४।७६	छद्वायुधात्	३।३।१६४
चस्यैके	४।३।५	छानादेरञ्	३।३।२१७
चस्योप्	५।२।१७९	छादेर्घेऽह्यादिगे.	४।४।९९
चस्सुर्य	२।३।७	छाया वहनां	१।४।११५
चह शाब्धे	४।४।९४	छेऽच	४।३।६९
चंद्रमागाप्रधां	३।१।३३	छेदादोर्नित्य	३।५।७६
चन्द्रायणं चरति	३।४।८५	छोऽनुपानादे	३।४।१२७
चंद्रोपेतात् काल.	३।२।६	छोऽभ्यमिथ	१।४।१७१
चात्	५।२।६८	छाऽपनाद् वा	३।२।८५
चादयोऽसत्ये	१।२।१५७	छोऽन्नाजीघेऽद्रे	३।३।७६
चापले	५।३।५	छंदोगोक्षिकयाश्चिन्हाद्	
चाय' फी	४।२।३०	चूनटान्य	३।३।११६
चार्ये द्वद्	१।३।९६	छंदसां य	३।३।४
चिह्निदचकनसदाभ्यत्समाह्नर्माह्नुत्	४।३।१४	छदसा निर्मिते	३।३।२४१
चितिपूजिकथिक्कुंथिचर्चं.	२।३।१००	छ् शू डे च	४।४।१६
चिर्ताय	५।३।१२६		ज
चित्तः कपि	४।३।०८९	जनपद् उञ्	३।२।८८
चित्यायासागोपसमाधौ च. कः	२।३।३७	जनपदराश. कछ	३ २।१२५
धिप्रोत्यतीरोहिण्या. स्त्रिया	३।३।१२	जन्भूगे यो वा	२।५।५१
चित्रे	२।३।१४१	जन्यवद्व्ययभ्येधेनु-	
चिरपष्टपरारेस्त	३।२।१७९	प्यामूत्पह्वगगाहंपत्याः	३।३।०४०
चिस्त्रु रोर्वां	४।३।५५	जन्यप्यो	५।२।३९
चौपराद् परिधाज्यौ	०।१।०७	जन्सन्गनां	४।४।४०

जनोऽनी ड	२२ ९६	झ	१२२६५
जपजमदददशभजपरी	५२२२०६	झाकृगृम्रीगुड क	२२२२३९
जप्तश्चस्तापाचितादच	५२२२४०	शागम्यद्यथेदश्वे	२२२२४७
जमोऽचि	५२२४१	शाजनोर्जा	५२२२८७
जयी च	३३३३०	शात	३३३५३
जट्यलभ्यकार्यसुकरं	३३३११४	शाद्यर्थोत्तयो	२३३६१
जरसो वा	५२२२१	शाप्येऽरिष्टेन	२२२२७
जराया डदच	५२२२३७	शाप्सास्थेयोक्तौ	२२२२२
जराया डस्	५२२२७६	शोऽने	२२२८५
जल्पमिक्षवृद्धमुहलुटाहाक	२२२१५१	शोऽस्वार्थ	२३३५१
जसि	५२२१०७	जगळधेनुवलजे	५२२२९
जसि	२२२१४६	जंवा योदच	३३३१४८
जसि	५२२११६	जंबूपलतिकादिषु ते	२२२११४
जस शी	५२२१४	ज्य	४२२१६५
जस्ससोऽशि	५२२१७	ज्य	४३२१
जहादि	४३३१०	ज्यायान्	४३३१६८
जागु	२२२१४९	ज्यायो झतारि	३२२११६
जागुरदच	२३३१८	ज्यातिरुद्रतावाड	२२२४८
जागुरधिभिणान्दिति	५२२१२	ज्योतिरायुष स्तोम	५३३६७
जातमहत्पृक्षादुक्षणा ये	४२२१०१	ज्योतिषं	३३३०१
जाति	४३३२००	ज्योत्स्नादिभ्योऽण्	४२२१५४
जातिर्वैकाण्याया बहुल	२२२१८६	ज्वरत्वर्थिव्यविमवावोडो	४३३१७
जातुपद्यदायदौ लिङ्	२३३१३८	ज्वलादिप्रहाद् वा	२२२१४५
जाति चान्योऽण् डिक्ता	३०३३		
जातेरयाश्शुद्रात्	३२२१७०	झ	
जातेषां प्रतिपञ्जन्माकृ	३२२१५७	झग्गिरिषोर्णमास्याप्रहायण्या	४२२१४०
जातेदडाऽद्रध्य	४२२१७	झयो हः	५२२१६४
जातौ	४३३१७५	झरूपकटपचेल्ह्रुवगोत्र-	
जातौ राम	३२२१९६	नुतमतहते प्रोऽनेकाच	४३३२०१
जायाया निङ्	४२२१६६	झरो झरि स्वे	५२२१६७
जायापत्योर्लक्षण	२२२१७	झल्यकिति मृञ्जदशोऽम्	४३३६०
जाम्नाटत्रायपिपा हिंसाया	२२२१७३	झलहोर्दिति	४३३१०१
जिप्रतरि	५२२१३१	झला	५२२१५४
जिह्वामूलगुल्दछ	३३३४४	झलो झलि	५३३१२
जीयाऽपण्य	४२२२०५	झलो जञ्	५३३७८
जीयापृतेप्रह कु	२२२१९	झला जञ् झशि	५३३१५४
जीयिकापनिपदिय	२२२१७५	झपो जश्	५३३१८४
जुमि	५२२१०	झयनिष्टोक्तौ कु कत्याणम्	२३३४१
जूगोभू	२२२१००	झि	२३३९१
जूरुय कण	५२२१००	झि मृन्वृद्धयद्यथा	
जूरिपम्भुषुमुन्दुमुनुमुत्तुमुल्लुच	२२२१६३	भायातीत्यसप्रतिशब्द	
ज	४३३१६४	प्यातिपद्यात्तयायुगपत्	
		मंपन्सावत्यात	२३३५

क्षिनामैव	१३३८६	ठश्चैकशाकायाः	४११२१८
क्षेः	१४११६८	ठाकेऽथर्वयूनः	४१४११८०
क्षेः को दिश्च	४१११७८	ठाङ्गारांतात्	३३३२२७
क्षेः प्रायः	४१४१४३		
क्षेत्रेऽस्	२४११०	ड	
क्ष्येन्मिर्द्धकिंहादामद्रव्ये	४१११८	डद्सुः	४३३१२७
क्षोऽतः	४११३	डट्यात्मनः	४३३१५३
		डट्स्तोमे	३४१७२
प्र		डटो ग्रंथं गृह्णन् क उप् च	४१११४
व इत्	४१२०१	डटो वयासि	४११२०
वजिनोऽयम्	४१२१०	डडर्द्धमाक्	१४१३६
वजः पृथिव्याः	३१११६	डडर्द्धाद्	३४१५७
वव्यंगादेः	५२११२	डडक्षिसत्तत्र्यैकद्रव्यैः	१३३७६
वार्थोऽर्थाकुत्सयोः	३१११२८	डतपडतमयोःसमानां स्त्रीभावे	५३३६
विण्यार्थोऽन्यनिष्ठाः	१४११५२	डति	१११३८
वितः फलेश्च	१२१८२	डदचर्फिडादीनां	५३३५५
विन् व्याप्तौ	२३१११	डाज्जलोहितादिभ्यः क्यप्	२१११२
वीन्मत्यर्थार्थोऽर्थादिभ्यः कः	२२१८१	डाजर्होऽत इतौ	४३१००
वे ग्रहणे प्रहरणे च सरुपं युद्धे	१३११६	डामहट् पित्रोः	३१२३१
वेरुप्	४११०२	डिति टेः	४१११८०
विण्यचः	५२१३	डिन्	३११२०६
व्यो यज्ञे	३३३३७	डोयर्धोदित् वेटोऽपतस्ते	५१११२९
ट		डनाद् धुट् सोऽश्चः	५१११६
ट ओजःसर्द्धोभस्तपोजसः	४३३१५१	डवितः त्किः	२३३७४
टखेऽहः	४१४१४७	ड्युश्चाष्टाचत्वारिंशत्चातुर्मास्याद्	
टगमर्त्य	२२२६६	यत्तं च	३४१८७
टाप्	३११४९	ड	
टायस्मद्	२१४१०	डकञ्	३२२१०३
टावृचि	३१११६	डकञ्यो वा ऽसे	३२२१६२
टि चापः	४११११०	डन्	१११२०९
टिहृटेरेः	२४१६७	डण् दितेश्च	३१११५३
टिदादिः	११११६१	डणि रं	३१११७०
टेः	४१११६१	डस्य	५२३३३
टो नास्त्रियां	५२२२६	डादिद्वित्ये	४३३४२
टोर्नास्त्रगरीन्घतेः	५४११४०	टे खं	१११११९
टोसिष्येतदश्चनत्	४१११८६	टे ऽग्निः	१३३१९१
टोस्यनोऽकः	४१११८६	टो डि रं	४१११९
ट्यंताघचः	१११७६	डरे ऽणः	१३३३०२
डितोऽधुः	२३३७४	ड्रण्	३१११६७
ठ		ण	
टट् भस्त्रादेः	३३३१६०	णनट्	२१११५०
टण्	४११२१६	णज्ञा पश्वाः	३२२१९

णाविष्ठचन्मृदः	४।४।१६२	तदर्हति	३।४।७१
णिक्रमाधिदुस्रोः कर्तरि कच्	२।१।५६	तदस्मिन्नं प्राये खौ	४।१।२५
णिचः	१।२।८६	तदस्मिन् युद्धे योद्ध्रयात्	३।२।६८
णिहलिजुडो वा	५।४।१६६	तदस्य पण्यं	३।३।२०६
णेः	४।४।५७	तदस्य संजातं तारकादिभ्य इतः	३।४।१६७
णौ कच्युडः प्रो ऽशास्वक्यूदितः	५।२।१२८	तदस्यास्त्यस्मिन्निति मनुः	४।१।४०
णोऽन्नात्	३।३।२४०	तदस्यांशघस्नभृतिः	३।४।६६
णी गमऽज्ञाने	१।४।१३६	तदोऽहिपूर्त्ता	४।३।२२६।६
णी मृगरमणे	४।४।२७	तद्	३।४।२१
णौ सन्कचोः	४।३।३२	तद् गच्छत्यध्वदूते	३।३।६८
ण्यः	२।१।१२२	तद् यात्येभ्यः	३।४।९१
ण्य आवश्यके	५।२।७४	तद्योजको हेतुः	१।२।१५५
ण्यास्विच्छृण्विघट्टिवंशोऽनः	२।३।६४	तद्वत्	४।३।८१
ण्युक्षेः	२।३।८६	तद्वहन रथप्रासंगाद् यः	३।३।२३२
ण्योऽतियेः	३।३।२५८	तद्वति धण्	४।१।१५
ण्युच्यु	२।१।१२९	तद्वत्योजःस्वप्नात्	२।१।१५३
ण्युनृज्भ्यां	१।३।८०	तद् घुंदाएकनागकुंजरैः	१।३।५४
ण्योर्व्याः	२।१।१०१	तद्वत्स्यधीते	३।२।७२
त		तनुवृहतीस्नातपुत्राणुश्रुत्यात् सूत्राच्छा-	
तः	२।२।१००	दनसमाप्तेवदृष्टीन्नमिपुणरिक्ते	४।२।४७
तः	४।३।१०२	तनेर्याकि	४।४।४८
ततः आगतः	३।३।५६	तनो वा	४।४।१४
ततो यूनि	३।१।११४	तन्भ्यस्थास्ते	१।४।१५१
तत्तस्मात्प्रादान्श्रुत्यस्समुज्वहाम्		तन्द्वाद्द्व्यधाश्रुसंश्रुतीण्भ्यसः	२।१।१४६
फत्वाप्तुमुमुभिडामत्यनक-		तपसः ष्यच्	२।१।२३
स्वरादयो द्विः	१।१।८८	तपस्तपोऽधेः	२।१।७७
तत्प्रत्यनोलोमफूलेपात्	३।३।१७९	तप्तान्ववात् रहसः	४।२।१६
तत्र	३।४।१६४	तपोऽनुतापे च	२।१।७०
तत्र जातः	३।३।१	तमः प्रकृष्टे मिडश्च	४।१।१६०
तत्र देयं	३।४।११०	तमसोऽवसमंघात्	४।२।६५
तत्र नियुक्तः	३।३।२२६	तमिन्नार्णवोर्जस्यलोर्जस्यिन-	
तत्र साधुः	३।३।२४९	घत्सलांशलाः	४।१।६६
तत्रार्थनि	४।२।७३	तयोर्व्यकत्तार्थाः	२।४।५८
तत्राहोपाशांशः केन	१।३।३८	तरन्	३।३।१५५
तत्रोभूतं पात्रेभ्यः	३।२।१६	तलो वा किड्योः	५।२।११४
तर्थादि परः	४।३।९३	तयकममकमेकार्थे	३।२।१६१
तथा यादेः	१।४।१६४	तयममौ डसि	५।१।७७
तद्	४।१।१२४	तव्यानीया	२।१।२०२
तदंता घ्यः	२।१।४४	तमादौ	४।३।१८९
तदप्रार्थं वा गृहपायलाभगुल्को-		तसेः	४।१।११४
पदा देयाः	३।४।१६	तए	३।३।६६
तदधे विपत्तिनि	३।४।१५		

तस्मै भृतोऽधीष्टः	३।४।१८	तिष्ठद्गवादीनि च	१।३।१४
तस्मै हितैः राजाचार्यम्राह्मणवृष्णः	३।४।१७	तीच्छसहस्रमरुपरिपः	५।१।१०३
तस्य	३।४।१३५	तीयाष्टीकण् विद्यायां	४।२।४४
तस्य धर्म्यं	३।३।२०२	तीयो डिति	१।१।५३
तस्य निवासादूरमवौ	३।२।८६	तुः	५।१।१२१
तस्य वापः	३।४।४६	तुद्भ्यः शः	२।१।९१
तस्य विकारः	३।३।१२३	तुद्भावर्मत्या ढण्	३।३।७८
तस्य व्याख्यानं च प्रयात्	३।३।४९	तुभ्यमहो ङयि	४।१।१७०
तस्य समूहः	३।२।३८	तुमीच्छायां धोर्वाप्	२।१।५
तस्य स्वं	३।३।१०२	तुमेककर्तृके	२।३।१४९
तस्य स्थिपूरणे ङ्	४।१।१	तुरायणपारावर्णं यजतेऽधीते	३।४।८८
तस्यापत्यं	३।१।११२	तुरिष्टेमेयस्तु	४।४।१६०
तक्षः स्वार्थं	२।१।९०	तुल्यायैर्न्मा	१।४।८८
ता	१।३।७०	तुहोर्वाङ्गा	२।४।९९
ता चानादरे	१।४।५९	तृष्णीकः	३।३।२१८
ताऽतोऽर्धत्सैः	१।४।४४	तृष्णीकां	४।१।१७३
तादर्थ्यं	१।४।२५	तृष्णीमि	२।४।४४
ताया व्याश्रये	४।२।६५	तृ चातोऽपोनपादपांनपाच्छतद्द्रात्	३।२।२८
ताया ङ्यश्च	४।३।१८१	तृज्वत् क्रोष्टुः	५।१।७६
तायाः शपे	४।३।१७१	तृणे जाती	४।३।२६६
तारकाष्टकयर्णका ज्योतिःक्रियातां-		तृणेद	५।२।१००
तवै	५।२।५६	तृप्तायैस्ता	१।४।५०
तालाद् धनुषि	३।३।१२५	तृष्णाशीतादाङ्गुरसहै	३।४।१८४
ता शपे	१।४।६८	तृषडफगुफोमशुभां	५।१।३९
तासस्त्योःखं	५।२।१६६	तृष्याश्वाहै	२।३।१६०
तास्थानेऽतऽलः	१।१।५४	तृष्वोःकालेऽतरे	२।४।३९
ति	५।२।२०८	तृस्योऽधे	३।२।११७
तिः	१।२।१६०	तेऽगेः	४।३।३६
तिककितवादेर्वै	१।४।१६३	तेऽण्ये	४।४।६३
तिकादेः किम्	३।१।१८४	ते द्विः	४।२।९
तिष्ठाद्दुः	१।३।८३	तेन दीप्यत्जनगजयज्ञितं	३।३।१५३
तिचिरिवरतंतुसंढिक्रीलाच्छण्	३।३।८८	तेन निर्वृत्तः	३।४।९७
तिपि धोः	५।३।१०८	तेन निर्वृत्तः	३।२।८५
तिरसः तिर्थं	४।३।२४८	तेन प्रोक्तं	३।३।८४
तिरसो पा	५।४।३३	तेन यथाकपालहस्ताण्यं	३।४।११३
तिरदच्यपवर्गं	२।४।४२	तेन रक्तं रागात्	३।२।१
तिरोंऽतर्क्षी	१।२।१६८	तेन विस्तः चंनुवणौ	४।१।१३
तिलययादौ	३।३।१३२	तेन सदेति तुल्ययोगे	१।३।९५
तिळात् पिंजपेजौ तिष्कळे	४।१।१५९	तेनैवः	४।१।१८५
तिलोमामंगात्	३।३।१६१	तेभ्यः फेभाः	१।४।५३
तिष्ठतेः	४।१।३२	तेरस्त्यादेः	४।१।११

ते सेटि	४४१५८	त्वयंपादाने	२१४३४
ते सुपः	४११३३	त्वामेपः	५३१२७
तैपपौर्षं भे	४४१५७	त्वाहौ सौ	५११२६८
तोऽनञ्से सात्सोः खं	४३१२५	त्वे	४३१२९
तोःसोऽनन्ते सौ	५१११७९	त्वे वा	३१११०
तोलि	५४११६२		
तौ सत्	२३११५		
तौ झः	४१११६२	थः	४३१९
तत्रान्नवोद्भृते	४११२३	थविन्सेः	२४१९१
तं भूतो भावी	३४१६९	थस्नोरातः	४४११०९
तुंङ्घिवटिवलेभः	४११९९	थस्य मे पित्यचि	५२१९५
तुंदशोके परिमृजापनुदोऽलस-		थादत्	५११४
सुखाहरे	२२१११	थामाजिनांतादुप्	३२११८७
तुंदादिग्रीहेरिलश्च	४११८०	थासः से	२४१६८
त्ति	४३१२६५	थे वा	४४१२७
त्कित्प्येऽदोऽगे जग्धिः	१४११२८	थो न्यः	५११६८
त्यः	२१११	थ्योऽजावेः	३४१९
त्यखे त्याश्रयं	१११७२		
त्यदादिः	१११८६		
त्यदादि च	१३१९९		
त्यदादेरः	५१११७६	दः	५१११८३
त्यदादेर्मयद्	३३१६६	दः	५३१११०
त्ययोः	५२१५४	दगुकौशलकर्मारच्छागवृपाद्युद् च	३१११८५
त्यस्येऽचित्क्यापीदतोऽसुपोऽ-		दद्रुशाकीपलास्याः प्रश्च	४११५९
यदादेः	५२१५३	दध्नष्टण्	३२१२०
त्यात्	२३१९३	दधिणिश्चंथिग्रंथिवचस्नोश्च निश्च	२११७३
त्यादेशयोः	५४१४३	दरिद्रः खं लुङि	४४१५२
त्वे	५४१४४	ददम्येका	४३१२१
प्रकट्यं	३२१५८	दशनावोदैघौषप्रश्चहिमथथाः	४४१३०
प्रनघोऽवणोऽसौ	४४१२९	दशैकादशादृश्च	३३१२८
प्रप्याः	४४१२०	दक्षिणाद् वा	४११४३
प्रपुजतोः सुक्	३३१२८	दक्षिणेर्मा लुब्धयोगे	४२१६३
प्रसृष्टप्रक्षिपः क्तुः	२२१२८	दक्षिणोत्तराद्यातस्	४११३६
प्राध्यामाहानुदोदवित्तियां	५३१८६	दाज्ञः	२११५
प्रिककुदद्रा	४२११७३	दाज्ञः	१२१३३
प्रिचतुरः त्रियां तिप्चतस्	५१११७२	दाणोऽस्तत्कृत्येऽवर्षया	१२१६२
प्रिशाद्विशतेःङ्णुरसौ	३४१२५	दादुर्दो मोऽदसोऽसेः	५३११६
प्रैसृ च	४११६	दादिधर्मः	५३१६७
प्रैस्त्रयः	५११३५	दाधा भ्यपित्	१११२८
प्रैशान्यारिं	३४१७०	दानौ	४११२३
स्वर्मा स्वपौ चिके	५१११६७	दान्मीशस्युक्तुदसिसिचपद्-	
		दशमिहनहस्तोः	२२११७९
		दाम्नः स्येः	३११३

दारजारसंहारोद्यावन्यायाव-		हन्करपुनर्वर्षाम्यो भवः	४।४।८४
हारावायाः	२।३।११९	हृदयमिवाद्योर्ह	१।२।१५३
दिक्छन्दान्यार्यासुदय्वाहीतराराद्-		हृदयैर्ध्वतायां	५।३।२९
घहिर्युक्तं	१।४।४३	हृशुरेप्	५।२।१४३
दिक्प्राचोऽखौ	३।२।१७६	हशः कनिप्	२।२।९४
दिगधिकं खुहृद्यौ	१।३।४३	हृष्टं साम	३।२।१०
दिगादेर्यः	३।३।३२	देः	४।३।१२१
दिगादिस्तौ	३।२।१६४	देऽनतः	५।१।५
दिग्भ्यस्तीरस्य तारः	४।३।२८१	देयमृणे	३।३।२५
दिग्भ्यो वाक्केभ्योऽस्तात् दिग्दे-		देये वा च	४।२।७४
शकाले	४।१।१३४	देर्दिगि लिटि	५।२।१३४
दिवः	१।४।७६	देवता	३।२।२६
दिवः कर्म	१।२।१३९	देवतानां ढानि	५।२।२६
दिवः पृथिव्यां वा	४।३।१८५	देवतांतात्तादर्थ्यं	३।३।२५६
दियादेः श्यः	२।१।८३	देवपयादिभ्यः	४।१।२०६
दिवो षावा	४।३।१८४	देवयहिर्गमीरपंचजनात्	३।३।३८
दिघो हल्युत्	४।३।१२४	देवयज्ञशुचिवृक्षसत्यमुग्रकठेविद्वाद्वा	३।१।८८
दिशोऽमद्रस्य	५।०।१९	देवव्रतादीन् हिन्	३।४।८६
दिशोऽतराले	१।३।२४	दे वा	२।१।६०
दीः	१।२।११३	देवाद् यञ् च	३।१।१००
दीङः सनि	४।३।४८	देवादिभ्यस्त्रेषांभ्यः	४।२।८२
दीङोऽचि वृडिति युक्	४।४।६६	देवार्चासंगमत्रैत्रिपथिषु	१।२।२५
दीर्घावेव्योरिये	५।२।१७२	देविकुशो गौ	२।२।१४२
दीपजनबुधपूरितायिष्यायस्ते जिः	२।१।६४	देविकाशिंशपादीर्घसत्रश्रेयसामाः	५।२।६
दीप्युपोक्तिज्ञानेहविमत्युपमंत्रे यद्	१।०।५५	देवुणेश्च	२।२।१३८
दीर्घजिह्वात्	३।१।६२	देश पवेङ् शैपिके	१।१।८४
दीर्घात्	३।४।१२३	देशेऽनोरः	४।३।२६०
दीर्घोरिगुळः	४।३।११३	देहांगात्	३।३।३३
दीर्घव्यञ्जने	५।२।१४८	दैर्घ्येऽनुः	१।३।१२
दुःकुलाहृदण्	३।१।१६३	दोः	३।२।१२५
दुग्धो दीर्घ	५।३।११	दोः कसोहृकंथाफलदनगर-	
दुन्याणः	२।१।१४३	ग्रामहृद्योः	३।२।१५४
दृहश्च	२।१।६७	दो द्द मोः	५।२।१६३
दुहादीनां गीणे	२।४।६०	दोर्य प्राचां	३।२।१३२
दुहानुरुघट्टपक्षिपडहयुजत्यजरज-		दोपो गौ	४।४।८८
भजाभ्याप्नः	२।२।१३०	दोसिसुसुगशरयदकस्मात्तः कः	५।२।६३
दुहा घञ्	२।२।१०	दोसोमास्यां त्कितात्	५।२।१५८
दुरासूते	५।३।१२१	दंढहस्तिनोः फे	४।४।१८२
दृढं पलिस्यूटे	५।१।१३४	दंढादेः	३।४।७२
दृतिकुक्षिकुलदियस्त्यस्त्यदेढम्	३।३।३४	दांतशांतपूर्णदस्तस्पष्टछन्नशप्ताः	५।१।१४१
दृतिनाथे पशाधिः	२।२।२२	दंतादुन्नते	४।१।६१

दंभ इच्छ	५।२।१७७	द्वित्रियहोर्नैष्कविस्तात्	१।४।३६
दंभेः	४।४।२६	द्वित्रिः खं वा	३।४।२१२
द्वंद्वधृतादेः	३।४।१५२	द्वित्रेरंगुलेः	४।२।१२९
द्वंद्वं वा	५।३।१३	द्वित्रेरणू च	३।४।४४
द्वंद्वरुग्ग्यात् प्राणिन्यस्वांगान्	४।१।८	द्वित्रेर्धमुञ्	४।१।१५१
द्वंद्वाच्छः	३।२।८	द्वित्रेर्मूर्ध्नो वा	४।२।१४७
द्वंद्वाद् युन् विवाहे	३।३।११२	द्वित्वेऽचि	१।१।६८
द्वंद्वे धिस्वेकं	१।३।११२	द्वितीयादचः	४।१।१८८
द्वंद्वे घुवलिङ्गं	१।४।११९	द्विद्व्यादिः	४।२।२०२
द्वंद्वेद्रजननादिभ्यश्छः	३।३।७३	द्विन्नाद्यजादकुरुकोशलाञ्जयः	३।१।२०३
दंशसंज्ञः ऋपि	४।४।२५	द्विप्राप्तौ भायां	१।३।७६
शः	१।१।२२	द्विप्राप्तेऽनाके	१।४।८५
घावनुप्	४।३।१४८	द्विरुक्तेरघोमिः	१।४।४
घावापृथिवीसुनासीरग्नीपोममरु-		द्विविभज्ये तरः	४।१।१६१
त्वद्वास्तोष्पतिर्हमेघाच्छदच	३।२।३४	द्विपः	२।४।९४
घुत्पुपादिलित्सर्त्तिशोस्तेमै	२।१।६१	द्विपतः	१।४।८६
घुत्तरेः	५।२।१८०	द्विपत्परे तापेः खच् तः	२।२।४८
घुद्भ्यो लुङि	१।२।१०१	द्विस्त्वानेकाचोऽव्यक्तानुकरणाङ्गाञ्	४।२।७५
घुद्भ्यामः	४।१।५७	द्विस्तावात्रिस्तावागोष्ठ्वाः	४।२।१३४
घुदेवाहासप्रिये	४।३।१७५	द्वोपाञ्चयोऽन्वयौ	३।२।१८३
घुमृष्टृद्वर्पाद् शरत्कालात्	४।३।१६५	द्वेस्तीयः	४।१।८
घुप्रोत्प्रत्यपाभ्यां यः	३।२।१११	द्वौ	५।४।१२४
घुप्रश्चोभयात्	४।१।१२८	द्वौ चास्मदोऽनुपाधौ	१।२।१८७
घोरेश यहोः	१।१।११३	द्वयञ्चमल्लचर्चसात् योऽस्त्यपरिमा-	
घो वा पदस्य	४।३।७१	णाभवादेः	३।४।४९
घोश्च खौ	४।३।२२५	द्वयचोऽणः	३।१।१८६
घौः	५।१।६५	द्वयचोऽनद्याः	३।१।१५५
द्रव्यं भव्ये	४।१।२११	द्वयजृचः	३।१।५१
द्रवमूर्त्तिस्पश्ये श्यः	४।३।४०	द्वयंतर्गेरीदपोऽनात्	४।३।२५९
द्रान्तस्य तो नोऽमत्पृमूर्च्छौ	५।३।८०	द्वयञ्चनोऽवाशीत्योः स्वौ प्राक्शतात्	
द्राक्षाघोपधिभ्यः	३।३।१४६	त्रेख्यः	४।३।२०९
द्विः	३।१।१६९	द्वयादेशुणात् मूल्यकेये मयद्	३।४।२१३
दृण्यंगुलेः	४।२।१४६	द्वयेपसूतपुत्रवृन्दारकस्य	५।२।५८
द्वैरतोऽप्राग्भर्गादेः	३।१।२०९		
द्वोः	३।३।१४२		
द्राणपर्वतजीयंताद्वा	३।१।१३५	घः	५।३।७४
द्वयोरेकः	४।३।८०	घनहिरण्ये कामे	४।१।१०७
द्वारादेः	५।२।१०	घन्वयोद्प्रस्यपुरवहांतात्	३।२।१३५
द्विज्यज्ज्यो वृक्षौपधिभ्योऽनिरि-		घनगणौ लब्धा	३।३।२३९
कादिभ्यो वा	५।४।१०४	घनुः खौ	४।२।१८७
द्वित्रिचतुर्दश	१।३।६९	धर्मशीलवर्णातात्	४।१।९३
		धर्माद् केवलाद्	४।२।१६१

धर्माधादिषु वा	१३११८
धर्मान्नाये	३३११९५
धर्माधर्मा चरन्	३३११९४
धाण्धिनानाना च्वाँ	२१०४६
धाभृक्सृजन्मैःकिल्दि च	२१२१६९
धाञ्जनहापेः	४३११२८
धानो हिः	५२११६१
धात्री	२२११८०
धात्ये वा	४३१२१३
धान्वेभ्यः खम्	३४४१५७
धारीडः शन्नृक्छे	२२११२३
धारेदत्तमर्णः	१२११२९
धिगत्यर्थाच्च	२१४५५
धिगम्यर्थवह्नीदृक्पूजिद्वेःकर्मणि लादिः	२१४५९
धिन्विरुण्वयोरश्च	२११९४
धिपेयंवासवाहने	४३१२२४
धि वा	५३३६१
धेनुंमन्यामध्यंदिनलोकंपृणानम्यास- मित्याः	४३१२३६
धुयोगे त्याः	२१४१
धुरोऽनक्षे	४३१२९१
धुरो ढण् च	३३१२३३
धृक्का वाऽयदि	२३११४५
धृञ्प्रार्थानुंक्	५२१४४
धृमादेः	३२११४०
धृजोऽप्युञ्जे	२२११५
धेः	१२१२७
धेः	१२१५४
धेऽकौ	४३३६
धेनोरनवः	३२१४४
धेस्तथोः	५३३७६
धोर्यह् भृशामोक्षणेऽशुमरुचेः	२११३२
धोस्तत्रैव	४३३७७
ध्यपाय भ्रुवमपादानं	१२११२४
ध्वशंवाचोऽर्थात् कर्मणि	१४३२८
ध्वादेःऽणोऽष्ट्याष्टिवृष्यस्कःस्नं	४३३६२
ध्वाद्दक्षादिभिः	१३३४०
न	
न	१११४९
न	१११७२

नः	४३१२४२
न कपि	५२१२३९
न कौ	११४४४
नक्तंरात्रिमहोभ्यो दिव्	४२१२०५
न क्किचि दीश्च	४४४४३
नः क्ये	१२१२१७
न क्रोडादिवह्वज्ज्यः	३११६६
नखमुवादयः	२२१८
नखमुखात्प्रौ	३११६८
नखं सुध्विधिकृत्तुकि	५३३३६
न खादिक्रंदिशब्दायह्	१२१२५१
न गर्तिहिसाशब्दे	१२११०
नगरात् कुत्स्यादास्ये	३२११४३
न गिः	११४६
न गेः कुघृद्दुहः	१२१२३४
नगरे	४३११४१
नगो वाऽजीवे	४३१२४५
न च्वाहाहैवयोगे	५३३२८
न ज्ञादिः कजोऽछिन्नादिभ्यः	४३११७३
न क्षितलोकस्वार्थानुषुणां	१४३८२
नवः	४३१८६
नवः क्षेत्रक्षुरालचपलानिपुणेभ्वर- शुचेः	५२३३४
नञ्	१३३६५
नञ्ज्ञेः स्पेर्हः	४३१८५
नञ्दुःसोःशक्तिहलेर्वा	४३११५८
नञ्बहोर्ब्रह्मो माणयस्त्रणे	४३१२५१
नञ्यनिः शापे	२३१२०८
नञ्ब्युपत्रेञ्चतुरः	४३११५३
नञ् पादशुभादेः	३४३३८
नञि याचमज्वदधस्त्स्याद्व्याहृ-	२१११३४
नञोऽर्थात्	४२१२९१
नहशाहाद्वलः	३२१२५
नडादिभ्यः फण्	३१११३०
नडादिः कञः	३२१२८
न तौप्यि	५३३४१
न थात्	५११६०
न थास्मदः	२४३७३
न दधिपय आदिः	११४१०३
नघाः	४३११४१
नघां मतुः	३२१२२

नद्योर्द्वेण्	३।२।१०७	नश्छव्यप्रदान्	५।४।२
नदीभिश्च	१।३।१७	नश्जोर्वा	४।४।३३
नदीमानुपीनाम्नोऽदीः	३।१।१४५	नश्मजेर्झलि	५।१।४०
न द्विपदांतवरयत्त्रकिञ्च्यम्कांदिः	१।१।६७	न श्वेः	४।३।२७
न द्वयचः प्राच्यभरतेषु	३।२।१२२	न शस्द्द्वादेः	४।४।१२२
न धुलेऽने	१।१।१९	नदिश लुक्	५।४।१५
ननौ ष्टोक्तौ	२।२।११८	नशोर्वा	५।३।१०१
नधुशि	१।१।११६	नशोऽडीम्	५।२।१४१
नपृचान्नखं	१।४।१११	नसः	५।४।१०६
नपः	५।१।१६	न सनः	२।१।६
नपः स्वमोः	५।१।२०	न समाहारे	४।२।११२
नपि वा	५।३।४५	न सत्येऽनुगिति	१।१।७२
नपोऽचः	५।१।५३	नस् नासिकायास्तस्क्षुद्रे	४।३।२१४
नपो वा	४।२।१३६	न स्फादौ न्द्र्यो ऽयि	४।३।४
न प्रतिपदं	१।३।७४	न स्फे ऽचि	५।४।१५१
न व्ये	४।४।७२	न स्वतेस्तेःपे	४।२।८४
नवनपैकं च वा	१।३।१०७	न सामि	४।२।१४
नव्वाच्य आसं	१।२।१०४	नसोऽस्थूलाश्च	४।२।१८३
नव्मावे कोऽभ्यादिभ्यः	२।३।११०	नहिबृतिवृपिव्यधिचचिसहितनौ कौ	
नम्कपिस्म्यजस्कर्मृदिसदीपो रः	२।२।१६१	वाग्गोः	४।३।२८४
नमःपुरसोस्त्योः	५।४।३२	नहो घः	५।३।६६
नमः शप् तु	२।१।७२	नाडीतंत्र्योः स्वांगे	४।२।१९६
न मु टाविधौ	५।३।३७	नाडीनासिकामुष्टिवर्टाखरीवाते	
न झेः	४।३।१०१	ध्मश्च	२।२।३८
ननोवरिवश्चित्रडःपूजासपर्याविस्मये	२।१।२४	नाणौ घेः प्राणिकर्तृकाण्णे	१।२।७६
ननोऽकम्बम्यम्रम्रन्मृचम.	५।२।३८	नातो ऽफलद्रुवयात्	३।३।१४५
न राजन्यमनुष्यस्याके	४।४।१५६	नातोऽभ्त्वकाया.	१।४।१७०
नराघृतोऽण्	३।३।२०३	नानिटेद्	१।३।५२
नरिकामामिका	५।२।५५	नानोः	१।२।६६
न रुध.	२।१।६९	ननैवार्थाधिक्यानुपूर्व्यं	५।३।४
न लदलुद्सामीप्याव्युच्छित्योः	२।३।१२७	नाभ्यूधसोर्नभूनो	३।४।५
नवयज्ञादयोऽस्मिन् वर्तते	३।३।२२५	नाभे खौ	४।२।१५२
न वंचेर्गौ	५।२।७२	नामरूपाद्देयः	४।२।३०
न व्यसने	१।२।३४	नामंतालवाप्येतनौ	४।४।५६
नवात् लतनखाश्च नू च	४।२।३४	नाग्नि ग्रहादिशः	२।४।४०
न वा श्वेः	४।३।३३	नाम्यतिच्छत्तृष्ट	४।४।३
न विस्ताचितकंबल्यात्	३।१।२०	नाघो रात्	५।५।१२६
न घुट्रकोद्	४।३।१६६	नाशः खं	१।१।७०
न घृद्ग्यः	५।१।११६	नाशिष्यगोवत्सहले	४।३।२५०
न घो यः	४।३।१८	नास्तिकास्तिकदैष्टिकाः	३।३।२१५
नश्चापदांते झालि	५।४।१२	नासिकानते रीटनाटम्रटाः	३।४।१९०,

नासिकोदरीष्टजंघादंतकर्णशृंगगंगात्र		निन्दधे	३।१।५३
कंडात्	३।१।६१	निन्दधेऽस्यंते	२।१।११४
नासिकयो ङः	१।१।१०	नाग्यंयुधंयुध्वंयुध्रंयुधुक्सपत्पदस्कंवां५।१।२०४	
निः	१।१।१५६	नीलपीतकां	३।१।४
निःप्रवाणिः	४।१।२००	नीलात् प्राण्योपध्वोः	३।१।३८
निकटादिषु घसन	३।३।२३०	नुक्	३।१।१९४
निजामुच्येष्	५।१।१९७	नुगमोऽम्	५।१।१११
नित्यं	३।३।१७३	नुपच्छः	१।१।३२
नित्यद्विपां द्वेपे	१।४।९६	नुमृशरः	५।४।४२
निदाघावदाघार्धवाक्यं यौ	५।१।६५	नुमीजादेरेव	१।४।१२८
निद्रातंद्राध्रद्वाशीहृद्दयस्फृहृद्गृहृदिपते-		नुर्वा	४।४।४
रालुः	२।१।१५४	नुरितः	३।१।७५
निनद्याःस्नातेर्दास्ये	५।४।८०	नृतत्स्ये च घृत्	३।१।१५०
निपानमाहाघः	२।३।६१	नृतत्प्रनृजः शिल्पिनि द्बुः	२।१।१४७
निप्राद् युजः शकि	५।१।७७	नृतेर्धृदि	५।४।१३७
निमूले कयः	२।४।२०	नूनःपि रीरुग्वा	५।४।५
नियुक्तं दीयते	३।३।२२२	नृपच्यध्यायन्यायविहारंमेऽरण्यात्	३।१।१४४
निर्दारणे	१।३।७५	नृदेतोर्या रूप्यः	३।३।६३
निदुःप्रतेर्वा	५।३।५३	नेटः	५।१।९४
निर्दुर्यहिद्वचतुराविःप्रादुसः	५।४।३१	नेट्यलिटि	५।१।४३
निर्दुःसुधेःसमसृत्तिस्यपोऽवः	५।४।७२	नेटि	५।१।८९
निर्व्याणो वाते	५।३।९०	नेदमदसोऽकः	५।१।९
निर्विण्णः	५।४।१३१	नेनृसिद्धस्ये	४।३।१६९
निर्वृत्तऽक्षशूतादेः	३।३।१७०	नेयसः	४।१।९५
निरभ्यवे प्लृन्त्यः	०।३।२५	नेगंनदपत्पद्रभुमास्यतिहंतिवाति-	
निरस्यंगेभ्यो णिह्	२।१।२५	घातिद्रातिप्सातिवपीवहौशमुचि-	
जिविपुन्यो हलिमुंजकल्के	०।१।११५	ब्देभ्यो	५।४।१२०
निविशः	१।१।१३	निचिडिगिरीशौ	३।४।१९१
निविस्वन्यवात्	५।१।१६६	नेक्स्वभादेः	३।१।७
निशानाजंघजिशासाधैरूप्ये शान्दान-		नैकाचः	४।४।१७०
मान्धघाहीश्चस्य	२।१।४	नैकार्थेऽक्रिये	५।४।३६
निशाप्रदोपहेमंतात्	३।०।१७४	नैकार्थे घोत्र्ये जातिः	५।३।३३
निःश्रेयसः	४।१।११८	नैप्यादिणिचंद्रे	४।३।१८२
निष्काच्छतसहस्रात्	४।१।८५	नोडः	४।४।५
निष्कूपः	५।१।१०१	नोड्यफधंचिच्छृत्तितुपमृपूरुदाः	
निपेत्रेऽलंखल्योः कन्या	२।४।४	क्त्व	१।१।११०
निस्तव्यप्रतिस्तव्यौ	५।४।६४	नोत्	१।४।१४८
निसंन्युपाद्भः	१।१।२६	नोमता गोः	१।१।७३
निसि देरो	२।१।६१	नो मृदंते रो	५।१।४३
निसो गते	३।१।११३	नोऽसे मद्	४।१।२
निसोऽनासेर्वायां तपे	५।४।७३	नो लब्ध	२।३।५६

पर्यभिसर्वाभयैस्तस्यैः	१११३	परौ वा	२३१९६
पर्यायार्हणोत्पत्तौ षुः	२३१९७	पञ्चात्यनुपदात्	३३१९७
पर्यतान्मर्त्य	३२१५७	पञ्चाद्व्राह्मतादिमः	३२१९८४
पर्यमरुतस्तः	४११७३	पशुज्यजनाभ्यघडवपूर्वापरप्ररोत्तरं	१११९०१
पशुदामनिर्याधेयादेरणुछात्र	४२१६	पस्य	४३१७२
परानुकुः	१२१६०	पाककर्मपर्यायालयोः	३३१७१
पराधरात् स्तात्	४११२५	पाम्राध्माधेदृशः शः	२१११४१
परावराधमोत्तमोदर्यः	३२१२६६	पाम्राध्मास्थाग्नादानुहृश्वार्तिशदसदां	
परावरे	२११५	पियजिघ्रमतिष्ठमनयच्छ-	
परिक्रयणं	१२१२३६	पदयच्छंशोयसीदाः	४२१८५
परिखाऽस्य स्यात्	३११२६	पांडुकंबली	३२१२५
परिचाय्योपचाय्यसमूहाचित्योऽमौ	२१११२८	पांड्योर्धर्मण्	३११२०५
परिणास्यशदालाकाः	१३१८	पाणिगृहीत्यादिः पत्नी	३११५८
परिनियेः सैयः	५४५३	पाणिघट्टाडधत्	२११२४८
परिपथं	३३१२८८	पाणिसमवे मृजः	२११२२३
परिपथं तिष्ठश्च	३३१९८७	पाणौ	२२१३९
परिभूजिह्वक्षिविश्राण्यमाभ्य-		पातिल्लेक्	५२१४७
श्याभ्यमः	२१२१५३	पात्राद् घञ्	३४१८०
परिमाणाद्भुदुपि	३११२६	पात्रेसमितादयञ्	१३१४१
परिमाणस्थानतोऽर्द्धाद्देः	५२१३१	पाह्न्याङ्यमाङ्यस्परिमुहृक्षिमृक्षे-	
परिष्यवक्रियः	१२१२४	द्ववदसः	१२१८७
परिघाट्	५३१७२	पाघार्धं	३३१२५७
परिपदो ष्यश्च	३३१२५१	पादः पट्	४४११३१
परिपदो ष्यः	३३१२९६	पादो वा	३१११५
परुपरार्थपमोऽध्दे	४११२३०	पानं देशेऽसेः	५४१११०
परेः	१२१२३	पाशानितौ	४३१२२०
परेः	५४१५९	पामार्दनः	४१११०
परेऽचः प्राचः	१११६६	पाय्यधाय्यसाम्राय्यनिकाय्यान्या-	
परेद्यवि	४११२२	य्यप्रणाय्यं मानर्गविनिवास-	
परेशुखपार्श्वीत्	३३१९८०	नित्यासम्मतौ	२११२२६
परैर्वर्जने	५३१२०	पार्श्वकादयःशुलिकादांडाजनिका-	
परैर्वा	४३१२३	नुपयन्वेष्टा	४११२७
परोक्षे लिट्	२२१२१३	पार्श्वीदिषु श्योः	२२१२६
परोऽचो मित्	१११६३	पात्स्करो देशे	४३११४०
परोपात्	१२१४७	पातावारपाराघातावारपारेभ्यःसः	३२१२०१
परो व्रिः	५३१२	पाताशवः	३११२२७
परोवरपरंपरपुत्रपौत्रमन्यस्ति	३४११६८	पारेमर्घ्येऽतस्तया	१३११५
परौ क्रम	२३१३४	पारेर्वाकयोगे	५३१५४
परौ दह्मुहश्च	२२१२३७	पाशादेः	३२११५
परौ श्वोऽवमाने	२३१५२	पिच्छादेः	४११४८
परौ यशे	२३१४६	पिट्टे विः	३४१२८३

पित्रा माया या	१३१०१	पुष्कराद्देशे	४११६५
पिति कृति तुक्	४३३६७	पुष्यमूले बहुलं	३३१५०
पितृमातृव्यां लङ् आतरि	३२१६०	पुष्पादसत्कांडप्रांतशतैकाचः	३११७२
पिष्टात्	३४१३५	पुष्यार्धपुनर्धसुस्वात्यनुराधाविशा-	
पालामंडूकाद्वा	३१११५२	रावहुलाहस्तादुप्	३३१११
पाल्वादेः कुणः पाके	३४११८२	पूगाञ्ज्योऽनम्रणीकात्	४२११
पुच्छभांडादञ्चौ	२११२६	पूङ्ग्लिशस्तकवाः	५१११०५
पुच्छात्	३११६३	पूङ्गजः शानः	२२१२२१
पुण्यसुदिनाभ्यां नप्	१४१२५	पूजिते	५३१२६
पुण्यैकात्	४२१२३	पूजोत्संगोपनीतिशानभृतिगणन-	
पुत्रपुनर्भूद्विद्वत्तनाहभ्योऽन्तरेऽञ्च्	३११२२६	व्यये न्यः	१२१४२
पुत्रस्यादिनुआदिन्याक्रोशे	५४१५३	पूतकृतवृषाकप्यग्निशुशितकुसादा-	
पुत्राच्छश्च	३४१५०	दैश्च	३११४४
पुत्रांतात्	३१११८८	पूर्णाद्वा	४२११८१
पुत्रे	४३१७९	पूर्वः सहोक्तौ	२११८५
पुत्रे वा	४३१७२	पूर्वकालेकसर्वजरत्पुराणनयंकवलं	
पुत्रेऽहं मातुः कपेऽङ्	४११८१	यश्चकाश्रये	१३१४२
पुमः खय्यम्परे सीसुक्	५४११	पूर्वमासिद्धं	५३१३४
पुंसौ घः प्रायः	२३११३	पूर्वपरावरदक्षिणोत्तरापराधराण्यसौ	
पुंयोगादज्यष्ठादिभ्यः	३४१४३	व्यवस्थायां	१११४२
पुंवद् यजातीयदेशीये	४३२०१	पूर्वप्रथमस्यान्यातिशये	५३१७
पुंसानुजजनुयांघौ	४३१५२	पूर्वश्चः	४३१११
पुंस्पयोऽनुज्जौलक्ष्म्य एकार्थे	४२१९२	पूर्वाग्रप्रथमाभोक्षणे खमुञ्च्	२४१८
पुंस्यभ्ववडवौ	१४१२१	पूर्वात्	४११३७
पुंसि चार्द्धार्द्धादयः	१४१२७	पूर्वादिर्दृ ङ्चस्योर्वा	१११४५
पुंसोर्दोऽङ्	५११८५	पूर्वादिभिः	१३१२९
पुंसोऽसुह्	५११७०	पूर्वाधराधराणां पुरघवोऽसि	४१११४६
पुरः पश्चाद्दक्षिणात्पण्	३२११८०	पूर्वान्यान्यतरेतरापराधरोत्तरेभ्योऽ	
पुरंदरभगंदरेरमदासूर्येपदयोऽंपश्याः	२२१५४	ऽन्होद्युस्	४११२७
पुराणे कत्पे	३३१९१	पूर्वापरप्रथमचरमजघन्यसप्रानमध्य-	
पुरायावतोर्लट्	२३१४	मध्यमवीराः	१३१४६
पुरि लुङि वा	२२११६	पूर्वापराधरोत्तरमभिन्नेनांशिना	१३१६७
पुरुद्धयज्मगधकार्लिगसूरमसादण्	३११२०२	पूर्वाहापराहात्तनद्	३२१७७
पुरुपः	१३१०४	पूर्वाहापराहादांमूलप्रदोपावस्करा-	
पुरुपात्	४२१३१	श्च कः	३३१५
पुरुपात् कृतहितवधविकारे च ढण्	३२१५६	पूर्वे कर्त्तरि	२२१३४
पुरुपात् प्रमाणे वा	३११२६	पूर्वोऽमि	४३१०९
पुरुपे वा	४३१७३	पृथग्नाना भा च	१४१४४
पुरोऽप्रतोऽप्रे सुः	२२१३३	पृथ्वादेर्धमन्	३४१३९
पुरोऽस्त शिः	१११६६	पृथिवीमध्याग्निवासाच्चरणेऽण्	
पुवाद्वात्	५११८५	मध्यमश्च	३२१५२

पृष्ठधाहीनी क्रतू	३।२।५१	प्रतेरुरम इर्पः	४।२।९७
पृषोदरादयः	४।३।२८०	प्रथमचरमतयाल्पाङ्कतिपयनेमाः	१।१।५७
पोटायुवतिस्तोककतिपयगृष्टिधेनु		प्रदशार्णकंबलवसनवत्सराहणे	४।३।८८
वशावेहद्वषक्यणीप्रवक्तृश्रोत्रि-		प्रधानडट्स्त्रीप्रमाण्योरः	४।२।१४८
याध्यापकधूसैर्जातिः	१।३।५७	प्रप्राचस्त्यः	४।३।३९
पोरदुडोऽत्रपिचपिरपिलपिजपिजमि		प्रमवति	३।३।६५
चमिद्रभेः	२।१।१०४	प्रभृतादीनाह	३।३।१९९
पो युञ्जुकोः	५।३।३८	प्रमदंसमदौ हर्षे	२।३।७१
पेंगाक्षोपुत्रादिभ्यः	३।२।३०	प्रमाणास्तस्योः	२।५।३३
पैलाघविप्रात्	१।४।१५४	प्रमाणे माप्रट्	३।४।१९९
पौत्रादि वृद्धं	३।१।१।२	प्रयच्छन् गह्यं	३।३।८८
पौरोडाशपुरोडाशादृष्टौ	३।३।५३	प्रयोजनं	३।५।१२४
प्यग्वे कर्माधारे	१।४।४२	प्रशस्यस्य श्रः	४।१।१६४
प्यस्तित्वाक्से क्त्वः	५।१।३१	प्रशस्ते रूपः	४।१।१७०
प्यायः	४।३।३५	प्रशंसोक्त्या	१।३।५९
प्ये	४।३।४०	प्रश्नार्चाविचारप्रत्यभिवादेध्वेषोऽ	
प्येऽय् धिपूर्वाद्	४।३।६०	तेऽदेरादिदुत्परः	५।३।१३५
प्ये च	४।३।२०	प्रश्नोक्तयोः प्रतिपदं	५।३।१३४
प्ये च	४।३।४९	प्रष्टोऽप्रगत्	५।४।७६
प्रः	५।२।१८२	प्रस्कण्वहरिश्चंद्रावृषी	४।३।१३९
प्रकारे था	४।१।१३१	प्रस्तुत्य कृते श्रेथे	३।३।७०
प्रकारे गुणोक्तैर्वा	५।३।१८	प्रस्त्यो वा	५।३।९४
प्रकारोक्तौ जातीयः	४।२।१०	प्रस्यैप् कौ	५।२।११५
प्रकृत्यादिभ्यः	१।४।३३	प्रसहनेऽधेः	१।२।४१
प्रगर्हं मन्यकर्मण्यजीधं वा	१।४।३०	प्रसितोत्सुकावबद्धैर्मा च	१।४।६३
प्रघणप्रघाणौ कोष्ठांशे	२।३।७२	प्रहरणं	३।३।२११
प्रचये वा सामान्यार्थं	२।४।३	प्रहरणात् क्रीडार्या णः	३।२।६९
प्रजने घेतेः	४।२।५६	प्राकृक्ते वाऽसमः	२।१।१००
प्रज्ञादिभ्य-	४।२।५२	प्राकृठणश्ङः	३।४।१
प्रज्ञाश्रद्धार्थावृत्तेर्णः	४।१।५३	प्राक्पदस्य वा	४।१।१९२
प्रत्यन्ववात् सप्रलोम्नः	४।२।०३	प्राक्पदस्थात् खौ	५।४।१००
प्रत्यनुगुण आख्याता	१।२।१०२	प्राक्चिञोऽतौत्वल्यादेः	१।४।१५३
प्रत्यनुसमोऽक्ष्णो हे	४।२।१३५	प्राग् ग्रामाणां	५।२।२०
प्रत्यभ्यति क्षिपः	१।२।११	प्राग्देशे	१।१।८५
प्रत्यादथोः	१।२।६७	प्राङ्गोरण्	३।१।९२
प्रत्याङ्ध्रुवोऽभ्यर्धकः	१।२।१३१	प्राग्घोस्ते	१।२।१७६
प्रतिजनादेः	३।३।२५३	प्राग् नगरे	५।२।२८
प्रतिनाऽल्पे	१।३।७	प्राग्भृशामीक्ष्णाविच्छेदे	५।३।३
प्रतिपथादृष्ट	३।३।१६२	प्राग्यादृण्	३।३।१५२
प्रतिश्रुतिपु	५।३।१२८	प्राग्घोस्तनिःशरेक्षुलक्षपीयुक्ताका-	
प्रतेः स्नातं सूत्रे	५।५।६१	इर्याम्रखदिरात्	५।४।१०३

प्राग्भवत् सनः	१२।७०	प्रे सूजोरिन	६८	२।२।१५२
प्राग्भवत्पृष्ठम्	३।४।७५	प्रेपातुषावसरे व्याश्र		२।३।१५४
प्राग्भवतः	५।१।५३	प्रेो.		५।२।१९९
प्राचां कटादेः	३।२।१५५	प्रेोकात्		३।२।८२
प्राचो विचारे	५।३।१२७	प्रेो घि च		१।२।१११
प्राप्यंगरथखलयघमापयृपद्रहति-		प्रेो नपि		१।१।१११
लाद् यः	३।४।८	प्रेोपाद् मूस्योऽनीयः		२।४।५२
प्राप्यंगादातो वा लः	४।१।४१	प्रेोपाद् समय्यात्		१।२।५०
प्राणितूर्यांगद्वं पक्वचुल्यं	१।४।६०	प्रेोपोत्समोऽधिपूर्तो		५।३।८
प्राणिभ्युन्मूते	३।४।१०५	प्रेोम्यार्थद्वयचः		५।२।११२
प्राण्योपधिवृक्षेभ्योऽवयवे च	३।३।१२४	प्रेोप्टमद्राजातेः		५।२।१६
प्रातर्दिवाश्वसः	४।२।१५५	प्रेोप्टैप्यजात् पदः		४।२।१०६
प्रात्	४।३।६६	प्रेोप्टैप्यजात् पदः		३।३।१४७
प्राप्तुंपर्गवि	४।३।१३७	प्रेोप्टैप्यजात् पदः		५।२।८८
प्रात् पुरातने	४।२।३५	प्रेोप्टैप्यजात् पदः		५।३।८८
प्रात्यवपरिनिःप्रत्यादयो गतक्रांत		प्रेोप्टैप्यजात् पदः		२।२।१७८
कृष्णलानक्रांतस्थितादिपु येष्मा-				
केभिः	१।३।८४	फ		
प्रात्सुपस्त्ये	५।४।७८	फट्टेः		३।१।२०
प्राद्रोः	५।३।६३	फट्टखंछय आययनेन गीयि		५।१।२
प्राद् दावो वाऽरंभे के	५।२।१६५	फणां		४।४।१२४
प्राद् वहः	१।२।९२	फण्फिर्वावा		३।१।१०८
प्राद् वाहणस्य दे	५।२।३२	फलयहचिनः		४।१।७१
प्रादिः	१।२।१५८	फलसेर्नांगधुद्रजायं बह्वर्थांशं		१।४।९९
प्रादुर्गर्ग्यच्यस्तेः	५।१।७१	फलभजोः		४।४।११९
प्राद्दुहोढोढ्यैप्ये	४।३।८७	फलाद् संभ्रैकाजिनशणपिडाद्		३।१।७३
प्राध्वं बंधे	१।२।१७४	फलगुन्याष्टः		३।३।१०
प्राक्षेर्धनः	१।४।७४	फलगुनीप्रोप्टपदस्य भं		१।२।१८८
प्रावृष पण्यः	३।२।१८२	फाल्गुनीश्रवणाकार्तिकीचैत्र्या वा		३।२।२५
प्रावृषष्टः	३।३।२	फिर्वाऽद्रोः		३।१।१९०
प्रियः	१।३।१२१	फुल्लः		५।२।९५
प्रियवरो वदः	२।२।४३	फलप्रहात्मंभरिर्कुक्षिभरिः		२।१।२३
प्रियस्थिरस्फिरायादेरः	४।४।१६४			
प्रियसुखस्याकृच्छ्रे	५।३।९	घ		
मुस्तवः साधो बुन्	२।१।५२	घले		४।३।२९७
प्रे	२।२।४	घक्रयादसे		३।१।९९
प्रे द्रुस्तुधोः	२।४।२६	वसे		१।१।५०
प्रे युग्यतुलासूत्रे	२।३।४८	वह्वच प्राग्भरतेष्विजः		१।४।१६१
प्रे लज्वसुद्रुमयः	२।२।१३५	बह्वचष्टञ् प्रायः		३।३।५०
प्रेलम्बाम्बुमूचतुरो वृद्	५।१।३६	घह्यो नृत्तोर्वा जातेष्वेलाः		४।१।१८२
प्रे लिप्तायां	२।३।४५	बह्वच्छरादीनां मत्यनजिरादेः		४।३।२८८
		घट्टजादेश्च ठः		३।३।२२०
		घट्टल्पाथः शाले		४।३।१९३

यद्वल्पर्याच्छम् कारकाद् घेष्टानिष्टे	४११५७
यद्वादेः	३११३१
यद्विर्योगोपसंव्यानेऽपुर्वतं	१११४४
यद्विपष्टोकण् च	३१११५
यद्गुणं भेदे	१११३४
यद्गुणगणसंघस्य तिथुक्	४११४
यद्गुलं खौ	११११४५
यद्गुलगुरुवृद्धत्प्रदीर्घवृद्धारकाणां	
वांहिगर्वयवपिप्रप्राघवृदाः	४१११६५
यद्गुप्वास्त्रियां	११११५६
यद्गुप्वेरीः	५१११२८
यद्गुपु	३१११३८
यद्गुर्ना प्रश्ने डतमदच	४११२०१
यद्गोः	५१११९०
यद्गोर्द्धाऽऽसत्रे	४११२४
यद्गोर्वस्नस्	५११२५
यद्गोर्भस्मात् खं	४१११६६
यद्गो श्लयेत	५१११६८
यंघः खौ	२११२५
यंघे घञि वा	४१११६१
यंघो	४११२६५
यादेऽप्युते लिङ्	२१११४३
याद्याद् चाहनं	५१११०९
याद्याध्वोपकरणे	३११११०
याद्वतकद्रकमंडलोः खौ	३११८१
याद्वादिभ्यो गोत्रे	३१११२०
याद्वर्द्धिर्हिंकापिदयाष्टुण्	३१११०९
याद्दूरोर्वलात्	४१११९४
यित्वका छस्य	४१११५९
यिभेतेर्हे	४१११५७
युध्युर्नशजनेऽद्रुद्रुर्धोः	११११९८
योर्ध्वं प्राङ् नेव	५१११३२
ग्रहणस्त्वः	३१११५५
ग्रहणो राष्ट्रभ्यः	४१११३२
ग्रहयादी	२११८०
ग्रहसूत्रेषु किप् प्रः	२११८६
घ्वस्तेर्वचुभूः	११११४१
ग्राहणकोष्णिके	४११२७
ग्राहणमाणववाडवात्	३११५६
ग्राहणाच्छंसी	४१११५०
ग्राहणाद्धा	३१११२३

ग्रीहादिभ्यः	४११०७
ग्रीहिकाले हः	२१११५१
ग्रीहिशालेर्दन्	३१११५८
ग्रीहः पुरोडाशे	३१११३३
घुव आहश्च	२११७२
घुव ईद्	५१११०१
म	
मकाणः	३१३२५०
मक्तिः	३१३८०
मकौदनाद्वाण् ट्	३१३२२३
मक्षोर्हिसायां	११२१४९
मक्षयोऽस्म हितं	३१३२२१
मगवद्भवत्वघवतो रिः काववस्यीः	५१११६
मजो णिवः	३१२००
मद्रमद्रांमुंडने	४१२७२
मद्रोष्णयोः करणे	४१३२३७
मये	२१२५२
मगात्रियात् त्रैगर्तभारद्वाजे	३१११४३
मत्सेऽन्यतरस्य	५१३१३१
मवः	३१३३१
भवतप्लण्डस्	३१११२३
भवत्यायुष्महोर्वायुर्देवानांप्रियैका-	
याञ्च	४११११९
मसंध्याघृतभ्योऽण्	३१२१८०
मस्त्राजाहास्वानां	५१२१६०
मस्य	४१११३०
मस्य टेः खं	५१११६९
भागवित्तितार्णाविंदवाकसापेयात्	
क्षेप ठण् घा	३१११७६
भागाद्	४१२३१
भागाद् यञ्च	३११५८
भागोऽर्गो	२०३६२
भागो चानुप्रतिपरिणा	११११६
भा तत्कृतयार्थेनोनेः	११३२८
भाद्धा	५११८८
भादौ घोक्तपुंस्कं पुंचत्	५११५७
भान्नेतुः	४१२१४९
भाया घा	११११७१
भाऽर्थेऽनुना	११११५
भाव्याधमर्ण्येनः	१११८३
भावकर्म ङिः	१११३१

भावध्वोऽस्यां	३।२।७०	भृश्वृस्तुद्रुशुधोर्लिङि	५।१।१२७
भावादिमः	३।३।१७१	भेपजादिभ्यष्टयण्	४।२।२८
भावे	२।३।१८	भोगदृश्यात्मन्भ्यां खः	३।४।११
भावे चाशितंभघः	२।२।५७	भोश्च प्रत्यभिवादेऽस्त्रीशूद्रे वा	५।३।१२०
भावे त्वतल्	३।४।१३६	भौरिष्यैषुकार्यादिविधमर्क्तं	३।२।६५
भावेऽर्थाथीतात्	४।१।७९	भंजैर्जौ	४।४।३४
भासमिद्भंजो घुरः	२।२।१५७	भ्यः कृकृकौ	२।२।१६५
भासे	१।१।५१	भ्यपः	५।२।१६७
भिक्षादेः	३।२।३९	भ्यसाऽपोऽभ्यम्	४।१।२८
भिक्षासेनादाये	२।२।३२	भ्यो वा	४।४।११२
भित्तं शकलं	५।३।२८	भ्योऽसाऽत्	५।१।२६
भिसाऽत येस्	४।१।८	भ्रस्त्रसोऽर्	४।४।५१
भीमादयोऽपादाने	२।४।६३	भ्राजभासभापदोपजीवमीलपीडकण्	
भीरोः स्थानं	५।४।६६	रणश्रण्चण्लुटां वा	४।२।२९
भीस्महेतुभये	१।२।७८	भ्रातुर्व्यश्च	३।१।१७४
भीहीभृहोरुज्वत्	२।१।५०	भ्रातृपुत्राः स्वस्वदुहितृभिः	१।३।१००
भुजोऽञ्	१।२।७५	भ्राष्ट्रान्योरिधे	४।३।२३६
भुजोऽदौ	४।२।७६	भुधः कृटिकुंसेऽच	४।३।२३१
भुभृस्थेणिक्रिपवस्तेर्मै	१।४।१४९	भुधो वृक्	३।१।१६०
भुमास्थागापाहाक्तां हलि	४।४।६९	भ्रौणहत्यधैवत्यशारवैश्वाकमैत्रेय-	
भुवोऽत्	५।२।१९६	हिरण्यमयं	४।४।१८३
भुवोऽनूच्यानुलोम्ये	२।४।४३	भ्रस्तो ह्यचखे	४।४।११६
भुस्थारिः	१।१।१०६		
भृङः प्राप्नो णिश्	२।१।३८		
भृते	२।३।३१		
भृन्नाज्यलंरुञ्जिनिराकृञ्प्रजनोत्प-			
चोत्पतोन्मदरुच्यपत्रपवृतवृध्			
सहचर इणुः	२।२।१२६	मञ्जुव्यधोऽगौ	२।३।६४
भृयत्याग्निचित्या भावे	२।१।१९२	मङ्गुङ्कञ्क्षराद्राण्	३।३।२१०
भृयिष्ठे	४।४।१६७	मणिशरकवरविपात्	३।१।६४
भृयादयो धुः	१।२।१	मत्वर्थे स्तौ	१।२।१२३
भृपार्थसन्किरादीनां यक् च	२।१।७४	मत्स्योडयः	४।४।१५२
भृपास्वीकारेऽलमंतः	१।२।१६३	मदस्य करणे	३।३।२४७
भृगुकुत्सवशिष्टगौतमांगिरोऽत्रेः	१।४।६०	मद्रक्षेमायुःशंदिताथार्थैराशिष्यप्	१।४।८९
भृश्राद्भामिः	४।२।१९८	मद्रादञ्	३।२।११७
भृश्रः रौ	२।३।८८	मध्याच्छणादिनामुक्च	३।३।४३
भृश्रोऽरौ	२।१।७६	मध्यांताद् गुर्गौ	४।४।१४९
भृशृजिघारिदमतपसहःखी	२।२।५०	मध्यान्मः	३।२।१८५
भृतित्यान्मासाद्	४।२।१६७	मध्यादेः	३।२।९३
भृशादेदृच्योस्तः	२।१।१६	मधुकृप्यादिभ्यो र्वलौ	४।१।५८
भृशार्मोक्ष्ये लोट् तस्य द्विस्थो वा		मधुयन्मोर्ग्राहणकौशिके	३।१।३७
तथ्यमस्तथाथे	२।४।२	मन्कौ	४।४।१००
		मन्मात्कौ	४।१।९६
		मन्यात्	२।२।८३
		मन्घनकनिध्विचः कचिन्	२।२।७३

मनस्युरस्युपाजेऽन्वाजेमध्येपदे निघचने	१२२१७०	मायधेः	५१११६५
मनसश्चाज्ञायिनि	४३१५४	माशब्दमित्यादिभ्यः	३३१२००
मनोः पुक् च्चाऽभ्यौ	३१११५८	मासाद् वयसि यः	३१११०६
मनो हाए च	३११८	मिह् शिद्भः	२१११५
मनोरैश्च	३११४५	मिड्स्नेरू प्राकटेः	४१११७६
मनुर्नमोऽगिरो घति	१२११२१	मिड्छिगोऽस्मद्दुष्मद्व्या	१२११७९
मनोरुश्रुश्चैतोरहोरजसः खं	४२१६८	मिडा वाक्यं	१२१११५
मम्	१२१८९	मिडैकार्थे वा.	११११६५
ममोद्द्वयो मतोर्वोऽयत्नादिभ्यः.	५३१४६	मिडाऽपेक्षस्यांगिन	५३११३२
मयट्	३३१६४	मिज्मीञोरसाचि	४३१४०
मयट् प्रकृते	४२१२५	मितनखपरिमाणे पचः	२२१४२
मयट् घाऽमदयाच्छादने	३३११३०	मितेन्द्रादयः	२२११७१
मयूरव्यंसकादयश्च	१३१६३	मिथ्याकृजोऽभ्यासे	१२१८१
मयो घोऽच्युजः	५१११७	मिदेरेण	५२१८९
मरुद्रेऽस्तोऽच	५२११६४	मिथ्यस्थतसोऽतंततां	२११८४
मलादीमसश्च	४११७२	मिथ्यपसुसिपथसभतिपतस्त्रोड्	
मस्य	५११११५	वाहिमहिधासाथां ध्वंतातांश्च	२११६६
महत्सर्चाट्टण्	३१११३	मिमतफांडाहतेणश्च	३१११७८
महाकुलादञ् खञ्	३१११९४	मुलुङ्खलिडोश्च	१२१६९
महाराजप्रोष्ठपदाट्टण्	३२१३५	मुमचः	४११२३३
महाराजोदेशकालाचित्ताट्टण्	३३१८१	मूल्यः कीर्तं	३११४५
महेंद्राद् घाऽण्	३२१३१	मूलादनञः	३११७४
माङ्चाक्रोशे	२३१२४	मृगक्षीरादिषु	४३११९४
माङ्. स्वार्थं	२११६	मृगयेच्छाटाट्याः	२३१०४
माङ्खि लुङ्	२३११६६	मृगोत्तरपूर्वाच्च सक्थनः	४२१२४
माणवचरकात् सञ्	३१११०	मृजेरेण	५२११
मात्रट्	३११२०४	मृद्मृद्गुण्कुण्वद्वसः कित्त्व	११११५
मातापितरौ	४३११८६	मृद्वस्तिकः	४२१५३
मानुलाघार्योपाध्यायादानुण् च	३१११६	मृद्वतनुमसुपि	५११११३
मातृपितुः स्वसृ	५११६९	मृदो ध्यर्थे णिञ् बहुलं	२२१२८
माथद्युपदव्याकंदं धावन्	३३१११९	मृष.	१२१९४
मानं	३११६७	मृषः स्वाथे	१२११०८
मानसंघत्तरस्याशाणकुलिजस्याखौ	५२१२२	मेघर्त्तौ कुः	२२१५१
मानां णशवमथाधुसशृणुशतुसुसः	२११७०	मेघारयाद् वेरः	४११६२
माने	२३१४०	मेर्निः	२११७७
माने वयः	३३११४३	मोः	५२१११३
मायामयामेधाम्भक्तपोऽसो चिन्	४११७४	मो न	५३११११
मारणतोपणनिराने शश्च	४११६३	मो वा	१२११६४
मालान् क्षेपे	४१११०	मौदादिभ्योऽण्	३३१८६
मालेपीकेष्टकस्यांतस्य च भारिसूल-		मंत्रेणोपात्	१२१२४
चिते	४३१२३०	मंथौदनसक्तुपिदुयन्नभारहारधीवध	
		गाहे	४३१२२३

युजादेर्वा	२।१।३७
युजां योगे	१।१।५७
युवाखलतिपलितजरद्वलिनैः	१।३।६०
युवावौ द्वे	५।१।१६६
युवाल्पस्य कन् वा	४।१।१६८
युस्मदस्मदोः	६।१।१६०
युष्मदस्मदोः सुपोऽभोसि	४।१।१७७
युष्मदस्मदोऽकृद् वाऽखञौ	३।२।१६०
युष्मदस्मदोः ङसोऽश्	५।१।२५
युष्मदस्मदोऽविप्तास्थस्य घाम्नौ	५।३।२४
यूतिजृतिसातिहेतिकातिः	२।३।१२
यूनस्तिः	३।१।८३
यूनि	३।१।१०७
यूयवयौ जसि	५।१।१६९
ये कडारादयः	१।३।१२६
ये डौ	४।४।१७८
येनाद्विधिस्तदंताघोः	१।१।७८
येनांमिधिकारित्यंमावौ	१।४।३५
ये वा	४।४।४७
ये घणै	४।३।२१५
योग्यकार्मुके	३।४।११८
योगाव्ये प्रभुः	३।४।११७
योडोरूपोत्तमाद् बुञ्	३।४।१५१
योऽचि	५।२।१७३
योऽचोऽय्वास्वुः	२।१।१०३
यो यङः	२।२।१६७
योर्ळात्	३।२।१६२
यौनमौखाद् बुञ्	३।३।५७
व्याडः	५।१।४६
व्यूप्रद्वृद्धगम्वस्त्रणोऽञ्	२।३।५४
व्यूः स्त्र्याप्यौ मुः	१।२।१०५
र	
रक्ते	४।२।४३
रक्षन्लुञ्	३।३।१८५
रः सं	४।४।१८
रधवदे	४।३।२६८
रधाद् धोदंसे	३।३।१०६
रधः	५।१।४२
रः पृथुमृदुकुरामृशदढपरिधृढस्यो	४।४।१६९
रभः	५।१।४४
रः समाहारे	१।४।१०८

रहस्यमर्यादाकव्युत्कर्तियक्षपात्र- प्रयोगे	४।३।१४
राक्षसाद्यराक्षः	१।४।१९७
रागोत्सुकोऽव्यास्थितास्थाशाशिष्य- तामस्य	४।३।२६२
राजघः	२।२।६९
राजदंतादौ	१।३।११०
राजन्त्यादिभ्यो युञ्	३।२।६६
राजन्वान् सौराज्ये	५।३।६०
राजपत्यंतगुणोक्तिराजादिभ्यः कृत्ये च	३।४।१४१
राजपौरुष्यं	५।२।२५
राजसहे युधिकोः	२।२।९५
राजहस्तिपत्न्याद् घञसः	४।२।९४
राजाहःसखेष्टः	४।२।११५
राट्टट्ट	३।४।६४
रात्	३।१।२५
रात्खः	३।४।३५
रात्राहो	१।४।१२२
रात्र्यहःसैवत्सरात्	३।४।१०३
रात्रेः प्रमाचंद्रस्य	४।३।२४०
रात्सशये च	३।४।२०३
रात् सः	५।३।६०
राञ्जुतथलेः	३।४।१०२
राट्टुवनपत्ये	३।१।१०६
राघोःस्पोर्षहैघं	१।२।१३०
राघो घञे	५।२।१७५
राघ स्त्रिं	५।१।१५९
राष्ट्रूरात्तराद् घैत्याहञ्	३।२।१००
राष्ट्रूराहः सनाम्नोऽञ् राजापत्ये	३।१।२००
राष्ट्रवत् सर्वं सरूपाद् द्वेः	३।३।८४
राष्ट्रंऽनंगादिभ्यः	३।२।६४
राष्ट्रैभ्यः	३।२।१७७
रंजेः	४।४।२६
रंकोर्वागिनि	३।२।१९०
रंतेऽणुः	१।१।५८
रि	५।२।१७०
रिद्व्यगुलिद्वे	५।२।१५०
रीशृत्वतां	५।२।२०९
रीद्वृत्तः	५।२।१४९
रीस्योः	५।४।१४६
रुफ्रिग् चोपि	४।२।११०
रुक्त्रुद्रजतोः	४।१।४२

रुचलार्थाद्विरनः	२।२।१४३	लां	२।४।६५
रुच्यर्थानां प्रियः	१।२।१२८	लाक्षारोचनादृण्	३।२।२
रुच्याव्यय्यौ	२।४।५०	लिङ्	२।३।१५०
रुजर्थस्याज्वरिसंताप्योर्भावोक्तेः	१।४।७१	लिङ् चोर्द्धमौहृत्सिके	२।३।१५५
रुद्रघोऽगेः	५।१।१५०	लिङ् चोर्ध्वमौहृत्सिके	२।३।६
रुद्रघोट् चादोऽट्	५।२।१०४	लिङ्श्यडोः	४।३।३४
रुद्रविद्रमुपमद्र्स्थप्रच्छां समि च	१।१।९७	लिङ्श्यादि	२।३।१५९
रुधराघोऽपे	२।१।१३६	लिङ्श्येत्	४।४।७०
रुधां इनम्	२।१।१२२	लिङ्श्येतेः	५।२।१४७
रुहः पः	५।२।५०	लिङ्श्योर्दे	५।१।९८
रुढोऽतःपुराच्छः	३।३।४७	लिङ्हेतौ लृङ् क्रियावृत्तौ	२।३।१३०
रुपरात्रिर्यान्तरे	५।३।१०४	लिङाशिपि	२।४।९८
रुपाच्छस्ताहते	४।१।८३	लिङोऽनन्त्यसखं	५।१।१५३
रुप्यद्व्यवरण्याणः	३।२।११५	लिट्	२।४।९७
रेरेव काम्ये	५।४।३०	लिटः कसृकानौ	२।२।१०३
रेवत्यादेष्टण्	३।१।१७५	लिटि वा	१।४।१३०
रेश्च ह्रुपि	५।४।२६	लिटीग्यणः साचोऽर्याज्यं	४।३।१७
रेऽहः	१।१।७४	लिटीध्यस्फात् किङ्कत्	१।६।९३
रेषतिकादेशछः	३।३।१२१	लिङुक्कचि धोः	४।३।१२
रोगादपनये	४।२।६६	लिप्सिञ्ज्ञांसः	२।१।५९
रोडीतोः प्राचां	३।२।१३६	लिप्स्यसिञ्चौ	२।३।७
रोऽच्युः	५।१।१७३	लिभ्यिंदधारिपारिवेषुदेजिचेति	२।१।१४२
रोमंयादुर्ध्वं	२।१।२२	सातिसाहोऽगौ	
रो रि	५।४।२०	लृङ्	२।२।१०७
रोऽसुपि	५।३।१०५	लृङ्लृङ्लृङ्मालाद्	४।४।७४
रोहिणरेयताद् भे	३।१।३७	लृङ्लिटोर्बुङ्	४।४।८५
रौति मृगः	३।३।२९	लृङ्लृङ्णौ सन्कचार्थां	१।४।१४०
		लृङ्श्येत्योर्गाः	१।४।१०५
		लृङि	१।४।१३३
लः कर्मणि घ भावे घ धेः	२।४।७७	लृटोऽन्यस्य हारौरम्	२।३।१००
लक्षणनाभिमुष्येऽभिप्रती	१।३।११	लृधूसृजनतिसहचरः	२।२।१७४
लक्ष्मणयिपुणांगना	४।१।५२	लृनाधियाताए पशौ	४।२।३९
लडो वा	२।४।९३	लृपसदचरनपजमदहृदृदशो गर्हे	२।१।३५
लद्	२।२।१७७	लृद्	२।३।२
लङ्गर्हेऽपिजात्योः	२।३।१३३	लृटो वाभिर्ता शतृशानी	२।३।१२
लनुतोऽनंत्वस्याप्येकस्य रोः	५।३।१२३	लेस्तद्वर्षाशोर	२।४।६९
लमादिभ्यः	२।३।५१	लेस्तीयुद्	२।४।५५
लभेः	५।१।४५	लोकाद्रव्याध्यात्मदिभ्यष्टण्	३।१।१६८
लप्पत्परस्वामृष्टफमृगमृजः		लोकार्	३।४।५४
लकम्	२।२।११०	लोद्	२।३।१५३
लपोऽपे घ	२।२।१३३	लोद् घाशिपि	२।३।१६४
लपोऽपे कि	३।१।१८६		

लोः कृपः	१।२।१०३	वर्णद्वयादिभ्यश्च ष् च	३।४।१४०
लोटि हतो	२।३।८	वर्णभ्रान्तुपूर्व	१।३।११६
लोडो लङ्वात्	२।५।७४	वर्णात् कारः	४।३।५६
लो मं	१।२।१७७	वर्णां ब्रह्मचारी	४।१।१८
लोम्नोऽपत्येयु	३।१।१०३	वर्णेनार्हद्रूपायोग्यानां	१।४।६७
लोम्नोतर्वाहिर्यां	४।२।१५०	वर्णेऽनित्ये	४।२।४२
लोमादेः शः	४।१।४६	वर्णेऽभिनिष्ठानः	५।४।८३
लो वा स्नेहद्रवे	५।२।४८	वर्णां वर्णैः	१।३।६६
लोहितादिसकलांतात्	३।१।२१	वर्णां युञ्	३।२।१३४
लोहितान्मणौ	४।२।४१	वर्त्तिका वी	५।२।५६
लौदिद्वयोऽपच्छ्रिशादीरपदको-		वर्मणोऽचक्रात्	३।१।१२१
कोद्गृदतः	५।१।१२३	वत्स्यत्यनहोरात्रेऽघोऽवधेः	२।३।१२८
लौल्येऽसुकसुकभ्याचि	५।१।३२	वर्षाकालेभ्यः	३।२।१७१
ल्यो लुक्	४।२।४६	वर्षादीर्घात्	४।२।११०
ल्योऽर्थाऽघाष्ट्ये च	१।२।८०	वर्षादुप् च	३।४।१०४
ल्व्वादेः	५।३।८२	वर्षेयत्वेऽस्त्योत्पं वा	२।४।१६
		वरणादिभ्यः	३।२।८२
व		वरुणमवशर्षकद्रंद्रमृडात्	३।१।४७
वः कौ	५।१।८०	वलादेरिद्	५।१।९३
ववत्यसुप्यातेरङ्	२।१।५८	वशिष्यधिव्यचिज्याग्रहिभ्रश्चिप्रच्छि	
वक्रयः	३।३।२०५	म्रस्त्रां क्ङिते	४।३।२५
वंचने गृधिवंचेः	१।२।७९	वसो याङि	४।३।२८
वतंढात्	३।१।२३९	वशि	५।१।१२२
वत्साच्छालात्	३।३।१४	वसनात्	३।४।३३
वत्सु	२।२।३३	वस्तक्रयविक्रयक्रयविक्रयेभ्यः	३।३।१६३
वत्सोक्षाश्वर्षमाद्भ्रासे	४।१।१९८	वस्तेर्ङ्	४।१।२०७
वतोर्वट्	३।४।२७	वस्तदिण्योः कसुः	२।२।१०४
वदः सुपि क्यप् च	२।१।१११	वसातेर्वा	३।१।६७
वदोऽपात्	१।१।८३	वसुध्रंसुध्वंस्वनडुहां दः	५।३।१०७
वधे प्रतेश्च	४।३।१३३	वसुराटोः	४।३।२६२
वधो राधेः	४।४।१२१	वसो निद्रयंत्ययामास्वापे	२।२।१०८
वन्याः	४।४।४४	वसोऽनूपाध्याडः	१।२।१४२
वनोऽहशो रश्च	३।१।६	वसोर्वस्योश्	४।४।१३२
वयःप्राणिजातेरञ्	३।४।१४६	वहापरिधं	२।२।१७७
वयःशक्तिशाले	२।२।१२२	वहाश्चे लिङ्	२।२।४१
वयस्यन्त्ये	३।१।२४	वहः प्रवेयः	१।२।१५०
वयस्तिनुताः	४।१।१०१	वहेऽपीत्वादीकः	४।३।२९३
वयस्तुलाभ्या	३।३।२६१	वहेस्तुरिद् च	३।३।१११
वयासि दंतस्य दत्	४।२।१७४	वा	१।२।१०९
वर्गातात्	३।३।४५	वा	१।३।६
वच्चर्चलपतोऽच्याक्चस्य	४।३।१५	वा	३।२।५८
वर्ज्येऽपपरिभ्यां	१।४।२१		

वा	४३११६	वा तद्वृत्तगृहणधान्यपक्षि	१४११००
वा कथमि लिङ् च	१३१३४	वातादूलः	३१२१३
वा कदाकर्णोः	२३१५	वातायनेऽक्षे	४३११९
वाऽकर्मणोऽणिकर्ता णौ	१२११४६	वाऽऽतोऽघोर्यकात्	५२१५७
वा क्यः	४४१५५	वा दिग्बे	१११५२
वाक्यदेः पः	५३११९	वाधात् समर्थात्	४११८९
वाक्यस्य	५३१२२	वा घोः	५२१३०
वाक्यादेवोभ्यस्य कोपासूयासंमतौ	५३११०	वा द्रुहमुहण्णुहण्णिहां	५३१६८
वाऽक्षः	२११८९	वाऽद्रेः	५३३१९७
वाकादयः	१४११२३	वात्वदच्सृजृहशो नित्यानिद् तास-	
वा कृभि	१२११६९	स्थेऽस्क्रद्व्यार्त्तेः	५१११९७
वा केरो	४४११८५	वादेश्च घुष्	२२११४०
वा खोः	१११८७	वा दैन्याक्रोशे	४४१६४
वागमिद्	१३१८५	वा धेः	१२१८७
वाग्दिग्पद्मयो युक्तिदंडहरे	४३११७३	वा घेद्द्व्योः	२११५७
वाघेनुदारान् मनोऽनडुद्रोः	४२११०३	वा नः पत्यंतस्य	३११३३
वाऽणः	१२१५१	वा नपः	५११११
वाऽणे ज्वलद्बलखलनमूलास्नाघनुचमं४४१५५		वाऽनन्वादेशे	५३३३०
वाऽणे प्रयः	२११४३	वाऽन्यतः	३३३१३
वा गोमये	३२११४५	वान्येन	१४११६५
वा गौ	१४१७७	वा निष्कघोपमिधशब्दे	४३३२२१
वां प्राधेद्छाशासः	१४११५०	वा नीचः	४३३४९
वां लिट्याः	४४११३६	वा तुक् पदांतस्य	५४११६०
वा चत्वारिंशदादौ	४३३२१०	वाऽनुप्यात्	५४१९
वाचः संदिष्टे	४२१४९	वाऽनुपि	५४१७०
वाचंयमो वर्ता	२११४९	वा पदस्यानौ	५२११५
वा चित्ते	४४१८६	वाऽण्	१४१११०
वा चेः	५२१७१	वाऽऽपः	४४१६१
वाचो भिन्	४११४५	वाऽऽपः	५२१४०
वाच्यापि	५११७८	वा परे काले	२३१२६
वाऽप्रः	३११३७	वा पित्रं	३३१५८
वाटि	५४१४६	वा यही	५३३३४
वाड्येयो वृषे	३११७२	वाऽभ्यवप्राचः	४३३४१
वाट्काचितपाप्राद् खः	३४१६३	वा भ्रमयभ्रमृज्जां	४४१२३
वादांतिकस्य साधनेदं	४१११६७	वा भ्रास्भ्लास्भ्रमक्रमृष्टुड्लपः२	२११८४
वाणुमापात्	३४११६०	वा भादि	१३१८७
वातातीसा रपिशाचात् कुक् घ	४११८६	वा मायारंभे	५११३७
वातदंतवत्तललाटादूलः	४११४४	वा मायकरणे	४४१११
वातपिप्तरलेभसंनिपाताच्छमनको-		वा मः	४४१४१
पने	३४१८७	वामदेयाद् यः	३२११२
वातवलादूलः	३४११८६	वाऽमप्योः	५११४८

पाम्शसोः	४१७८	वाहिताग्न्यादियु	१३१२०
पाऽमाषास्यायाः	३३३७	वाहीकप्रामेभ्यः	३२१२९
घाऽमाषास्याघारे	२१११२५	घाहीकेष्वविमराजन्येभ्यः	४२१४
पा मोः	४३३२०४	घांतिकं	१४१२०४
पाम्यपगुरः	४३३४७	घांतिमांतितमांतितोऽतिघांतिपद्	४४१२५८
पा म्योः	५१४१२६	घांतं	५१४१५६
पा म्योः सं	४१४१०५	घांशोऽष्टमाञ्जः	४१११५५
पाभृतूपःपितुर्यः	३२३३३	घाशोऽदिगुत्रियां	४२१२६
पाऽपै	४३३२६३	विकर्णकृपांतकात् काश्यपे	३१११५९
पाऽपै घी	४१११३९	विकर्णछगलाद् घत्स्यात्रेये	३१११५०
पारिजंगलस्थलकांताराजशंफूत्तरा-		विकुशमीपरे स्थलं	४४४७३
दिनाऽऽहृतं च	३४४१९४	विवाले घ	४१११४९
पा रुप्यमृग्यरसंघुपास्वन्यमः	५१११४३	वित्तं स्यातायं	५३३९९
पा रोगातपे	३२२१७३	विदादेष्टुंसेभृत्प्यानंतयं	३१११२८
पाऽल्पे	४२२१६६	विदां क लोटि	२११५१
पा लिटि	११११४३	विद्वेः शतुषसुः	५११५९
पा लिप्सी	१२२२६	विद्वी लटो घा	२४४७१
पा लीङ्गलिनात्योः	४३३५१	विध्यत्यकरणेन	३३३३३
पा यस्त्रास्वांगात्	३११५९	विध्यस्ति ले नुदः सखं	२२२४७
पा व्युक्तौ	१२२५८	विधिनिमंत्रणामंत्रणार्थाष्टसंमदन-	
पा घागम्ये	१२२८८	प्रार्थने लिङ्	२३१५२
पा घिवधवोधघान्	३३३१६८	विनयादिभ्यष्टण्	४२२४६
घाऽपृद्धाहोः	३१११८७	विन्मतोरष्	४१११६६
घाऽपे वपे	२३३४७	विन्यभ्युपे ह्यो घशोश्	२३३५६
पा वेष्टिचेष्टयोः	५२२१४	विना तिस्रः	१४४४८
घाऽश्महितास्रो घिकारापत्ये	४४४१४६	विपरो जेः	१२२१५
पा दयाघारोकात्	४२२१०६	विमुक्तादेरण्	४१११०५
घाऽशेषात्	२३३३३२	विरोष्यद्रव्यं	१४११०२
घाऽस्यः स्फादेः	४४४७१	चिर्लिगं पूर्णदीदेशं	१४९५
घस्नद्रव्याट्टकं	३३३३०	विधमो घा	५२४१
घाऽस्मण्णञ्	५११७२	विध्रघसोऽनङ्घणौ	३१११४९
वा स्वेङ्घोऽदि	५१११७४	विध्रस्य नरे	४३२९०
घापोष्मफेनादुद्धमौ	२११२०	विशपत्पदस्कंदां व्याप्यासेव्ये	२४३८
वा स्वसृपत्थोः	४३३२७७	विंशतिकत्	३४३३४
पा नाकांश्चि	२२२११२	विंशत्यादेर्वा	४१११२
घासिजिह्वासिनः फिडे	४४४१८२	विशाखापादान्मघदंढे	३४१२७
घाऽसुकः	५१११८१	विशिपूरिपदिरुहिसमापोऽना-	
वासुदेवार्जुनाद् घुन्	३३३५२	त्सादेः	३४१२६
वा सुपि	४३३९२	विश्रुति भक्ष्याधयार्थं	४३१३५
वा सुपो बहूः प्राक्	४१११७२	विशेषणं विशेष्येति	१३३४८
घाऽहर्पत्यादियु	५३३१०६	विष्करो घी घा	४४११३६

विष्टारदृष्टंदासि	५।४।८४	वेणुकादिभ्यः छण्	३।२।१६९
विश्वदेवस्नेष्ट्रद्वंचौ कौ	४।३।२५६	वेतनादेर्जीवन्	३।३।१६२
विसमाप्तौ कः	१।३।५१	वेतस्सति	२।३।१५१
विसारिणो मत्स्ये	४।२।२०	वेत्तिछिद्रिदेः कित्	२।२।१५८
विहायो विह च	२।२।५९	वेत्तेः सिद्धत्सेनस्य	५।१।७
विहीनरस्यैः	५।२।७	वेदार्थसत्यस्याः	२।१।३१
वीप्सायां	५।३।११	वेदेन् ब्राह्मणं	३।२।८३
वीप्सेत्यंभूतलक्षणेऽभिनेप्	१।४।१३	वेर्मैडः	४।४।७३
वीरात्तेजोविरोधे योऽन्	३।२।६३	वेर्वय्	१।४।१३१
वृज्छण्कठेल्सेध्रढण्ण्ययफण्फि-		वेरित.	२।१।६२
जिभ्कण्ठणोऽरीहणरुशाश्व-		वैश्व स्वनोऽशनेः	४।४।५२
इयंकुमुदकाशतृणप्रक्षेपसाखि-		वेः शालशंकटौ	३।४।८७
संकाशवलपक्षकर्णसुतंगमधराह		वेः स्कंदोऽते	५।४।५८
कुमुदादिभ्यः	३।२।८७	वेः स्वार्थे	१।०।४९
वृज्जदिष्यदंडमाणवे	३।३।१२०	वैकात्	४।१।२००
वुण् तुम् लट् कियायां तदर्थायां	२।३।१०	वैकाद्ध्यसुश्च	४।१।१५०
वुर्णौ	२।३।३२	वैड्यैः	३।३।६७
वुर्ध्वे	२।३।४२	वैणे गौ	२।३।६६
वृकाहेण्यण्	४।२।५	वैनोऽदूरेकायाः	४।१।१४१
वृक्षासने विष्टरः	५।४।८५	वैरंगिकः	३।४।७७
वृक्ष	४।३।१४४	वैरेऽदेवास्तुरादिभ्यः	३।२।११३
वृजिमद्रात्कः	३।२।१०७	वैशस्त्रवैमाजिब्रे	३।३।२०४
वृत्त्यंतस्य	१।१।७५	वैपमोहाःश्वसः	३।२।११४
वृत्तिसर्गतायने क्रमः	१।२।४६	वैष्टयादिभ्यः	३।३।२१४
वृत्तोऽर्धातो	५।१।१४२	वोक्तं पूर्वं	१।३।१०९
वृत्तोपपाटोऽनुयोगे	३।३।२१९	वोगितः	४।३।२०५
वृदस्य	४।१।१९६	वोङ्	३।१।१०
वृद्धो यूनाऽनन्यार्थप्रकृतौ	१।३।१०३	वोदश्वितः	३।२।२१
वृधुप् वृद्धेः	३।३।१८२	वोदितः	४।१।११०
वृषसुयामयमुंदात् फिज्रल्लश्च	३।१।१८०	वोदुडो माघारंभे शपः	१।१।१०९
वृष्णोऽश्वघर्ता	१।२।१२२	वोपकादः	१।४।१६२
वृत्तो घाऽलिमसौ	५।१।२६	वोपमानान्	४।२।१७०
वेः	५।४।६१	वोप्	४।३।२२६
वे कुः	१।२।३८	वोप् चाध्यायानुषाके	४।१।१०४
वेकः	४।४।८१	वोप् दुहदिहलिहगुहो वे दंत्ये	५।२।७२
वेकोऽत्रेऽस्ये प्रः	४।३।१२२	वोमोर्णात्	३।३।१४०
वेः रुप्रमाः	४।२।१८५	वोरकः	५।१।१
वेष्टिः	१।४।१३४	वोर्णुजः	५।१।२१
वेञ्च प्रश्नाप्याने	२।३।१०६	वोर्णोः	५।२।२८
वेभ्रो द्वेः	१।४।१४५	वोर्णोः	१।१।९१
वेण्भेः	४।४।६४	वोर्ध्यात्	४।२।१६५

घोर्ध्वे द्वयसद्वन्द्	३१४२०१	मातामीक्षणे	२१२८२
घो विधूनने जुक्	५१२१६	मातम्फादस्त्रिया	४११०
घोशनोघनन्	५१२१८०	मातीनञ्	३१३१६५
घोशीनरेपु	३२११३०	माह्नं	४१४१७४
घोष्टौतौ से	४१३१५	मध्यमस्वस्वजमृजयजराजभ्राज	
घोष्विदजागृत्सर्मिध	२११४९	च्छशा ष	५१३७१
घो कप्रविचलपृक्तथस्त्रं	२१११३०		
घो प्रथनेऽशान्दे	२१४२८	श	
घौन्मुचो धे.	५१२१७८	श	४१४११७
घी पित्र्दयो देशे	२१११३८	शकटादण्	३१३२३६
घ्य	४१३१२२	शक्तार्थनाम.स्यास्तिस्वाहायपद्व्यधा	
व्यक्तवाक्समुक्तौ	१११०६	हितै	११०२९
व्यजोऽभ्यग्रघञचि	११४१०४	शक्तिर्लांगुलाकुशाद्यैतोमरधनुर्घटे ग्रह	२१०१८
व्यघो लिटि	५१२१९१	शक्तियष्टीकण्	३१३२१३
व्यतुल्यात्या अजात्या	११३१६१	शक्तिहस्तिकवाटे	२१२६८
व्यमौ भ्यो भूते	२१२१५	शक्ति लिङ् च	२१३१६३
व्ययोद्गोर्घ्वत	२१२१७५	शहृत्स्तंये वत्समीदौ वृ	२२१०४
व्ययी पर्यधी	११०१२	शके षमणि	५१११३८
व्ययहृपणो सामर्थ्य	११४१७५	शच्छन् विशते	३१४१००
व्यस्य वा कर्त्तरि	११४१८४	शतमानसहस्रादम्	३१४३१
व्या	२१३१६२	शतपष्टे पयष्ट्	३२१७७
व्याघ्रादिभिरुपमेयोऽतघोमं	११३४७	शत्सहाधेदृसेरु	२१०१५५
व्याडश्च रम	११०१५	शतादस्वार्ये सेठयी	३१४२४
व्याटिभ्यष्टञ्जिठी	३१२१२७	शतादिमासासार्द्धमाससंयत्सरात्तमट्	४१११०
व्यानद् बहुल	२१३१०६	शताह्वा	३११४२
व्याप्तो	११३०६	शदेर्गात्	११२१६८
व्याप्तादेरकङ् च	३१११२५	शदोऽगतौ त	५१२१५०
व्यित्ये	४१३१७६	शपद्यात्	४११६३
व्युडोऽवो हल सन् वो	११११११	शफमरुजाजात्रेये	३१११४०
व्युत्तपञ्च	११०३७	शदकर्मण	११०३९
व्युत्संनिप्रात् कटं	३१४१८८	शब्दद्वंद्वुरललाटकुक्कुटादृढौ	३१३२०१
व्युद् काकुदस्य	४१२१८०	शब्दादे कृत्रि	२११०१
व्युप इय	२१३३५	शब्दे	११२१४८
व्युष्टादिभ्यण्	३१०११२	शंभ्यो घिनिण्	२१०१२९
व्येऽन्यम	४१३२७९	शम्यस्वोऽघो लौ	२१२१६
घ्यो सं बल्वौ	४१३६३	शम्या रुश्च	४१११९६
व्योऽलिटि	४१३४५	शम्या लुक्	३१३१०९
व्योऽस्पष्ट स	५१४८	शमा दी	५१२१८१
व्यंजनैरुपसिके	३१३१७७	शमोऽदशे	४१४१९१
प्रज्यज क्यप्	२१३१८७	शयवासिवासेऽफालात्	४१३१६७
प्रज्यल्लोऽत	५११८७	शर	५१४१५०
		शर ऋयि	५१२१८१

विष्टारश्छंदसि	५१४१८४	वेणुकादिभ्यः छण्	३१२१६९
विश्वभ्देवस्नेष्टरद्रद्यंचौ कौ	४३३२५६	घेतनादेर्जावन्	३१३१६२
विसमाप्तौ कः	१३३५१	घेतस्सति	२१३१५१
विसारिणो मत्स्ये	४२१२०	घेत्तिछिद्भिदेः कित्	२१२१५८
विहायो विह च	२१२५९	घेत्तेः सिद्धसेनस्य	५११७
विहीनरस्यैः	५१२७	घेदार्यसत्यस्याः	२११३१
घींसायां	५१३११	घेदेन् प्राहाणं	३१२८३
घींस्तेत्यंभूतलक्षणेऽभिनेप्	११४१३	घेमेडः	४१४७३
घीराचेजोविरोधे योऽञ्	३१२६३	घेर्वय्	११४१३१
घृज्छण्कठेलेघ्रदृण्ण्ययफण्फि-		वेरित.	२११६२
न्निञ्कण्ठणोऽरीहणकृशाभ्व-		घेश्च स्वनोऽशनेः	४१४५२
र्श्यकुमुदकाशकृणभ्रेश्वाश्मसादि-		घेः शालशंकटौ	३१४८७
सेकाशवलपक्षकर्णसुतंगमघराह		घेः स्कंदोऽते	५१४५८
कुमुदादिभ्यः	३१२८७	घेः स्वार्थे	११२४९
घृजदिप्यदंडमाणघे	३३३२०	घैकात्	४११२००
घुण् तुम् लट् क्रियायां तदर्थायां	२३३१०	घैकाद्भ्यसुञ्	४१११५०
घुर्णौ	२३३३२	घैर्द्वयः	३३३६७
घुर्णस्त्रे	२३३४२	घैणे गौ	२३३६६
घृकाहेप्यण्	४२१५	घैनोऽदूरेकायाः	४१११४१
घृक्षासने विष्टरः	५१४८५	घैरंगिकः	३१४७७
घृक्षे	४३३१४४	घैरेऽदेवासुरादिभ्यः	३१२१३३
घृजिमद्राक्तः	३१२१७७	घैश्स्त्रवैमाजिभ्रे	३३३२०४
घृत्यंतस्य	१११७५	घैपमोहाःभ्यसः	३१२११४
घृत्तिसर्गतायने क्रमः	११२४६	घैष्ट्यादिभ्यः	३३३२१४
घृत्तोऽधोती	५१११४२	घोक्तं पूर्वं	१३३१०९
घृत्तोपपाठोऽनुयोगे	३३३२९९	घोगितः	४३३२०५
घृद्धस्य	४१११६६	घोऽङ्गे	३१११०
घृद्धो यूनाऽनन्यार्थप्रकृतौ	१३३१०३	घोदश्वितः	३१२२१
घृधुप् घृद्धेः	३३३१८२	घोदितः	४११११०
घृपसुयामयमुंदात् फिजदछच्च	३१११८०	घोटुडो माघारंभे शपः	११११०९
घृष्णोऽश्वसंता	११२१२२	घोपकादः	११४१६२
घृतो घाऽलिमसौ	५११९६	घोपमानात्	४१२१७०
घेः	५१४६१	घोप्	४३३२२६
घेः कुः	११२३८	घोप् चाभ्यायानुवाके	४१११०४
घेः कः	४१४८१	घोप् दुहद्विहलिहगुहो दे धंस्ये	५१२७२
घेकोऽंजऽस्ये प्रः	४३३१२२	घोमोर्णात्	३३३१४०
घेः खुप्रमाः	४२११८५	घोरकः	५११११
घेष्टि	११४१३४	घोर्णुजः	५१२११
घेष्ट प्रस्ताप्याने	२३३१०६	घोर्णोः	५१२१८
घेष्टो भ्रेः	११४१४५	घोर्णोः	१११९१
घेष्तेः	४१४६४	घोर्ध्वान्	४१२१६५

योद्ध्वं द्वयसदृशतद्	३१२०१	मातामीश्वपे	२१२८२
घो विधूने झुक	५१२४६	मातष्पादस्त्रियां	४२२२
घोशनीशनन्	५१२८२	मातीनञ्	३३११६५
घोशीतरेपु	३२१३०	मार्ह्यं	४१४१७४
घोष्टौतौ से	४३१९५	मश्चस्त्रस्त्रस्त्रमृजयजराजम्राज-	
घोषिद्जागृसमिधः	२११४२	च्छशां षः	५३१७१
घी कृष्विच्लृक्कथन्नमः	२२१३२	श	
घी प्रथनेऽशब्दे	२४१२८	शाः	४४११७
घीन्मुचो धेः	५२११७८	शकटादण्	३३२३६
घी पित्रदयो देशे	२१११३८	शकार्थनमःस्यास्तिस्वाहावपट्स्वधा-	
घ्यः	४३१२२	हितैः	११४२९
घ्यकवाक्समुकौ	१२१५६	शक्तिङ्गुलाङ्कुशार्धितोमरघनुर्घटे प्रहः	२१२१८
घ्यजोऽभ्यग्रघञ्चि	१४११७४	शक्तियष्टीकण्	३३२१३
घ्ययो लिटि	५२११९१	शक्तिहस्तिकवाटे	२१२६८
घ्यतुल्यारया अजात्या	१३१६१	शक्ति लिङ् च	२३१६३
घ्यमो भवो भूते	२२१८५	शकृत्स्तंये वत्सव्रीहौ कुः	२२२४
घ्ययोद्गोर्घनः	२१२१७५	शक्रेः कमाणि	५११३८
घ्यर्थो पर्यर्था	१४११२	शच्छन् विशंतेः	३४२०५
घ्यवहृपणोः सामर्थ्यं	१४१७५	शतमानसहस्रादञ्	३४३११
घ्यस्य वा कर्त्तरि	१४१८४	शतपष्टेः षथष्ट्	३२१७७
घ्याः	२३१६२	शतसहाद्येऽसकः	२२१५५
घ्यात्रादिभिरुपमेयोऽतघोने	१३१७७	शतादस्वायं सेठ्यौ	३४२४
घ्याहश्च रमः	१२१२५	शतादिमासाद्धमाससंवत्सरात्तमद्	४१११०
घ्यादिभ्यष्टञ्जिठौ	३२१२७	शताह्वा	३११४२
घ्यात्तद् बहुलं	२३१०६	शदेर्गात्	१२१६८
घ्यासौ	१३१२६	शदोऽगतौ तः	५२१५२
घ्यासादेरकह च	३११२५	शप्श्यात्	४११६३
घ्यित्ये	४३१७६	शफमच्छाजाभये	३११४२
घ्युडोऽवो हलः सन्त्वोः	१११११	शब्दकर्मणः	१२१३९
घ्युत्तपश्च	१२१३७	शब्दद्वेदुरललाटफुकटाङ्कूढौ	३३२०१
घ्युत्संनिप्रात् कटं	३४११८८	शब्दादेः कृषि	२१२१
घ्युदः काकुदस्य	४२११८०	शब्दे	१२१४८
घ्युपे द्यः	२३१३५	शंभ्यो भिनिष्	२२१२९
घ्युष्टादिष्वण्	३४११२	शम्पस्थोऽधोःखौ	२२११३
घ्येऽवश्यमः	४३१२७	शम्या रुश्च	४११९६
घ्योः सं बल्बौ	४३१६३	शम्या लृक्	३३१९२
घ्योऽलिटि	४३१४५	शर्मा दीः	५२१८१
घ्योऽस्पष्टः सं	५४१८	शमोऽश्शं	४३१९१
घ्यंजनैरुपसिके	३३१७७	शयवासिवासेऽकालात्	४३१६७
घ्यजः क्यप्	२३१८७	शरः	५४१५२
घ्यज्लोऽतः	५११८७	शरः खयि	५२१८१

शोणर्षयैतदहरितमरितलोहिताद्	
घर्णात्तो नञ्च	३११३४
शौनकादिभ्यो णिन्	३१३९०
श्येनंपातातैलंपाता	३१२७१
शा धते	५१२१५५
शुल्लट्टुस्ती मध्ये	५१४१३३
श्रसः खं	४१४१०८
श्रात्रः खं	४१४२१
श्यनप् सुहृधं	१११३२
श्यांविदिवोऽस्पर्शापादानजये	५१३८७
श्यामलकमणाद् वाशिष्टे	३१११५८
श्रद्धादिभ्योऽण्	३१४१२६
श्रयणाश्वत्यौ खौ	३१२१९
श्रविष्ठापादाश्वाः	३१३८
श्रांघिप्रघेनेखं च	४१४१२५
श्राणामांसौदनाद्	३१३२२४
श्राद्धं भुक्तं टोऽनेनाद्य	४११३५
श्रिभ्योऽगौ	२१३२४
श्रिताश्रितप्रमाणे गोप्पद्	४१३१४७
श्रुस्त्रिप्यजः करणे	२१३८२
श्रुत्तुद्रुप्पुच्योर्वा	४१२२०२
श्रुस्मृदशः सनः	११२६४
श्रेण्यादिः कृतादिभिः घ्या	११३५०
श्रोत्रियो वा छंदाऽभ्येता	४११३३
श्रो घायुवर्णनिवृते	२१३३६
श्रोः श्टः	२११८८
श्रोत्रं	३१४१४६
श्लघन्हुङ्गस्याशपां श्लोप्स्यः	११०१२०
श्लिषः स्वार्थं	२११५५
श्लिषशीङ्स्यास्वसृजन्रुहृजृपारं	
भात् कः	२१४१४४
श्वजगाह वा	३१३१६१
श्वचर्मणः संकोचकोशे	४१४१४५
श्वयुवनमघोनोऽहृति	४१४१३३
श्व्यरूपद्वचोऽयुक्पुमुम्	५१२१४२
श्वश्रूः	३११७८
श्वशुरश्वश्रूम्यां	११३१०२
श्वसस्तुद् च	३१२१७६
श्वसो घसीयसश्च	४१२१९६
श्वादेरौ	५१२१३३
श्वेताश्वश्वतरगालोडिताहारकस्या-	
श्वतरैतकणं च	२११२९

श्वोकादिभ्योऽधिन	३१२१४८
प	
पम्	११३२०
पंडजंडर्पकाण्णारः	३१११६५
पट्कतिक्रतिपपस्य युक्	४१२५
पढोः कःसि	५१३१७६
पण्मासाण्यटौ	३१४१००
पण्मासाण्यटण्याः	३१४१०८
पणि चाणिस्तोर्यास्थित्वस्यत्सहः	५१४१४५
पनुक्चुर्दित्वे	५१३१४१
पनहनघृतराशोऽपि	४१४१३५
पपजइतरि चादेघोऽपुः	४१३२१२
पघात्	४१११५६
पाडियाह्वलिसांभूय्यांभ्यामितौ-	
ज्यादिः	३१११२४
पिडिदादिभ्योऽङ्	२१३१०१
पेऽप्राघलंप्राप्तापत्रादी	११४१२०
पे पुत्रपत्योः	४१३१६६
पेऽगुल्लेऽस्स्यादेः	४१२१०८
पोऽनञ्यः	११४११३
पोमघरुणेऽनेरोः	४१३१८१
पिघ्नो वा	५१२१८६
पिबुक्कम्वाचमां शि	५१२८२
पुना पुः	५१४१३९
पणांता चल्	१११३९
प्यस्येत् वेऽहत्के मातरि	४१३१६४
प्योऽक्षुरूपान्त्ययोगंत्रिज्नापेऽणिजोः	३११८४
प्योऽनुस्वारे	५१३१४०
प्यो नां णोऽमिन्ने	५१४१२९
प्यसुश्चणुः	३१११६६
स	
सः	११३१२
सकलकर्ममाद् वा	३१२१३
सकलदिगोत्र	३१२१२०
सकृत्	४१२१३
सकौ	५१४११४
सकथ्यस्यिदभ्यरणोऽनङ्	५१११५८
सकृशे	२१४३७
सखं वा	२१११३
सखिवाणिमुद्ताद् यः	३१४१४४
सखितोऽकौ	४११०३

सक्यशिश्वीनार्यः	३।१।६९	समवाये	४।३।१३०
सति	२।२।१२०	समाज्जमर्तु	१।३।११७
सति धंदये युवाऽस्त्री	३।१।११५	समानात्तदादेश्च	३।२।१६९
सतीर्यः	३।३।२३१	समानामेकः	१।३।९७
सत्यगदास्तोः कारे	४।३।२३५	समानस्य धर्मादिषु	४।३।२५१
सद्भूतवद्वाशंस्ये	२।२।२२५	समां समां विजायते	३।४।१७४
सद्यः सार्पिण्डेऽधिवयःस्थाने	३।५।११७	समायाः खः	३।४।१०१
सदस्वंजञ्चालिति	४।४।२८	समिधन्टेन्यणाधाने	३।३।१०४
सदा सद्यः	४।१।१२६	समि मुप्यौ	२।३।४३
सदोऽप्रतेः	५।४।४९	समि युदुद्रोः	२।३।२२
सन्निविभ्योऽर्द्धेः	५।१।१३०	समि घा	२।१।११८
सन्मिक्षाशस्विदिच्छादुः	२।२।१६२	समीपे	१।३।१३
सन्महपरमोत्तमोत्कृष्टं पूजयेत्	१।३।५३	समुदः	५।३।९६
सन्यतः	४।२।२००	समुद्दयजः पशौ	२।६।५८
सन्यडोः	४।३।१३	समुद्राशौभ्रोः	३।२।१४२
सन्स्ये घृद्भयः	१।२।१०२	समुदाह्यमोऽग्रंथे	१।२।८४
सनः किञ्चि खं च	४।४।४६	समूलो ष्च	२।४।२१
स नप्	१।४।१०६	समूहवच्च बहुषु तयोः	४।२।२७
सनि	४।४।४६	समूहात् समवैति	३।३।१९५
सनि	१।४।१२७	समोऽकृजे	१।२।१७
सनि प्रहगुहश्च	५।१।११६	समोगमप्रच्छिच्छृच्छिच्छ्रुविद्दृशः	१।२।२८
सनीट्	५।१।९७	समो भया	१।२।६१
सनीयंतर्द्धप्रस्जदंभुस्सृश्रियुणुंभरञ्च-		सर्वचर्मणं कृतं खद्व	३।४।१६४
पिसंतन्यतेः	५।१।१०४	सर्वजनात् खञ् च	३।३।२५२
सनो वा	४।३।८	सत्तैर्धौ शैष्णे	५।२।८६
सपत्न्यादौ	३।१।५४	सर्वभूमिपृथिन्या अण्	३।०।५१
सपत्रानिप्पत्रादतिषाधे	४।२।७८	सर्वस्य द्वे	५।३।१
सप्रह्वययांदेः	४।४।१४४	सर्वाण्यो वा	३।४।१४
सप्रह्वचारी	४।३।२५२	सर्वात्	३।५।५५
सभाऽशाला	१।४।११६	सर्वादेरिन्	४।१।८७
समृत्तुमोर्मनःकामे	४।३।२७८	सर्वादेः पथ्यगकर्मपत्रपात्रशरावाद्	
सम्राज क्षत्रिये	३।१।१८२	व्यापी	३।४।१६६
सम्राट्	५।४।१३	सर्वाङ्गानानुपदीनायानपीनमदद्	
समः	२।१।=६	यद्दानये	३।०।१७६
समः खं तते	४।३।२७६	सर्वांशाहः संख्यातपुण्याद्य रात्रेः	४।२।१०६
समः स्त्रसि	४।४।४	सर्विजदिदयायासोऽनृच्छूर्णां.	०।१।४८
समं सर्वयुक्तेः	१।१।४१	सर्वे	०।२।४५
समर्थः पदधिधिः	१।३।१	सर्वोत्तरदक्षिणयामादेःसः	३।३।=३४
समर्थारत्यपेणश्चपृषत्तान्नाघट्टल्लम-		सत्सोपशुनानुगव्यं	४।२।१४४
क्रमसहादं तुम्	२।४।४७	सरोऽनोदमायसः सुजात्योः	४।२।११७
समयात् माताए	३।२।२०	सरोदल.	२।३।१००

सहृदः	२।३।१३	संवत्सरात् पर्यफले	३।२।१८१
ससञ्जपो रिः	५।३।१०२	संवत्सराग्रहायण्याष्टण् च	३।३।२८
ससर्वादेरुप्	३।२।८०	संव्यवप्रात्	१।२।२१
सस्यानाक्रियं स्वं	१।१।४	संविप्राद् भ्र्वाऽखौ दुः	२।२।१७०
सस्रौ प्रशंसे	४।२।५४	संशयं	३।४।८९
सस्मे लङ् च	२।३।१६७	संस्कृतं	३।३।१४४
सस्याद् गुणात् परिजाते	४।१।१६	संस्कृतं मक्ष्यः	३।२।१८
सहृवहृचलूपापतेरिः	३।२।१६८	संसहयोः समीसधौ	४।३।२४७
सहृवहोऽस्योः	४।३।३०३	संसृष्टे	३।३।१७५
सहनस्रविद्यमानात्	३।१।६७	सांतः	४।२।८३
सहसहितसंहितशफलक्ष्मणवामादिः	३।१।८०	सायंजः	५।१।१४५
सहस्य सः रौ	४।३।२४६	साकलात् संघांकलक्षणघोषे घा	३।३।११८
सहादेस्तुल्ये	४।२।१९७	साक्षादाद्यच्चि	१।२।१७२
सहायाद्वा	३।४।१४२	सात्	५।४।८१
महाधन	१।४।३४	सात् तद्विपयोत्	४।३।२१३
सहेः	२।२।४६	सात्मेतादिः	१।१।२
संकटात्	४।२।१००	साद्वा कार्स्व्यं	४।२।७१
संख्यः	२।२।६	सादेः	४।१।३८
संप्याताद्वा	४।२।११४	सादेश्च यः	३।३।१००
संप्याहपा	१।३।१११	सादेष्टण्	२।३।१६३
संप्रत्ये स्थिनासन्नाद्वा राधिकाद्भवर्जा-		साधकतमं करणः	१।२।१३८
द्वादिडट् च	१।३।९२	साधनं कृता बहुलं	१।३।३०
संगतेऽजयं	२।४।४२	साधने स्वाधे	१।२।१८०
संघेऽनूध्वं	२।४।३८	साधुनिपुणेनातभ्यादिनासायामीप्	१।४।६२
संज्ञेयां	५।४।४६	साधौ	२।२।७९
संज्ञा खुः	१।१।३०	सातपदीनं सत्यं	३।४।१७८
संज्ञो मा दे	१।४।३१	साम आकम्	५।१।३०
संहिकसिध्यादेर्न्याण्	३।३।७७	सामान्येनोपमानं	१।३।४६
संधौ	४।३।६८	सामिस्वयं सेन	१।३।२३
संपदा चाभिविधौ	४।२।७२	सामीप्येऽध्रीऽध्युपरि	५।३।६
संपदादिभ्यः क्विप् क्ति	२।३।९१	सायं चिरं प्राह्णे प्रगे ह्येः	३।२।१७८
संपादिनि	३।४।११५	सावनहुहः	५।१।६४
संपर्युपात् कुः सुङ् भूये	४।३।१२६	साधेन्मे	५।१।८६
संप्रत्यः	३।२।१८६	साऽस्य पूर्णमासीति खौ	३।२।२३
संप्रतेर्होऽस्मृती	१।२।५२	सिध्वपकरादण्	३।३।४
संप्रदानेऽप्	१।४।२४	सिकताशर्करात्	४।१।५५
संप्राज्ञानोऽसौ	४।२।१६४	सिचो यदि	५।४।९२
संघोधने बोध्यं	१।४।६६	सितसयस्य	५।४।५४
संभवत्यवहरति च	३।४।६२	सिति	१।२।११८
संभाव्येऽलमर्थात्	२।३।१४४	सिद्धघार्यात् पुनर्धनुर्मे	१।३।१०८
संल्लिटोऽंजः	५।२।७०	सिद्धिरेनेकात्वात्	१।१।१

सिद्धौ भा	१।४।६	सुसर्वाद्धाद् राष्ट्रस्य	५।२।१८
सिष्मादेः	४।१।४३	सुस्थ्यादेः	४।२।१७७
सिध्यतेरङ्गाते	४।३।४४	सुः स्थिररुग्मत्स्यबले	२३।१७
सिपि रिवां	५।३।१०९	सुस्नातादीन् पृच्छन्	३।३।१६८
सिद्धुडि	२।१।५२	सुपामादिषु	५।४।७७
सिली दे	१।१।१००	सुहरितवृणसोमाज्जभात्	४।२।१६२
सिधुसहसुदन्तुस्यंजः	५।४।५५	सुहृद्दुर्हन्मिन्नामित्रे	४।२।१८६
सिस्थसौयुद्रतासां डौ प्रहान्मन्-		सूक्तसाम्नोश्छः	४।१।१०३
दशो जिद्	४।४।६३	सुचने	१।१।१०४
सीकः	१।१।९८	सूत्रिसूत्रिमूढ्यत्यश्वर्युणोः	२।१।३३
सीमंत. केरो	४।३।३५	सुत्याभोज्ये युवतिक्षत्रिये	३।१।८७
सुंगाभ्यां भारद्वाजे	३।१।१४१	सूत्रे धारणे	२।२।१९
सुकर्मपापमंप्रपुण्ये छुः	२।२।२०	सूत्रेऽस्मिन् सुत्रिधिरिष्टः	५।२।१२७
सुः किः	१।४।६७	सुभ्योऽथस्य मिडि	५।२।९६
सुप्रप्रियादानुलोम्ये	४।२।८०	सुपांद्वा	३।४।३२
सुवादे.	४।१।९१	सुयांगस्त्यपोश्छे च	४।४।२५३
सुखादेर्भुजोपः	२।१।१८	सुर्योद्भव्यां	३।१।४८
सुच.	५।४।३४	सृज श्राद्ध	२।१।७८
सुप्रः सन्स्ये	५।४।९७	सृज्ज्यल्लपत्पत्पद्गृच्छुचः	२।२।१४५
सुत्रद्विपदः सन्परिशस्ये	२।०।१२४	सृपण्लहः प्रजनयसाक्षे	२।३।५७
सुद् तयोः	२।४।८९	से कर्मकर्त्तरि प्राप्ते	५।३।८९
सुदौदुत. प्राक्स्यं	४।३।१०६	सेगुले संगे	५।४।६५
सुदुर्भ्य.	५।१।५०	सेद् ते पूडर्शाड्डीदस्विन्मिद्	
सुदुस्याधारे छ.	२।२।६०	क्षिद्घृणो न	१।१।१०७
सुप.	४।३।२	सेदि	४।४।११८
सुप इये	३।४।२३	सेऽधुस्यस्य	५।१।३७
सुपश्च	१।२।१८४	सेधो गतौ	५।४।६३
सुप् सुपा	१।३।३।	सेनासुराच्छायाशालानिशा वा	१।४।११८
सुप्यसप्येयः	१।३।९८	सेनांतकारिलक्षमणादिञ् च	३।१।२३
सुप्याप्त्न	५।१।१५८	सेनां वा	३।३।१९७
सुप्याः	४।४।८३	सेयलसुपरिविशालघरुणार्यमादे-	
सुपि	२।२।७	स्वृतीयात्	४।१।६०
सुपि	५।२।१०६	सेहिं डित्	२।४।७६
सुपोक्रोञ्चि	५।४।४६	सोः	४।२।१५४
सुपूर्युत्सुभंगुणे गधस्ये.	५।२।१६८	सांढः	५।४।५५
सुपा धुमृदो	१।४।१६७	सोऽप्रास्तीति देश. र्यौ	३।०।८४
सुमगाढ्यस्पृलपलितनगनांप्रिये-		सोदर्यसमानोदर्यौ	३।३।६२
ऽप्यौ व्यौ भ्य. स्तुस्त्सुकञ्	२।२।५५	सोभे सो	२।२।९१
सुमिदतं पदं	१।२।११६	सोडिं	४।२।११८
सुपाग्न. निप्र नापरिषु	३।१।१७७	सोडौ	५।२।१०५
सुपासाप्यो पियः	२।२।१३	सोऽस्य तद्ध द्रक्ष्ये	३।४।११९

सोऽस्य निवासः	३।३।७४	स्थादिभ्यः कः	२।३।७०
सोऽस्याप्रणीः	४।१।२८	स्थानांतात्	३।३।१६
सौ	४।४।१०	स्थानांवानल्विधौ	१।१।६५
स्कन्नः पः	५।४।६२	स्थान्नोऽत्	३।१।१०२
स्कृति	४।३।२७७	स्थास्तंभोः पूर्वस्योदः	५।४।१६३
स्तंभाद् धनञ्च	२।२।१७६	स्थासेनिसेधसिचसंजस्वजस्वजो	
स्तंभेरमकर्णजपो	२।२।१७	ऽद् चोऽस्य च	५।४।४८
स्तंभुस्तंभुस्कंभुस्कंभुस्कंभ्यः स्तुदं च	२।१।२६	स्थूलदूरयुवह्रस्वाक्षिप्रक्षुद्राणां यण	
स्तंभुसिद्युसहः कच्चि	५।४।२६	पप् चकः	४।४।१६३
स्तंभेः	५।४।१०	स्थेऽभाम्पिष्कसो घरः	२।२।१६६
स्तुघ्वाग्नेः	५।४।६८	स्थो वा	२।३।८४
स्तुतौ भ्रातुः	४।२।१९८	स्यसुपि सर्वं पुंवत्	४।३।१८७
स्तुधृम् सोमै	५।४।१४६	स्नानं सौ	५।४।८२
स्तेयाहित्यं	३।४।१४३	स्निः सर्वादिः	१।१।४०
स्तोकारादर्थकृच्छ्रं सन	१।३।३४	स्निद्रद्वे	१।१।४८
स्तोकात्पकृच्छ्रकृतिपयात् करणे		स्नेः स्मैः	५।१।१२
का वाऽसत्त्वे	१।४।४६	स्नेः स्याद् प्रश्च	५।०।२२
स्तोः श्रुना श्रुः	५।४।१३८	स्पद्वे	१।१।६४
स्तोर्यञ्जे	२।३।२३	स्पृशस्पर्शकृन्तृपृढपो वा	२।१।५३
स्वयपाश्राघत्	१।४।१०९	स्पृशाविस्पृपो वा	४।३।६१
स्त्रिया	१।३।१०५	स्पृशोऽनुदके किः	२।२।७०
स्त्रियां	५।१।७७	स्पृहेयैप्सितं	१।२।१३५
स्त्रियां क्तिः	३।१।१३	स्फांतस्य स्तं	५।३।५९
स्त्रियां स्त्री	२।३।८०	स्फाघृदत्तैरस्फुरेप्	५।२।१५१
स्त्रियाः	४।२।१७५	स्फाघृदत्तैरेप्	५।२।१३५
स्त्रियाः पुंसो द्वंद्वे च	४।२।१०२	स्फादतोऽस्फुः	५।१।९९
स्त्रियांमुष्	३।१।१४०	स्फादेः स्फांस्ते च	५।३।६४
स्त्रियामूधसोऽनह	४।२।१८८	स्फादेरातो धोर्दण्वतोऽध्याय्यः	५।३।८१
स्त्री	१।२।१०६	स्फायः	४।३।३८
स्त्रीगोर्नाचः	१।१।१३	स्फायो वः	५।२।९१
स्त्रीत्यात्	३।१।१५४	स्फुरिस्फुल्योर्घञि	४।३।४६
स्त्री न्यह	१।१।८१	स्फुरिस्फुल्योर्निनः	५।४।६०
स्त्री पुंसान्नण्द् स्नण्द् घतः	३।१।१०९	स्फे रुः	१।२।११२
स्त्रीवृद्धात् क्षेपे णञ्च	३।१।१७४	स्महतोः	४।४।७
स्त्र्युक्तपुस्कादनूरेकार्येऽड्द्रिया-		स्मर्थदयेशां कर्मणि	१।४।६९
दां स्त्रियां	४।३।१८८	स्मर्थेऽयदि लृट्	२।२।१११
स्त्रीऽयञ्जे	२।३।२७	स्मिद्धपूह्रंज्यशः सनि	५।१।१४८
स्त्रीऽडिले शते व्रतो	३।२।१७	स्मिडः	४।३।५९
स्त्र्यः	२।२।९	स्मृदृत्वप्रथमृदस्मृदृशोऽत्	५।२।२१३
स्त्र्यः	१।१।२०	स्मे	२।२।११८
स्थलादिनाण् मद्युफमरिचं	३।४।९५	स्मे लोट्	२।३।१५६

हन्यचां सनि	४४१३	हस्ते वृद्धसिमहः	२४१२३
हरत्युत्तंगादेः	३३३१६६	हस्स्वनकण्ठ्या वा	२३३६५
हारिताघञः	३११३१	हंतेर्जः	४४४३८
हल्लङ्घान्घः सुसिपत्यनच्	४३३६४	हाकः	४४११३
हलमध्ये लिट्यतः	४४११७	हाकः फिव	५१२१६२
हल्यमकुङ्कुरः	५३३११४	हाए	१४१६९
हल्यभोरीः	४४११०	हाएपरिमुखादेः	३३३४९
हल्यस्सेः	५२३१०३	हायनांतयुवादेरण्	३४१४७
हल्युप्योरी	५२३६७	हायनाद् वयसि	३१११४
हल्योह	५२३२९	हास्यं मन्योक्तौ युष्मन्मन्येऽस्मत्त्वेकं	१२३१८२
हल्लभुधुमुघोऽचीयुघ्योः	४४४७५	हांतरांतरेणातिघिश्निकपासमयाभि-	
हलः	२३३१९८	श्रोपाघौ	१४१२
हल ईक्	४२३७०	हि व्दिष्मन्	५४१६६१
हलकलत्वचाः	२११३०	ह्रिपकापिहतौ	४३२१९
हलशीराट्टण्	३३३२३७	हिम्योर्नुनोः	५४११८
हलशीराट्टण्	३३११०३	हिमादिभ्यो यः	४११८२
हलस्य सादेश्च कर्षे	३३३१५९	हिमादेलुः सहे	३४११८५
हलामचः	५११८८	हिमाएण्यादुरी	३११५१
हलाघंताङ्ङेदितोऽयसूद्दीप्दीक्ष्-		हिसार्थादिकाप्याए	२४३३१
णिङः	२२३१४४	होनात् स्वांगात्	४११६९
हलि	५४११०	हीयमानपापेन	४२३६४
हलि	१११६९	हुर्गतिताच्छील्ये	१२३४४
हलि खं	५१११८७	हुर्घयोऽनुत्सेधे	२२३२०
हलुङः द्वित्यनदितः	४३३२२	ह्रोर्वा	११२१५२
हलोऽनंतराः स्फः	१११८	हतः	३११८२
हलोऽनादेः	५२३१८०	हत्यद्वादेः	५२३१५
हलो यः	४४४५४	हर्तिसधुमगे ह्योः	५२३२३
हलो यणिकः	४४४२	हति भो जातिश्च	४३३१९०
हलो यमो यमि खं	५४३१६६	हति विंशतस्तेः	४४३१४१
हलो हतः	४४३१४४	हृदयपुरुषादस	३४३१४८
हचिः क्षीरे शृतं पाके	४३३४२	हृदयस्य हल्लेपाण्यलासे	४३३२१६
हविरधमेदापूपादेयो वा	३३३२	हृदुप्यसूचीगोप्योरुप्	११११५
हवियुक्तं कपालगवेऽध्नः	४३३२८५	ह्यहः	१२३९
हवाश्वद्युगांतःप्रदने लब्ध् च	२२३११५	ह्येर्लोमिधिसमयप्रतिघाते	५११३३९
हदच	१४३१०७	हसोऽवे	२१११४६
हदि रेः	४३३११४	हेऽकाले	४३३२४८
हस्तदंतकराज्जातौ	४११९७	हेतुफले लिब्	२३३१४६
हस्तादेयेऽनुयस्तये चैः	२३३३६	हेतुमति	२१३३९
हस्तिकयच्याचित्ताश्च टण्	३२३४३	हेतुशीलानुलोम्येऽशब्दश्लोकाकल-	
हस्तिपुरुषाद्वाण्	३४३२००	हगाधाघेरचाट्टसुप्रमंश्रपदे	२२३२७
हस्तेपाणी स्वीकृतौ तिः	१२३१७३	हेतुः संयोगोत्पाती	३४३४८

हन्यचां सनि	४४११३	हस्ते धृद्रसिंघह.	२४२२३
हरत्युत्संगदेः	३३१२६६	हखस्व्यनक्षत्राणां वा	२३३६५
हरितापत्रः	३११२३२	हंतैर्जः	४४४३८
हल्लुगान्घ सुसिप्ल्यनञ्	४३३६४	हाकः	४४४२२३
हल्मध्ये लिट्यत.	४४१२७	हाकः फिक्व	४१०१६२
हल्यमकुटुरः	५३३१२४	हात्	१४२६९
हल्यभोरीः	४४१२१०	हात्परिमुखादेः	३३३४९
हल्यस्ते.	५२१२०३	हायनांतयुवादेरण्	३४१२४७
हल्युप्योरौ	५२१६७	हायनाद् वयसि	३११२४
हल्योर्	५२१२९	हास्ये मन्योक्तौ युष्मन्मन्येऽस्मत्त्वेकं	१२१२८२
हल्लुधुमुधुऽचोयुव्योः	४४४७५	हांतरांररेणातिथिबिन्दिनिकापासमयाभि-	
हलः	२३३१९८	श्रोपाधौ	१४१२
हल ईक्	४२१७०	हि क्लियन्	५४४१६१
हलकलत्वचाः	२११३०	हिपकापिहती	४३२२९
हलशीराट्टण्	३३२३७	हिम्योर्नुनोः	५४४१२८
हलशीराट्टण्	३३३१०३	हिमादिभ्यो वः	४११८२
हलस्य सादेश्च फर्षे	३३३१५९	हिमादेल्नुः सहे	३४१८५
हलामचः	५११८८	हिमात्प्यादुरौ	३११५१
हलाघंताड्डैदितोऽयसूद्दीपुद्दीष्-		हिसायांदिक्काप्यात्	२४३३१
णिडः	२२११४४	हीनात् स्वांगान्	४११६९
हलि	५४११०	हीयमानपापेन	४२१६४
हलि	१११६२	हुगीतिताच्छीन्वे	१२१४४
हलि ख	४१११८७	हुर्षयोऽनुत्सेधे	२२२२०
हलुडः क्लित्यनदितः	४४१२२	हकोर्वा	१२११५२
हलोऽनंतराः स्फः	१११८	हुवः	३११८२
हलोऽनादेः	५२१२८०	हृत्यश्वोदेः	५२१५
हलो य	४४४५४	हृत्सिधुभगे ह्योः	४२२२३
हलो यणिकः	४४४०	हृति भो जातिदच	४३१९०
हलो यमो यमि ख	५४४१६६	हृति विशतेस्तेः	४४४१४१
हलो हतः	४४४१४४	हृदयपुरुषपादसं	३४४१४८
हविः क्षीरे शृतं पाके	४३३४२	हृदयस्य हल्लेखाण्यलासे	४३३२१६
हविरभ्रभेदाभूपादेर्यो वा	३३३१२	हृदुप्यसूचीगोण्वोत्	११११५
हविर्युक्तं कपालगवेऽद्भनः	४३३२८५	हवहः	१२१९
हशश्वद्वयुगांतःप्रदने लब्ध च	२२२११५	हपेलोमिधिस्मयप्रतिघाते	५२११३९
हदच	१४११०७	हसोऽवे	२१११४६
हशि रेः	४३३११४	हेऽकाले	४३३२४८
हस्तदंतकराज्जातौ	४११९७	हेतुफले लिब्	२३३१४६
हस्तादेयोऽनुवस्तेये चे	२३३३६	हेतुमति	२११३९
हस्तिक्वच्यचित्ताश्च ठण्	३२१४३	हेतुशीलानुलोभ्येऽशब्दश्लोककल-	
हस्तिपुरुषाद्वाण्	३४१२००	हगाथाविच्चाट्टुसूत्रमंत्रपदे	२२२२७
हस्तेपाणौ स्वीकृतौ तिः	१२११७३	हेतुः सयोगोत्पातौ	३४१४८

हेतौ	१।४।३६	होत्रादिभ्यश्चः	३।४।१५४
हेतौ तदयुक्ते	१।४।४६	होत्रादित्रोपधेश्छत्तल्डन्	४।२।२९
हेतौ सघाः प्रायः	१।४।४०	होमार्थान्माने	३।३।१२६
हेः पृष्टोक्ती	५।३।१२५	ह्री ह्रलः श्रः शानः	२।१।६७
हेमादिभ्योऽञ्	३।३।१२९	ह्रम्यक्षण्भ्वस्दव्योदितां	५।१।९०
हेरकचि	५।२।६९	ह्रस्वे	४।१।१९३
हेयंगयानं	३।३।१४४	हीव्लोरीक्नुय्यासिक्काम्यातांपुग्णावैप् ५।२।४४	
हेहेप्वपामेघ	५।३।१२२	हादस्ते	४।४।९७
होमेष.	४।४।८६	ह्रदादेरुह्रुप्	२।१।८२
हो णो ङ्गिण्णि	५।२।६७	ह्रस्वे	४।२।३१
हो ङः	५।३।६६		

इति जैनेन्द्रव्याकरणस्याकारादिक्रमणिका समाप्ता ।

सनातनजैनग्रंथमाला ।

६

आचार्यवर्यश्रीसोमदेवसूरिविरचिता

शब्दार्णवचंद्रिका ।

(जैनद्रलघुवृत्तिः)

श्रीपूज्यपादममलं गुणनंदिदेवं सोमामरव्रतिपूजितपादपुग्मं ।
 सिद्धं समुन्नतपदं वृषभं जिनेन्द्रं, सच्छब्दलक्षणमहं-त्रिनमामि वीरं ॥ १ ॥
 श्रीमूलः घजलजप्रतिबोधभानोर्मैवेदुदीक्षितशुजंगमुधाकरस्य ।
 राद्वांततोयनिधिदृष्टिकरस्य वृत्तिं, रेभे ह्रींदुयतये वरदीक्षिताय ॥ २ ॥

लक्ष्मीरात्यंतिकी यस्य निरवद्यावभासते ।
 देवनंदितपूजेने नमस्तस्मै स्वयंभुवे ॥ १ ॥

सिद्धिरनेकांतात् ॥ १ ॥ सिद्धिः शब्दानां
 निष्पत्तिर्ज्ञसिर्वा भवत्यनेकांतात्, अस्तित्वनास्तित्व
 नित्यत्वानित्यत्वविशेषणविशेष्याद्यात्मकत्वात् दृष्टेष्ट-
 प्रमाणाविरुद्धादांशास्त्रपरिसमाप्तेरित्येपोऽधिकारो वेदि-
 तव्यः । वक्ष्यति—सात्मेतादिरिति । अनेकाताधि-
 कारे सत्येवाद्यंतव्यपदेशो घटते, अन्यथा तदभावात्
 किं केन सह गृह्येत यतः संज्ञा स्यात् । तथा—संस्थान-
 क्रियं स्वमिति—साधर्म्यवैधर्म्यात्मके सत्यनेकांति-
 ऽकाराकारयोर्ह्रस्वदीर्घकालभेदेन वैधर्म्येऽपि तुल्य-
 स्थानक्रियत्वेन साधर्म्यात् स्वसंज्ञाव्यवहारः सिद्धः ।
 अधु मृदिति च भावाभावाभ्यां विभक्त्यतेषु शब्देष्व-
 र्थवत्ताऽनेकांतात् सिद्धयति । तदवयवानामपि । वृक्ष
 इत्यत्र विसर्जनीयस्यैकत्वार्थस्य च सङ्गावः औका-
 राद्यभावश्चैकाते नास्ति । तथा "ध्यपाये ध्रमपपादा-
 नं" इत्येवमादिना लक्षणेन षट्कारकी सर्वथा नित्य-
 क्षणिकयोर्नोपपद्यते ध्यपावधौव्याद्यभावादिति । किं

बहुना-उन्मिपितमात्रमप्यनेकांतमत्तरेण न सिद्धवती-
 त्येपोऽधिकारो निर्णेतव्यः ।
 * अइउण १ । ऋक २ । एओइ ३ । ऐऔच् ४ ।
 ह्यवरलण ५ । वमउणनम् ६ । झभञ् ७ ।
 घटधप् ८ । जवगडदृश ९ । खफछठथचट-
 त् १० । कपय ११ । गपसअंअः १२ ।
 हल् १३ ।
 इति प्रत्याहाराः । लृवर्णाग्रहणं ऋवर्णलृवर्णयोरे-
 कत्वाम्युपगमात् । हकारस्य द्विरपादानं वृक्षे ह्य-
 त्यवृक्षदिति सिद्धये ।
 * सात्मेतादिः ॥ २ ॥ इत्संज्ञकेन सहोचार्यमा-
 णः आदिवर्णस्तन्मध्यपतितानां ग्राहको भवत्यात्मना
 सह । अण् । हल् । मिड् । मुप् । मुदं ।
 * स्वस्पाऽभाव्योऽत्परोऽणुदित् ॥ ३ ॥ अण
 उदित् गृह्यमाणः स्वस्य ग्राहको भवत्यात्मना सह ॥

१ समाना स्थाने क्रिया यस्य, समाने स्वभावक्रिये वाऽ-
 स्य तत् ।

* एव चिह्नि १२ प्राणि परचोत्तता-यमयनदिविरिति-त-१३
 वृत्ता । १ वक्रोपेऽत्र ।

हेतो	१।४।३६	होत्रादिभ्यश्छ	३।४।१५४
हेतो तद्घुक्ते	१।४।५६	होत्रादौघोपधेदछतल्डम्	४।२।२९
हेतो सर्घा प्राय	१।४।४०	होमार्यान्माने	३।३।१२६
हे पृष्टोक्ती	५।३।१२५	हौ हल अ शान	२।१।६७
हेमादिभ्याऽञ्	३।३।१२९	ह्रस्वक्षणाश्वस्यद्व्येदिता	५।१।९०
हेरफचि	५।२।६९	ह्रस्वे	४।१।१९३
हेयगवानं	५।३।१४४	ह्रींक्लोरांफ्नूर्यसिक्क्षमाभ्यातापुगूणावैप्	५।२।४२
हेह्रस्वपामेघ	५।३।१२२	छादस्ते	४।४।९७
हार्येव	४।४।८६	छदादेरुञ्जप्	२।१।८२
हो ध्नो ष्णिग्नि	५।१।६७	ह्रस्वे	४।३।३१
हो ढ	५।३।६६		

इति जैनद्रव्याकरणस्याकारादिक्रमणिका समाप्ता ।

आमलक । वबुल । वदर । हृदिति किं ? गर्गा
पुत्र । उपीति किं ? गर्गा त्व । अन्वृचीगोष्वोरिति
किं ? पचभि सूचीभि ऋत पचमूचि । दशगोषि ।
आदेगैप् ॥ १६ ॥ आदेचो नर्णा ऐप्सञ्जा
भवति । नाडायन । रैमय । नौमय । ऐप्प्रदेशा
“मृजैरप्” इत्येवमादय ।

अदेहैप् ॥ १७ ॥ अदेहो नर्णा एप्सञ्जा
भवति । सर्ता । नेता । भाक्ता । एप्प्रदेशा “मिदरे
प्” इत्यादय ।

इरुस्तौ ॥ १८ ॥ तात्रैवैषी इक एव स्थाने
स्त । सात्रैम्मे-अनैपीत् । गागयो नयति । इय इति
किं ? आदेऽश्रला मा भूत् । यान । ग्यायति ।
उभिता । तौग्रहण सञ्जाविधा नियमार्थे । नषा । य ।

न धुखेजो ॥ १९ ॥ धोरैकदेशस्य खनिमि
त्सेऽगे ऐयौ न स्त । खेखुर- । पोपुत्र । मरी-
मृन । देच । धुखे इति किं ? इन्-उभिता । अग
इति किं ? रारपीति । इक इति किं ? राग ।

गिम्बुति ॥ २० ॥ गिति किति डिति च
परे एवैषी न स्त । भूण्यु । जिण्यु । मृष्ट । चित ।
चिनुत । मृष्ट ।

ईदूदेइद्विदिः ॥ २१ ॥ ईदूदेदतो यो द्वि
स दिसञ्जा भवति । मुनी इमौ । साधू एतौ । द्वे
अत्र । ईदूदेदिति किं ? वृक्षानिमौ । द्विरिति किं ?
वच्यर्थ । द्विप्रदेशा “दे” इत्यादय ।

झः ॥ २२ ॥ टकारस्य म्याने य कृतो
मकारस्तापरी ईदूतौ दिसञ्जा भवत । अमा
आसते । अमू अत्र । द इति किं ? शम्यत्र । म
इति किं ? तेऽत्र ।

* न्यजनाद् ॥ २३ ॥ निसञ्जोऽच् आह्यार्ज-
तो दिसञ्जा भवति । अ अपोहि । इ इद्र पश्य ।
उ उचित् । नीति किं ? चकारात् । अनाडिति
किं ? आ उच्य ओष्य । आ इहि-एहि । आ उदका
तात्-आदकानात् । आ आर्येभ्य -आर्येभ्योऽस्य यशो
गत भद्राकडकदास्य । णि-करण किं ? आ एमनु
मन्यसे । आ ए न्नि तत् ।

ईपदर्भे क्रियायोगे मर्यादाभिनिधौ च य ।
एतमात् डित विद्याद्वयस्मरणयोरोडित् ॥

ओत् ॥ २४ ॥ ओदतो निर्दिमज्ञो भवति ।
अहो इद । उताहो एव ।

कौ वेतौ ॥ २५ ॥ किनिमित्त ओकार इति
शब्दे परत वा दिसञ्जा भवति । सापो इति । साध
विति । काविति किं ? गमित्यमाह । शतौ इति किं ?
पटोऽत्र ।

उयः ॥ २६ ॥ उनो वा दिसञ्जा भवति इतौ
परत । उ इति विति ।

ऊँ ॥ २७ ॥ उञ ऊँ इत्ययमादेशो भवति
इतौ परत स च दिसञ्जा भवति । ऊँ इति ।

दाधा भ्यपित् ॥ २८ ॥ दा धा इत्येव रूपा धय
मुसञ्जा भवति पितौ मुक्त्वा । प्रणिदाता । प्रणि
दयते । प्रणिददाति । प्रणिद्यति । प्रणिन्यति । वि
धीयते । अपिदिति किं ? दात र्हि । अत्रदात मुक्त्वा
मुप्रदेशा “भुस्योरि” इत्येवमादय ।

कक्तवत्तः ॥ २९ ॥ क क्तवत्तुश्च तसञ्जा
भवत । कृत । कृतवान् । कारित । कारितवान् ।
तप्रदेशा “ते सेटि” जादय ।

सञ्जा सुः ॥ ३० ॥ सञ्जाशब्दाच्चोऽर्थ सु
सञ्जा भवति । सुप्रदेशा “वा खो” इत्येवमादय ।

भाषकर्म ङिः ॥ ३१ ॥ भाषकर्मणी ङिसञ्जे
स्त । ङिप्रदेशा “ङौ” इत्येवमादय ।

* श्यनपसुर् धं ॥ ३२ ॥ शि अनपसुर् च
धसञ्जा भवति । कुडानि तिष्ठति, पश्य वा । राजा ।
रानानी । राजान । राजाना । राजानी । श्यनप्युडिति
किं ? सामनी । राड पश्य । धप्रदेशा “धेऽकौ” इत्यत्र
मादय ।

+ स्थिः संरया ॥ ३३ ॥ संरयाण्य स्थिसपो
भवति । पचधा । पचट्टन । स्थिप्रदेशा “स्थिर्नियथे
धा” इत्येवमादय ।

+ ऋगण भेदे ॥ ३४ ॥ ऋगणान्तौ भे
नर्थे म्यिरन्तौ भवत । वट्टक । गणन । ऋणा ।

व्य त्वर च वर्जयित्वा । एरिति ख । प्राक्षि । चौलि ।
दैत्य । कामार । उदित्- चो कु । ष्टुना ष्टु ।
भभाव्य इति किं "सदादेर" इत्यत्र आकारस्य प्रहण
-नास्ति भाव्यत्वात् ।

आंदरा प्रत्ययश्चैव कटमेतो हि लक्ष्मणि ।
भाव्यशब्देन पचेते कथ्यते देवनदिभिः ॥
अपर इति किं ' भिसोऽत ऐस् । धर्मे । द-
याभिरित्यत्र ऐस् न भवति ।

संस्थानक्रियं स्वं ॥ ४ ॥ समाने स्थानक्रिये
पस्य वर्णस्य स स्वसज्ञो भवति । अ अ अ उदात्तो-
ऽनुदात्त स्वरितश्च इध्वाइध्व । एव दीपौ ज्ञातव्यो ।
इत्यर्णस्याद्यादरा भेदा परस्पर स्वा भवति । तथेव-
र्णादीनामपि । एच्चा द्वादशभेदा प्रस्थाभावात् । य
यत्वा द्विधा-इध्वाइध्व । रेणोष्मणा स्वा न सति ।
वर्णो वर्ग्येण स्व । लोकाग्रमित्यादि । स्थानग्रहण
किं कचटतपाना मा भूत् । तर्पा । क्रियाम्रहण
किं इत्तुपशाना मा भूत् । अस्त्वच्योतति । स्वप्र-
देश्यु "स्वेऽको दी" इत्येवमादय ।

आकालोऽच् प्रदीपः ॥ ५ ॥ अ आ आ ३
इत्येव कालोऽच् प्रदीपसज्ञो भवति । दधि । गौरी ।
एहि जिनदत्त ३ । हृत्वा सघातनिवृत्त्यर्थमचग्रहण ।
प्रतक्ष्य । तितउच्छ्र । अन्यथात्र तुपुत्पिककल्पो
स्थाता । प्रदीपप्रदेशा "प्रो नपि" इत्येवमादय ।

अचक्ष ॥ ६ ॥ अच स्थाने प्रदीपसज्ञता भ-
वति । अतिश्रि । स्तूयते । आब्रज जिनदत्ता ३ ।
अच इति किं मुनाम् हुत् । भियते । धर्मरी ३त् ।
चकार सज्ञानिधौ नियमार्थ । पौ, पथा, य, स ।

१ वर्णात्तात्प्रदेशा स्थान । अद्दृष्टवित्तजनायजिद्दाम्नी
यानो कठः । हविगज्जोवयोहर । कार्जिद्दाम्नीयस्य
विद्दाम्नी । ३ ए ए पुत्रयानो तात् । उ ओ औ पूष्यानी
यानामोदी । यस्य द्वात् । ऋदुरपानो भूषां । लुत्तुआना
दत्ता । नादिचानुत्तारस । किया करण प्रयत्न । स्पृष्ट
करण एषानो । इत्यस्पृष्ट यणो । विश्वमचो । विश्वनर
मद्गाना । एर्षतोविश्वनरन । अर्षगंस्वानिविश्वनरन ।
एतन्मकारस्य । ईपिद्दृष्ट शनरुहानो ।

यणोस्याद्या द्विर्नोपाद्य शयना अश्वयोरका ।
त्रितीयनुर्यपणां स्सुर्महात्वात्वा हसयुता ॥१॥

नासिकयो ङः ॥ ७ ॥ नासिकाया भगो वर्णो
डसज्ञो भवति । जमडणना । शात दात । ना
सिक्य इति किं तत्त तत्तान् । उप्रदेशा "डस्य
झल्लक्ष्यो ङिडति" इत्यादय ।

हलोऽनंतराः स्फः ॥ ८ ॥ हलोऽनतरा
अभिरव्यवहिता स्फसज्ञका भवति । धर्मे रमौ ।
इन्द्रे-नदरा । हल इति किं तितउ । अनतरा इति
किं पनस । शाक । स्फप्रदेशा "स्फे रु" इत्येवमादय ।
अधु मृत् ॥ ९ ॥ धुरजितमर्थनश्चब्दरूप
मृत्सज्ञ भवति । डित्थ । डवित्थ । शुक् । अप्पिति
किं अहन् । मृत्प्रदेशा "डयाम्मृद" इत्येवमादय

कृद्दृष्टाः ॥ १० ॥ कृदत इदत ससज्ञक
च मृत्सज्ञक भवति । शाता । द्रष्टा । प्राजापस्य ।
जिनधर्म । नियमोऽय स्याताना कृद्दृष्टोरेवेति । इह
मा भूत्- अभवन् । अर्थनत्पदसघातानां ससज्ञस्यैव
मृत्सज्ञा न वाक्यस्य, साधुधर्म म्रूते ।

प्रो नपि ॥ ११ ॥ नपि वर्तमानस्य मृद प्रो
भवति । अतिरि । अतिरधु कुल । नतशु मुड ।
नपीति किं राजकुमारी ।

गोण्या मेये ॥ १२ ॥ गोण्या प्रो भवति मे
येऽर्थे । गोणीमात्र गोणि । मेय इति किं गोणी ।

स्त्रीगोर्नीचः ॥ १३ ॥ न्यग्रभूतस्य स्त्रीत्वात्
स्य गोशब्दात्तस्य च मृद प्रो भवति । अतिखत्व ।
निष्कौशाम्यि । निर्दय । चित्रगु । स्त्रीगोरिति किं
अतिश्री । नीच इति किं नक्षत्रमाला । सुगी ।

+ नाशरीयसो वे ॥ १४ ॥ अगिलक्षणसधि-
धेरीयसश्च य स्त्रीयस्तदतस्य नीचो वसे प्रो न भ-
वति । पूर्वगाल । अर्द्धपिण्णली । प्रहय श्रेयस्योऽ-
स्य स बहुश्रेयसी जिन । वस इति किं नि श्रेयसि ।

* हृदुप्यमूर्चीगोण्योरूप ॥ १५ ॥ हृदुपि सति
स्त्रीन्यस्य नीच रूप भवति सूर्वागोण्यो विहाय ।
पचेद्राण्या देवता अस्य पचेद्र । टशाभि शशुली
भि क्रान दशशशुल । आमलक्या अरयन कठ

+ एव चिहितसूत्राणा स्थान इतान्यमयनदिविरचितमहा
सुनी पाणिनीयवर्षातिशानि ।

आमलकं । वकुल । वदरं । हृदिति किं ? गार्गी-
पुत्रः । उपीति किं ? गार्गी त्वं । असूचीगोप्योरिति
किं ? पंचभिः सूचीभिः क्रीतः पंचसूचिः । दशगोणिः ।

आदेगैप् ॥ १६ ॥ आदेचो वर्णाः ऐप्संज्ञा
भवति । नाडायनः । रैमयं । नौमयं । ऐप्प्रदेशः
“मृजैरप्” इत्येवमादयः ।

अदेडोप् ॥ १७ ॥ अदेडो वर्णा एप्संज्ञका
भवति । सर्ता । नेता । भोक्ता । एप्प्रदेशः “मिंदरे-
प्” इत्यादयः ।

इकस्तौ ॥ १८ ॥ तावैवेपी इक एव स्थाने
स्तः । सावैम्मे-अनैपीत् । गामयोः-नयति । इक इति
किं ? आदेञ्जलां मा भूत् । यानं । ग्लायति ।
उंभिता । तौमहणं संज्ञाविधौ नियमार्थं । मंधाः । यः ।

न धुखेओ ॥ १९ ॥ धोरेकदेशस्य खनिमि-
सेऽग्रे ऐवेपी न स्तः । लोख्वः । पोपुत्रः । मरी-
मूजः । देयः । धुखे इति किं ? छत्र-उविता । अग
इति किं ? रारवाति । इक इति किं ? रागः ।

गिकृति ॥ २० ॥ गिति किति ङिति च
परे ऐवेपी न स्तः । भूष्णुः । जिष्णुः । मृष्टं । चितं ।
चिनुतः । मृष्टः ।

ईदूदेइद्विदिः ॥ २१ ॥ ईदूदेदंतो यो द्विः
स दिसंज्ञो भवति । मुनी-इमौ । साधू एतौ । द्वे
अत्र । ईदूदेदिति किं ? वृक्षाविमौ । द्विरिति किं ?
वचर्थः । द्विप्रदेशः “देः” इत्यादयः ।

झः ॥ २२ ॥ दकारस्य स्थाने यः कृतो
मन्तारस्तस्मात्परो ईदूतौ दिसंज्ञौ भवतः । अमी
आसते । अमू अत्र । द इति किं ? शम्भत्र । म
इति किं ? तेऽत्र ।

* न्यजनाद् ॥ २३ ॥ निसंज्ञोऽच् आइवार्ज-
तो दिसंज्ञो भवति । अ अपेहि । इ इंद्र पश्य ।
उ उच्छिष्ट । नीति किं ? चकारात् । अनाडिति
किं ? आउत्थं ओष्णं । आ इहि-एहि । आ उदकां-
तात्-ओदकांतात् । आ आर्येभ्यः-आर्येभ्योऽस्य यशो-
गतं भद्राकलकदेवस्य । डित्करणं किं ? आ एवमनु-
गम्यसे । आ एवं किल तत् ।

ईपदर्थे क्रियायोगे मर्यादाभिविधौ च यः ।
एतमातं ङितं विद्याद्वारक्यस्मरणयोरङित् ॥

ओत् ॥ २४ ॥ ओदंतो निर्दिसंज्ञो भवति ।
अहो इदं । उताहो एवं ।

कौ वेतौ ॥ २५ ॥ किनिमिचः ओकारः इति
शब्दे परतः वा दिसंज्ञो भवति । साधो इति । साध-
विति । काविति किं ? गवित्ययमाह । इतौ इति किं ?
पटोऽत्र ।

उजः ॥ २६ ॥ उजो वा दिसंज्ञा भवति इतौ ।
परतः । उ इति विति ।

ऊँ ॥ २७ ॥ उजः ऊँ इत्ययमादेशो भवति
इतौ परतः सं च दिसंज्ञो भवति । ऊँ इति ।

दाधा भ्वपित् ॥ २८ ॥ दा धा इत्वं रूपा धवः ।
मुसञ्जका भवति पितौ मुक्त्वा । प्रणिदाता । प्रणि-
दयते । प्रणिददाति । प्रणिद्यति । प्रणिधयति । वि-
धीयते । अपिदिति किं ? दातं ब्रूहिः । अवदातं मुखं ।
मुप्रदेशः “मुस्योरिः” इत्येवमादयः ।

क्तक्तवत् तः ॥ २९ ॥ क्तः क्तवत्थ तसंज्ञो
भवतः । कृतः । कृतवान् । कारितः । कारितवान् ।
तप्रदेशः “ते सेटि” आदयः ।

संज्ञा खुः ॥ ३० ॥ संज्ञाशब्दवाच्योऽर्थः खु
संज्ञो भवति । खुप्रदेशः “वा खोः” इत्येवमादयः ।

भावकर्म ङिः ॥ ३१ ॥ भावकर्मणी ङिसंज्ञे
स्तः । ङिप्रदेशः “ङौ” इत्येवमादयः ।

* इयनप्सुर् धं ॥ ३२ ॥ शि अनप्सुर् च
धसंज्ञं भवति । कुञ्जानि तिष्ठति, पश्य वा । राजा ।
राजानौ । राजानः । राजानं । राजानौ । इयनप्सुडिति
किं ? सामनी । राज्ञः पश्य । धप्रदेशः “धिऽकौ” इत्येव-
मादयः ।

+ स्यिः संख्या ॥ ३३ ॥ संख्याशब्दः स्यिसंज्ञो
भवति । पचधा । पंचकृत्वः । स्यिप्रदेशः “स्येर्विधायै
धा” इत्येवमादयः ।

+ बहुगणं भेदे ॥ ३४ ॥ बहुगणशब्दो भे-
दार्थे स्यिभञ्जो भवतः । बहुकः । गणकः । बहुगः ।

गणना । भेद इति किं ? वैपुल्ये सचे च मा भूत् ।
यद् स्य । गमा गण ।

+ कसेद्धयर्द्ध ॥ ३५ ॥ कनिधौ सनिधौ चाद्ध्य-
र्द्धशब्द स्थितज्ञो भवति । अद्ध्यर्द्धेन क्रीत अद्ध्यर्द्ध-
क । अद्ध्यर्द्धशर्ष । कस इति किं ? माभूद् धादौ ।

+ ढडर्द्धमाक् ॥ ३६ ॥ अर्धपूर्वो ढडत कस-
निधौ स्थितज्ञो भवति । अर्द्धपचमे क्रीत अर्द्धप-
चमक । अर्द्धपचमशर्ष ।

+ घतुः ॥ ३७ ॥ घतुत्यात स्थितज्ञो भवति ।
इयक । णिद्यत् । एतान्कृन् । यावक ।
यावक ।

+ ढतिः ॥ ३८ ॥ ढतित्यात स्थितज्ञो भ-
ति । कतिन् । णतिधा । ततितृन् ।

+ कर्षांता चेत् ॥ ३९ ॥ पकारनकाराता
ड्यता च सत्या इत् श्वा भवति । पद् । पच ।
पति सति । अतप्रहणु पदेसाय । तनाटानामिति
भवति । त्रप्रतानान्यादौ । इत्प्रदेसा “उणिल”
इत्येवमादय ।

* क्तिः सर्वादिः ॥ ४० ॥ सर्वादय शब्दा-
प्रिमज्ञा भवति । सर्वे । णिधे । अन्ये । सर्वेषा ।
सर्स्ये । सर्समे । यस्मै । तस्मै । द्विप्रदेसा “द्वि स्मै”
इत्यादय ।

+ समं सर्वयुक्ते ॥ ४१ ॥ समसन्दर्भसर्वयुक्ता-
र्धयो विमज्ञो भवति । समस्मिन् । सर्वयुक्ते इति
किं ? समं देने वमति ।

* पूर्वपरापरदक्षिणोत्तरापराधरसुधरसौ व्यव-
स्थायां ॥ ४२ ॥ पूर्वानि अन्ये व्यवस्थायां
वाग्नानि विमज्ञानि भवति । पूर्वस्मै । परस्मै ।
धरस्मै । दक्षिणस्मै । उत्तरस्मै । अपरस्मै । अधर-
स्मै । अणामिति किं ? उत्तराणां पुष्पणा । धरस्मा
कृत्तिरि ? दक्षिणाय गायत्राय देहि । प्राथम्य
न्य प्रतीपय । न तु दिग्दर्शनात्पूर्वोऽपथिनिधय ।

+ न्यमज्ञानिधनान्यायां ॥ ४३ ॥ स्थानिन्वे-
नान्यायां भवति । न्यमज्ञानिधनान्यायां भवति । यत् स्वस्मै

रोचते तत् स्वस्मै ददाति । यदाग्ने रोचते तदाग्नी-
याय ददातीत्यर्थ । अज्ञातिधनाख्यायामिति किं ?
स्वाय ददाति । स्वाय द्विश्यते । ज्ञातये धनाय वेय-
र्थ । आख्याप्रहण किं ? ज्ञातिधनपर्यायस्य स्वस्म-
स्य निषेधोऽन्यस्य तु मा भूत् । स्वस्मै पुत्राय ।
स्वस्मै गवे ।

+ बहिर्योगोपसंव्यानेऽपूर्यतरं ॥ ४४ ॥ बहि-
र्योगे उपसंव्याने चातर स्मिन्न भवति पुर त्रिमुष्य ।
अतरस्मै वनाय देहि । बहिष्ठेन युक्ताय बाह्याय बाह्ये
नाभ्यतरायैत्यर्थ । अतरस्मै बह्याय । उपसंव्याना-
योत्तरीयायोपसंवीयनानाय वा परिधानायैत्यर्थ ।
बहिर्योगोपसंव्याने इति किं ? अस्मिन्नतरे शीतान्यु-
दकानि, मध्य इत्यर्थ । अपुरीति किं ? अतराया
पुरि वसति । प्राकारात् बाह्यायामभ्यतराया वैत्यर्थ ।

* पूर्वादिर्द् उचस्योर्वा ॥ ४५ ॥ पूर्वादयो
नवाकाराता डिडस्यो परत स्मिन्ना वा भवति ।
पूर्वस्मिन्, पूर्वे । पूर्वस्मात्, पूर्वात् । परस्मिन्, परे ।
परस्मात्, परात् । अपरस्मिन्, अपरे । अपरस्मात्,
अवरात् । दक्षिणस्मिन्, दक्षिणे । दक्षिणस्मात्, द-
क्षिणात् । उत्तरस्मिन्, उत्तरे । उत्तरस्मात्,
उत्तरात् । अपरस्मिन्, अपरे । अपरस्मात्, अपरा-
त् । अपरस्मिन्, अपरे । अधरस्मात्, अधरात् ।
एस्मिन्, स्वे । स्वस्मात्, स्वात् । अतरस्मिन्,
अनरे । अतरस्मात्, अतरात् । अदिति किं ? पूर्व-
स्या । पूर्वस्या । डिडस्योराश्रय कार्यं निकल्प्यते अकृत्
भवत्येव । पूर्वस्मिन्, पूर्वके ।

* जसि ॥ ४६ ॥ पूर्वदयो जसि विमज्ञा वा
भवति । पूर्वे, पूर्वा । परे, परा । अनरे, अनरा ।
दक्षिणे, दक्षिणा । उत्तरे, उत्तरा । अपरे, अपरा ।
अधर, अधरा । स्वे, स्या । अनर, अतरा ।

प्रथमचरमतयात्पार्द्धकृतिपयनेमाः ॥ ४७ ॥
प्रथमादयो जनि वा विमज्ञा भवति । प्रथमे, प्रथ-
मा । चरमे, चरमा । द्वितये, द्वितया । द्वये,
द्वया । अन्ये, अन्या । अर्द्धे, अर्द्धा । कतिपये,
कतिपया । नमे, नेमा ।

* **स्त्रिद्वंद्वे ॥ ४८ ॥** द्वंद्वे से सर्वादिर्वा जसि क्लिसज्ञो भवति । कतरकतमे । कतरकतमा । इतरान्यतरे । इतरान्यतरा ।

* **न ॥ ४९ ॥** सर्वादिद्वंद्वे से क्लिसंज्ञो न भवति । कतरकतमाय । पूर्वपरात् । कतरकतमानां ।

* **वसे ॥ ५० ॥** सर्वादिर्वासे क्लिसज्ञो न भवति । प्रियसर्वाय । ह्यन्याय । अ्यन्यात् । चप्रहणे किं ? परमसर्वरमै । सप्रहण किं ? आतिदेशिके वे निषेधो मा भूत् । एकैकस्मै देहि ।

* **भासे ॥ ५१ ॥** भालक्षणे से सर्वादि क्लिसंज्ञो न भवति । मासपूर्वाय । सत्तरारणाय । से वर्तमाने पुन सप्रहण भासार्थे वाचयेऽपि निषेधार्थे । भासेन पूर्वाय ।

* **वा दिग्बे ॥ ५२ ॥** दिग्बक्षणे वसे सर्वादिर्वा क्लिसज्ञा भवति । दक्षिणपूर्वस्यै । दक्षिणपूर्वायै । उत्तरपूर्वासा । उत्तरपूर्वाणा ।

* **तीयो द्विति ॥ ५३ ॥** तीयत्वांतो द्विति क्लिसज्ञो वा भवति । द्वितीयस्मै । द्वितीयाय । तृतीयस्यै । तृतीयाये । द्वितीति किं ? द्वितीयाना ।

* **तास्या ज्ञेऽलः ॥ ५४ ॥** तातस्य स्थाने निविहप्रमानोऽन्ते वर्तमानस्याल स्थाने भवति । स्वदादेर-स्य । स्थानग्रहण स्वस्वाम्यादिनिरासार्थं । अत इत्यादिमध्यनिवृत्त्यर्थं । अल् सर्वादिशानिवृत्त्यर्थं ।

* **डिद् ॥ ५५ ॥** डिदादेशोऽन्ते वर्तमानस्याल स्थाने भवति । शुभ्रदस्मदोऽकह् वाऽब्रूखत्रो-यौष्माकीण । आस्माकीण । नियमोऽय-डिदेवानेकाल् अतस्य स्थानेऽनोऽन्य तानिर्दिष्टस्य सर्वस्य स्थाने भवति । ब्रूत्रो वच्-वक्ता ।

* **स्वासन्नः ॥ ५६ ॥** इह स्वासन्नस्यास्वासन्नस्य प्रसंगे, स्थानार्थगुणप्रमाणैर्यथास्वमामन्न एव निधिर्भवति । स्थानत - दडाप्र । साधुदित । अर्थत - वतडी चासौ युगतिश्च वातडधयुगति । गुणत - पाक । त्याग । प्रमाणत - अमुष्मै । अम्-

म्याम् ॥ चेता स्तोतेत्यत्र स्थानानुवृत्तेर्न प्रमागतो-ऽकारः । मुष्ट्यासन्न इति किं ? वाग्बसति ।

+ **युजां योगे ॥ ५७ ॥** युजा सवधेनां यो निधिः स योगे सवध एव भवति । श्वशुराज-ध-शुर्य । श्वशुर इति कस्यचिन्नाम तरमात् श्वशुरस्या-पत्य "अत इच्" एव । श्वाशुरि ।

* **रंतोऽणुः ॥ ५८ ॥** श्वर्णस्य स्थाने अणु शिष्यमाण रपरो भवति । किरति । पितु । अणि-ति किं ? मातापितरौ । उरिति किं ? गेय ।

* **परस्यादेः ॥ ५९ ॥** कानिर्देशन परस्य कार्य शिष्यमाण तस्यादेरल स्थाने भवति । ह्यतर्गे-रीदपोनात्-द्रीप । ईदास -आसीनोऽर्थात् ।

* **शित्सर्वस्य ॥ ६० ॥** शिदादेश सर्वस्य स्थाने भवति । जस शी-के । जसृशसो-शि-धनानि सति ।

* **टिदादिः ॥ ६१ ॥** टिय आगम स तानिर्दिष्टस्यादिर्भवति । बलोदेरिद-भविता ।

* **किदंतः ॥ ६२ ॥** कियः आगम स तानिर्दिष्टस्यातो भवति । पिति कृति तुम्-धर्मित् ।

* **परोऽचो मित् ॥ ६३ ॥** मिद्य आगम स तानिर्दिष्टस्याचोऽव्यात् परो भवति । इदिद्वोर्नुम्-वदे वृषभधर ।

* **स्पर्द्धे ॥ ६४ ॥** द्विपोरन्यार्थयोस्तुस्ययल्योरै-कत्र प्राप्तो य सधर्ष स स्पर्द्धस्मिन् परकार्यं भवति । सुपि दी-देवाम्या । वहौ श्लेत्य-देवेषु । देवे-ध्व -इत्यत्र द्वितय प्राप्त परमेवमेव ।

* **स्थानीवानलिवधौ ॥ ६५ ॥** स्थानीव भय-स्यादेश । धुमुकृद्दृष्टुमुम्मिङ्गपदादेशा ष्यादिवद्भवति, अस्तेर्भू भविता । तृच् सिद्ध । गुणद् ग्नादेश । त्रयाणा । गोर्दीन्व । वृद्धृत्वादेश । प्रहय । वृत्ता-तुरू । हृद्दृद् हृदादेश । आक्षिक । मृसज्ञा । मुच्यत् मुनादेश । धर्मय । सुपि दीन । मिह्न-न्मिह्वादेश । वभूनुत् । मिह्त्वापद । मयद्वादेश । अचिनुत् । द्वित्रादेर्पनिष्य । पदनपदादेश

वो वर्द्धता । पदत्वादित्व । अनल्विधाति
अल स्थाने विधो—यथा । स । पथित्यदा
मुखे कर्तव्ये स्थानीव न भवत । क इष्ट ।

परेऽचः प्राचः ॥ ६६ ॥ परनिमित्तकोऽजा-
पूर्वनिधौ कर्तव्ये स्थानीव भवति । पटुमाचष्टे
ति । कथयति । अगधीत् । पर इति किं ?
पय । पादस्य ख पद्मने क्रियमाणे न स्थानीव
३ । अच इति किं ? अभिमत्य । छल तुकि
गमे) न स्थानीव भवति । प्राच इति किं ? नधेय ।
लक्षणं दाणि क्रियमाणे आत्व न स्थानीव भवति ।

न द्विपदांतवरेयखकिञ्च्यम्कादेः ॥ ६७ ॥
पदात वर ई यख कि वि अम् इत्येषा कु आदि-
उक्त-दी-अनुस्वार चरन्-परस्वत्व इत्येषा च निधौ
व्ये अजादेश स्थानीव न भवति । दध्यत्र ।
। द्विवे कर्तव्ये यणादेश स्थानिनत्र भवति ।
। ति । विपति । यणि कर्तव्ये श्रस ख स्था-
न भवति । यायानर । पश्चात् इति चात्त्व-
यात खे कर्तव्ये यङोऽत खमगनिमित्त वरविधौ
स्थानीव भवति । वदयो फल वदर । ङ्यामित्य-
स्त्रीत्यस्योप् न स्थानीव भवति । कङ्गति । यखे
त्र्ये अत ख किञ्चनिमित्त न स्थानीव भवति ।
। यतेर्न्यू । ऊठि कर्तव्ये किनिमित्त गिख न
। नीव भवति । अशामि । शाम शाम । गिजतात्
। अमि च परतो दीत्वे कर्तव्ये गिख न स्थानीव
वति । पाक् । निचूनिमित्त गिख कु ने कर्तव्ये न
। नीव भवति । प्रतिदीद्वा । दीत्वे कर्तव्ये अनेख
स्थानीव भवति । शिषति । नकारस्थानुस्वारे क-
व्येऽख न स्थानीव भवति । जक्षतु । जक्षु ।
इख चर्त्वे कर्तव्ये न स्थानीव भवति । पिण्डि ।
। तण्डि । अनुस्वारस्य परस्वत्वे कर्तव्येऽख न स्था-
नीव भवति ।

द्वित्वेऽचि ॥ ६८ ॥ द्वित्वनिमित्तेऽप्यजादेश
द्वेत्वे कर्तव्ये स्थानिनत्र भवति । प्युडात्त्वपणपादा
दशा प्रयोजन । आटिटत् । जम्मत् । पपु ।
प्युडात्त्वस्य स्थानिवत्पादेकाचो द्वित्व । चकु ।

निनयिथ । निनाय । छलविथ । छलान । यणया-
द्यादेशाना स्थानिवत्त्वात् कृनेनेलोली द्वित्व । द्वित्व-
निमित्त इति किं ? सुस्यूपति । नायमूट् द्वित्वनिमि-
त्त । अर्चाति किं ? जेघ्रीयते । यङि परत ईत्वं न
स्थानिनत् ।

* ईप्केत्यासन्नप्राकूपरयोः ॥ ६९ ॥ इतिर-
धपर । ईवर्थ कार्यर्थ यत्र निर्दिश्यते तत्र यथाक्रम
पूर्वस्य परस्यासन्नस्य कार्यं भवति । अर्चाको यण्-
दध्योदन । धादत्- दधति । आसन्नग्रहण किं ?
धर्मविदत्र । चिन्नीर्षति ।

नाशः खं ॥ ७० ॥ नाशशब्दवाच्योऽर्थ ल-
सज्ञो भवति । रुढि । “दो ढि ख” इत्यादय प्रदेशा ।

उबुजुश् ॥ ७१ ॥ तस्यैव नाशस्य उप् उच्-
उश् इत्येता सज्ञा भवति । स्तौति । जुहोति ।
पचात्र । उबुजुश् प्रदेशा “हदादेरुजुप्” “जनपद
उश्” इत्यादय ।

त्यखे त्याश्रयं ॥ ७२ ॥ त्यखे कृतेऽपि त्या-
श्रित कार्यं भवति । मुग्मिङ्गिखानि प्रयोजन ।
सर्ववित् । सो खेऽपि पदसज्ञा । अत्रोक् । “हल्बद्याव्य
सुसिष्यनत्” इति तिप खेऽपि पदसज्ञायामिषधत्व-
नष्टृचत्वानि स्यु । अग्निचित् । किप खेऽपि तुक् ।
पापचीति । यङ खेऽपि द्वित्वादि कार्य । भाव्यते ।
णे खेऽप्यैव भवति ।

नोमता गोः ॥ ७३ ॥ उबुजुशामुरस्या-
स्तौति उमान् । तेन लुते त्वे गोस्त्याश्रय कार्ये न भ-
वति । मृष्ट । जुहुत । शवाश्रयवैत्रेणो न भवत ।
गौरिति किं ? परीपृच्छति । यडाश्रयौ द्वित्वयणि-
कौ स्त ।

+ रेऽहः ॥ ७४ ॥ रेफे कर्तव्येऽह उमता व-
चनेन त्यखे त्याश्रय कार्यं न भवति । अहर्ददाति ।

+ वृच्यंतस्य ॥ ७५ ॥ समासात्स्य उमता त्यखे
त्याश्रय कार्यं नास्ति । मुनाचौ । परमगिरो । त्याश्रये
हि पदत्वे बुत्वादि प्रमयेत । वृत्तिग्रहण किं ? तर
शर्म । अतग्रहण किं ? वाह्वत्सुच ।

* **ठ्यंत्यान्वचः ॥ ७६ ॥** अच्चा मध्ये योऽयो
ऽञ्च तदादि शब्दरूप टिसङ्ग भवति । धर्मनिद्-अत्रेच्छ-
ब्द । तत्त्वमुद्-अत्राच्छब्द । आताम्-आमशब्द ।
टिप्रदेशा "टिद्वेरे" इत्यादयः ।

उपांत्यालुङ् ॥ ७७ ॥ अलामतस्य समीपोऽ
ए उहसज्ञो भवति । पञ्च-इत्यकार । पाचक ।
भिद्-इर्ताकार । भेत्ता । व्यवहितायनिवृत्त्यर्थमुपात्य-
ग्रहण । उट्प्रदेशा "उटोऽत" इत्यादयः ।

येनात्स्विधिस्तदंतायोः ॥ ७८ ॥ येनाच्चा
हला वा यो विधिर्निर्धायते स तदतस्य अलि च यो रिधि
स तदादौ भवति । योऽचोऽध्यास्तु । सरोर्हल ।
जेष । शिक्षा । ह्रस्वभ्रुवोऽर्चायुज्यो । चिश्च
यतु । चिश्चियु ।

+ **न सत्येऽनुगिति ॥ ७९ ॥** सवित्री लयिधौ
च तदतविधिर्नास्ति उगित्कार्ये विहाय । कष्ट परम-
श्रित । इप्सो न भवति । सौत्रनाडि । नडादे फण
न भवति । अनुगितीति किं ? भवती । अतिभवती ।

+ **यच्यस्तदादेः ॥ ८० ॥** यस्मात् प्रकृतिवि
शेषात् यस्या निर्णयते स तदादे समुदायस्य भवति ।
मातृमोर्गाण । समुदायस्य मुत्रतत्त्वेनैकपद चात्
णत्व । पुत्रकाम्यति । स्वेष काम्यो नाधिकारान्त
भवति । महात पुत्रमिच्छति ।

+ **स्त्री न्यङ् ॥ ८१ ॥** यस्मात् स्त्रीन्यस्तदादे
न्यङ् अप्रगानमेव भवति । अतिजारापगच्यवधु ।
वत्रौ परं प्यस्य प्रगानभूत ईश् न भवति । न्यङिति
किं ? परमकारीपग-रीवधु ।

+ **कृत् सतिः फारकस्यापि ॥ ८२ ॥** कृ सङ्गस्य
सतिसङ्गस्यापि सफारकस्यापि तदादे समुदायस्य
ग्राहको भवति । अपिगच्छात् केवलस्यापि । उदके
निर्धारण । अतत्तेनकुलस्थित । मसनिहुत ।

* **यस्याश्वायैन्दुः ॥ ८३ ॥** यस्य शब्दस्या
चा मध्ये आद्यत् एप् म दुसज्ञो भवति । शार्दीय ।
एतिकायनीय । औपगत्राय । अक्षिन्नति हलामनि
वक्षार्थे । आदिग्रहण किं ? सभासनयने जात सभा
सनयन । एति किं ? दत्तस्याय दान्त । दृप्रदेशा

"दादृ" इत्यादयः ।

+ **देश एवैङ् शैपिके ॥ ८४ ॥** यस्य शब्द-
स्य देशे एव वर्तमानस्य अचामाच्यत् एङ् स दुसज्ञो
भवति शैपिके ले कर्तव्ये । सैपुरिका । सैपुरीना ।
ऽञ्चिठौ । भोजकृतीय । देशे किं ? देवनदिन ।

* **भ्राग्देशे ॥ ८५ ॥** पूर्वदेशे वर्तमानस्य यस्य
शब्दस्याचामाच्यत् एङ् स दुसज्ञो भवति शैपिके ले
कर्तव्ये । एणापचनीय । गोनदीय ।

त्यदादिः ॥ ८६ ॥ त्यदादयो दुसज्ञका भ-
वति । लदीय । तदीय । किनीय ।

* **वा खोः ॥ ८७ ॥** खोमो दुसज्ञा स्यात् ।
द्वेनदीय । देवनदिन । पन्नदीय । पान्नदिन ।

* **तत्तस्मात्प्राग्मकृत्वमसुज्जवद्धाम्क्त्वा-**

श्रुत्सुम्भिडाभत्यन्यक्स्वारादयो षिः ॥ ८८ ॥

इत् तस् सात् वा शस् कृत्वस् मुञ्च वत् षा आम्
क्त्वा अम् हुम् इत्येतदता सुम्भिङ्प्रतिरूपा ति-
सज्ञा अन्यच प्रगानभूता स्वरादयश्च शिसङ्गका
भवति । तदिति प्रसाहार । "कायास्तसि" इत्यारम्य
आ "एधात्" तकारेण । तत्-द्वेषा । तस्-पीलुमूढत ।
सात्-मससात् । प्रा-राजया वसति । शस्-बहुश ।
कृत्वस्-शतकृत्व । मुञ्च-द्वि । रि । वत्-मुनिवत्
वृत् । धा-बहुधा । आम्-ईहाचक्रे । कितमा । किं
तरी । क्त्वा-कृत्वा । अम्-भोज भोज । सादुकार ।
तुम्-वर्तु । मुम्भिडाभ-रात्रौ । मात्राया । अस्ति ।
स्वस्ति । ति-अद कृन् । अन्यक्स्वरादि-स तिष्ट-
ति । स्व पश्यति । परमोचै । अन्यगिति किं ?
अत्युचैसा । अत्युचैस । जिप्रदेशा "ज्ञे" इत्यादयः ।

* **गाङ्कुटा मञ्चिण्डिद्वत् ॥ ८९ ॥** गाङ् कु
टादीना च अङ्घ्रिगिति त्य परत द्वितीय कार्ये भवति ।
अप्यापिष्ट । अव्यगपाता । कुन्तिता । कुन्ति । कु-
न्तितय । कुन्तिव्या । पुन्तिता । पुन्ति । पुन्तितय ।
पुन्तिव्या । "भाण" इति किं ? उल्कोटक । उल्को-
ट । उल्काण्यति ।

* **इष्टि विजः ॥ ९० ॥** विनेरिडादौ ले ङि
द्वत् भवति । उद्विन्तिता । उद्विजितय । इर्गति किं ?
उद्वेग ।

वोर्णोः ॥ ९१ ॥ ऊर्णोरिडादौ ल्ये डिद्वद् वा
स्यात् । प्रोर्णविता । प्रोर्णुविता ।

* गेऽपि ॥ ९२ ॥ पिद्वर्जिति गे डिद्वद् भव-
ति । जाप्रति । मृजति । ग इति किं ? जागरिता ।
मार्थ । अपीति किं ? जागर्ति । मार्थि ।

* लिटीध्यस्फात् किद्वत् ॥ ९३ ॥ इधेरन्य-
स्माच्च धोरस्फातात् अपिति लिटि किद्वद् भवति ।
समीधे । समिधाते । निन्यत् । निन्यु । ममृजत् ।
ममृजु । लिटीति किं ? इधिता । नेता । अस्फा-
दिति किं ? दध्से । किकरण किं ? ईजत् । जु ।

+ स्वर्जेष्वर्वा ॥ ९४ ॥ स्वर्जेर्लिटि किद्वत् कार्यं
वा स्यात् । परिपस्वजे । परिपस्वजे ।

मृदमृदगुध्कुप्वद्भवसः क्त्व ॥ ९५ ॥
मृडादीना क्त्वान् परत किद्वद् कार्यं भवति । मृ-
डित्वा । मृदित्वा । गुधित्वा । कुपित्वा । उदित्वा ।
उपित्वा । नियमार्थोऽयं योग । एषामेव सेट्क्त्वान्ते
किद्वत् । देवित्वा । सेवित्वा । वर्तित्वा । वर्द्धित्वा ।

क्विन्शः ॥ ९६ ॥ क्विश क्त्व किद्वद् भव-
ति । क्विशित्वा ।

* रुद्विदमुपग्रहस्वप्प्रच्छां सनि च ॥ ९७ ॥
रुदादीना सनि क्विन् च परे किद्वद् स्यात् । रुद्वि-
पति । रुदित्वा । निविदिपति । विदित्वा । मुमुपिपति ।
मुपित्वा । जिघृक्षति । गृहीत्वा । मुपुप्सति । मुप्त्वा ।
पिपृच्छति । पृष्ट्वा ।

* सीकः ॥ ९८ ॥ इगतस्य धो सकारादौ
सनि परत किद्वद् भवति । चिचीपति । रुरुपति ।
तित्पति । सीति किं ? शिशामिपते । इक इति किं ?
पिपासति ।

* हलि ॥ ९९ ॥ सकारादौ सनि धो हल् त-
स्मिन् परे य इक् तस्य किद्वद् भवति । विभित्सति ।
मुमुन्ने । निवृत्तात् । इक इति किं ? विवप्सति ।

* सिलोदे ॥ १०० ॥ सकारादौ दपरे सिल्ये
लिङि च यो हल् तस्मिन् परे य इक् तस्य किद्वद्
भवति । अभित्त । अनुद् । भिसीष्ट । मुसीष्ट ।
सिदाविति किं ? भेस्यते । द इति किं ? अद्रा-
क्षात् । हर्षति किं ? अचेष्ट ।

उः ॥ १०१ ॥ ऋवर्णात्स्य धो सिलौ दे
परे किद्वद् भवति । अहत्त । आस्तीष्टि । ह्यपीष्ट ।
आस्तीर्षीष्ट ।

गमो वा ॥ १०२ ॥ गमे सादौ सिलौ दे
वा किद्वद् भवति । समगत । समगस्त । सगर्ताष्ट ।
सगर्सीष्ट ।

* यमः सौ स्वीकृतौ ॥ १०३ ॥ यमे स्वा-
कृतौ दारपरिग्रहे सादौ सिल्ये दे वा किद्वद् स्यात् ।
उपायस्त भार्या । साविति किं ? उपायसीष्ट । स्वीकृ-
ताविति किं ? आपस्त पादौ ।

* सूचने ॥ १०४ ॥ यमे सूचने प्रकाशने
सादौ सौ दे किद्वद् कार्यं भवति । उदायत ।
उदायसाता ।

* घ्रः ॥ १०५ ॥ हते सादौ दे परे सौ किद्वद्
भवति । आहत । आहसाता । आहसत ।

* भुस्थोरिः ॥ १०६ ॥ भुसज्ञकाना तिष्ठतेश्च
सादौ सौ दे इच्च भवति किद्वच्च । अदित । अधित ।
प्रासित । भुस्थोरिति । क्व ? व्यसदास्त ।

* सेद्वते पूड्शीड्डीडस्विन्मिद्विद्वधृपो न १०७
पूडादीना सेटि तसञ्चे परे किद्वद् कार्यं न भवति ।
पथित । पथितवान् । शथित । शथितवान् । डथि-
त । डथितवान् । प्रथेदित । प्रस्वादतवान् ।
प्रमेदित । प्रमेदितवान् । प्रक्षेदित । प्रक्षेदित-
वान् । प्रधर्षित । प्रधर्षितवान् । सेद्वग्रहण किं ?
शृत । शृतवान् । मित्र । मित्रवान् ।

* मृपः स्वार्थे ॥ १०८ ॥ मृप स्वार्थे तिति-
क्षाया सेट्ते किद्वद् कार्यं न भवति । मर्षित ।
स्वार्थे इति किं ? अपमृषित वाक्यनाह ।

* वोदुङ्घो भावारभे शपः ॥ १०९ ॥
उदुङ्घो धो शप्नि लृणात् भाये आरभे च सेट्ते
किद्वद् कार्यं वा न भवति । युतित । योतितमनेन
प्रद्युतत । प्रद्योतित । “उदुङ्घ” इति किं ? विदितमने-
न । प्रपिदित । भाजारभ इति किं ? रुचित का-
र्पापण । शप इति किं ? गुधितमनेन । प्रगुधित ।

* नोड्यफर्चं चिलुंच्युतिरुपमृपृकृशः क्त्व ॥
११० ॥ नकाराडा धकारफकारयो ध्यो वच्या-

दीना च सेटि क्त्वान्ये किट्ठ् वा भवति । ग्रथित्वा । ग्रथित्वा । ग्रथित्वा । ग्रथित्वा । गुफित्वा । गुफित्वा । वचित्वा । वचित्वा । लुचित्वा । लुचित्वा । ऋतित्वा । अर्तित्वा । तृणित्वा । तर्णित्वा । शृणित्वा । शर्णित्वा । कृ-
शित्वा । कर्शित्वा । नोङ्ग्रहणं किं कोशित्वा । गोफि-
त्वा । धक्ग्रहणं किं घसित्वा । कर्नाति किं ग्रथित ।

• व्युडोऽसो हलः सन्वतोः ॥ १११ ॥

उकारेकाराडो धोरणकारात्स्य हलदे सेटि सनि क्त्वान्ये च निट्ठ् वा स्यात् । दिव्युतिपते । दियोतिप-
ते । शुतित्वा । शोतित्वा । लिङ्गित्वा । लिङ्गित्वा । लिङ्गित्वा । लिङ्गित्वा । व्युड इति किं नि-
त्तित्वा । वचित्वा । अत्र इति किं सित्सेतिपते । सेतित्वा । हलद्वेतिरिति किं पतिपतिपति । पतिपतिपति । सेटीति किं वुनुवते । मुक्त्या ।

युक्तवदुशि लिंगसंरये ॥ ११२ ॥ उन्नये

युक्त इव लिंगसंख्ये भवत । प्रत्ययार्थेन युक्तत्वात् प्रकृत्यर्थो युक्त इत्युच्यते । पचालाना निरासो जन-
पद पचाला । अगा । वगा । कालिगा । वुरय । उनीति किं आमलकपत्र । लिंगसंख्य इति किं वदर्या अदूरभगो वदरी ग्राम । तस्य वन वदरावन ।

+धोरेव वहोः । ११३ । से तुभूतस्येव बहु-
विपयस्य युक्तवदुशि लिंगसंख्ये स्त । मथुरासच पचा
लाश्च मथुरापचाला । धोरेवेति किं पचालमथुरे ।
वहोरिति किं गोदमधुरा ।

× जंबूखलतिक्कादिपु ते ॥ ११४ ॥ जन्वादि
पु खलतिकादिपु च यथासंख्ये ते लिंगसंख्ये युक्त-
वदुशि भवत । जम्ब्या अत्रययो जव् । जव्यौ । जव्य
फलानि । द्राक्षा फलानि । मल्लिका पुष्पाणि ।
रत्नलतिकस्य परितस्यादूरभगानि खलतिक वनानि ।

+गुणानामजातेः ॥ ११५ ॥ गुणाना विशेषण-
वाचिना जातेरन्यस्य विशेष्यस्य लिंगसंख्ये स्त ।
गुणधतुर्था । मृद्कृत्समेदात् । शुक्र वज्र ।
शुक्र पट । शुक्रा शाटा । कृत वज्र । कृत पट ।
कृता शाटा । माधुर कुल । माधुर पुमान् । माधुरी
स्त्री । निर्मथुर कुल । निर्मथुर पुमान् । निर्मथुरी

स्त्री । गुणानामिति किं नदरी वृक्ष । “अजाते”
इति किं पचाला जनपद ।

× न व्रुशि ॥ ११६ ॥ नरि मनुष्येऽर्थे उरि गु-
णाना लिंगसंख्ये न स्त । चचेन मनुष्या चचा
अभिरूप । नृग्रहणं किं पचाला रमणीया ।
वहन्ता । वहन्त्यापका । बहुशरीरवृता । बहुमाल्य-
फला । उनीति किं पट्टी नारी ।

इति जैनद्रव्याकरणे शब्दार्णवचदिकायां
प्रथमस्याध्यायस्य प्रथम पाद ।

प्रथमाध्याये द्वितीयः पादः ।

भूवादयो धुः ॥ १ ॥ भू इत्येवमादय शब्दा-
धुसज्ञा भवति । भू एषं स्पष्टं गाधृ । भवति । एध-
ते । स्पष्टं । गाधते । धुप्रदेशा “धैर्यङ्” इत्येवमादय ।

अकर्मको धिः ॥ २ ॥ अकर्मको यो धु स
धिःसज्ञो भवति । अधियमानकर्मकोऽनिश्चितकर्मको-
ऽप्यकर्मक । धिप्रदेशा “धि” इत्येवमादय ।

अप्रयोगीत् ॥ ३ ॥ शास्त्रे कार्याभिपुपदि-
श्यमानो वर्ण प्रयोगे न श्रूयते य स इत्सज्ञो भवति ।
अण्-अच्-हल्-त्रिमिदा-डे णचलनिङ् । इत्प्रदेशा
“सात्मेतादि” इत्येवमादय ।

यथासंख्यं समाः ॥ ४ ॥ समा शिष्यमा-
णा यथासंख्य भवति । मिथसंख्यतसोऽततता ।
प्रथमसंख्यस्य मिय प्रथमसंख्योऽमित्यादि ।

स्वरितेनाधिकारः ॥ ५ ॥ स्वरितेनाचार्य-
प्रतिज्ञया अधिकारो वेदितव्य । “व ” पर ” इत्यादि ।

* वैदितो दः ॥ ६ ॥ इकारेण ऐकारेण
धोर्दो भवति । शीद्-शेते । इङ्-अधीते । एधै-
एधते । आसि-आस्ते ।

डौ ॥ ७ ॥ डार्षे दो भवति । मूयते भव-
ता । आस्यते भवता । क्रियते कट् । हियते भार ।

१ भूवादाना धकारोऽय लक्षणार्थं प्रयुज्यते ।
व्यवधानमिको धर्मवर्णयुक्वर्योरिव ॥ १ ॥
भुवो वाप्यं वदताति वादरीणादिक इति ।
भूवादय इति इत्य भुकाऽर्था वादयाऽथवा ॥ २ ॥

कर्त्तरि जे ॥ ८ ॥ कर्त्तरि कारके आर्थे दो भवति । व्यतिभवते । व्यतिलुनते । व्यतिपचते ।

+हृवहः ॥ ९ ॥ हृवहिस्या कर्त्तरि जे दो भवति । सप्रहरते राजान । व्यतिग्रहते नय ।

* न गतिहिंसाशब्दे ॥ १० ॥ गती हिंसाया शब्दे चार्थे वर्तमानाद्धो कर्त्तरि जे दो न भवति । व्यतिमच्छति । व्यतिधावति । व्यतिहिसति । व्यतिगति । व्यतिशब्दयति । व्यतिजल्पति ।

परस्पराण्योऽन्येतरैरे ॥ ११ ॥ एतैर्योगे आर्थे दो न भवति । परस्परस्य व्यतिलुनति । अन्योऽन्यस्य व्यतिपुनति । इतरेतरस्य व्यतिभवति ।

+गेत्रोहसोः ॥ १२ ॥ गे पराम्या ऊहसिम्या दो वा स्यात् । समूहति । समूहते । निरस्यति । निरस्यते । गेरिति किं २ ऊहते । अस्यति ।

निविशः ॥ १३ ॥ निपूर्वादिशेर्दो भवति । निविशते । निविशते । निविशते ।

परिव्यवक्रियः ॥ १४ ॥ पर्यादिभ्यः क्रीणातेर्दो भवति । परिक्रीणाति । विक्रीणाते । अवक्राणाति ।

* विपरो जे ॥ १५ ॥ विपराभ्या जयतेर्दो भवति । विजयते । पराजयते ।

क्रीडोऽनुपर्याडः ॥ १६ ॥ अन्वादे क्रीडोर्दो भवति । अनुक्रीडते । परिक्रीडते । आक्रीडते ।

सपोऽकूजे ॥ १७ ॥ सपूर्वात् क्रीडेर्दो भवति । सक्रीडते । अकूज इति किं २ सक्रीडति शकटानि ।

* क्षणोः ॥ १८ ॥ क्षणोतेर्दो भवति । सक्ष्युते । सक्ष्युनाते । सक्ष्युनते शब्द ।

* गिराटोपि ॥ १९ ॥ सम गिरतेर्दो भवत्यो मि प्रतिज्ञाने । सगिरते सर्वज्ञ । ओमीति किं २ सगिरति ग्राम ।

* स्थः ॥ २० ॥ तिष्ठतेरोमि दो भवति । सर्वमनेकातामकमातिष्ठते ।

* संव्यवसात् ॥ २१ ॥ समादिपूर्वात् तिष्ठतेर्दो भवति । सतिष्ठते । तिष्ठते । अवतिष्ठते । प्रतिष्ठते ।

शीप्सास्थेयोक्तौ ॥ २२ ॥ शीप्साया परपरितोषार्थमात्मरूपादिप्रकाशने स्थेयोक्तौ च सशय्यविवाद कृत्वा वा निश्चयकरणे स्थो दो भवति । तिष्ठते कन्या छत्रेभ्यः । त्वयि तिष्ठते । मयि तिष्ठते निर्णयः ।

उद् ईहे ॥ २३ ॥ उद्पूर्वात् स्थो दो भवति ईहेऽर्थे । धर्मे उत्तिष्ठते । ईह इति किं २ आसनादुत्तिष्ठति ।

* मत्रेणोपात् ॥ २४ ॥ उपात् स्थो दो भवति मत्रेण करणभूतेन चेत् सोपस्थिति । जगत्या उपतिष्ठते । तृष्टुमा उपतिष्ठते । मत्रेणेति किं २ भर्त्तरिमुपतिष्ठति भार्या यौनेन ।

+देवार्चासंगममैत्रीपथिषु ॥ २५ ॥ उपात् स्थो दो भवति देवार्चादिषु । अजितनाथमुपतिष्ठते । यमुना गगामुपतिष्ठते । महामात्रानुपतिष्ठते । अयपथा सुप्रमुपतिष्ठते ।

+वा लिप्सौ ॥ २६ ॥ उपात् स्थो लिप्सारथे दो वा भवति । भिक्षुर्दातृकुलमुपतिष्ठते, उपतिष्ठति वा ।

धेः ॥ २७ ॥ उपात् स्थो धेर्दो भवति । ज्ञानज्ञेयपुपतिष्ठते । धेरिति किं २ स्वामिनमुपतिष्ठति ।

समो गमप्रच्छिस्वृच्छिष्ठुविद्दशः ॥ २८ ॥ सपूर्वभ्यो गमादिभ्यो धिभ्यो दो भवति । सगच्छते । मपृच्छते । सस्वरते । समियुते । समरिष्यते । समृच्छते । सशृणुते । सचित्ते । सपश्यते । धेरिति किं २ सगच्छति ग्राम । सपश्यति देव । संवेत्ति धर्म ।

निसंख्युपाड्वः ॥ २९ ॥ न्यादिभ्यो ह्यतेर्दो भवति । पुत्र निहयते । सहयते । विहयते । उपहयते ।

आडः स्पद्धे ॥ ३० ॥ आडपूर्वाद् हो दो भवति स्पद्धेऽर्थे । मह्यो मल्लमाहयते । स्पद्धे इति किं २ गामाहयति गोधुक ।

+गमेः प्रतीक्षे ॥ ३१ ॥ गमेर्प्यंतादाडपूर्वाद् भवति प्रतीक्षे कालहरणे । आगमयस्व तावत् । प्रतीक्ष इति किं २ विद्यानाममयति ।

+नुप्रच्छः ॥ ३२ ॥ आङ्पूर्वाभ्या नुप्रच्छाम्या
दो भवति । आनुते शृगाळ । आपृच्छते गुरुन् ।

*दात्रः ॥ ३३ ॥ ददातेराङ्पूर्वादो भवति ।
नियामादत्ते । धनमादत्ते ।

*न व्यसने ॥ ३४ ॥ दात्रो दो न भवति
व्यसने विकसनेऽर्थे । विपादिका व्याददाति ।

+स्वाङ्कर्मकात् ॥ ३५ ॥ दात्र स्वाङ्कर्मकात्
व्यसनेऽर्थे दो न भवति । आस्य व्याददाति । स्वाङ्-
कर्मकाद्रिति किं ' व्याददते पिपीलिना पतगमुव ।

*यमृगो घञ् ॥ ३६ ॥ यमेहेतध धिसङ्कात्
स्वाङ्कर्मकाच्चाङ्पूर्वादो भवति । आयच्छते । आय
च्छते । आहते । आप्राते । आप्रने । आयच्छते
पाणिं । आहते वक्ष । धेरिति किं ' आयच्छति
रज्जु । आहति पाप ।

*व्युत्तपथ ॥ ३७ ॥ व्युद्रया तपेदो भवति
धे स्वाङ्कर्मकाच्च । नितपते । उत्तपते राजा । नितपते
पृष्ट । धेरित्येव । उत्तपति मुर्णं मुर्णकार ।

*वेः कुः ॥ ३८ ॥ विपूर्वात् कृत्रो धेदो भवति ।
विकुर्वत सैत्रा साधुदाता । अन्नस्य पूर्णा
छात्रा विकुर्वते ।

*शब्दकर्मणः ॥ ३९ ॥ वे कृत्रो दो भवति
शब्दकर्मकात् । क्रोत्रा विकुरुते स्वरान् । प्वाक्षो
विकुरुते स्वरान् । शब्दकर्मण इति किं ' विकरोति कट ।

*गंधनावक्षेपसेवान्पायप्रतियत्नभक्त्योप-
योगे ॥ ४० ॥ एष्वर्थेषु कृत्रो दो भवति । अय
मिममुकुर्वते । श्येनो वर्त्तिकामुपकुर्वते । गणकान्
प्रकुर्वते । परदारान् प्रकुर्वते । काड गुणस्योपखु
रते । जनापवादान् प्रकुर्वते । शत प्रकुर्वते धर्माय ।
एष्विति किं ' धर्मं करोति ।

प्रसहनेऽर्थे ॥ ४१ ॥ अधिपूर्वात् कृत्रो दो
भवति प्रसहने पराभिमवेऽर्थे । वादिनोऽधिकुरुते ।
शत्रुनधिकुरुते । प्रसहन इति किं ' अधिकरोति ।

*पूजोत्सङ्गोपनीतिज्ञानभृतिगणनव्यये न्यः ॥ ४२ ॥
पूजादिष्वर्थेषु नयतेदो भवति । नयते चार्वा स्याद्वादे ।
शालकमुदानयते । माणवकमुपनयते । नयते चार्वा

तत्त्वार्थ । कर्मकरानुपनयते । भृतिगणनेन स्वयसी
करोति । मद्रका कां विनयो । राजप्राद्य भाग
निर्यातयतीत्यर्थ । शत विनयते । व्ययान्गति ।
एष्विति किं ' नयत्यना प्राय ।

*कर्तृस्थे कर्मण्यमूर्त्तौ शमे ॥ ४३ ॥ कर्तृ-
स्थेऽर्थे कर्मणि मूर्त्तौ वर्जिते निराक्षिते नयतेदो भवति
शमेऽर्थे । क्रोध विनयते । हर्षं विनयते । कर्तृहो
इति किं ' मुनि परस्य क्रोधं विनयति । कर्मणीति
किं ' बुद्ध्या विनयति । अमूर्त्ताविति किं ' गडु
विनयति । शम इति किं ' क्रोधमानयति ।

+हूर्गतिताच्छील्ये ॥ ४४ ॥ हस्तेदो भवति
गतेस्ताच्छील्ये । धेतुकमथा अनुहरते । मातृक ।
गानोऽनुहरते । गतिस्वभावननुर्वति ।

+शिक्षशब्दायेर्जिज्ञासोपलंभनाशिपि ॥ ४५ ॥
शिक्षादिभ्यो जिज्ञासादिषु दो भवति । शक्ते सन्नतात्
शिक्षा । जिज्ञासाया-निया शिक्षते । तुभ्य शपते । सर्पि-
यो नाशते । एष्विति किं ' भोक्तु शिक्षति ।

वृत्तिसर्गतायने क्रमः ॥ ४६ ॥ वृत्त्यादिव्य-
र्थेषु क्रमेदो भवति । तत्त्वेऽस्य क्रमते बुद्धिर्न प्रति
बध्यत इत्यर्थ । जैनैर्द्राच्ययनाय क्रमते उत्सहत्
इत्यर्थ । क्रमतेऽस्मिन् शास्त्राणि सत्कृत्यते पा
त्यते वा ।

परापात् ॥ ४७ ॥ वृत्त्यादिषु परोपाम्या क्रमे-
दो भवति । पराक्रमते । उपक्रमते ।

ज्योतिरुद्रतावाडः ॥ ४८ ॥ आङ्पूर्वात्
क्रमेदो भवति ज्योतिषा सूर्यादीनामुद्रमनेऽर्थे । आत्र
मते सूर्य । आत्रमते चद्र । ज्योतिरुद्रताविति किं '
शिशुराक्रामति वृत्तप ।

वेः स्वार्थे ॥ ४९ ॥ निपूर्वात् क्रमे स्वार्थे दो
भवति । सुष्ठु विक्रमते । साधु विक्रमते । स्वार्थे इति
किं ' विक्रामत्यजिनसधि ।

*प्रोपात् समर्थात् ॥ ५० ॥ प्रोपाम्या सम-
र्थाभ्या क्रमेदो भवति । प्रक्रमते । उपक्रमते भोक्तु ।
प्रारमते इत्यर्थ ।

चाजोः ॥ ५१ ॥ अगिपूर्वाद् क्रमेदो भवति
वा । क्रमते, क्रामति । अगेरिति किं ' सक्रामति ।

*संप्रतेज्ञोऽस्मृतौ ॥ ५२ ॥ सप्रतिम्याजानातेर्दो भनत्सामृतायर्थे । सजानीते । प्रतिजानीते शत । असृताविति किं ? मातु सजानाति ।

*निह्वे ॥ ५३ ॥ निह्वेऽपलापेऽर्थे शो दो भवति । शतमपजानीते । सहस्रमपजानीते । निह्व इति किं ? न त्व किमपि जानासि ।

धेः ॥ ५४ ॥ ज्ञा घिसज्ञकाद्भो भवति । दक्षो जानीते । सर्पिषो जानीते । धेरिति किं ? स्वरेण पुत्र जानाति ।

दीप्त्युपोक्तिज्ञानेहविमत्युपमंत्रे वदः ॥ ५५ ॥ दीप्त्यादिषु वदेर्दो भवति । वदते चावीं तत्पर्ये । फर्मकरानुपनदते । वदते विद्वान् स्वाद्वादे । तपसि वदते । गेहे विवदते । परदारानुपनदते ।

व्यक्तवाक्समुक्तौ ॥ ५६ ॥ व्यक्तवाचा समुक्तौ सहोक्तो वदेर्दो भवति । सप्रवदते प्राग्या । सप्रवदते साधव । व्यक्तनागिति किं ? सप्रवदति चटक ।

अनोर्येः ॥ ५७ ॥ घिसज्ञकादनुपूर्वाद्द्विदेर्दो भवति । आचार्यस्यानुवदते शिष्य । धेरिति किं ? प्रागुक्तमनुवदति ।

*वा व्युक्तौ ॥ ५८ ॥ व्युक्तौ विनादे वदेर्वा दो भवति । विप्रवदते वादिन विप्रवदति वा । व्युक्ताविति किं ? सप्रवदति साधव ।

गिरोऽवात् ॥ ५९ ॥ अनुपूर्वाद्द्विदेर्दो भवति । अगिरते । अगिरते ।

उचरोऽधेः ॥ ६० ॥ उत्पूर्वाच्चरतेर्दो भवत्यधे । गुरुनाचमुच्चरते । अनुपानुच्चरते । अधे रिति किं ? वाष्य उच्चरति ।

समो भया ॥ ६१ ॥ सपूर्वाच्चरतेर्दो भवति भातेन योगे । अधेन सचरते । रधेन सचरते । भयेति किं ? त्रैलोक्य सचरति जिनधर्म ।

+दाणोऽसत्कृत्येऽनर्थया ॥ ६२ ॥ दाण सपूर्वाद्दो भवत्यसत्कृत्येऽशिष्टाद्यन्तहारेऽनर्थया भया योगे । दास्या सप्रवच्छते कामुक । असत्कृत्ये इति किं ? भार्यायै सप्रवच्छति । अवर्धयेति किं ?

पाणिना सप्रवच्छति । ज्ञापकमिदंमवात्रर्षेऽशिष्टव्यवहारे भापि भवतीति ।

स्वीकृतावुषाद्यमः ॥ ६३ ॥ उपपूर्वाद्दो भवेर्दो भवति स्वीकृतौ पाणिग्रहणे । कन्यामुपवच्छते । स्वीकृताविति किं ? देवदत्तस्य भार्यामुपवच्छति यज्ञदत्त ।

श्रस्मृदशः सनः ॥ ६४ ॥ एभ्य सन्नतेभ्यो दो भवति । शुश्रूषते । मुस्मूर्षते । दिदक्षते देवान् ।

ज्ञः ॥ ६५ ॥ जानात सन्नताद्भो भवति । जिज्ञासते धर्म ।

*नाऽनोः ॥ ६६ ॥ अनुपूर्वाजानातेर्दो न भवति सन्नतात् । अनुजिज्ञासति ।

प्रत्याऽश्रोः ॥ ६७ ॥ प्रत्याऽभ्या शृणोते सन्नताद्भो न भवति । प्रतिशुश्रूषति । आशुश्रूषति ।

शदेर्गात् ॥ ६८ ॥ शदेर्गीतपयाद्भो भवति । शीयते । शीयेते । शीयते । गादिति किं ? अन्नस्यत् । शशाद ।

*मुड्डिल्डो ॥ ६९ ॥ म्रियतेर्दो भवति लुड्डिल्डो गपराच्च । अमृत । मृषांष्ट । म्रियते । म्रियता । अम्रियत । म्रियत । लुड्डिल्डोश्चेति किं ? मरिष्यति । अमरिष्यत् । ममार ।

*प्राग्वत्सनः ॥ ७० ॥ प्राग्वत् प्राचीनदानमित्त-प्रकृतितवत् सन्नतात् दो भवति । डेदितो द । शेत । शिशयिषते । स्पर्द्धते । पिस्पर्द्धिषते । निविश । निविशते । निमिशिक्षते । आक्रमते आदित्य । आचिःसते । सर्पिषो जानीते । सर्पिषो जिज्ञासते । प्राग्वदिति किं ? शिवात्सति । मुस्मूर्षति । दानिमि-त्तत्र नास्ति ।

*आमवत् तत्कुः ७१ ॥ आमतस्येन तत्कुजो दो भवति । ईहाचक्रे । ईक्षाचक्रे । तत्कुरिति किं ? ईहावभूव । ईक्षामास ।

+न ॥ ७२ ॥ आमतात् तत्कुजो दो न भवति । उञ्जाचकार ।

*ग्युद्युजोऽयक्षपात्रे ॥ ७३ ॥ ग्युद्धया, युजेर्दो

भनत्ययज्ञपात्रे । प्रयुक्ते । नित्युक्ते । उपयुक्ते । उयुक्ते ।
अयज्ञपात्र इति किं ? इदं यज्ञपात्राणि प्रयुनक्ति ।
गिना सिद्धे निषनार्थमुद्रप्रहण । हृत्तेपु-उद एन
नान्यस्मात् । दुर्युनक्ति । सयुनक्ति ।

*अपस्करः ॥ ७४ ॥ अपस्करतेदो भवति ।
अपस्करते वृषभो हृष्ट । अपस्करते कुक्कुटो भ-
क्षार्थी । अपस्करते श्वा आश्रयाः । अपप्रहण किं ?
उपस्करति ।

*भुजोऽग्रे ॥ ७५ ॥ भुजेदो भनत्येऽपान्ते ।
भुक्ते । भुजाते । भुजते । अत्र इति किं ? भुनक्ति
भरत क्ष्म ।

*नाऽर्णां घेः प्राणिरुर्वृत्तः ॥ ७६ ॥
अप्यतानस्यायां यो धुधि प्राणिरुर्वृत्तस्माप्य-
तादो न भवति । आस्ते देवदत्त । आस्यति देव-
दत्त । श्वेते माणवक । शाययति माणवक । अणा-
निति किं ? आरोहयमाण प्रयोजयति आरोहयते ।
घेरिति किं ? कट कुराण प्रयोजयति कारयते ।
प्राणिरुर्वृत्तदिति किं ? शुष्यति ब्रह्म शोषयते
ब्रीहानातप । "णिच" इति प्राप्ति प्रतिषिद्धयते ।

*यत्कर्म चेत् कर्ताऽनात्माऽस्मृतौ ॥ ७७ ॥
अप्यतायो णि तदतादो भनत्यस्मृतान्नाथ्याने ।
णिप्रकृतेरणौ यत् कर्म स चेत् कर्ता अनात्मा स्यात् ।
पश्यति भृत्या राजान । दर्शयते भृत्यान् राजा स्वय
मेव । यत्कर्मोति किं ? लुनाति दारेण लाययति दार
स्वयमेव । कर्तेति किं ? आरोहति हस्तिन हस्तिप-
का । आरोहयत्येन महामात्र । अनात्मेति किं ?
हत्यात्मान । घातयत्यात्मा । अस्मृतापिति किं ?
स्मरति वनगुल्म कोकिल । स्मारयत्येन वनगुल्म ।

*भीस्मेहेतुभये ॥ ७८ ॥ प्यताम्या भीस्मिभ्यां
दो भवति हेतुभयेऽर्थे । मुडो भीपयते । जटिलो
भीपयते । मुडो निस्मापयते । हेतुभय इति किं ?
हुचिकयैन भाययति ।

वंचने गृधिवंचेः ॥ ७९ ॥ गृध्रिचिभ्याप्य-
ताम्या दो भवति वचने निस्वादानेऽर्थे । गर्हयते ।
वचयते माणवक । प्रतारयतीत्यर्थ । वचन इति
किं ? श्वान गर्हयति । अहिं वचयति ।

*स्योऽर्चाऽघाच्छे च ॥ ८० ॥ छिनात्तिल-
यतिभ्या प्यताम्या दो भनत्यर्चयामघाच्छे व-
चने च । जटाभिरालपयते । श्येनो वर्तिकामपलाप-
यते । कस्त्रामुह्लापयते ।

*मिथ्याकृषोऽभ्यासे ॥ ८१ ॥ मिथ्याशब्देन
योगे कृत्रो प्यतादो भनत्यभ्यासेऽर्थे । पद मि
थ्या कारयते । स्तुति मिथ्या कारयते । मिथ्येति किं ?
सून सातु कारयति । अभ्यास इति किं ? सकृत्पद
मिथ्या कारयति ।

*अितः फलेशे ॥ ८२ ॥ अितो धोदो भवति
क्रियाया फलेशे कर्तरि । पचते । लुनाते । वुन्ते ।
फलेशे इति किं ? पचति भक्तिरुरा । यपति मृतका ।
वदोऽपात् ॥ ८३ ॥ अपाद् वेटेदो भवति
फलेशे । एकातवादमपनदते । अपनदते ।

समुदाह्यमोऽग्रये ॥ ८४ ॥ समादिभ्यो
यमेदो भनत्यग्रयेऽर्थे । ब्रीहीन् सयच्छते । भारमु-
यच्छते । पादमायच्छते । अग्रये इति किं ? उच्य-
च्छति चिकित्सा वैद्य ।

ज्ञोऽग्रेः ॥ ८५ ॥ जानातेरगेदो भवति ।
गा जानाते । अध जानाते । अगरिति किं ? स्वर्ग
प्रजानाति ।

णिचः ॥ ८६ ॥ णिजताद्धोदो भवति फले-
शे । ओदन पाचयते । कट कारयते । फलश इति
किं ? परस्व कट कारयति ।

पाह्म्याड्यमाड्यस्परिमुहसुचिचृद्धेइव-
द्रसः ॥ ८७ ॥ पादिभ्यो प्यतभ्यो दो भवति ।
पाययते । आदयते । दमयते । आयामयते । आया
सयते । परिमोहयते । रोचयते । नेतयते । धापयते ।
वादयते । वासयते ।

वा वाग्गम्ये ॥ ८८ ॥ वाचा पदातरेण
गम्यमाने फलेशे दो वा भवति । स्व धान्य पुनीते
पुनाति वा । स्व वाक्त्रयमपनदते, अपवदति वा ।
स्वान् ब्रीहीन् सयच्छते, सयच्छति वा । स्वा गा जा-
नाते, जानाति वा । स्वमन्न पाचयते, पाचयति वा ।
स्व पुत्र पाययते, पाययति वा । गतैः पद्भिर्योगै-
र्निस्व दे प्राप्ते वाचा योगेऽनेन विकल्प ।

मं ॥ ८९ ॥ यस्मान्म च दक्ष प्राप्नोति तस्मा-
न्ममेव भवति । याति । प्रविशति । अधिकरोति ।

* परानुकुः ॥ ९० ॥ परानुभ्या कृत्रो म
भवति । पराकरोति । अनुकरोति ।

प्रत्यभ्यतिक्षिपः ॥ ९१ ॥ एभ्य क्षिपेभं
भवति । प्रविक्षिपति । अभिक्षिपति । अतिक्षिपति ।

* प्राद्वहः ॥ ९२ ॥ प्राद्वहेर्म भवति । प्रव-
हति । प्रवहत । प्रवहति ।

* परेः ॥ ९३ ॥ परिपूर्वात् वहेर्म भवति ।
परिवहति । चित्वात् फलेशे दे प्राप्ते म विधीयते ।
पृथग् वचनमुत्तरार्थं ।

* मृषः ॥ ९४ ॥ परेर्मृषो म भवति । परि-
मृष्यति । परिमृष्यत ।

व्याद्वश्च रमः ॥ ९५ ॥ व्याद्वन्म्या परेश्च
रमेर्म भवति । विरमति । आरमति । परिरमति ।
एतेभ्य किं ? रमते । अभिरमते ।

उपात् ॥ ९६ ॥ उपात् रमेर्म भवति । उपर-
मति । उपरमत । उपरमति । पृथग् वचनमुत्तरार्थं ।

वा धेः ॥ ९७ ॥ उपपूर्वात् विसङ्गकाद्रमेर्वा
म भवति । यावद् मुक्तुमुपरमति, उपरमते वा ।

बुध्युधनज्ञानेद्बुद्बुधोर्णेः ॥ ९८ ॥ बुधा-
दिभ्यो ष्यतेभ्यो म भवति । बोधयति । योधयति ।
नाशयति । जनयति । अध्यापयति । प्राययति ।
द्राणयति । श्राणयति ।

चल्यद्यर्थात् ॥ ९९ ॥ चल्यर्थेभ्योऽद्यर्थेभ्यश्च
धुभ्यो ष्यतेभ्यो म भवति । चलयति । चोपयति ।
कपयति । वेपयति । आशयति । निगारयति । भोज-
यति । अन्ववहारयति ।

वयपो वा ॥ १०० ॥ क्यपताद्वा म भवति ।
पटपटायति । पटपटायते । लोहितायति । लोहितायते ।

पुद्गयो लुडि ॥ १०१ ॥ पुतादिभ्यो लुडि
परे वा म भवति । व्यद्युतत् । व्यद्योतिष्ट । अलु-
टत् । अलोडिष्ट । अद्युमत् । अशोभिष्ट । अरु-
चत् । अरोचिष्ट ।

* सन्स्ये वृद्ध्यः ॥ १०२ ॥ वृतादिभ्य सनि
स्ये च वा म भवति । विवृत्सति । विवर्त्तिपते ।

वर्त्यति । वर्त्तिप्यते । अवर्त्यत् । अवर्त्तिप्यत ।
विवृत्सति । विवर्त्तिपते । वर्त्यति । वर्त्तिप्यते । अव-
र्त्यत् । अवर्त्तिप्यत । चिकृत्सति । चिकल्पिते ।
कल्पयति । कल्पिप्यते । अकल्पस्यत् । अकल्पिप्यत ।

* लोः कृपः ॥ १०३ ॥ कृपेर्लुटो वा म भवति ।
कल्ता । कल्पिता । कल्तास्मि । कल्पिताहे ।

नप्वाध्य आसं ॥ १०४ ॥ नपा निर्दिष्टो
याद्यो भगवत्यासमासाधिकारनिवृत्तेरित्येयोऽधिकारो
ज्ञेय । वक्ष्यति प्रोधि च-भिदि । स्फे रु -दिशिक्षे । रूप-
रस्य प्रस्य चिसज्ञा प्राप्ता रुसज्ञया वाध्यते ।

य्यौ स्याख्यौ मुः ॥ १०५ ॥ ईकारो-
कारौ स्याख्यौ मुसञ्ज्ञौ भवत । कुमारी । किशोरी ।
वामोरु । वधू । य्यौ इति किं ? खट्वा । स्याख्या-
विति किं ? हे प्रामर्शा । हे खलू । मुप्रदेशा
“अणो ” इत्यादय ।

स्त्री ॥ १०६ ॥ स्त्रीशब्दो मुसञ्ज्ञो भवति ।
हे स्त्रि । स्त्रिये । स्त्रिया । स्त्रीणा ।

आमीयुवोः ॥ १०७ ॥ आमि परत इयुवो
स्थानिनौ यौ य्यौ स्याख्यौ तौ मुसञ्ज्ञा भवत । श्रीणा ।
भृणा । पृथुश्रीणा स्त्रीणा पुरुषाणा वा । नियमार्थ-
मिद । आभ्येय मुसञ्ज्ञा नान्यत्र । हे श्री । हे शू ।

वा ॥ १०८ ॥ वा मुसञ्ज्ञा भवति आमी-
युवो स्थानिनो । श्रीणा । श्रिया । श्रूणा । भुवा ।

डिति प्रश्न ॥ १०९ ॥ ख्योर्ष्य प्र स्याख्य
इयुवोश्च स्थानिनौ यौ य्यौ तेषा मुसञ्ज्ञा भवति डिति
परे वा । बुद्ध्यै । बुद्ध्ये । धेन्यै । धेनवे । श्रियै ।
श्रिये । भुवै । भुवे ।

* स्वसखिपति ॥ ११० ॥ ख्योर्ष्य प्र स मुसं-
ज्ञो भवति सखिपतिशब्दौ वर्जयित्वा । मुनये ।
सायवे । बुद्ध्ये । धेनवे । असखिपतीति किं ? सण्या ।
सख्ये । सख्यु । पत्या । पत्ये । पत्युः ।

मो वि च ॥ १११ ॥ प्रो वि सञ्ज्ञो भवति ।
बोद्धा । भेत्ता । चक्षब्द सञ्ज्ञातरसमावेशार्थं । प्रवि-
नय्य गत । ध्याश्रयो गेरयादेश स्वाश्रयपूर्वनिपातश्च
सिद्ध । धिप्रदेशा. “धुब् ” इत्यादय ।

स्फे रुः ॥ ११२ ॥ स्फुर प्र रुसङ्गो भवति । स्पर्द्धा । कुटा । हुटा । रूपदेशा "सरोर्हल" इत्यादयः ।

दीः ॥ ११३ ॥ दीध रुसङ्गो भवति । ईहा । ईक्षा । ईक्षाचके ।

यत्थे तदादिर्गुः ॥ ११४ ॥ यस्य ल्य यस्य तस्मिन् परत तदादिशब्दरूप गुसञ्ज भवति । जुहोति । करोति । करिष्यति । यस्य इति किं ? हे देवदत्त इ पश्येत्प्र आदरैर्प प्राप्तोति । दध्यधुनेत्यत्र एरित्यादेरिख च । न चैव । तदादिरिति किं ? करिष्यामीति । अनेकलेपि प्रातस्य दीय । गुप्रदेशा "गो" इत्यादयः ।

+ मिडा वाक्यं ॥ ११५ ॥ मिडतेन प्रयुज्यमानेनाप्रयुज्यमानेन वा प्रत्यासत्तेस्तस्यैव मिडतस्य विशेषण शब्दरूप वाक्यसञ्ज भवति । धर्मो वो रक्षतु । देवदत्तेन कर्तव्य । वाक्यप्रदेशा "वाक्यटेष्प" प्रभृतयः ।

सुमिडंतं पदं ॥ ११६ ॥ सुवत मिडत च पदसञ्ज भवति । धर्म । अस्ति । पदप्रदेशा "पदस्य" प्रभृतयः ।

नः क्ये ॥ ११७ ॥ नातस्य क्ये परत पदसञ्जा भवति । राजीयति । राजायते । स्वखे व्याश्रयमिति पदसञ्जौ किमर्थमिदं ? नियमार्थमिदं नातमेव क्ये पदसञ्ज भवति नान्यत् । वाच्यति । मुच्यति ।

सिति ॥ ११८ ॥ सिति ल्ये परत पूर्वे पदसञ्ज भवति । भवतश्चण्डस् । भवदाय । ऊर्णाहशुभन्धय युम् । ऊर्णाषु ।

स्वादावधे ॥ ११९ ॥ अधे स्वादौ परत पूर्वे पदसञ्ज भवति । पयोभ्या । राजभ्या । राजभिः । राजव । राजता । राजतर । राजतम । अध इति किं ? राजानां । राजान ।

यचि भः ॥ १२० ॥ यकारादावजादौ च स्वादावधे परत पूर्वे भसञ्ज भवति । गार्ग्य ।

दाक्षि । यचीति किं ? राजत्व । मप्रदेशा "भस्य" इत्यादयः ।

+ मनुर्नभोऽगिरो वति ॥ १२१ ॥ एते भसञ्जना भवति वति ल्ये । मनुष्वत् । नभस्वत् । अगिरस्वत् ।

× वृष्णोऽश्वसौ ॥ १२२ ॥ वृष्ण इत्येतद् भसञ्ज भवत्यथे वसौ च । वृष्णश्च । वृष्ण्वसु ।

मत्वर्थे स्तौ ॥ १२३ ॥ सकारात् तकारोत्त च शब्दरूप भसञ्ज भवति मत्वर्थे ल्ये परत । तपस्वी । मरुत्नान् । विदुम्नान् । मत्वर्थे इति किं ? यशोभ्या । त्रिद्वया ।

ध्वपाये ध्रुवमपादानं ॥ १२४ ॥ धिय बुद्धेरपाये प्रातिपूर्वकप्रिक्षेपे विभागेऽन्विचलमन्धिभूत वा यत् ध्रुव तदपादानसञ्ज भवति । ग्रामादागच्छति देवदत्त । अधर्माज्जुगुप्तते । अथात् धानत पतित । नपा निर्देश किं ? धनुया विच्यति । कसपात्र्या भुक्ते । धनुर्विच्यति । अपादानप्रदेशा "काऽपादाने" इत्येवमादयः ।

+ आख्यातोपयोगे ॥ १२५ ॥ उपयोगे नियमपूर्वकविद्याग्रहणे आख्याता प्रतिपादयिता अपादान भवति । उपाध्यायादधीते । उपयोग इति किं ? नटस्य शृणोति ।

कर्मणोपेयः संप्रदानं ॥ १२६ ॥ कर्मणा य उपेयोऽर्थ स संप्रदानसञ्जो भवति । उपाध्यायाय गा ददाति । देवाय बलिं प्रयच्छति । राज्ञे दडमितरति ।

+ श्लाघद्दस्थाशपां ज्ञीप्स्यः ॥ १२७ ॥ एषा ज्ञीप्सोऽर्थ संप्रदान स्यात् । देवदत्ताय श्लाघते देवदत्तायपहुते । तिष्ठते ब्राह्मणी छात्रेभ्य । देवदत्ताय शपते ।

+ रुच्यर्थानां प्रेयः ॥ १२८ ॥ रुच्यर्थानां धूर्नां प्रयोगे प्रेय प्रीयमाणोऽर्थ संप्रदान भवति । तुभ्य रोचते मोदक । मद्य स्वदते दधि ।

धाररुत्तमर्गः ॥ १२९ ॥ धारयतेरत्तमर्गो

१ । देवदत्तशब्दस्य न्यून परतो ह्यलक्ष्णादखिलेषु प्राप्त पर यस्य इति विशेषणान्न भवति ।

१ । पूर्व सिद्धे नियमार्थमुपयोग एष यथा स्यात् ।

धनी सप्रदान भवति । देवाय शत धारयति । देव-
दत्ताय गा धारयति ।

+राधीक्ष्योर्गैर्द्वैवं ॥ १३० ॥ देव शुभाशुम-
लक्षण तसप्रधि यत्कारक तत् राधीक्ष्योर्गौ सप्रदान
स्यात् । पुत्राय राष्यति, ईक्षते वा । पुत्रस्य दैव निरू-
पयतात्यर्थ ।

+प्रत्याङ् श्रुवोऽभ्यर्थकः ॥ १३१ ॥ प्रत्या
ङ्भ्या शृणोतेरभ्यर्थकोऽभ्युपगमकोऽर्थ सप्रदान भ-
वति । मित्राय प्रतिशृणोति, आशृणोति वा । अभ्युपग-
च्छतीत्यर्थ ।

× प्रत्यनुगृण आख्याता ॥ १३२ ॥ प्रत्यनुपूर्व-
गृणातिना योग आख्याता प्रतिपादयिता सप्रदान
स्यात् । उपाध्यायाय प्रतिगृणाति । अनुगृणाति वा ।
तमुसाहयतीत्यर्थ ।

× क्रुद्रुहेर्प्याम्यार्थानां यं प्रति कोपः ॥ १३३ ॥
दुःखायार्थानां धूना योगे य प्रति कोप स सप्रदान
स्यात् । मित्राय क्रुष्यति दुष्यति वा । मित्राय दुष्प्र-
ति । मित्राय ईर्ष्यति । मित्रायामूयति ।

× न येः क्रुधद्रुहः ॥ १३४ ॥ निद्रुयो क्रुधि
द्रुहां य प्रति कोप, स सप्रदान न स्यात् । मित्र
मभिक्रुष्यति, अभिद्रुष्यति वा ।

× स्पृहेर्गोपितं ॥ १३५ ॥ स्पृहेर्गोपे यदीप्ति-
त तसप्रदान वा भवति । पुणेभ्य स्पृहयति ।
पुण्याणि स्पृहयति ।

परिऋणं ॥ १३६ ॥ परिक्रयण यत् तस्य
प्रदान वा भवति । शताय परिऋत शतेन वा ।
सन्त्याय परिऋत सहैषण वा ।

× गन्हादीनां बहुलं ॥ १३७ ॥ एषां योगे
बहु सप्रदान भवति । श्रादाय निगहते । श्रम्यो
वर्षति । पय दत्ते । क्वचिन्न स्यात् । मनसा निग-
हो धाद । क्वचिद्दय । मित्राय धर्मं व्रूते । मित्र
धर्मं व्रूते ।

साधकनयं करणः ॥ १३८ ॥ अतिरापेन
साधकं वा सत् करणम् भवति ।

दानेन भोग दयया सुरूप ध्यानेन मोक्ष तपसेष्टसिद्धि ।
सत्येन वाक्य प्रशमेन पूजा वृत्तेन जन्माप्रमुपैति मर्य ।
पुष्टिगानिर्देशात्—अक्षैर्दीप्यति ।

दिवः कर्म ॥ १३९ ॥ दिवेर्यत् साधकतम
तत् कर्मसङ्ग भवति । अक्षान् दीप्यति ।

आधारोऽधिकरणः ॥ १४० ॥ अधिकरण
कारकमाधारसङ्ग भवति । कटे अस्ते । गैयाय
घोष । दग्नि सर्पि । हृदि तिष्ठति जिन । निवाहेऽ-
लकृता कन्या । अगुल्यमेऽधस्तहस्त । आधारप्रदेशा
“ईनाधारे च” प्रभृतय ।

कर्मवाधेः शीङ्स्यासः ॥ १४१ ॥ अधि-
पूर्णां शीङ्स्यातामाधार कर्मव भवति । ग्राम
मधिशेते । परतमधितीच्छति । वसतिमन्यास्ते ।
एकार आधारनिर्णयर्थ ।

वसोऽनुपाध्याडः ॥ १४२ ॥ अन्वादिभ्य
परस्य वसेराधार कर्म भवति । ग्राममनुपसति । गिरि-
मुपनसति । गृहमाधिवसति । वनमानसति ।

अभिनिविशश्च ॥ १४३ ॥ अभिनिगिसमु
दायपूर्वस्य विशेराधार कर्म भवति । ग्रामभिनिनि-
शते । चकारात् कल्याणेऽभिनिवेश ।

× कालाध्वभावदेशे वा ऽकर्म धीनां ॥ १४४ ॥
धीना धूना कालादिराधार कर्म वा भवति
अकर्म च । मासमास्ते । मास व्यास्यते । क्रोश
स्वपिति । गोदोहगारते । बुद्ध् स्वपिति । पञ्चे—रात्रौ
सुप्यते । क्रोशेऽधीयते । गोदोहे आस्ते । ग्रामे
उप्यते । कालादीति किं ? शय्याया शेते । अकर्म-
चेति किं ? मासमास्यते । क्रोश सुप्यते ।

कर्त्तार्यं ॥ १४५ ॥ कर्त्ता यदाप्य तत्कारक
कर्म सङ्ग भवति । कट करोति । ग्राम गच्छति ।
हिमयत् शृणोति । जेतैर्ग्रमर्थाते । ओदन पचति ।
काष्ठानि दहति ।

× वाऽऽनर्मणोऽणि कर्त्ता णौ ॥ १४६ ॥
अकर्मणो धोरण्यतस्य य कर्त्ता स णौ सति कर्म
सगो वा भवति । पचति देवदत्त, पाचयति देवदत्त ।

देवदत्तेन वा । लिखति स , लेखयति त तेन वा ।
उत्तरत्र धिग्रहणात् इहापिनाशितकर्मणो ग्रहण ।

*ज्ञानाम्यधर्मदृश्यः ॥ १४७ ॥ ज्ञार्थाना ग-
म्यर्थानामवर्थाना दक्षार्थाना चाण्यताना य कर्ता
स णौ सति कर्मसञ्ज्ञो भवति । जानाति धर्मं देव-
दत्त । ज्ञापयति धर्मं देवदत्त । बुध्यते दत्त । बोध-
यते(ति)दत्त । गच्छति माणवको ग्राम । गमयति माण-
वकं ग्राम । याति माणवक । यापयति माणवक ।
मुक्तं देवदत्त । मोचयति देवदत्त । अश्नाति भक्त
देवदत्त । आशयति देवदत्तमादन । पश्यति देवदत्तो
रूप । दर्शयति देवदत्त रूप । शैते शिशु । शाय-
यति शिशु । आसते यज्ञदत्त । आसयति यज्ञदत्त ।
ज्ञादीनामिति किं ? भेदयति काष्ठं भूलेन ।

*शब्दे ॥ १४८ ॥ शब्दे वर्तमानस्याण्यतस्य
धो कर्ता णौ सति कर्म भवति । शृणोति दत्त
शब्द । श्रावयति दत्त शब्द । जल्पति देवदत्त पुत्र ।
जल्पयति देवदत्त पुत्र ।

+भक्षेर्हिंसायां ॥ १४९ ॥ भक्षेर्हिंसार्थस्याणि
कर्ता णौ सति कर्म भवति । भक्षयति बलीवर्दा
मस्य । भक्षयति बलीवर्दान् मस्य । हिंसायामिति
किं ? भक्षयति पिंडं देवदत्तेन ।

+बहेः प्रवेयः ॥ १५० ॥ बहेरणि कर्ता प्रवेयो
णौ सति कर्म भवति । बाहयति बलीवर्दान् भार ।
प्रप्रेष इति किं ? बाहयति भारं बाह्येति । नहि
बलीवर्दान् दाहीरु प्राजति ।

+न खाददिक्रान्दिशब्दायदः ॥ १५१ ॥
एभ्योऽणि कर्ता णौ सति कर्म न भवति । खादयति,
आदयति पिंडं देवदत्तेन । क्रदयति, शब्दाययति,
हाययति देवदत्तेन । खादचोरवर्धत्वात् परेया शब्द-
क्रिययात् प्राप्ति ।

*हृत्रोर्या ॥ १५२ ॥ हृत्रोरणि कर्ता णौ
सति वा कर्म भवति । हरति भार दत्त । हारयति
भार दत्त, दत्तेन वा । विदुर्मेतं संधनम् । विकारयति
संधनम् संधनेर्या ।

+दृश्यभिवायोर्दे ॥ १५३ ॥ दृशेरभिवादे-
र्धाणि कर्ता णौ सति कर्म वा भवति दक्षिण्ये ।

पश्यति राजानं भृत्या । दर्शयते राजानं भृत्यान् भृत्यै-
र्वा । अभिवादयति गुरुदत्त । अभिवादयते गुरु गुरुर्या
वा दत्त ।

स्वतंत्रः कर्ता ॥ १५४ ॥ स्वतंत्र आत्म-
प्रधानं कर्तृसञ्ज्ञो भवति । गीस्तिष्ठति । देवेन
कृत । देवदत्तेन मुक्त ।

तद्योजको हेतुः ॥ १५५ ॥ तस्य स्वतंत्रस्य
योजकं प्रेरको य स हेतुमज्ञो भवति । भुजान
प्रयोजयति भोजयति । कारयति ।

निः ॥ १५६ ॥ आ "प्राग्गोस्ते" ये वक्ष्यते ते
निसञ्ज्ञा भवति । इत्येपोऽपिनारो ज्ञेय । निप्रदे-
शा "न्यजनाद्" प्रमृतय ।

*चादयोऽसत्त्वे ॥ १५७ ॥ चादयो निमज्जा
भ्रत्यसत्त्वे वर्तमाना । च नाह अह एतेत्यादि । अस-
त्त्वं इति किं ? अस्याप्यस्य इ ।

मादिः ॥ १५८ ॥ प्रादयो निसञ्ज्ञा भ्रत्यसत्त्वे ।
प्रपरापसमन्वर्तितुर्व्याह न्यधयोऽप्यतिमूढमयश्च ।
प्रतिना सह लक्षयितव्या पर्युपयोरपि लक्षणमत्र ॥
असत्त्वं इति किं ? निं प्रातीति निप्र ।

क्रियायोगे निः ॥ १५९ ॥ क्रियाया चर्धेन
योगे प्रादयो गिमञ्ज्ञा भवति । प्रणमति । परिणम-
यति । क्रियायोगे इति किं ? प्रगता नायका अस्मा-
देशात् प्रनापरो देश ।

त्तिः ॥ १६० ॥ प्रादयस्तिमिञ्ज्ञा भवति क्रि-
यायोगे । प्रहृत्य । उपस्तुत्य । अपिहृत्य ।

*च्चिडाजूर्यायनुत्तरणं ॥ १६१ ॥ च्यत
डाजत ऊर्यायनुत्तरणं च तिमत्र भवति क्रिया-
योगे । शुद्धीकृत्य । विमर्शभूय । पठपठाहृत्य ।
ऊरीकृत्य । उररीकृत्य । फट्टकृत्य । गाट्टकृत्य ।
ऊर्यादीनां च्यर्थो न समन्वयत पृथग्रहण ।

*क्षेपादरेऽसत्सत्त्वं ॥ १६२ ॥ अनन्तो नि-
सञ्ज्ञो भवति क्षेपादर्यार्थयो । अनन्त्य । सत्त्वं ।
क्षेपादर इति किं ? अमन्त्या गत ।

१ । योत्तग्रहणात्तन्मन्वीन् वात्कराजुणा प्रादयन्त दाऽऽ
निमित्तज्ञाननाश्रयानां क्रियायोगे निवदपि नवते प्रा
निवामाद्यप्यय न ।

* भूषाऽस्त्रीनरेऽलमतः ॥ १६३ ॥ अलमत
रित्यती तिमज्ञी स्ता भूषाऽचाकारयो । अलकृत्य ।
अतर्ह्य । भूषाऽस्त्रान्तर इति किं ? अल कृत्वा ।
अतर्ह्य ना मुपिना श्यनो गत । मा कारि स्वाकृत्यत्पर्य ।

* कारिकादः स्थित्याद्यनुपदेशे ॥ १६४ ॥
कारिकाऽदसौ तिमज्ञा स्ता । स्थित्यादिपुमर्थादादित्यनु
पदेश च स्वय परामा । कारिकाकृत्य । अद कृत्य ।
स्थित्याद्यनुपदेश इति किं ? कारिका कृत्वा । अद
कृत्वा । कर्त्त, एतद्व्या चलयथ ।

* वणोपनस्तृप्तौ ॥ १६५ ॥ वणोपन शब्दो
तिसज्ञा स्तस्त्रुतामभिपनिवृत्तौ । वणहृत्वा मुक्त ।
मनाहृत्वा मुक्त । तृप्ताविति किं ? वण हन्ता ।

पुरोश्चत द्विः ॥ १६६ ॥ पुरम् आस्त शब्दो
क्षिप्रं विषायाग गित्त । स्त । पुरकृत्य, अस्त-
गय पुरकृति । क्षिरिति किं ? पू । पुरा । पुर ।
पुर कृत्वा । नगरी कृत्वापर्य । अस्त कृत्वा काड
गत । क्षिप्र्या काड गत इत्यर्थ ।

गल्यर्थवदेच्छ ॥ १६७ ॥ अच्छब्दो गल्यर्थे
वर्तते च परत तिमज्ञा भवति । अच्छगल्य । अच्छ-
भाव । अच्छाच । गल्यर्थवद इति किं ? अच्छ कृत्वा ।

तिरोऽतर्ह्य ॥ १६८ ॥ तिरस्त्रब्दोऽतर्ह्ये व्य
वयाने तिमता भवति । तिरोभूय । अतर्ह्यविति
किं ? तिरोभूत्वा स्थित ।

वस कृत्वा ॥ १६९ ॥ तिरस्त्रब्दोऽतर्ह्ये
वृत्ति तिसज्ञा भवति वा । तिरस्त्रहृत्वा । तिरस्त्रहृत्वा ।

* मनस्पुस्त्युपानेऽन्वयागेमभ्येपदेनिरचने ॥
१७० ॥ एतावत् शब्दगणानि तिमज्ञानार्नावत्प्रति
गणानि कृत्वा विना नि भवति । मनसिहृत्वा,
मानि कृत्वा । उपनिहृत्वा, उरति कृत्वा । उपाने
कृत्वा, उपान कृत्वा । अत्रानहृत्वा । अत्राने
कृत्वा । मन्त्रहृत्वा मन्त्र कृत्वा । परहृत्वा, पदे कृत्वा ।
निरचय, निरचन कृत्वा । शान्यन-मनसि
कृत्वा पुन गत । उरति कृत्वा पाणि गत ।

* वाचनेऽधिः ॥ १७१ ॥ वाचनेऽधिः
कृत्वा वाचने । वाच पुनमधिकृत्य, अधिकृत्वा
य । वाच्य इति किं ? अध्यायधिकृत्य ।

साक्षादाद्यच्चि ॥ १७२ ॥ साक्षादादिशब्द-
रूपमिति अव्यत कृत्वा तिसज्ञ वा भवति । साक्षा
कृत्य, साक्षात् कृत्वा । मिथ्याकृत्य, मिथ्या कृत्वा ।
अव्याति किं ? उष्णाकृत्य ।

हस्तेपाणो स्वीकृतौ ति ॥ १७३ ॥ एतौ
कृत्वा तिसज्ञी स्त स्वाकृतानामीकरणे । हस्तकृत्य ।
पाणाकृत्य । स्वीकृतानिति किं ? हस्ते कृत्वा कार्या
पण गत । पुनस्तिग्रहण नियार्थ ।

प्राच्यं वधे ॥ १७४ ॥ प्राच्यशब्दो वधेऽर्थे
कृत्वा तिसज्ञो भवति । प्राच्यकृत्य । वध इति किं ?
प्राच्य कृत्वा शकट गत ।

जीविभोपनिपदिने ॥ १७५ ॥ एतावितार्थे
कृत्वा तिमज्ञा स्ता । जीविकाकृत्य । उपनिपट्टय ।
इव इति किं ? जीविना कृत्वा गत ।

प्राग्गोस्ते ॥ १७६ ॥ ते गितिसज्ञका
धो प्रागय प्रयाक्तव्या । तथा चोदाहृत ।

लो मं ॥ १७७ ॥ लोदेशो मसज्ञो भवति ।
मिप् वस् मस् । सिप् धस् थ । तिप् तस् क्षि । शवृ
च । नृनिर्देश दन वाधनार्थ । आक्रमत चद्रमा ।
सगस्यत वसो मात्रा ।

इटानं दः ॥ १७८ ॥ इट् आनश्च दसज्ञी
भवत । इट् वहि महि । वास् आना धम् । त
आता शङ् । शानश्च ।

मिट्स्त्रिभोऽस्मदर्थु-पदन्वाः ॥ १७९ ॥
मिहो मद्रसज्ञानि त्रीणि त्रीणि वचनानि अस्मद्
युग्मद् अय इत्येव सज्ञानि भवन्ति । मिप् यस् मसि-
त्यस्मद् । सिप् धस् धेति युग्मद् । तिप् तस्
शीलान्य । दानामप्यव ।

साधनेऽर्थे ॥ १८० ॥ तस्य एव वा
अर्थे साधनेऽस्मिन्स्वाय साधनेऽस्मदादयो ज्ञेया ।
अस्मपदस्वार्थे साधनेऽस्म क्त्वा । युग्मपदस्वार्थे
युग्मन्त्रिण । आभ्यामप्यभ्यार्थेऽप्यत्रिण । पत्र मि,
अह पचामीत्यादि । पचमि, पचमीत्यादि । पचति,
स पचतीत्यादि । एव दावपि याव ।

पूर्वः सहोक्तौ ॥ १८१ ॥ तस्यस्मदादे सहो-
क्तौ युगपद्वचने य पूर्व स प्रयोक्तव्य । अह च

हमो भवति । स्रापु कया वर्तते—अग्निश्चि । गच्छि-
काना ऋद्धेरमात्र—दुर्गन्धिक । मद्राणा ऋद्धि—सुमद्र ।
मभित्ताणाममात्रा—निर्माक्षिक । शांतस्यातीति—नि-
शांत । तैस्तुत्रस्यायमत्राड—अतितैस्तुत्र । श्रीदत्तस्य
शब्दस्यानि—इतिश्रादत्त । इतिपूर्वपाद । रथाना
पश्चान्—अनुरथ पत्राति । रूपस्य योग्य—अनुरूप ।
व्रतस्य नादस्य—सव्रत । अर्थमर्थं प्रति—प्रयथं ।
प्येषानामनतिप्रमेण—अनुपेत् प्रविशतु । योग्यसाह-
श्यरीम्भोत्तरपदार्थानतिवृत्तय इति चयारोऽपि य-
थार्था । युगपच्चनेण—सचक्र धेरि । वृत्तस्य सपत्
सहृत् साधुना । तृण मह—सतृणमभ्यहरति ।
कुमभ्य सर्गाप—उपकुम्भ । प्राभृतमत कृत्वा—सप्राभृ-
तमधीते । अतश्चादोऽम्यासेऽससाने च वर्तते ।

• यात्रप्रयवानिवे ॥६॥ यात्रप्रयथाशब्दो एसाथेऽ-
निराथे च मुतेन मह समस्यते स च हसो भवति ।
यानानेदन—यात्रादेदनमतिथीन् भोजय । ये ये वृद्धा—
यथावृद्ध साधुनर्चय । एतानि इति किं ? यात्र
दत्त तानद्रुक । यथेद्रदत्त तथा देवदत्त ।

• प्रतिनाश्रुपे ॥ ७ ॥ प्रतिशब्देनात्वाथेन सुव-
तेन मह सुवत्त हमो भवति । अल्प शाक—शाक-
प्रति । सूत्रप्रति । अल्प इति किं ? वृक्ष प्रति निचो-
तत विष्णु ।

• परिणा स्यस्रगलाकाः ॥८॥ स्विसशोऽक्ष
गाराणां च परिणा मह हसा भवति । एवेनेद
न तथा वृत्त यथा पूर्वं जये । एषपरि । द्विपरि । त्रि
परि । चतु परि । पञ्चपरि । षट्परि । जय एवेत्तजया
भयान् पञ्चपरि न भवति । अक्षेणद न तथा वृत्त
यथा पूर्वं जये । अक्षपरि । गाराकापरि । स्यादय
शी किं ? पञ्चरेनेद न तथावृत्त ।

वा ॥ ९ ॥ वेपथिवाथे वदितव्य । तत्रेयो
दाग्निस्थान ।

• पर्यपाटवदिरंचः ॥ १० ॥ पर्योदय सुव
तेन मह समस्यत वा । परि त्रिगते शृष्टो देव ।
परि परित्तिगमेव । अत्रिगते । अत्र त्रिगतेम्य ।
अत्रुत्तर पर्य ममत्तमद्रम्य । आत्रुत्तरम्य ।
परि मत्त । बदिपत्तन् । प्रप्रम्य । प्रप्रमत्तन् ।

लक्षणैनाभिमुदयेऽभिप्रती ॥ ११ ॥ आभि-
मुदयेथे वर्तमानाभिप्रतिशब्दा लक्षणवाचिना
सह वा हसो भवति । अग्निमभि, अन्यग्नि शब्दा
पतति । अग्नि प्रति, प्रत्यग्नि शब्दा पतति । लक्ष-
णेनेति किं ? साधुर्मातरमभि । आभिमुप्य इति
किं ? अभिनर्गोऽको यासा ता—अभ्यका गाव ।
अभिप्रतीति किं ? येनाग्निस्तन गत ।

• दैर्घ्येऽनुः ॥ १२ ॥ दैर्घ्ये आयामविषये लक्षण-
वाचिसुवतेनानुर्हसा भवति । गगामन्वायता—अनु-
गग वाराणसी । अनुपसुन मधुरा ।

• सर्मापे ॥ १३ ॥ सर्मापेऽथे वर्तमान सुवतेन
सहानुर्हसो भवति । वनमनु, अनुपन गतोऽरानि ।
अनूपाव्यायमर्धति ।

तिष्ठद्वादीनि च ॥ १४ ॥ एतानि च
शब्दरूपाणि हसद्वादि भवति । तिष्ठति गत्रोऽस्मिन्
काले गर्भग्रहणाय दोहनाय वा तिष्ठद्वा । वट्टु ।
कालविशेष । आयतांगन । खलेयव । खलेयुक्त ।
द्वनयन । द्यमानयन । चकारो नियमार्थ । तिष्ठ-
द्वादीन्येय समस्यते । नान्ये सह । परम तिष्ठद्वा ।

• पारेमध्येऽतस्तया ॥ १५ ॥ पारे मध्येऽत
शब्दा तातेन सह, हसो भवति वा । हसनियोगे
चाद्योरेव निपात्यते । पार गगाया—पारंगग । मध्य
ममुद्रस्य—मध्यममुद्र । गिरेरत—अतर्गिर, अतर्गिरि ।

• स्वियवदश्यः ॥ १६ ॥ वदयनाचिभि सह स्थि
सरयावाची समस्यत हसो भवति । एको मुनिर्व-
श्योऽस्य एकमुनि । द्विमुनि । त्रिमुनि व्याकरणस्य ।

नदीभिश्च ॥ १७ ॥ नदीनाचिभि स्तिर्हसो
भवति । नम मिधन—ममिधु । पञ्चनद । द्वियमुन ।
त्रिगोदावर । चकारा नियमार्थ । नदीभिरनाचरदा-
धमिराकाक्षाभिर्हो नाचर । द्वे ईरान्तो यस्मिन् देसे
स शांरानर्तापो देश ।

• खौ ॥ १८ ॥ नदीनाचिभि सह हसो भवति
मुनिरथे । उमत्ता गगा अस्मिन्—उमत्तगग देश ।
लहितगग देश । शनैर्मग । साधिति किं ?
शीप्रगगो देश ।

श्वे ग्रहणे प्रहरणे च सरूपं युद्धे ॥ १९ ॥
 आर्थे कर्मव्यतिहारे ग्रहणे प्रहरणे च वर्तमान समान
 रूप तत्रैव वर्तमानेन मुब्रतेन सह ह्यो भवति युद्धे
 वाच्ये । कशाश्च केशाश्च मिथो ग्रहण यस्मिन् युद्धे
 तत्रेभान्निधि । दंडाश्च दंडाश्चाप्यो यस्य प्रहरण
 यस्मिन् तदंडादंडि युद्ध । सरूपमिति किं ? केशाश्च
 कचाश्च मिथो ग्रहण यस्मिन् ।

पं ॥ २० ॥ पमिति प्राग् वनादाधिकारो ज्ञेय ।
 इत पर पना भवताति निश्चय ।

इपाञ्च प्राप्तापन्ने ॥ २१ ॥ प्राप्त आपन्न इत्यंती
 शब्दैः इतनेन सह पसो भवत्यकारश्चैतयो ।
 प्राप्ता जीविना प्राप्तजीविक । आपन्नजीविक ।
 प्राप्ता जीविना प्राप्तजीविना । आपन्नजीविका ।

*इप्तच्छ्रितादिभिः ॥ २२ ॥ तान्या श्रितादि-
 मिथ सह पसो भवति इतत् पूर्वपद । जीविका प्राप्त
 जीविकाप्राप्त । मुखापन्न । श्राश्रित । दुःखार्तात ।
 मोक्षगत । बहुवचनादाइतिगणोऽथ । तेन तत्त्वमु
 मुमु । व्यमनपतित । ओदनमुमुशुरित्यादि सिद्ध ।

*सामिस्वयं केन ॥ २३ ॥ सामिस्वयशब्दी
 सिसव्ववै क्तातेन सह पसो भवति । सामिकृत ।
 सामिमुक्त । स्वयधीतो पादौ । स्वयनिर्लीनमाप्य ।
 ऐत्रपय सवाताद् हृद्यपिथि प्रयोनन । सामिमुक्त
 स्यापय सामिसुक्ति ।

खट्वाञ्जमे ॥ २४ ॥ खट्वा इतंता अक्रमे
 गम्यमाने क्तातेन सह पसो भवति । खट्वाखट्वा
 जान्म । खट्वाण्डुन । अक्रम इति किं ? खट्वा
 खट्वाऽप्यापकाऽप्यापयति ।

कालाः ॥ २५ ॥ काट्वाकिन शब्दा इव-
 ता क्तातेन सह पसो भवति । अहरतिश्रिता ।
 रात्रिसनाता मुहूर्ता । काला इति किं ? काला
 कुण्डिका नदी ।

*व्याप्तौ ॥ २६ ॥ व्याप्तानिच्छेदेऽर्थे इत-
 ता काज मुपा सह पसो भवति । अत्यतरमर्णाय ।
 अन्यामुप । मरंरारकन्याणां ।

गुणोक्त्येत्त् ॥ २७ ॥ ईपदियेनत् गुण-
 पनेन सह पसो भवति । ईपदपय विगडः ईपदपि-

गड । ईपद्विकट । गुणोक्त्येति किं ? ईपद्विक्त ।
 ईपद्वार्य ।

*भा तत्कृतपर्यायेनैः ॥ २८ ॥ भात पूर्व-
 पद भातार्थकृतार्थया गुणोक्त्या अर्थेन उन्ननाचिभि-
 थ सह पसो भवति । शकुलया कृत खड शकुल-
 खड । मरुपटु । गिरिणा कृत काण गिरिकाण ।
 कुसुमसुरभि । पुष्येनार्थ पुष्यार्थ । मापान ।
 तत्कृतयेति किं ? अक्षणा काण ।

*पूर्वादिभिः ॥ २९ ॥ भात पूर्वादिभि सह
 समस्यते । मासेन पूर्व मासपूर्व । सत्रमरापर ।
 पितृसदृश । असिकलह । वाह्निपुण । गुणमिथा
 धाना । जिह्वाहृदण । कुटसम ।

साधनं कृता बहुलं ॥ ३० ॥ साधन कार-
 क मान कृतेन सह बहुल पसो भवति । आत्मना
 कृत आमकृत । निपहत । नग्वनिर्भिन्न । कार-
 पेया नदी । श्वलेख कूप । कुकुटमपात्या प्रामा ।
 कटकसंचय ओदन । इचिन स्यात् । श्वभिल्लेड-
 व्य । दात्रेण ल्दनान् । साधनमिति किं ? पुत्रेणा-
 गत । कृतेति किं ? धान्येन धनान् ।

*अप्यकृतितदर्थार्थादिभिः ॥ ३१ ॥ अत्र
 पूर्वपद प्रकृत्या तदर्थार्थशब्देन तदादिभिश्चाथै सह
 पसो भवति । रथाय दारु-रथदारु । कुडल-
 हिरण्य । पित इद पितर्थे । मात्रर्थे । देवर्षि ।
 गोहित । गोरक्षित । प्रजामुग्ग । प्रकृत्यादिभिरिति
 किं ? रथनाय स्यात् । समर्थ इति किं ? गच्छ त
 रथाय दारु देवदत्तस्य गृहे ।

+अपाञ्च ॥ ३२ ॥ अलमरतेन सह पसो
 भवति । अल जीविकाथै-अलजीविका । अपेति किं ?
 अलमतिप्रमगेन ।

*ना भ्यादिभिः ॥ ३३ ॥ कात पूर्वपद भि-
 प्रकृतिभि सह पसो भवति । वृषेभ्यो भी वृषभी ।
 वृषभय । वृषभीत । ससारर्षानि । पापापत ।
 मुष्वापोद । रथापन्न । भनमुक्त ।

*स्तोत्रारादर्थकृदं केन ॥ ३४ ॥ स्तोका-
 र्था आरादर्थो वृष्ट्यादर्थ क्तातेन सह पसो भव-
 ति । स्तोका मुक्त । अत्या मुन । कतिपया मुक्त ।

दूरादागत । निप्रकृष्टादागत । समीपादागत ।
अतिक्रादागत । वृच्छाठव्य ।

*ईय शौंढादिभिः ॥ २५ ॥ ईयत पूर्वपद शौं
ढादिभि सह पतो भवति । अक्षयु शौंढ —अक्षशौं
ढ । पानशौंढ । अक्षधूर्त । पानधूर्त । अक्षकित-
व । पानकितव ।

*रुणे च्यैः ॥ ३६ ॥ यादिव्यातै सह ईय
त रुणे गम्यमाने पतो भवति । मासे दय ऋण
मासदेय । स्वत्सरदेय । द्व्यहदेय । रुण इति किं ?
मासे देया भिक्षा । च्यैरिति किं ? मासे दातव्य ।

खौ ॥ ३७ ॥ खुनिपये ईयत मुनतेन सह प
स्यात् । अरुण्यतिलका । वनेहरितक्य । वृषपिशा-
चका । पूर्वाह्नस्तोडका । “ईपोऽद्वल ” इत्यनुप ।

*तत्राहोरात्रांशाः केन ॥ ३८ ॥ तत्र अहर-
व्ययत्राचि रात्र्ययत्राचि च ईयत क्तातेन सह प
स्यात् । तत्रमुक्त । तत्रपीत । पूर्वाह्नवृत्त । अपराह्नकृत ।
पूर्वरात्रकृत । अपररात्रकृत । तत्राहोरात्रांशा इति किं ?
शुद्धपक्षे कृत । क्ताते किं ? मध्याह्न भाक्ता ।

क्षेपे ॥ ३९ ॥ क्षेपे गम्ये ईयत क्तातेन सह प
भवति । अतस्तेनमुत्सिद्यत । भस्मनिहुत । प्रया
हेमूत्रत । पे वृत्ति बहुलमित्यनुप ।

*धर्मांशादिभिः ॥ ४० ॥ ध्याक्षप्रकारे क्षेपे
धुत्ताया ईयत पतो भवति । तीर्थे ध्याक्ष इय
तीर्थध्याक्ष । तीर्थकाक । तीर्थधा । इमज्ञानसारमय ।

पात्रेसमितादयः ॥ ४१ ॥ पात्रेसमितादय
शब्दा गणपाठादन पसत्रा निपात्यते क्षेपे कुन्नाया
गम्यमाने । पात्र पय समिता —पात्रेसमिता । उदरम्
मनक इय—उदरम्वरमनक । उदररुमि । कृपम
रूक । अत्ररुण्ड । नगरकाक । मातरिपुरुन ।
सिंडीशर । गेहनदी । गोप्रेपडित । गभेत्त ।

पूर्वकालेनसर्वजरतपुराणनयनेचलं यक्षे-
दाश्रये ॥ ४२ ॥ पूर्वगण्टयाचि एकादांनि च
एराश्रये समानाधिराणे सति मुपा सह पतो
भवति पतथ । पूरे यात पक्षादनुत्ति यातानु
त्ति । दग्धप्ररुत् । वृष्टमर्थाहृत । एकचयो ।
पर्यनरायं । जलार्किन् । पुराणात् । नवात् ।

केनलज्ञान । चकार पतज्ञानमात्रेशार् । मापिका चामौ
गौश्व मापिकगर्ता । यथाश्रयो पुनरुत्तौ सिद्धा ।
एराश्रये इति किं ? एकस्या शार्ता ।

*दिगाधिकं खुद्दयो ॥ ४३ ॥ दिग्माची
अभिन्शब्दधेकाश्रय मुपा पतो भवति यनश्च सौ
द्विति च त्रिपय सौ च परत । खुनिपय—दिक् ।
दक्षिणा कोशला दक्षिणकोणला । उत्तरकोशला ।
द्विदिपये—दक्षिणस्या शालाया भन दक्षिणशाल ।
औत्तरशाल । अधिक्या पष्ट्या क्रांतोऽभिव्या-
ष्टिक । युनिपये—दक्षिणा शाला प्रिया यस्य दक्षिण-
शालप्रिय । अधिको गौर्धनमस्य अधिकगमयन ।
खुद्दूचात्रिति किं ? उत्तरा प्राय ।

*स्यिः समाहारे रथाखौ ॥ ४४ ॥ स्यि
सख्यागाची मुनतेनोत्तरपदन सह पतो भवति
यथ समाहार नाच्य खुद्दूचो च रसज्ञथाखौ । स्यि-
पचपूर्ती । पण्णगरी । खौ—पचान्ना । दक्षगटा ।
द्विदिपय—पचाना नापितानामपत्य पाचनापिति ।
सौ—पच गापो धनमस्य पचगमयन । दक्षगमयन ।
रथेति चकार पतज्ञानसामनेशार्थ । द्वे अगुणी समा
हृत द्वगुली । पाश्रय अ सात । राद् डीध ।
अखात्रिति किं ? पचर्पाणामिद पाचर्प । रथेत्
“रादुननपत्ये ” जण उप् स्यात् ।

*कुस्त्योऽपापाणकैः ॥ ४५ ॥ पापाणनमुक्तै-
रथात् कुस्तने सह कुस्त्याची शब्द पतो भवति ।
वैपाकरणखमूची । क्षत्रियभीह । श्रत्रियभित्त ।
मिक्षुनेट । कुस्त्य इति किं ? वैपाकरणधोर ।
अपापाणकैरिति किं ? पापमुलाल । अगमना-
पित । निशेष्यपूर्वनिपातार्थे वचन ।

सामान्येनोपपानं ॥ ४६ ॥ सामान्यग-
चिना सहोपमान मुनत पतो भवति । शर्त्तान
श्यामा शर्त्तानश्यामा । मृगात् चपला मृगचपय ।
हसगद्गदा । न्यप्रोधपरिमडला । शरकाङ्गीरी । दूर्वा-
वाडश्यामा । सामान्येनेति किं ? परंता इय यल-
रका । फाला इय तडुला । उपमानमिति किं ?
यमा श्यामा ।

* व्याघ्रादिभिरप्येयोस्तनोमे ॥ ४७ ॥
 एतं स्रष्टोपमं पसा भवति तस्य सामावस्थायोगे ।
 पुरोऽय व्याघ्र इव पुरुषनाभ । पुरनिह । पुरार्प-
 म । अतद्योग इति किं ? पुराऽय व्याघ्र इव इह ।

विशेषणं विशेष्येणेति ॥ ४८ ॥ विशेषण-
 वाचि सुवत् विशेष्येण सह पमो भवत्येनाश्रये
 यश्च । नीलालपल । लोहितगार्दी । कृष्णमर्ष । लोहि-
 ताहि । गौरसर्प । कृष्णनख । विशेषणमिति
 किं ? तक्षक सर्प । विशेष्येणेति किं ? लोहितस्त-
 क्षक । इतिगद्वा लौकिकनिर्वाह । रामो
 जामदग्न्य । अर्जुन कार्तवीर्य । वाचयमेव ।

पूर्वापरप्रथमचरमजयन्यसमानमध्यमध्य-
 मवीराः ॥ ४९ ॥ पूर्वादय समस्यते सुवत् पसा
 भवति यश्च महैकाश्रये । पूर्वपुरय । अपरपुरय ।
 अपरकाय । प्रथमपुरय । चरमपुरय । जवन्य-
 पुरय । समानपुरय । मध्यपुरय । मध्यमपुरय ।
 वीरपुरय ।

* श्रेण्यादिः कृतादिभिः च्वा ॥ ५० ॥
 श्रेणिप्रभृतय समस्यते कृतादिभि मह च्चयर्थे
 गम्यमने । अश्रणय श्रेणय कृता श्रेणिभृता ।
 श्रेणिमता । पूगकृता । पूगमता । ऊनकृता ।
 ऊनमता । च्वाविति किं ? श्रेणय कृता ।

* विसमाप्तौ क्तः ॥ ५१ ॥ विसमाप्तौ ईपद-
 निष्पत्तौ क्तत नमस्यते अर्थात्तातेन । कृत चारुत
 च कृताकृत । मुक्तामुक्त । पीतापीत । पीतनिर्पात ।
 कृतापन्न । क्लिष्टाक्लिष्ट । पूतापवित । विसमाप्ता-
 विति किं ? सिद्ध चामुक्त च ।

* नानानिटे ॥ ५२ ॥ सेट् क्ततमनिटा क्ततेन
 सह पमो न भवति । किञ्चिताकिष्ट । पविताभूत-
 मिति न भवति ।

सन्महत्परमोत्तमोत्कृष्टं पूज्येन ॥ ५३ ॥
 एते पूज्येन सह समस्यता एकाश्रये । सथाता पुरुष
 सपुरुष । महापुरुष । परमपुरुष । उत्तमपुण्य ।
 उत्कृष्टपुरुष । पूजनीति किं ? उत्कृष्टागौ वर्द्धमात् ।

तद् इंदाररनामर्जुनैः ॥ ५४ ॥ तद्
 इत्य इंदारवादिभि सह पमो भवति । गौ धासौ

शृंगारश्च गोवृदारक । गोनाग । अश्वनाग ।
 गोमुनर । मुनिकुनर । तदिति किं ? सुसीमो नाग ।

* कतरकतर्मा जातिप्रश्ने ॥ ५५ ॥ कतरक-
 तमौ एकार्षीं जातिप्रश्ने गम्यमाने पमो भवति ।
 कतरगार्थ । कतमगार्थ । जातिप्रश्ने इति किं ?
 कतरौ भवतौर्देन्दत्त ।

क्षेपे किं ॥ ५६ ॥ किमेव सुवतेन सह
 समस्यते क्षेपऽर्षे । स किराजा यो न रक्षति प्रजा ।
 स किं सखा यो मित्रं द्रुहति । स किं व्याकरणो
 य शब्द न ब्रूयात् । क्षेप इति किं ? को राजा
 मान्यखेदे ।

पाठाद्युन्नतिस्तो ककृतिपयगृष्टिधेनुवशा-
 वेहृद्रूपकयणीभवन्तृश्रोत्रियाध्यापकधूर्त्तैर्जा-
 तिः ॥ ५७ ॥ पाठादिभि सह जातिनाचीशब्द
 समस्यते । इम्या चासौ पाठा च इत्यपाठा । क्षत्रि-
 ययुवति । अग्निस्तोक । घृतकृतिपय । गोगृष्टि ।
 गोधेनु । महिषमदा । गोपेहत् । गोपकयणी ।
 कठप्रसत्ता । कठश्रोत्रिय । कलापाध्यापक । कठ-
 धूर्त्त । जातिरिति किं ? देन्दत्ता पाठा ।

चतुर्पात्रभिर्भिया ॥ ५८ ॥ चतुर्पाद् जाति
 गर्भिणाशब्देन सह पसा भवति । गोगर्भिणी । अज-
 गर्भिणी । चतुर्पादिति किं ? मालाणा गर्भिणी ।
 जातिरित्येव-त्वस्तिमती गर्भिणी ।

प्रगंसोक्त्वा ॥ ५९ ॥ प्रसामानचनेन सह
 जाति समस्यते । गोप्रसाड । गोमताहिना । अश्वप्र-
 काड । अदनमतहिना । गोमचर्चिका । अश्वमर्चिकता ।

युवा खलतिपलितजरद्वलिनैः ॥ ६० ॥
 गलत्यादिभि सह युवा समस्यते । युवगति ।
 युवपाठत । युवजन् । युवगति । युवति खल-
 ति युवगति । युवगिता । युवगती । युवगतिना ।

व्यतुल्यारया अजात्या ॥ ६१ ॥ व्याता-
 स्तुन्यात्याश्च अजात्या सह पमो भवति । भाज्य
 च तदुन्य च भोज्येन्य । पान्निमतात । हरणीयपूर्णा
 घट । तुन्यधेन । तुन्यरोहित । तुन्यमहान् । सद्य-
 श्वन । महदग्यत । अजात्येति किं ? भोज्य बो-
 दन । तुन्यो वैश्य ।

*कुमारः श्रमणादिना ॥ ६२ ॥ कुमार
शब्द श्रमणादिभि सह पसो भवत्येकाश्रये ।
कुमारी चासौ श्रमणा च कुमारश्रमणा । कुमार-
प्रव्रजिता । कुमारतापसी । कुमाराध्यापक । कुमा-
राध्यापिका ।

मयूरव्यसकादयश्च ॥ ६३ ॥ मयूरव्यसका-
दय शब्दा पमज्ञा गणपाठादेन निपात्यते । विगती
विस्तृताप्रसावस्य व्यसो व्यस इव व्यसक । व्यसको
मयूर मयूरव्यसक । छात्रव्यसक । कनेजमुड ।
यनमुड । चकारोऽनधारणार्थस्तेन मयूरव्यसका-
दय एव समस्यते । अन्ये सह वृत्त्यतर न लभते ।
परमो मयूरव्यसक ।

कालाः मेयैः ॥ ६४ ॥ कालाचिन शब्दा
मेयै परिच्छयै सह पसो भवति । मामो जातस्य
मासजात । सत्रस्तरजात । द्वहृजात ।

नञ् ॥ ६५ ॥ नञ् सुपा सह समस्यते ।
अगौ । अनेक । अधर्म ।

+वर्णो वर्णः ॥ ६६ ॥ वर्णनाचि वर्णनाचि-
भि सह पसो भवति । शुक्रचास्ता कृष्णश्च शुक्र-
वृष्ण । रोहितपाडु । वृष्णसारगः । विशेषणविशे-
ष्यमात्रो नास्तीति वचन । शुक्रवृष्णाद्यर्थानाम-
न्योन्यस्य विशेषणममुदाये वर्तमानस्य शुक्रादेश-
द्वारेण विशेषणमन्यनियमन पूर्वादिपात प्रयोजन ।

+पूर्वापराधरोत्तरमभिन्नेनांशिना ॥ ६७ ॥
पूर्वादीपशान्चान्यशान्चिना आभन्नन प भव-
ति । पूर्वं वायव्यं पूर्वकाय । अपरकाय । अधर-
काय । उत्तरकाय । पूर्वादीति किं ? दक्षिण का-
यस्य । अभिन्नेनेति किं ? पूर्वं छात्राणां । अंशिन-
ा किं ? पूर्वं नामे वायव्यस्य ।

+अर्द्धं नप ॥ ६८ ॥ अर्द्धं नपुमक समस्यते
अशिना मह । अर्द्धं विभक्त्या - अर्द्धविभक्तौ । अर्द्ध-
पदस्य । नपि किं ? प्रागोऽर्द्धो देश ।

+द्वित्रिचतुर्दश वा ॥ ६९ ॥ एन्यो इदं गदत
द्वित्रिचतुर्दश वा पसो भवत्यभिन्नेन । द्वित्रिच-
तुर्दश वा द्वित्रिचतुर्दश । द्वित्रिचतुर्दश ।

भिक्षातृतीय । चतुर्थभिक्षा । भिक्षाचतुर्थः । द्विती-
ति किं ? पचम भिक्षाया ।

ता ॥ ७० ॥ तातेन सुवतेन सह पसो
भवति । स्वर्गमुख । मोक्षमार्ग । राजपुर ।

कृति ॥ ७१ ॥ कृत्प्रयोगे या ता तदत सुपा
समस्यते । इष्माना व्रश्चन इष्मव्रश्चन । पलाशरा-
तन । अत्रिलयन । इमश्चकर्तन ।

याजकादिभिः ॥ ७२ ॥ एतै सह तात
पसो भवति । देवाना याजक देवयाजक । शमव-
नाथपूजक । गुरुपरिचारक । गुरुपरिवेषक । तयो-
जक । अर्थावाचक ।

+पत्तिरथं गणक ॥ ७३ ॥ पत्तिरथश्चन्द्री
तातौ गणकेन सह समस्यते । पत्तीना गणक पत्ति-
गणक । स्थगणक । पत्तिरथमिति किं ? कार्पा-
पणाना गणक ।

न प्रतिपदं ॥ ७४ ॥ प्रतिपद या ता तदत
न समस्यते । फलाना तृप्त । सर्पियो ज्ञान । शतस्य दत ।

निर्द्धारणे ॥ ७५ ॥ निर्द्धारणे जातिगुणकि-
यामि समुदायादेकदेशस्य निष्कष्य धारणे या ता
तदत न समस्यते । मनुष्याणा क्षत्रिय शूद्रतम ।
नारीणा श्यामा दर्शनीयतमा । अध्वगाना धामत-
शीप्रतमा । गमा कण्ठा सपन्नक्षारतमा ।

*इहक्षिसत्तव्यैः ॥ ७६ ॥ एतै सह तात
पसो न भवति । चक्रधराणा पचम । तीर्थकृता
पोढश । बलदेवाना नयम । ग्रामस्य पुरस्तात् ।
इक्षस्वोपरि । देवदत्तस्य कुर्वाण । देवदत्तस्य कुर्वाण ।
देवदत्तस्य कर्तव्य । आचार्यस्य श्रीदत्तस्य । शुक्रस्य
मारादिदस्य ।

*गुणैस्त्वैर्विद्युत्त्यादिभिः ॥ ७७ ॥
अस्त्वैर्गुणैर्नात न समस्यते विद्युत्त्यादिवर्तिते ।
काकस्य काष्प्ये । वगकाया शौर्य । षट्त्वस्य
तैश्च । नात्र काष्प्यैर्द्विगुणस्य स्वास्य प्रतीपते ।
वृष्ण काक इति यथा । गुणैरिति किं ? राजपु-
र । अस्त्वैरिति किं ? कन्याव्यप । कपिधरम ।
चन्दनगन्ध । मनहरा । अविद्युत्त्यादिविद्युत्ते किं ?
गोविन्दति । गादत । सूत्रलाधन । वचनप्रामाण्य ।

कर्तरि केन ॥ ७८ ॥ कर्तरि या ता तदत् कर्तन सह पसो न स्यात् । इदमेयामासित । इदमेपां यात् । इदमेपा मुक्त । राज्ञ मत् । राज्ञ पूजित । राज्ञामर्चित । राज्ञामिष्ट ।

* द्विप्राप्तौ भायां ॥ ७९ ॥ कर्तरि भाया सत्या द्विप्राप्तौ कृति कर्मणि या ता तदत् प न स्यात् । आश्चर्यो गमा दोहोऽगोपालकेन । रोचते मे बोदनस्य भोजन देवदत्तेन । साधु खलु पयस पान विष्णु-भिर्रेण । द्विप्राप्तविति किं ? देवदत्त कृतो जिनदत्तेन । भायामिति किं ? साध्विद शब्दानुशासनमाचार्यस्य ।

* ष्वुत्त्वभ्यां ॥ ८० ॥ आम्पा योगे कर्तरि या ता तदत् सो न भवति । भवत् शायिका । भवत् आसिका । भवतोऽप्रगामिका । त्वुत्तरार्थे ।

कर्तरि ॥ ८१ ॥ कर्तरि यौ ष्वुत्त्वौ ताम्पां योगे कर्मणि या ता तदत् न समस्यते । ओदनस्य भोजक । सक्त्वा पायक । अपा सृष्टा । पुरा भेत्ता । कर्तरिति किं ? इन्द्रमक्षिका मे धारयसि ।

श्रीढाजीविकयोरित्यं ॥ ८२ ॥ क्रीडायां जीविकाया च ष्वुना सह तांत नित्य पसो भवति । उदाहरणपुण्यमजिका । वारणपुण्यप्रचायिका । ताळ भजिका । अशेष रादिका । नखलेगसू । अवस्करसू दक । रगणीयकारक । श्रीढाजीविकयोरिति किं ? पयस पायस ।

* तिकाद्भुः ॥ ८३ ॥ अमी सुवनेन सह समस्यत । प्रगत्य । शुभ्रभूय । पटपगहन्य । राहन्य । शोभन पुरस सुपुग्य । अतिपुग्य । सुखित पुरस सुपुग्य । श्वत् पिगळ-आपिगळ । पाप पुरसो दुपुग्य ।

+ प्रात्यक्षपरिनिःप्रत्यादयो गतक्रांतकृष्टग्लानव्रातस्थितादिषु वेन्भाष्येभिः ॥ ८४ ॥ प्रादयो गतादिव्यथेपु वांतादिभि सह पसो भवति । तपथा-प्रदयो गतादिव्यथेपु वया । प्रगत आचार्य प्राचार्य । तगतोऽर्थ समर्थ । अयाद-प प्रागाचर्येच्छिवा । आग्रात रत्ना-अति रात् । उग्रतो वेत् उग्र समुद्र । अयादय-इष्टादिषु भया । भयहृष्ट वेत्तिग-भयस्त्रि-

वन । अनुगतमर्थेन-अन्यथे वच । पर्यादयो श्वानादिव्यथा । परिह्वानोऽप्ययनाय पर्यप्ययन । उग्रुक सध्रामाय-उत्तमप्राय । निरादय क्रांतादिषु कया । नि क्रात कांगाम्या-नि कौशाधि । अप-गत शालया-अपशाल । प्रत्यादय स्थितादिव्यथा । प्रतिष्ठितमुरसि प्रयुरस ।

वागमिद् ॥ ८५ ॥ अमिद्धत वाक्सत्र सम-थेन नित्य पसो भवति । कुभकार । मारहार । शरहार । अमिद्धिति किं ? एधानाहारको भवति ।

झिनामैव ॥ ८६ ॥ झित्तज्ञेन अमतनेत्र वागमिद् पसो भवति । स्वादुकार मुक्त । उरणकार मुक्ते । तपन्नवार मुक्ते । अमेति किं ? काळे भोक्तु । एवेति किं ? प्रथम भोज । प्रथम मुक्त्वा गच्छति ।

वा भादि ॥ ८७ ॥ भादीनि वाक्सज्ञानि अमा सह वा समस्यते । मूळकोपदश मुक्ते । मूळ-केनोपदश मुक्ते । पार्श्वोपपीड शंते । पार्श्वोभ्यामुपपीड शंते । पार्श्वे उपपीड शंते ।

वत्वा ॥ ८८ ॥ क्वातेन सह वा भादि पसो भवति । उचै ह्य, उचै वृत्ता आचष्ट । नीचे-ह्य, नीचे वृत्ताचष्ट । भादीति किं ? अल वृत्ता ।

* अवाऽन्यायेऽनेन वं ॥ ८९ ॥ यांनर्जिततरयान्यस्य पदस्यार्थेऽभिधेयेऽनेक मुपन वनंज्ञ सो भवति । वटे हृत वेत् स वृत्तवृत् । उदरेमणि । फेठकाळ । उरसिलोमा । उच्छस्त्रेण मुपमस्य उच्छ-मुप । मुदस्थान । अथान्यार्थे इति किं ? वृष्टदेवे गत । नृपनिर्देशे किं ? लहितगम देव ।

+ एकार्थं ॥ ९० ॥ एकार्थं गतानाधिकरणमेनेक मुपते वसोऽप्याऽन्यार्थे भवति । प्रसप्तुदक व स प्रातोदयो व्रत । चित्रम् । अत्रिहासामन । अनेगुण । परमरत्नक । अष्टमवध । अने-पमानपुत्र । मत्तवद्गुणार्थे वने । अर्द्धवृत्ति । एकार्थमिति किं ? पर्याऽर्थात्प्राय ।

+ शिः ॥ ९१ ॥ शिः वसो भवत्यतः एकार्थे । उर्ध्वमुग दस्य न उर्ध्वमुग । अनुग्र । अभय । अन्तिर्भाग गी । मुमुग्म वृत्ता ।

* मन्थये स्पिनामत्राद्गापिकाप्यर्थाद्वा-

दिदृष्ट च ॥ ९२ ॥ आसन्नादीन्वर्धपूर्व डड-
तानि शिसज्ञानि च सख्येये वर्तमानेन स्थिसञ्ज्ञाया
चिना सह समस्यते । आसन्ना दशानामिमे आसन्न
दशा । आसन्नविंशा । अदूरदशा । अदूरविंशा ।
अधिकदशा । अर्द्धनाधिका विंशतिरिम अथ्यर्द्धविं
शा । अर्धं पञ्चमयासा ता अर्द्धपचमा विंशतय
इमे अर्द्धपचमविंशा नगतिरित्यर्थ । अर्द्धपचमविंशा ।
सर्भापे दशानामिमे उपदशाः । उपविंशा । उपविंशा ।
स्थिनेति किं ? आसन्ना पुरुषाणामिमे । सख्येये
इति किं ? अधिका विंशतिर्गमा । आसन्नादीति किं ?
सनिष्कृष्टा दशानामिमे ।

*स्थिः सुज्जास्ये ॥ ९३ ॥ सुजर्थे गारे वाऽर्थे
विकल्प सशय वा स्थिसञ्ज्ञायाचि बसो भवति सख्येये
वर्तमानेन स्थिना । द्वौ वारो दश इमे द्विदशा ।
त्रिदशा । चतुर्दशा । द्वौ वा त्रयो वा द्वित्रा ।
त्रिचतुरा । पचया । सप्तदशा । मुज्जास्ये इति
किं ? द्वानेन न त्रय ।

दिशोऽंतराले ॥ ९४ ॥ दिक्शब्दा स
भस्यतेऽंतरालेऽर्थे । दक्षिणस्याश्च पूर्वस्याश्च दिशो
यंदतरालं सा दिक् दक्षिणपूर्वा । पूर्वदक्षिणा । दक्षि
णापरा । उचरपूर्वा ।

*तेन सहैति तुल्ययोगे ॥ ९५ ॥ सहशब्द
तेनेति भावेन सह तुल्ययोगे समानक्रियादियोगे
बसो भवति । सह छत्रेणागत सञ्जन । सपुत्र-
आगत । सतिथि । सरूप । सकर्मकर । तुल्य
योगे इति किं ? सहैव दशभि पुत्रैर्भार वहति
रासमी । इतिशब्दादतुल्ययोगाऽपि स । सपक्षको
वादी मूले इत्यादि सिद्ध ।

चार्षे द्वंद्वः ॥ ९६ ॥ चकृतोऽर्थश्चाऽर्थ ।
तस्मिन्चऽर्थेऽनेक सुब्रत द्वंद्वसङ्ग सो भवति । च
दृष्टौ द्वानर्थौ । इतरेतरयोगसमाहारी । प्रकृत्यत्रोथौ ।
दादिरप्यगौ । छत्रोपानह । वाग्वपद । वानत्वच ।

+समानामेकः ॥ ९७ ॥ समाना तुल्यार्थाना
शब्दाणां चाऽर्थे एक एव प्रयोक्तव्य । वक्रश्च
कुम्भश्च वक्रा सुप्तिग वा । सितश्च श्वेतश्च
शुभ्रश्च मित्ता भक्ता शुभ्र वा । समानामिति किं ?
धनगदिरपत्रात् ।

+मुष्यसंख्येयः ॥ ९८ ॥ सुपि मर्वज समा-
नाना एकरूपाणा युगपत्प्रयोगे एक एव प्रयोक्तव्य
संख्येय वर्जयित्वा । वृक्षश्च वृक्षश्च वृक्षौ । वृक्षश्च ।
वृक्षश्च वृक्षश्च वृक्षा । हरिणी च हरिणी च हरि-
ण्यौ । सुपीति किं ? मातृमातारौ । मातरौ । माता-
रानिति भेद । असख्येय इति किं ? एकरश्च एकरश्च ।
द्वौ च द्वौ च । पूर्व समानार्थाऽर्थे । इदं तु
सरूपाऽर्थे ।

+त्यदादि च ॥ ९९ ॥ त्यदादिना अन्यदा-
दिना च सह अदादेद्वेद्वे प्राप्ते त्यदादिरक एव प्रयु-
ज्यते । स च देवदत्तश्च तौ । कश्च देवदत्तश्च का ।
स च त्व च शुभा । त्व च मयाश्च भवतौ । स च
स्थाली च ते । सा च देवदत्तश्च तौ । स च देव
दत्ता च ते । स च कुड च ते । सा च कुड च
ते । तच्च देवदत्तश्च तौ ।

+भ्रातृपुत्राः स्वसदुद्दिताभिः ॥ १०० ॥
भ्रातृपुत्रार्थयो स्वसर्धुद्दित्रार्थिभ्या प्रयोगे भ्रातृ
पुत्रार्थान्वय प्रयुज्यते । भ्राता च स्वसा च भ्रातरौ ।
सौदर्यश्च स्वसा च सोदर्यौ । भ्राता च भगिनी च
भ्रातरौ । पुत्रश्च दुहिता च पुत्रौ । सुतश्च दुहिता
च सुनो । पुत्रश्च सुता च पुत्रौ । बहुवचन पर्यायार्थौ ।

+पिता मात्रा वा ॥ १०१ ॥ पितु मात्रा
प्रयोगे पिता वा प्रयोक्तव्य । पिता च माता च पि-
तरौ । मातापितरौ ।

+श्वशुरश्चक्षुभ्यां ॥ १०२ ॥ श्वशुरस्य श्वश्रू-
शब्देन प्रयोगे श्वशुरो वा प्रयोक्तव्य । श्वशुरश्च
श्वश्रश्च श्वशुरौ ।

+वृद्धो यूनाऽनन्यार्थप्रकृतौ ॥ १०३ ॥
वृद्धस्य यूना सह प्रयोगे वृद्ध एव प्रयोक्तव्योऽन-
न्यार्थप्रकृतानभिन्नार्थप्रकृतौ । गार्ग्यस्य गार्ग्याय
पश्च गार्ग्यौ । दाक्षिण्यं दाक्षायपश्च दाक्षी । वृद्ध
इति किं ? गर्गगार्ग्यायणौ । यूनेति किं ? गर्गगा-
र्यौ । अनन्यार्थप्रकृतानिति किं ? भागवितिभाग-
वित्तिकौ । वास्यायनसौनकायनौ । पूर्व गर्ह सौ-
वीर्य चार्थोऽर्थोऽन्यत्राप्रकृति ।

+पुरुषः ॥ १०४ ॥ वृद्धाया यूना सह प्रयोगे

वृद्धवाची प्रयोक्तव्यः सा च वृद्धा स्त्री पुरुषः स्यात् ।
गायत्री गार्गायणदक्ष गार्गी । औपगवी च औपग-
विदक्ष औपगव्यौ ।

+स्त्रिया ॥ १०५ ॥ पुरुषस्य प्राणिनः स्त्रिया
सह प्रयोगे पुरुष एव प्रयोक्तव्यः । ब्राह्मणदक्ष
ब्राह्मणी च ब्राह्मणी । कठौ । मयूरी । कुक्कुटौ । पट्ट ।

+ग्राम्यद्विसुरसंघेऽग्निद्वौ स्त्री मायः ॥ १०६ ॥
ग्राम्यद्विसुरगणां संघेऽग्निद्वौ स्त्रीपुरुषाणां युगपत्
प्रयोगे स्त्री प्रयुज्यते प्रायः । गावश्चेमे गावश्चेमाः
इमाः गावः । अजा इमाः । महिष्य इमाः । ग्राम्यप्र-
हणं किं ! रवश्चेमे रवश्चेमा इमे रवः । द्विसु-
रेति किं ! अश्वधेमे अश्वश्चेमा इमेऽश्वाः । सद्य
इति किं ! गौश्चायं गौश्चेयं इमौ गावौ । अग्नि-
शाविति किं ! यत्नाश्चेमे यत्नाश्चेमा इमे यत्नाः ।
प्राय इति किं ! उष्ट्राश्चेमे उष्ट्रश्चेमाः उष्ट्रा इमे ।

+नवर्नपकं च वा ॥ १०७ ॥ नपुंसकमन-
पुंसकेन सह प्रयोगे नपुंसकं प्रयोक्तव्यमेकत्वं
च वा स्यादनन्यार्थप्रकृतौ । शुक्रं च वस्त्रं
शुक्रश्च कंबलः ते इमे शुक्रे । तदिदं शुक्रं वा । शुक्र
शुक्रश्च शुक्रश्च वृद्धतिका तानीनानि शुक्रानि ।
तदिदं शुक्रं वा । अननेति किं ! शुक्रं च शुक्रं च
शुक्रे । अनन्यार्थप्रकृतौवेति किं ! शुक्रं च वस्त्रं
कृष्णश्च कंबलः तां शुक्रवृष्णौ ।

+निष्कृत्यार्थत्वं पुनर्नपुंसके ॥ १०८ ॥ निष्कृत्य-
र्थेनान्द्रे वर्तमानात् परे पुनर्नपुंसकः भेवर्तमानो
द्वंद्वविषयो द्वार्थः मात्रियेनकार्थो भवति । उदितौ
निष्कृत्यनर्तु । पुन्यपुनर्तु । निष्कृत्यनर्तु ।
निष्कार्थविति किं ! आर्द्रापुनर्भवः । म इति किं !
निष्कृत्यनर्तुमेव माणवकाः ।

०वोक्तं पूर्वं ॥ १०९ ॥ सतिरिगूनेषु कया
निर्दिष्टं पूर्वं प्रयोक्तव्यं । अभिष्टि । धर्म-
श्रितः । मरुभीः ।

राजदंतादी ॥ ११० ॥ राजदंतादिषु पूर्व-
निकोपेऽप्यत्र कर्त्तृ पूर्व प्रयोक्तव्यं । दंतानां
राज राजदंतः । कनककमे अक्षरार्थं । पूर्व वानिनं
पथद्विनिं श्रितवानितं । नाननुविनः । उष्ट्राद्यु

सठे । विश्वरुमेनार्जुनो । दारजारो । भार्यापती ।
जंपती । दंपती । इत्युपनी ।

+संख्यालया ॥ १११ ॥ से अत्या संख्या ।
पूर्वं प्रयोक्तव्यं । द्विसती । त्रिसती । चतु-
र्दश । पंचनाः ।

+द्वंद्वे विश्वेकं ॥ ११२ ॥ द्वंद्वे विश्वं सुनि-
ष्टं चैकं पूर्वं प्रयोक्तव्यं । कुसाकारं । तृणकण्ठं ।
अग्निधूमं । वायुतोयं । मुनिगुप्तौ । विश्विति किं !
कुक्कुटमयूरी । एकमिति किं ! गुरुरग्निभास्करतनयाः ।
रविभास्करतनयगुरवः ।

अजाद्यत् ॥ ११३ ॥ अजाद्यत्कारांतमेकं
पूर्वं प्रयोक्तव्यं द्वंद्वे । इन्द्रधंष्ट्रौ । उष्ट्रधंष्ट्रौ ।

अल्पाक्षरं ॥ ११४ ॥ द्वंद्वे संज्ञाक्षरमेकं
पूर्वं प्रयुज्यते । धरगुदिरौ । वाग्यायू । शूश्रव्यप्रोधे ।

+अच्यं ॥ ११५ ॥ द्वंद्वेऽच्यमन्यार्थितं पूर्वं
प्रयुज्यते । कामक्रोधौ । वयुर्यौ । दीक्षातपनी ।
वासुदेवार्जुनौ ।

+वर्णभ्रात्रनुपूर्वं ॥ ११६ ॥ वर्णो भ्राता च
द्वंद्वेऽनुपूर्वं क्रमेण पूर्वं प्रयोक्तव्यः । भ्रातृभ्रात्रियौ ।
ब्राह्मणश्चत्रियश्चिद्वृद्धाः । भीमसेनार्जुनौ । रामउ-
दमनौ । बउदेववासुदेवौ । युधिष्ठिरभीमसेनार्जुनाः ।

+समाजर्तु ॥ ११७ ॥ भे नधरं ऋतुश्च
समाज् समाजाधरमनुपूर्वं पूर्वं प्रयोक्तव्यं । अग्नि-
नीमस्त्रिभिः । भार्गवीः । त्रिभिराग्निभिः । देवतः । त्रिभिः ।
हेमंतगिरिसारवन्ताः । गमावितौ किं ! पुन्यपुनर्तु ।
प्रीतनरधना ।

+धर्मार्थादिषु वा ॥ ११८ ॥ धर्मार्थादिषु-
द्वंद्वेऽन्यप्रक्तः पूर्वनिर्गतो वा पूर्व निष्पत्तिः । धर्मार्थौ ।
अर्थवर्गौ । प्रत्यार्थौ । अर्थवर्ग्यौ । वामार्थौ । अर्थ-
वर्ग्यौ । अर्थार्थौ । अंशार्थौ । गुणार्थौ । त्रिभिरुत्तौ ।

+गुणस्त्रिभिः च ॥ ११९ ॥ गुणः स्त्रिभिरं
स्त्रिभिरं च सर्वे पूर्व प्रयोक्तव्यं । विनयुः । चंद्रवर्णः ।
मरुत्कर्मः । शिष्यदेवः । वदुष्टाः । पंचनाः ।

वाहिनाग्न्यादिषु ॥ १२० ॥ वाहिना
ग्न्यादिषु कोपेऽप्यत्र पूर्वनिर्गतं वा पूर्वं निष्पत्तौ ।
आदिनाग्निः । अम्यः । एतः । पुत्रवर्णः । जगत्पुत्रः ।

एवं-दंतजातः । श्मश्रुजातः । घृतपीतः । भार्योदः ।
अर्धगतः । शीर्षच्छिन्नः ।

+प्रियः ॥ १२१ ॥ प्रियो वा वसे पूर्वं प्रयो-
क्तव्यः । प्रियगुडः । गुडप्रियः ।

+गड्वाद्य ईषः ॥ १२२ ॥ ईवंतात् गडु-
प्रभृतयो वसे वा पूर्वं प्रयोक्तव्याः । गडुकंठः । कंठ-
गडुः । गडुशिराः । शिरोगडुः ।

+क्वाचाल् १२३ ॥ वसे क्वादीन्ताच्वाक्-
वाचि पूर्वं वा प्रयोक्तव्यं । उद्यतोऽसिरेनेन-अस्य-
द्यतः । उद्यतासिः । खड्गोर्द्वीर्णः । उर्द्वीर्णखड्गः ।
वज्रहस्तः । हस्तवज्रः । चक्रपाणिः । पाणिचक्रः ।
करवाल्करः । करकरवाल्कः । ईवाकर्पणार्थः चशब्दः ।

+कालाकृतिसुखादयः ॥ १२४ ॥ काल-
वाचिनः आकृतिर्जातिसुखादयः सुखादयश्च वसे
क्वाताद् वा पूर्वं प्रयोक्तव्याः । मासयाताः । यात-
मासाः । सांगरजग्धी । जग्धसांगरा । सुखयाता ।
यातसुखा । दुःखयाता । यातदुःखा ।

क्वः ॥ १२५ ॥ क्वातं वसे पूर्वं प्रयोक्तव्यं ।
ज्ञातविश्वः । व्याख्यातशास्त्रः । भिक्षितभिक्षः ।
अवमुक्तोपानक्वः । विश्रुतफार्तिः ।

*ये कडारादयः ॥ १२६ ॥ यसे कडारादयो वा
पूर्वं प्रयोक्तव्याः । कडारमद्रः, मद्रकडारः । गडुल-
शाडिल्यः, शाडिल्यगडुलः । वधिरांधः, अंधवधिरः ।
नटपूर्तः, घूर्तनटः । कूटदाक्षिः, दाक्षिकूटः ।

उत्तरपदं घु ॥ १२७ ॥ से यदुत्तरपदं
तत् एतदं भवति । दशगवधनः । ज्यहज्जातः
एप्रदेशाः “दिगधिकं सुहृद्द्यू” इत्यादयः ।

इति जैनैद्रन्याकरणे शब्दार्णवचक्रिकानासि
उद्युहृत्तौ प्रथमस्याध्यायस्य
मूर्तयः पादः ।

अथ प्रथमाध्याये चतुर्थः पादः ।

कर्मणीर् ॥ १ ॥ कर्मणि कारके इत् विभ-
त्ता भवति । फटं करोति । जैनैद्रं पठति । पायसं
धुंके । आदिन्य भवति । अहिं छंपवति ।

+हांतरांतरेणातिधिकनिकपासमयाभिश्चो-
पाधौ ॥ २ ॥ हादिभियोगे इत् भवत्युपाधौ वि-
शेषणे । हा देवदत्तं बद्धते व्याधिः । अंतरा गंध-
मादनं मालावंतं ज्योत्तराः कुरवः । अंतरा नियधं
नीलं च विदेहाः । अंतरेण सौमनसं विद्युत्प्रभं च
देवकुरवः । अंतरेण जलधि हिमवंतं च भरतः ।
मोक्षमंतरेण नात्यंतिकं सुखं । अतिवृद्धं कुरुन्मह-
द्वलं । धिग्देवदत्तमयशः प्रवृद्धं । निकपा ग्रामं नदी ।
समया ग्रामं वनं । उपाधाविति किं ? प्रधाने व्या-
प्यादौ ना भूत् । चकारोऽनुक्तसमुच्चयार्थः । तेन—
बुभुक्षितं न प्रतिभाति किंचित् । वृणीष्व भद्रे प्रति-
भाति यत्त्वां ।

+पर्याभिसर्वोभयैस्तस्त्यैः ॥ ३ ॥ पर्यादिभि-
स्तस्त्यातैर्योगे इत् भवति । परितो ग्रामं वनानि ।
अभितो ग्रामं । सर्वतो ग्रामं । उभयतो ग्रामं वनानि ।

+द्विरुक्तैरधोभिः ॥ ४ ॥ द्विरुक्तैरधोऽप्युप-
रिभियोगे इत् भवेति । अधोऽधो ग्रामं । अध्यधि
ग्रामं । उपर्युपरि ग्रामं ग्रामाः । द्विरुक्तैरिति किं ?
अधो ग्रामस्य ।

*कालाध्वन्यभेदे ॥ ५ ॥ कालेऽप्यनि चो-
पाधौ इत् भवत्यभेदेऽत्यंतसंयोगे द्रव्यादिना । संव-
त्सरं क्षौरौदनं । शरदं मथुरा रमणीया । संवत्स-
रमधीते । क्रोशं शिकता । योजनं दीर्घो गिरिः ।
क्रोशमधीते । कालाध्वनीति किं ? स्थाल्यां पचति ।
अभेदे इति किं ? मासे मासस्य वा द्विरधीते ।

सिद्धौ भा ॥ ६ ॥ सिद्धौ क्रियाफलनिष्पत्तौ
गम्यमानायां कालाध्वन्यां भा भवत्यभेदे । मासेन
प्राभृतमधीतं । क्रोशेन तर्कमधीतं । सिद्धाविति किं ?
मासं कान्यमधीतं न च ज्ञातं ।

क्रियामध्ये केपौ ॥ ७ ॥ क्रिययोर्मध्ये का-
लाध्वन्यां केपौ विभक्त्यो स्तः । अथ भुक्त्वा मुनिः
द्व्यहाद् भोक्ता, द्व्यहे भोक्ता । इहस्योऽपमिष्व.सः
क्रोशात् क्रोशे वा विष्पति उक्ष्यं ।

स्वती पूजायां तिः ॥ ८ ॥ पूजार्थं स्वती-
शब्दे तिसृशो स्तः । मुस्याप्य गतः । अतिसिष्य
गतः । पूजायामिति किं ? सुषित्वा गतः । काकुरियं ।

*न गिः ॥ ९ ॥ पूजार्थं स्वतीगन्दो गिमंज्ञौ न स्तः । सुस्थितं भवता । अतिस्तुतं त्वया । गिनिमित्तं पत्वं नास्ति । पूजायामिति किं ! अतिपिक्तं किं तवात्र । कुन्सार्थोऽत्र ।

*अतिक्रमेऽतिगितिः ॥ १० ॥ अतिक्रमे आधिक्येऽतिगितिसंज्ञो न भवति । अतिमित्तमेव भवता । अतिस्तुतमेव त्वया । अतिस्थित्वैव गतः । गिसंज्ञाश्रयं पत्वं तिसंज्ञाश्रयः सविधिश्च नास्ति । अतिक्रमे इति किं ! अतिशय्य गतः ।

पदार्थसंभावनाऽनुज्ञागर्हासमुच्चयेऽपिः ॥ ११ ॥ एतेष्वर्थेष्वपि गितिसंज्ञो न भवति । सार्पयोऽपि स्यात् । विदुः स्तोत्रं मात्रा अपिशब्दार्थः । अपिस्तुयाद् राजानं । अपिस्तुहि । धिग्राहणमपि स्तुपात् वृषळं । धिग्राहणमपि सिंचेत् पलांडुं । अपि सिंच । अपि स्तुहि ।

*व्यर्थं पर्ययी ॥ १२ ॥ व्यर्थोऽवन्वयार्थरथाचिनौ पर्ययी गितिसंज्ञो न भवतः । कुतः पर्योगतः । कुतोऽधिगत्वा । पर्यायतः । गितिसंज्ञाश्रयः "प्राग्धोक्ते" इति प्रयोगनियमः सविधिर्णत्वं च न भवति ।

वीप्सेत्यंभूतलक्षणोऽभिनेषु ॥ १३ ॥ एष्वर्थेष्वभिना योगे इव भवति गितिनिषेधश्च । वृक्षं वृक्षमभिसिंचति । साधुस्त्वं मातरमभिसिंचतः । वृक्षमभिसजति ।

भागे चानुप्रतिपरिणा ॥ १४ ॥ भागेऽर्थे रीप्तादिष्वन्वादिभिर्वोगे इव भवति गितिसंज्ञानिषेधश्च । यदत्र मामनुस्थात् । मा प्रति स्यात् । मां परि स्यात् तदीपतां । वृक्षं वृक्षमनुसिंचति, प्रतिमिंचति, परिसिंचति । साधु त्वं मातरमनुसिंचतः, प्रतिसिंचतः । वृक्षमनुसजति, प्रतिसजति, परिसजति । भागे चेति किं ! परिसिंचत्योदनं ।

*भार्येऽनुना ॥ १५ ॥ भार्ये हेत्वादानुना योगे इव भवति । ऋषभस्य प्रत्रय्यामनुप्रात्रजन् राजसहस्राणि । ज्ञानोपसिप्तमन्वागमन् मुराः । शातिना-पचरितपहकप्रसारणमनुप्रावर्यत् पर्जन्यः । तेन हेतु-नेगर्थः । नदीमन्वसिता सेना । नद्या सहारसितेत्यर्थः ।

*उत्कृष्टे ॥ १६ ॥ अनुना योगे उत्कृष्टेऽर्थे इव भवति । अनुपुन्यपादं शैयाकरणाः । अनुस-मंतभद्र तार्किताः । अन्यकृष्टकृष्टेय दास्तारः ।

उपेन ॥ १७ ॥ उपेन योगे उत्कृष्टेऽर्थे इव भवति । उपनिहनदिनं कवयः । उपाकृष्टकृष्टेय वादिनः । उपनालिभद्रमन्वाः । उपाखुनं योद्धारः ।

*ईष साधिके ॥ १८ ॥ उपेन योगे साधिकेऽर्थे इव भवति । उपखायां श्रेणः ।

*स्वेग्रेऽधिना ॥ १९ ॥ स्वे ईगितव्ये ईश्वरे च ईव भवत्यधिना योगे । स्वे-अविकुरुषु मेघेश्वरः । अधिमगधेषु श्रेणिकः । अधिमेश्वरे कुरवः । अधिश्रेणिके मगधाः ।

*काहाभिविधिमर्यादे ॥ २० ॥ आज योगे का विभक्ता भवत्यभिविधिमर्यादयोः । आकुमारिभ्यो यशः समंतमद्रस्य । आपाटलिपुत्राद् वृष्टो देवः ।

वर्ज्येऽपपरिभ्यां ॥ २१ ॥ वर्ज्येऽर्थेऽपपरिभ्यां योगे का भवति । अपत्रिगर्तम्यो वृष्टो देवः । परित्रिगर्तम्यो वृष्टो देवः । परिपरित्रिगर्तम्यो वृष्टो देवः । वर्ज्ये इति किं ! अपराब्दे देवदत्तस्य ।

*यत्प्रतिमे प्रतिना ॥ २२ ॥ यतः प्रतिमा प्रतिदान यतश्च प्रतिमा प्रतिनिधिः सादृश्यं ततः प्रतिना योगे का भवति न गितिसंज्ञा च । मायानस्मे तिलेभ्यः प्रतियच्छति । अर्ककीर्तिभरततः प्रति ।

चेष्टागतिकर्मण्यप्राप्तेऽचिपी ॥ २३ ॥ चेष्टामिकायाः गतेः कर्मण्यसंप्राप्तेऽर्थेऽचिपी विभक्त्या स्तः । प्रामाय गच्छति । प्रामं गच्छति । नगराय व्रजति । नगरं व्रजति । चेष्टागतिकर्मणां किं ! प्रामादागच्छति । चेष्टाग्रहणं किं ! मनसा मेहं गच्छति । गतिप्रहणं किं ! पचनोदनं । अप्राप्त इति किं ! श्रियं गच्छति ।

संप्रदानेऽप ॥ २४ ॥ संप्रदाने कारके अप् विभक्ता भवति । वज्रजपाय श्रीमतीमदात् । त्रिपुष्टाय स्वयंप्रभामदात् । श्रीनिजपाय मुनारामदात् । अमोघमिहाय प्रामशतमदान् । देवाय वृद्धि प्रयच्छति ।

नतादर्थ्ये ॥ २५ ॥ तादर्थ्ये अप् भवति । अवहननापोद्गत । रथनाय स्यात् ।

+क्लृप्यर्थे विकारे ॥ २६ ॥ क्लृप्यर्थे बुभियोग
विकारेऽर्थेऽप्यु भवति । मूत्राय प्रकृत्यते यमागू । क्लृप्ये
जायते दधि । तद्यमागूादिविकाररूपमापद्यते इत्य
र्थे । विकार इति किं ? सुकृतिन सपद्यते शालय ।

+ज्ञाप्येऽरिष्टेन ॥ २७ ॥ अरिष्टेन उत्पातेन
ज्ञाप्येऽर्थे ज्ञाप्यमाने अप् भवति ।

वाताय कपिला त्रिमुदात्तपायाति लोहिनी ।
पीता वर्षाय त्रिहिया दुर्मिक्षाय सिता भजेत् ॥
अरिष्टेनेति किं ? मिरस्येद छत्र ।

*ध्वर्थवाचोऽर्थात् कर्मणि ॥ २८ ॥ ध्वर्थो
वाग् यस्य तस्य धो कर्मण्यप्यु भवति तच्च ध्वर्थ-
वागर्थात् न साक्षात् प्रयुक्त । एधेभ्यो व्रजति ।
पुप्येभ्यो व्रजति । पाकाय व्रजति । पक्तये व्रजति ।
ध्वर्थवाच इति किं ? प्रथिशा पिडी । अर्थादिति
किं ? एधानाहर्तु व्रजति ।

*शतार्थनमस्वास्तिस्वाहापटस्वभाहितैः
॥ २९ ॥ शतार्थनम प्रभृतिभिश्च योग अप् भवति ।
शक्ता निनदत्तो देवदत्ताय । अल मर्त्यो मर्त्याय ।
नमाऽभिनदनेदेवाय । स्वास्ति प्रजाभ्य । इन्द्राय स्व हा ।
वरदग्रथ । स्वधा पितृभ्य । आमयाभिने हित ।

ग्रहो मन्व्यकर्मण्यजीवे वा ॥ ३० ॥ प्रक
पेण ग्रहो मन्व्यमाने मन्व्यते कर्मणि जीवमर्जिते वा
अप् भवति । न त्वा तृणाय मन्व्ये । न त्वा तृण मन्व्ये ।
न त्वा लोप्टाय मन्व्ये । न त्वा लोप्ट मन्व्ये । प्रग्रहण
किं ? काष्ठ त्वा मन्व्ये । ग्रहो इति किं ? इन्नीलात्
पद्मरागमधिकगुण मन्व्ये । मन्व्ये प्रहण किं ? न त्वा
तृण चितयामि । अजीव इति किं ? न त्वाश्वान मन्व्ये ।

संज्ञो भा दे ॥ ३१ ॥ सधूर्तस्य जानाते
कर्मणि वा भा निभक्ती भवति दे । मात्रा सजानति ।
मातर सजानती ।

*वर्तुकरणे ॥ ३२ ॥ कर्तरि वरणे चकारके
भा भवति । देवदत्तेन छत । जिनदत्तेन मुक्त ।
विश्वामित्रेण पीत । दात्रेण सुनाति । परशुना जिनात्ति ।
पानेन कर्मणि हति ।

+प्रकृत्यादिभ्यः ॥ ३३ ॥ एभ्यो भा भवति ।
प्रहत्या अनेरूप । प्रायेण वैचारकण । गातमा

ऽस्मि गोत्रेण । समेन धारति । निनमेग धारति ।
द्विद्रेणेन धान्य क्रीणाति । सहस्रेण अश्वान्
क्रीणाति ।

सहार्थेन ॥ ३४ ॥ सहार्थेन योगे भा भव-
त्युपाधौ । वस्तेन सह गौ । पुत्रेण सहागत ।
पुत्रेण सह खल । पुत्रेण सह धनवान् । अर्थ
ग्रहण पर्यायार्थ । पुत्रेण साद्धे साक सत्रा अमा
युगपत् सम । पुत्रेण भुक्त-करणनिर्देशा ।

येनांगिविकारेत्थभावौ ॥ ३५ ॥ येनांगि-
नो विकारो त्रिकृतत्वमित्थभावोऽनेन प्रकारेण भवन
च लक्ष्यते ततो भा भवति । पाणिना कुणि ।
पादेन खन । अक्षणा काण ।

शिखया त्रुमद्राक्षीत् श्वेतच्छ्रेण भूपति ।
केसरा शखचक्राम्या त्रिभिर्नेत्रै पिनाकिन ॥
अपि भवान् कमडलुना छात्रमद्राक्षीत् । अपि
भवान् चूलया परित्राजकमदर्शत् । छात्रत्वादिप्रका-
रमापन्नो मनुष्य कमडल्वादिना लक्ष्यते । अंगिवि-
कारेत्थभावौ इति किं ? अक्षि काणमस्य ।

हेतौ ॥ ३६ ॥ हेत्वर्थे भा भवति । घनेन
कुट । निचया यश । अन्नेन वसति । अध्ययनेन
वसति ।

+का ॥ ३७ ॥ हेतौ वा भवति । सिद्धिर्ने-
कातात् । परतोऽग्निमान् घूमन्वरात् ।

*कृणे ॥ ३८ ॥ हेतौ कृण क भवति ।
शताद्बद्ध । सहस्राद्बद्ध । निष्काद्बद्ध । हेतौ, इति
किं ? बद्धस्त्वया देवदत्तो नाह चक्षामि शत म धार-
यति शतेन बद्ध ।

गुणे श्रीदत्ताचार्यमतेन वा भवत्यस्त्रिया ॥ ३९ ॥ गुणे हे
तौ श्रीदत्ताचार्यमतेन वा भवत्यस्त्रिया । जाड्या-
द्बद्ध । जाडयेन बद्ध । ज्ञाना मुक्त । ज्ञानेन मुक्त ।
गुण इति किं ? धनन कुट । अस्त्रियामात्रेण ।
कुट्टया मुक्त ।

*हेतौ सर्वाः प्रायः ॥ ४० ॥ हेतुस्युपर्या

कटे आस्ते । स्थाल्यां पचति । गंगायां घोषः ।
दूरे वनस्य । विप्रहृष्टे वृक्षस्य । अंतिके कूपस्य ।
समीपे देवस्य ।

+क्तेनकर्मणि ॥ ५५ ॥ क्तांतस्य इन्विपयस्य
कर्मणीव भवति । अर्थात् व्याकरणमनेन—अर्थात्
व्याकरणे । आर्षीतां छंदसि । अर्षितां गुरौ ।
कर्महणं किं ? मुक्तपूर्वां ओदनं । इन्ग्रहणं किं ?
गुरुमुपलब्धः शिष्यः ।

+हेतौ तद्युक्ते ॥ ५६ ॥ कर्मणा युक्ते हेतौ
ईव भवति ।

चर्मणि द्वीपिनं हति दत्तपोहति कुंजरं ।

केसु चमरीं हति सीमि पुष्कलमां हतः ॥

तपुक्त इति किं ? मिश्रया वसति ।

यद्भावाद्भावगतिः ॥ ५७ ॥ यस्य भावात्
क्रियातो भावांतरस्य गतिर्निर्णीतिस्तत्र ईव भवति ।
गोषु दुग्धमानासु गतः । दुग्धास्वागतः । देवार्चाया
क्रियमाणायाम् गतः कृतायामागतः । यद्भावादिति किं ?
यो जटाभिः स भुक्ते । जटाभिरित्यत्रेण नास्ति द्रव्य-
त्वात् । भावगतिरिति किं ? यो मुक्तवान् स देवदत्तः ।
यो मुक्तवानित्यत्रेण न भवति ।

गतं स्थानिन्यध्वान्तेनैकश्च ॥ ५८ ॥ यस्या-
प्रयोगेऽप्यर्थो गम्यते स स्थानी । इयत्त्वावसितस्या-
ध्वनोऽवसानमनः । यद्भावाद् भावगतिस्तथातेन
युक्तस्याध्वनः गतत्वादे स्थानिन्यप्रयुज्यमाने तेनातेन
एकत्वं [प्रथमान्वं] भवति । पाटलिपुत्राद् राजगृहं सप्त-
योजनानि । स्थानिर्नाति किं ? गवाधुमतः सांकाश्यं
चतुर्षु योजनेषु गतेषु भवति । अध्वग्रहणं किं ?
कार्तिव्याः आप्रहाषिणीं मामे । अंतेनेति किं ?
अथ नथतुर्षु योजनेषु गतेषु भोजनं । चकारः
इवभावनार्थः ।

ता चानादरे ॥ ५९ ॥ यद्भावाद् भावगति-
स्तत्र ता भवतीं चानादरे गम्यमाने । रुद्रतो
लोकस्य प्रामाजीत् । रुद्रति लोके प्रामाजीत् । देव-
दत्ते प्रामाजि प्रामाजीत् । देवदत्तस्य श्रोतः
प्रामाजीत् ।

सामांशराधिपतिदायादसाक्षिप्रतिभूय-

सूतश्च ॥ ६० ॥ एतैर्योगे तेषौ स्तः । गवां स्वामी ।
गोषु स्वामी । यतानामीश्वरः यतिश्वीश्वरः । नृणाम-
धिपतिः । नृध्वधिपतिः । धनस्य दायादः । धने
दायादः । गवां साक्षी । गोषु साक्षी । शतस्य प्रति-
भूः । शते प्रतिभूः । गवां प्रसूतः । गोषु प्रसूनः ।

कुशलायुक्तेनासेवायां ॥ ६१ ॥ कुशला-
युक्तम्यां योगे तेषौ स्तः । मुहुर्मुहुस्ताल्पवेण वा
सेवायां गम्यमानायां । कुशल्यो वियाग्रहणस्य ।
कुशल्यो वियाग्रहणे । आयुक्तस्तपश्चरणे । आयुक्त-
स्तपश्चरणस्य । आसेवायामिति किं ? कुशल्यध्व-
कर्मणि न च करोति । आयुक्तो गौः शकटेन ।
आकृष्य युक्त इत्यर्थः ।

साधुनिपुणेनानभ्यादिनार्चायामिप् ॥ ६२ ॥
साधुनिपुणाम्यां योगे अभिप्रभृतिभिरयोगे चार्चायां
गम्यमानायां ईप् स्यात् । जिने साधुः । गुरौ
निपुणः । अर्चायामिति किं ? साधुरमाल्यो राज्ञः ।
अनभ्यादिनेति किं ? साधुर्मातरमभि । मातरमनु ।
पितरमनु । निपुणो मातरं प्रति । मातरं परि ।
निपुणः पितरं प्रति । पितरं परि ।

प्रसितोत्सुकाववद्भैर्मा च ॥ ६३ ॥ एतैर्योगे
स्यादां च भवति । कैशैः प्रसितः । केशेषु
प्रसितः । केशैरुत्सुकः । केशैरुत्सुकः । केशैरववदः ।
तत्र नित्यं प्रसक्तिरित्यर्थः ।

उशि भे ॥ ६४ ॥ उशि भे नियये भेयौ स्तः ।
पुष्येण पुष्ये वा पायममश्रीयात् । मवाभिर्मवासु वा
पल्लौदनं । उशीति किं ? पुष्यं चंद्रमाः । भ इति
किं ? पंचालेषु वसति ।

मिडैकार्ये वाः ॥ ६५ ॥ मिडा सहैकार्ये
समानार्थे वर्तमानात् इयाम्पृदो वा (प्रथमा) विभक्ती
भवति । मुनिर्द्वैतः । द्रोणः पच्यते । गौः । कुमारी ।
वृक्षः । कुंडं । खारी । एकः । द्वौ । बहवः । एकार्ये
इति किं ? त्वया पच्यते ओदनः ।

संबोधने घोष्यं ॥ ६६ ॥ संबोधने या वा
तस्या घोष्यमिति संज्ञा भवति । हे देव । हे
देवी । हे देवाः ।

मुः किः ॥ ६७ ॥ बोध्यसंज्ञाया वायाः मुः

किसंज्ञो भवति । हे कन्ये । हे कुमारि । हे वधु ।
किप्रदेशाः "केरेडः" प्रभृतयः ।

ता शेषे ॥ ६८ ॥ कारकाणामविवक्षा ततो-
ऽन्यः स्वस्वाम्यादिर्वा शेषस्तास्मिन् ता विभक्ता भवति ।
नटस्य शृणोति । राज्ञः स्वं । मद्राणां राजा । तस्य
भ्राता । ग्रामस्य समीपं । शालीनां राशिः । यवानां
धानाः । तस्य हस्तः । गोः स्थानं ।

स्मर्यदयेनां कर्मणि ॥ ६९ ॥ स्मृत्स्वर्थाणां
दयेशोथ कर्मणि ता स्यात् । मातुः स्मरति । पितुः-
प्येति । सर्पियो दयते । पयस ईष्टे । शेष इति किं ।
मातरं स्मरति ।

कृः प्रतियन्ने ॥ ७० ॥ कृः कर्मणि ता
स्यात् प्रतियन्नेऽर्थे । एषो दकस्योपस्कुरुते । शस्त्रप-
शस्योपस्कुरुते । प्रतियन्ने इति किं । कुंभं करो-
ति बुद्ध्या ।

* रुजर्थस्याज्वरिसंताप्योर्भावोक्तेः ॥ ७१ ॥
रुजर्थानां भाववाचिनां धूर्ता कर्मणि ता स्यात् ज्वरि-
संतापी विहाय । चौरस्य रुजति रोगः । हृष्यत्स्या-
मयति रुजा । रुजर्थस्येति किं । एति जीवंतमानंदः ।
अज्वरिसंताप्योरिति किं । अपथ्याशिनं ज्वरयति
ज्वरः । अत्याशिनं संतापयति पीडा । भावोक्तेरिति
किं । मधुराशिनं रुजति स्नेह्या ।

आशिपि नायः ॥ ७२ ॥ नायतेः कर्मणि
ता भवत्याशिपि । पयसो नायते । दग्धो नायते ।
आशिपीत्येव । माणवकमुपनाथयति । अंग पुत्रार्थी-
ष्येति याचत इत्यर्थः ।

* जासनाटकायपिपां हिंसायां ॥ ७३ ॥
जासादीनां हिंसायां कर्मणि शेषे ता भवति ।
चौरस्योग्जासयति । दस्योर्नाटयति । कितवस्योग्जा-
यति । जारस्य पिनष्टि । हिंसायामिति किं । चौर
मथनाद्दुजासयति । धानाः पिनष्टि ।

* प्राक्षेत्र्यः ॥ ७४ ॥ प्रनिम्यां व्यस्तसमस्तवि-
पर्मसाभ्यां ह्निः कर्मणि ता स्यात् हिंसायै । सुत्रा-
काप ग्रहति । ह्यन्यस्य निहति । प्रणिहति । निग्रहति ।

ह्यन्यदृषणोः सामर्थ्ये ॥ ७५ ॥ एतयोः
सामर्थ्यं ह्यन्यदृषणे एते च कर्मणि ता भवति । शतस्य

व्यवहरते । सहस्रस्य व्यवहरते । शतस्य पणते ।
सहस्रस्य पणते । सामर्थ्यं इति किं । शलाकां
व्यवहरति ।

दिवः ॥ ७६ ॥ व्यवहरणिसमानार्थस्य दिवेः
कर्मणि ता भवति । शतस्य दीव्यति ।
सहस्रस्य दीव्यति । -

वा गौ ॥ ७७ ॥ गिपूर्वस्य दिवः कर्मणि ता
वा भवति । शतस्य प्रतिदीव्यति । शतं प्रतिदीव्यति ।

* कालाधारे मुजर्थे ॥ ७८ ॥ मुजर्थो यस्य
तस्मिन् लेऽर्थे युक्ते सति काले आधारे कारके ता
भवति । द्विरहो मुंक्ते । त्रिरहो मुंक्ते । पंचह्रन्वोऽहो
मुंक्ते । कालप्रहणं किं । त्रिः कंसपात्र्यां मुंक्ते । आधारे
इति किं । द्विरहा मुंक्ते । मुजर्थ इति किं । अदि
मुंक्ते जैनः । शेष इति किं । द्विरह्यधीति ।

कर्तृकर्मणोः कृति ॥ ७९ ॥ कर्तारि कर्मणि
च कृत्प्रयोगे ता भवति । भवतां शायिका । भवता-
मासिका । यवानां लावकाः । सक्तूनां पापकः ।
विश्वरत्न ज्ञाता । सकलस्य श्रुता । कृतीति किं ।
कृतपूर्वी कटं ।

* क्तस्याधारसतोः ॥ ८० ॥ आधारे सति च
वर्तमानकाले यः क्तस्तस्य प्रयोगे ता भवति ।
अस्मिन्नेभिरस्यने स्म । इदमेवामारितं । इदमेवा
शयितं । सतां मतः । राजां बुद्धः । सतां पूजितः ।
राहामर्चितः । साधूनां शीळितः ।

+ कामुकस्य ॥ ८१ ॥ अस्य प्रयोगे ता भवति ।
दास्याः कामुकः । धन्यस्य स्त्रियः कामुकाः भवति ।
वेश्यायाः कामुकः ।

* न क्षितलोक्त्वार्यानुजुगां ॥ ८२ ॥
ह्यादीनां प्रयोगे ता न भवति । ओदनं मुक्त्वा ।
खः मुकुं छतवान् । ओदनं मुक्त्वा । देवदत्तेन
मुक्तं । विष्णुमित्रेण पीतं । येषं कारकानाम् ।
जितान् संदिष्यमाणः । ओदन पचमानः । कटं
कुर्वन् । कटं कुर्मणः । दानं चिकीर्षुः । दिव्
जिष्णुः । ग्राममगामुकः । मुक्तरः कटो भवता ।
ईप्सरः कटो भवता । दुष्करः कटो भवता ।
ईप्सरतं प्रयो भवता । सुष्ठानं तारं भवता ।

लोकं पवमानः । देवं यजमानः । धारयन् धर्म-
द्वाह्नं । जैनैन्द्रमधीयन् । अर्हन् पुत्रां । कटान्
कर्ता । पठिता जैनैन्द्रं । कटं कारको गच्छति ।
ओदनं भोजको व्रजति ।

* भाव्याधमर्षेणः ॥ ८३ ॥ भाविनि कोट
आधमर्षे च य इन् तस्य प्रयोगे तान स्यात् ।
प्राप्तं गमी । नगरमागामी । शतं दायी । सहस्र
दायी । कारी मेऽसि कटं ।

व्यस्य वा कर्त्तरि ॥ ८४ ॥ व्यसंज्ञकस्य
प्रयोगे कर्त्तरि ता वा भवति । भवतः कर्त्तव्यो
धर्मः । भवता कर्त्तव्यः । भवतो ज्ञेय कर्म । भवता
ज्ञेयं । भवतः खलु प्राप्नो गंतव्यः । भवता खलु प्राप्नो
गंतव्यः । कर्त्तरीति किं ! गेयो माणवको गाथानां ।

* द्विमासेऽनाके ॥ ८५ ॥ द्वयोः कर्त्तृकर्मणोः
प्राप्तं कर्त्तरि ता वा भवत्यकारमकं च विहाय ।
साध्वी सूत्राणां कृतिः स्वामिनः । साध्वी सूत्राणां
कृतिः स्वामिना । आश्चर्यो गवां दोहो अगोपालकस्य,
अगोपालकेन वा । अनाक इति किं ! चिकीर्षा
देवदत्तस्य वात्सिफानां । भेदकाः पत्राणां वादिनः ।

+ द्विपतः ॥ ८६ ॥ द्विपेः शतुर्योगे कर्मणि
धा ता भवति । चौरस्य द्विपन् । चौरं वा ।

* कर्मणि गुणेऽव्यस्य ॥ ८७ ॥ व्यसंज्ञक-
वार्जितकृतप्रयोगे गुणेऽमुख्ये कर्मणि ता वा
स्यात् । दोग्धा गोः पयसः । दोग्धा गोः पयः । याचिता
गोर्मित्रस्य । याचिता गोर्मित्रं । ज्ञापयिता शिष्यस्य
धर्मस्य । ज्ञापयिता शिष्यस्य धर्मः । गमयिता माणव-
कस्य ग्रामस्य । गमयिता माणवकस्य ग्रामं । गुण
इति किं ! नेता अरुणस्य । अव्यस्येति किं ! नेतव्याः
प्राप्तं शाखाः ।

* तुल्यार्थर्था ॥ ८८ ॥ तुल्यार्थस्वमेवार्थ-
योगे भा भवति ता च । पित्रा तुल्यः । पितृस्तुल्यः ।
मात्रा तुल्यः । मातुः समानः । शुरुणा समः ।
शुरोः समः ।

* मद्रसमापुः संरितार्थार्थराशिष्ये ॥ ८९ ॥
मद्रादित्यर्थः शब्देयोगे वा अप् स्यादाशि-
ष्यो । मद्रमस्तु जिनशासनाय । मद्रमस्तु जिन-

शासनस्य भद्रं कल्याणं वाऽस्तु जैनस्य, जेनाय
वा । क्षेमं कुशलं निरामयं वाऽस्तु सघाय संवस्य
वा । दीर्घमायुराशिष्यं चिरंजीवितं वाऽस्तु भव्याय
भव्यस्य वा । श सुखं शर्म वा भूयात् प्रजाभ्यः
प्रजानां वा । हितं पथ्यं ह्यं प्रियं वा भवतु मित्राय
मित्रस्य वा । अर्थः प्रयोजन कार्यं वा भवतादत्ताय
दत्तस्य वा । आशिषीति किं ! आयुष्यं देवदत्तस्य तपः ।

* प्राणितूर्यांगद्वंद्व एकवत्तुल्यं ॥ ९० ॥

प्राप्यंगानां तूर्यांगानां च तुल्यानां द्वंद्व एकवद्
भवति । पाणी च पादौ च पाणिपादं । शिरोऽर्ध्व ।
कर्णनासिकं । दंतोष्ठ । शंखपटहं । भेरीमृदंगं ।
मार्दंगिकपाणविकं । तुल्यमिति किं ! पाणिगृध्नौ ।

* चरणं स्थेणोर्लुङ्घनुक्तौ ॥ ९१ ॥

लुङ्घपर्योः स्थेणोः प्रयोगे चरणानां तुल्यानां द्वंद्व
एकवद् भवत्यनुक्तावनुनादे । कठश्च कालापाश्च
कठकालापमुदगात् । कठकौयुमं प्रत्यष्ठात् ।
चरणमिति किं ! उदगुर्वैयाकरणमीमांसकाः ।
स्थेणोरिति किं ! अनंदिपुः कठकालापाः । लुङ्घति
किं ! उद्यति कठकौधुमाः । अनुक्ताविति किं !
प्रत्यष्णुः कठकौधुमाः । आदिवचनमिदं ।

अध्वर्युः क्रतुरनप ॥ ९२ ॥ अध्वर्युः क्रतूना-

मनपां द्वंद्व एकवद् भवति । अर्कश्च अश्वमेधश्च
अर्कश्वमेधं । सायाह्वातिरात्रं । अध्वर्युप्रहणं किं !
इषुवज्रो । अनविति किं ! गवामयनादित्यानामयने ।

* अधीत्यासन्नानां ॥ ९३ ॥ अधीत्या पठित्या
आसन्नानां द्वंद्व एकवद् स्यात् । पदकश्च क्रमकश्च
पदकक्रमकं । क्रमकवार्तिकं । अधीत्येति किं ! आढ्य-
दरिद्रौ । आसन्नानामिति किं ! याज्ञिकवैयाकरणौ ।

अप्राणिजातेः ॥ ९४ ॥ प्राणिवर्जित-

द्रव्यजातिवाचिनां द्वंद्व एकवद् भवति । आराशस्त्रि ।
धानाशस्त्रुठि । सुगवरत्रं । कुंडवदरं । अप्राणिप्रहणं
किं ! विट्शूद्रौ । जातेरिति किं ! हिमवद्विष्यौ ।

* विलिंगं पूर्णदीदेशं ॥ ९५ ॥ विलिंगानां
भिन्नालिंगानां पुरां नदीनां देशवाचिनां द्वंद्व एकवद्
भवति । मधुरापाटलिपुरं । कांचीबुमुमपुरं । उष्यश्च

इरावती च उदधेरावती । गंगाप्रोणं । कुरुकुक्षेत्रं ।
दाव्याभिसारं । विलिगमिति किं ? मथुरावारणस्यौ ।
गंगायमुने । मद्रकेकायाः । पूर्णदीशमिति किं ?
कुञ्जट्टीमयूरी ॥

✽ नित्यद्विषां द्वेषे ॥ ९६ ॥ नित्यद्विषां सदा-
वैरिणां द्वंद्व एकवद् भवति द्वेषे । देवासुरं । अहि-
नकुलं । मार्जारगुप्तं । श्वावराहं । अश्वमहिषं । काको-
रुक्तं । नित्यद्विषामिति किं ? गोपालशालंकायनाः ।

वर्णेन-हर्दरूपाऽयोग्यानां ॥ ९७ ॥
वर्णेन जातिविशेषेणाहर्दरूपस्य नैर्ग्रथ्यस्यायो-
ग्यानां द्वंद्व एकवद् भवति । तक्षायस्कारं । कुलाउ-
ग्ररुटे । रजकतंतुवायं । वर्णेनेति किं ? मूकवाधिरौ ।
अहर्दरूपायोग्यानामिति किं ? ब्राह्मणक्षत्रियौ ।

✽ गवाश्वादिश्च ॥ ९८ ॥ गवाश्वादिद्वंद्व
एकवद्भवति । गवाश्वं । गवैडकं । अजाविकं ।
कुञ्जवामनं । पुत्रपौत्रं । चकारो नियमार्थः । गणया-
द्यानां न भवति । गोद्वी ।

+ फलसेनांगलुद्रजीवं बहयांसं ॥ ९९ ॥
फलंसः सेनांसः क्षुद्रजीवांशश्च बहयांसो द्वंद्व एक-
वद् भवति । बदराणि च आमलकानि च बदरामलकं ।
कुवलामलकं । अश्वरथं । रथिकारदारोहं । शतस्वश्च
उत्पादकाश्च शतसुल्पादकं । यूकालिशं । दंशमशकं ।
बहयांसमिति किं ? बदरामलके । अधरथौ । यूकालिषे ।

✽ वा तरुमृगपृथुघान्यपक्षि ॥ १०० ॥
तर्वादीनां बहयांसो द्वंद्वो वा एकवद् भवति ।
पृथुघन्यप्रोधं । पृथुघन्यप्रोधाः । भवाश्वकर्णं । भवाश्व-
कर्णाः । रुद्रपृथवं । मरुपृथवाः । न्यकुशुकरं । न्यकु-
शुकराः । कुशकारं । कुशकाशाः । दर्भशीर्षं ।
दर्भशीर्षाः । श्रीहियवं । श्रीहियवाः । तिलमाषं ।
तिलमाषाः । हंसचक्रवाकं । हंसचक्रवाकाः ।
तिचिरिकर्पिजडं । तिचिरिकर्पिजटाः ।

✽ पशुभ्यंजनाश्वबहवपूर्वापराशरोत्तरं ॥ १०१ ॥
पशुवादिद्वंद्वो वैकवद् स्यात् । गोमहिषं । गोमहिषौ ।
शृण्विबस्तं । शृण्विबस्तौ । दधिघृतं । दधिघृते ।
शाकसुपं । शाकसूपौ । अश्वबहवं । अश्वबहवौ ।
पूर्वापरं । पूर्वापरं । अशरोत्तरं । अशरोत्तरं ।

✽ विरोध्यद्रव्यं ॥ १०२ ॥ विरोधि यद्रव्यं
तद् द्वंद्वो वैकवद् स्यात् । सुखदुःखं । सुखदुःखे ।
एवं-शीतोष्णं । शीतोष्णे । जन्ममरणं । जन्ममरणे ।
लामालामं । लामालामे । सम्पन्नानामिष्याज्ञानं ।
सम्पन्नानामिष्याज्ञाने । विरोधीति किं ? कामक्रोधौ ।
अद्रव्यमिति किं ? सुखदुःखादिभौ प्रामौ । शीतोष्णे
इमे उदके ।

न दधिपय आदिः ॥ १०३ ॥ दधिपयः
प्रभृतिद्वंद्व एकवन्न भवति । दधिपयसी । सर्पिमधु-
नी । ब्रह्मब्रजावती । दीक्षातपती । उल्लुखलमुसले ।

✽ स्यौ ॥ १०४ ॥ स्यौ संख्यायां इयत्तापरिच्छेदे
द्वंद्व एकवन्न स्यात् । दंताश्च ओष्ठी च दशोमे
दंताष्ठाः । बहुवो मादगिकपाणाविकाः ।

✽ वांतिके ॥ १०५ ॥ स्येः संख्याया अंतिके
समीपे द्वंद्वो वैकवत्स्यात् । समीपे दशानामिमे
उपदेशं पाणिपादं । उपदेशः, पाणिपादाः । उपदेशं
मादगिकपाणाविकं । उपदेशः मादगिकपाणाविकाः ।
स नप् ॥ १०६ ॥ योऽयमुक्तः एकवद्भावः
स नप् भवति । तथा चैवोदाहृतं ।

इश्च ॥ १०७ ॥ हसो नप् भवति । अधि-
कुमारि । उपवपु । एकमुनि जैनदं । चन्द्रात्
क्रियाविशेषणानानर्थ्यं । साधु जल्पति । मृदु पचति ।
रः समाहारे ॥ १०८ ॥ रतः समाहारे वर्तमानो
नप् स्यात् । पंचगवं । पंचाग्नि । समाहारे इति
किं ? पंचाघ्रापियः ।

+ इयपत्राचत् ॥ १०९ ॥ पत्रादिर्जितोऽ-
कारांतो रः समाहारे खल्लिगो भवति । पंचपत्नी ।
दशपत्नी । चतुरप्यायी । अपात्रादीति किं ? द्विपात्रं ।
त्रिमुचनं । चतुष्पथं । अदिति किं ? त्रिगुप्ति ।

+ वाऽऽप् ॥ ११० ॥ आंतो रः समाहारे वा स्त्री
भवति । पंचखट्वं । पंचखट्वी । दशमालं । दशमाली ।
अष्टशालं । अष्टशाली ।

+ नप् चान्नखं ॥ १११ ॥ अन्नेतस्य नवं स्वा-

१ यदा द्वंद्वेन द्वयवयवैश्च वचनवाचुःपादकोऽनुबन्धुत्वे
अन्नेतस्य नप् स्यात् ।

देशो भवति आचि लुङि घञि सनि च परतः ।
प्रचतः । अचत् । घातः । जिघासति ।

लिटि वा ॥ १३० ॥ अदेर्लिटि परे घल्ल वा
स्यात् । जघास । जक्षतः । जक्षुः । आदः । आदतुः । आदुः ।

* वेर्वृ ॥ १३१ ॥ वेवो व् इत्यगमादेशो भव-
ति वा लिटि । उवाच । ऊचतुः । ऊचुः । ववा ।
ववतुः । ववुः ।

प्रो वष लिङि ॥ १३२ ॥ हतेर्वादेशो
भवति लिङि परतः । वष्यात् । वष्यास्तां । वष्यामुः ।
आवधिर्षाष्ट । आवधिर्षायास्तां । आवधिर्षारत् ।

लुङि ॥ १३३ ॥ हतेर्लुङि वधो भवति ।
अवधीत् । अवधिष्टां । अवधिषुः ।

वेङि ॥ १३४ ॥ हतेरिङि लुङि वधो वा
स्यात् । आवधिष्ट । आवधिष्टातां । आवधिषत ।
आहत । आहसातां । आहसत ।

लुङेघत्वोर्गाः ॥ १३५ ॥ एत्योरिणिकोर्गा
भवति लुङि परतः । अगात् । अगातां । अगुः ।
अप्यगात् । अप्यगातां । अप्यगुः ।

णौ गम-ज्ञाने ॥ १३६ ॥ एत्योर्गम् भवत्य-
ज्ञानेऽर्थे णौ परतः । गमयति । अधिगमयति ।
अज्ञान इति किं ? अर्धान् संप्रत्याययति ।

सनि ॥ १३७ ॥ एत्योरज्ञाने गम् स्यात् सनि
परतः । जिगमिषति । अधिजिगमिषति ।

इङ् ॥ १३८ ॥ इङ्गे गम् स्यात् मनि परे ।
अधिजिगांसते । अधिजिगांसते । अधिजिगांसते ।

गाह् लिटि ॥ १३९ ॥ इङ्गे गाह् भवति
लिटि परतः । अधिजगे । अधिजगाते ।
अधिजगिरे ।

* लृङ्लृङ्णौ सन्कचोर्वा ॥ १४० ॥
इङ्गे गाह् वा स्यात् लृङि लृङि णौ च सन्परे
कचरे च परतः । अच्यर्षाष्ट । अच्यर्षायास्तां ।
अच्यैष्ट । अच्यैष्टातां । अच्यर्षाप्यत । अच्यर्ष्यत ।
अधिजिगासति । अध्यर्षिषति । अध्यर्षी-
गपन् । अप्यर्षिषत् ।

* वृस्तेर्वृभूः ॥ १४१ ॥ वृस्तेर्वृभू वृ-
भू इत्येतावादेशौ भवतां ऽगे परतः । वक्ता । वक्तु-
वक्तव्यं । भविता । भवितुं । भवितव्यं ।

* चक्षः ख्यात् वाचि ॥ १४२ ॥ चक्षे-
र्वाचि वर्तमानस्य ख्यात् भवति । आख्याता ।
आख्यातां । आख्यातव्यं । वाचाति किं ? चक्षुः ।
विचक्षणः । बोधेऽत्र । अथान् संघस्य । वर्जनेऽत्र ।

वा लिटि ॥ १४३ ॥ चक्षः ख्यात् भवति
लिटि वा । आचक्षी । आचक्ष्यतुः । आच-
क्षे । आचक्षताते ।

* व्यजोऽव्यव्यञ्चि ॥ १४४ ॥ अजेर्वा
भवति क्यप्पचञ्चर्वाङितेऽगे परतः । वीयात् ।
वीयास्तां । वीयते । प्रवेयं । अक्यप्पचञ्चर्वाङिति
किं ? समया । समानः । समजः पश्यां ।

बहुलं खौ ॥ १४५ ॥ अजेर्वाभावो भवति
बहुलं खुविष्ये । प्रयणो दंडः । प्राजनो दंडः ।
प्रवेता । प्राजिता ।

* यङ् उप् ॥ १४६ ॥ यङ्गे बहुलमुप् भवति ।
रोरुयते । रोरोति । रोरोति । यालप्यते ।
यालति । यालपीति ।

* अचि ॥ १४७ ॥ यङ्गेऽचि परतः कियमुप्
भवति । च्य्यः । देयः । पोपुत्रः । छोटुनः ।
दनांप्तसः । मरीचनः ।

+ नोत् ॥ १४८ ॥ उकारांतात्परस्य यङ्गेऽप्युप्
न स्यात् । रोरुयः । नेनूयः । तोपूयः ।

* ध्रुभूत्येणिङ्पिबः सेर्मे ॥ १४९ ॥ सुसं-
ज्ञेभ्यो भ्वादिभ्यश्च सेरुप् भवति मे परतः । अदात् ।
अघात् । अमूत् । अस्पात् । अगात् । अच्यगात् ।
अपात् । मे इति किं ? व्यत्ययमिष्ट ।

वा प्राथेट्छाशासः ॥ १५० ॥ भ्वादिभ्यः
भ्रष्टस्य स्यात् वा मे परतः । अत्रान् । अत्रासीन् ।
अटात् । अटामीन् । अशात् । अशासीत् । अमान् ।
अमामीन् ।

* तन्भ्यस्यागते ॥ १५१ ॥ तनादिभ्यः सेर्षोऽ
भवति धामि ते च परतः । अतथाः । अतनिष्टाः ।

१. अथारविनुमिच्छन्तिमिन् वाच्ये-सनि-अहृदयुक्ता देव-
मरीचाः. इति ध्रुभूत्येणिसिद्धिः । पञ्चाङ्गादेशो द्रुष्ट वा ।

अतत । अतनिष्ट । असाथाः । असानिष्ठाः ।
असात । असनिष्ट । अक्षत । अक्षयाः । अक्ष-
णिष्ठाः । अक्षत । अक्षणिष्ट ।

* विष्णुपार्ष्ण्यणिष्ठाः ॥ १५२ ॥ त्रिदंतात्

ष्णांतादार्पित्यांताच्च परयोः युत्पपेरगिञ्जेरूप भवति ।
तिरुस्यापत्य वृद्धं तैकायनिः । तस्यापत्यं युवा प्राप्ते-
रण उपि तैकायनिः पिता । तैकायनिः पुत्रश्च ।
मैमतायनिः पिता । मैमतायनिः पुत्रश्च । कुरोरपत्यं
कौरव्यः । तदपत्यं युवा इत्र उपि कौरव्यः पिता
पुत्रश्च । गार्ग्यः पिता । गार्ग्यः पुत्रः । वासिष्ठः पिता
पुत्रश्च । वैश्वामित्रः पिता पुत्रश्च । ऋष्यणतात्—इत्र
उत् । त्रिष्णुपार्ष्ण्यदिति किं ! कुण्डस्यापत्य कौहडः ।
शिवायण । तदपत्यं कौहडिः । यूनीति किं ! वाम-
रथस्यापत्यं वामरथ्यः । तस्य शिष्याः वामरथाः ।
अणिञ्जेरिति किं ! दाक्षिः पिता । दाक्षायणः पुत्रः ।

* प्राक्षिञ्जोऽतीव्रव्यादेः ॥ १५३ ॥ प्राचा
गोत्रे य इत्र तदंतात् युत्पत्यस्यो भवति ताल्व-
स्यादीन् वर्जयित्वा । पन्नागारस्यापत्यं पन्नागारिः
पिता । तदपत्यं पन्नागारिः पुत्रः । एवं—माथुरैपाणिः
पिता पुत्रश्च । प्राक्षिति किं ! प्राक्षिः पिता । प्राक्ष-
यणः पुत्रः । इत्र इति किं ! राववः पिता । रावविः
पुत्रः । अतीव्रव्यादेरिति किं ! तोल्वलिः पिता ।
तोल्वलायनः पुत्रः । दाळीपिः पिता । दाळी-
पायनः पुत्रः ।

* पैलाद्यविप्राद् ॥ १५४ ॥ पैलादेरविप्राच्च
युत्पत्यस्यो भवति । पैलाया अपत्यं पैलः पिता ।
तदपत्यं पैलः पुत्रः । शालंकिः पिता पुत्रश्च ।
सत्यकिः पिता पुत्रश्च । अत्रिप्राद्—आंगः पिता ।
आंगः पुत्रः । माम्गयः पिता पुत्रश्च । काळिगः
पिता पुत्रश्च ।

* धेयोद्रेः ॥ १५५ ॥ त्रिसंज्ञो य इत्र तदंतात्
परस्य युत्पत्यस्ये वा भवति । उदुंवरस्यापत्यं औ-
दुंवरिः पिता । तदपत्यं औदुंवरिः पुत्रः । औदुंवर-
यणो वा । द्रेरिति किं ! दाक्षिः पिता । दाक्षायणः
पुत्रः ।

* बहुष्वाधियां ॥ १५६ ॥ त्रिसंज्ञस्य त्यस्यो

भवति बहुषु वर्तमानस्यास्त्रियां । पंचालस्यापत्यानि
पंचालाः । इस्त्राकवः । अंगाः । वंगाः । कुरवः ।
बहुष्वाधिति किं ! पंचालः । पंचालौ । अस्त्रियामिति
किं ! पंचाल्यः । आंग्यः । वांग्यः । द्रेरिति
किं ! औपगवाः ।

* यस्कादेर्गोत्रे ॥ १५७ ॥ यस्कादिभ्यो गोत्रे
विहितस्य त्यस्यो भवति बहुष्वाधियां । यस्क-
स्यापत्यानि यस्काः । उह्याः । यस्कादेरिति किं !
कापटवाः । गोत्र इति किं ! यस्कादेभ्यो यास्काः
छात्राः ।

* यज्वोऽगोपवनादेः ॥ १५८ ॥ यज्वोऽज्व
गोत्रे बहुषु भवति गोपवनादिभ्यो विहितं विहाय ।
गर्गाः । वत्साः । वैदः । वैदौ । विदाः । और्वः ।
और्वौ । उर्वाः । अगोपवनादेरिति किं ! गोपव-
नस्यापत्यानि गोपवनाः । श्यामाकाः ।

* कुंडिन्यागस्त्ययोः कुंडिनाग ती च ॥ १५९ ॥
कुंडिन्यागस्त्य इत्येतयोः गोत्रे बहुषु भवत्यस्त्रियां
तयोः कुंडिन अगास्ति इत्येतावादेशौ भवतः । कुं-
डिन्याः अपत्यानि कुंडिनाः । अगस्तयः ।

* भृगुकुरसवसिष्ठगोतमांगिरोऽज्रेः ॥ १६० ॥
भृगवादिभ्यो गोत्रे बहुषु यस्त्यः तस्यो भवति ।
भृगोरपत्यानि भार्गवः । भार्गवौ । भृगवः । कुत्साः ।
वसिष्ठाः । गोतमाः । अंगिरसः । अत्रयः । अस्त्रिया-
मिति किं ! भार्गव्यः । कौत्स्यः स्त्रियः ।

* बह्वचः प्राग्भरतेष्विजः ॥ १६१ ॥
बह्वचो मृदो य इत्र तस्य बहुषु भवति प्राग्गोत्रे
भरतगोत्रे च । पान्नागारिः । पान्नागारः । पन्ना-
गाराः । एवं—मंथुरेयणाः । क्षीरकंबल्याः । भरतेषु-
ओदाळकिः । ओदाळको । उदाळकाः । सुधिष्ठिराः ।
बह्वच इत्येव । वैक्यः । पौण्यः । प्राग्भरते-
ष्विति किं ! बालक्यः । हास्तिदास्यः ।

* वोपकादेः ॥ १६२ ॥ उपकादिभ्यो गोत्रे
बहुषु यस्त्यः तस्य वोप भवति । उपकास्यापत्यानि
उपकाः । औपकायनाः । उमकाः । उमकायनाः ।
वपिष्ठजः । कापिष्ठलयः ।

* तिककितवादेर्द्रे ॥ १६३ ॥ तिककित-

वादीनां द्वे बहुषु यस्यस्तस्योप् भवत्यास्त्रियां ।
तैकापनश्च केतनापनश्च तिकाकिनवाः । और-
सापनश्च लंकटयश्च उरसलकटाः । बंखरमहीरयाः ।

+ तैया द्रघादेः ॥ १६४ ॥ द्वे बहुत्वे वर्त-
मानो यो द्रघादिस्तस्य तथोप् भवति यथापूर्वं । आंगश्च
वांगश्च सौक्ष्म्यश्च अंगवंगमुह्याः । यस्कलहादुह्याः । गर्ग-
वत्मानाजाः । कुंडिनागस्यवसिष्ठाः । तथेति किं ?
यास्कलहाः छात्राः ।

+ वाऽन्येन ॥ १६५ ॥ द्रघादेवोप् भवति अन्येन
सह द्रघादीनां द्वे बहुत्वे । आंगश्च वांगश्च दा-
क्षिण्यश्च अंगवंगदाक्षयः । आंगवंगदाक्षयः । गर्गवत्सौ-
पगवाः । गार्गवान्स्योपगवाः ।

यत्रादेर्द्वर्षेकषु तायाः पे ॥ १६६ ॥
यत्रादेस्तथा योप् भवति द्वयेरेकस्मिन् च वर्तमानस्य
तायाः पत्ते । गार्ग्यस्य गार्ग्ययोर्वा कुलं गर्गकुलं । गा-
र्ग्यकुलं । विदकुलं । वैदकुलं । अगस्तिकुलं । आग-
स्यकुलं । यत्रादेरिति किं ? आंगकुलं । द्व्येकैष्विति
किं ? गर्गणां कुलं गर्गकुलं । ताया इति किं ? पारम-
गार्ग्यः । प इति किं ? गार्ग्यस्य समीपं उपगार्ग्यं ।

सुपो धुमृदोः ॥ १६७ ॥ धुमृदोरंतर्गतस्य
सुप उप् भवति । पुननिच्छत्यात्मनः पुष्कत्प्राप्तिः ।
पटीयति । औपगमः । रजपुरुषः । यतः । यत्र ।
शबलमुः ।

* द्वे ॥ १६८ ॥ द्वेः परस्य सुप उप् भवति ।
ततः । तत्र । कृत्वा । च । वा । इ । अह । एव ।

हात् ॥ १६९ ॥ हात् परस्य सुप उप् भ-
वति । अधिष्ठि । उपगमु । एकमुनि । द्विमुनि ।

नातोऽन्वकायाः ॥ १७० ॥ हादकारांतात्
सुपो नोन्भवति अम् तु भवति कां विहाय । उप-
कुंभं तिष्ठति । पश्य देहि स्वं वा । अत इति किं ?
उपाग्नि । अकाया इति किं ? उपकुंभादानय । उप-
मणिकादानय ।

* भाया वा ॥ १७१ ॥ हादकारांताद् भाया वाऽम्
भवति । उपकुंभं । उपकुंभेन । उपकुंभैः कृतं ।

* ईपः ॥ १७२ ॥ हादकारांतादापि वाऽम्
भवति । उपकुंभं निधेहि । उपकुंभं निधेहि ।

+ स्थिनघृदोः ॥ १७३ ॥ स्थिनघृदोः अर्द्ध-
लात् ऋद्धिलक्षणाच्च हादकारांतादीपोऽम् भवति
स्त्रियं । एकविंशतिमारद्वाजं । त्रिकोणं । द्वि-
यमुनं वमति । सप्तगं वमति । त्रिगोदावरं वसति ।
सुमद्रं । सुमगधं ।

+ परस्परदिर्वांम्सुपोऽपुंसि ॥ १७४ ॥
परस्परदीनामपुंसि सुपः आम् वा भवति । इमे
संख्या परस्परां भोजयतः । परस्परं भोजयतः ।
श्रीभिः सखीभिः परस्परां भोज्यते । परस्परेण वा
भोज्यते । इमाः सख्यः परस्परां प्रयच्छंति । परस्परस्मै
वा प्रयच्छंति । इमे सख्यौ अन्योन्यां भोजयतः ।
अन्योन्यं वा भोजयतः । आभिः सखीभिरन्योन्यां
भोज्यते अन्योन्येन वा भोज्यते । इमे सख्यावितरेतरां
इतरेतरं वा भोजयतः । इमे कुले परस्परां परस्परं
अन्योन्यां अन्योन्यं इतरेतरां इतरेतरं वा भोजयतः ।
कुलैः परस्परेण परस्परां अन्योन्येन अन्योन्यां इतरे-
तरां इतरेतरेण वा भोज्यते । कुलानि परस्परां
परस्परस्मै वा प्रयच्छंति । अपुंमीति किं ? परस्पर-
मिमे जनाः भोजयंति । अन्योन्यमिमे जनाः भोजयंति ।

इति जैनेंद्र (शन्दार्णव) व्याकरणे
शन्दार्णवचंद्रिकायां लघुश्रुती
प्रथमोऽध्यायः ।

तस्यो लोहितादिभ्यश्च व्यर्थं क्यप् भवति । अदमद्-
मद् भवति दमदमायति । दमदमायते । हृद्दृडा-
यति । हृद्दृडायते । लोहितायति । लोहितायते ।
निद्रायति । कर्णायति ।

* सुखादेर्भुञ्जीपः ॥ १८ ॥ सुखोदरिचितात्
सुख्यर्थे क्यङ् भवति । सुखं भुंक्ते सुखायते । दुःखा-
यते । सुखाति किं ? सुखं वेदयते प्रसाधको
देवदत्तस्य ।

+ कष्टकसकृच्छसत्रगहनात् पापे चिकीर्षी
॥ १९ ॥ कष्टरिचिताद् पापे वर्तमानात् चिकीर्ष्यर्थे
क्यङ् स्यात् । कष्टं चिकीर्षति कष्टायते । कष्टायते ।
कृच्छ्रायते । सत्रायते । गहनायते ।

वाप्योप्यफेनादुद्गमौ ॥ २० ॥ वाप्योदेरि-
चितादुद्गम्यर्थे क्यङ् भवति । वास्यमुद्गमति वास्या-
यते । ऊमाण उद्गमति ऊमायते । फेनायते नदी ।

* शब्दादेः कृञि ॥ २१ ॥ शब्दादेरिचितात्
करोत्यर्थे क्यङ् स्यात् । कर्त्तुं करोति शब्दायते ।
धेरायते । कलहायते । अन्नायते । कण्ठायते ।
मेघायते ।

* रोमंधादुच्चर्वे ॥ २२ ॥ रोमंधादुच्चर्वे
वर्तमानात् कृत्वर्थे क्यङ् भवति । रोमंधायते गौः ।
उर्गर् इति किं ? रोमंधं करोति कौटकः ।

* तपसः क्यच् ॥ २३ ॥ तपःशब्दादिचं-
तात् कृत्वि क्यच् भवति । तपः करोति तपस्यति ।

* नमोवतिवदिचित्रदः पूजासपयीचिस्मये
॥ २४ ॥ एभ्यः पूजादिव्यर्थेषु वर्तमानिभ्यः
कृत्वर्थे क्यच् भवति । नमस्करोति नमस्यति सुमति-
नाथं । रतिरस्यनि गुस्त्र । चिरायते । जिन्नाद् । पूजा-
शिविति किं ? नमस्करोति ।

+ निरस्मंगेषो णिङ् ॥ २५ ॥ अंगेभ्य
इवोभ्यो निरस्मंगे णिङ् भवति । इत्वं निरस्यति
स्मंगे । पादगणे । निरस्यति किं ? हस्तमाचटे
हस्तयति ।

* सुप्लमांडादुर्वा ॥ २६ ॥ आम्भा अस्वर्थे
पिभ्ये च णिङ् भवति । सुप्लमाग्नि उगुप्लयति ।

परिपुच्छयते । मांडं संचिनोति संभांडयते । परि-
सांडयते ।

* चीवरात्परियाज्योः ॥ २७ ॥ चीवरात्
परिधाने अर्जने च णिङ् भवति । चीवरं परि-
धत्ते समर्जयति वा परिचीवरयते भिक्षुः ।

+ मृदो ध्वये णिङ् बहुलं ॥ २८ ॥ मृदो
धूमामर्थे णिङ् भवति बहुलं । सूत्रं करोति सूत्रयति
व्याकरणं । मुंडयति माणवकं । मिश्रयति
धान्यं । श्लक्ष्णयति वस्त्रं । पाशं विमोचयति
विपाशयति । रूपं दर्शयति रूपयति । पयो मुक्तेभ्यो
व्रतयति । सायचं न मुक्ते-सायचं व्रतयति । लोपा-
न्यनुमाष्टिं अनुलोमयति । वस्त्रेण समाच्छ्रद्दयति
संबल्ययति । सेनया अभियानति अभियोगयति ।
वर्मणा संनद्धते संवर्णयति । वणिषोपगायति उपवी-
णयति । श्योकैरुपेत्सतीति उपदलेकयति । न च
भवति-आख्यानमाचष्टे ।

+ श्वेताश्वश्वतरगालोहिताहारकस्या-
श्वतरैतकखं च ॥ २९ ॥ एषां णिच्यश्वतरे-
तकानां खं भवति । श्वेताश्वमाचष्टे श्वेतयति ।
अश्वतरं-अश्वयति । गालोहितं-गालोडयति । आ-
हारकं-आहारयति । णिङ् संनिधोगार्थद्वयकारः ।

* ह्रल्लकल्लत्वचाः ॥ ३० ॥ ह्रल्लकल्लत्वचां
णिच्यदेतता निपात्या । ह्रल्लि गृह्णाति ह्रलयति ।
कल्लि-कलयति । त्वच-त्वचयति । अल्लनिपातः
किं ? अत्रहलत् ।

* वेदार्थसत्यस्याः ॥ ३१ ॥ एषां णिच्य-
कारांतद्रेना भवति । वेदमाचष्टे वेदापयति । अर्थो-
पयति । सत्यापयति ।

* धोर्यद् भृगाम्भिक्षेभ्युभ्रुचैः ॥ ३२ ॥
भृगुभिरचिमुक्ताद्भोभृगेऽमीक्षे चाथे यद् गवनि ।
भृशं पुनः पुनरी पठति पापयति । देदायते ।
वोमुज्यते । भृगाम्भिक्ष इति किं ? ओदनं पचति ।
अभ्रुचैरिति किं ? भृशं शोभते । पुनः पुनः
गचने ।

+ सूचिसूत्रिमृज्वअश्वर्च्युषोः ॥ ३३ ॥

एयो भृशाभीक्ष्णे यद् भवति । सोनुयते ।
सोसूयते । सोमूयते । अटाश्रयते । अशाश्रयते । अशर्यते ।
ऊर्णोन्यते । नियमार्थोऽयं योग । हलादिभ्योऽने
काज्म्य सूत्र्यादिभ्य एन, एकाज्म्योऽजादिभ्योऽ-
व्यादिभ्य एन यद् भवति नान्वय । भृश चक्रा
स्ति । पुन पुनरीहते ।

* गत्यर्थात्कुटिले ॥ ३४ ॥ गयर्वाद्धा नुटि
लेऽर्धे यद् स्यात् । कुटिल कामति चक्रम्वते ।
जगम्वते ।

लुपसदचरजपजभद्रहृद्दशो गर्हे ॥ ३५ ॥
एभ्यो गर्हऽर्थे यद् भवति । गर्हितं लुपति लोलुप्यते ।
सासधने । चर्चयते । जजप्यते । जजम्वत । दद-
रते । जेगिल्यते । ददस्यते । गर्ह इति किं ?
स्वर्गरे सुग सीदति ।

* चुरादिभ्यो णिच् ॥ ३६ ॥ एभ्यो णिच्
भवति स्वार्थे । चोरयति । चितयति । आडयति ।
दालयति । पंठयति । भक्षयति । आऽउदयति ।
मडयति । उर्दयति । चेतयते । मत्रयते ।

+ युजादेर्वा ॥ ३७ ॥ युजादिभ्यो वा णिच्
स्यात् स्वार्थे । योजयति । योजति । अर्चयति । अर्चति ।
साहयति । सहति । ईरयति । ईरति । लययति ।
लयति । वर्जयति । वर्जति । वारयति । वरति ।
वारयते । ररते । धारयति । धरति । आप्ययति । आपति ।

+ भूः प्राप्ते णिच् ॥ ३८ ॥ भूः णिच्
भवति प्राप्ते वा । भावयते । भवत ।

हेतुमति ॥ ३९ ॥ हेतुमति ध्वं णिच्
भवति । वट वारयति । आंदन पाचयति । उग्र
पाठयति ।

कंदादेर्क ॥ ४० ॥ कंदादेर्क्यागमो भ-
वति स्वार्थे । कट्टयति । कट्टयते । वल्लुयति । वल्लु-
यति । भिनयति । असूयति ।

सुभृश्चिचपन्यणेरायः ॥ ४१ ॥ एभ्य
आप्या भाषी । गपायति । भृपायति । मिटा
यति । गपायते । गपायते ।

यमूर्ताणिटीयत् ॥ ४२ ॥ जाम्भा यथाग

यं णिच् ईयत् इत्येतौ लौ भवत । कामयते ।
नति सौत्रो धु । घृणार्थो गत्यर्थश्च । ऋतीयते ।

* वाजो त्रयः ॥ ४३ ॥ अगे परे गुपादिभ्य
आपो णिटीपद् च त्रयो ना भवति । गोपायाचकार ।
जुगोप । धूपायिता । धपिता । कामयिता । कमिता ।
ऋतीयिता । अर्तिता ।

तदंता धवः ॥ ४४ ॥ येऽनुक्ता सन्नद
यस्तदता शब्दा धुसज्ञा भवति । तथा चोदाहृत ।

+ गिर्नाऽप्ये ॥ ४५ ॥ गिसन्नको धुर्न भवत्ये
परत । अभ्यमनायत । प्रासादीयत् । गिरिति किं ?
अमहापुरीयत् । अत्य इति किं ? औसुकायत ।

र्यतासी लृत्वोः ॥ ४६ ॥ धो स्यतासी
इत्येतौ लौ भवत लृत्वो परत । करिष्यति ।
अकरिष्यत् । कर्त्तास्मि । भोक्ष्यते । अभोक्ष्यत ।
भोक्ता ।

* कास्यनेकाञ्चत्याल्लिङ्गत् कृञ्याम् ॥ ४७ ॥
कासेरनकाज्म्य स्यात्भ्यश्च लिङ्गत् कृञि परे आम्
भवति । कासाञ्चकार । कासाञ्चकार । चकासाम्भूय ।
चकासामास । दरिद्राञ्चकार । दरिद्राम्भूय । दरिद्रा-
गास । बुभूपाञ्चकार । बुभूपाम्भूय । बुभूपामास ।
गयाञ्चकार । गयाम्भूय । गयामास । लोऽयाञ्चकारे ।
कारयाञ्चकार । कारयाम्भूय । कारयामास ।

+ सर्विजादिदयायासोऽनृत्तृणोः ॥ ४८ ॥
सरोरिजादेर्धो ऋत्तृणोर्जातात् दयादेश्च लिङ्गव-
त् कृञ्याम् भवति । इदाम्भूय । इदाञ्चकार । इदा-
मास । एधाचक्रे । दयाचक्रे । पलायाचक्रे । आसा-
चक्रे । अनृत्तृणोरिति किं ? आनृत्तं । प्रोक्तुं नाय ।

* वीरिदेजागृशसमिधः ॥ ४९ ॥ एभ्यो
लिङ्गत् कृञ्याम् स्यात् वा । ओपाञ्चकार । ओपाम्भू-
य । ओपामास । उगोप । विदाञ्चकार । विदाम्भूय ।
विदामास । विदेद । जागराञ्चकार । जागराम्भूय ।
जागरामास । जजागर । समिधाञ्चकार । समिधि ।

भीतीभृरोरुजन् ॥ ५० ॥ म्यादेर्उट्टनट्ट-
प्याम् वा भवति उच्चीव कार्ये च । त्रिभयाञ्चकार ।

रस्य शपः उजुषी स्तः । जुहोति । विभेति । जिह्-
ति । अत्ति । प्साति । क्षौति । अव्येति । वेत्ति ।
सूते । इष्टे ।

दिवादेः श्यः ॥ ८३ ॥ दिवादिभ्यः
श्यो भवति कर्तरि गे परतः । दीव्यति । सीव्य-
ति । क्रुच्यति । पुष्यति । सूयते ।

वाभ्रासभ्लासभ्रमक्रमत्रसुडुह्लपः ॥ ८४ ॥
एभ्यो गे परतः श्यो वा स्वात् । भास्यते । भासते ।
भ्यास्यते । म्यासते । भ्राम्यति । भ्रमति । क्राम्य-
ति । क्रामति । त्रयति । त्रसति । शुच्यति ।
शुटति । लप्यति । लपति ।

यसः ॥ ८५ ॥ यनेरां श्यो भवति गे
परतः । यस्यति । यमति ।

समः ॥ ८६ ॥ समपूर्वाद् यमः श्यो वा
स्वात् । संयस्यति । सयसति । नियमोऽयं-गेः सम
एव वा श्यो नान्यतः । प्रयस्यति । आयस्यति ।
नियस्यति ।

स्नादः श्नुः ॥ ८७ ॥ स्वादिभ्यः श्नुर्भ-
ति कर्तरि गे परे । मुनेति । मुनुते । मिनोति ।
मिनुते । शृणोति ।

श्रोः शृः ॥ ८८ ॥ शृ इत्येतस्य कर्तरि गे
परतः श्नुर्भवति शृ इत्यं चादेशः । धर्मं शृणोति ।
वाऽक्षः ॥ ८९ ॥ अक्षतेरां श्नुर्भवति ।
अक्ष्णाति । अक्षति ।

ततः स्वार्थे ॥ ९० ॥ तक्षतेः स्वार्थे त-
नूकरणे श्नुर्न स्वात् । तक्ष्णोति, तक्षति काष्ठ ।
स्वार्थे इति किं ! सतक्षति वाग्भिर्दुर्जनः ।

* तुद्भ्यः क्षः ॥ ९१ ॥ तुदादिभ्यो गे पर-
तः क्षो भवति । तुदति । तुदते । दिक्षति । निक्षि-
पति । क्षपति । क्षुपते । पणते । लज्जते ।

* क्थां श्रम् ॥ ९२ ॥ क्थार्दाना गे श्रम्
भवति । क्थादि । भिनाति । निक्षिणष्टि । मुनाकि ।

कृत्वननादेशः ॥ ९३ ॥ श्रन्मननादि-
भ्यश्च गे उर्भवति । करोति । तनोति । मनुने । मनुने ।
धिन्विहृण्वोरश्च ॥ ९४ ॥ आभ्या ट-

र्भवति अकारश्चातादेशः । धिनोति । कृणोति ।

क्रयादेः श्रा ॥ ९५ ॥ क्रयादिभ्य श्रा
भवति गे परतः । क्रीणाति । प्रीणाति । गृह्णाति ।
वृणोति ।

स्तंशुस्तंशुस्क्रंशुस्क्रंशुस्क्रंभ्यः श्नुथ ॥ ९६ ॥
एभ्यः श्नुर्भवति कर्तरि गे श्रा च । सप्नाति ।
सप्नोति । स्तुप्नाति । स्तुप्नोति । स्क्रप्नाति ।
स्क्रप्नोति । स्कुप्नाति । स्कुप्नोति । स्तुनाति ।
स्तुनाति ।

हो हलः श्रः श्रानः ॥ ९७ ॥ हलः पर-
स्य श्रास्यस्य श्रानो भवति ही परतः । गृहाण ।
अद्यान । कुषाण । मुषाण । हल इति किं ?
क्रीणीहि ।

* ईपा वाक् ॥ ९८ ॥ अत्र घोरधिकार ईपा
नीर्दिष्ट वाचमज्ञ भवति । कर्मण्यण् । कुभकार ।
वाक्प्रदेशाः-आगमिद् इत्येवमादयः ।

कृदमिद् ॥ ९९ ॥ इतः प्रभृत्यत्र धो-
रधिकार वृत्तज्ञानास्याः वेदितव्याः मिड बर्जयिना ।
यशयति—तव्यानीयो । सोतव्यः । सप्तनीयः ।

माक् केर्वाऽसमः ॥ १०० ॥ कि इत्येत-
स्मात् प्राक् असमस्तो वा भवति । इत्यधिकारे
वेदितव्यः । जेय । जेतव्य । हः । क्षाणा । श्रायनः ।
प्राक्तेरिति किं ? चिकीर्षा । केन्मो वाक् । अनम
इति किं ! अण को बाधत एव । गोटः । कन्लटः ।

षोऽर्ष्याः ॥ १०१ ॥ णु इत्येतस्मात् प्राक्
ये त्पास्ते व्यसन्नका भवति । पुत्रस्य कर्तव्य ।
दक्षस्य करणीय । व्यप्रदेशाः—व्यस्य वा कर्मणि, इत्ये-
वमादयः ।

तव्यानीया ॥ १०२ ॥ धोरेनी स्वी एतः ।
हर्तव्य । हर्णीय ।

* योऽञ्चोऽप्यारतुः ॥ १०३ ॥ अत्रतादोर्षो
भवति व्यादिरर्जितात् । देय । धेय । नेय । अण

१ । किं इत्येव तन्मयातुरेपर्यायिभ्यश्चानि-तवत्तन्मात् ।
तेन-५५५५५ स्त्री, भाष्यवत्-विभं इत्यं यत् ।

इति किं ? पाक्य । अध्यास्तुरिति किं ? याव्य ।
आसाव्य । कार्ये । धार्ये ।

* पोरदुडोऽत्रपिवपिरपिऽपिजपिजभिच-
मिदभेः ॥ १०४ ॥ पमर्गाताददुडो धो त्रपादिव
जितात् यो भवति । शप्य । लभ्य । रम्य । पोरिति
किं ? पाठ्य । अदुड इति किं ? लेप्य । अत्रपादेरिति
किं ? त्राप्य । वाप्य । राप्य । लाप्य । जाप्य । जाम्य ।
आत्नाम्य । दान्य ।

+ यतिचतितकिशकिससिसहजेः ॥ १०५ ॥
एभ्यो यो भवति । यत्य । चत्य । तक्य । शक्य ।
शस्य । सह्य । यज्य ।

* गदमदयमोऽगेः ॥ १०६ ॥ गदादेरगि
पूर्नाद् यो भवति । गद्य । मद्य । यम्य । अगेरिति
किं ? निगाद्य । प्रगाद्यो धर्म ।

* चरेः ॥ १०७ ॥ अगिपूर्वाच्चैर्या भवति ।
चर्ये ।

+ आडोऽगुरौ ॥ १०८ ॥ आडुपूर्वाच्चैर्यो
भरत्यगुरात्रये । आचर्ये व्रत । अगुरापिति किं ?
आचार्ये पूज्यपाद ।

* पण्यावधोपसर्थावर्थे विक्रेयगर्ह्यतुमत्यपे-
ये ॥ १०९ ॥ पण्यादया निपात्यते विक्रेयादिष्व
र्थेषु । पण्या गौ विक्रेय इत्यत्र । अपय पाप गर्ह्य
मित्यर्थे । उपसर्था गौ ऋतुमतीत्यर्थे । शतेन कर्वा
स्त्री उपेया सेव्या इत्यर्थे । अयत्र पाण्य साधु ।
अनूद्य जनापवाद । उपसर्था शरदि मथुरा ।
वृत्त्या गौ ।

* स्वामिवैश्येऽर्थः ॥ ११० ॥ अर्त्तयो नि
पात्य स्वामिनि वैश्ये चाभिधेये । अर्थे स्वामी वैश्य
श्च । आर्ये साधुरयत्र ।

वदः सुपि क्यप् च ॥ १११ ॥ वदेरगि
सुपि वाचि क्यप् भवति यश्च । सत्योद्य । सत्यवद्य ।
तत्त्रोद्य । तत्त्रयद्य । सुपीति किं ? वाच ।

* भूपत्यामिचित्या भावे ॥ ११२ ॥ एते
शब्दा अगिसुपि वाचि भावे निपात्यते । ब्रह्मभजन
ब्रह्मभूय गत । गोहत्या । स्त्रिया क्यपि तुञ् । अत्र
क्षयन अग्निचिन्या ।

* शास्स्वेति वृञ् ह्रजुपः ॥ ११३ ॥ एभ्य
क्यप् भवति । शिष्य । स्तुत्य । इत्य । अर्थात्य ।
प्राह्य । आह्य । जुष्य ।

* ऋदुडोऽत्रलृप् चृत्तुचः ॥ ११४ ॥ ऋदुडो
धो क्यप् भवति क्लृपादिवर्जितात् । वृत्य । वृष्य ।
सृष्य । अक्लृपादेरिति किं ? सकल्प्य । चर्य्य । अचर्य्य ।

* जिविपून्यो हलिमुंजकल्के ॥ ११५ ॥
जे विपूर्वाभ्या पूनीभ्या क्यप् भवति हल्यादिषु ।
जिल्यो हलि महद्वल । निपूयो मुञ्ज- नृणनिशेप ।
विनीय कल्क त्रिफलादीना । जेय । निपय्य ।
विनेयमन्यत्र ।

पदाऽध्वरिवाद्यापक्ष्ये ग्रहः ॥ ११६ ॥
ग्रहे क्यप् भवति पदादिष्वर्थेषु । प्रगृह्य पद । गृह्यका
इमे परवशा इत्यर्थे । ग्रामगृह्या स्त्री । वहिभूतित्यर्थे ।
मुञ्जगलगृह्य । भरतगृह्य । तत्पक्ष्य इत्यर्थे । ग्राह्यमन्यत्र ।

भृत्रोऽखौ ॥ ११७ ॥ भृत्र क्यप् भवत्य
खौ । भृत्या कर्मकरा । अखानिति किं ? भार्या
नाम क्षत्रिया ।

+ समि वा ॥ ११८ ॥ सपूर्वात् भृत्र क्यप्
भवति वा । सभृत्या । समार्या भृतका ।

* कृमृज्वृपजपशंसदुहगुहः ॥ ११९ ॥
एभ्य क्यप् भवति वा । कृत्य । कार्ये । मृज्य ।
मार्ये । वृष्य । वर्य्ये । जप्य । जाप्य । शस्य ।
शस्य । दुह्य । दोह्य । मुह्य । गोह्य ।

* खेयमृपोद्यं ॥ १२० ॥ खेयमृपोद्यशब्दौ
निपात्यते । खने क्यप् नस्य चैत्र । खेय कूप ।
मृपापूर्नाद् वदे क्यप् । मृपोद्य ।

* कुप्याज्यभिधोद्धयगुग्य खौ ॥ १२१ ॥
कुप्यादय खौ निपात्यते । गुपेरादौ कात्त्र क्यपि ।
कुप्य फल्गुभाड । आज्य घृत । भिनत्ति कूलमिति
भिद्ध्यो नद । उज्जत्युदकमित्युद्ध्यो नद । गुग्य
वाहन । खाविति किं ? गोप्य । आग्य । भय ।
उज्ज्य । योग्य ।

ण्यः ॥ १२२ ॥ धोष्यो भवति । हार्ये ।
कार्ये । वाक्य ।

+ पाणिसमवे सृजः ॥ १२३ ॥ आभ्या

सृजेर्ष्यो भवति । पाणिभ्यां सृजते इति पाणिसर्ग्या
रज्जुः । समवसर्ग्यः कटः ।

* ओरावश्यके ॥ १२४ ॥ उवर्णाताद्धो-
रावश्यकेऽर्थे ष्यो भवति । अवश्यपाठ्यं । अवश्य-
लाभ्यं । आवश्यक इति किं ? पठ्यं । उष्यं ।

* वाऽमावास्याधारे ॥ १२५ ॥ अमावाचि
वसेर्ष्यो भवति आधारे । प्रश्न वा निपात्यः । अमा
सह वरातः सूर्याचंद्रमसौ अस्यां तिथाविति अमाव-
स्या । अमावास्या ।

* पात्यधार्यसान्नाय्यनिकाय्यानाय्यप्र-
पात्यं मानर्ग्यविनिवासानित्वासम्मता ॥ १२६ ॥
पात्यादयो मानादिष्वर्थेषु निपात्यते । मीयतेऽनेनेति
पात्यं मान । माद्धो ष्ये पत्वं । धीयते समिधोऽग्नाव-
नयेति धाव्या ऋक् । धाजो ष्यः । सान्नाय्यं हविः ।
संपूर्णाष्णीत्रो ष्यायादेशो नदीश्च । निकाय्यो निवा-
सः । निवृत्तात् चित्रो ष्यायादेशो कुरुवं च । आनाय्यो
दक्षिणाग्निः । आनयतेर्ष्यायादेशो अनिलेयं । प्र-
पात्यश्चौरः । पूर्णात्रो ष्यायादेशो असम्मलर्थे ।
मेघं । धेय । सजेयं । निधेयं । आनेयं ।
प्रणयमित्यन्यत्र ।

* कुंडपात्यसंचाय्यराजसूयः क्रतौ ॥ १२७ ॥
कुंडपात्यादयः क्रतौ ष्यांताः निपात्यते । कुंडैः पी-
यते सोमोऽस्मिन्निति कुंडपात्यः । ष्ये युरुः । संचि-
यते इति संचाय्यः । सचित्रो ष्यायादेशो । राज्ञा सूयते
राजा वा सूयतेऽस्मिन् इति राजसूयः क्रतुः । मुजः
क्यप् दाक्ष । कुंडपानं । संचयं । राजसवनमन्यत्र ।

* परिचाय्योपचाय्यसमूयनित्वाग्नी १२८
परिचाय्यादयो निपात्या अग्नायर्थे । पर्युपाचित्रो ष्या-
यादेशो । परिचाय्यः । उपचाय्यः । समूयः । समः
उहेर्ष्यः । चिन्योऽग्निः । चित्रः क्यप् । परिचयः ।
उपचयः । समूहितव्यः । चियोऽन्यत्र ।

षुवृत् ॥ १२९ ॥ पुष्यो षुवृत्चो ल्यौ
स्तः । वाचकः । वत्तः । वादकः । वदिता । दर्श-
कः । दृष्टा । भास्कः । भर्ता ।

* पचादिभ्योऽन् ॥ १३० ॥ एभ्यः अच्

भवति । पचतीति पचः । वचः । शरः । वदः ।
वरः । करः ।

* नद्यादिभ्योऽन् ॥ १३१ ॥ एभ्यः अन-
स्तो भवति । नंदयतीति नंदनः । दर्पणः ।
रमणः । संक्रंदनः । जनार्दनः ।

* प्रहादिभ्यो णिन् ॥ १३२ ॥ एभ्यो णिन्
भवति । गृह्णातीति ग्राही । उत्साही । स्थायी । मंत्री ।

+ नौ शुशाविश्वप्रसः ॥ १३३ ॥ नौ वा-
चि एभ्यो णिन् स्यात् । निधावी । निशापी ।
निवेदी । निर्वापी । निरधी ।

+ नाञ्जि याञ्ज्वजवच्चसंख्याह्वयाहुः १३४
नञ्ज्वर्ष्यो याजादिभ्यो णिन् स्यात् । न वाचते
अयाची । अत्राजी । अवादी । अवासी । असंख्या-
हारी । अव्याहारी ।

+ अचित्तेऽच् ॥ १३५ ॥ नञ्वाचि धोर-
जंतात् णिन् स्यादचित्तेर्ये । न करोतीत्यकारी
परशुः । अहारी गंधः । अचित्त इति किं ?
अकर्ता कटस्य दत्तः ।

* रुश्राधोऽपे ॥ १३६ ॥ अपो वाच्याभ्यां
णिन् स्यात् । अपरोधी । अपराधी ।

+ इन् च परौ भ्वः ॥ १३७ ॥ परी वाचि
भवतेरिन् भवति णिन् वा । परिभवी । परिभावी ।

+ वी पिञ्जयो देशे ॥ १३८ ॥ वी वाचि
पिञ्जनीभ्यां देशेऽर्थे इन् स्यात् । विरापी देशः ।
विशपी देशः ।

ज्ञाकृष्णीगुरुः कः ॥ १३९ ॥ ज्ञादिभ्य
इगुब्दच धोः कस्यो भवति । जानातीति कः । किरः ।
गिरः । ग्रियः । टियः । विवुयः । ह्यः ।

* गावातोऽजिन् ॥ १४० ॥ गौ वाचि धोरा-
कारंतात् कौ भवत्यजिन् च । प्रस्थः । सुरः ।
व्यालः । मुत्रः । मुष्टः । मुष्टः । गाविनि किं ?
प्राता । अनिगिति किं ? प्रहः । मुष्पः । विन्वः ।

प्राप्ताभ्याधट्टयाः ऋः ॥ १४१ ॥ गौ
वाचि पादिभ्यः शो भवति । उरिनः । विजिन्नः ।
उरुमः । विधयः । उरुदयः ।

लिङ्गिन्धधारिपारिवेद्युदेजिचेतिसातिसा
होऽगौ ॥ १४२ ॥ लिङ्गिन्दिभ्या धार्या
दिभ्यश्च प्यतेभ्य शो भयगो वाचि । लिपती
ति लिपि । विद । धारय । पारय । वेदय ।
उदजय । चैनय । सात सुख करोताति णिचि
सातय । साह्य । अगापिति किं ? प्रलिपि । निर्विद ।

* दुन्योर्णः ॥ १४३ ॥ दुनीभ्यामगौ णो भवति ।
दुनोतीति दान । नाय । अगापिति किं ? प्रदन ।
प्रणय ।

* ज्वलादिग्रहाडा ॥ १४४ ॥ ज्वलादिभ्यो
ग्रहेश्च अगौ णो वा स्यात् । ज्वाल । ज्वल ।
स्थाल । राल । नाल । नल । चाल । चल ।
वाल । बल । कोल । वुल । फाल । फल । पात ।
पत । क्वाप । वयप । क्षार । क्षर । बोध ।
बुध । कास । कस । प्राह । ग्रह ।

* तन्व्याद्वयधाधुसंश्रवतीण्भसः ॥ १४५ ॥
ण्यो णो भवति । तान । उत्तान । अनश्याय ।
दाय । धाय । व्याप । आश्रान । सश्रान ।
अश्याय । श्यास ।

हसोऽपे ॥ १४६ ॥ हसान्यामनपूर्वाभ्या
ण्य स्यात् । अनहार । अनमाय ।

* नृत्खनुरजः शिलिनि ह्युः ॥ १४७ ॥
नृत्नादिभ्य नृत्तुभवति शिलिनि गम्यमाने । नृत्यती
ति नर्तय । खनक । रनक । नर्तकी । खनकी
रजकी । शिलिनीति किं ? नर्तिका ।

* पाणिघट्टताडघट्ट ॥ १४८ ॥ पाणी ताडे
च वाचि हनेगृह्यवन्निगानि निपास्यते शिलिनि ।
पाणि पाणिना वा हतीति पाणिन । ताड
हतीति ताडय ।

* गम्यनः ॥ १४९ ॥ गायतेस्वरो भवति
गिगियनि । गायन ।

* पनट् ॥ १५० ॥ गायतेर्णनट् स्यात्
शिलिनि । गायन । गायनी ।

त्रीहिषान्ते हः ॥ १५१ ॥ जहतेर्नीटो
मात् च पाट् स्यात् । जहयुद्वन्ति हापना प्राह

य । जहाति भानान् सह वृत्तानिति हायन सप्तसर ।

प्रसुन्वः साधो बुन् ॥ १५२ ॥ एभ्य
साधर्थे बुन् भवति । साधु प्रवते प्रवक । सरक ।
रनक । साधपिति किं ? प्रावक ।

* आशिपि बुच् ॥ १५३ ॥ आशिष्यर्थे धो
बुच् भवति । जीवतादित्याशास्वमानो जीवक ।
जीवना । नदक । नदका ।

इति जैनैद्रव्याकरणे शब्दार्णञ्चद्विक्रिया
एधुवृत्तौ द्वितीयाध्यापस्य
प्रथम पाद ।

द्वितीयः पादः ।

—०—

कर्मण्यण् ॥ १ ॥ कर्मणि वाचि धोरण
भवति । नगर करोति नगरकार । काडलान ।
द्वारपाड ।

+ शीलीक्षिसन्काम्याचर्भक्षेर्णः ॥ २ ॥
एभ्यो णो भवति कर्मणि वाचि । धर्म शीलवर्ताति
धर्मशील । धर्मशीला । सुव्यवर्ताक्ष । केशक्षम ।
धर्मकाम । उत्तमाचार । वायुभक्ष ।

* आतः कौऽह्वावामः ॥ ३ ॥ आकारातादौ
कर्मणि वाचि कौ भवति हाश्चिर्नित्तात् । सर्व
जानातीति सर्वज्ञ । अगुत्त्रि । पार्थिणत्र । अहा
दरिति किं ? स्वर्गहाय । ततुनाय । धान्यमाय ।

प्रे ॥ ४ ॥ कर्मणि प्रदान्दे च वाचि घोरा
त को भवति । तत्रप्रद । नियमोऽय-प्र एन गौ
नान्यस्मिन् । गोसदाय । बडवासदाय ।

दाज्ञः ॥ ५ ॥ दाज्ञान्या कर्मणि प्रदान्दे
च वाचि को भवति । मोक्षप्रद । सुगप्रद । तत्र-
प्रद । धर्मप्रद । अपमरि नियम—प्रे दाज्ञ एन
नान्यत् । अगुत्त्रिप्रदाय । पार्थिणप्रदाय ।

संरयः ॥ ६ ॥ संर्यान् ^४ ^५ ^६ ^७ ^८ ^९ ^{१०} ^{११} ^{१२} ^{१३} ^{१४} ^{१५} ^{१६} ^{१७} ^{१८} ^{१९} ^{२०} ^{२१} ^{२२} ^{२३} ^{२४} ^{२५} ^{२६} ^{२७} ^{२८} ^{२९} ^{३०} ^{३१} ^{३२} ^{३३} ^{३४} ^{३५} ^{३६} ^{३७} ^{३८} ^{३९} ^{४०} ^{४१} ^{४२} ^{४३} ^{४४} ^{४५} ^{४६} ^{४७} ^{४८} ^{४९} ^{५०} ^{५१} ^{५२} ^{५३} ^{५४} ^{५५} ^{५६} ^{५७} ^{५८} ^{५९} ^{६०} ^{६१} ^{६२} ^{६३} ^{६४} ^{६५} ^{६६} ^{६७} ^{६८} ^{६९} ^{७०} ^{७१} ^{७२} ^{७३} ^{७४} ^{७५} ^{७६} ^{७७} ^{७८} ^{७९} ^{८०} ^{८१} ^{८२} ^{८३} ^{८४} ^{८५} ^{८६} ^{८७} ^{८८} ^{८९} ^{९०} ^{९१} ^{९२} ^{९३} ^{९४} ^{९५} ^{९६} ^{९७} ^{९८} ^{९९} ^{१००}
को भवति । पणत् सख्याति ।
गोमस्य ।

सुपि ॥ ७ ॥ सुपते वाचि घोरत को भवति । द्वाभ्या विनतीति द्विप । पादप । कण्ठ प । स्वर्गपि प्रददातीति स्वर्गप्रद ।

+ नखमुचादयः ॥ ८ ॥ एते भावे वेदितव्या । नखान् मुचतीति नखमुचानि धनुषि । मूत्रानि निमुनतीति मूत्रनिमुनो रथ । की मोदते कुमुद । समे तिष्ठतीति ममस्थ । नियमस्य । परितस्य ।

स्यः ॥ ९ ॥ सुपि वाचि तिष्ठते को भवति । अम्बुनामुक्त्यान आखूय । शलमोत्थ । अनिर्दिष्टार्थत्वात् स्वार्णे भावे भवति ।

दुहो पथ ॥ १० ॥ दुहे सुपि वाचि को भवति धरचातादेश । वाम दोग्धीति कामदुहो धर्म ।

* तुन्दशोके परिमृजापनुदोऽलससुखाहरे ११
तुदशोकयोर्नाचोरान्या को भवत्यलससुखाह-
रयो । तुद परिमार्ष्टि तुदपरिमृजोऽलस । शोकमपनुदतीति शोकापनुद पुत्र । तुदपरिमार्ज आतुर । शोकापनेदो धर्माचार्योऽन्यत्र ।

गष्टरू ॥ १२ ॥ गायते कर्मणि वाचि ट्ठ् भवति । वक्र गायतीति वक्रग । वक्रगी ।

सुरासीध्वोः पिनः ॥ १३ ॥ सुरासीध्वो वाचो पिनतेष्टरू भवति । सुराप । सुरापी । सीधु प । सीधुपी ।

* ओऽईः ॥ १४ ॥ कर्मणि वाचि अर्हतेर-
स्यो भवति । राज्मार्ह । पूजामर्हतीति पूजार्हो जिन । पूजार्हो प्रतिमा ।

* ध्वनोऽमूत्रे ॥ १५ ॥ असूत्रे वाचि घृत्रो ऽस्यो भवति । गणधर । शशधर । असूत्र इति किं ? सूत्रधार ।

शम्यस्थो धोः स्त्री ॥ १६ ॥ शमिवाचि स्थावर्निताञ्जेलस्यो भवति स्त्री । शमन । शकर । शकट । पुनर्धुमदृण वाधकामप्रार्थ । तेन शुनिकये हेत्यादिना परत्वादत् माभूत् । शकरा नाम परिव्राजि-
या । अस्य इति किं ? शस्य । स्थाविति किं ? शकरी जिनविद्या ।

स्तम्बेरमर्कणैजपौ ॥ १७ ॥ एतौ हस्ति-
नि सूचके च निपायन्ते यौ । स्तम्बेर्मो हस्ती । कर्णेजप सूचक ।

+ शक्तिलांगलांकुगण्टितोमरधनुर्घटे ग्रहः १८
शक्त्यादिपु वाक्षु प्रहरेत्यो भवति । शक्ति गृह्णातीति शक्तिग्रह । रामलग्रह । अकुनलग्रह । मरुटिग्रह । तोमरग्रह । धनुर्ग्रह । घटग्रह । एण्विति किं ? कमडलुग्राह ।

+ सूत्रे धारणे ॥ १९ ॥ सूत्रे वाचि प्रहरेत्य स्व-
धारणेश्चै । सूत्रग्रह । सूत्रग्राहोऽन्य ।

* दुर्धयोऽनुत्सेधे ॥ २० ॥ कर्मणि वाचि द्वजोऽन्यो भवति वयस्यदुस्सेधे च गम्यमाने । कथचहर क्षत्रियकुमार । अशहर पुत्र । वयोऽनु-
त्सेधे इति किं ? भारहार ।

आडि शीले ॥ २१ ॥ कर्मणि आडि च
वाचि शीले द्वजोऽन्यो भवति । पुष्याप्याहरत्येव शीत् पुष्याहर । सुषाहर । आडितीति किं ? पुष्पा-
णि हर्ता ।

* दृतिनाथे पशाविः ॥ २२ ॥ दृतिनाथ-
योर्नाचार्हैज पशानर्थे कर्तार इर्भवति । दृति चर्ममयी खल्वा हरतीति दृतिहरि । नाथहरि पशु । दृति-
हारोऽन्य ।

फलेग्रहात्मशरिक्लिंभरिः ॥ २३ ॥
एते शब्दा निपायन्ते । फलानि गृह्णातीति फलेग्रहि
वृक्ष । आत्मान निर्भर्ति-आमभार । बुद्धिभरि ।
फलस्यैवमात्मदुःखोश्च सुम् निपायन्ते ।

शकृत्स्तेने वत्तग्रीहो क्लुः ॥ २४ ॥
शकृत्स्तेनोयौ वृत्रो क्ले ग्रीहो चार्थे इर्भवति । शकृत्परि वत्त । क्लृत्परि ग्रीहि । शकृत्कारो-
ऽन्य ।

क्रियच्चद्वहुप्यः ॥ २५ ॥ क्रियादिद्व
वाक्षु क्लृत्रोऽन्यो भवति । क्रियार । क्रियार । यन्त्र ।
तन्त्र । बहुकर ।

* स्थिदिवादिभानिशाप्रभास्करांता-
नंतादिनांताल्लिपिलिनि शलिभक्तगाढदृष्टु-
र्नधारः कर्तृचित्रक्षेत्रेऽन् ॥ २६ ॥ स्थितकन्ध

दिवादिपु च वाक्षु कृत्रोऽद् ल्यो भवति । एककर । द्विकर । त्रिकर । चतुष्कर । दिवाकर । विभाकर । निशाकर । प्रभाकर । भास्वर । कारकर । अनकर । अनतकर । आदिकर । नादीकर । लिपिकर । लिम्बिकर । बलिकर । भक्तकर । बाहुकर । अहस्कर । धनुष्कर । जघाकर । अस्फर । कर्तृकर । चित्रकर । क्षेत्रकर । टकोरा ड्यर्थ ।

हेतुशीलानुलोम्येऽशब्दश्लोककलहगाथावैरचाटुसूत्रमंत्रपदे ॥ २७ ॥ शब्दादिवर्जिते कर्मणि वाचि कृत्रोऽद् स्यात् हेतौ शीले आनुलोम्ये चार्थे । यश्च करोतात्यत्र हेतु यश्च स्फर्गं निदा । कुलकर धन । तीर्थकरो जिन । शोककरा कन्या । श्राद्ध करोतीत्यत्र शील श्राद्धकर । समासकर । पूनाकर । प्रेपण करोतीत्यत्र मनुकूल प्रेपणकर । वचनकर । हेत्यादिष्विति किं ? काटकार । अशब्दादीति किं ? शब्दकार । श्लोककार । कलहकार । गाथाकार । वैरकार । चाटुकार । सूत्रकार । मन्त्रकार । पदकार ।

कर्मणि भृतौ ॥ २८ ॥ कर्मशब्दे वाचि कृत्रोऽद् ल्यो भवति भृतौ गम्यमानाया । कर्मकर । कर्मकरी । भृतानिति किं ? कर्मकार ।

+ पार्श्वदिषु श्योऽः ॥ २९ ॥ पार्श्वदिषु मुनेषु वाक्षु शीलोऽन्यो भवति । पार्श्वाम्या शैते पार्श्वशय । पृष्ठशय । उत्तान शैते—उत्तानशय ।

* आधारे ॥ ३० ॥ आधारे वाचि अत्यो भवति शीले । खे शैते खेशय । खशय । गर्तशय । दरीशय ।

* चरोऽद् ॥ ३१ ॥ आधारे वाचि चरेरद् भवति । कुशु चरतीति कुरुचर । कुरुचरी । मद्रचर । मद्रचरी ।

मिक्षासेनाद्राये ॥ ३२ ॥ मिक्षादिषु वाक्षु चरेरद् भवति । मिक्षा चरतीति मिक्षाचर । मिक्षाचरी । सेनाचर । आदायचर ।

पुरांऽप्रतोऽग्ने मुः ॥ ३३ ॥ एषु वाक्षु

सरतेरद् स्यात् । पुरो धावतीति पुर सर । अग्रत सर । अग्नेसर । अग्नेसरी ।

पूर्वे कर्तरि ॥ ३४ ॥ पूर्वशब्दे कर्तृवाचिनि वाचि सरतेरद् स्यात् । पूर्व सरति धावति इति वा पूर्वसर । पूर्वसरी । कर्तरीति किं ? पूर्व दश सरतीति पूर्वसार ।

एजेः खश् ॥ ३५ ॥ कर्मणि वाच्येजे खश् भवति । अगान्येज्यतीति—अगमेजय । जन मेजय । अरिमेजय ।

+ शर्द्धललाटवाते हाकृतपाजः ॥ ३६ ॥ शर्द्धादी वाचि यथासख्य हाकादे खश् वा स्यात् । शर्द्ध जहतीति शर्द्धजहा मृगा । ललाटतप सविता । वातमजा मृगा ।

+ शुनीस्तने घेटः ॥ ३७ ॥ शुनीस्तनयोर्वाचो घेट खश् भवति । शुनी धयतीति शुनिधय । स्तनधय ।

+ नाडीनासिकामुष्टिघटीखरीवाते धमश्च ॥ ३८ ॥ एषु वाक्षु ध्मो घेटश्च खश् स्यात् । नाडी धमतीति नाडिधम । नाडिधय । नासिकधम । नासिकधय । मुष्टिधम । मुष्टिधय । घटिधम । घटिधय । खरिधम । खरिधय । वातधम । वातधय ।

+ पाणौ ॥ ३९ ॥ पाणौ वाचि ध्म खश् स्यात् । पाणिधमा पथिका ।

उदि कूले रुज्वहः ॥ ४० ॥ उत्पूर्वाम्या रुजिवहिभ्या कूले वाचि खश् स्यात् । कूलमुद्र जतीति कूलमुद्रज वृक्ष । कूलमुद्रह ।

वहाभ्रे लिहः ॥ ४१ ॥ वहाभ्रयोर्वाचो लिहे खश् स्यात् । वह ल्हेतीति वहलिहा गौ । अभ्रलिह प्रासाद ।

मितनखपरिमाणे पचः ॥ ४२ ॥ मितादिषु वाक्षु पचे खश् स्यात् । मितपचा कन्या । नखपचा यनागू । प्ररपच कुल । द्रोणपचा स्थाली ।

प्रियवशे वदः ॥ ४३ ॥ प्रियवशयोर्वाचो वदे खश् स्यात् । प्रियवद । वशवद ।

* कूलाभ्रकरीणे कपः ॥ ४४ ॥ कूलादिषु
वाक्षु कपेः सञ् भवति । कूलं कपयतीति कूलंकपा
नदी । अभ्रकपो वायुः । करीपंकपा वात्या ।

* सर्वे ॥ ४५ ॥ सर्वशब्दे वाचि कपेः खञ्
स्यात् । सर्वकपो विप्रः ।

* सहेः ॥ ४६ ॥ सर्वे वाचि सहेः खञ्
स्यात् । सर्वे सहंते सर्वसहाः सूरयः ।

* विध्वस्तित्ठे तुदः सखं ॥ ४७ ॥

एष वाक्षु तुदेः सञ् स्यात् । वाचः-सकारस्य च खं ।
विधुतुदो राडः । अस्तुदो वैचः । तिलंतुदो वायुः ।

* द्विपत्परे तापेः खञ् तः ॥ ४८ ॥

द्विपति तकाराति परे च वाचि तापेः खञ्
भवति । वाचस्तकारस्य च खं । द्विपतस्तापयतीति
द्विपतपः । परंतपः ।

* वाचंयमो वृती ॥ ४९ ॥ वाक्पूर्वाद् यमेः
खञ् अमश्चानुप निपात्यो व्रतिनि गम्यमाने । वाचं
यच्छतीति वाचयमो व्रती । वायामोऽन्यः ।

* मृत्पृथिव्यभारिदम्पसहः खौ ॥ ५० ॥

एभ्यः कर्मणि मुपि च वाचि खञ् स्यात् खौ ।
विश्वभरा मूः । रथेन तरतीति रथतरो राजा ।
पति वृणोति वृणुते वा पतिवरा कन्या । शत्रुंजयो
गिरिः । युगं धारयतीति युगंधरो राजा । अरिं
दाम्पयति अरिदमः । शत्रुंतपः । शत्रुसहः । खाप्रिति
किं ? भूमिभारः ।

* मेघर्तौ कुः ॥ ५१ ॥ मेघर्तौर्वाचोः कृञः
खञ् स्यात् । मेघकरः । शक्तिकरः ।

* भये ॥ ५२ ॥ भये वाचि कृञः खञ्
स्यात् । भयकरः ।

* क्षेमप्रियमद्रेऽण च ॥ ५३ ॥ क्षेमादौ वाचि
कृञः खञ् स्यादण च । क्षेमकरः । क्षेमकारः ।
प्रियकरः । प्रियकारः । मद्रकरः । मद्रकारः ।

* पुरंदरभगंदरेमदासुर्यपश्योप्रंशयाः

॥ ५४ ॥ पुरंदरादयः शब्दाः खजंताः खसंताथ
निपात्यंते । पुरं दारयतीति पुरंदरः । पूःशब्दे वाचि
दापेः खजभवता च वाचो निपात्या । भगंदरो
न्यायिः । खञ् । इरया माघति-इरमदः । इराशब्दे

वाचि मदेः खञ् । न सूर्य पर्यतीति अमूर्यपश्याः
राजदाराः । उग्रंशयः । सूर्ये नञ्पूर्वे उग्रे च वाचिः
दशोः-खञ् ।

* सुभगाद्यस्यूलपलितनद्रांप्रियेऽञ्चौ
चौ भवः स्तुख् स्तुकञ् ॥ ५५ ॥ सुभगादिषु अञ्च्य-
तेषु च्यर्थे वर्तमानेषु वाक्षु भूयोः स्तुख् स्तुकञ्चौ ल्यौ
स्तः । असुभगः सुभगो भवति सुभगंभविष्णुः ।
सुभगंभावुकः । आढ्यंभविष्णुः । आढ्यभावुकः ।
स्थूलंभविष्णुः । स्थूलंभावुकः । पलितंभविष्णुः ।
पलितंभावुकः । नद्रंभविष्णुः । नद्रंभावुकः । अंधं-
भविष्णुः । अंधंभावुकः । प्रियंभविष्णुः । प्रियंभावु-
कः । अञ्चाविति किं ? सुभगांभविता । सुभगांभावकः ।

* कुः करणे खनद् ॥ ५६ ॥ सुभगादिषु
अञ्च्यतेषु च्यर्थे वर्तमानेषु वाक्षु कृञः खनद् स्यात्
करणे कारके । असुभगं सुभगं कुर्यन्नेनेन सुभगक-
रणं । आढ्यकरणं । स्थूलंकरणं । पलितकरणं । नद्रं-
करणं । अंधंकरणं । प्रियकरणं ।

* भावे चाशितंभवः ॥ ५७ ॥ आशितंभ-
वो निपात्यते भावे करणे च । आशितस्य भवनं आ-
शितंभवः । आशितो मयश्चनेनेति आशितंभव ओ-
दनः । आशिते वाचि मुचः खञ् ।

+ गमेः खचखडाः ॥ ५८ ॥ मुपि वाचि
गमेः खञ् खड् दथ स्यात् । तुरां गच्छति तुरंगमः ।
तुरंगः । तुरगः । पतगः । पतगः । पारगः । अन्त-
गः । अतगः । दूरगः । सर्वगः । गुरुत्वगः ।
अनंतगः ।

+ विहायो विह् च ॥ ५९ ॥ विहायसो वि-
हदिशः स्यात् गमेः खञ् खहाश्च स्युः । विहायसा
गच्छतीति विहगमः । विहगः ।

+ सुदृम्यापारे डः ॥ ६० ॥ सुदुसोर्वाचोर्ग-
मेडो भवति आधारे कारके । सुरेन गम्यतेऽस्मिन्
इति मुगः पथाः । दुर्गो गिरिः ।

+ निशि देशे ॥ ६१ ॥ निशि वाचि गमेडो
भवति देशे गम्यमाने । निर्गम्यतेऽस्मिन्नि-
निर्मो देगः ।

+ उरगः ॥ ६२ ॥ उरसा गच्छति—उरग ।
इसखे निपात्यते ।

आशिषि प्रः ॥ ६३ ॥ आशिष्यै हतेडो
भवति । तिर्मि हतु इत्याश्रित तिमिह । श-
शुह । पापह ।

* क्वचिदपे ॥ ६४ ॥ अपे वाचि हते क
चिहो भवति । क्लेशापह । तमोपह ।

कुमारशीर्षे णिन् ॥ ६५ ॥ एतयोर्वाचो
हतेर्णिन् स्यात् । कुमार हति कुमारवाती ।
शीर्षवाती ।

* टगमर्त्ये ॥ ६६ ॥ कर्मणि वाचि हतेष्ट्
मन्वमर्त्ये कर्तरि । वातघ्नमात्रिकु क्षीर पिच्छ
माहिय पय । पनित्री पणिरखा । अमर्त्ये इति किं ?
पापघातो मुनि ।

जायापत्न्योर्लक्षणे ॥ ६७ ॥ जाया पति
इत्येतयोर्वाचो हतेष्टक स्यात् लक्षण्यति कर्तरि ।
जायाम् पुन । पतिर्नी पुत्री ।

शकि हस्तिकवाटे ॥ ६८ ॥ अनयोर्वाचो श-
क्ये हतेष्टक स्यात् । हस्तिघ्न । कनाटघ्न । शकीति
किं ? हस्तिघातो व्याध उपायेन ।

* राजघः ॥ ६९ ॥ राजनि वाचि हतेष्ट्
घत्न दिख च निपात्यते । राजान हतीति राजघ ।

स्पृशोऽनुदके क्विबः ॥ ७० ॥ अनुदके
सुपि वाचि स्पृशे क्विर्भवति । घृत स्पृशतीति घृत
स्पृक् । तेलस्पृक् । अनुदक इति किं ? उदकस्पर्श ।

ऋत्विगादभृग्भृग्दिगुष्णिगं सुयुजिङुचः

॥ ७१ ॥ ऋत्विगादय क्वता निपात्यते । अ
चादेशे क्विप् भवति । ऋतून् ऋतौ वा यजते ऋत्विक् ।
भृणोतीति दष्टृक् । भृषेर्द्विव । सृजति तामिति
सृक् । सृजेर्भलायै क्विरमामयश्च । दिशति तामिति
दिग् । उल्लिखति उष्णिक् । उत्सृंस्य क्विदेः क्विग्य-
त्तय पन च । प्राङ् । सुड । रुड् ।

* कर्मणीये त्यदाद्यन्यसमाने दृशाष्टक सक्
च ॥ ७२ ॥ त्यदादौ अन्यशब्दे समाने च कर्मणि
इवार्थे उपमाने वाचि दृशेष्टक सक् क्विश्च स्यात् ।

त्यामिन् पश्यति स इव दृश्यते वा त्यादश । त्यादक्ष ।
त्यादक् । तादश । तादक्ष । तादक् । नादशी ।
यादश । यादक्ष । यादक् । अन्यादश । अन्याद-
क्ष । अन्यादक् । सदश । सदक्ष । सदक् । सदशी ।
कर्मणीति किं ? स इव पश्यति । इव इति किं ? य
पश्यति यदर्श । तदर्श ।

मन्वन्कनिव्विचः क्वचित् ॥ ७३ ॥

सुपि वाचि धोर्मन् वन् कनिप् निच् च त्या क्वचिद्
दृश्यते । सुष्ठु शृणाति मुरार्मा । हिनोति हेमा । नि-
जाना । अप्रेगामा । प्रातरित्वा । कृत्वा । वेष्ट । जाग ।

क्विप् ॥ ७४ ॥ धो क्विप् क्वचिद् दृश्यते ।

अतरिक्षे सौदति—अतरिक्षसत् । प्रसत् । शतसुः ।
प्रसू । अडसू । पित् । चित् । जित् । तत्त्वमित् ।
कर्मचित् । निदिद् । गोधुक् । अश्वयुक् । बलमित् ।
रज्जुजित् । अग्रणीः । सत्राट् । भासनशील्ये भा ।

अदोऽनन्ने ॥ ७५ ॥ अन्नवर्जिते सुपि

वाचि अदे क्विप् भवति । सस्यमत्तीति सस्यात् ।
वृक्षात् । अनन्न इति किं ? अन्नादः ।

ऋव्ये ॥ ७६ ॥ ऋव्ये आममासे वाचि
अदे क्विप् स्यात् । ऋव्यात् ।

भजो णिवः ॥ ७७ ॥ सुपि वाचि भजेर्णिव-
र्भवति । अर्धभाक् । अशभाक् । स्वर्गभाग् । मोक्षभाग् ।

* शीलेऽजातो णिन् ॥ ७८ ॥ जातिवर्ज-
ते सुपि वाचि धोर्णिन् भवति शीले गन्यमाने ।
उष्ण भुक्ते इत्येव शील उष्णभोजी । शीतभोजी ।
शील इति किं ? उष्णभोज । अजाताविति किं ?
शीलीन् भोक्ता ।

साधौ ॥ ७९ ॥ साधुर्थे धोर्णिन् भवति ।
साधुकारी । साधुदायी । मित्रदायी । भोजनकारी ।

+ ब्रह्मवादी ॥ ८० ॥ ब्रह्मणि वाचि वदेर्णिन्
निपात्यते । ब्रह्म वदतीति ब्रह्मवादिन् ।

कर्तरीवे ॥ ८१ ॥ कर्तृवाचिनि इवार्थे
वाचि धोर्णिन् स्यात् । उष्ट्र इव क्रोशतीति उष्ट्रक्रो-
श । घ्राक्षरार्थ । सिंहनादी । कर्तरीति किं ?
शीलीनिन भुक्ते कोद्रान् । इव इति किं ? उष्ट्रान्
क्राशति ।

* घताभीक्ष्ण्ये ॥ ८२ ॥ सुपि याचि धोर्णिन्
स्यात् व्रते आभीक्ष्ण्ये च गम्यमाने । पार्श्वेन ऋते
इत्येव व्रतमस्य पार्श्वशायी । इमशानवानी । आताप-
श्यायी । पुनः पुनः क्षीर पिबतीति क्षीरपायिणोऽ-
ध्याः । कयापपायिणो गाधारयः । सुरापायिणः प्राय्याः ।

* मन्यात् ॥ ८३ ॥ सुपि याचि धोर्मन्वते-
र्णिन् भवति । शोभनमानी । पटुमानी ।

* स्वश् स्वस्य ॥ ८४ ॥ स्वस्यामनः सुपि
याचि मन्यतेः राश्र स्यात् णिन् च । पडितमात्मान
मन्यते पडितमन्यः । पडितमानी । सर्वज्ञमन्यः ।
सर्वज्ञमानी ।

* व्यमौ भवो भूते ॥ ८५ ॥ म्यन्वोवचो-
र्भरतेर्णिन् स्यात् भूतेऽतीतिऽर्थे वर्तमानात् । विमू-
तमान् निभावी । अभिभानी । भूत इति किं ।
निभयति ।

करणे यजः ॥ ८६ ॥ करणे कारके याचि
यजेर्णिन् भवति भूतेऽर्थे । अग्निष्टेगिन इष्टान्-अग्नि-
ष्टेमयाजी । वाजपेययाजी । राजसूपयाजी ।

* कर्मणि घ्नः कुरस्यः ॥ ८७ ॥ कर्मणि
याचि हतेभूतेऽर्थे णिन् स्यात् कुस्यधेत् कर्ता । पितर
हतान् पितृघाती । मातृघाती । पितृव्यघाती ।
मातृघाती । कुस्य इति किं । चौर हतान् ।

* इन् विक्रयः ॥ ८८ ॥ कर्मणि याचि वि-
श्रान्तः इन् स्यात् भूतेऽर्थे कुस्यधेत् कर्ता । तैल
निकीतान् तैलनिकयी । सोमनिकयी । कुस्य इति
किं । धान्याविक्रायः ।

* ब्रह्मभूणष्ट्रे विवष् घ्नः ॥ ८९ ॥
ब्रह्मादिषु वाक्षु हतेः क्विप् स्यात् भूते । ब्रह्माण हत-
वान् ब्रह्महृत् । भूणहा । वृणहा । नियमोप ।
ब्रह्मादिषु भूते क्विप्त्रेन नान्य । ब्रह्मादिषु एव हते
क्विप्त्रिणि द्विधा नियम । मित्र हतवान् ।

सुसुर्मपापमंत्रपुण्ये कुः ॥ ९० ॥ एष
वाक्षु वृत्र क्विप् भवति भूते काले । सुसु कृतवान्
सुकृत् । कर्मकृत् । पापकृत् । मत्रकृत् । पुण्यकृत् ।
अथमपि नियम — स्वादिष्टेन कृत् क्विप् नान्यास्मि-
न् । सूत्रकार ।

सोमे सोः ॥ ९१ ॥ सोमे वाचि मुञ-
क्विप् स्यात् । सोम मुतगोन् सोममुत् । सोम-
मुतो । सोममुतः । अथमपि नियमः—सोमे एव
मुञ्ज. क्विप् नान्यास्मिन् । सुरासायः ।

अग्नौ चेः ॥ ९२ ॥ अग्नौ वाचि चित्रः
क्विप् भवति । अग्निं चितवान् अग्निचित् । अग्नि-
चितौ । अग्निचितः । अथमपि नियमः—अग्नावेव
चित्रः क्विप् नान्यत्र । बुध्यचायः ।

* कर्मण्यग्न्यर्थे ॥ ९३ ॥ कर्मणि वाचि चिनो-
तेर्धो भूते कर्मणि कारके क्विप् भवत्यग्न्यर्थेऽभिधेये ।
स्येन इन चित स्येनचित् । कक्चित् । रथ-
चकचित् ।

दृशोः ववनिष् ॥ ९४ ॥ कर्मणि वाचि दृशोः
क्वनिष् स्यात् भूते काले । निषं दृष्टान् विश्वदृष्टा ।
मेदृष्टा । सर्वदृष्टा ।

* राजसदे युधिक्रोः ॥ ९५ ॥ राशि सदे
च वाचि युधिरुम्यां क्वनिष् स्यात् । राजान
योधितवान्-राजयुष्वा । राजकृत्वा । सह युद्वान्-
सहयुष्वा । सहकृत्वा ।

+ जनोऽनौ दः ॥ ९६ ॥ अनौ वाचि ज-
नेर्दो भवति । पुमांसमनुजाता पुमनुजा स्त्री । स्य-
नुजः । अनुज ।

+ ईपि ॥ ९७ ॥ ईवते वाचि जनेर्दः स्यात् ।
मदुराया जातः मदुरज । अम्सुज । वरुमीज ।
जळज । अगजः ।

+ कायामजाती ॥ ९८ ॥ काते जाति-
वर्जिते वाचि जनेर्दः स्यात् । जाड्याज्जात जाड्यज
दुःख । सतोपज सुख । सकल्पजः काम । अजा-
त्तामिति किं । अधाज्जातः ।

+ क्वचित् ॥ ९९ ॥ क्वचिदन्यस्मिन् वाचि
जनेर्दो भवति । द्विर्जातः-द्विजः । स्त्रीन्यो जात
स्त्रीजमृत् । क्षत्रियज युद्ध । ब्राह्मणजः पशुपथः ।
अजः । प्रजाः । मुडजा । कैराजा । क्वचिन्न
स्यात्—गृहस्थो जातः । क्वचिदन्यत-भातीति
भ । अततीति अः । कायतीति कः । खन्यते इति
ख । अततीति अ ।

तः ॥१००॥ धोर्भूते तसंज्ञकस्त्यो भवति ।
क्रियते स्म कृतः । करोति स्म कृतवान् ।

यज्ञसोर्ध्वनिष् ॥ १०१ ॥ यज्ञसुम्यां
ह्वनिष् स्यात् । इष्टवान् । यज्ञा । यज्वानौ । यज्वा-
नः । मुन्या । मुत्वानौ । मुत्वानः ।

जूपोऽजृ ॥ १०२ ॥ जूप अतृ इत्ययं त्यो
भवति । जर्णवान् । जरन् । जरंतौ । जरतः ।

* लिटः क्वसुकानौ ॥ १०३ ॥ धोः
परस्य लिटः स्थाने क्वसुकानौ स्तः । पेचिवान् ।
ररज्वान् । पेचानः । ररजानः ।

* वस्सदिष्श्रोः क्वसुः ॥ १०४ ॥
एभ्यो लिटः क्वसुः स्यात् । अनूपिवान् । उपसेदि-
वान् । उपेपिवान् । शुभ्रुवान् ।

* अनाश्वान् ॥ १०५ ॥ नञ्पूर्वात् अना-
तेर्लिटः क्वसुः स्यादिवभावश्च निपात्यः । अना-
श्वान् तपक्षकार ।

* कर्तयन्वानः ॥ १०६ ॥ वंचेननुपूर्वात्
कर्तरि कारके कानो निपात्यः । अनूचानो व्रतो-
पपन्नोऽनापन्नान्नपारगो वा । कर्तरीति किं ! अनूक्त ।

लुह् ॥ १०७ ॥ धोर्भूते काले लुह् स्यात् ।
अहोर्पात् । अकार्पात् । अपाक्षीत् ।

* वसो निक्ष्यंत्ययामास्वापे ॥ १०८ ॥ निशि
वृमेर्लुह् स्यात् लङोपवादः भूते अंत्ययामास्वापे गम्यमाने
क्व भवानुपितः । अहमत्राऽवाप्त । अंत्ययामास्वाप
इति किं ! अमुत्रानमं ।

अनघतने लङ् ॥ १०९ ॥ अनघतने

१ । नितोऽस्तानायाः पश्चिमयामे कोऽपुपितः सं यामम-
पेधमनुमः, केन चिन्. क. मडाऽपुपितः इति पृष्टः प्रजाचष्टे
हर्मिभ्रंशे कथेऽऽने चानुप्रवासात्ममिति ततोऽप्यनीलेऽनघतने
कनादिरेनि लुह् प्रायाः । नचामनुहृतमपि स्वार्थे लङ् १-अमुना-
सादिरेनि ।

२ । अन्त्याप्यं पुराणादन्त्याप्यात् सत्येनाजिदोऽघन-
कतः अहमत्राऽप्रेदंयत्र हा । न दिदोऽघनतो यस्मिन्
एभिर् न भूतघनवेऽपि मुन्नात्राऽपिपेयात् लङ् ।

भूते धोर्लङ् भवति । अभवत् । अपठत् । अरात् ।
अपुनात् ।

+ ख्याते दृश्ये ॥ ११० ॥ ख्याते लोका-
विज्ञाते भूतेऽनघतने दृश्ये प्रयोक्तुः दृष्टिविषये
वर्तमानाद्धोर्लङ् भवति । लिङोपवादः । अदहत्
यवनः साकेतं । ख्यात इति किं ! जगाम प्राभं ।
दृश्य इति किं ! जघान कंसं किल वामुदेवः ।

* स्मर्थेऽप्यदि लृट् ॥ १११ ॥ स्मृति-
वचने यच्छब्दवर्जिते वाचि भूतेऽनघतने वर्तमाना-
द्धोर्लृट् स्यात् । लङोऽपवादः । अभिजानासि
मित्रोर्जयंते नेमिस्वामिनं वंदिष्यामहे । स्मरसि मान्य-
खेटे वत्स्यामः । अपदीति किं ! अभिजानासि पुत्र
यत् लुलुकपुरे अवसाम ।

* वा साकांशे ॥ ११२ ॥ साकांशेऽर्थे
भूते स्मर्थे वाचि लृट् स्यात् वा । स्मरसि देवदन
कास्मीरेषु वत्स्यामः तत्रोदनात् भोक्ष्यामहे । का-
स्मीरेष्ववसाम । तत्रोदनात् अमुंमहि ।

परोक्षे लिट् ॥ ११३ ॥ भूतानघतने
परोक्षे वर्तमानाद्धोर्लिट् स्यात् । चकार । सुतोऽहं
किलऽत्रिललाप । मतोऽहं किल विचचार ।

+ निह्वेऽत्यंते ॥ ११४ ॥ अत्यंतनिह्वे भूते
अनघतनेऽर्थे धोर्लिट् स्यात् । किं त्वं गत्वा कलिगोषु
स्थितोऽसि । किं कलिगान् जगाम । नाहं कलिगान्
जगाम । नाहं कलिगान् ददर्श । सर्वं मूढतोऽपल-
पतीत्यर्थः ।

* ह्राश्वगुगांतःप्रश्ने लृट् च ॥ ११५ ॥
ह्राश्वतोर्वाचोऽयुगात्.प्रश्ने च पचर्नाभ्यंतरं प्रष्टव्ये
पराक्षे लृट् स्यात् लिट् च । इति हाकरोत् । इति
ह चकार । शश्वदकरोत् । शश्वच्चकार । किमदात्
पुरोऽतिथिभ्यो दान । किं ददौ पुरोऽतिथिभ्यो
दान । ह्राश्वगुगांतःप्रश्ने इति किं ! जघान क्रिया-
श्रमिषं त्रिपुष्टः ।

पुरि लुह् वा ॥ ११६ ॥ पुरान्घ्ने वाचि
भूतेऽनघतनेऽर्थे वर्तमानाद्धोर्लृट् वा भवति ।
अनामुर्हि पुरा छात्राः । अवमजिद् पुरा छात्राः ।
ऊपुर्हि पुरा छात्राः ।

लट् ॥ ११७ ॥ पुराम्पदे वाचि भूतेऽन-
शतनेऽर्थे वर्तमानाद्धोर्लट् भवति । वसतीह
पुरा उक्ता ।

सो ॥ ११८ ॥ स्मे वाचि भूतानशतनेऽर्थे
षोर्लट् स्यात् । वृच्छति स्म सुप्रमार्थे पुरा युज्यते स्म
निकाशरा । मुलेचनार्थ युज्यते स्म पार्थिवान् ।

+ ननां पृष्टोक्तौ ॥ ११९ ॥ पृष्टस्योक्तौ
प्रतिनचने भूतेऽर्थे वर्तमानाद्धोर्ननो वाचि लट्
स्यात् । किमनार्थी कट देन्दच' । ननु वरोभि गो ।
किमयोच किंचिपुन' । ननु मनीमि ।

सति ॥ १२० ॥ सति सप्रतिफाले षोर्लट्
भवति । भवति । नयति । तरति । पद्यप्रम-
नाय स्तौमि ।

पृह्यजोः शानः ॥ १२१ ॥ पृह्यन्त्या
धो शानो भवति । यजमान । यजमान ।

वयःशक्तिशालि ॥ १२२ ॥ एवर्थे धो
शान स्यात् सति काले । वति क्वचं पर्यस्यमाना ।
वति कई निप्राणा । कर्ताह पवमाना । वतीह
समभाना । कर्ताह मडयमाना । कर्ताह जानाना ।

धारीडः शनकृच्छे ॥ १२३ ॥ सति काले
धारीड्या शत इत्यव लो भवत्यकृच्छे सुखसाधये ।
धारयन् धर्मशास्त्र । अधीयन् जैनेन्द्र । अकृच्छ
इति किं' वृच्छेण धारयति । कृच्छेणाधीते ।

* मुञ्चद्विपर्येः सव्यारिहास्ये ॥ १२४ ॥
एव्य सव्यादिपर्येणु शत इति स स्यात् । रने
सुन्वत सत्रिण यजमाना । द्विपन् शतु । अर्हन्
विद्या । मुग मुन्वति । द्वेष्टि भार्य पति । चारो
वधमर्हलम्बन ।

* शीलधर्मसाधौ तृन् ॥ १२५ ॥ एवर्थे धु
धोस्तृन् भवति सति काले । करपाशील कर्ता
वठाल । यदिता जनापनादान् । मुञ्चनधर्माण-
वधुमदा मुञ्चयितार श्रापिच्छायना भवति । श्रादे
सिद्धमन्मपहर्चार आह्वरका भवति । साधु गच्छ-
तीति गता खल । सखीलगतैराध ।

* भूभाज्यलङ्कृन्निराकृत्वमनोत्पचोत्प-
तोन्मदकृच्यपनपृदृष्टसहचर इण्युः ॥ १२६ ॥

मति काले म्यादिम्य इण्युभेवति शीलायर्थे । भन-
नर्माड भननधर्मा साधु वा भनतीति भणिण्यु ।
एव-भ्राजिण्यु । अट्भरिण्यु । निराकरिण्यु ।
प्रजनिण्यु । उभचिण्यु । उर्यतिण्यु । उन्मदि-
ण्यु । राचिण्यु । अपत्रिण्यु । वरिण्यु । वरि-
ण्यु । सरिण्यु । चरिण्यु ।

ग्लभूमिस्यो ग्लुः ॥ १२७ ॥ एव्यः
शीलादौ सति काले ग्लुभेवति । ग्ल्यासु । भूण्युः ।
त्रिण्यु । स्यासु ।

त्रसृष्टृष्टृक्षिपः वनुः ॥ १२८ ॥ प्रसादे-
वत्यु स्यात् । वसु । वसु । वृण्यु । क्षिण्यु ।

* शंभ्यो विनिष् ॥ १२९ ॥ शमादिभ्यो-
ऽडम्य शीलादौ सत्यर्थे विनिष् स्यात् । शमी ।
दमी । तमी । शमी । शमी । क्षमी । इमी । प्रमादी ।

बुदात्तुपुपुपुपुपुपुपुगल्यनरनभजा-
भ्यात् ॥ १३० ॥ एव्यो विनिष् स्यात्
शीलादौ । दोही । अनुरोपी । दीपी । द्वेपी । द्रोही ।
योगी । त्यागी । रागी । भागी । अभ्याघाती ।

आडि यम्यस्त्रीदुमुपः ॥ १३१ ॥
यमादेराडुर्षाद् विनिष् स्यात् शीलादौ सत्यर्थे ।
आपामी । आपाती । आसीडी । अमोपी ।

वो कश्चिच्छलस्कृत्यसंभः ॥ १३२ ॥
वो वाचि कनादेः विनिष् भवति । विक्रापी । विरे-
की । विलासी । निन्वपी । निन्वपी ।

* लपोऽपे च ॥ १३३ ॥ अपे वो च वाचि
शीलादौ सत्यर्थे लपोविनिष् स्यात् । अपलापी ।
विलासी ।

* चरोऽतौ च ॥ १३४ ॥ अतौ अपे च
वाचि चरोविनिष् स्यात् । अतिचारी । अपचारी ।

* मे लब्धसद्रुमयः ॥ १३५ ॥ मे वाचि लना-
देर्विनिष् स्यात् । प्रजापी । प्रजासी । प्रजापी । प्रमाथी ।

* वरुः ॥ १३६ ॥ मे वाचि वदिस्म्या
विनिष् भवति । प्रमादी । प्रमादी ।

* परौ दहमुद्दय ॥ १३७ ॥ परौ वाचि द-
हिमुद्दिह्या वस्म्या च विनिष् भवति । परिदाही ।
परिभोही । परिवोही । परितारी ।

गत्वरः ॥ १६० ॥ गमिष्टत्वरप् मखं च
निपात्य । गत्वरः । गत्वरः ।

नमृकपिस्म्यजस्कृमाहिसदीपो रः ॥ १६१ ॥
एभ्यो रो भवति शीलादौ सत्यर्थे । नम्र मुखं । कम्पा
शान्ता । स्मेरं मुग्धं । अजलं तत्त्वं भावयामः । कम्पा
स्त्री । हिसः पापमतिः । दीपः प्रदीपः ।

* सन्निभशांस्त्रिदिच्छादुः ॥ १६२ ॥
सन्तंताद् मित्रादिश्च उर्भवति । चिन्तायुः । युमुयुः ।
युमुयुः । वीमनुः । भिन्नुः । आशुसुः । विन्दुः ।
इच्छुः । वेत्तेतुम् । इच्छतेश्च छो निपात्यः ।

* स्वप्नृष्णपो ब्रू ॥ १६३ ॥ स्वपादे
ब्रू भवति शीलादौ सत्यर्थे । स्वमृः । स्वमृजी ।
स्वमृजः । लृष्णः । धृष्णः ।

शृवंदादारुः ॥ १६४ ॥ आन्यामारुः
स्यात् । शारुः । वदार्हजिनात् ।

भ्यः कुकुक्कौ ॥ १६५ ॥ विभेतेः कुकु-
क्कौ स्तः । भीरुः । भीरुकः । भीरुकः ।

स्थेश्भासपिस्फसो वरः ॥ १६६ ॥
स्थादेर्वो भवति । स्थारः । ईश्वरः । भास्वरः ।
पेस्वरः । कस्वरः ।

यो यडः ॥ १६७ ॥ यातेर्वडतात् वरः
स्यात् । यायारः ।

+ सहबह्चल्पापतेरिः ॥ १६८ ॥
सहादेर्वडतात् इर्भवति । लासाहिः । जगहिः । जग-
चलिः । पापति ।

+ धात्रृष्णजननमेः किलिच् च ॥ १६९ ॥
एभ्यः शीलादौ किरभवति स च लिङ्घत् । दधिः ।
चक्रिः । ससि । जहिः । नेमिः । चकारात् शीला-
दर्थे उत्तरत्र नानुवर्तते ।

* संविपाद् भ्वाञ्ज्वौ डुः ॥ १७० ॥
समादिपूर्वाद् भुजः सत्यर्थे दुर्भवत्यखौ । समवर्तति
समुः जनिता । निमुः सर्वगतः । प्रमुः स्वामी ।
अखानिति किं ? विभूर्नाम कश्चित् ।

* पितृत्वाद्यः ॥ १७१ ॥ एते द्रुल्यांता नि-

पायते । मित द्रवतीति मितंठुः । शमुः । स्वयमुः ।

* इत्रः प्वो देवते ॥ १७२ ॥ दैवतेऽर्थे पूजः
इत्रो भवति । पमिरोऽर्हन् स मां पुनातु ।

* स्त्रुपौ करणे ॥ १७३ ॥ पुनः करणे
कारके इत्रः स्यात् खी ऋषौ चाभिधेये । दूयतेऽने-
नेति पेमिरो दर्भः । पमिरोऽयमृषिः ।

* लघुसूखनतिसहचरः ॥ १७४ ॥
एभ्यः करणे इत्रः स्यात् । लुनति तेनेति लपित्र ।
ववित्रं । सवित्र । खनित्र । अरित्र । सहित्र । चरित्र ।

* व्ययोद्गोर्घनः ॥ १७५ ॥ व्यादिभ्यः
हृतेर्वेनो निपात्यः । विहन्यतेऽनेनेति विघनः ।
अयोघनः । द्रुघनः ।

* स्तंवाद् घ्नश्च ॥ १७६ ॥ स्तवाद् घ्नः
घनश्च निपात्यः । स्तत्रो हन्यतेऽनेनेति स्तननः ।
स्तंनवनः ।

* वक्षपरिचं ॥ १७७ ॥ वक्षपरिघश्चन्द्रौ
निपात्येते । वहति अनेनेति वक्ष शकट । बह्येयः ।
परिहन्यतेऽनेनेति परिचः । हनेर्डल्यवौ निपात्यौ ।

प्वो हलकोलास्ये ऋट् ॥ १७८ ॥
पूज ऋट् भवति हलास्ये कोलास्ये च करणे ।
हलस्य पोत्र । कोलस्य पोत्र । तन्मुवनिव्यर्थः ।

* दाशनीशस्युक्त्तुत्सिमिन्पददंशमि-
हनहस्तोः ॥ १७९ ॥ एभ्यः करणे सति काले
ऋट् स्यात् । दाति तेन दात्र । नेत्र । शस्त्र ।
योत्र । योक्त्र । तोत्र । संत्र । सेक्त । पत्र । दम्प्रा ।
मेदं । नदृशी । स्तोत्र ।

* धात्री ॥ १८० ॥ घेटः धामन्धः कर्मणि
ऋट् निपात्यते । धयति दधति तामिति धात्री स्तन-
दायिनी आमलन्ती च ।

* जीन्मस्यर्चार्थशील्यादिभ्यः क्तः ॥ १८१ ॥
वीदृभ्यः मस्यर्थेभ्योऽर्चार्थेभ्यः शील्यादिभ्यश्च सति
काले क्तो भवति । त्रिमिदा-मिन्नः । त्रिभृषा-भृष्टः ।
राज्ञां मतः । राज्ञा बुद्धः । राज्ञामिष्टः । राज्ञा ज्ञातः ।
सतामर्चितः । सतां पूजितः । शीलितः ।
रक्षित । क्षात ।

उणादयो बहुलं ॥ १८२ ॥ उण् इत्ये-
वमादयस्त्वाः सति काले बहुलं भवति । कृवापा-
जिमिस्त्रदिसाप्यशून्य उण् । कारुः । वायुः । पायुः ।
जायुः । मायुः । स्वाहुः । साधुः । आशुः । ऋचि-
दन्तेऽन्यतोऽपि द्दवते । जरंडः । करंडः ।
प्रपिंडः । पूरंडः । शखः । क्वचिद् भूतेऽपि ।
कपितोऽसौ कपिः । ततोऽसौ तनिः । भसित-
भस्म । चरित्रं तत्र-चर्म । घृतं तत्र-वर्म ।

इति जैनैद्रव्याकरणे शब्दार्णवचंद्रिकायां
लघुवृत्तौ द्वितीयाध्यायस्य द्वितीयोपादः ।

तृतीयः पादः ।

— ० —

गम्यादिवत्सर्पति ॥ १ ॥ गम्यादयः
शम्याः वत्सर्पति काले साधवो भवति । गमिष्यती-
ति गमी प्राप्तं । आगामी नगरं । प्रस्थायी । भावी ।

लृट् ॥ २ ॥ वत्सर्पत्यर्थे षोर्लृट् स्यात् ।
करिष्यति । हरिष्यति । पदपते । अधेष्यते ।

* शोकानघतने लृट् ॥ ३ ॥ शोकेऽनघतने
वत्सर्पति षोर्लृट् स्यात् । इयं कदा गता । यैवं पादौ
निदधाति । अयं नु कदाऽपेता य एवमनाभियु-
क्तः । श्वः कर्ता । शोऽप्येता ।

पुरायावतोर्लृट् ॥ ४ ॥ एतयोर्काचोर्लृट्
भवति वत्सर्पत्यर्थे । पुराधीते । यावदधीते । पुरा
मुंक्ते । यावद् मुंक्ते ।

वा कदाकहोः ॥ ५ ॥ कदा कर्हि इत्ये-
योर्काचोर्लृट् स्यात् । कदा मुंक्ते । कदा मोक्षयते ।
कदा भोक्ता । कर्हि मुंक्ते । कर्हि मोक्षयते ।
कर्हि भोक्ता ।

* किरुचेऽर्थित्वे ॥ ६ ॥ किरुचे वाचि
वत्सर्पति काले वा लृट् भवदार्थित्वे गम्यमाने ।
को भवद्गम्यो मिश्रां ददाति, दास्यति, दाता वा ।
को भवतो भोजयति, भोजयिष्यति, भोजयितारो
वा । स्वयं लघुमिच्छुरेनं पृच्छति । अर्थित्व इति
किं ? का रंभवात्तं यास्यति ।

लिप्स्यमिदौ ॥ ७ ॥ लिप्स्यसिद्धयर्थे वा
लृट् स्यात् । यो भवद्गम्यो दानं ददाति, दास्यति,

दाता वा । स स्वर्गलोकं गच्छति, गमिष्यति,
गंता वा ।

* लोटि हेतौ ॥ ८ ॥ लोटि लोडंते वाचि लोटः
प्रत्यासत्त्या लोडंतार्थस्य प्रैपादेहेतौ निमित्ते वत्सर्पति
काले वा लृट् स्यात् । उपाध्यायश्वेदागच्छति, आ-
गमिष्यति, आगता वा । अथ त्वं जैनैद्रमधीष्व ।
तर्कमधीष्व ।

लिङ् चोर्ध्वमौहूर्तिके ॥ ९ ॥ लोटि ले-
डंते वाचि लोटः प्रत्यासत्त्या लोडंतार्थस्य प्रैपादेहेतौ
निमित्ते ऊर्ध्वं मौहूर्तिके वत्सर्पति काले लिङ् स्यात्
लृट् च वा । ऊर्ध्वमुहूर्त्तत् उपरि मुहूर्त्तस्य उपाध्या-
यश्वेदागच्छत्, आगच्छति, आगमिष्यति, आगंता ।
अथ त्वं सूत्रमधीष्व, गणितमधीष्व ।

वुण्णुमुलृट् क्रियायां तदर्थायां ॥ १० ॥
क्रियार्थायां क्रियायां वाचि वत्सर्पति वुण्णुमुलृटो
भवति । कारको व्रजति । कर्तुं व्रजति । करिष्यामीति
व्रजति । पाचको व्रजति । पशुं व्रजति । पश्या-
मीति व्रजति । क्रियायामिति किं ? अध्येष्ये इत्यस्य
कर्मण्डलः । भिक्षिष्ये इत्यस्य जटाः । तदर्थायामिति
किं ? धावतस्ते दंडः पतिष्यति ।

कर्मणि चाण् ॥ ११ ॥ कर्मणि वाचि
क्रियायां तदर्थाया च धोरण् भवति । कुंभकारो व्रजति ।
गोदायो व्रजति । सुरापयो व्रजति ।

* लृटो वाऽनितौ शत्रुशानौ ॥ १२ ॥
वत्सर्पति यो लृट् तस्य स्थाने शत्रुशानौ वा स्तः
अनितौ परे । पश्यन् । पश्यमाणः । पश्यति ।
अनिताविति किं ? पश्यामीति व्रजति । करिष्या-
मीति व्रजति ।

* सरल्लटः ॥ १३ ॥ सति सप्रति काले यो
लृट् तस्य शत्रुशानौ वाऽनितौ स्तः । पचन् ।
पचमानः । पचति । यात्, याति । शयानः । शैते ।

माङ्ग्याक्रोशे ॥ १४ ॥ माङ्गि वाच्याक्रोशे
गम्यमाने लटः शत्रुशानौ स्तः । मा पचन् । मा
पचमानः ।

१ पूर्वोऽङ्गुलः प्राप्तोत्पमारंभः केवलेऽर्धमंति केवलायां
च श्रियायां माम्दिल्लर्षः ।

तो सत् ॥ १५ ॥ तो शतृशानौ सत्-
संज्ञी स्त । पचन् । पचमानः । पुनस्य कुर्न ।
पुनस्य कुर्गणः ।

* पद्रुनो घञ् ॥ १६ ॥ आभ्यां घञ् स्यात्,
पयतेऽसौ पादः । रुजन्स्यौ रोगः ।

* सुः स्थिररुग्मतस्यबले ॥ १७ ॥
सरतेः स्थिरादिषु कर्तृषु घञ् स्यात् । धदन-
सारः । अतीसारो व्याधिः । विसारो मास्यः । सार
बल । एष्विति किं ! सर्ता । सारकः ।

+ भावे ॥ १८ ॥ भावे धोर्घञ् भवति ।
पाकः । रागः ।

अकर्तरि ॥ १९ ॥ कर्तृवर्जिते कारके
घञ् स्यात् । प्रतुर्गति तमिति प्राकारः । दास्यतेऽ-
स्मै दासः । आहरति तस्मादाहारः । अकर्तरीति किं ?
कारकः । कर्ता ।

इडः ॥ २० ॥ इडो घञ् भवति भावेऽक-
र्तरि च । अधीयते इति अभ्यायः । उपेत्याधीयतेऽ
स्मादुपाभ्यायः ।

गौ रोः ॥ २१ ॥ गौ वाचि शैतेर्घञ्
भवति । मुरानः । दूरानः । सरानः । विरानः ।
गाविति किं ? ख ।

सभि शुद्धोः ॥ २२ ॥ सभि वाच्येभ्यो
घञ् स्यात् भावेऽकर्तरि । सयावः । सदावः । स-
दानः । समीति किं ? उपद्रव ।

* स्तोर्घञे ॥ २३ ॥ संपूर्णात् स्तोर्तेर्घञ् स्यात्
यज्ञिनये । सस्तुन्यस्मिन्—सस्तान छेदागाना ।
सस्तनः सतामन्यत्र ।

* श्रिभ्रोजौ ॥ २४ ॥ अगौ वाचि श्रिभ्र-
म्या घञ् स्यात् । श्रायः । भावः । अगाधिति किं ?
प्रश्रयः । प्रभवः ।

* निरभ्यवे पूलून्यः ॥ २५ ॥ एष वाधु
प्यादिभ्यो घञ् स्यात् भावे कर्तरि । निष्पावः ।
अभिलानः । अचनायः । पव, ल्य, नयोऽन्यत्र ।

मे द्रुस्तुथोः ॥ २६ ॥ मे वाच्येभ्यो घञ्
स्यात् । प्रद्राव । प्रस्तावः । प्रश्राव ।

स्त्रोऽप्यङ्गे ॥ २७ ॥ मे वाचि स्त्रुणातेर्घञ्
भन्यप्यङ्गे । शखप्रस्तारः । विमानप्रस्तारः ।
वर्हिःप्रस्तरोऽन्यः ।

* वौ प्रथनेऽप्यङ्गे ॥ २८ ॥ वौ वाचि स्त्रु-
णातेः प्रथने निस्तीर्णताया भावेऽकर्तरि घञ् भन्य-
प्यङ्गे । पटस्य निस्तारः । गृहस्य निस्तारः । प्रथने
इति किं ? विस्तारः । वृणाम्याच्छादनमित्यर्थः । अश-
न्द इति किं ! वाक्यनिस्तारः ।

क्षुश्रोः ॥ २९ ॥ वौ वाचि क्षुश्रुम्या घञ्
स्यात् । निक्षानः । निश्रानः ।

* न्युदि प्रः ॥ ३० ॥ न्युदोर्गोचोर्गुल्पात्
घञ् स्यात् भावेऽकर्तरि । निगार । उद्गारः । न्युदी-
ति किं ! सगरः ।

क्रो धान्ये ॥ ३१ ॥ न्युदि वाचि किरते-
र्धान्यविषये घञ् स्यात् भावेऽकर्तरि । धान्यस्य नि-
कारः । उन्कारः । फलनिकरोऽन्यः ।

* वुर्णौ ॥ ३२ ॥ नौ वाचि वृरूपात् घञ्
स्यात् धान्ये । नीनारा नाम ग्रीहयः ।

* इणोऽध्रैषु ॥ ३३ ॥ निपूर्णादिणोऽध्रैषु यु-
क्तकरणे घञ् स्यात् भावेऽकर्तरि । एपोऽत्र न्यायः ।
अध्रैषु इति किं ? न्यय गतश्चैरः ।

* परौ क्रमे ॥ ३४ ॥ परौ वाचीणः क्रमेऽर्थे
घञ् स्यात् । तत्र पर्यायो भोक्तु । मम पर्यायो
भोक्तु । पर्ययोऽन्यत्र ।

* व्युपे दयः ॥ ३५ ॥ व्युपाम्या शीढः घञ्
स्यात् क्रमे । तत्र निशायः । मम विनाय ।
तत्र राजोपशायः । मम राजोपशाय ।

* हस्तादेयेऽनुद्यस्नेये चः ॥ ३६ ॥ हस्तादेये
हस्तोनादानेऽनुदि वाचि चिञ्चो घञ् भन्यस्तेये ।
पुष्पप्रचायः । हस्तादेय इति किं ? पुष्पप्रचय करोति
तक्षक्षिखरे । अनुदीति किं ? फलोच्चयः । अस्तेय
इति किं ? फलप्रचय करोति चाँपेण ।

* चित्वावासांगोपसमाधौ च कः ॥ ३७ ॥
चित्वादिष्वर्थेषु चैर्घञ् स्यात् चकारस्य च कफागदे-
शः । आकायमग्निं चिन्वात । मुनिनिकाय ।

जलबुद्बुदधर्माणः कायाः । महान् गोमयनिकाय । चयोऽन्यत्र ।

संघेऽनूर्ध्वे ॥ ३८ ॥ सवे प्राणिविशेषस-
मुदाये चर्धञ् स्यात् चस्य च को भवत्यनूर्ध्वे । वैया-
करणनिकायः । देवनिकायः । सघ इति किं ? सार-
समुच्चय । अनूर्ध्वे इति किं ? उपर्युपरि शूकरनिचय ।

+ श्रो वायुवर्णनिवृते ॥ ३९ ॥ एव्यर्थेषु
श्रुणातेर्धञ् भवति । शरो वायुवर्णो निवृत
च । शरोऽन्य ।

* माने ॥ ४० ॥ माने इयत्ताया गम्यमाना-
या धोरकर्तरि घञ् भवति । एको निवासः । द्वौ के-
दारलाभौ । त्रय कारा ।

* उदि पूषुद्रोः ॥ ४१ ॥ उदि वाचि एम्यो
घञ् भवति । उपावः । उघाव । उद्गाव ।

ग्रहः ॥ ४२ ॥ उदि वाचि ग्रहेर्धञ् भवति ।
उद्ग्राहः । उदीति किं ? विग्रह ।

समि सुष्टौ ॥ ४३ ॥ समि वाचि ग्रहेर्धञ्
स्यात् मुष्ट्यर्थे । अहो मह्यस्य सग्राहः । मौष्टिकस्य
सग्राहः । मुष्टामिति किं ? सग्रहः शास्त्रस्य ।

* शापे न्यवे ॥ ४४ ॥ न्यनयोर्नोचोर्ग्रहेरक-
र्तरि घञ् स्यात् शापे आक्रोशे गम्यमाने । निग्राहो-
ऽह ते जाल्म भूयात् । अग्रग्राहोऽह ते जाल्म भूया-
त् । शापे इति किं ? निग्रहधोरस्य ।

मे लिप्तायां ॥ ४५ ॥ मे वाचि ग्रहेर्धञ्
स्यात् लिप्ताया । पात्रप्रग्राहेण चरति पिंडपातार्थो ।
लिप्तायामिति किं ? प्रग्रह ।

परौ यज्ञे ॥ ४६ ॥ परौ वाचि यज्ञेऽभिधे-
मे ग्रहेर्धञ् स्यात् । उत्तरपरिग्राह । अधरपरिग्राहः ।
परिग्रहोऽन्य ।

* वाऽने वर्षे ॥ ४७ ॥ अने वाचि ग्रहेर्धञ्
स्याद्वा नर्गणिये । अनग्राहः । अनग्रह । शृष्टे. प्रति-
वा इत्यर्थः । अनग्रहः पदस्थान्यत्र ।

* मे युग्यतुलामूत्रे ॥ ४८ ॥ मे वाचि ग्रहे-
र्धञ् भवति वा युग्यस्त्रे तुलामूत्रे चाभिधेये ।
प्रमाह । प्रमद । अश्वत्थिसयमनरज्जुः यणिजां
तुलामूत्रेण चान्ये ।

* बुर्वस्त्रे ॥ ४९ ॥ मे वाचि वृजोऽकर्तरि
घञ् वा स्यात् वस्त्रेऽभिधेये । प्रावारः । प्रवरः ।

* उन्म्युच्छेः ॥ ५० ॥ आम्या घञ् वा
स्यात् । उन्नाय । उन्नय । उच्छाय । उच्छ्रय ।

आडि रूषोः ॥ ५१ ॥ आडि वाचि रु-
ष्टम्या घञ् वा स्यात् । आराव । आरव । आशा-
व । आश्रव ।

परौ भ्वोऽवज्ञाने ॥ ५२ ॥ परौ वाचि
भवतेरवज्ञाने घञ् वा स्यात् । परिभाव । परिभवो
देवदत्तस्य ।

* न्यो घृते ॥ ५३ ॥ परौ वाचि नयतेर्घृत
विषयेऽकर्तरि घञ् वा स्यात् । परिणायेन शारान्-
हति । परिणय कन्याया । अन्यत्र-परिणयः ।

* च्वग्रहवृद्गम्बस्रणोऽञ् ॥ ५४ ॥ इव-
र्णांतादुवर्णांतात् ऋकारातात् महादेश्च मानेऽकर्तरि
अञ्भवति । जयः । ल्य । ऋय । नवः । लव ।
पव । तर । शरः । करः । गर । ग्रह । वर ।
आद्दरः । आगम । वस । रण ।

गावदः ॥ ५५ ॥ गौ वाच्यदेरञ् भवति ।
प्रघस । विघस । परिघसः । सघस । गाविति
किं ? घासः ।

नौ गथ ॥ ५६ ॥ नौ वाच्यदेर्भावेऽकर्तरि
णो भवत्यञ् । न्याद । निघस ।

* सपण्गल्हः प्रजनेयत्ताक्षे ॥ ५७ ॥
एभ्यो यथासल्य प्रजनादिनियये अञ् भवति ।
गवामुपसर । शाकपण । मूलकादीनामियत्तीकृता
तन्व्यनहारार्थो मुष्टिरित्यर्थः । गल्ह । अन्यत्र-उपसा-
रः, पाण, गल्हः ।

* समुद्यजः पशौ ॥ ५८ ॥ समुदोर्नोचोरजे-
र्भावेऽकर्तरि अञ् स्यात् पशुनियये । समज पशुना
समुदाय इत्यर्थः । उदजः पशुना प्रेरणमित्यर्थः ।
पशामिति किं ? समाजः, उदाज साधूनां ।

* विन्यभ्युपे हो वधोश् ॥ ५९ ॥ व्यादिपु
वाक्षु ह्यतेरञ् स्यात् वादान्दस्य चोश् । निहन ।
निहन । अभिहव । उपहव ।

आहवाजौ ॥ ६० ॥ आह्वि वाचि ह्वेनो-
ऽञ् भवति वधोश्च आजौ युद्धनिषेधे । आहूयते-
ऽस्मिन् परस्परमिति आहयो रामस्य । आह्वयोऽन्य ।

निपानमाहावः ॥ ६१ ॥ आह्वान इति
निपायते निपाने जलस्थानेऽर्थे । आहूयतेऽस्मिन्
पतान पानोपेत्याह्वान पशूनां । आहूयतेर्बन्धु वधोश्च ।

भावेऽगौ ॥ ६२ ॥ अगौ वाचि ह्वेनोऽञ्
स्यात् भावे वधोश्च । हान-ह्य ।

घनश्च वयः ॥ ६३ ॥ हतेर्भावेऽगौ अञ् भवति
वधादेशश्च । हनन-वध । चकारात् वञ्चि-घातः ।

* मञ्जव्यधोऽगौ ॥ ६४ ॥ अगौ वाचि
मदादेशश्च स्यात् भावेऽकर्तरि । मदः । जपः ।
व्यध । अगाविति किं ? उन्मादः ।

* हस्स्वन्वञ्चण्यो वा ॥ ६५ ॥ अगौ वाचि
एभ्यो भावेऽकर्तरि अञ् वा स्यात् । हस । हासः ।
स्वन । खान । क्वण । क्वाण । नय । नायः ।

यमः सन्निव्युपे च ॥ ६६ ॥ समादौ अगौ
च वाचि यमेरज्या स्यात् । सयम । सयाम । नि-
यम । नियाम । नियम । त्रियाम । उपयम ।
उपयाम । यम । याम ।

* नौ स्वन्तगद्गुदुपठः ॥ ६७ ॥ नौ वा-
च्येभ्यो भावेऽकर्तरि अञ् स्यात् । निस्वन । निस्वा-
न । निगद । निगाद । निनदः । निनादः ।
निपठः । निपाठः ।

* क्वणः ॥ ६८ ॥ नौ वाचि क्वणेर्भावे
ऽकर्तरि वाऽञ् स्यात् । निक्वण । निक्वाण ।

* वैणे गा ॥ ६९ ॥ वैणेऽर्थे गिद्वन्तात् वन-
णेर्भावेऽञ् स्यात् । प्रक्वण । प्रक्वाण वीणायाः ।
प्रक्वण शृत्वलस्यान्यत्र ।

+ स्यादिभ्यः कः ॥ ७० ॥ स्यादिभ्यो
भावेऽकर्तरि कस्यो भवति । प्रतिष्ठतेऽस्मिन् स प्र-
स्यः । सस्या । प्रपियत्यस्या प्रपा । विहन्यतेऽ
नेनेति निप्र ।

* घनांतर्यणोद्धनापयनोपग्रसंधोद्धनिं
मूर्त्तिदेशात्याधानांमासत्रगणशस्त्रनिमित्ते ॥

७१ ॥ घनादयो निपायते मूर्त्यादिषु अर्थेषु ।
दग्धनः । हतेराचि-घनभावात् काठिन्ये । अतर्गणो
देशः । अतर्हतेराचारं घनोऽञ् । उद्धन्यतेऽस्मिन्
उद्धनोऽन्यागान् । अपहन्यतेऽनेनेति-अपत्रनोऽग ।

गुरुपत्रः । उपहतः को घनभावात्सत्त्वे । ऋषिमघ ।
सहतेरञ् घघ गणे । उद्धन्यते उत्कर्मणं ज्ञायते
उद्ध प्रशस्तः । हतेरञ् वध निमित्ते । निवा-
दृक्षा । अचि घ । अन्यत्रातर्यातः । उद्धातः । अप-
घात । उपघातः । सघातः । उद्धात । निघात ।

* प्रघणप्रगर्णा कोऽग्नि ॥ ७२ ॥ एतौ
कोष्ठाग्ने निणयौ । प्रघणः, प्रघाणः । गृह्यद्वारेक-
देश । हतेराचि घणवाणौ निपातौ । प्रघातोऽन्यत्र ।

* प्रमदसंमदौ हर्षे ॥ ७३ ॥ अम् हर्षे
अत्रौ निपातौ । प्रमद कन्याना । समदः कौ-
किलाना । अन्यत्र प्रमादः । समादः ।

द्विवतः क्तिः ॥ ७४ ॥ दुश्चन्देतो धोर्भावे
कर्तरि क्तिर्भवति । पाकेन निर्दुत्त पक्वित्वम् ।
उप्त्रिम । क्त्रिम । विहितिम ।

द्विवतोऽपुः ॥ ७५ ॥ दुश्चन्देतो धोर्भ्युः
स्यात् । श्वथु । क्ष्वथु । वेपथुः ।

* यञ्जयद्विच्छञ्चञ्चस्त्रस्रो नञ् ॥ ७६ ॥
एभ्यो नञ् भवति भावेऽकर्तरि । यञ् । यत्न ।
विश्रः । प्रश्रः । स्वप्न । रक्षण ।

* याञ्चा ॥ ७७ ॥ याचेः स्त्रिया नञ् नि-
पायते । याच्वा । स्त्रीलिङ्गादन्यत्र-याचित्रिम ।

गौ भोः क्तिः ॥ ७८ ॥ गौ वाचि भुसं-
ज्ञकस्य किर्भवति । निधि । निधिः । सधिः ।
व्याधिः । निदि । प्रदिः । सदि । आदिः ।

कर्मण्यापारे ॥ ७९ ॥ कर्मणि वाचि
आपारे कारके किर्भवति भो । जल धीयतेऽस्मिन्
जलवि । इशुधि । बालधि ।

स्त्रियां क्तिः ॥ ८० ॥ स्त्रीलिङ्गे भावेऽक-
र्तरि वर्तमानाद्भो किर्भवति । दष्टि । सृष्टि । कृतिः ।
इति । घृतिः ।

+ लभादिभ्यः ॥ ८१ ॥ एभ्यः स्त्रिया कि-
र्भवति । लम्बि । प्राप्ति । दीप्ति ।

श्रुस्त्रिपयजः करणे ॥ ८२ ॥ एभ्यः
करणे स्त्रिया क्तिः स्यात् । शृण्वत्यनयेति श्रुतिः ।
स्तुतिः । इष्टिः । पञ्चत्यनयेति इष्टिः ।

गापापचो भावे ॥ ८३ ॥ एभ्यो भावे
स्त्रिया क्तिर्भवति । संगीतिः । प्रपीतिः । पक्तिः ।

* स्थो वा ॥ ८४ ॥ तिष्ठतेः स्त्रियां भावे
क्तिर्वा स्यात् । अवस्थितिः । अवस्था ।

कर्मव्यतिहारे ङः ॥ ८५ ॥ कर्मव्यति-
हारेऽर्थे धोः स्त्रियां भावे ङो वा स्यात् । परस्परस्य
क्रोशन व्याक्रोशो । व्याक्रुष्टिः । व्यापहासी ।
व्यापहस्तिर्वर्तते ।

ण्युक्तेः ॥ ८६ ॥ ण्यंतादुक्तेषु कर्मव्यतिहारे
ङः स्यात् । व्यापचर्चा । व्यापचोरी । व्यात्युक्षी ।

वृज्यजः क्यप् ॥ ८७ ॥ आभ्यां स्त्रियां
भावे क्यप् भवति । प्रव्रज्या । इज्या ।

* भृवः खौ ॥ ८८ ॥ भृभो भावे क्यप्
स्यात् खौ । भृभ्याः । खाडिति किं ? भृतिः ।

* शोणवित्तिपत्तिपद्मनपुत्रसमजः ॥ ८९ ॥
एभ्यः स्त्रियामकर्तरि क्यप् स्यात् खौ । शोतेऽस्या-
मिति शय्या । ध्यस्यामिति इत्या । विद्यतेऽन-
येति विद्या । निषीदंत्यस्यामिति निषया । निषद्यते-
ऽस्यामिति निषया । मन्यतेऽनयेति मन्या । सुनो-
त्यस्यामिति सुत्या । समजति अस्यामिति समज्या ।

कुः श्च ॥ ९० ॥ कृत्र. स्त्रियामकर्तरि
शो भवति क्यप् च । क्रिया । कृत्वा ।

+ संपदादिभ्यः क्विप् क्तिः ॥ ९१ ॥
संपदादिभ्यः स्त्रियां भावे क्विप्क्ती स्तः । संपत् ।
संपानिः । विपत् । विपत्तिः । संबित् । संघेतिः ।

यूतिर्जुतिसातिहेतिकीर्तिः ॥ ९२ ॥ एते
कारंता निपात्यते । यूतिः । जूतिः । युज्वेदीः ।
सातिः । स्फोरनिचं । हेतिः । हतेर्हिनातेर्वा हे ।
कीर्तिः । कीर्वयतेः क्तिः ।

+ ग्लाज्याहो निः ॥ ९३ ॥ एभ्यो निर्म-
वति भावेऽकर्तरि स्त्रियां । ग्लानिः । ज्ञानिः । हानिः ।

१ । तिष्ठति निह्निगोः सामान्यदर्शनार्थः ।

ण्यास्विच्छंयिषष्टिवंदाऽनः ॥ ९४ ॥ ण्य-
तेभ्य आसनादेक्षान इत्ययं ल्यो भवति स्त्रियां
भावे । योजना । भावना । वाचना । कारणा ।
हारणा । आसना । वेदना । श्रथना । घट-
ना । वंदना ।

+ इपोऽनिच्छायां ॥ ९५ ॥ इपेरनः स्याद-
निच्छायां । एपणा । इष्टिरन्यत्र ।

+ परौ वा ॥ ९६ ॥ परौ वाचि इपेरनिच्छा-
यामकर्तरि स्त्रियामनः स्याद्वा । पर्येपणा । परीष्टिः ।

+ चस्सुर्यः ॥ ९७ ॥ परौ वाचि चरितार्ति-
भ्यां यो भवति स्त्रियां । परिचर्या । परिसर्या । परा-
विलेव । सचूर्तिः । संसृतिः ।

+ जागुरश्च ॥ ९८ ॥ जागर्तेर्भावेऽकर्तरि
स्त्रियामल्यो भवति यश्च । जागरा । जागर्या ।

त्यात् ॥ ९९ ॥ त्यांतेभ्यो धुम्यो भावे
स्त्रियामल्यो भवति । चिकित्सा । लोड्या । पुत्रका-
म्या । कंड्या । गोपाया ।

सरोर्हलः ॥ १०० ॥ सह रुणावर्तमाना-
होर्हलतादत्यो भवति । कुंडा । शिक्षा । ईहा । स-
रोरिति किं ? पठितिः । हल इति किं ? नीतिः ।

पिद्दिदादिभ्यांऽङ् ॥ १०१ ॥ पिद्दिषो
भिदादिभ्यश्च भावेऽकर्तरि स्त्रियामङ् भवति । जृप्
जरा । प्रपा । घटा । व्यषा । मिदा । छिदा ।
आरा शक्यं । कारा वेधने । कृषा ।

चित्तिपूजिकथिकुंविचर्चः ॥ १०२ ॥
एभ्यो भावेऽकर्तरि स्त्रियामङ् स्यात् । धिता ।
पूजा । कथा । कुवा । चर्चा ।

* गावातः ॥ १०३ ॥ गो वाच्याकारंतात्
स्त्रियामङ् स्यात् । प्रज्ञा । उपदा । प्रमा । गाविति
किं ? दत्तिः ।

+ मृगयेच्छाटाट्याः ॥ १०४ ॥ एते निपात्यं-
ते स्त्रियां भावेऽकर्तरि । मृगया । मृगपतेः शः शप्
च यगपवादः । इच्छा । श्पेः शः यगभाश्च ।
अटाट्या । अटतेर्षो षड्वच ।

* सुभावे षचिष्णुः १०५ ॥ धोः स्त्रियां
सुविषये भावे च षचिष्णुर्भवति । प्रवाहिका । प्रष्ट-

दिक्ता । विचारिका । एव नामानो व्याप्य । शाला भ-
यन्ते वस्यां क्रीडायां सा शालभक्तिका क्रीडा । वरण
पुन्यप्रचयिना । उदात्तपुत्रभक्तिका । अशरण-
दिक्ता । शयन शायिका । आसिका । स्वचित्त ।
शिरोर्ति । चदनतक्षा ।

वेञ्च प्रक्षारयान ॥ १०६ ॥ धो स्त्रिया-

मिन् वा स्यात् पुञ्च । वाचनान्त् यथाप्राप्त च
प्रश्ने आख्याने च प्रतिरचने गम्यमाने । कां त्व
कारिमकार्या, कां कारियां, कां क्रियां, का
कृत्यां, कां कृति । सर्वा मया करि, कृता । सर्वा
कारिका, सर्वा क्रिया, सर्वा कृत्या, सर्वा कृति ।
कां त्व पाठिमपाठी, पाठिनां, पाठिति । का
त् गणिमनीगण । कां गणिकां, का गणनां ।

* पर्यायार्हणोत्पत्तौ पुः ॥ १०७ ॥

एध्वर्षेण पुंभवेति धो स्त्रियां नित्य भावे । भवतः
शायिका । भवत आभिका । भवतोऽप्रे गामिका ।
वासनादे त्रम इत्यर्थे । अर्हति भवानिक्षुभक्षिकां ।
शोदनमोजिकां । इक्षुभक्षिकां मे धारयामि । ओदन-
मोजिकां । पय पायिकां । इक्षुभक्षिका मे उदपादि ।
उदकन्यादिका । क्षीरपायिका

* नञ्यनिः शोपे ॥ १०८ ॥ नञि वाचि

धो स्त्रिया भावेऽनर्तरे अनिर्भवति शोपे आक्रोशे
गम्यमाने । अभवतिस्ते जाल्म भूयात् । अकरणस्ते
वृण्व भूयात् । नञीति किं ? हतिस्ते जाल्मास्तु ।
शाप इति किं ? अहृतिस्त्वस्य घटस्य ।

* ग्यानद बहुलं ॥ १०९ ॥ व्यसंज्ञा

भनञ्च च बहुलं भवति । भावकर्मणोर्ग्यान् व-
क्ष्यति । ततोऽन्यत्रान्यत्रापि स्यु । ज्ञानमात्रणोति
आश्रियतेऽनेनेति वा ज्ञानावर्णीय । दर्शनावर्णीय ।
वेदनीय । मोहनीय । स्नाति तेन-स्नानीय चूर्ण ।
दीप्यतेऽस्मै दानयोऽतिथि । भावकरणाधारेष्वनट
वक्ष्यति । ततोऽन्यत्रापि स्यात् । निरदति तदिति
निरदन । राजभोजना शाल्य । सप्रदीप्यतेऽस्मै
सप्रदान । अपादीप्यतेऽस्मादिचपादान ।

* नन्भावे क्तोऽभ्यादिभ्यः ॥ ११० ॥

विभेयादिर्वाजित्त् धोनेपि भावे क्तो भवति । हसित

छात्रस्य । शोमन । जलित । आसित । शपित ।
अभ्यादिभ्य इति किं ? भय । धर्ष ।

* जिन् व्याप्तौ ॥ १११ ॥ नन्भावे जिन्
स्यात् धा व्यप्त्तौ कास्त्वेनाभितर्भने गम्यमाने ।
स्मता बुटन सांकोटिने । साराणिण । सामा-
न्तिन । व्यातामिति किं ? सकोट ।

* करणाधारे चान्द् ॥ ११२ ॥

करणे आधारे नन्भावे चाभ्यादिभ्यो धुम्योऽनट्
स्यात् । वृष्यतेऽनेनेति वृध्न । इध्नवध्न ।
पल्यननातन । दुष्यतेऽस्यामिति दोहनी । तिल-
पीडनी । रानधानी । हसन । शोमन छत्रम्य ।
आसन । जलन । शयन ।

पुंल्लो घः प्रायः ॥ ११३ ॥ धो पुंल्लिग-

सहायां करणाधारयोर्भो भवति प्राय । प्रच्छद्ये-
ऽनेनेति प्रच्छद् । दत्च्छद् । छत्र । एव बुनेत्य
स्मिन् इति आकर । आलन । आपन । पुप्रहण
किं ? प्रधान । खाति किं ? प्रहरणो दद । प्राय
इति किं ? दोहन । प्रसाधन ।

* गांचरसंचरवहम्रजन्त्यजसंक्रमापेणखेल-

भगरूपनिःपनिगमा ॥ ११४ ॥ एते करणाधारयो
घाता निपात्यते पुंल्लौ । गात्रखलस्मिन्-गोचर ।
सचरतेऽनेन-सचर । वह । व्रज । व्यजत्यस्मिन्
व्यज । सक्रम । आपण । खेल । भग । कप ।
निकप । निगन ।

+ खनेर्दंडरेकेरुचकाश्च ॥ ११५ ॥ खनेर्धोः

करणाधारयो पुंल्लौ ढादयो भवति घञ्च । आखन्य-
तेऽनेनाभिनृ वा आख । आखर । आखनिक ।
आखनिकरक । आखन ।

+ घञ् ॥ ११६ ॥ खनेर्धोः करणाधारयो पुंल्लो

घञ् स्यात् । आखान ।

तृस्त्रोऽञ् ॥ ११७ ॥ अवे वाच्याम्या करणा-

धारयो पुंल्लौ घञ् स्यात् । अनतार । अनस्तार ।

हलः ॥ ११८ ॥ हलताद्धो करणाधारयो

पुंल्लौ घञ् स्यात् । वेद । वेग । सग । अपामार्ग ।

आपाक ।

* दारजारसंहारोद्यावन्यायावहारवायाः

॥११९॥ दारादयं पुत्रौ घत्रता निपात्यते वरणा-
धारयो । दीर्यते पुमानेभिरिति दारा । जीर्यतेऽने
नेति जार । सहारः । उघात्र- । न्याय- । अवहारः ।
एस्य वयस्यस्मिन्निति-आनायः ।

* आनायोदकं जालाजले ॥ १२० ॥
एतौ घत्रतौ करणाधारयोर्निपात्यते जालाजलयो ।
आनायतेऽनेनास्मिन् वेति आनाय जाल । तैलमुद-
प्यतेऽनेनास्मिन् वेति तैलोदक । अन्यत्र-आनय ।
जलोदचन ।

स्वीपद्दुसि कृच्छ्राकृच्छ्रे खः ॥ १२१ ॥
एषु वाक्षु कृच्छ्राकृच्छ्रेऽपि धोः खो भवति । सुखेन
शप्यते मुशय भवता । ईपच्छय । दु शय । मुकरः ।
दु कर । ईपकर कटस्वया ।

कर्तृकर्मणोर्भूकृञ्भ्यां चो ॥ १२२ ॥
कृच्छ्राकृच्छ्रेऽपि स्वीपद्दुसि वाक्षु कर्तरि कर्मणि च
च्छयर्थे वाचि भूकृञ्भ्या खो भवति यथासख्य ।
सुखेनानाब्धेनाब्धेन भूयते स्वाब्धन्व भवता ।
ईपदाब्धभन । दुराब्धभन । सुखेनानाब्ध आब्ध
क्रियते स्वाब्धकरो देवदत्त । ईपदाब्धकर ।
दुराब्धकर ।

* आतोऽनः ॥ १२३ ॥ स्वादौ वाचि धोरा
कारातादने भवति । मुपान पयो भवता । ईपपान ।
दुपान । सुपान । मुमान ।

शशुदुदृष्टमृष्टशोऽत्ये ॥ १२४ ॥ कृञ्-
शेऽसे दुसि वाच्येभ्योऽनः स्यात् । दु शसन ' दु
योधन । ' दुर्धरण । दुर्मरण । दुर्दर्शन ।

* सद्भूतवद्वाऽऽशस्ये ॥ १२५ ॥
सद्भूतवद्वाशस्ये सद्भूतवच्च वा त्यो भवत्याशस्ये प्रश
साश्चने । वाश्चनानायाप्राप्त च । उपाप्यायध्वेदाग-
च्छति, आगमत्, आगत, आगमिष्यति, आगता तदा
जैनैद्रमधामहे, अप्यागीष्महि, एतदधीत, अध्ये

प्यामहे, अध्येतास्महे । आशस्य इति किं ? उपा-
प्याय आगमिष्यति ।

* क्षिमाशंसोक्तौ लृट् लिङ् ॥ १२६ ॥
क्षिप्रोक्तौ आशसोक्तौ च शब्दे वाचि धोर्यथासख्यं
लृट् लिङ्भे स्तः । आशस्ये गम्यमाने । उपाप्यायध्वेदाग-
च्छति, आगमत्, आगत, आगमिष्यति, आगता ।
क्षिप्र, क्षीप्र, अर, मक्षु, त्वरित, त्वर, आशु, तूर्ण-
वेग, तदा तर्कमध्यप्यामहे । आशसे-सभावये, अव-
कल्पये, युक्तोऽधीयाय ।

न लङ् लृट् सामीप्याव्युच्छिः ॥ १२७ ॥
सामीप्याव्युच्छिः त्रैतमानाद्द्वेर्लङ् लृटौ न स्त । काल-
तस्तुल्यजातीयेनाव्यनवान सामीप्य । येय धौर्णमासी
अतिक्राता एतस्या मुपार्धनाथमपूपुजाम, अतिथीन्
अवूपुजाम । येयममास्या आगमिनी एतस्या
जिनमह पूनयिष्यामि, अतिथीन् स्नापयिष्यामि ।
अव्युच्छिति क्रियाप्रपञ्च । यावदजीयत् भूशमन-
मदात् । यात्रञ्जीनिष्यति भूशमन दास्यति ।

* वत्स्यत्पनहोरात्रेऽवोऽवधेः ॥ १२८ ॥
वत्स्यत्पर्थे अत्रधेः अत्र अत्रस्मिन् भागे अहोरात्र-
वर्जिते धोर्लृट् न स्यात् । योऽयमध्या गतव्य आचि-
त्रवृटात् तस्यावरिमन् भागे द्विरोदन मोक्ष्यामहे ।
दि सूत्रमध्येप्यामहे । योपमागामी सवत्सर तस्य
यदवर आप्रहायण्यास्तत्रार्हपूजा करिष्यामहे । अति-
थिभ्यो दान दास्यामहे । वत्स्यतीति किं ? योयम-
ध्यागत आदत्तपुराचस्य यदवर काचीपुरात् तत्र
द्विरोदन अमुष्महि । योयमतीत सवत्सरस्तस्य
यदवरमाप्रहायण्यास्तत्र द्विर्हत्पूजामुष्महि ।
अनहोरात्र इति किं ? योपमागामी त्रिशद्व्रात्र तस्य
योऽनरः पचदशरात्र तत्र युक्ता द्विरध्येतास्महे ।
अत्र इति किं ? योयमध्या गतव्य आचित्रवृटात्
तस्य यदवर मथुराया तत्र युक्ता द्विरध्येतास्महे ।
अवधेरिति किं ? योयमध्या गतव्यो निरवधिक-
स्तस्य यदवर मथुरायास्तत्र युक्ता द्विरध्येतास्महे ।

* चा परे काले ॥ १२९ ॥ अत्रो पर-
स्मिन् भागे काले वत्स्यति लृट् वा मत्रपनहोरात्रे ।
योपमागामी सवत्सरः तस्य यदवर आप्रहायण्यास्तत्र
द्विरध्येप्यामहे । जैनैद्रमधेतास्महे ।

१ अत्र भूतप्रदग्नेन भूतसाधन्योर्धेतिनस्य तस्य परि-
ग्रहः । न पुनरपन्नराणायो । तत्र सामान्यानिदेशो विज्ञे-
पानीयदशाङ्गुली न मयत् । अत्र भविष्यत्कालविषये
आशस्ये प्राप्नो लृट् लृङ् । अनेन सूत्रय विद्वयत् पृतिविष्यते ।
उपाप्यायध्वेदागमिष्यति तदा जैनैद्रमधेप्यामहे इति प्राप्नो ।

लिङ्हेतौ लृङ् क्रियावृत्तौ ॥ १३० ॥
लिङ्हेतौ वर्त्यति लृङ् स्यात् क्रियाया अप्रवृत्तौ
सया । गुरुद्वन्द्वुपामिष्यत् शान्नातमगमिष्यत् ।
यदि मत्सनीपे आशिष्यत् दन्नाऽभोक्ष्यत् ।

भूते ॥ १३१ ॥ भूते काले लिङ्हेतौ क्रि-
यावृत्तौ लृङ् स्यात् । दृष्टो मया भवत पुत्रोऽन्वार्थी
चक्रम्यमाण, अपरदृष्टातिष्यथी यदि तेन दृष्टोऽ
भविष्यत् अथमोक्ष्यत् । न तु दृष्टः सोऽन्येन पथा
गत' नोत मुक्तवान् ।

वाऽऽशेषात् ॥ १३२ ॥ शेषेऽप्यदौ लृङि-
ति वक्ष्यति । आ एतस्मात् शेषमश्रन्दनात् लिङ्हेतौ
क्रियावृत्तौ भूते लृङ् वा भवतीति ज्ञेय ।
तत्रैवोदाहरिष्यामः ।

लृङ् गर्हेऽपिजालाः ॥ १३३ ॥ गर्हेऽपि
धोर्लिङ् भवति अपिजातशब्दयोर्वाचो । अपि तत्र
भवान् प्राणिनो हति । जातु तत्रभवान् प्राणिनो
हति गर्हामहे । अन्याप्यमेतत् । इह लिङ्हेत्वमानात्
लृङ् न भवति ।

वा कयमि लिङ् च ॥ १३४ ॥ कयमि
वाचि धोर्गर्हे लिङ् न स्यात् लृङ् च । वाच
नात् यत्रा प्राप्त च । कय नाम तत्रभवान् भूतानि
हिंस्यात् । कय नाम तत्रभवान् भूतानि हिन
स्ति, अहिंसीत्, अहिनत्, जिर्हस, हिमिष्यति,
हिंसिता, अहिंसिष्यत् गर्हामहे । अन्याप्यमेतत् ।

किंवृत्ते लिङ् लृङ् ॥ १३५ ॥ किमो वृत्त
किंवृत्त तस्मिन् किंवृत्ते वाचि धोर्लिङ् लृङ् स्त
गर्हे । किं तत्रभवान् अच्युत त्रपात्, अच्युत वक्ष्यति,
अच्युतमवक्ष्यत् ।

* अश्रद्धामर्षे ॥ १३६ ॥ अश्रद्धायाममर्षे
चापे धोर्लिङ् लृङ् स्त । न श्रद्धे नामरूपयामि न
सभाययामि किं तत्रभवान् अदत्त गृह्णायात् गृही
ष्यति, अप्रहीष्यत् । नाममर्षयामि न क्षमे धिङ्मि
ष्या नैतदस्ति किं तत्रभवान् अदत्त गृह्णायात्
गृहीष्यति, अगृहीष्यत् ।

किं किलास्तर्यथोर्लिङ् ॥ १३७ ॥ किं
किलेऽस्त्यर्थे च वाचि अश्रद्धामर्षे धोर्लिङ् स्यात् ।

न श्रद्धे न क्षमे किं किञ्च नाम तत्रभवान् परदा-
रान् सेविष्यते । अस्ति नाम भवतु नाम विद्यते
नाम तत्रभवान् अकथ्यं सेविष्यते ।

जातुपद्व्यदायदौ लिङ् ॥ १३८ ॥
एषु बाहु धोरश्रद्धामर्षे लिङ् स्यात् । न प्रत्ययो मे
न मर्षो मे जातु तत्रभवान् सुरा पिबेत् । यत् तत्र
भवान् सुरा पिबेत् । यदा तत्रभवान् सुरा पिबेत् ।
यदि तत्रभवान् सुरा पिबेत् । सुरामपास्यत् ।

यच्चयत्रयोः ॥ १३९ ॥ एतयोर्नाचोरश्रद्धा
मर्षे धोर्लिङ् भवति । न श्रद्धे, न मृष्यामि, यच्च
तत्रभवान् आनोक्षेत् । यत्र तत्रभवान् आनोक्षेत्,
आनोक्ष्यत् ।

गर्हे ॥ १४० ॥ गर्हे यच्चयत्रयोर्वाचो-
धोर्लिङ् स्यात् । यच्च तत्रभवान् अस्मान् परि
वदेत् । यत्र तत्रभवान् अस्मान् परिवदेत्, पर्यदिष्यत्
वृद्धो विद्वान् सन्तु ह्यर्ह गर्हामहे ।

* चित्रे ॥ १४१ ॥ चित्रेऽपि तयोर्वाचोर्धो-
र्लिङ् स्यात् । चित्रमाश्रयमद्भुत विस्मयनीय यच्च
तत्रभवान् लोभं कुर्यात् । चित्रं यत्र तत्रभवान्
अलोमिष्यत् ।

शेषेऽप्यदौ लृङ् ॥ १४२ ॥ अप्यदौ शेषे
यच्चयत्रायामन्यस्मिन् शेषे वाचि चित्रेऽपि धोर्लिङ्
भवति यदिशान्दश्चेन्न प्रयुज्यते । चित्रं अथो नाम
पुस्तकं वाचयिष्यति । मूत्रो नाम जैनेन्द्रमण्येष्यते ।
वपिरो नाम धर्मं श्रोष्यति । अयदाविति किं ? आ
श्चयं यदि स मुञ्जीत ।

* वाटोऽप्युते लिङ् ॥ १४३ ॥ वाटार्थयो-
रप्युतयोर्वाचोर्धोर्लिङ् भवति । अपि कुर्यात् । उट
कुर्यात् । वाट इति किं ? अपिगस्यति दार
उत्पतिष्यति दट ।

* संभावेऽन्म्यर्यात् ॥ १४४ ॥ सभाये
श्रद्धेऽर्थेऽऽमर्षमिच्छते वर्तमानादोर्लिङ् भवति
स चेदन्म्यर्यात् स्यात् न स्यत्पत् । अपि हस्तिन
हयात् । अपि परंतु शिरसा भिद्यात् । अपि
समुद्र दोष्यां तरेत् । अर्षदिति किं ? मनति चेमु
राष्ट्रेऽपि वदिष्यतेऽन्म्यर्यात् ।

*धुक्तौ वाऽयदि ॥ १४५ ॥ धुक्चने वा-
चि मन्वाय्ये धोर्लिङ् भवति यदिशब्दश्चेन्न प्रयुज्यते
अत्रमर्थत्, अयदि वा । समावयामि भुञ्जीत
भवान् । अमुक्तं भवान् । धुप्रहणं किं ? आपि
खारांषाकं भुञ्जीत । अयदीति किं ? समावयामि
यत्त भुञ्जीत ।

हेतुफले लिङ् ॥ १४६ ॥ हेतौ फले च
तत्कार्ये वर्तमानाद्दोर्लिङ् वा स्यात् । यदि गुरुन्
उपानीत शास्त्रांतं गच्छेत् । यदि गुरुनुपासिष्यते
शास्त्रांतं गमिष्यति ।

इच्छोद्घोषेऽकच्चिति ॥ १४७ ॥
इच्छोद्घोषे स्वाभिप्रायवेदने गम्यमाने धोर्लिङ् भव-
त्यकच्चिति—कचिच्छब्दाप्रयोगे । इच्छा मे शास्त्रम-
धीर्मान भवान् । कामो मे भुञ्जीत भवान् ।
अकच्चिर्ताति किं ?

कच्चिज्जीवति मे माता कच्चिज्जीवति मे पिता ।
भाराविदं त्वां पृच्छामि कच्चिज्जीवति पार्वती ॥

इच्छार्थे लिङ् लोट् ॥ १४८ ॥ इच्छार्थे
धौ वाचि धोर्लिङ् लोटौ स्तः इच्छोद्घोषे गम्यमाने ।
इच्छामि कामये भुञ्जीत भवान् । प्रार्थये भुक्तां भवान् ।

तुमेकर्तृके ॥ १४९ ॥ एककर्तृके इच्छा-
र्थे धौ वाचि तुम् स्यात् । इच्छति भोक्तुं ।
कामयेने भोक्तुं । वष्टि गंतुं । एककर्तृके इति किं ?
इच्छामि भुक्तां भवान् ।

टिड् ॥ १५० ॥ इच्छार्थे एककर्तृके धौ
व चि टिड् स्यात् । भुञ्जीयति इच्छति । अधीयी-
येति वाटति ।

*वेत्तस्सति ॥ १५१ ॥ इतोऽस्मादिच्छा-
धीर्माः सति भवति काले लिङ् वा स्यात् । इच्छेत् ।
इच्छति । उश्यात् । वष्टि ।

त्रिभिनि मंत्रणांमंत्रणाधीष्टसंमदनप्रार्थने
टिड् ॥ १५२ ॥ एष्वर्थेषु लिङ् स्यात् । त्रिषो-
दांमं सुपंतु भवान् । प्राणिनो न हिंस्यात् ।
निमंत्रणे—मंत्र्यासु नियमं कुर्यात् । आमंत्रणे—इह
भवन्तु शरीरतः । अर्थाष्टे—तार्थं भवान् गृह्णीयात् ।

संप्रश्ने—किं नु खलु जैनैद्रमधीयीय । प्रार्थने—भवति
मे जैनैद्रमधीयीय ।

लोट् ॥ १५३ ॥ विध्यादिष्वर्थेषु धोर्लोट्
स्यात् । व्रतं रक्षतु भवान् । प्राणिनो न हिंस्तु ।
संध्यासु नियमं करोतु । इह भवानास्तां । तत्त्वं
गृह्णातु । किं नु खलु धर्मशास्त्रमध्यये । भवति
जैनैद्रमध्यये ।

*प्रेषानुज्ञावसरे व्याश्च ॥ १५४ ॥
एष्वर्थेषु धोर्व्याः भवति लोट् च । भवता खलु
कटः कर्तव्यः । करणीयः । कार्यः । कटं करोतु
भवान् हि प्रेषितोऽनुज्ञातः । भवतोऽवसरः ।

*लिङ् चोर्ध्वमौर्हृत्तिके ॥ १५५ ॥ ऊर्ध्वमौ-
र्हृत्तिकेऽर्थे वर्तमानाद्घोः प्रेषादौ गम्यमाने लिङ्
भवति व्याश्च यथा प्राप्तं च । उपरि मुहूर्त्तस्य शीघ्रं
भवान् दानं दद्यात् । भवता खलु दानं दातव्यं,
देयं, दानीयं, ददातु भवान् । प्रेषितोऽनुज्ञातो भवतः
प्राप्तकाले दानकरणे ।

स्मे लोट् ॥ १५६ ॥ स्मे वाचि लोट् भव-
त्यूर्ध्वमौर्हृत्तिकेऽर्थे प्रेषादौ गम्यमाने । ऊर्ध्वमुहूर्त्ताद्
भवान् कटं करोतु स्म प्रेषिनोऽनुज्ञातो भवतोऽवसरः ।

अधीष्टे ॥ १५७ ॥ स्मे वाचि धोर्लोट् भव-
त्यधीष्टेऽर्थे । अंगं स्म राजन् अधीच्छामो भवानपु-
त्रतानि रक्षतु ।

कालवेलासमये तुम् वाऽवसरे ॥ १५८ ॥
कालादौ वाचि धोर्वा तुम् भवत्यवसरे गम्यमाने ।
कालो भोक्तुं । वेला भोक्तुं । समयो भोक्तुं । कालो
भोक्तव्यस्य । वेला भोजनस्य । समयो भोजनस्य ।
अवसर इति किं ?

कालः पचति भूतानि कालः संहरते प्रजाः ।
कालः सुप्तेषु जागर्ति कालो हि दुरतिक्रमः ॥

लिङ् यदि ॥ १५९ ॥ यच्छब्दप्रयोगे का-
लादौ वाचि धोरवसरे लिङ् स्यात् । कालो यद् भुं-
जीत भवान् । वेला यद् भुंजीत भवान् । समयो
यद् भुंजीत ।

तुज्याथार्हे ॥ १६० ॥ अर्हेऽर्थे धोस्त-

ज्या भवति लिङ् च । भवान् खलु कन्यायाः वीडा ।
भवता खलु कन्या वीडव्या, वाह्या, वहनीया ।
भवान् कन्यां वहेत् । अर्हो योग्य इत्यर्थः ।

आवश्यकाधमर्ण्ये णिन् ॥ १६१ ॥ आव-
श्यके आधमर्ण्ये च गम्यमाने धोर्णिन् स्यात् । अव-
श्यंकारी । अवश्यंलावी । शतंदायी । निष्कदायी ।

व्याः ॥ १६२ ॥ आवश्यकाधमर्ण्ययोग्य-
मानयोर्धोर्व्याः भवति । भवता खलु धर्मोऽवश्यं क-
र्तव्यः, करणीयः, कृत्यः, कार्यः । भवता खलु नि-
ष्को दातव्यः, दानीयः, देयः ।

शक्ति लिङ् च ॥ १६३ ॥ शक्यऽर्थे
धोर्लिङ् भवति व्याध्व । भवान् खलु विद्यामधीयीत ।
भवता खलु विद्याऽप्येतव्या, अभ्ययनीया । भवान्
हि शक्तः ।

* लोट् चाशिपि ॥ १६४ ॥ आशिष्यर्थे
धोर्लोट् भवति लिङ् च । जयतात् । जयतां । जीया-
त् । जीयास्तां । आशिपि इति किं ? जीवति पध्याशी ।

क्लिच्छत्वौ ॥ १६५ ॥ आशिष्यर्थे धोः
क्लिच्छत्वौ स्तः खौ । शम्यादिति शक्तिः । भवतात्
भूतिः । देवा एनं देवासुरिति देवदत्तः । देवा एन
शृण्वन्त्विति देवश्रुतः ।

माङि लुङ् ॥ १६६ ॥ माङि वाचि
धोर्लुङ् भवति । माकार्यीरधर्मं । मा हार्पीः परत्वं ।

ससे लङ् च ॥ १६७ ॥ स्नेन सह
माङि वाचि धोर्लुङ् भवति लुङ् च । नास्म कृष्यत् ।
मास्मकृषत् । मास्मकरोत् । मास्मकार्षीत् ।

इति जैनेन्द्रव्याकरणे शब्दार्णवचंद्रिकायां
लघुवृत्तौ द्वितीयाध्यायस्य
तृतीयः पादः ।

चतुर्थः पादः ।

— ० —

धुयोगे स्याः ॥ १ ॥ धूनां योगे अयथा-
कालेत्ता अपि स्याः सांधवो भवन्ति । विश्वरथाऽस्य
पुत्रो जनिता । कृतपुण्यः श्वो भविता । भाविकृत्य-
मासीत् । सुवंतमिहामुष्यस्य मिदंतस्य कालमनुवर्त-

ते । तथाहि—विश्वरथेति भूतकालो जनितेति मर्ति-
ष्यकालेन योग्यमानः साधुर्भवति । धोरधिकारे पुन-
र्धुप्रहणं जन्म्वरितपरिप्रहार्थं । स्याधिकारे स्वचन
त्यमात्रप्रतीत्यर्थं । गोमानासीत् । गोमान् भवितेति
मत्वंत. संप्रतिकालोऽन्यकालेन साधुर्भवति ।

* भृशाभीक्ष्ण्ये लोट् तस्य हिस्त्वौ वा तश्च-
मस्तथार्थे ॥ २ ॥ यथाथिषो लोटंतस्यार्थस्तथार्थे

कालाद्यस्मदाद्येकत्वाद्यभिव्यक्तिरे कर्तृकर्मभावयुक्ते
धुयोगे वाचि भृशाभीक्ष्ण्येयोरर्थयोर्वर्तमानाद्दोर्लोङ्
भवति सर्वलकारपवादः, तस्य लोटः हिस्त्वौ आदे-
शौ स्तः, तध्वमोस्तु वा भवतः । लुनीहि लुनीहि
इत्येवाहं लुनामि । आवां लुनीवः । वयं लुनीमः ।
लुनीहि लुनीहि इत्येव त्वं लुनासि । युवां लुनीथः ।
यूयं लुनीथ । तशब्दस्य वा—लुनीत लुनीत इत्ये-
यूयं लुनीथ । लुनीहि लुनीहीत्येवायं लुनाति ।
इमौ लुनीतः । इमे लुन्ति । अधीष्वाधीष्वेत्येवा-
हमधीये । आवामधीवहे । वयमधीमहे । अधी-
ष्वाधीष्वेत्येव त्वमधीये । युवामधीयाथे । यूयम-
धीष्वे । ध्वमस्तु वा—अधीध्वमधीध्वमित्येव यूयम-
धीष्वे । अधीष्वाधीष्वेत्येवायमधीते । इमौ अधीया-
ते । इमे अधीयते । तयार्थे इति किं ? लुनीहि
लुनीहि इत्यनेन ल्यते इति न भवति ।

* प्रचये वा सामान्यार्थे ॥ ३ ॥ प्रचये
समुचये गम्यमाने सामान्यार्थे धुयोगे वाचि लोट्
स्यात् वा तस्य च हिस्त्वौ स्तः तध्वमोस्तु वा । क्रि-
यांप्रचये—ब्रीहान् वप लुनीहि पुनीहि इत्येव यतते,
चेष्टते, समीहते । पक्षे—ब्रीहान् वपति लुनाति पुनाति
इत्येव यतते चेष्टते समीहते । कर्मप्रचये—ग्राममट्
वनमट् गिरिमट् इत्येवाटति, घटते, चेष्टते । पक्षे—ग्रामम-
टति । वनमटति । गिरिमटति इत्येवायमटति । घटते ।
चेष्टते । कर्तृप्रचये—देवदत्तोऽद्दि, गुरुदत्तोऽद्दि, जि-
नदत्तोऽद्दि, इत्येव वपमोदनमभः । उभयप्रचये—ओ-
दनं भुंक्ष्व, सक्नुन् पिब, धानाः खाद इत्येवाभ्य-
वहरति । अन्यवहियते । एव—सूत्र. प्यर्थे वा इतिर-
धीष्व भाष्याण्यधीष्व इत्येवाधीष्व इत्येवाधीते पठति । पक्षे—
सूत्राभ्यधीते वृत्तीरधीते भाष्य. ण्यधीते इत्येवाधीते,
पठति ।

५ धुक्तौ वाऽयदि ॥ १४५ ॥ धुवचने वा-
चि ममाग्ये धोर्लिङ् भवति यद्विशब्दश्चेन्न प्रयुज्यते
अलमर्थात्, अयदि वा । सभावयामि भुज्जात
भगान् । अमुक्तं भवान् । धुप्रहण किं ? अपि
यारापाक भुज्जात । अयदीति किं ? सभावयामि
यत्त भुज्जात ।

हेतुफले लिङ् ॥ १४६ ॥ हेतौ फले च
तत्कार्यं वर्तमानाद्दोर्लिङ् वा स्यात् । यदि गुरून्
उपासीत शास्त्रात् गच्छेत् । यदि गुरूनुपासिष्यते
शास्त्रात् गमिष्यति ।

इच्छाद्दोषेऽकश्चित् ॥ १४७ ॥
इच्छाद्दोषे स्वाभिप्रायेऽनेने गम्यमाने धोर्लिङ् भव-
त्यकश्चित्—कश्चिच्छब्दाप्रयोगे । इच्छा मे शास्त्रम-
धीर्वात भवान् । कामो मे भुज्जात भवान् ।
अकश्चित्तीति किं ?

• कश्चिज्जीवति मे माता कश्चिज्जीवति मे पिता ।
माराविद त्वा पृच्छामि कश्चिज्जीवति पार्वती ॥

इच्छार्थे लिङ् लोट् ॥ १४८ ॥ इच्छार्थे
धी वाचि धोर्लिङ् लोटौ स्त इच्छोद्दोषे गम्यमाने ।
इच्छामि कामये भुज्जात भवान् । प्रार्थये मुक्ता भवान् ।

तुमेऽकर्तृके ॥ १४९ ॥ एककर्तृके इच्छा-
र्थे धी वाचि तुम् स्यात् । इच्छति भोक्तु ।
कापते भोक्तु । वष्टि गतु । एककर्तृके इति किं ?
इच्छामि मुक्ता भवान् ।

न्दिङ् ॥ १५० ॥ इच्छार्थे एककर्तृके धी
वाचि न्दिङ् स्यात् । भुज्जायति इच्छति । अधीयी-
येति वाऽति ।

येतस्सति ॥ १५१ ॥ इतोऽस्मादिच्छा-
र्थे वा सति भवति काले लिङ् वा स्यात् । इच्छेत् ।
इच्छति । उर्यात् । वष्टि ।

विधिनिर्वाणामंत्रणाधीष्टमंत्रणमार्थने
न्दिङ् ॥ १५२ ॥ एष्यर्थे लिङ् स्यात् । विधी-
यान् उर्यात् भवान् । प्राणिनो न हिंस्यात् ।
विनयो—न्यासु नियमं कुर्यात् । आमंत्रणे—इह
मंत्रं उर्यात् । अधीष्टे—तर्पे भवान् गृह्णायात् ।

सप्रसने—किं नु खलु जैनैद्रमधीयीय । प्रार्थने—भवति
मे जैनैद्रमधीयीय ।

लोट् ॥ १५३ ॥ विध्यादिष्वर्थेषु धोर्लिङ्
स्यात् । व्रत रक्षतु भवान् । प्राणिनो न हिंस्तु ।
सध्यासु नियमं करोतु । इह भवान्नास्तां । तत्र
गृह्णातु । किं नु खलु धर्मशास्त्रमध्यये । भवति
जैनैद्रमध्यये ।

* प्रैपानुज्ञावसरे व्याश्च ॥ १५४ ॥
एष्वर्थेषु धोर्वाः भवति लोट् च । भवता खलु
कट कर्तव्यः । करणीयः । कार्यः । कट करोतु
भवान् हि प्रैपितोऽनुज्ञातः । भवतोऽनसरः ।

* लिङ् चोर्ध्वमौहूर्तिके ॥ १५५ ॥ ऊर्ध्वमौ-
हूर्तिकेऽर्थे वर्तमानाद्दो प्रैपादौ गम्यमाने लिङ्
भवति व्याक्ष यथा प्राप्त च । उपरि मुहूर्त्तस्य शीघ्रं
भवान् दानं दद्यात् । भवता खलु दानं दातव्यं,
देयं, दानीयं, ददातु भवान् । प्रैपितोऽनुज्ञातो भवत
प्राप्तकालो दानकरणे ।

स्मे लोट् ॥ १५६ ॥ स्मे वाचि लोट् भव-
त्यूर्ध्वमौहूर्तिकेऽर्थे प्रैपादौ गम्यमाने । ऊर्ध्वमुहूर्त्ताद्
भवान् कट करोतु स्म प्रैपितोऽनुज्ञातो भवतोऽनसरः ।

अधीष्टे ॥ १५७ ॥ स्मे वाचि धोर्लिङ् भव-
त्यधीष्टेऽर्थे । अग स्म राजन् अधीच्छामो भवानपु-
त्रतानि रक्षतु ।

कालवेलासमये तुम् वाऽवसरे ॥ १५८ ॥
कालादौ वाचि धोर्वा तुम् भवत्यनसरे गम्यमाने ।
कालो भोक्तु । वेला भोक्तु । समयो भोक्तु । कालो
भोक्तव्यस्य । वेला भोजनस्य । समयो भोजनस्य ।
अनसर इति किं ?

कालः पचति भूतानि कालं सहते प्रजा ।
कालं सुतेषु जागर्ति कालो हि दुरतिक्रम ॥

लिङ् यदि ॥ १५९ ॥ यच्छब्दप्रयोगे का-
लादौ वाचि धोरवसरे लिङ् स्यात् । कालो यद् भु-
ज्जात भवान् । वेला यद् भुज्जात भवान् । समयो
यद् भुज्जात ।

तुज्याश्चार्हे ॥ १६० ॥ अर्हेऽर्थे धोरस्त-

ज्या भवति लिङ् च । भवान् खलु कन्यायाः वोडा । भवता खलु कन्या वोडव्या, वाहा, वहनीया । भवान् कन्यां वहेत् । अहो योग्य इत्यर्थः ।

आवश्यकाद्यमर्ण्ये णिन् ॥ १६१ ॥ धाव-
श्यके आद्यमर्ण्ये च गम्यमाने धोर्णिन् स्यात् । अव-
श्यकारी । अवश्यलाभी । दातृदायी । निष्कदायी ।

व्याः ॥ १६२ ॥ आवश्यकाद्यमर्ण्येर्गम्य-
मानयोर्धोव्याः भवति । भवता खलु धर्मोऽवश्यं क-
र्तव्यः, करणीयः, कृत्यः, कार्यः । भवता खलु नि-
ष्को दातव्यः, दानीयः, देयः ।

शक्ति लिङ् च ॥ १६३ ॥ शक्यऽर्थे
धोर्लिङ् भवति व्याञ्च । भवान् खलु विद्यामर्वायति ।
भवता खलु विद्याऽप्येतव्या, अध्ययनीया । भवान्
हि शक्तः ।

* लोट् चाशिपि ॥ १६४ ॥ आशिष्यर्थे
धोर्लोट् भवति लिङ् च । जयतात् । जयतां । जीया-
त् । जीयास्तां । आशिपि इति किं ? जीवति पथ्यासी ।

किञ्चलस्यौ ॥ १६५ ॥ आशिष्यर्थे धोः
किञ्चलौ स्तः खौ । शम्पादिति शक्तिः । भवतात्
भूतिः । देवा एनं देवामुत्ति देवदत्तः । देवा एन
शृण्वंस्ति इति देवश्रुतः ।

माडि लुङ् ॥ १६६ ॥ माडि वाचि
धोर्लुङ् भवति । माकारिधर्मः । मा हारीः परस्व ।

सस्म लङ् च ॥ १६७ ॥ स्मेन सह
माडि वाचि धोर्लुङ् भवति लुङ् च । मास कृष्यन् ।
मासमशुभत् । मासफरोत् । मासकार्यात् ।

इति जैनैर्द्रव्याकरणे शब्दार्णवचंद्रिकायां

लघुश्रुतौ द्वितीयाध्यायस्य
तृतीयः पादः ।

चतुर्थः पादः ।

— ० —

धुयोगे त्याः ॥ १ ॥ धृतां योगे अथया-
काद्योक्ता अपि त्याः साधनो भवति । निश्चयऽऽप्य
पुनो जनिता । कृतपुण्यः शो भविता । भावि कृत्य-
मानीत् । सुबंतिमिहामुप्यस्य मिदत्स काळमनुवर्न-

ते । तयाहि—विश्वदधेति मृतकालो जनितीति म-
प्यन्काठेन योग्यमानः साधुभवति । धोर्वाचिके पुन-
धुप्रहणं जन्मवस्तिपरिप्रहायं । स्वाधिकारे स्यपन
समात्रप्रतीत्यर्थः । गोमानामीत् । गोमान् भवितेति
मन्वंत. संप्रतिहाटोऽप्यन्काठेन साधुभवति ।

* भृशाभीक्ष्ये लोट् तस्य हिस्वौ वा तन्व-
मस्तयार्थे ॥ २ ॥ यथाविभो लोट् तस्यार्थस्तथा
कालायस्मदायेकवाचमिवाचिकारे कर्तृकर्ममानशुके
धुयोगे वाचि भृशाभीक्ष्येकार्ययोर्वर्तमानाद्भोर्लुङ्
भवति सर्वलकारापवादः, तस्य लोटः हिस्वौ आदि-
शो स्तः, तन्वमोस्तु वा भवतः । लुनीहि लुनीहि
इत्येवाहं लुनामि । आवां लुनीमः । वयं लुनीमः ।
लुनीहि लुनीहि इत्येव त्वं लुनासि । युवां लुनीष ।
युयं लुनीष । तशब्दस्य वा—लुनीत लुनीत इत्येव ।
युयं लुनीष । लुनीहि लुनीहीत्येवायं लुनाति ।
इमौ लुनीतः । इमे लुनति । अधीष्वधीष्वेत्येवा-
हमधीषे । आवामधीषहे । वयमधीषहे । अधी-
ष्वधीष्वेत्येव त्वमधीषे । युवामधीषये । युपन-
धीष्वे । ध्वमस्तु वा—अधीष्वधीष्वेत्यायमधीषे ।
इमौ अधीषते । अधीष्वधीष्वेत्यायमधीषे । इमौ अधीषा-
ते । इमे अधीषंते । तयार्थे इति किं ? लुनीहि
लुनीहि इत्यनेन लुयने इति न भवति ।

* प्रचये वा सामान्यार्थे ॥ ३ ॥ प्रचये
समुचये गम्यमाने सामान्यार्थे धुयोगे वाचि लोट्
स्यात् वा तस्य च हिस्वौ स्तः तन्वमोस्तु वा । नि-
यांप्रचये—श्रीशैन् वप लुनीहि पुनीहि इत्येव यतते,
चेष्टते, सर्माहते । पक्षे—श्रीशैन् वपति लुनाति पुनाति
इत्येव यतते चेष्टते सर्माहते । कर्मप्रचये—ग्राममट्
वनमट गिरिमट्येवाटति, घटते, चेष्टते । पक्षे—ग्रामम
टति । वनमटति । गिरिमटति इत्येवायमटति । घटने ।
चेष्टते । कर्तृप्रचये—देवदत्तोऽदि, गुरुदत्तोऽदि, नि-
नदत्तोदि, इत्येव वयमोदतममट् । उभयप्रचये—अं-
दन मुंकर, सत्तून पिय, धानाः खाट इत्येवाय-
वहरति । अय्यवहियने । एव—गुण एवर्ष १ । एव-
धीष्व माध्याप्यधीष्व इत्येवार्थेन पठति । पक्षे—
सूत्रार्थने तृतीयधीषे माध्यधीषने इत्येवार्थने,
पठति ।

निषेधेऽलंखल्वोः क्त्वा ॥ ४ ॥ निषेध-
वाचिनोरलखल्वोर्बोचोः क्त्वा वा स्यात् । अल कृत्वा ।
खलु कृत्वा । अल वाळे रुदित्वा, रुदितेन, रोदनेन ।
निषेधे इति किं ? अल्कारः ।

* परावरे ॥ ५ ॥ धोः क्त्वा वा स्यात् परेऽनरे
च गम्यमाने । परंतमतिक्रम्य नदी । नदीमप्राप्य
पर्वतः । नदीपरावरः पर्वत इत्यर्थः । पर्वतातिक्रमेण
नदी । नद्यप्राप्त्या पर्वतः ।

* माङ्गः स्वार्थे ॥ ६ ॥ माङ्गः क्त्वा वा
स्यात् स्वार्थे । अपमित्य याचते । याचित्वाऽपमयते ।

परकालैककर्तृकात् ॥ ७ ॥ परः कालो
यस्याः क्रियाया सा परकाला तस्याः क्रियायाः एक-
कर्तृकात् पूर्वकालाद्धोः क्त्वा वा स्यात् । आसित्वा
भुक्ते । भुक्त्वा व्रजति । वेत्यनुवर्तमानात् आसते
भोक्तुमित्यपि । एककर्तृकादिति किं ? भुक्तगति
पात्रे दाता भुक्ते ।

* पूर्वाग्नेप्रथमाभीक्ष्ण्ये खमुञ्ज ॥ ८ ॥
पूर्वादी वाचि आभीक्ष्ण्ये च परकालैककर्तृकाद्धोः
खमुञ्ज वा स्यात् । पूर्वे भोज व्रजति । पूर्वं भुक्त्वा
व्रजति । अग्नेभोज । अग्ने भुक्त्वा । प्रथम भोज ।
प्रथमं भुक्त्वा व्रजति । आभीक्ष्ण्ये-भोज भोज
व्रजति । भुक्त्वा भुक्त्वा व्रजति । पायं पाय, पत्वा
पात्वा व्रजति ।

कृञोऽन्यथैक्यमित्थंस्वनर्थात् ॥ ९ ॥
एष गणु कृञोऽनर्थात् एककर्तृकात् खमुञ्ज वा
स्यात् । अन्यथाकार भुक्ते । एकार, कथकार,
इत्थकार भुक्ते । अन्यथा कृत्वा । एन कृत्वा । कथ
कृत्वा । इत्थ कृत्वा । अनर्थादिति किं ? अन्यथा
कृत्वा त्रिरो भुक्ते ।

यथातथेऽसूयाप्रत्युक्तौ ॥ १० ॥ एतयो-
र्वाचो कृञ एतमुत् वा स्यात् असूयाप्रत्युक्तौ गम्य-
मानाया । कथ मास्यते भवानिति वृष्टे, असूयक
त प्रत्याह यथाकारमह भाक्ष्ये तथाकारमह भाक्ष्ये
किं तयानेन । असूयाप्रत्युक्तौ इति किं ? यथाकृत्वाह
भाक्ष्ये तथा द्रस्यमि ।

* कर्मण्याक्रोशे ॥ ११ ॥ कर्मणि वाचि कृञ

खमुञ्ज वा भवति आक्रोशे गम्यमाने । चौरकारमा-
क्रोशति । चौर कृत्वा आक्रोशति ।

स्वादुम्सु णम् ॥ १२ ॥ स्वाद्वर्षेषु कर्मणु
वाक्षु कृञ णम् वा स्यात् । स्वादुंकार भुक्ते । स्वा-
दु कृत्वा । सपन्नकार । सम्पन्न कृत्वा ।

* कात्स्न्ये दृश्विद्भयः ॥ १३ ॥ कर्मणि
वाचि कात्स्न्ये गम्यमाने दृशेर्विद्भयश्च णम् भवति ।
साधुदर्शं प्रणमति । सर्वे साधु प्रणमतीत्यर्थः । अति-
धिवेद भोजयति । य वेत्ति, विदति, विच्चे वा सर्वे
भोजयतीत्यर्थः । कात्स्न्ये इति किं ? साधु दृष्ट्वा प्रण-
मति । अतिधि विदित्वा भोजयति ।

* यावति जीञ्चिदः ॥ १४ ॥ यावति वाचि
जीवमिदिभ्या वा णम् स्यात् कात्स्न्ये गम्यमाने ।
यानजीवमधीते । यानद्देद गृह्णाति ।

* चर्मोदरे पूरेः ॥ १५ ॥ एतयोर्वाचो. पू-
र्त्वा णम् स्यात् । चर्मपूरमास्ते । उदरपूर शेते ।
चर्मोदर च पूरयित्वेत्यर्थः ।

* वर्षेयत्त्वेऽस्योत्त्वं वा ॥ १६ ॥ कर्मणि
वाचि पूर्यतेर्णम् स्यात्, अस्य पूरेरुत्कारस्य च ख
वा वर्षेयत्त्वे वर्षप्रमाणे । गोष्पदप्र वृष्टो देव ।
गोष्पदपूर । सीताप्र । सीतापूर वृष्टो देव ।

* चेलाऽर्थे ऋोपेः ॥ १७ ॥ चेलाऽर्थे वाचि
क्नोपपतेर्णा णम् स्यात् वर्षेयत्त्वे । चेल्क्नोप वृष्टो
देव । वल्क्नोप ।

* शुष्कचूर्णरूपे पिपस्तसिन् ॥ १८ ॥
एष वाक्षु पिपेर्णाणम् स्यात् तस्मिन्नेव धौ अनुप्र-
युक्ते । शुष्कपेप पिनष्टि । शुष्कं पिनष्टीत्यर्थः ।
चूर्णपेप पिनष्टि । रूक्षपेप पिनष्टि ।

जीवाकृते ग्रहकुः ॥ १९ ॥ जीवाकृत-
योर्वाचोर्वाचासस्थ गृहिकृभ्या णम् स्यात् तस्मिन्ने-
वानुप्रयुक्ते । जीवप्राह गृह्णाति । अकृतकार करोति ।

निमूले कपः ॥ २० ॥ निमूले कर्मणि
वाचि कपेर्णम् स्यात् । निमूलकाप कपयति ।

समूले घनश्च ॥ २१ ॥ समूले वाचि हते.

कपेदच णम् भवति वा तस्मिन्ननुप्रयुक्ते । समूहवात
हति । समूहकाप कपति ।

करणे ॥ २२ ॥ करणे वाचि हतेर्णम्
भवति तस्मिन्ननुप्रयोगे । पाणिघात हति । असिघात ।

* हस्ते वृद्धतिग्रहः ॥ २३ ॥ हस्तवाचिनि
वाच्येभ्यो णम् वा भवति करणे तेष्वनुप्रयुक्तेषु ।
हस्तवर्त्तं वर्तते । करवर्त्तं । हस्तवर्त्तं वर्त्तयति । पाणि
वर्त्तं । हस्तग्राह गृह्णाति । बाहुग्राह ।

* स्वस्नेहे पुष्पिपः ॥ २४ ॥ स्वराचिनि
स्नेहे वाचिनि च करणे वाचि यथात्स्व्य पुष्पिपिपि
भ्या णम् भवति तस्मिन्ननुप्रयोगे । स्वपोष पुष्पाति ।
आत्मपोष । गोपोष । उदपेय पिनष्टि । घृतपेय ।

* वंशः खौ ॥ २५ ॥ वधेर्वा णम् स्यात्
खौ तस्मिन्ननुप्रयोगे । अष्टाष्टिकावध वद्ध । मयूरि-
कावध वद्ध । क्रौंचवध वद्ध । णमता वधविशे-
षाणा सज्ञा एता ।

* आधारे ॥ २६ ॥ वज्रातेराधारे वाचि णम्
भवति वा तस्मिन्ननुप्रयोगे । चक्रवध वद्ध । कूट-
वध वद्ध ।

कर्त्तृर्जीवपुरुषयोर्नभ्वोः ॥ २७ ॥
कर्त्तृवाचिनोर्जीवपुरुषयोर्नाचार्यथासख्य नाक्षिन्हिभ्या
णम् भवति तस्मिन्ननुप्रयोगे । जीवनाश नश्यति ।
पुरुषवाह वहति । कर्त्तोरिति किं ? जीवेन नष्ट ।
पुरुष वहति ।

ऊर्ध्वे शुष्पूरेः ॥ २८ ॥ ऊर्ध्वे कर्त्तृवा
चिनि वाचि शुष्पूरभ्या णम् भवति तस्मिन्ननुप्र-
योगे । ऊर्ध्वशोष शुष्यति । ऊर्ध्वपूर पूर्यते ।

कर्मणि चेवे ॥ २९ ॥ कर्मणि कर्त्तरि च
वाचि द्वाऽर्थे णम् भवति तस्मिन्नेव धावनुप्रयुक्ते ।
घृतानिघाय निहित । घृतमिव निहितमित्यर्थ ।
जीवितरक्ष रक्षित । कर्त्तरि-सम्भिन्ननाश नश्यति ।
सम्भिन्न इव नश्यतीत्यर्थ । अमुरनाश नष्ट ।

उपदेशो भार्या ॥ ३० ॥ भाते वाचि उ-
पपूर्वादेशेर्णम् स्यात् वा । मूलकोपदेश भुक्ते, मूल
केनोपदेश । मूलकेनोपददय भुक्त ।

* हिंसार्थाद्रेकाप्यात् ॥ ३१ ॥ हिंसार्थाद्धो

रेकाप्यादेककर्मकाद् भाते वाचि णम् स्यात् । दडा-
घात गाः कल्पति । दडेनाघात । दडाताड गा
सादयति । दडेनाताड । हिंसार्थादिति किं ? चदने-
नानुच्छिप्य देनानाराधयति । एकाप्यादिति किं ?
दडेनाहस्य गोपाल गा सादयति चौर ।

* ईपि चोपे पीडरुत्कृपः ॥ ३२ ॥ ईपि
भाया च वाचि पीडादेरुपपूर्वाद् णम् स्यात् । पार्श्वो-
पपीड शेते, पार्श्वयोरुपपीड । पार्श्वभ्यामुपपीड
शेते, पार्श्वोपपीड शेते । ब्रजेनोपरोध । ब्रजे उपरोध ।
ब्रजेनोपरोध, ब्रजेनोपरोध गा स्थापयति । पाण्डुप-
कर्ष, पाण्डौ उपकर्ष । पाण्डुपकर्ष, पाणिनोपकर्ष
धाना पिनष्टि ।

प्रमाणासक्त्योः ॥ ३३ ॥ ईपि भाया च
वाचि धोर्णम् भवति प्रमाणे आसक्तो चार्थे । द्व्यगु
लोत्कर्षे गडिकादिठनक्ति, द्व्यगुले उत्कर्ष । द्व्यगुले-
नोत्कर्ष । केशग्राह युध्यते । केशेषु ग्राह । केशैर्ग्राह ।

स्वर्षपादाने ॥ ३४ ॥ त्वरायानुसुक्ते
ऽर्थे धो अपादाने वाचि णम् भवति । शय्योत्थाय
धारति । शय्याया उत्थाय धारति । भ्रातृपकर्ष अपूपान्
भक्षयति । भ्राष्ट्राद् अपकर्ष । त्वरीति किं ?
आसनादुत्थाय गच्छति ।

इपि ॥ ३५ ॥ इपि वाचि धोस्वरऽर्थे
णम् भवति । यष्टिग्राह युध्यते । यष्टीग्राह ।
पटापकर्ष । पटपमकर्ष ।

स्वागेऽध्रवे ॥ ३६ ॥ स्वागे इवते वाच्य-
ध्रुवे धोर्णम् भवति । अक्षिणिकोच जल्पति ।
अक्षिणी निकोच । भूक्षेप, भ्रुवन्मुखेप कथयति ।
अध्रुव इति किं ? शिर समुद्भिष्य व्याहरति ।

सङ्गेशे ॥ ३७ ॥ सङ्गेशे स्वागे इवते वाचि
धोर्णम् भवति । उर प्रतिगेष युध्यते । उरासि
प्रतिपेष । शिरस्तेद, शिरासि छेद युध्यते ।

विशप्तत्पदस्केदां व्याप्यासेच्ये ॥ ३८ ॥
एभ्यो णम् भवति व्याप्यासेव्ययैरिततयोर्नाचो ।
व्याप्ये-गेहानुप्रवेशमास्ते । गेह गेहमनुप्रवेश । गेह-
मनुप्रवेशमनुप्रवेशमास्ते । आसेच्ये-गेहानुप्रपातमास्ते ।
गेहगेहमनुप्रपात, गेहमनुप्रपत्तिमनुप्रपात । गेहाडुप्रपा-

दंमास्ते । गेहगेहमनुप्रपाद । गेहमनुप्रपादमनुप्रपाद । गेहमास्कंदमास्ते । गेहगेहमवस्कंद । गेहमवस्कंदम-
वस्कंद । व्याप्यासेष्य इति किं ? गेहमनुप्रविश्य मुक्ते ।

* तृषस्रोः कालेऽतर ॥ ३९ ॥ तृषसिम्भ्या
अंतरं काले इवते वाचि णम् भवति । ब्रह्मापतर्प
णः पापपति । ब्रह्ममपतर्प । ब्रह्मापतर्प । ब्रह्म-
मपतर्प । द्व्यहात्यासं । द्व्यहमत्यास । तृषस्रोःरिति
किं ? द्व्यहमुपोष्य मुक्ते । काल इति किं ?
योजनं तर्पित्वा गावः पिबति । अतर इति किं ?
अहरत्यस्येनो गतः ।

* नाम्नि ग्रहादिशः ॥ ४० ॥ नाम्नि इवते
वाचि ग्रहादिशेष णम् स्यात् । नामप्राहमाचष्टे ।
नामानि प्राहे । नामादेशमाकारयति । नामान्यादेश ।

श्रावनिष्टोक्तौ कुः कर्त्वाणम् ॥ ४१ ॥
दिसंशुके वाचि कुत्रः क्वाणमौ वा स्तोऽनियोक्तौ
गम्यमानायां । ब्राह्मण पुनस्ते जातः किं तर्हि वृषल
नीचैः कृत्वाचष्टे । नीचैः कृत्वा । नीचैःकार ।
उच्चैर्नाम प्रियमाह्वयेयं नीचैराह्वयमानमाननिष्ट भ-
वति । ब्राह्मण कत्या ते गर्भिणी जाता । किं तर्हि
जास्य उच्चैःकृत्वाचष्टे । उच्चैःकृत्वा । उच्चैः-
कार । नीचैर्नामाप्रियमाह्वयेय । उच्चैःह्वयमाण-
मनिष्टं भवति ।

तिरश्च्यपवणे ॥ ४२ ॥ तिरश्च्ये वाचि
कुत्रः क्वाणमौ वा स्तः अपरणे समाप्तौ गम्यमाने ।
तिरश्च्येकृत्वा । तिरश्च्येत्वा । तिरश्च्यकारं गतः । अप-
रणे इति किं ? तिरश्च्येत्वा काष्ठं गतः ।

* सुवोऽनुच्यानुलोम्ये ॥ ४३ ॥ अन्वगच्छे
वाचि आनुलोम्ये आनुलोम्ये गम्यमाने भुवः क्वा-
णमौ वा स्तः । अन्वभूय । अन्वभूत्वा । अन्व-
भाषं तिष्ठति ।

* तृष्णीमि ॥ ४४ ॥ अस्मिन् वाचि भुवः
क्वाणमौ वा स्तः । तृष्णीभूय । तृष्णी भूत्वा ।
तृष्णीभाषमास्ते ।

स्वांगे तंस्त्ये कृष्णोः ॥ ४५ ॥

तस्याते स्वांगे वाचि कृष्णमौ क्वाणमौ वा स्तः ।
मुखतःकृत्य । मुखतः कृत्वा । मुखतःकारं । पृष्ठतः-
कृत्य । पृष्ठतः कृत्वा । पृष्ठतःकारं । मुखतोभूय ।
मुखतो भूत्वा । मुखतोभावं । स्वांग इति किं ?
सर्वतः कृत्वा ।

* धाणिविनानानाच्यौ ॥ ४६ ॥ धाणिति
धाण्यमुद्रयमुनेवा इत्येतेषां ग्रहणं । धाणंते च्यये
शिसंशुके विनानानाशब्दयोश्च वाचोस्ताम्या क्वा-
णमौ वा स्तः । अद्रिधा द्विधा कृत्वा द्विधाकृत्य, द्वि-
धा कृत्वा । द्विधाकार । द्विधाभूय । द्विधा भूत्वा ।
द्विधाभावं । एकच्यं कृत्य । एकच्यभूय । द्वेषकृत्य । द्वेष-
भूय । द्वेषाकृत्य । द्वेषाभूय । विनाकृत्य । विनाभूय ।
नानाकृत्य । नानाभूय ।

* समर्थास्त्यर्थशकधृपद्मालायटरभलमक्र-
मसहाहे तुम् ॥ ४७ ॥ समर्थोऽर्थेषु अस्त्यर्थेषु
शकादिषु च वाञ्छु धोस्तुम् स्यात् । समर्थो भोक्तुं ।
प्रभुर्भोक्तुं । पर्योक्तो भोक्तुं । अलंभोक्तुं । अस्ति
भोक्तुं । भवति विद्यते च भोक्तुं । शक्नोति भोक्तुं ।
धृष्णोति भोक्तुं । जानाति भोक्तुं । ग्यायति भोक्तुं ।
घटते भोक्तुं । आरयते भोक्तुं । लभते भोक्तुं ।
प्रक्रमते भोक्तुं । सहते भोक्तुं । अर्हति भोक्तुं ।

* कृत्कर्त्तव्यदिः ॥ ४८ ॥ शिवनिताः कृतः
कर्त्तारि कारके भवति । कर्त्ता । कारकः । अशिरि-
ति किं ? कर्त्तुं गच्छति ।

* संगतेऽनर्थ ॥ ४९ ॥ संगतेऽर्थे कर्त्तरि
अर्थमिति निपात्यते । न जीर्णतोऽनर्थमर्थसंगते ।
अजरोऽनर्थ ।

* रुच्याव्ययौ ॥ ५० ॥ एतो निरास्यौ ।
रोचतेर्नश्रुर्वाच व्ययः क्यप् । रोचतेऽमी दृष्यो
मोदकः । न व्ययत इत्यव्ययौ यतिः ।

* जन्भूगो यो वा ॥ ५१ ॥ एष्यः कर्त्तरि
यो वा स्यात् । जायतेऽमी जन्मः । जन्मनेन ।
भय्योऽर्थे । भय्यमनेन । गेयो माणवको माथानां । गेयो
माणवकोन पङ्गः ।

१ । कर्त्तव्यदि कर्त्तव्यदि "कारक" इति वृत्ति-
दिक् एषे । अर्थाद्यमात्राव्ययं न वृत्तिः । कत्या येन
कृत्ये कर्त्तव्यदिमात्राव्ययम् ।

* प्रोपाद् ब्रह्मस्योऽनीयः ॥ ५२ ॥ प्रोपपूर्वाभ्यां ब्रह्मस्याभ्यामनीयः कर्तरि वा स्यात् । प्रवचनीयो गुरुः शास्त्रस्य । प्रवचनीयं गुरुणा शास्त्र । उपस्थानीयः सिध्यो गुरोः । उपस्थानीयः सिध्येण गुरुः ।

* आपत्त्वोर्ध्वः ॥ ५३ ॥ आङ्पूर्वाम्यां पतिष्णुम्यां ष्यः कर्तरि वा स्यात् । आपत्त्वोऽयं । आपत्त्वमनेन । आप्तव्योऽयं । आप्तव्यमनेन ।

* दिष्टपक्षी इत्यास्वसुजन्तृहृत्पारंभात्कः ॥ ५४ ॥ दिष्टपक्षेः आरंभादादिकर्मार्थाच्च यः कः स कर्तरि वा स्यात् । आदिष्टः कन्या भवान् । आदिष्टा कन्या भवता । आदिष्टं भवता । अतिशयितो गुरुं भवान् । अतिशयितो गुरुर्भवता । अतिशयितं च । उपस्थितो गुरुं भवान् । उपस्थितो गुरुस्त्वया । उपस्थितं च । उपस्थितो गुरुं भवान् । उपस्थितो गुरुर्भवता । उपस्थितं च । अनुपितो गुरुं भवान् । अनुपितो गुरुर्भवता । अनुपितं च । अनुजातो माणविकां माणवकः । अनुजाता माणविका माणविकेन । अनुजातं च । आरूढो वृक्षं भवान् । आरूढो वृक्षो भवता । आरूढं च । अनुजीर्णो वृषटी भवान् । अनुजीर्णो वृषटी भवता । अनुजीर्णं च । प्रकृतः कटं भवान् । प्रकृतः कटो भवता । प्रकृतं च । प्रमुक्तो भवानोदनं । प्रमुक्तः ओदनो भवता । प्रमुक्तं च । प्रसितो भवान् । प्रसितं भवता । प्रसुतो भवान् । प्रसुतो भवता ।

विगत्यर्थाच्च ॥ ५५ ॥ विसृज्यात् गत्यर्थाच्च कः कर्तरि वा भवति यथा प्राप्तं च । आसितो भवान् । आसितं भवता । गतो प्राप्तं भवान् । गतो प्राप्तो भवता । गतं च । यातो प्राप्तं भवान् । यातो प्राप्तो भवता । यातं च ।

* आधारि चाद्यर्थाच्च ॥ ५६ ॥ अद्यर्थाद्दिगत्यर्थाद्वाधोर वा कः स्यात् । यथा प्राप्तं च । आस्थितिमे जदति स्त-इदमेवां जर्गं । इदमेवां शंतं । इह एभिर्जन्य ओदनः । इह एभिः पतितं मयु । आधे-इह जल्पेभिः । धे-इदमेवमासितं । इदमेवां दयित । इह मयाजासितः । आसितं भवता । इदमेवां

गतं । इदमेवां यातं । गतो प्राप्तं भवान् । गतो प्राप्तो भवता । गतं भवता ।

लः कर्मणि च भावे च धेः ॥ ५७ ॥ सकर्मकाद्धाः लकाराः कर्मणि कर्तरि च । भवति धेभ्यो कर्तरि च । क्रियते कटः । करोति कटः । धेः-सुष्यते भवता । स्तपिति भवान् ।

तयोर्व्यक्तवार्थाः ॥ ५८ ॥ तयोः कर्मभावयोः व्यक्तवार्था भवति । कर्तव्यः कटः । शयितव्यं भवता । कृतः कटः । शयितं भवता । सुकरः कटो भवता । ईपत्करः सुगान पयो भवता स्तब्धं भव भवता ।

+ पिगम्यर्थवह्नीहीकृत्पृजिदंडेः कर्मणि लादिः ॥ ५९ ॥ मुख्ये कर्मणि धिप्रभृतीनां लादयः स्युः । शायते माणवको मासं । आसते माणवको गोदोह । गम्यते माणवको ग्रामं । उद्यते भारो ग्रामं । नीयते अजा ग्रामं । हियते भारो ग्रामं । कृष्यते शाखा ग्रामं । जीयते दत्तः शतं । दंयते ग्रामः शतं । शयितव्यो माणवको मासं । इति तव्यादयोऽपि योग्याः ।

+ दुहादीनां गौणे ॥ ६० ॥ एषां गौणे कर्मणि लादयो भवति । दुहते पयो गौः । पायते गां देवदत्तः । पृच्छते धर्ममाचार्यः । दोग्धव्या, दोहनीया, दोहा पयो गौः ।

+ ज्ञाचर्याचर्योः ॥ ६१ ॥ शार्धानामचर्यानां च घृणां तयोः प्रधानाप्रधानकर्मणोर्लादयः स्युः । ज्ञायते माणवको धर्मं । शायते माणवको धर्मः । बोध्यते माणवको धर्मं । माणवको ग्रंथो वा । भोजयते माणवको ओदनं । माणवकमादितो वा ।

* घुरकेलिमास्त्रहृत्पृष्याः कर्मकर्तरि ॥ ६२ ॥ घुरादयः कर्मकर्तरि भवति । मंगुरं । मिदुरं काष्ठं । पचेलिमा माषाः । मिदेलिमानि काष्ठानि । पर्पास्थितां कुंडं स्वयमेव । कृष्टे पश्यते कृष्टपृष्याः शालयः स्वयमेव । पचेप्यो निपात्यः ।

भीमादयोऽप्यादाने ॥ ६३ ॥ एते अप्यादाने कारके भवति । विभेयस्मात् भीमः । भीमः । मयानकः । चरुः । प्रातनं । समुदः ।

* उणादयः संप्रदानाच्चान्यत्र ॥ ६४ ॥

उणादयः स्याः संप्रदानापादानाच्चान्यत्र, कारकेषु भवति । करोतीति कारः । वृश्चति त वृक्षः । ऋचति तथा ऋक् । वृत्तं तत्र वर्म ।

* लां ॥ ६५ ॥ टामिति नव लकाराः ।

लट् । लिट् । लृट् । लृट् । लोट् । लङ् । लिङ् । लृङ् । लृङ् । इति यदग्रे वक्ष्यामि तदेतेषामुत्सृष्ट-
विशेषणानां भवतीत्यधिकृतं वेदितव्यं ।

मिन्वस्मसिपथस्थतिप्तस्त्रीङ्महिम-

हियासायां ध्वन्तातामङ्ग्ल ॥ ६६ ॥ मित्रा-

दयो लप्सादेशाः भवति । पचामि । पचावः ।

पचामः । पचासि । पचथः । पचथ । पंचति ।

पचतः । पंचति । टितां दक्षिण्ये रूपांतराणि

वक्ष्यति । लोटो मानां पशादीश्च । लृट्-पक्ता-

स्मि । पक्तास्वः । पक्तास्मः । लृट्-वक्ष्यामि । वक्ष्यावः ।

वक्ष्यामः । लोटमग्रे वक्ष्यति । टितां मक्षिण्ये च ।

लृङ्-अपचे । अपचावहि । अपचामहि । अप-

चथाः । अपचेथां । अपचथ्वं । अपचत । अपचेतां ।

अपचंत । लिङ्मग्रे वक्ष्यति । लृङ्-अपक्षि । अप-

क्ष्वहि । अपक्षमहि । अपक्ष्याः । अपक्ष्याथं । अप-

क्ष्वं । अपक्ष् । अपक्ष्तातां । अपक्षत । लृङ्-अपक्ष्ये ।

अपक्ष्यावहि । अपक्ष्यामहि ।

टिट्टेरः ॥ ६७ ॥ टितां लकाराणां दस्य

टेट्त्वं स्यात् । पचे । पचावहे । पचामहे । टिट्-पेचे ।

पेचिवहे । पेचिमहे । लृट्-पक्ताहे । पक्तास्वहे । पक्ता-

स्महे । लृट्-पक्ष्ये । पक्ष्यावहे । पक्ष्यामहे ।

लोट् वक्ष्यते ।

थासः सेः ॥ ६८ ॥ टितो लकारस्य थासः

से इत्ययमादेशो भवति । पचसे । पेचिपे ।

पक्तासे । पक्ष्यसे ।

* लेस्तस्यैशिरै ॥ ६९ ॥ टितो लेस्तस्यैशिरैः

एत् इति इत्येतावादेशौ भवतः । पेचे । पेचिरे ।

* यानां पञ्चमथायुस्रणशतुसः ॥ ७० ॥

टितो लेर्मानां पञ्चादयो भवति । पपाच । पेचिच ।

पेचिम । पेचिच । पेच्युः । पेच । पपाच ।

पेचतः । पेचुः ।

विदो लटो वा ॥ ७१ ॥ वेतेः परस्य

लटो माना पञ्चादयो वा स्युः । वेद । विद्व । विप्र ।
वेत्य । विदधुः । विदं । वेद । विदतुः । विदुः ।
पक्षे-वेचि । विद्वः । विप्रः । वेत्ति । वित्यः । वित्य ।
वेत्ति । वित्तः । विदति ।

ध्रुव आहश्च ॥ ७२ ॥ ध्रुवः परस्य लटो

मानां ते वा स्युः सुवक्षाहादेशः तत्सन्निधाने । आत्य ।
आहयुः । आह । आहतुः । आहुः । पत्ते-ब्रवीपि ।
ब्रुयः । ब्रवीति । ब्रूतः । ब्रुवति ।

न थास्मदः ॥ ७३ ॥ ध्रुवः परस्य लटो

मानां धथास्मदश्च ते न भवति तस्मिन्निपोगादाहश्च ।
ब्रूथ । ब्रवीमि । ब्रूवः । ब्रूमः ।

लोटो लङ्चत् ॥ ७४ ॥ लोटो लङ् इव

कार्ये स्यात् । पचाव । पचाम । पचत । पचंत ।
पचतां । डितः सखं, मिष्यंस्थतसोऽतंततामिति
च सिद्धं ।

एरुः ॥ ७५ ॥ लोटो मानां इकारस्वोर्भ-

वति । पचतु । नमंतु चद्रप्रभेरां ।

* सेर्हिर्डित् ॥ ७६ ॥ लोटः सेर्हिर्भवंति

डिच्च । लुर्नाहि । आप्नुहि ।

मेर्निः ॥ ७७ ॥ लोटो मेर्निरादेशो भवति ।

पचाणि । करवाणि ।

आमेतः ॥ ७८ ॥ लोट एकारस्य आम्

भवति । पचेथां । पचतां । पचेतां । पचंतां ।

स्वो वाऽम् ॥ ७९ ॥ सकारवकाराभ्यां

परस्य लोट एकारस्य व अम् इत्येतावादेशौ भवतः ।

पचस्व । पचथ्व ।

* टावस्मदः ॥ ८० ॥ लोटोऽस्मदः टाव

भवति । करवाणि । करवाव । करवाम । चिनचानि ।

चिनवात्र । चिननाम ।

एत् ऐ ॥ ८१ ॥ लोटोऽस्मदः एकारस्य

ऐत्वं भवति । करैव । करवावहे । करवामहे ।

डित्वः सखं ॥ ८२ ॥ डितां लकाराणा-

मस्मदः सकारस्य ख स्यात् । अपचाव । अप-

चाम । पचेव । पचेम । अपाचव । अपाचम । अप-

क्ष्या । अपक्ष्याम ।

एम् ॥ ८३ ॥ ङिता लकाराणा इकारस्य
खं भवति मनिपये । अपचः । अपचत् । अपचन् ।
पचे । पचेत् । अपाक्षीः । अपाक्षीत् । अपक्ष्यः ।
अपक्ष्यत् । अपक्ष्यन् ।

* मिथस्यतसोऽभूतंततां ॥ ८४ ॥ ङिता ल
मिवादिना अमादय आदेशाः भवति । अपचं ।
अपचतं । अपचत । अपचता । एव सर्वत्र ।

लेस्सीयुट् ॥ ८५ ॥ लिङ्गदेशाना लः
सीयुट् भवति । पचय । पचेरहि । पचेमहि ।
पक्षीय । पक्षीवहि । पक्षीमहि ।

* ङ्यासुप्ते ॥ ८६ ॥ लिङ्गः ङ्यासुट्
स्यात् मनिपये । यजेय । यजेत् । यजेम । वच्याय ।
वच्याम । कुर्या । कुर्यात् । कुर्याम ।

किदाशिपि ॥ ८७ ॥ लिङ्गो ङ्यासुट्
किद् भवति आशिपि । उच्यास । उच्यास्व ।
उच्यास्म । इज्यास । इज्यास्व । इज्यास्म । जाग-
र्यासं । जागर्यास्व । जागर्यास्म ।

रन्त्रञ्जेटः ॥ ८८ ॥ लिङ्गो ङ्यस्य इट्थ रन्
अत् इत्येतामादेशौ भवतः । पचेरन् । पचेय ।
पक्षीरन् । पक्षीय ।

सुट् तथोः ॥ ८९ ॥ लिङ्गस्तकारथकार-
योः सुट् स्यात् । पक्षीष्टाः । पक्षीयास्था । पक्षी-
ष्ट । पक्षीयास्ता ।

श्लेर्जुस् ॥ ९० ॥ लिङ्गं श्लेर्जुस् भवति ।
कुर्यु । क्रियासु ।

थवित्सेः ॥ ९१ ॥ एभ्य परस्य श्लेर्जुस्
स्यात् । अर्जाभ्युः । अर्दुः । अजागरु । अनिदु । अकार्षुः ।

आतः ॥ ९२ ॥ आकारातात्सेः परस्य
श्लेर्जुस् स्यात् । अद् । अधु । अथु । अगु ।
नियमोऽय—आत एव स्युवतात् श्लेर्जुस् नान्य-
स्मात् । अभूगन् ।

लढो वा ॥ ९३ ॥ आतः परस्य लढो
श्लेर्जुस् भवति वा । अयुः । अपान् । अयु । अपान् ।

द्विपः ॥ ९४ ॥ द्विपः परस्य लढो
श्लेर्जुस् वा स्यात् । अद्विपु । अद्विपन् ।

मिङ्गिद्गः ॥ ९५ ॥ धोर्हिता मिङ्गः
शितश्च त्या गसङ्गका भवति । मिङ्ग—भूयते । तर-
ति । शित्—गच्छन् । यजमान ।

शेषोऽण एव ॥ ९६ ॥ मिङ्गशिङ्गामन्य
शेषः अगसङ्गक एव भवति । भविता । भवि-
तु । भवितव्य ।

लिट् ॥ ९७ ॥ लिट् अगसङ्गो भवति ।
पंचिय । शैकिय ।

लिङ्गाशिपि ॥ ९८ ॥ आशिपि लिङ्ग अ-
गसङ्गो भवति । भावे—जागरिषीष्ट । कर्मणि—पनि-
षीष्ट । आशिपीति किं ? जागृयात् । जागृयाता ।

* तुद्योर्ङताद्वा ॥ ९९ ॥ तुद्योरशिपि ङ्ता-
द्वा स्यात् । जीवतात् भवान् । जावतु भवान् । जीव-
तात् त्व । जीव त्व । कुरतात् । मृच्छात् ।

दुटोऽन्यस्य टरीरस् ॥ १०० ॥ दुटो-
ऽन्यसङ्गक्य टरीरसो भवति । श्रोता । श्रोतारौ ।
श्रोतार । अच्येता । अच्येतारौ । अच्येतार ।

इति जैनद्रव्याकरणे शब्दार्णवपरनामधेये
शब्दार्णवचंद्रिकानाम्नि लघुवृत्तौ
द्वितीयोऽध्याय समाप्तः ।

अथ तृतीयोऽध्यायः

प्रथमःपादः ।

इयाम्मृदः ॥ १ ॥ इयतादावतान्मृदश्च

वक्ष्यमाणारूपा भवतीत्येपोऽधिकारो वेदितव्यः आ
इक्ष्विधेः । डी इति स्वरूपग्रहण । आगिति टाप्-
डापोः सामान्यग्रहण । मृदिति सज्ञानिर्देशः ।

स्तैजसगौदशष्टाभ्यांभिस्त्रेभ्याभ्यम्-

इसिभ्याभ्यम्सहस्रोसाम्मृदयोस्सुषु ॥ २ ॥

इयाम्मृदः स्वादयो भवति । गौरी । गौर्यौ । गौर्य ।
गौरि । गौर्यौ । गौरी । गौर्या । गौरीभ्या । गौरीभिः ।
गौर्यै । गौरीभ्या । गौरीभ्यः । गौर्याः । गौरीभ्या ।
गौरीभ्यः । गौर्याः । गौर्योः । गौरीणां । गौर्यां । गौर्योः ।
गौरीषु ॥ माल । माले । माला । माला । माले ।
माला । मालया । मालाभ्या । मालाभिः । मालायै । मा-
लाभ्या । मालाभ्यः । मालायाः । मालाभ्या । मालाभ्यः ।
मालाया । मालयोः । मालाना । मालाया । मालयो ।
मालासु । एव— दामा । दामे । दामाः । दपद् ।
दपदौ । दपदः । दपद । दपदौ । दपदः । दपदा ।
दपदभ्या । दपदभिः । दपदे । दपदभ्या । दपदभ्यः ।
दपद । दपदभ्या । दपदभ्यः । दपद । दपदोः ।
दपदा । दपदि । दपदोः । दपसु ।

त्रियां ॥ ३ ॥ यदित ऊर्ध्वमनुक्तमिभ्याम-

तत्रिया यतमानान्मृदो भवतीत्यधिकारो वेदितव्य ।
सत्रैगोदाहिष्यते ।

* अजाद्यतां टाप् ॥ ४ ॥ अजादीनामका-

राताना च त्रियां टाप् स्यात् । अजा । एल्का ।
चटका । कोकिला । अत—देवदत्ता । खट्वा । कारी-
पगण्या । त्रियामिति किं ! अज । देवदत्त ।

* हुयगिहन्नंचोः ॥ ५ ॥ उगितः ऋका-

रतानकारातादचत्पताच डी भवति । श्रेयसी ।
विदुषी । तत्रभवती । पचती । कर्त्री । हर्त्री ।
राशं । दंडिनी । प्राची । प्रतीची । उदांची ।

अपाची । धुष्यचतेरेव उगितो नान्यस्मादिति ।
पर्णधत्कन्या ।

वनोऽइशो रथ ॥ ६ ॥ अहंतायो वन्

तदतात् डी भवति रेफश्चांतादेश । धीवरी ।
पीवरी । मेरुध्वरी । शर्वरी । अहश इति किं ?
सहयुद्ध्वा र्छी ।

नेल्लस्वज्ञादेः ॥ ७ ॥ इत्सङ्कात् स्वला-

देश्च यदुक्त तन्न स्यात् । पच कुमार्य । सप्त रोहि-
ण्यः । स्वसा । दुहिता । ननादा । याता ।

मनो डाप् च ॥ ८ ॥ मन्नतान्मृद. छि-

र्यां डाप् स्यात् डीनिषेधश्च । पामे । पामा । पा-
मानौ । पामानः । दामे । दामानौ ।

अनश्च वात् ॥ ९ ॥ अनंताद् वसान्मृ-

दः छिया डाप् स्यात् न डी च । सुधर्मै । सुधर्मा-
णौ । सुपूर्वै । सुपूर्वाणौ । वादिति किं ? अति-
पर्णणी यष्टिः ।

घोहे ॥ १० ॥ अनंताद् वसात् उह्लखतः

वा डाप् भवति न डी च । बहुराजे । बहुराजानौ ।
बहुराश्वौ । बहुधीवे । बहुधीवानौ । बहुधीवर्षौ ।
उह्लख इति किं ? सुधर्मै । सुधर्माणौ । अन इति
किं ? सुमत्स्या नदी ।

डी खौ ॥ ११ ॥ अनताद् वसात् डी भ-

वति खौ । अधिराज्ञी । सुराज्ञी ग्राम ।

ऊध्नः ॥ १२ ॥ ऊध्नताद् वसात् डी

भवति । कुडीमत्रोषो अस्या कुडोर्न्नी । घटोर्न्नी ।

* दाम्नः स्ये ॥ १३ ॥ दामाताद् वसात्

स्थिसज्ञादे डी स्यात् । द्विदाम्नी । त्रिदाम्नी ।
स्थेरिति किं ? उदामा वडवा । उदाम्नी वडवा ।

* हायनाद् वयसि ॥ १४ ॥ हायनाताद्

वसात् स्थिसज्ञादेर्डा स्यात् वयसि गम्भमाने ।
हिहायनी । त्रिहायणी यत्सा । वयसीति किं ?
चतुर्हायना शाला ।

पादो वा ॥ १५ ॥ पादताद् वसात्

त्रिया वा डी स्यात् । द्विपदी । द्विपात् । त्रिपदी । त्रिपात् ।

टावृचि ॥ १६ ॥ पादतान्मृत्सङ्कात् टाप्

स्यात् ऋच्यभिव्याया । द्विपदा, त्रिपदा कः ।
नञीति किं ? द्विपदी स्त्री ।

अनीचः ॥ १७ ॥ मदिवेऽग्रे वक्ष्याम
तदनीचो वेदितव्य । वक्ष्यति-दृष्टेदृष्टादि । कुर-
चरी । अनीच इति किं ? बहुकुदचरा ।

* इन्द्रदिहदाणुवृष्टवः ॥ १८ ॥ एव्य
स्त्रिया ङी स्यात् । सौतगमी नगरी । मद्रचरी ।
सौपर्णेयी । कुमन्तरी । औत्सी । अत्रिकी ।
पारायणिकी ।

* यजोऽपावयान् ॥ १९ ॥ यजंतान्मृदः
स्त्रिया ङी स्यात् । पत्नारातादपत्राश्च पर यद नि-
हाय । मार्गी । वात्सी । अपानदादिति किं ? गो-
कस्या । आनटपा ।

फट् ॥ २० ॥ यत्रताद् फट् स्यात् । गा-
र्ग्यायणी । पोतिमाध्यायणी । आनटपायनी ।

लौहितादिशकलांवात् ॥ २१ ॥
लौहितादिभ्य शकलपर्यतेभ्यः फट् स्यात् । लौहि-
त्यायनी । शाशिल्यायनी । शाकल्यायनी । लौहि-
तादिः गर्गाघतर्गण ।

कौरव्यासुरिमाहृकात् ॥ २२ ॥ एव्यः
फट् भवति । कौरव्यायणी । आसुरायणी ।
माहृकायनी ।

गौरादिभ्यः ॥ २३ ॥ एव्यः स्त्रिया ङी
स्यात् । गौरी । मत्सी । मातुषी ।

वपस्पनंत्ये ॥ २४ ॥ वपीस्य अनेत्ये रते-
मानान्मृदः स्त्रिया ङी स्यात् । कुमारी । किटोरी ।
बर्करी । अनेत्य इति किं ? स्थितिः ।

रात् ॥ २५ ॥ रसहकान्मृदः स्त्रिया ङी
भवति । पचपूरी । पचगर्भा । दमगर्भा ।

परिमाणान्द्रुपि ॥ २६ ॥ परिमाणा-
स्यात् राद् द्रुपि सति ङी स्यात् । द्राम्यां पुत्रवान्यां
प्रोक्ता त्रिपुदवी । त्रिपुदवी । द्रपादकी । परिमाणा-
दिति किं ? पचात्वा ।

न विस्ताचैतकंभस्यात् ॥ २७ ॥

विस्ताचत्तद् द्रुपि मति ङी न स्यात् । द्विनिष्ठा ।
त्रिनिष्ठा । द्वाचिन्ता । द्विकवल्या ।

कांडात् क्षेत्रे ॥ २८ ॥ कांडात् रात्
द्रुपि ङी न स्यात् क्षेत्रे । द्वे कांडे प्रमाणमस्याः
दिकाडा, तिकाडा क्षेत्रमिति । क्षेत्र इति किं ?
दिकाडी रज्जु ।

पुरुषात् प्रमाणे वा ॥ २९ ॥ पुण्यात्
रात् प्रमाणे वा ङी स्यात् द्रुपि । द्वौ पुरुषो प्रमा-
णमस्याः द्विपुण्या । द्विपुण्या । त्रिपुण्या । त्रिपुण्या
वात् । प्रमाण इति किं ? द्विपुण्या ।

गुणोक्तेस्त्वोऽज्जहम्फोटः ॥ ३० ॥
गुणान्जनान्मृदः सस्फोटोऽर्जितात् स्फारात्वात्
वा ङी स्यात् । पटु । पट्नी । मृदुः । मृदी ।
पृथुः । पृथ्वी । तनु । तन्वी । गुणोक्तेरिति किं ?
आहुरिय । उत इति किं ? शुचि ह्यौ । अयरस्फोटः
इति किं ? सहरिय । पाहुरियं ।

बहादेः ॥ ३१ ॥ बहदिभ्यो वा ङी स्यात् स्त्रि-
या । बहू । बह्वी । पदतिः । पदती । अचति । अचती ।

+ इतोऽक्तेः ॥ ३२ ॥ अस्म्यंतादिकारंताद्
मृदः स्त्रिया वा ङी स्यात् । भूमिः । भूमी ।
अदानि । अगनी । आगभरि । आमभरी । अक्ते-
रिति किं ? वृत्तिः ।

+ चंद्रमागाद्यथां ॥ ३३ ॥ चंद्रमागाद्या ङी
भवति नया । चंद्रमागी, चंद्रमागा नदी ।
चंद्रमागान्या ।

* शोणार्धपर्यंतहरितभरतन्लोहिताहर्णाशो
नश्च ॥ ३४ ॥ शोणार्धपर्यंतगचनान् वा ङी स्यात्
नसक्तिगने तकारस्य च नकार । शोणी । शोणा ।
श्वेनी, श्वेष । एनी, एना । हरिणी, हरिता ।
भरणी, भरता । लोहिनी, लोहिता । शोणार्धेरिति
किं ? पीता ।

* वनोऽसितपलितान् ॥ ३५ ॥ वनोऽसित
भ्यामसितपलितान्यां वा ङी स्यात् नवभय ।
वनोऽसित । अगिननी, अगिता । पलितनी, पलित

* फालाग्नयन्मार्गार्णवसिंघादन्नापाद्

॥ ३६ ॥ कालादेर्वर्णवाचिनो मूढः स्त्रिया ङी भवति । काली । शबली । सारगी । पिशगी । पिंगली । कल्मापी । वर्णादिति किं ? काला । शबला ।

* रोहिणरेवताञ्चे ॥ ३७ ॥ आभ्यां भे न-
क्षत्रे ङी स्यात् । रोहिणी । रेवती नक्षत्र ।

+ नीलात् प्राण्योपध्याः ॥ ३८ ॥ नीलात् ङी भवति प्राणिनि ओपधौ च । नीली गौः ओपधिश्च । नीला शाटी अन्यत्र ।

+ खौ क्ताच्च ॥ ३९ ॥ क्तांतानीलाच्च स्त्रियां ङी वा स्यात् खौ । प्रवृद्धा च सा विल्दना च प्रवृद्धविल्दनी । प्रवृद्धविल्दना । नीली । नीला ।

केवलमामकभागधेयपापावरसमानार्थ-
कृतसुमंगलभेषजात् ॥ ४० ॥ एभ्यो ङी भवति खौ । केवली । मामकी । भागधेयी । पापी । अवरी । समानी । आर्यकृती । सुमंगली । भेषजी ।

* कुंडगोणस्थलभाजनागकुशकामुककच-
रकटात् पञ्चावपनाकृत्रिमाश्राणास्थूलायस-
रिसुकेशवेशश्रोणी ॥ ४१ ॥ कुंडादिभ्यः पात्रादिभ्यधेपु यथासख्य स्त्रिया ङी भवति । कुंडी पात्र । गोर्णा-आवपन । स्थली-अकृत्रिमा । भाजी श्राणा । नागी-स्थूला । वुशी-अयोत्रिकारः । कामुकी-रिसुः । कचरी-केशवसः । कटी-श्रोणी । अन्यत्र-कुडा । गोणा । स्थला । भाजा । नागा । कुशा । कामुका । कचरा । कटा ।

* क्षत्रियार्याद् वान् ॥ ४२ ॥ आभ्या स्त्रिया आन् ल्यो वा स्यात् । क्षत्रियाणी । क्षत्रिया । क्षार्याणी । आर्या ।

* पुंयोगादज्येष्ठादिभ्यः ॥ ४३ ॥ पुंयो-
गात् यः शब्दः स्त्रियां वर्तते तस्मात् ज्येष्ठादि-
यज्ञितात् ङी भवति । उपाध्यायस्य भार्या उपा-
ध्यायी । प्रथी । महामार्गी । पुंयोगादिति किं ? यज्ञ-
दत्ता । अगोष्ठादिभ्य इति किं ? ज्येष्ठा । कनिष्ठा । गोत्रादिना ।

पूतकृतवृषाकप्यग्निकुसितकुसीदादैश्च ॥ ४४ ॥
एभ्यः पुयोगात् ङी भवति ऐकारइचातादेशः । पूत-
कृतायी । वृषाकपायी । अगनायी । कुसितायी ।
कुसीदायी ।

मनोरैव ॥ ४५ ॥ पुयोगान्मनोः स्त्रियां
ङी भवति ऐजतादेशश्च । मनायी । मनावी ।

* मातुलाचार्योपाध्यायाद्रानुक्च ॥ ४६ ॥
मातुलादेः पुयोगात् स्त्रिया ङी भवत्यानुगागमोऽपि
वा तत्संनिधाने । मातुली, मातुलानी, मातुला ।
आचार्य्यी, आचार्यानी, आचार्या । उपाध्यायी,
उपाध्यायानी, उपाध्याया ।

* वरुणभवशर्वरुद्रेन्द्रमृडात् ॥ ४७ ॥
एभ्यः पुयोगात् ङी भवत्यानुक्च । वरुणानी । भवा-
नी । शर्वाणी । रुद्राणी । इद्राणी । मृडानी ।

* सूर्यादेभ्यः ॥ ४८ ॥ सूर्यात् पुयोगात्
ङी भवत्यानुक्च देव्या । सूर्याणी । सूरिलन्या ।

+ टाप् ॥ ४९ ॥ सूर्याद् पुंयोगाद् टाप् स्यात्
देव्या । सूर्या देवी ।

* यवयवनाद् दुष्टलिपौ ॥ ५० ॥ आभ्यां ङी
भवत्यानुक्च दुष्टे लिपौ चार्थे । दुष्टो यवो
यवानी । यवनानां लिपिर्यवनानी । अन्यत्र ।
यवा । यवना ।

* हिमारण्यादुरी ॥ ५१ ॥ आभ्या ङी भ-
वत्यानुक्च उरी महत्यर्थे । उरु हिम हिमानी । उर्व-
रण्यामरण्यानी । हिमा, अरण्यान्यत्र ।

* पतिवल्न्यतर्वल्न्यविधवागर्भिणी ॥ ५२ ॥
पतिवल्नी अतर्वल्नी च निपात्यते अविधवा गर्भिणी
चेत् । पतिरस्याः अस्तीति पतिवल्नी जीवत्पतिः ।
मतोर्नित्वं नुक्च ङ्या । पतिमती पृथीलन्यत्र । अ-
तरस्यामस्तीति अतर्वल्नी गर्भिणी । मतोर्नित्वं नुक्च ।

* वानोः पत्यंतस्य ॥ ५३ ॥ पतिशब्दां-
तस्य नादेशो भवति वा । दृढः पतिरस्याः दृढपत्नी ।
दृढपति । एन-दृढपत्नी । स्थिरपत्नी । स्थूलपत्नी ।
दासपत्नी । ग्रामपत्नी ।

सपत्न्यादी ॥ ५४ ॥ सपत्न्यादिपु प-

तिशब्दस्य नादेशो भवति । समानः पतिरत्याः सप-
त्नी । एकपत्नी । वारपत्नी ।

* करणात् क्रीतात् ॥ ५५ ॥ करणपूर्वात्
क्रीतांतात् ङी स्यात् । वल्लेण क्रीयते स्म वल्लक्रीती ।
वसनक्रीती । करणादिति किं ? सुक्रीता ।

क्तादल्पे ॥ ५६ ॥ करणपूर्वात् क्तातात्
ङी भवत्यल्पेऽर्थे । अत्रैर्विलप्यते स्म अत्रविलप्ती
पौः । सूषविलप्ती पार्वा । अल्पे इति किं ? चं-
नानुलिप्ता स्त्री ।

* जातेर्धादप्रतिपञ्जन्माकुः ॥ ५७ ॥
जातिपूर्वात् क्तातात् प्रतिपदादिवर्जितात् वसात्
ङी स्यात् । शंखी भिन्नी अस्याः शंखभिन्नी । ऊरु-
छिन्नी । केशछिन्नी । जानुभग्नी । जातेरिति किं ?
मासयता । वादिति किं ? पादपातिता । अप्रतिपदा-
देरिति किं ? दंतप्रतिपत्ना । दंतमिता । दंत-
जाता । दंतकृता ।

* पाणिगृहीत्यादिः पत्नी ॥ ५८ ॥ पा-
णिगृहीत्यादिर्द्धरतो वसः साधुः स्यात् पत्नी वाच्या
चेत् । पाणिगृहीतो वस्याः सा पाणिगृहीती । कर-
गृहीती । पाण्यात्ती । पाणिगृहीताऽन्या ।

* वास्यस्त्राऽस्वांगात् ॥ ५९ ॥ वल्लवर्जि-
तादस्वांगजातिगचिनः परात् क्तातात् प्रतिपदादि-
वर्जिताद् वसात् वा ङी स्यात् । सांगर जग्धमनया
सांगरजग्धी । सांगरजग्धा । पलांडुभक्षिती । पलांडुभ-
क्षिता । सुरापीती । सुरापीता । अशस्त्रास्वांगादिति
किं ? वल्लं छज्जमस्याः वस्त्रछन्ना । शंग्रभिन्नी ।

स्वांगान्नीचांस्फोडः ॥ ६० ॥ स्वांगा-
नीचः स्फोड्वर्जितात् रित्रयां ङी वा स्यात् । स्निग्ध-
मुखी । स्निग्धमुखा । पृथुस्तनी । पृथुस्तना ।
दीर्घकेरी । दीर्घकेरा । स्वागादिति किं ? बहुयया ।
वाधिकारे पुनर्न्यग्रहणं पार्थे । प्रातकेरी । प्रातकेशा
रिक्षा । निष्केरी । निष्केशा यूका । अस्फोडः इति
किं ? सुगुस्ता । कल्याणगुस्ता । चाग्पार्था ।

* नासिकोदरौष्ठज्जादंतकर्णभृंगांगजंगान्न-
कंशात् ॥ ६१ ॥ न्यग्भूतनासिकायतात् रित्रयां
ङी वा स्यात् । दीर्घनासिका । दीर्घनासिका । तन्दरी ।

तन्दरा । विम्बोष्ठी । विम्बोष्ठा । समजंघी । सम-
जंघा । समदंती । समदंता । चारुकर्णी । चारु-
कर्णा । तीक्ष्णशृंगी । तीक्ष्णशृंगा । मृदंगी । मृदंगा ।
तनुगार्त्री । तनुगात्रा । कलकंठी । कलकंठा ।

+ दीर्घजिहात् ॥ ६२ ॥ अस्माद् स्वांगत्राच-
काद् वा ङी स्यात् । दीर्घजिहा । दीर्घजिह्वी ।

+ पुच्छात् ॥ ६३ ॥ पुच्छात् स्वागाद् नीचः
स्त्रिया वा ङी स्यात् । कल्याणपुच्छी । कल्याणपुच्छा ।

+ मणिशरकवरविपात् ॥ ६४ ॥ मण्यादि-
पूर्वात् पुच्छान्नाचः ङी स्यात् । मणिः पुच्छे अस्याः
मणिपुच्छी । शरपुच्छी । कवरं पुच्छमस्याः—कवरपु-
च्छी । विपपुच्छी ।

पसाच्चेवात् ॥ ६५ ॥ इवार्थात् पक्षांतात्पु-
च्छांताच्च नीचः स्त्रियां ङी स्यात् । उद्धक इव पक्षी
यस्याः सा उद्धकपक्षी शाळा । उद्धकपुच्छी सेना ।

न क्रोडादिबह्व्यः ॥ ६६ ॥ क्रोडाव्यं-
तात् बहुजंताच्च मृदः स्त्रियां ङी न स्यात् ।
कल्याणी काडाऽस्याः कल्याणक्रोडा । कल्याणगुगु ।
कल्याणत्रया । बहुव्यः—पृथुजघना । दृढदृश्या ।
महान्दलाटा ।

सहनञ्चिद्यमानात् ॥ ६७ ॥ महादिन्यः
परात् स्वागात् ङी न स्यात् । सकेना । सनामि-
का । अकेना । अनामिका । विद्यमानकेना ।
विद्यमाननासिका ।

नरमुखात् खी ॥ ६८ ॥ नरमुखात्
ङी न स्यात् खी । सूर्पणखा । व्याप्रणखा । गौर-
मुखा । शङ्खमुखा । गार्पिति किं ? सूर्पणिर नग्या
यस्याः सा सूर्पण्वी । सूर्पण्वी । चद्रमुखा । चद्रमुखा ।

* सन्ध्यभिर्धीनार्यः ॥ ६९ ॥ एतं शब्दा
निपादयते । गर्गीय । सपिसन्दादा ङीने प्राप्ते
नग्याहापिच निन्यो ङीय । नाभ्याः मिश्रुर्गः
अभिर्धी । नारी स्त्री । नूनरयोः ङी नारादिनार्य ।

* नातेरयोऽशृद्रात् ॥ ७० ॥ नातेर्य-
ङितादतः जानिगचिनः रित्रयां ङी स्यात् । श्राउ-
टी । कटी । मयूरी । शूर्यी । जनेगिति किं ?

शुक्ल । अयोश्शुद्धादिति किं ? इभ्या । आर्या । क्षत्रिया । शूद्रा ।

* पाककर्णपर्णवालद्योः ॥ ७१ ॥ पाका-
दियुमृताज्जातिवाचिनः स्त्रियां ङी स्यात् । ओद-
नस्य पाक इव पाको यस्याः सा ओदनपाकी ।
मूषिककर्णी । शालिपर्णी । अश्ववाली । नियमोऽय-
ये नित्यं स्त्रीविषया जातिवाचिनः शब्दास्तेषु ऐभ्य
एव स्त्रियां ङी नान्यस्मात् । बलाका । मक्षिका ।

+ पुष्पादसन्तुकांडप्रांतशतैः कांचः ॥ ७२ ॥
सदादिवर्जितात् पुष्पातात् ङी भवति । शंखपु-
ष्पी । सुवर्णपुष्पी । असदादेरिति किं ? सत्पु-
ष्पा । कांडपुष्पा । प्रांतपुष्पा । शतपुष्पा । एकपुष्पा,
प्राक्पुष्पा ।

+ फलादसंभ्रैकाजिनशणपिंडात् ॥ ७३ ॥
समादिवर्जितात् फलातात् ङी भवति । वासीफली ।
पूगफली । असमादेरिति किं ? संफला । भन्नाफला ।
एकफला । अजिनफला । शणफला । पिंडफला ।

+ मूलादनजः ॥ ७४ ॥ अनशूर्वात् मूला-
तात् ङी भवति । दर्भमूली । शीर्षमूली । अनज
इति किं ? अमूला ।

* नुरितः ॥ ७५ ॥ इकारांतात् नुर्मनुष्यस्य
जातिवाचकात् ङी भवति । कुंती । अवती । दाक्षी ।
औदमेयी । नुरिति किं ? तिचिरि । इत इति
किं ? दरदा ।

* ऊरुतोऽप्योः ॥ ७६ ॥ युशब्दात्तवर्जितात्
उकारांतात् वृजातिवाचिनः स्त्रिया ऊरुयो भवति ।
इश्वाकूः । कुरूः । परीः । उत इति किं ? चित् ।
अयोरिति किं ? अवयुः ।

पंगोः ॥ ७७ ॥ पंगुशब्दात् ऊर्भवति । पंगुः ।

+ श्वश्रुः ॥ ७८ ॥ श्वशुरशब्दस्योकाराकारयोः
खं ऊधयो निपात्य । श्वश्रुः ।

ऊरुयोरित्वे ॥ ७९ ॥ ऊरुत्तरपदादिवापे
ऊर्भवति । फरमस्य ऊरुत्त्वे ऊरु यस्याः सा फर-
भोरुः । फदयीखंभोरुः । फरिफरवृत्तोरुः । इव इति
किं ? वृत्तोरुः पुत्री ।

* सहस्रदित्संहितशफलादमणवामादेः ॥ ८०

सहादिपूर्वात् ऊरुयोः ऊर्भवति । सहोरुः । सहि-
तोरुः । सहितोरुः । शफोरुः । लक्ष्मणोरुः । वामोरुः ।

- वाहंतकद्रुकमंडलोः खौ ॥ ८१ ॥

बाहुशब्दांतात् कद्रुकमंडलभ्यां च ऊर्भवति खौ ।
भद्रबाहुः । मद्रबाहुः । कद्रुः । कमंडलुः । खाविति
किं ? वृत्तबाहुः । कद्रुः । कमंडलुः ।

हृतः ॥ ८२ ॥ हृत इत्ययमधिकारो वेदित-
व्यः आ इचः । तत्रैवोदाहरिष्यामः ।

यूनस्तिः ॥ ८३ ॥ युवन्शब्दात्तिर्भवति
स्त्रियां युवतिः ।

प्योऽश्रु रूपात्ययोगेऽपिऽनापेऽणिजोः ॥ ८४

अणिजो यौ गोत्रेऽनापे विहितौ अश्रु मध्ये रूपात्पौ
तयोः प्यो भवति । कारीपणधेरपत्यं स्त्री कारीपगं-
प्या । कौमुदगंप्या । देवदस्या । रूपात्ययोरिति किं ?
औपगवी । गोत्र इति किं ? अहिच्छत्रे जाता आहि-
च्छत्री । अनार्पे इति किं ? वाशिष्ठी । अणिजोरिति
किं ? आर्तभागी ।

* गोत्रांशाद् वृद्धे ॥ ८५ ॥ गोत्रांशात् गो-
त्रावयवात् वृद्धे अनार्पे विहितयोः अणिजोः प्यो
भवति । पुणिकस्यापत्यं वृद्धं स्त्री पीणिक्या ।
मौणिक्या ।

क्रोडादिभ्यः ॥ ८६ ॥ एभ्योऽणिजोः प्यो
भवति । क्रोडास्यापत्यं स्त्री क्रोड्या । व्याड्या, चो-
पयतोऽपत्यं स्त्री चौपयत्या । चैटयत्या ।

+ सूत्याभोज्ये युवतिक्षत्रिये ॥ ८७ ॥
सूत्याभोज्य इति सूतभोजशब्दे स्त्रियां प्यांती निपा-
त्यो युवती क्षत्रियायां च । सूत्या युवतिः । भोज्या
क्षत्रिया । अन्यत्र-सूता । भोज्या ।

* देवपज्ञशुचिब्रह्मसत्यमुग्रकंठेविद्धाद्वा ॥ ८८
एभ्यः परस्येजः स्त्रियां प्यो वा स्यात् । देवपज्ञ-
स्यापत्यं स्त्री देवपज्ञा । देवपज्ञी । शौचिवृक्ष्या ।
शौचिवृक्षी । सात्यमुग्र्या । सात्यमुग्री । काठेनिष्या ,
काठेनिदी ।

* वाधात् समर्थात् ॥ ८९ ॥ वेति च आ-
पादिति समर्थादिति च एतीव्रतयं अधिहृतं वेदि-

तस्य । वक्ष्यति—तस्यापत्यमिति । उपगोरपत्यं
ओपगवः । वामहणाद् वाक्यमपि साधुः । आधा-
दिति किं ? अपत्यशब्दात्प्येतत्त्विसांस्तु । तस्योर्थादिति
किं ? कंचल उपगोरपत्यं देवदत्तस्य ।

— गोत्रयोगोत्रादिवाजिहाहरितकाल्यात् १०
जिहाकात्यहरितकाल्यवर्जितात् गोत्रयोः गोत्रादिय
पक्ष्यमाणस्यो भवति । कंचलचारायणस्येमे कंचल-
चारायणीयाः । वृद्धकाश्यपीयाः । अजिहाहरितका-
त्यादिति किं ? जिहाचपलः कान्यः जिहाकान्यः ।
तस्येमे जिहाकाताः । हरितमध्नः काल्यः हरितकान्यः
तस्येमे हारितकाल्याः—अप्येसात्र न तु छुः ।

— गोर्थांश्चि ॥ ११ ॥ गोशान्दात् अजादित्य-
प्रसंगे यस्यो भवति । गोरपत्यं गन्धः । गीर्देवताऽ-
स्य गन्धः । गवि भवे गन्धः । अर्चीति किं ? गौमयं ।

— प्राग्दोरस्य ॥ १२ ॥ प्राग् दुःशान्दात् पेऽर्था
पक्ष्यते तेभ्यः अधिष्ठतो वेदितव्यः । वक्ष्यति—
तेन रक्तं रागात् । कनायेण रक्तं यत्र कानायं ।

— अश्वपत्यादेः ॥ १३ ॥ अश्वपत्यादिभ्यो
याऽणु भवति प्राग्दोरस्येपु । आश्वपतः । गाणपतः ।
धानपतः ।

— यमादित्यदित्यादित्यपतिषोर्ण्योऽणुपवादे
चाऽस्वे ॥ १४ ॥ यमादेः पतिषोऽथ प्राग्दोरी-
ये स्वार्जितेऽर्थेऽपःशब्दे अणुपवादनियमे च ष्यः
स्यात् । पमस्यापत्यं यमो देवता याऽस्य-याम्यः । दि-
त्तरपत्यं दैत्यः । अदितिरपत्यं आदित्यः । आदित्यस्मापत्य
आदित्यः । धानपत्यः । गार्हपत्यः । सेनापत्यः ।
प्राजापत्यः । अणुपवादे ष्य-याम्यः । आदित्यः ।
अत इत्तु प्रातः । अन्य इति किं ? उच्छ्रितनिर्गम
बाहनं तस्य ह्य-ओच्छ्रपति । पत्रादिपत्यं ।

— वशिष्ठपृष्ठीकण ॥ १५ ॥ वशिःशान्दात्
टीकणु स्यात् ष्यध । वशिर्जातो वशिःकः । वधः ।
वर्हीकरी ।

— अः पृथिव्याः ॥ १६ ॥ पृथिवीशान्दात्
प्राग्दोरीयेऽर्थे अः भवति । पृथिव्याः अत्यं तत्र भवो
वा पार्थिवः । पार्थिवा ।

— उत्सादेयांश्च ॥ १७ ॥ एभ्यः पृथिव्याध

प्राग्दोरीयेऽन्न भवति । औभ्यः । औदपानः । तरणी-
तारणः । पार्थिवः । पार्थिवा ।

— श्रीप्यादुच्छ्रंदासि ॥ १८ ॥ श्रीप्यादन्न मर-
त्युच्छ्रंदासि । श्रीभ्यो मरः मृत्युः धर्मः । अदुच्छ्रंदासि
किं ? श्रीभ्यो देवताऽस्याः श्रीभ्यो त्रिभुवुः ।

— वष्कयादसे ॥ १९ ॥ वष्कयशान्दात् प्रा-
ग्दोरीयेऽर्थे अन्न भवत्यने । वष्कयस्यापत्यं वष्क-
यः । अन इति किं ? सोमपक्षयिः ।

— देवाद् यज्ञ च ॥ २० ॥ देवान् यज्ञ भ-
वति अन्नं च । दैत्यं । देव ।

— कल्पगनेऽर्थे ॥ २० १ ॥ आम्नां द्युः स्यात्
प्राग्दोरीयेऽर्थे । कल्पिरेयताऽस्य तत्र मयं तस्मादागतं
वा कालेपु । आप्तयं ।

— स्यान्नोऽञ्च ॥ २० २ ॥ स्वामन्शान्दात्
प्राग्दोरीयेऽर्थे अन्नवति । अश्वपत्याऽपत्यं अश्वपत्याम ।

— लोमोऽपत्येषु ॥ २० ३ ॥ लोमशान्दात्
अपत्येषु बहुषु अन्नवति । उदुलोमोऽपत्यानि बहुनि
उदुलोमाः । सरलोमाः । अपत्येषु पिति किं ? औदुलोमि ।

— गोत्रेऽपत्येषु ॥ २० ४ ॥ यस्कादेर्गोत्रे इत्या-
दिना प उच्युक्तः तस्य प्राग्दोरीयेऽर्थे अन्नदित्यपत्ये
वनुषु भवति । यस्कातां छात्राः वान्शीयाः । शिवा-
पत्न उच्यु प्रातः । गर्गीयाः । आप्तैरीयाः । गर्गादि-
यत्रः । अर्चीति किं ? गर्गोभ्य आगतं गर्गोभ्यं ।
गर्गमय । प्राग्दोरीयेति किं ? गर्गोभ्यो द्विषु गर्गीयं ।

— गर्गभार्गविका ॥ २० ५ ॥ अगोऽपत्यु निरा-
स्ये निरादे बुक्तयि । गर्गाणां भुङ्क्तां ष्य गुतां निरा
हो गर्गभार्गविका ।

— रादुपनपत्ये ॥ २० ६ ॥ रादुपनपत्ये एते
योऽर्थादह् । तस्यैव भावतयवति प्राग्दोरीये-
ऽर्थे । पद्यसु गुणु मय पद्यसुर्गोभ्यः । दस्यो
सोऽथः । दस्युपनपत्ये अर्थात् इत्युपेपुः । इत्युपे-
गः । अनुर इति किं ? पद्यसु कताः । एते ष्य
कताः । एतेद एतेपनपत्ये । अनपत्य इति किं ?
इत्युपेऽर्थात् एतेपत्ये देववति । ईदेववति ।

— युनि ॥ २० ७ ॥ युनि वापत्यपत्ये अर्थात्
अन्नदित्यपत्ये । वंशद्वयपत्ये इत्युपेऽर्थात् ।

तस्यापत्यं युवा फाटाद्वतः । तस्य यूनः छात्राः
फाटाद्वताः । णस्योपि सति इजंतं शब्दरूपमिति
इजः इत्यञ्ज भवति । भागवित्तरपत्यं युवा भागवि-
त्तिकः । तस्य छात्राः भागवित्ताः षण उपि कृते-
ऽत्राप्यञ्ज ।

फण्फिओर्वा ॥ १०८ ॥ फणः, फिञ्च
युवत्यस्य बोप् भवति प्राग्द्वीयेऽजादौ त्ये विवक्षिते ।
गार्ग्यायणस्य यूनश्छात्राः गार्ग्यायाः । गार्ग्यायणीयाः ।
यास्कायनेः छात्राः यास्कायाः । यास्कायनीयाः ।

* स्त्रीपुंसान्णस्नण्ट वतः ॥ १०९ ॥
प्राग्भूतो येऽर्थाः वक्ष्यन्ते तेषु स्त्रीपुंसान्णान्णान्
स्नण्टो स्तः । स्त्रियाः अपत्य, स्त्रीषु भवे, स्त्रीणां
समूहः, स्त्रीभ्य आगत, स्त्रीभ्यो हितं वा स्त्रेणं ।
पौंस । स्त्रेणा । पौंस्नी । प्राग्वत इति किं ? स्त्री-
वत् । पुंवत् ।

+ त्वे वा ॥ ११० ॥ स्त्रीपुंसान्णां तौ वा
स्तः त्वत्ये विपत्ये । स्त्रियाः भावः स्त्रेणं, स्त्रीत्वं ।
पौंसं । पुंस्त्व ।

.. तस्यापत्यं ॥ १११ ॥ तस्येति तासम-
र्थात् अपत्यमित्यतस्मिन्नर्थे यथाविहितं त्यो भवति ।
उपगौरपत्यं औपगवः । आश्वपतः । सैनापत्यः । औत्सः ।

पौत्रादि वृद्धं ॥ ११२ ॥ प्रथमस्यापत्य-
वत्सो यदपत्यं पौत्रादि तत् वृद्धसंज्ञं भवति ।
गर्गस्य पौत्रापत्यं गार्ग्यः । पौत्रादीति किं ? गार्गीः ।

एकः ॥ ११३ ॥ वृद्धेऽपत्ये विवक्षिते
आयप्रकृतेरेक एव त्यो भवति । गर्गस्यापत्यं गार्ग्यः
तस्यापि गार्ग्यः ।

ततो युनि ॥ ११४ ॥ ततो वृद्धतायात्
यून्यपत्ये एक एव त्यो भवति । गर्गस्यापत्यं
युवा गार्ग्यायणः । औपगवस्पर्ग्यं युवा औपगविः,

* सति वंशये युवाऽस्त्री ॥ ११५ ॥
वंशये पित्रादौ सति जीवति पौत्रादेर्यदपत्यं चतुर्था-
दिकं स्त्रीनर्जित वद् युवसंज्ञं स्यात् । गर्गे सति
गार्ग्यायणः । शृते-गार्ग्यः । अश्रीति किं ? गार्ग्य-
स्यापत्यं स्त्री गार्गी ।

* ज्यायोभानरि ॥ ११६ ॥ भ्रातरि च

ज्यायासि जीवति कनीयान् युवसंज्ञो भवति । गा-
र्ग्यायणो लघुभ्राता ।

+ सद्वा सपिडेऽधिवयःस्थाने ॥ ११७ ॥
प्रथमप्रकृतेः पौत्रादेरपत्यं स्त्रीवर्जितं वयःस्थानाम्यां
अधिके सपिडे जीवति सति सपुत्रीवदेव युवसंज्ञं
वा स्यात् । गार्ग्यायणो गार्ग्यः । दाक्षायणः । दाक्षिः ।

* आर्थोऽर्चाकुत्सयोः ॥ ११८ ॥ वृद्धस्यार्चयां
यूनश्च कुत्सायां आर्थः संज्ञान्वयतिहारः स्याद् वा ।
गर्गस्यापत्यं वृद्धं अर्चितं तत्रभवान् गार्ग्यायणः । तत्र-
भवान् गार्ग्यः । गर्गस्यापत्यं युवा कुत्सितः गार्ग्यः,
गार्ग्यायणो वा जालमः ।

* इजतः ॥ ११९ ॥ अकारान्मृदः तासमर्था-
दपत्ये अनन्तरे वृद्धे यूनि च इजं भवति । अस्यापत्यं
इः । आकंपनिः । आश्वप्रविः ।

* बाहादिभ्यो गोत्रे ॥ १२० ॥ एभ्यस्तासम-
र्थेभ्योऽपत्ये गोत्रेऽर्थे इज्स्यात् । बाह्विः । औपचा-
कविः । औदचिः ।

* वर्मणोऽचक्रात् ॥ १२१ ॥ चक्रवर्जितात्
धरात् वर्मन् शब्दाद् अपत्येऽर्थे इज् भवति । जैनव-
र्मिः । अचक्रादिति किं ? चाक्रवर्मणः ।

+ अजादिभ्यो धेनोः ॥ १२२ ॥ एभ्यःपरात्
धेनुशब्दादपत्येऽर्थे इज् भवति । आजधेनविः । आज
धेनविः । वाष्कधेनविः । वाष्कधेनविः ।

+ ब्राह्मणाद्वा ॥ १२३ ॥ ब्राह्मणात् परे यो
धेनुशब्दस्तदन्तादपत्येऽर्थे वा इज् स्याद् । ब्राह्मणधेन-
विः । ब्राह्मणधेनवः ।

पाडिवाइवलिसांभूप्यांभ्यामितौज्योदिः ॥
१२४ ॥ एते अपत्यार्थे इजन्ताः निपात्याः । पण्णा-
मपत्यं पाडिः । उत्वं निपात्यं । घाम्नादस्यापत्यं वाड-
वलिः । वाचो डत्वं यौक्ष वलभायः । संभूयसः सां-
भूयिः । अंससः-आभिः । अमितौजसः-अमितौजिः ।
सखमत्र । उदकस्य-ओदिः । कखमत्र ।

१ शृतेऽपि वंशये प्रात्यर्षमिद । २ वयोः ध्रुः
सतमः एकस्त्वान्योन्यस्य उपिडे । ३ स्वस्यापत्यं
संतानस्य स्वव्यपदेशनिमित्तं शृतेरुपेक्षाऽऽद्यः पुरयो वस्तु-
मात्रं गोत्रं ।

* व्यासोदरकङ्क च ॥१२५॥ अपत्यार्थे इन्-
भवति तत्संनियोगे अकङ्कचातादेशः । व्यास-
स्यापत्यं वैयासकिः । सुधातुरपत्यं सौधातकिः ।
+ पुत्रपुनर्भूद्विद्वितृननाहृभ्योऽन्तरेऽन् ॥१२६॥
पभ्योऽन्तरेऽपत्ये अन् स्यात् । पौत्रः । पौन-
र्भवः । दौहित्यः । नानाद्रः ।

+ पाराशवः ॥१२७॥ परस्त्रीशब्दस्यान्तरेऽपत्ये
अज्ञनिपात्यः परशुभावश्च । परा स्त्री परस्त्री ।
तस्यापत्यं पाराशवः ।

* विदादेर्बृद्धेऽनुप्यान्तये ॥१२८॥ विदा-
दिभ्यो वृद्धेऽपत्ये अन् स्यात् कर्षीणामान्तये
विदास । वैदः । और्वः । अनुप्यान्तये इति किं ।
इन्द्रभूः ससमः कारयपानाः ।

* कुजादेर्बृद्धेऽन् ॥१२९॥ कुजादिभ्यो वृद्धेऽ-
पत्ये ष्यो भवति । कुजान्यापत्यं कौजायन्य ।
ब्राह्मणायन्यः । शाखायन्यः ।

* नडादिभ्यः फण् ॥१३०॥ इभ्यः फण् स्यात्
वृद्धेऽपत्ये । नाडायनः । चारायणः । मौजायनः ।
हरितायनः ॥१३१॥ हरितादेरन्ताद्
वृद्धे वर्तमानात् अपत्ये यूनि फण् भवति ।
हारितस्यापत्यं युवा हारितायनः । कैंदासायनः ।

यञ्जिवोः ॥१३२॥ यजतादिजंताच्च वृद्धे
वर्तमानादपत्ये यूनि फण् स्यात् । गार्म्यायणः ।
वात्सायनः । दाशायणः ।

+ क्रोष्टुरसंज्ञोः खं ॥१३३॥ आम्वा वृद्धेऽपत्ये
फण् स्यात् अत अलक्ष खं । क्रोष्टुरपत्ये
क्रोष्टायनः । सालायनः ।

* शरद्वन्द्वनरुद्रभाग्निशर्मकृष्णरणात् भृगु
वत्साग्रायणवृषगणब्राह्मणवासिष्ठे ॥१३४॥
शरद्वदादिभ्यो भार्गवादिषु वृद्धापत्येषु गन्धेषु
फण् भवति । शरद्वदायनो भार्गव । शौनकायनो
वात्स्यः । दार्मायणः-आप्रायणः । आग्निशर्मायणो

चार्षगण्यः । काष्पादिनो ब्राह्मणः । रणायनो
वाशिष्ठः । अन्यत्र-शरद्वतः । शौनकः । दामिः ।
आग्निशर्मिः । काष्पिः । राणिः ।

द्रौणपूर्वतजयिताद्वा ॥१३५॥ एभ्यो
वृद्धेऽपत्ये कण् स्याद् वा । द्रौणायनः-द्रौणिः ।
पार्वतायनः-पार्वतिः । जैवतायनः-जैवतिः ।

गर्गादिभ्यश्च ॥१३६॥ गर्गादिभ्यो यञ् स्यात्
वृद्धेऽपत्ये । गार्म्यः । वात्स्यः । वाज्यः ।
मधुवञ्चोर्ब्राह्मणकौशिके ॥१३७॥ मधु
वृद्धेऽपत्ये यथासस्यं ब्राह्मणे कौशिके-
चौधायञ् स्यात् । माधव्यो ब्राह्मणः । वाग्म्यः
कौशिकः । माधवः, वाग्मवोऽन्यत्र ।

कपिवोवादागिरसे ॥१३८॥ आम्वा
यञ् स्यात् आगिरसे वृद्धे अपत्ये । काम्यः,
बौध्यः । कोपयः, चौधिरन्यः ।

वतडात् ॥१३९॥ अत्माद् यञ् स्या-
दागिरसे वृद्धे । वातव्यः ।
स्त्रियामुप् ॥१४०॥ वतंदादागिरसेऽपत्ये
वृद्धे यज उप् स्यात् स्त्रियां । वतंटी ।

अश्वादेः फञ् ॥१४१॥ अश्वादिभ्यः
अपत्ये वृद्धे फञ् स्यात् । आश्वायनः । शाखायनः ।
जानायनः ।

+ शफभरद्वाजादात्रेवे ॥१४२॥ आम्वा
फञ् भवत्यत्रेवेऽपत्ये वृद्धे । शाफायनः । भार-
द्वाजायन-आत्रेयः । अन्यत्र-शाफि । भारद्वाजः ।

भर्गात्रेयात् त्रैगर्तभारद्वाजे ॥१४३॥
भर्गात्रेयाभ्या यथासस्यं फञ् स्यात् त्रैगर्ते
भारद्वाजे च । भार्गवणः । आत्रेयायनः । अन्यत्र
भार्गि । आत्रेयि ।

* शिरादेरण् ॥१४४॥ शिरादिभ्योऽन् भव-
त्यपत्ये । शैवः । प्राष्ठः । जावः ।

* नदीमानुपीनान्नोऽद्वाः ॥१४५॥ नदी-

नाम्नो मानुषीनाम्नश्च अदुसंज्ञादपत्ये अण् भवति । यमुनायाः अपत्यं—यामुनः प्रणोताः । ईरावत्याः ऐरावतः । औध्यः । देवदत्तः । सौदर्शनः । सौतारः । स्वायंप्रभः । नदीमानुषीग्रहणं किं ? सौपर्ण्यः । वैनतेयः । अदोरिति किं ? चांद्रभागेयः ।

कुट्टुपंधकट्टुपिग्भ्यः ॥१४६॥ एभ्योऽण् भवति । कुरुभ्यः—नाकुलः । दौयोधनुः । ऋषिभ्यः—वाशिष्ठः । गौतमः । अंधकेभ्यः—स्वाफस्कः । चैत्रकः । घृष्णिभ्यः—औदारः । वासुदेवः ।

* स्त्रिसंभद्रान्मातुरुच ॥१४७॥ स्त्रिसंज्ञात् सम्भद्राभ्यां च परो यो मातृशब्दः तदंतादपत्येऽण् स्यात् । उकारश्चातादेशः । द्वयोर्मात्रोरपत्यं द्वैमातुरः । ज्ञातमातुरः भरतः । साम्मातुरः । भद्रमातुरस्यं भाद्रमातुरः । स्यादेदरिति किं ? येनात्रेयः ।

* कन्यात्रिवेण्योः कनीनत्रिवणौ ॥१४८॥ कन्यात्रिवेणीभ्यां अपत्येऽर्धेऽण् भवति कनीनत्रिवणौ चादेशौ स्तः । कनीनः कर्णः । त्रिवेणी—त्रैवणः । + विश्वसो नहरवणौ ॥१४९॥ विश्वसु-शब्दादपत्येऽर्धे अण् भवति नहरवणौ चादेशौ स्तः । विश्वसोऽपत्यं—वैश्वणः । रावणः ।

* विरुर्णछागलाद् वात्स्पात्रेये ॥१५०॥ आभ्यां यथासंख्यमण् स्यात् वात्स्ये आत्रेये चापत्ये । वैरुर्णः । छागलः । अन्यत्र—वैकर्णिः । छागलिः ।

* सुंगाभ्यां भारद्वाजे ॥१५१॥ सुंगात् पुलिगात् श्रीलिगाच्चाण् स्यात् भारद्वाजेऽपत्ये । सुंगस्य सुंगाया अपत्यं—सिंगः । भारद्वाजः । सौंगिः, सिंगियधान्यः ।

* पीलामंरूकाद्वा ॥१५२॥ आभ्यामण् वा स्यात् अपत्ये । पैलः । पैलेयः । मांडूकः । मांडूकिः ।

* टण् दितेभ ॥१५३॥ दितेभंरूकाचापत्ये

टण् वा स्यात् । दितेयः । दैत्यः । मांडूकेयः । मांडूकिः । * स्त्रीस्यात् ॥१५४॥ स्त्रीत्यांतादपत्ये टण् स्यात् । वायुवेगेयः । ज्ञासंवदचेयः ।

* द्यचोऽनद्याः ॥१५५॥ द्यचः स्त्रीत्यात् अनर्दीवाचकाद् अपत्ये टण् स्यात् । दाचेयः । गौसियः । अनद्या इति किं ? शीतायाः शैतः सैप्रः । इतोऽनित्वा ॥१५६॥ इकारांताद् अनित्वा द्यच्कात् अपत्ये टण् स्यात् । नाभेयः । दाघेयः । बालेयः । शातेयः । अनित्वा इति कः ? दाक्षायणः द्यच इति किं ? मारीचः ।

शुभ्रादिभ्यः ॥१५७॥ एभ्योऽपत्ये टण् स्यात् । शौभ्रयः । वैष्टपुरेयः । कार्पूरियः ।

+ श्यामलक्ष्मणाद् वाशिष्ठे ॥१५८॥ आभ्यामपत्ये वाशिष्ठे टण् स्यात् । श्यामेयः, लाक्ष्मणेयः—वाशिष्ठः । श्यामायनो लाक्ष्मणिरन्यत्र ।

विकर्णकुपितंकात् काश्यपे ॥१५९॥ आभ्यां टण् स्यात् अपत्ये काश्यपे । वैकर्णेयः । कौपितकेयः । काश्यप इति किं ? वैकर्णिः । कौपितकिः ।

भ्रुवो बुक् ॥१६०॥ भ्रुवोऽपत्ये टण् स्यात् बुक् चागमः । भ्रुवेयः ।

* कल्याण्यादेर्हिन् ॥१६१॥ कल्याणाप्रमृतीनामपत्ये टण् स्यात् हिनादेशश्च । कल्याण्याः अपत्यं—कल्याणिनेयः । सौभागिनेयः । दौर्भागिनेयः ।

कुलटायां वा ॥१६२॥ कुलटाशब्दादपत्ये टण् भवति हिन् च वा । कौलटिनेयः । कौलटेयः ।

चटकाण्णैरः ॥१६३॥ चटकशब्दादपत्ये णैरो भवति । त्वाटकरः ।

+ उप्-स्त्रियां ॥१६४॥ चटकात् स्त्रियामुप् स्यात् । चटकस्यापत्यं स्त्री चटका ।

+ पंडजंठपकाण्णारः ॥१६५॥ एभ्योऽपत्ये

णारः स्यात् । पांडारः । जांडारः । पांकारः ।

* गोधायाः दुष्टे ॥ १६६ ॥ गोधाशब्दाण्णारः स्यात् दुष्टेऽपत्ये गोधारः दुष्टः । गोधेयोऽन्यः ।

दूण ॥ १६७ ॥ गोधाया दूण स्याद् दुष्टेऽपत्ये । गौधैरः ।

क्षुद्राभ्यो वा ॥ १६८ ॥ आभ्योऽपत्ये दूण वा स्यात् । दासी-दासेरः । दासेयः । नटी-नाटेरः । नाटेयः ।

स्वसुच्छुः ॥ १६९ ॥ स्वसृशब्दात् ऋकारांतपूर्वात् अपत्ये छण् स्यात् । स्रतृप्वस्त्रीयः । पैतृप्वस्त्रीयः । पत्वनिर्देशः किं ? भ्रातृस्वस्रः । उरिति किं ? मातृः प्वस्त्रः ।

दणि खं ॥ १७० ॥ स्वसुः ऋकारांतपूर्वस्य दणि परे खं स्यात् । मातृप्वसेयः । पैतृप्वसेयः । दणनेनैव निपात्यते ।

* चतुष्पाद्गृष्ट्यादिभ्यां ढञ् ॥ १७१ ॥ चतुष्पाद्भ्यो गृष्ट्यादेश्चापत्ये ढञ् स्यात् । कर्मण्डवा अपत्यं-कामण्डलेयः । शैतिवाद्द्वेषः । माद्र-बाहेयः । जत्रियः । गार्ष्टियः । हाष्टियः । हालेयः । बालेयः ।

+ वाढवेयो वृषे ॥ १७२ ॥ वडवाशब्दात् वृषे गर्भवीजनिक्षेपे ङञ् निपात्यः । वडवायाः वृषः वाढवेयः । वाढवोऽन्यः ।

स्वसुदच्छः ॥ १७३ ॥ स्वस्रशब्दादपत्ये छो भवति । स्वस्त्रीयः ।

भ्रातृर्व्यश्च ॥ १७४ ॥ भ्रातृशब्दादपत्ये व्यो भवति छश्च । भ्रातृव्यः । भ्रात्रीयः ।

रेवत्यादेष्टुण् ॥ १७५ ॥ रेवतीप्रसृतिभ्यः ठण् स्यात् । रेवतिकः । आश्वपालिकः । माणि-पालिकः । दौवारपालिकः ।

स्त्रीष्ट्वात् क्षेपे णश्च ॥ १७६ ॥ स्त्रीलिङ्गात् ष्ट्वापत्यवाचकादपत्ये णो भवति ठण् च क्षेपे गम्यमाने । गार्ग्या अत्यं युवा-गार्गो जारुमः

गार्गिको वा । ग्लुचुक्रायन्याः-ग्लौचुक्रायनो जारुमः । ग्लौचुक्रायनिको वा । क्षेपे इति किं ! गार्ग्यो माणवकः ।

+ सुयाम्नः फिञ् सौवीरेषु ॥ १७७ ॥ सौवीरेषु वर्तमानात् सुयाम्नश्चब्दात् अपत्ये फिञ् भवति । सौयामायनिः । अन्यत्र सौयामं ।

+ मिमतफांटाहृतेर्णश्च ॥ १७८ ॥ आभ्यां सौ-वीरेषु योऽर्थस्तत्र वर्तमानाभ्यां णो भवति फिञ् चामिमतस्यापत्यं मैमतं । मैमतायनिः । फांटाहृतः । फांटाहृतायनिः ।

भागवित्चितार्णविंदवाकशापेयात् क्षेपे ठण् वा ॥ १७९ ॥ एभ्यः सौवीरेषु वृद्धे वर्तमानेभ्योऽपत्ये यूनि ठण् वा स्यात् क्षेपे गम्यमाने । भागवित्तेरपत्य युवा भागवित्किं जारुमः । भागवित्चायनो वा । तार्णविंदविकः । तार्णविंदविः । आकशापेयिकः । आकशापेयिः ।

। वृषसुयामयमुंदात् फिञ्छश्च ॥ १८० ॥ एभ्यः फिञ्तेभ्यः सौवीरेषु वर्तमानेभ्योऽपत्ये यूनि छो भवति ठण् च वा क्षेपे गम्यमाने । वृषस्यापत्यं वाप्यावेणिः । तस्यापत्य युवा क्षेपी वाप्यावेणीयः । वाप्यावेणिकः । पक्षे-अण् । वाप्यावेणिः । सौयामायने-सौयामायनीयः । सौयामायनिकः । सौयामायनिः । यामुंदायने-यामुंदायनीयः । यामुंदायनिकः । यामुंदायनिः ।

कुर्वादिर्ण्यः ॥ १८१ ॥ एभ्योऽपत्ये ण्यो भवति । कौरव्यः । शार्ङ्गव्यः । गार्ग्यः । सन्नानः क्षत्रियो ॥ १८२ ॥ सम्राजशब्दाण्यो भवति क्षत्रियेऽपत्ये । सम्राजोऽपत्यं साम्राज्यः । साम्राजोऽन्यः ।

सेनांतकारिल्हस्मणादिञ् च ॥ १९३ ॥ सेनातेभ्यः कारिभ्यः लक्ष्मणाच्च अपत्ये इञ् स्यात् ण्यश्च । हारिपेणिः । हारिपेण्य । वारिपेणिः । कारिपेण्यः । कौमकारिः । कौमकार्यः । तानुवायिः ।

तासुवाय्य । लाक्ष्मणिः । लाक्ष्मण्य ।

तिकादेः फिञ् ॥ १८४ ॥ तिकादिभ्योऽपत्ये फिञ् स्यात् । तैकायनिः । केतवायनिः । बालायनिः ।

+ द्रुगुर्वाश्लरुमारिच्छागवृपाद् युद् च ॥ १८५ ॥

भ्योऽपत्ये फिञ् स्याद् युद् चागमः । दागव्यायनिः । कौशल्यायनिः । कार्मार्यायणिः । दाम्यायनिः । वार्यायणि ।

द्वचोऽणः ॥ १८६ ॥ अणतात् द्वचः फिञ् स्यादपत्ये । कर्तुरपत्य कार् । तस्यापत्य कार्यायणि । पैत्रायणि ।

वाश्ट्रदादौ ॥ १८७ ॥ दुसञ्जकाद् अष्ट्रदाचिनोऽपत्ये वा फिञ् स्यात् । वायुरथायनिः । वायुरथि । आदित्यगतायनि । आदित्यगति । अष्ट्रदादिति किं । श्लाक्षायणः । दोरिति किं । आकंपनि ।

पुरांतात् ॥ १८८ ॥ दो पुरांतादपत्येऽथे वा फिञ् स्यात् । गार्गीपुरायणिः । गार्गांपुत्रि । वासवदत्तापुरायणिः । वासवदत्तापुत्रि ।

+ लंबादेश्च फिञ् ॥ १८९ ॥ लनादिभ्य पुरांताद्य दोरपत्ये फिञ् वा स्यात् । तत्त्वक्षे विमागमश्च । लाकाशायनि । लाकेयः । वाकिनयायनि । वाकिनिः । पुरांतादोः—गार्गीपुरकायणि । गार्गीपुत्रिः ।

फिर्वाद्दो ॥ १९० ॥ अदुमञ्जकादपत्ये फिर्वा स्यात् । त्रिष्टयायनिः । त्रिष्टुष्टिः । श्रीविचयायनि । श्रेविजयि । म्लुचुदायनिः । म्लुचुकि ।

* कुन्तात्वः ॥ १९१ ॥ कुन्तात् गो भवति अपत्ये । कुलीन । क्षत्रियकुलीन ।

* दक्षिणो वाग्ने ॥ १९२ ॥ कुन्तादपत्ये दक्षिणो न यो वा । क्षीलेयकः । कुन्त्य । कुन्तः । यो इति किं । आत्यकुलीनः ।

दुःकुलाद्दण् ॥ १९३ ॥ दु कुलादपत्ये दण् वा स्यात् । दौःकुलेय । दु कुलीनः । * महाकुलाद्दण् ॥ १९४ ॥ अस्मादपत्येऽभ्रक्षजौ वा स्त । महाकुलः । महाकुलीन । महाकुलीनः ।

श्वशुराद् यः ॥ १९५ ॥ श्वशुरादपत्ये यो भवति । श्वशुर्य ।

+ जातौ राज्ञः ॥ १९६ ॥ राजनशब्दादपत्ये यो भवति जातौ गम्यमानायां । राजन्य । राजनोऽन्य ।

क्षत्राद् घः ॥ १९७ ॥ क्षत्राद् जातौ पो भवति अपत्ये । क्षत्रिय ।

* मनोऽपुरु चाञ्चौ ॥ १९८ ॥ मनुशब्दादपत्ये जातौ अन्यौ स्तः पुग् चागमः । मानुप । मनुप्यः ।

द्वि ॥ १९९ ॥ द्विरित्ययमधिकारो ज्ञेय आपादपरिसमाप्ते । तत्रयोदाहरिष्याम ।

* राष्ट्रराज्ञ सनाम्नोऽञ् राजापत्ये ॥ २०० ॥ राष्ट्रान्जनपदात् क्षत्रियसनाम्न क्षत्रियाद्य राजसमानशब्दात् यथासह्य राजन्यपत्ये चाथेऽञ् स्यात् । पचालानामपत्य राजा वा पाचालः । पाचालौ । पचालाः । पेक्ष्वाफः । पेक्ष्वाकौ । इक्ष्वाकवः । वैदेह । वैदेहौ । विदेहा । सनाम्न इति किं । मुराष्ट्राणां राजा—सौराष्ट्रः ।

गानारितालेयाभ्यां ॥ २०१ ॥ आभ्यां राष्ट्रगन्वाचिभ्यां राजन्यपत्ये च अञ् स्यात् । गावारः । सास्वेय ।

* पुरुद्वजमगधर्लिगमूरमसादण् ॥ २०२ ॥ पुरुद्वजद् द्वजच. नगधादेश्च राजन्यपत्ये चाथेऽण् स्यात् । पुरोरपत्य पौरव । अगाना राजापत्य वा अंग । याग । सौमः । पौद् । मागधः । कालिगः । सौरमसः ।

* द्विप्रायजादकुरुकोसलाञ्ज्यः ॥२०३॥
दुसंज्ञकात् इकारताद् नकारादेः अजादादिभ्यश्च
राप्त्वाचिभ्यो राजवाञ्चिभ्यश्च सनामभ्यो यथा-
क्रमं राजन्यपत्ये चार्धेभ्यो भवति । आंघ्र्यः ।
सौवीर्यः । दार्यः । इत्-आवंत्यः । कौत्यः ।
वानस्पत्यः । नादि-नैचवयः । नैपथ्यः । आ-
जाघः । कौरव्यः । कौसल्यः ।

सात्वतशमत्यप्रथकलकूटाश्मकादिश्च । २०४
सास्वाशिभ्यः प्रत्यमभादेश्च इञ् स्यात् । उदुंब-
राणां राजापत्यं वा औदुंबरीः । तैलसालिः । आ-
जनीडिः । यौगंधरिः । मात्यप्रथिः । कालकूटिः ।
आश्मकिः ।

+ पांडोर्द्ध्यण ॥ २०५ ॥ पांडुशब्दात्
राजन्यपत्ये ष्यण स्यात् । पांडुनां राजा पांडो-
रपत्यं वा पांडव्यः । पांडवौ । पांडवः ।

ञप् चोलादिभ्यः ॥२०५॥ चोलप्रभृतिभ्यः
राप्तेत्यादिना विहितस्य त्यस्योप् भवति । चोलानां
राजापत्यं वा चोलः । केरलः । कंबोजः ।

* कुंत्यवंतेःस्त्रियां ॥२०७॥ कुंत्यवंतिभ्यां परस्य
म्यस्योप् भवति स्त्रियां । कुंतानां राज्ञी अपत्यं वा
स्त्री-कुंती । अवंती ।

* कुरोर्वा ॥२०८॥ कुरोः परस्य व्यस्य स्त्रियां
उप् वा भवति । कुरुः । कौरव्यायणी ।

* द्वेरेतां प्राम्मर्गादेः ॥२०९॥ प्राम्मर्गादिवर्जि-
तात् अन्यस्मात् परस्य द्वेरकारस्य स्त्रियामुप्
भवति । अयाच्यानां राज्ञी अपत्यं वा स्त्री-अया-
च्या । सूरसेना । मग्नी । द्वेरिति किं ? औपगवी ।
अप्राम्मर्गादिरिति किं ? पांचाली । वैदेही ।
आंगी । वांगी । भर्गादेः—भार्गी । कारूपी ।
कैकेयी । यौधेयी ।

इति शब्दार्णवचरित्रनाम्नि जैनद्रव्याकरणे
शब्दार्णवचंद्रिकायां लघुवृत्तौ
तृतीयस्याध्यायस्य
प्रथमः पादः

द्वितीयः पादः ।

तेन रक्तं रागाद् ॥ १० ॥ तेनेति
भासमर्थात् रागचचिनो मृदः रक्तमित्येतस्मिन्नर्थे
यथाविहितं त्यो भवति । कुसुंगेन रक्तं वस्त्रं
कौसुंमं । कौकुमं । कापायं । हारिद्रं । मज्जिष्ठं ।
रागादिति किं ? पुत्रेण रक्तं वस्त्रं ।

+ लाक्षारोचनादृण ॥२१॥ आभ्यां भासम-
र्थाभ्यां इत्तामित्येतस्मिन्नर्थे ठण् भवति । लक्षया
रक्तं लाक्षिकं वस्त्रं । रौचनिकं ।

* शकलकर्दमाद् वा ॥ ३ ॥ आभ्यां भास-
मर्थाभ्यां रक्तामित्येतस्मिन्नर्थे ठण् वा स्यात् ।
सकलेन रक्तं-शाकलिकं, साकलं-कार्दमिकं, कार्दमं ।

नीलपीतकौ ॥ ४ ॥ एतौ रक्तामित्येतस्मि-
न्नर्थे निपात्यौ । नीलेन नील्या वा रक्तं नीलं ।
पीतेन पीतकेन वा रक्तं पीतकं । नीलनीलीपीत-
केभ्योऽप्यः । पीतात् कश्च ।

* गुरुदयाद् भाद् युक्तोऽन्दः ॥ ५ ॥ गुरु-

वृहस्पतिः तम्योदयो यास्मिन् नक्षत्रे तद्वाचिनो
 मृद- भासमर्थाद् युक्त इत्येतास्मिन्नर्थे यथाविहित
 त्यो भवति, यो युक्तार्थं स चेदब्दः स्यात् ।
 गुरुदयेन पुप्येण युक्तोऽब्दः पौषः सवत्सर ।
 फाल्गुन वर्ष । गुरुदयादिति किं ' शनैश्चरोदयेन
 पुप्येण युक्तं वर्षं । भादिति किं ' गुरुदयेन पूर्व
 रात्रेण युक्तं वर्षं ।

* चद्रोपेतात् कालः ॥ ६ ॥ चद्रोपेतात् मात्
 युक्तेऽर्थे यथाविहित त्यो भवति यो युक्त स
 कालश्चेत् । चद्रोपेतेन पुप्येण युक्तमहः पौषमहः ।
 पौषी रात्रिः । पौषोऽहोरात्र । पौषः कालः । माघ
 मह । चद्रोपेतादिति किं ' शुक्रोपेतेन पुप्येण
 युक्त काल । काल इति किं ' चद्रोपेतेन पुप्येण
 युक्तो महः ।

उशभेदे ॥ ७ ॥ चद्रोपेतात् काल इत्येतेन
 विहितस्य त्यस्योऽश भवति अभेदे न चेत् कालस्य
 भेदोऽहोरादिविशेषः प्रयुज्यते । पुप्ये पायसम
 श्रीयात् मधाम् पल्लोदनाअद्य पुप्यः । अद्य कृतिका ।
 अद्य रोहिण्यः । अभेदे इति किं ' माषी रात्रि ।

द्वंद्वाच्छ ॥ ८ ॥ चद्रोपेतात् भाद्. द्वंद्वाद्
 युक्त काल इत्येतस्मिन्नर्थे छो भवति । राधानु
 राधाभिर्युक्तमहः राधानुराधीयमह । अद्य राधा-
 नुराधीय । तिन्यपुनर्वसवीया रात्रि ।

* श्रवणाश्वत्थौ स्तौ ॥ ९ ॥ एतौ चद्रोपेत-
 भवाचिनो अकारातौ निपात्यौ युक्त काल इत्य-
 स्मिन्नर्थे स्तौ । श्रवणेन युक्ता रात्रिः श्रवणा रात्रि ।
 श्रवणा पूर्णिमासी । श्रवणो मुहूर्त । अश्वत्था
 रात्रि । स्वम्योऽ । स्वाविति किं ' श्रावणी रात्रिः ।

+ दृष्ट साम ॥ १० ॥ वेति भासमर्थात्
 दृष्टमित्येतस्मिन्नर्थे यथाविहित त्यो भवति यद् दृष्ट
 सत् साम पेत् स्तौ । कुचन दृष्टं साम-पौष ।
 पाणिष्ठ । कालेय । आग्नेय ।

। गोत्रादंकवत् ॥ ११ ॥ गोत्रवाचिनो मातात्
 दृष्ट सामेत्येतस्मिन्नर्थे अकवन् त्यो भवति । यथा
 औपगवस्यायमकः इत्यौपगवक । तथा-औपगवेन
 दृष्ट साम औपगवक । कापटवक ।

- वामदेवाद् यः ॥ १२ ॥ वामदेवशब्दात्
 भासमर्थाद् दृष्ट सामेत्येतस्मिन्नर्थे यः स्यात् ।
 वामदेवेन दृष्ट साम वामदेव्य ।

। जाते चान्योऽण् द्विद्वा ॥ १३ ॥ दृष्टे सामनि
 जाते चार्थे य औत्सर्गिक अण् अपवादेन वा-
 धित पुनरन्योऽण् विधीयते स डित् वा स्याद् ।
 उशनसा दृष्ट साम औशन, औशनस । शतभि-
 पजि जात-शातभिषः, शातभिषजः । प्राग्द्वोरण्
 कालाहणा बाधितः । पुनर्भसध्यादिनाऽण् ।

* छन्नो रथ ॥ १४ ॥ मातात् छन्न इत्येतस्मिन्नर्थे
 यथाविहित त्यो भवति । यद्दृष्टः स रथश्चेत् ।
 वस्त्रेण दृष्ट वासो रथः । कानल । चार्मण ।

- पांडुकंबली ॥ १५ ॥ पांडुकंबलशब्दात् छन्नो
 रथ इत्यस्मिन्नर्थे इन् निपात्य । पांडुकंबलेन छन्नो
 रथ पांडुकंबली ।

तत्रोद्भूतं पात्रेभ्य ॥ १६ ॥ तत्रेति ईप्स-
 मर्थेभ्य पात्रवाचिभ्य उद्भूत इत्यस्मिन्नर्थे य-
 थाविहित त्यो भवति । शरावेषु उद्भूत ओदन
 शाराव । माहव । धारपरः । कंसपात्रः ।

* स्थांडिले शेते व्रती ॥ १७ ॥ स्थांडिलादीप्-
 समर्थात् शेते इत्यस्मिन्नर्थे अण् स्यात् योऽसौ
 शेते स व्रती चेत् । स्थंडिले शेते स्थांडिलो भिक्षुः ।
 वाक्यमेवान्यत्र ।

ससृत्त मस्य ॥ १८ ॥ तत्रेतीप्समर्थात्
 ससृत्तमित्यस्मिन्नर्थे यथाविहित त्यो भवति यद्
 ससृत्त तत्तदस्यश्चेत् । भ्रातृषु ससृत्ताः भ्रातृ-
 अप्सा । कालसा । धाता । पात्राः ।

+ शूलोत्साद्यः ॥ १९ ॥ आभ्यार्मात्समर्थात्

भ्यां संस्कृतं मक्ष्य इत्येतस्मिन्नर्थे यो भवति ।
शूले संस्कृतं शूल्यं मांसं । उखायां स्थास्यां
संस्कृतं उख्यं ।

दध्नगुण् ॥ २० ॥ दध्नः ठण् स्यात् ।
दधि संस्कृतं दाधिकं ।

वोदधितः ॥ २१ ॥ अस्माद्वा ठण् स्यात् ।
उदधिति संस्कृतः-औदधित्कः । औदधितः ।

क्षीराद्दण् ॥ २२ ॥ अस्मात् ढण् स्यात् ।
क्षीरे संस्कृतं क्षैरेयं ।

सास्य पौर्णमासीति खौ ॥ २३ ॥ सेति
वासमर्थात् अस्येति तार्थे यथाविहितं त्यो भव-
ति यद्वातं भा चेत् पौर्णमासी खौ संज्ञाविषये ।
इति करणो विवक्षार्थः।तेन मासेऽर्द्धमासे संवत्सरे
वा त्यः । पौषी पौर्णमासी अस्य मासस्य-पौषो
मासः, अर्द्धमासः, संवत्सरो वा । माषो मासः ।
स्त्विति किं ? पौषी पौर्णमासी अस्य पचरात्रस्य ।

* अश्वत्याग्रहायण्यागुण् ॥ २४ ॥ आभ्यां
ठण् स्यात् खौ । अश्वत्या पौर्णमासी अस्याश्व-
स्थिको मासः । आग्रहायणिको मासार्द्धः ।

फाल्गुनीश्रवणाकार्त्तिकीचैत्र्या वा ॥ २५ ॥
एभ्यः ठण् वा स्यात् खौ । फाल्गुनी पौर्णमासी
अस्य-फाल्गुनिको मासः, फाल्गुनो वा । श्रा-
वणिकः, श्रावणः । कार्त्तिकिकः, कार्त्तिकः ।
चैत्रिकः, चैत्रः ।

देवता ॥ २६ ॥ सेति वासमर्थादस्येति तार्थे
यथाविहितं त्यो भवति यद् वातं सा देवता चेत् ।
अर्द्धं देवता अस्य-आर्द्धतः । जैनः । शैवः ।
वैष्णवः । बौद्धः । भागवतः ।

शुक्राद् घः ॥ २७ ॥ शुक्रशब्दाद् घो
भवति । शुक्रो देवतास्येति शुक्रियः ।

* वृ चातोऽपोनवादर्पानपाच्छतस्त्राद् ॥ २८ ॥
एभ्यो घो भवति तत्तन्निधयोगे चातः, वृमावः ।

अपोनपादेवतास्येति अपोनध्रियः । अपान-
ध्रियः । शतसुद्रियः ।

छः ॥ २९ ॥ तेभ्यः छो भवति वृमा-
वश्वातः । अपोनध्रियः।अपानध्रियः।शतसुद्रियः।

+ पैमाक्षीपुत्रादिभ्यः ॥ ३० ॥ एभ्यः छो
भवति देवतार्थे । पैमाक्षीपुत्रीयं । तार्णविद्वीयं ।

महेंद्राद् घाण् च ॥ ३१ ॥ महेंद्रशब्दाद्
सास्य देवतार्थे घाणौ स्तः छश्च । महेंद्रियः,
माहेंद्रः, महेंद्रीयः ।

कसोमाद्व्यट्ण् ॥ ३२ ॥ आभ्यां प्यण्
स्यात् देवतार्थे । कः प्रजापतिर्देवताऽस्य-कायः ।
कायी । सौम्यः । सौमी ।

* वाय्वृतूपःपितुर्त्यः ॥ ३३ ॥ एभ्यो यो भवति
देवतार्थे । वायव्यं । ऋतव्यं । उपस्यं । विष्यं ।

* घावापृथिवीमुनासीरानीपोममरुत्वद्
वास्तोष्पतिगृहमेधाच्छय ॥ ३४ ॥ एभ्यश्चो
भवति यश्च देवतार्थे । घावापृथिवीयः । घावापृ-
थिव्यः । मुनासीरीयः । मुनासीर्यः । अमीपोर्मायः ।
अमीपोभ्यः । मरुत्वतीयः । मरुत्वत्यः । वास्तो-
ष्पतीयः । वास्तोष्पत्यः । गृहमेधीयः । गृहमेध्यः ।

महाराजमोष्यपदाहण् ॥ ३५ ॥ आभ्यां ठण्
स्यात् देवतार्थे । महाराजिकः । मौष्यपदिकः ।

कालाद् भववत् ॥ ३६ ॥ कालवाचिभ्यो
देवतार्थे भव इव त्वविधिर्भवति । यथा-मासे मयं

मासिकं । आर्द्धमासिकं । तथा-मासो देवतास्य
मासिकं । आर्द्धमासिकं । सांवत्सरिकं । वासंतं ।

+ आदिदच्छंदसः प्रगाथः ॥ ३७ ॥ वासमर्था-
दादिमृताच्छंदसः तार्थे यथाविहितं त्यो भवति ।

यन्त्यातः स प्रगाथश्चेत् । पंक्तिरादिरस्य प्रगा-
थस्य पांक्तः । आनुष्टुभः । आदेरिति किं ?
अनुष्टुभमव्यमस्य प्रगाथस्य ।

तस्य समूहः ॥ ३८ ॥ तस्येति तासम-

थाद् समूह इत्येतस्मिन्नर्थे यथाविहितं त्यो भवति ।
काकानां-समूहः काकं । वार्कं । वानस्पत्यं ।

भिक्षादेः ॥ ३९ ॥ भिक्षादिभ्यो यथा-
विहितं त्यो भवति समूहेऽर्थे भिक्षाणां समूहः-
भैक्षं । क्षेत्रं । कारीषं । गार्मिणं । यौवनं ।

+ क्षुद्रकमालवात् सेनाखौ ॥ ४० ॥
अस्मादण स्यात् सेनाखौ । क्षुद्रकाश्च मालवाश्च
क्षुद्रकमालवाः—तेषां समूहः क्षौद्रकमालवी सेना ।
साविति किं ! क्षौद्रकमालवकं ।

गोत्रवृद्धोक्षोष्णोरभ्रराजराजन्यराजपुत्र-
वत्समनुष्याजाद् बुञ् ॥ ४१ ॥ गोत्रवाचिभ्यो
वृद्धादिभ्यश्च बुञ् भवति समूहे । औपगवकं ।
गार्गकं । वार्द्धकं । जौक्षकं । औष्टकं । औरभ्रकं
राजकं । राजन्यकं । राजपुत्रकं । वात्सकं ।
मानुष्यकं । आजकं ।

केदाराद् यञ् च ॥ ४२ ॥ अस्मात्
समूहे यञ् भवति बुञ् च । कैदार्यं । कैदारकं ।

* हस्तिक्वच्यचित्ताच्च ठण् ॥ ४३ ॥ हस्तिन्
क्वचिन्शब्दाभ्यां अचित्वाचिभ्यः केदाराच्च
समूहेऽर्थे ठण् स्यात् । हस्तिनां समूहः हास्तिकं ।
क्वचिकं । आपूपिकं । शाष्कुलिकं । मौदाकिकं ।
कैदारिकं ।

+ धेनोरनञः ॥ ४४ ॥ अनञ्पूर्वाद् धेनोष्ठण्
स्यात् समूहे । धैनुकं । अनञ् इति किं ! अधेनूनां
समूहः अपेनवं ।

* छोऽश्वाद्वा ॥ ४५ ॥ अश्वात् समूहे छो वा
स्यात् । अश्वीयं । आश्वं ।

* केशाण्यः ॥ ४६ ॥ केशात् समूहे ण्यो
या स्यात् । कैश्यं । कैशिकं ।

गणिकायाः ॥ ४७ ॥ गणिकाशब्दात् ण्यो
भवति । गाणिक्यं ।

+ श्वोकादिभ्योऽभिन् ॥ ४८ ॥ श्वन्शब्दादेः

उक्तादिभ्यश्च यथासंख्यं अञ् इनौ स्तः । शूनां
समूहः-शौवं । अन्हां-आहं दडिनां-दाढं । उकिनी।
खलिनी । कुटुंबिनी ।

+ णश् पश्वां ॥ ४९ ॥ पशुशब्दात् णश् स्यात्।
पशूनां समूहः-पार्श्वं ।

गजग्रामजनवंबुसहायात्तल् ॥ ५० ॥ गजादेः-
स्तल् स्यात् । गजानां समूहः गजता । ग्रामता ।
जनता । बंधुता । सहायता ।

+ पृष्ठ्याहीनौ क्तू ॥ ५१ ॥ पृष्ठ अहन् शब्दाभ्यां
यथासंख्यं यत्त्वयौ निपात्यौ क्तू चेत् । पृष्ठानां
समूहः पृष्ठयः । अहीनः । आहमन्यत् ।

चरणाद्धर्मवत् ॥ ५२ ॥ चरणं कठादिस्त-
द्राचकाद् समूहे धर्म इव त्यविधिः स्यात् । यथा-
कठानां धर्मः काठकः । कालापकः । तथा—तेषां
समूहः काठकं । कालापकं । छांदोग्यं ।

+ वातादूलः ॥ ५३ ॥ वातात्समूहेऽर्थे ऊलः
स्यात् । वातूलः ।

+ यः ॥ ५४ ॥ वातात् यो भवति । वातानां
समूहो वात्या ।

पाशादेः ॥ ५५ ॥ पाशादिभ्यो यो भवति।
पाशानां समूहः पाश्या । तृष्णा । खल्या ।

- ब्राह्मण्यमाहज्जाडकाद् ॥ ५६ ॥
पम्यः समूहे यः स्यात् । ब्राह्मण्यं । माह्व्यं ।
वाह्व्यं ।

गोर्गथात् ॥ ५७ ॥ आभ्यां समूहे यो भवति।
गभ्या । रथ्या ।

* त्रकट्यं ॥ ५८ ॥ ताम्यां समूहे त्रकट्यौ
स्तः । गोत्रा । रथकट्या ।

+ पुरुपात् कृताहतवधविकारे च ढण् ॥ ५९ ॥
पुरुपात् ढण् स्यात् समूहे कृताघर्षे च । पुरुपाणां
समूहः पौरुषेयं । पुरुषैः । कृतः पौरुषेयः ग्रंथः ।
पुरुषाय हितः पौरुषेयः शीतलनाथः । पुरुषस्य

विकारो नथो वा पौरुषेयः ।

* पितृमातुर्व्योल्ङ् भ्रातरि ॥ ६० ॥ आभ्यां यथासंख्यं व्य उलङ् इत्येतौ स्तः भ्रातरि वाच्ये । पितृर्माता पितृव्यः । मातुर्माता मातुलः ।

* डामहट् पित्रोः ॥ ६१ ॥ ताभ्यां पित्रोर्वाच्ययोर्डामहट् स्यात् । पितुः पिता पितामहः । पितृर्माता पितामही । मातुः पिता मातामहः । मातुर्माता मातामही ।

क्षीरेऽवेः सोऽद्द्रसमरीसाः ॥ ६२ ॥ अविशब्दात्तासमर्थात् क्षीरेऽर्थे तोदादयः स्तुः । अवेः क्षीरं अविशोढं । अविद्रुमं । अविमरीसं ।

+ वीरात्तेजोविरोधे योऽन् ॥ ६३ ॥ वीरात्तेजसि विरोधे चार्थे योऽन् च स्यात् । वीरस्य तेजो धार्यं । वीरस्य विरोधः—वैरं ।

* राष्ट्रंङान्गादिभ्यः ॥ ६४ ॥ तासमर्थाद्भंगादिवर्जितात् राष्ट्रंङे अण् स्यात् । शिवीनां राष्ट्रं शैवं । गांधारीणां गांधारं । उपुष्टानां—औपुष्टं । आभिसारं । अन्गादिभ्य इति किं ! अंगानां राष्ट्रं । बंगानां राष्ट्रमिति वाक्यमेव ।

भौरिकवैपुकार्योर्विधमक्तं ॥ ६५ ॥ भौरिक्यादेः ऐपुकार्यादेश्च राष्ट्रे यथासंख्यं विधमक्तौ त्वौ स्तः । भौरिकीणां राष्ट्रं भौरिकिविधं । मौलिकीवैधं । ऐपुकारिभक्तं । सारस्यायनभक्तं ।

राजन्यादिभ्यो वुञ् ॥ ६६ ॥ एभ्यः राष्ट्रंङे वुञ् भवति । राजन्यानां राष्ट्रं राजन्यकं । दैवयातकं । शालंकायनकं ।

+ वसातेर्वा ॥ ६७ ॥ वसातिशब्दात् वुञ् वा स्यात् । वसातीनां राष्ट्रं वासातकं । वासातं ।

तदस्मिन् युद्धे योद्धार्यात् ॥ ६८ ॥ तदिति वासमर्थात् योद्धार्यात्तदर्थेवाचिनश्चास्मिन्नितीयर्थे यथाविहितं त्वो भवति युद्धे गम्यमाने । विषाधराः योद्धारोऽस्मिन् युद्धे—यथाधरं ।

कौरवं । भारतं युद्धं । सुलोचनाऽर्थः प्रयोजनमस्मिन् युद्धे सौलोचनं । स्वायंभवं । सौतारं ।

महरणात् क्रीडायां णः ॥ ६९ ॥ वासमर्थात् प्रहरणवाचिनः ईवर्थं णो भवति क्रीडायां । दंडाः प्रहरणमस्यां क्रीडायां दांडा । मौष्टा । पादा । क्रीडायामिति किं ! स्वप्नः प्रहरणमस्मिन् युद्धे ।

+ भावघञोऽस्यां ॥ ७० ॥ भावे यो घञ् तदन्ताद् वासमर्थात् अस्वानितीवर्थे णस्यः स्यात् । दंडाघातोऽस्यां तिथौ दांडाघाता तिथिः । मौशलाघाता भूमिः । भावग्रहणं किं ! प्राकारोऽस्यां श्यैनंपातातैलंपाता ॥ ७१ ॥ एतौ शब्दौ

निपात्यौ । श्येनानामिध पातोऽस्यां क्रीडायां वर्तते-श्यैनंपाता- । तिलानामिध पातोऽस्यां-तैलंपाता । श्येनतिलयोः पाते णपरे मुम् निपात्यः । तद्वेच्यधीते ॥ ७२ ॥ तदिति इपसमर्थात् वेच्यधीते इत्येतयोर्धयोर्थाविहितं त्वो भवति व्याकरणं वेच्यधीते दा वैयाकरणः सैद्धातः । छादसः ।

पदकल्पलक्षणांताख्यानाख्यायिकाकृतु-कथादेष्टुण् ॥ ७३ ॥ पदकल्पलक्षणातेभ्यः आख्यानाख्यायिकाकृतुवाचिभ्यः उक्त्वादिभ्यश्चैपसमर्थेभ्यः ण् भवति । पूर्वपदं वेच्यधीते वा पूर्वपादिकं । औत्तरपादिकः । मातृकल्पिकः ।

पारागारकल्पिकः । मौलद्वाराणिकः । नाशकल्पणिकः । यवक्रीतमाख्यान वेच्यधीते वा यावक्रीतिकः । आविमाराकिकः । वासवदत्तां आख्यायिकां वेच्यधीते वा वासवदत्तिकः । सौमनोहरिकः । कृतुः—आशिलोभिकः । वाजपोषिकः । उद्धवं वेच्यधीते वा औद्धिकः । याजिकः । नैयायिकः । नैयासिकः । पौराणिकः । लक्षणिकः ।

+ अकल्पाद् सूत्रात् ॥ ७४ ॥ कल्पवर्जितात् सूत्रांतात् ण्यु म्यात् । वृष्टिमुत्रं वेच्यधीते वा मासिसूत्रिकः । तात्त्वार्थगूत्रिकः । अकल्पादिति

किं ? कार्पसूत्रः ।

× अत्रिक्षत्रांगपर्यमसंसर्गाद् विद्यायाः ॥ ७५ ॥
व्यादिवर्जितात् विद्यातात् ठण् स्यात् । वायस-
विद्या वेत्त्यधीते वा वायसाविधिकः । सार्षपविधि-
कः । अब्यादेरिति किं ? अयवयवा विद्या
त्रिविधा तां वेत्त्यधीते वा त्रैविध्यः । छात्रविद्यः ।
आगविद्यः । धार्मविद्यः । सासर्गविद्यः ।

याज्ञिकौक्थिककौलायायितिकानुब्राह्मणि
॥ ७६ ॥ याज्ञिकादयो निपात्यन्ते । याज्ञिक्यं
वेत्त्यधीते वा याज्ञिकः । ठण् इक्यस्त्वं च निपा-
त्यते । औक्थिक्यं—औक्थिकः । लोकायतं—लौ-
कथितिकः । ठणि यकाराकारस्थेत्वं । अनु-
ब्राह्मणी । अनुब्राह्मणिनौ । इन् ।

× शतपद्येः पथष्टद् ॥ ७७ ॥ आभ्यां परो यः
पथिन्शब्दः तदंताद् वेत्त्यधीते चार्थे ष्ट् भव-
ति । शतपथं वेत्त्यधीते वा शतपथिकः । पष्टिपथिकः ।
+ परोचरपदेभ्यष्टः ॥ ७८ ॥ पदशब्दः उत्त-
रपदं यस्य तस्मात् पदात् उत्तरपदात् पदोत्तर-
पदाच्च ठो भवति । पूर्वपदं वेत्त्यधीते वा पूर्व-
पदिकः । पदिकः । उत्तरपदिकः । पदोत्तरपदिकः ।

क्रमादेर्बुन् ॥ ७९ ॥ क्रमादेर्बुन् स्यात् ।
क्रम वेत्त्यधीते वा क्रमकः । शिक्षकः । पदकः ।
+ रास्रवादिष्णु ॥ ८० ॥ सादेः सर्वादिश्च
वेत्ति अधीते चार्थे त्यस्योप् भवति । सर्वादिः ।
संसंभ्रहः । अण उप् । सर्वाविद्यः । सर्वतंत्रः ।
ठण उप् ।

* स्थिक्रात् सूत्रात् ॥ ८१ ॥ स्थिसंज्ञकात्
यः को विहितः तदतात् सूत्रे वर्तमानात् वेत्त्य-
धीते चार्थे त्यस्योप् भवति । पंचाध्यायाः परिमाणम-
स्येति पंचकं सूत्रं तं विदंत्यधीयते वा पंचकाः
जैनद्राः । अष्टकाः पाणिनीयाः । द्वादशकाः
आर्हताः । स्थिग्रहणं किं ? तात्त्वार्थवार्त्तिकाः ।

प्रोक्तात् ॥ ८२ ॥ प्रोक्तत्वात्तात् विहित-
स्य वेदित्रध्येतृत्वस्योप् भवति । गौतमेन प्रोक्तं
गौतमं । तद्वेत्त्यधीते वा गौतमः । सुधर्मणा प्रोक्तं
सौधर्मं । तद्वेत्त्यधीते वा सौधर्मः । माद्रवाहवः ।

* वेदेन्ब्राह्मणं ॥ ८३ ॥ वेदवाचिप्रोक्तत्वात्
इन्नंतं च ब्राह्मणवाचि वेदित्रध्येत्रैरेव प्रयुज्यते
नान्यत्र । कठेन प्रोक्तं वेदं छंदो वेत्त्यधीते वा
कठः । मोदेन—मौदः । इन्—ब्राह्मणं—तांब्येन
प्रोक्तं ब्राह्मणं विदंति अधीयते वा तांडिनः ।
भारुलविनः । ऐताराथिणः । इन्ग्रहणं किं ?
याज्ञवल्क्येन प्रोक्तानि याज्ञवल्कानि ब्राह्मणानि ।
* सोऽज्ञास्तीति देशः खौ ॥ ८४ ॥ स इति
वासमर्थात् अत्रेतीवर्थे यथाविहितं त्यो भवति
र्थो वांतार्थः स चेदस्तीति भवति यच्चदत्रेतीप्-
निर्दिष्टं स चेदेशः खुविपये । इतिकरणो भू-
मादिविषये विवक्षार्थः । उदुंबरा अस्मिन् देशे
संति औदुंबरः । बाल्वजः । पार्वतः ।

तेन निर्वृत्तः ॥ ८५ ॥ तेनेति मा-
समर्थात् निर्वृत्त इत्येतस्मिन्नर्थे यथाविहितं त्यो
भवति देशः खौ । कुशावेन निर्वृत्ता कौशांबी
नगरी । काकंदी । मार्कंदी । सागरः ।

तस्य निवासाद्दूरभवौ ॥ ८६ ॥ त-
स्येति तासमर्थात् निवासाद्दूरभव इत्येतयोरर्थयोः
यथाविहितं त्यो भवति । ऋजुनावो निवासः
आर्जुनावं । सकलायाः—साकलं नगरं । बराण-
साया अदूरभवा—वाराणसी ॥ विदिशायाः—वैदिशं ।

बुद्धछणकठेलेसेब्रह्मण्ययफण्फिजिब्
कण्ठणोऽरीहणकृशाश्वर्यकुमुदकाशतृणप्रे-
क्षाश्मसखिसंकाशवलपक्षकर्णसुतंगमवराह-
कुमुदादिभ्यः ॥ ८७ ॥ अरीहणादिभ्यः
पोडशागणेभ्यो यथासंख्यं बुजादयः पोडश
त्याश्चातुरार्थिका भवति । अरीहणेन निर्वृत्तं

आरीक्षणक । चाडयक । द्रौषणक । कृशा-
 धादे छण । कृशाधेन निर्वृत्त कार्शाधीय । आरी-
 ष्ठीय । वैशालीय । ऋश्यादेः कः । ऋश्याः
 अस्मिन् देशे सति ऋश्यकः । न्यग्रोधकः सर-
 क । कुमुदादेष्ट । कुमुदान्यस्मिन् देशे संति
 कुमुदिकः । इषटिकः । सरुटिक । काशादेरिलः ।
 काशा अस्मिन् सति-वाशिलः । वासिल । अश्व-
 त्थिल । तृणादेः सः । तृणान्यन्या सति तृणसा ।
 नडसा । पर्णसा । प्रेक्षादेरिन् । प्रेक्षया निर्वृत्त
 प्रेक्षी । फलका । बंधुकी ॥ अश्मादेर । अश्मानोऽ
 स्मिन् सति अश्मर । यूथरः । ऊपर । सं-
 ख्यादेष्टण-सख्या निर्वृत्त साखेयः । साखिद-
 तेय । वायुदत्तेय- । सकाशादेष्ट्यः-सकाशेन
 निर्वृत्त साकाश्य । कापिल्य । सौपथ्य ॥ बला
 देर्य-बलेन निर्वृत्त बल्यं । मूल्यं । कुल्य ॥ प-
 क्षादेः फण-पक्षेण निर्वृत्त पाक्षायण । पाथा
 यन । तौषायणः ॥ कर्णादे किन्-कर्णेन नि-
 र्वृत्त कार्णायनिः । वाशिष्ठायनिः । आर्कायणि
 सुतगमादेरिन्-सुतगमेन निर्वृत्त सौतगमि ।
 गौनिबिचिः । माहापुत्रि । बराहोदः कण-ब-
 राहा अस्मिन् देशे सति बाराहक । पालाशक ।
 वैदग्ध्यक ॥ कुमुदादेष्टण-कुमुदान्यस्मिन् सति
 कौमुदिक । आश्वत्थिक । गौमटिक ॥

जनपद उश् ॥ ८८ ॥ चतुर्ष्वर्थेषु य
 त्य तस्योश् भवति जनपदेऽभिषेये । पचाल
 स्यापत्यानि पचालास्तेषा निवासो जनपद प
 चाला । अगाः । वंगा । कलिगा । कुरकः ।

वरणादिभ्य ॥ ८९ ॥ एभ्यः परस्य चा
 तुरार्थिकस्य त्यस्योश् भवति । वरणानामदूरमवं
 यरणाः नगर । गोदौ हृदौ तयारेदूरमव गोदौ
 ग्रामः मथुरा ।

+ शिरीषादुश्कण्ठा ॥ ९० ॥ शिरीषश

व्दादुशादयध्यानुगर्भिका भवति । शिरीषानाम-
 दूरमवो ग्राम शिरीषाः । शैरीषक । शिरीषिन् ।

शर्करायाष्टुण्डण् च ॥ ९१ ॥ शर्कराश-
 व्दात् टणादयः उशादयश्च चातुरार्थिका- स्यु ।
 शर्करा अस्मिन् ग्रामे सति शर्करिकः । शार्करियः ।
 शर्कराः । शर्करा । शार्करकः । शर्करिक ॥

नत्रां मनुः ॥ ९२ ॥ नद्या देशे ह्यौ
 मृदो मनुः स्यात् चातुरार्थिकः । उदुम्वरा अस्या
 संति उदुमरावती । मशकावती । पुष्करावती ।

मन्वादेः ॥ ९३ ॥ मन्वादिभ्यो मनु-
 ध्यातुरार्थिक स्यात् । मन्वास्मिन् देशेऽस्ति मधु-
 मान् । विशवान् । स्माणुमान् ।

कुमुदनड्वेतसमाहिपाडित् ॥ ९४ ॥ कुमुदा-
 देर्गनुध्यातुरार्थिक स्यात् स च डित् । कुमुदा-
 न्यस्मिन् देशे सति कुमुदान् । नड्वान् ।
 वेतस्वान् । महिष्मान् ॥

* नडशाढाडलः ॥ ९५ ॥ आभ्याबलो भवति
 चातुरार्थिक स च डित् नडवल । शाडवल ।

शिखायाः ॥ ९६ ॥ शिखाशब्दाडलः स्यात्
 चातुरार्थिक । शिखया निर्वृत्त शिखावल नगर ॥

उत्करादेश्लः ॥ ९७ ॥ उत्करादिभ्य-
 श्वतुर्षु अर्थेषु छो भवति । उत्करोऽस्मिन् देशेऽ-
 स्ति उत्करियः । सकरीयः । श्लीयः ।

* नडादेः फल ॥ ९८ ॥ नडादिभ्यश्चतुर्ष्व-
 र्थेषु कलो भवति । नडा अस्मिन् देशे सति न-
 डकीय । प्लक्षरीय । विल्ववीय ॥

शेषे ॥ ९९ ॥ शेषे अर्शविशेषे यथाविहितं
 त्यो भवति । चतुषा गृहघते चाक्षुष रूप ।
 श्रावणः श्लघः । दृपदि गिष्टाः दारुढाः शक्तवः ।
 अश्वैरुद्यते आश्नो रथ । चतुर्भिर्लघते चातुर शकट ।

राष्ट्रदूरात्तराद् घेत्याह्न ॥ १०० ॥ रा-
 ष्ट्रद्वैर्यथासत्यं घादयो भवति शेषे । राष्ट्रैर्जा-

म्यात् । गोष्ठ्यां जातः गौष्ठ । तैकी । तैकः ।
गौमती । गौमत ।

* सखलादेगोत्रे ॥१२०॥ सकलादेगोत्रे
यस्त्यो विहित तदताच्छेषेऽर्थेऽज्ञ स्यात् । सकल-
स्यापत्य साकल्यस्तस्येमे छात्राः साकलाः ।
काठा । गौकशा । गोत्र इति किं ? सकलो
देवताऽभ्येति साकल्यस्तस्येमे साकलीया ।

इजः ॥१२१॥ गोत्रे य इज् तदतादज्ञ
स्यात् शेषेऽर्थे । दाक्षेः छात्राः दाक्षा । माहानाः ।

न द्वयच्चः मत्स्यभरतेषु ॥१२२॥ द्वयच्च
इजत यत् प्राग्गोत्रे भरतगोत्रे च वर्तते तस्माद्दृ-
न स्यात् । चकेरिमे छात्राः चैकीयाः । पौष्पी-
याः । भरतेषु-कासेरिमे कासीया । वासीयाः ।
द्वयच इति किं ? पात्रागारेः छात्रा पात्रागारा ।
माग्भरतेऽपि किं ? प्राक्षाः ।

भवनघृणउश ॥१२३॥ अस्मात् शेषेऽर्थे
उण्छशौ त्वौ स्त । भवतो भवत्या नाऽय भाव-
क्तः । भवदीय ।

+ जनपरराज्ञ कञ् ॥१२४॥ एभ्यः शेषे वलो
भवति । जनम्येद जननीय । परनीय । राज-
नीय । स्वदेवयोरप्यत्र ग्रहणमिति केचित् ।
स्वनीय । देवनीय ।

दोश्च ॥१२५॥ दुसंज्ञात् शेषे लो भवति
तस्याय तदीय । यदीय । गर्गीयः । स्वाय
प्रमीयः । आसीय ।

+ शीतादिभ्य कालात् ॥१२६॥ शीता
दिभ्य परो य कालाब्दस्तदताच्छेषेऽर्थे लो
भवति । शीतकालीय । वण्यकालीय ।

+ व्यादिभ्यष्टुञ्जिगौ ॥१२७॥ विप्रभृति
म्य परो य कालाब्दस्तदताच्छेषेऽर्थे ष्टुञ्जिगौ त्वौ
स्तः । वैकालिकः । वैकालिकी । वैकालिका ।
आनुकालिक । आनुकालिकी । आनुकालिका ।

* काश्यादेः ॥१२८॥ काशिमृतिम्भो दुभ्य
शेषे ष्टुञ्जिगौ स्तः । काशौ जातः-काशिकः ।
काशिकी । काशिका । वैदिक । वैदिकी । वैदिका ।

वाहीनग्रामेभ्यः ॥१२९॥ वाहीनग्राम
वाचिम्यो दुभ्यः शेषेऽर्थे तौ स्तः । साकले जातो
भवो वा साकलिक । साकलिकी । साकलिका ।
मायविकः । मांभविकी । मायविका । कारत
विकः । कारतविकी । कारतविना ।

वोशीनरेषु ॥१३०॥ उशीनरेषु ये
ग्रामाः तद्वाचिम्यस्तौ वा स्त । आनजाल्यु
जाता भवा वा आकजालिकी । आकनालिका
आकजालीया । सौदर्शनिका । सौदर्शनिकी ।
सौदर्शनीया ।

ओदेशे षञ् ॥१३१॥ उवर्णातादेश-
वाचिनषञ् स्यात् । शवरजन्वा जातो भवो वा
शवरजन्वुक । नैपाहकर्षुकः । देशे इति किं ?
पठोश्छात्रा पाठवा ।

दोरेव माचा ॥१३२॥ उवर्णाताद्दो माचा
देशवाशिनो दुसंज्ञादेश्च षञ् स्यात् शेषे । आढक
जन्वा जात आढकजन्वुक । नापितवास्तुक ।
नियतोयं माचा दोरेव-मास्तुवास्तव ।

कथायाः ॥१३३॥ कथायाः शेषे षञ्
स्यात् । कथाया जातो भवो वो काथिको गौः ।

वर्णां वुञ् ॥१३४॥ वर्णां जनपदे या
कथा तस्याः वुञ् भवति । काथकोऽश्च ।

धन्वगोड्प्रस्थपुरबहातात् ॥१३५॥ धन्व-
वाचिनो यकारोड् प्रस्थपुरबहइत्येवमताच्च देश-
वाचिनो दोऽज्ञे स्यात् । पारेधन्वनि जात पारे
धन्वकः । अपारेधन्वकः । ऐरावतक । योह
सांकाश्ये भव सांकाश्यक । कापित्यकः ।
मालाप्रस्थकः । नांदीपुरक । फाल्गुनी बहक ।

रोदीतोः प्राचां ॥१३६॥ रोह ईकाराताच्च
दां प्राग्देशवाचिनो बुञ् स्यात् । पाटलिपुत्रक ।
पेकचक्रक । काकरी काकंदकः । माकदकः ।

* राष्ट्रभ्य ॥१३७॥ राष्ट्रवाचिनो देशात्
देर्वुञ् स्यात् । आभिसारकः । आदर्शक ।
औपुष्टक ।

* वहुषु ॥१३८॥ राष्ट्रवाचिनो देशात् बहु-
विषयाद् बुञ् स्यात् शेषे । अंगेषु जातो भवो
वा आगक । वागकः । दार्वक । आजमीढक ।

कच्छाप्रिवक्तृवर्तधो ॥ १३९ ॥ कच्छा
द्विषादेशवाचिनो बुञ् स्यात् शेषेऽर्थे । भरुकच्छे
जातो भवो वा भारुकच्छकः । पैप्पिलिकच्छकः ।
काढामक । बैतुजामक । ऐदुवत्ककः । तैदुवत्कक ।
बाहुवर्तकः । चाकवर्तकः ।

धूमाटे ॥ १४० ॥ धूमादिभ्यो देशवाचि
भ्यो बुञ् स्यात् शेषे । धौमक । गार्तक ।
तैर्यक । काक्षक ।

* कृत्वात् सौरीरेषु ॥१४१॥ सौरीरेषु प्रामात्
कृत्वात् बुञ् स्यात् शेषेऽर्थे । कौलोऽन्यत्र ।
+ समुद्राच्चौत्रो ॥ १४२ ॥ समुद्रशब्दादेश
वाचिनो बुञ् स्यात् शेषे स चेत् नौ ना वा भव-
ति । सामुद्रिका नौ । सामुद्रको मनुष्य । अ-
न्यत्र—सामुद्र स्वण ।

नगरात् कुत्सादाक्ष्ये ॥ १४३ ॥ नगरा
देशवाचकाच्छेषे बुञ् स्यात् कुत्सायां दाक्ष्ये
च । केनाय पुत्रो मुपित इह नगरे मनुष्येण
सभाभ्यन एतन्नगरके चोरा हि नागरका भवति ।
केनयं वीणा वादिता । इह नगरे मनुष्येण उप-
पद्यते एतन्नगरके निपुणा हि नागरका भवति ॥
कुत्सादाक्ष्ये इति किं नगर पुर ।

+ नृपध्यध्यापन्यासविहारशेषेऽग्न्यान् ॥१४४॥
अरण्यादेशवाचिनो बुञ् स्यात् शेषे प्राच्ये । आ-

रण्यको ना, पथा, अघ्यायः, न्यायः, विहार,
हस्ती वा । आरण्याः औपपदोऽन्यत्र ।

+ वा गोमये ॥ १४५ ॥ अरण्यशब्दादेश-
वाचिनो बुञ् वा स्यात् शेषे गोमये । आरण्य-
क । आरण्य गोमयः ।

कुरुयुगंधरात् ॥ १४६ ॥ आम्ना देशवा-
चिभ्यां बुञ् स्यात् वा । कुरुपु जातो भवो वा
कौरवक । कौरव । यौगधरक, यौगधरः ।

वृजिमद्रात् क ॥ १४७ ॥ आम्ना
देशवाचिभ्यां शेषे को भवति । वृजिक । मद्रकः ।

कोटोऽण् ॥ १४८ ॥ कोटो देशवा-
चिनोऽण् स्यात् । ऋषिकेषु जात भार्षिक । माहि-
पिक । आश्मक ।

कच्छादेः ॥ १४९ ॥ कच्छादिभ्योऽण्
स्यात् शेषे । काच्छः । सैधव । वार्णवः ।

नृतत्स्थे च बुञ् ॥ १५० ॥ नरि तत्स्थे
च कच्छादेर्वुञ् स्यात् । काच्छको ना । का-
च्छकमस्य जल्पित हासित । काच्छिका चूला ।
एव—सैधको ना ।

गोयवाग्वपत्तौ शाल्वात् ॥ १५१ ॥ शा-
स्वादेशवाचिन शेषे बुञ् स्यात् गवि यवाग्वं
अपत्तौ च । शास्वको गौः । शास्विका यवाग्वः
शास्वको मनुष्य । एष्विति किं शास्वा
ग्रीहयः । शास्व पति ।

* पृथिवीमध्याग्निवासाधरणेऽण् मध्यमम्
॥ १५२ ॥ पृथिवीमध्यशब्दात् निवासभूता-
धरणे कटादौ अण् स्यात् । मध्यमथास्यादेशः ।
पृथिवीमध्ये जातो भवो वा माध्यम कटादि ।
निवासादिति किं मध्यमीय ।

गर्धपुमहादिभ्यः ॥ १५३ ॥ गर्तयो ग-
हादिभ्यश्च छो भवति । स्वाविदगते जातो भवो
वा स्वाविदगर्तीयः । वृधगर्तीयः । शृगालगर्तीय ।

गहीय । अतर्न्वीय । असमीय । विपमीय । उत्तमीय ।

* दो कखोड् रुधाफलदनगरग्रामहृदयो ॥ १५४ ॥ दोः कोढः खोढः कंथादियोश्च छो भवति । आरीहणके जातो भवो वा आरीहण कीयः । ब्राह्मणकीय । कौटिशिलीषः । माटिशिलीयः । दाक्षिकर्षीयः । माहिककर्षीयः । दाक्षिफन्दीयः । माहिकिनगरीय । दाक्षिमा र्णीय । गोमयहृदीय । दधिहृदीयः ।

प्राचां कटादे ॥ १५५ ॥ प्राचा दे शवाचिन कटादे टो भवति शेषे । कटनगरीय । कटग्रामीय ।

। पर्णकुरुणाद् भारद्वाजे ॥ १५६ ॥ आम्त्या मारद्वाजदेशवाचिन्त्यां छो मथति शेषे । पर्णीयः । कुरुणीय । पार्णीः । कार्केणोऽन्यत्र ।

पर्वतान्मर्त्ये ॥ १५७ ॥ पर्वताच्छो भवति मर्त्ये । पर्वते जातः पर्वतीयो मनुष्य ।

वा ॥ १५८ ॥ पर्वताच्छेपे छो वा स्यात् शेषे । पर्वतीयमुदक । पार्वत फलं वा ।

+ वैष्णुकादिभ्य छण् ॥ १५९ ॥ एभ्यः देशवाचिभ्य छण् स्यात् शेषे । वैष्णुकीय । वैत्रकीय ।

युस्मदस्मदोऽकृद् वाऽञ्जलजौ ॥ १६० ॥ आम्त्या अञ्जलजौ वा स्तः तत्सन्नियोगे तयोः अकटादेशश्च । युन्माक युवयोर्वाऽय यौन्माक । यौन्माकीण । युन्मादीय । आस्माक । आस्माकीनः । अस्मदीयः ।

तवकममकमेकार्थे ॥ १६१ ॥ तयोस्तव कममकावादेशौ स्त एकार्थे अञ्जलजोः परत । तवाय तावरु । तावकीन । मामकः । मामकीनः ।

योऽर्द्धात् ॥ १६२ ॥ नर्द्धाद् यो भवति शेषे । अर्द्धे भव अर्द्धच ।

+ सादेष्टण् ॥ १६३ ॥ सादेर्द्धादृष्टण् स्यात्

शेषे । पुष्करार्द्धे भवः पौष्करार्द्धिकः । वैजयाद्धिक ।

* दिगादेस्तौ ॥ १६४ ॥ दिगादेरर्द्धात् यटणौ तौ स्तः । पूर्वाद्धचं । पौर्वाद्धिक । दक्षिणाद्धचं । दाक्षिणाद्धिक ।

ग्रामराष्ट्रस्याणठणौ ॥ १६५ ॥ ग्रामस्य राष्ट्रस्य चार्द्धात् दिगादेरणठणौ स्त । ग्रामस्य राष्ट्रस्य वा पूर्वाद्धे भव पौर्वाद्धिकः । पौर्वाद्धिक । अपराद्धे जातो भवो वा पश्चाद्धः । पश्चाद्धिक ।

परावरधमोत्तमादेर्य ॥ १६६ ॥ परादिपूर्वादर्द्धात् यो भवति । पराद्धचं । अवराद्धचं । अधमाद्धचं । उत्तमाद्धचं ।

+ अंतोऽञ्चोऽयसोऽमः ॥ १६७ ॥ एभ्य अमो भवति । अतमः । अवम । अधम ।

+ क्लोकब्रध्या मादिभ्यप्ठण् ॥ १६८ ॥ क्लोकघोरघ्यात्मादिभ्यश्च षण् स्यात् । इह लोके जात भवो वा ऐहलौकिकः । पारलौकिक । अध्यात्म भव आध्यात्मिक । आधिदैविक । ऐहिक ।

+ समानात्पदादेश्च ॥ १६९ ॥ समानात् समा नादेश्च षण् स्यात् । समाने भवाः सामानिकाः देवा । सामानग्रामिक ।

ऊर्ध्वार्द्धमदेहात् ॥ १७० ॥ ऊर्ध्वात् पराम्यां दमदेहाभ्या षण् स्यात् । ऊर्ध्वाद् दमो दमादूर्ध्वं वा ऊर्ध्वदमः । तत्र भवः और्ध्वदामिक । और्ध्वदैहिक ।

-वर्षाकार्हेभ्यः ॥ १७१ ॥ वर्षाशब्दात् फालवाचिभ्यश्च षण् स्यात् । वर्षासु भवो वर्षारिकः । पूर्ववर्षारिक । मासिक । भार्दमासिक । सावत्सरिक ।

कर्मणि श्राद्धे शरद ॥ १७२ ॥ शरच्छब्दात् श्राद्धे कर्मणि षण् स्यात् । शारादिक भाद्र ।

श्राद्ध इति किं शारद दधि ।

वा रोगात्पे ॥ १७३ ॥ शरद ठण् वा
स्यात् रोगे आत्पे च । शरदि भवः शारदिक ,
शारदो रोग आत्पो वा ।

निशाप्रदोषहेमतद् ॥ १७४ ॥ एभ्यश्चण् वा
स्यात् शेषे । नैशिकः । नैश । प्रादोषिक ।
प्रादोषः । हैमतिकः । हैमत ।

* खं तोऽणि ॥ १७५ ॥ हेमततकारस्य ख वा
भवत्यणि परत । हेमत । हैमत ।

श्वस्तुद् च ॥ १७६ ॥ श्वशब्दाद् ठण्
वा स्यात् । तस्य च तुट् चागमः । शौवास्तिक ।
श्वस्त्य । श्वस्तनः ।

*पूर्वाहापराहाचनद् ॥ १७७ ॥ आभ्यां तनद्
वा स्यात् । पूर्वाहे जातो भवो वा पूर्वाहेतन ।
पूर्वाहिकः । अपराहेतन । अपराहिक ।

सायचिरम्राहप्रगेद्ये ॥ १७८ ॥ सायमादेः
क्षिभ्यश्च तनद् स्यात् । साय जातो भवो वा
सायतनः । चिरतन । प्राहेतन । प्रगेतन ।
शे -प्राक्तनं, प्रातस्तन । दिवातन । दोषातन ।

। चिरपरुत्परारेस्तनः ॥ १७९ ॥ चिरादेस्तनो
भवति । चिरात् । परुत् । परारित् ।

भसंध्याघृतुभ्योऽण् ॥ १८० ॥ भेभ्यःसध्या-
दिभ्य ऋतुभ्योऽण् स्यात् । तिप्ये भवः तैप ।
पैप । मापः । साध्यः । साधिवेलः । आमा-
चाम्यः । नस्तो -गैष्म । शैशिर । वासत ।

- संवत्सरात् पर्वफले ॥ १८१ ॥ संवत्सरात्
पर्वणि फले चाण् स्यात् । सावत्सर पर्व फल वा ।

मावृष्य, एण्यः ॥ १८२ ॥ मावृट्शब्दात्
कारवाचिनः एण्यो भवति । मावृष्य वलाहकः ।

*द्वीपाभ्योऽन्वभ्यो ॥ १८३ ॥ अन्वभ्यौ समुद्र-
सर्गापि यो द्वीपः तस्मात् भ्यो भवति । द्वैप्य ।

। पभादप्रायंतादिमः ॥ १८४ ॥ एभ्य इमो

भवति शेषे । पश्चिम । अभिनः । आदिमः ।
अतिमः ।

मध्यान्म ॥ १८५ ॥ मध्यान्मो भवति
शेषे । मध्यम ।

सप्रत्य ॥ १८६ ॥ सप्रत्यर्थे मध्यादत्यो
भवति । नाति स्पूलो, नातिकृशो मध्यः । नाति
ह्रस्वो नाति दीर्घो य. सोऽपि मध्यः ।

। धामाजिनांतादुप् ॥ १८७ ॥ धामांतात् आजि-
नांताच्च परस्य शैपिकस्य त्यस्योप् भवति । अश्व-
त्थाम्नि जातः अश्वत्थामा । सिंहाजिनः ।

इति जैनेन्द्रापरनाग्नि शब्दार्णवव्याकरणे
शब्दार्णवचद्रिकाया लघुवृत्तौ

तृतीयस्याध्यायस्य

द्वितीय पादः

तृतीयः पादः

तत्र जातः ॥ १ ॥ तत्रेतीप्समर्थात् जात
इत्येतस्मिन्नर्थे यथाविहित त्यो भवति । स्वज-
न्मनि अनपेक्षितपरव्यापार कर्तृभूतो जात ।
शुद्धे जात श्रौघन । माधुर । औत्स । राप्त्-
य । पारीण । प्रामेय । ग्राम्य । नादेय ।
मावृषष्ठ ॥ २ ॥ अस्माद् ठ स्यात् ।
प्रावृषि जात प्रावृषिक ।

सौ शब्दो बुद्ध ॥ ३ ॥ शरदो बुद्ध
स्याद् सौ । शारदका बुद्धा । स्वाविति किं
शारदं धान्यं ।

सिध्वपकरादण् ॥ ४ ॥ आभ्यामण्
स्यात् । सैधव । आपकरः ।

पूर्वाहापराहादीमूलप्रदोपावस्कराद्य क. ॥ ५ ॥
एभ्यस्ताभ्या च को भवति । पूर्वाहे जातः पूर्वा-

हकः । अपराहकः । आद्रकः । मूलकः । प्रदो-
पकः । अवस्करकः । सिंधुकाः । अपकरकः ।

* पंथकः ॥ ६ ॥ पथिनशब्दात् को निपात्यः
पंथादेशश्च । पथि जातः पंथकः ।

वाज्यावास्यायाः ॥ ७ ॥ अमावास्या
शब्दात् को वा स्यात् । अमावास्यः । अमावास्यः ।

* श्रविष्ठापाठाच्चाः ॥ ८ ॥ आभ्यां तस्याश्च
अत्यो भवति । श्रविष्ठात् जातः श्रविष्ठः ।
भापादः । अमावास्यः ।

* छण ॥ ९ ॥ ताभ्यां छण स्यात् । श्रवि-
ष्ठीयः । आपादीवः ।

फल्गुन्याष्टः ॥ १० ॥ फल्गुनीशब्दाद्द्वो
भवति । फल्गुन्यां जातः—फल्गुनः । फल्गुनी ।

पुष्यार्षुपुनर्वसुरात्रयतुराधाविज्ञात्वा
बहुलाहस्तादुष् ॥ ११ ॥ पुष्यार्थेभ्यः पुनर्व-
स्वादभ्यश्च माणः उप् स्यात् तत्र जातेऽर्थे ।
पुष्यं जातः पुष्यः । तिष्यः । सिष्यः । पुनर्वलुः ।
स्वातिः । अनुराधः । विशाखः । बहुलः । हस्तः ।

* चित्ररेवतीरोहिण्याः स्त्रियां ॥ १२ ॥
चित्रादिभ्यो माणः स्त्रियामुप् स्यात् स्त्रौचित्रायां
जाता चित्रा । रेवती । रोहिणी स्त्री । स्त्रिया-
मिति किं ? चैत्रः ।

* वाऽन्यत ॥ १३ ॥ श्रविष्ठादिभ्योऽन्येभ्यो भे-
भ्यो माण उप् वा भवति । अभिजिति जातः
अभिजित् । आभिजितः । आश्वयुक्, आश्वयुजः ।
शतभिषक्, शतभिषजः । कृत्तिकः, कार्तिकः ।
मृगशीर्षः, मार्गशीर्षः ।

* वत्साच्छालात् ॥ १४ ॥ वत्सपूर्वात् शालात्
परस्य जातार्थे उत्सन्नस्याणः उव्वा भवति ।
वत्सशाले जातः—वात्सशालः । वत्सशालः ।

* गोखरात् ॥ १५ ॥ आभ्यां शालादुष् भ-
वति । गोशालः । खरशालः ।

* स्थानांतात् ॥ १६ ॥ स्थानांतात् उप् भव-
ति जाते स्त्री । गोस्थानः । अश्वस्थानः ।

कृतलब्धक्रीतसंभूताः ॥ १७ ॥ तत्रे-
तीप्समर्थात् कृताद्यर्थेषु यथाविहितं त्यो भवति ।
शुभ्रे कृतः लब्धः क्रीतः संभूतो वा श्रौत्रः ।
मापुरः । औत्सः । राष्ट्रियः । पारीणः । स्वोत्प-
त्तावपेक्षितव्यापारः कृतः । सामान्येन प्राप्तं ल-
ब्धं । मूल्येन प्राप्तं क्रीतं । संभूतिः संभावना । त-
त्कृतकर्मभूतः संभूतः ।

कुशलः ॥ १८ ॥ ईप्समर्थात् कुशल
इत्येतस्मिन्नर्थे यथाविहितं त्यो भवति । शुभ्रे कुश-
लः श्रौत्रः । नोदयः ।

पथो वुन् ॥ १९ ॥ पथिनशब्दात् वुन्
स्यात् । पथि कुशलः—पथकः ।

* कोऽश्मादेः ॥ २० ॥ अश्मन्प्रभृतिभ्यः को
भवति । अश्मनि कुशलः—अश्मकः । अश्मकः । आकर्षकः ।

कालात्साधुपुष्यत्पच्यमाने ॥ २१ ॥
काल्वाचकादीप्समर्थात् यथाविहितं त्यो भव-
ति साध्वाद्यर्थेषु । हेमन्ते साधुः हेमनः प्रावारः ।
वसंते पुष्यति चारांत्यो लताः । शरदि पच्यंते
शारदाः शालयः ।

उप्ते ॥ २२ ॥ काल्वाचकादीप्समर्थात्
उप्तेऽर्थे यथाविहितं त्यो भवति । शरद्युताः शार-
दाः यवाः । मृन्माः शालयः ।

आश्वयुज्या वुञ्ज ॥ २३ ॥ आश्वयु-
जीशब्दात् वुञ्ज स्यात् । आश्वयुज्यामुसाः आश्व-
युजकाः मापाः ।

श्रीप्सवसंताद्वा ॥ २४ ॥ आभ्यां वुञ्ज
वां भवति उप्तेऽप्रेम्कं । अप्रेम्मांवास्तंक्तं, वासंते सस्यां

देयमृणे ॥ २५ ॥ काल्वाचकादीप्सम-
र्थात् देयमृण इत्येतास्मिन्नर्थे यथाविहितं त्यो भवति ।
मासे देयं ऋणं मासिकं । सांवत्सरिक ।

कलाप्यश्वत्थयवसुसोमाव्यासैपमसो वुत्
॥ २६ ॥ एभ्यो वुत् स्यात् । यस्मिन् काले
मयूरा फेदारा इक्षव कलापिनो भवति स का
लस्तत्साहचर्यात् कलापी । यस्मिन्नश्वत्याः
फलति सोऽश्वत्थ । यस्मिन् यवाना वुत्
स यववुसः । उमाव्यस्यते विक्षिप्यते यस्मिन्
काले स उमाव्यास । कलापिनि काले देयमृण
कलापकाअश्वत्थकं।यववुसकाउमाव्यासकापेपमका।

ग्रीष्मावरसमाद् वुत् ॥२७॥ आभ्या वुत्
भवति देये ऋणे । ग्रीष्मक । आवरसमक ।

सवत्सराग्रहायण्याष्टण् च ॥ २८ ॥ आ-
भ्या ठण् स्यात् वुत् च । सवत्सरे देयमृण साव
त्सरिक । सावत्सरक।आग्रहायणिक । आग्रहायणक।

रौति मृग ॥ २९ ॥ कालवाचकादीप्स
मर्थात् रौति मृग इत्येतस्मिन्नर्थे यथाविहित
त्यो भवति । निशाया रौति मृग—नैशिकः,
नैश । प्रादोषिकः । प्रादोषः ।

* जयी च ॥ ३० ॥ जयी इत्येतस्मिन्नर्थे
कालवाचिनो यथाविहित त्यो भवति । निशाया
जयी नैशिक, नैश । वासत । चकार का-
लानुर्ध्वणार्थः ।

भव ॥३१॥ तत्रेतीप्समर्थाद् भव इत्येत
स्मिन्नर्थे यथाविहित त्यो भवति । श्रुत्रे भव
श्रौत्र । राष्ट्रिय । ग्रामीण- ।

दिगादेर्य ॥३२॥ दिगादिभ्यो यो भवति।
दिशि भवो दिश्य । वर्ग्य । वंश्य ।

देहागात् ॥३३॥ शरीरावयवात् यो भवति।
दतेषु भव दत्स । ओष्ठ्य । कर्ण्य । मुख्य ।

दतिकृत्तिकलशिवस्त्यस्त्यहेर्द्व ॥३४॥
एभ्यो दत् स्यात् । दत्तौ भव दार्च्य जल ।
दौभेय व्याधिः । फालशेय तक । वास्तेय मूत्र ।

असृजि भव आस्तेय तेज । असृज त्यसनि-
धाने अस्तिभावो निपात्यते । आहेय विप ।

ग्रीवाभ्योऽण् चा ॥३५॥ ग्रीवाशब्दादण् स्यात्
दण् च । ग्रीवासु भव ग्रीव, ग्रीवेय ।

। चतुर्मासात् खौ ॥३६॥ चतुर्मासात् अण्
भवति खौ । चतुर्षु मासेषु भवा चातुर्मासी ।
खाविति किं चतुर्मास ।

ज्यो यज्ञे ॥ ३७ ॥ चतुर्मासात् व्यो भवति
यज्ञेऽर्थे । चातुर्मास्यानि यज्ञकर्माणि ।

* देववर्हिर्गभीरपचजनात् ॥३८॥ एभ्यो व्यो
भवतिदेवे भव दैव्य । वाद्य । गार्भार्य । पाचजम्य ।

* हात् परिसुखादे ॥३९॥ हसज्ञात् परि-
मुखादेभ्यो भवति । मुखात् परि—परिसुख । तत्र
भव —पारिसुख्य । पारिहत्य्यः । पार्योष्ठ्य ।

अंत पूर्वाद्ठञ् ॥४०॥ हादत शब्दपूर्वात् ठञ्
स्यात् । अगारस्यातः—अतरगार । तत्र भवः
आतरगारिकः । आतर्गोहिक । आतःपुरिकः ।

उपाज्जानुनीविकर्णात् प्राये ॥४१॥ उपपूर्वे-
भ्यो जान्वादिभ्यो हसंज्ञकेभ्य ठञ् स्यात् तत्र
प्राये भवे । जानुन समीपं-उपजानु । तत्र प्रायः
भवः औपजानुकः सेवक । औपनीविक कार्या-
पणक । औपकर्णिकः सूचक ।

पर्यनोग्रामात् ॥४२॥ आभ्या ग्रामात् ठञ्
स्यात् । ग्रामात् परि परिग्राम तत्र भवः-पारिग्रा-
मिकः । आनुग्रामिकः ।

। मध्याच्छणदिना मुक् च ॥ ४३ ॥ मध्यश्च-
ब्दात् तत्र भवे छादयो भवति मुक् चागम ।
मध्ये भव मध्यर्माय । माध्यम । माध्यमा ।
मध्यादिन ।

जिह्वामूलांगुलेश्च छः । ४४ । आभ्यां मध्याच्च
छो भवति । जिह्वामूलीय । अगुलीय । मध्याय ।
वर्गातात् ॥ ४५ ॥ वर्गातात् भवे छो भव-

ति । पन्नीय । चवर्गीय ।

यखौ चाशब्दे । ४६ । वर्गात्ताड यखौ स्त ।
छाशब्दे । भरतवर्ग्य । भरतवर्गीण । भरत-
वर्गीय । एवं-बाहुबलिवर्ग्य, बाहुबलिवर्गीण,
बाहुबलिवर्गीयः । अशब्द इति किं । टवर्गीय ॥
+ रुट्टेऽतःपुराट्टः । ४७ । रुट्टे विषये अंतः
पुरात् ठो भवति । अत पुरे भवा अत पुरिका म्नीः
रुट्ट इति किं । आत पुर ।

* कर्णललाटात् क ॥४८॥ आम्नां को भवति
रुट्टे । कर्णिका । एटाटिका भूषणविशेष ।

* तस्य व्याख्याने च ग्रथात् ॥४९॥ तन्मेति
तासमर्थात् व्याख्यानेऽर्थे तत्र भवे च ग्रंथवाचकात्
यथाविहितं त्यो भवति । मुपां व्याख्यानं सुप्सु
भवं वा सौप । मैहं । फात्तं । ग्रथादिति किं ।
पाटलिपुरस्य व्याख्यानी मुफोदाला ।

* बहचष्टय प्रायः ॥ ५० ॥ बहचो ग्रथात्
ठञ् भवति प्रायः । पत्नत्वस्य व्याख्यानं तत्र
भव वा पात्वणत्विक । पाचहोतृक । ब्राह्मणिक ।
माथमिक । नामाख्यातिक । आग्निष्टोमिक ।
एचिन्न-संहितायाः व्याख्यानं साहितं । बहच
इत्येव-हात् ।

द्वयनृचः ॥ ५१ ॥ द्वयचो सृदः ऋ-
शब्दाच्च ठञ् स्यात् । अगस्य व्याख्यानं तत्र भव
या आगिक । पौर्विक । तार्किक । चार्तिक ।
नामिक । ऋक्-आर्षिक ।

+ ऋषिभ्योऽध्याये ॥ ५२ ॥ ऋषिशब्देभ्यो
ग्रथवाचिभ्यष्टञ् स्यात् अध्याये । वशिष्टस्य
व्याख्यानं तत्र भव वा वाशिष्ठिकोऽध्याय । वैश्व-
नित्रिक ।

* पौरोडाशपुरोडाशादृदौ ॥ ५३ ॥ आम्नां
ठञ्ठौ त्यो स्त । पौरोडाशिक । पौरोडाशिकी ।
पौरोडाशिका । पुरोडाशिक । पुरोडाशिकी ।

पुरोडाशिका ।

छटसो य ॥ ५४ ॥ छटसो यो भवति
छटस्य ।

* शिक्षादेव्याण् ॥ ५५ ॥ शिक्षादिभ्यः छट-
सथ अण् स्यात् । शिक्षायाः व्याख्यानं तत्र
भवो वा शिक्ष । आर्ग्यण । पादव्याख्यान । उदस ।

तत आगतः ॥ ५६ ॥ तत इति कास
मर्थात् आगत इत्येतन्मिन्नर्थे यथाविहितं त्यो
भवति । शुभादागत श्रीमन्-राष्ट्रिय । आहिच्छत्र ।

यौनमौखात् वुञ् ॥ ५७ ॥ यौनेभ्यो
मौखेभ्यश्च वुञ् भवति तत आगतेऽर्थे । मातुला-
दागत मातुलक । मातामहक । औपाध्यायक ।
आचार्यकं । ऋत्विज आगत आर्त्विजक ।

* या पित्र्य ॥ ५८ ॥ पितृशब्दाद् यो वा
निपात्य । पितुरागत पित्र्य, पैतृक ।

* उष्टण् ॥ ५९ ॥ ऋकारतात् यौनमौखात्
टण् स्यात् । मातुरागत मातृकात् । आतृकात् । पैतृक ।

* आयस्थानात् ॥ ६० ॥ आयस्थानवाचकात्
टण् स्यात् । शुक्लशालाया आगत शौक्लशा-
लिक । गौल्मिक । आपगिक ।

* शुद्धिकारिण ॥ ६१ ॥ शुद्धिकारिभ्योऽण्
स्यात् आगते । शौडिकः । कारुण । तैर्भ ॥ २

गोत्रादकचत् ॥ ६० ॥ गोत्रादक इव
त्याविधिर्भवति तत आगतेऽर्थे । यथा-विदार्ना
अरुः वैदः । तथा विवेक्य आगत वैद । गार्ग ।
औपगवक ।

* नृहेतोर्गो रूप्य ॥ ६३ ॥ नृवाचिभ्यो
हेतुवाचिभ्यश्च रूप्यो वा भवति आगतेऽभिनद
सादागत जिनदत्तरूप्य । जैनदत्त । समाद्वेतो-
रागत समरूप्य, समीय । पापरूप्य, पापीयं ।

मयट् ॥ ६४ ॥ नृहेतुभ्यो मयट् म्यात्
आगते । जिनदत्तमय । सममयं पापमय ।

प्रभवति ॥ ६५ ॥ तत इति कांतात्
प्रभवतीत्येतस्मिन्नर्थे यथाविहितं त्यो भवति ।
हिमवतः प्रभवति हैमवती गंगा । दारदी सिंधुः ।
श्रौमः । राष्ट्रियः । अवारीणः ।

त्यदादेर्मयट् ॥ ६६ ॥ त्यादादिभ्यो मयट्
स्यात्तात्यस्मात् प्रभवति-त्यन्मयं।तन्मयं।भवन्मयं ।
* वैदूर्यः ॥६७॥ विद्वरशब्दाद् भ्यो निपात्य-।
विद्वरात्रगरात्प्रभवति वैदूर्यो मणिः ।

* तद्गच्छत्यध्वदूते ॥ ६८ ॥ तदिति इप्स-
मर्थात् गच्छत्यर्थे यथाविहितं त्यो भवति अध्वनि
दूते च । शुभ्रं गच्छति श्रौमः । राष्ट्रियः।
श्रौमीणः अध्वा दूतो वा । अध्वदूत इति किं ?
शुभ्रं गच्छति सार्थः ।

अभिनिष्क्रामति द्वारं ॥ ६९ ॥ इप्समर्थाद्
अभिनिष्क्रामति द्वारमित्येतस्मिन्नर्थे यथाविहितं
त्यो भवति । शुभ्रमभिनिष्क्रामति द्वारं श्रौमं ।
आहिच्छत्रं । राष्ट्रियं ।

प्रस्तुत्य कृते ग्रंथे ॥ ७० ॥ तदितीप्सम-
र्थात् प्रस्तुत्य कृतेर्ग्रंथे यथाविहितं त्यो भवति ।
सुलोचनां प्रस्तुत्य कृतो ग्रंथः सौलोचनः । सौ-
भद्रः । सौकुमारः । ग्रंथ इति किं ? सुतारा
प्रस्तुत्य कृतः प्रासादः ।

+ ज्योतिषं ॥ ७१ ॥ ज्योतिषशब्दादण् ऐव-
भावश्च निपात्यः । ज्योतीषि प्रस्तुत्य कृतो
ग्रंथः ज्योतिषं ।

- आख्यायिकासु प्रायः ॥ ७२ ॥ आ-
ख्यायिकासु उत्पन्नस्य त्यस्य उश्च भवति प्रायः ।
वासवदत्तां प्रस्तुत्य कृताख्यायिका वासवदत्ता ।
दोदृष्टस्योश्च । उर्वशी । सुमनोहरा । अण उश्च ।
न च भवति । भीमरथं—भैमरथी ।

* इंद्रजननादिभ्यश्च ॥ ७३ ॥ इंद्रात् इंद्र-
जननादिभ्यश्च प्रायश्चो भवति । भीमतीचत्र-

जंधौ च प्रस्तुत्य कृतो ग्रंथः श्रीमतीचत्रजंधीयः ।
भरतबाहुबलीयः । श्रीपालवसुपालीयः । इंद्रज-
ननीयः । मधुमनोदयनीयं । सीतान्वेषणीयं ।

सोऽस्य निवासः ॥ ७४ ॥ स इति
वासमर्थात् निवासवाचिनोऽस्येति तार्थे यथाविहितं
त्यो भवति । शुभ्रो निवासोऽस्य श्रौमः । राष्ट्रि-
यः । नादेयं ।

* अभिजनः ॥ ७५ ॥ वांतात् अभिजन
इत्यास्मिन्नर्थे यथाविहितं त्यो भवति । शुभ्रोऽभि-
जनोऽस्य श्रौमः । राष्ट्रियः ।

छोऽस्त्राजीवेऽद्रेः ॥ ७६ ॥ स इति वांता-
दद्रिवाचिनश्चो भवति अस्त्राजीवेऽर्थे । हृदलोऽ
द्विरभिजनोऽस्य हृदलोऽर्थः । खलोऽर्थः । भोज-
कटीयः । अस्त्राजीव इति किं ? ऋशोदोऽद्विर-
भिजनोऽस्य आशोदो ब्राह्मणः । अद्वेरिति किं ?
सांकास्यकोऽस्त्राजीवी ।

शांडिकसिंध्वादेऽर्थात् ॥ ७७ ॥ शांडिकादेः
सिंध्वादेश्च, ज्याणौ त्यौ स्तः यथासंख्यं । शांडि-
कोऽभिजनोऽस्य शांडिक्यः । कौचवार्यः । सार्व-
सैन्यः । सैधवः । वाष्णवः । माधुमतः ।

तूदीवर्मत्या हण ॥ ७८ ॥ आभ्यां हण
स्यात् । तूदी अभिजनोऽस्य । तौदेयः । धार्मतेयः ।

शलातुराच्छण ॥ ७९ ॥ अस्मात् छण
स्यात् । शलातुरोऽभिजनोऽस्य—शलातुरीयः ।

भक्तिः ॥ ८० ॥ वांताद् भक्तिरित्यस्मिन्नर्थे
यथाविहितं त्यो भवति । शुभ्रं भक्तिरस्य श्रौमः ।
माधुरः । राष्ट्रियः ।

* महाराजदेशकालाचिचाहण ॥ ८१ ॥
महाराजशब्दाद् देशकालवर्जितादचिचाहणं
स्यात् । महाराजो भक्तिरस्य महाराजिकः ।
आपूपिकः । शाष्कुठिकः । मौदिकिकः । अदेश-
कालमहणं किं ? श्रौमः । पूर्वोत्तनः ।

* वासुदेवार्जुनाद् बुन् ॥ ८१ ॥ आभ्या
बुन् न्यात् । वासुदेवो भक्तिरस्य वासुदेवक ।
धर्जुनक ।

गोत्रराजाख्याद् बुध् प्रायः ॥ ८३ ॥
गोत्राख्येभ्यो रात्राख्येभ्यश्च वृज् स्यात् प्रायः ।
औपगवो भक्तिरस्य औपगवक । गार्ग्यक ।
गार्ग्यायणकः । नाकुलकः । साहदेवकः । दौर्यो
धनक । प्राय इति किं ? पाणिनो भक्तिरस्य
पाणिनीय । पौरवीयः ।

राष्ट्रवत्सर्वे सरूपाद् द्वे ॥ ८४ ॥ राष्ट्रराज
सनाभोऽन् राजापत्ये' इत्यधिष्ठत्य सरूपात् सनाभो
यो द्विरुक्तः तदतस्य भक्तियुक्तस्य राष्ट्रवत्सर्वे
स्यात् प्रकृतिः त्यश्च । वृजेरपत्य वार्ज्यः, वार्ज्यो
वृजयो वा भक्तिरस्य वृजिक । मद्रक । पाड्यक ।
आगक । धागकः । सरूपादिति किं ? अनुपडो
जनपदः तस्य पौरवो राजा स भक्तिरस्य पौरवीयः ।
द्वैरिति किं ? पंचाला ब्राह्मणा भक्तिरस्य पाचालः ।

तेन प्रोक्त ॥ ८५ ॥ तेनेति भासमर्थात्
प्रोक्तमित्यास्मिन्नर्थे यथाविहित ल्यो भवति ।
गौतमेन प्रोक्त गौतमः आचारः । श्रीदत्तीय ।
सामतमद्र ।

* मौदादिभ्योऽण् ॥ ८६ ॥ एभ्योऽण् स्यात् ।
मौदेन प्रोक्त विदत्यधीयते वा मौदाः । वैष्णवादाः ।
जाजला ।

* कठादिभ्यश्छद्स्सुण् ॥ ८७ ॥ एभ्यश्छद्सि
प्रोक्ताथे त्यस्योप् भवति तच्चेप्रोक्त छद्दो वेदो
भवति । फटेन प्रोक्त छद्दो विदत्यधीयते वा
वा कठा । चरका । कर्कराः ।

+तिचिरिवरततुलडिकोखाच्छण् ॥ ८८ ॥
एभ्यः छण् भवति छद्सि । तिविरिणा प्रोक्त
विदत्यधीयते वा तैचिरिया । वीरततवीया ।
सादिफीया । औखीया ।

छगलिनो णिन् ॥ ८९ ॥ अस्मात् प्रोक्ते
णिन् स्यात् । छागलेथी । छागलेयिनौ ।

शौनकादिभ्यो णिन् ॥ ९० ॥ एभ्यो
णिन् स्यात् । शौनकेन प्रोक्त छद्दो विदति
शौनकिन । हारिद्राविणः । सागरविणः । शापेयिन ।

पुराणे कल्पे ॥ ९१ ॥ तेन प्रोक्ते पुराणे
कल्पे णिन् स्यात् । षिगेन प्रोक्त कल्पः पुरा-
णश्चेत् पेंगी कल्प । तार्णपेंगी । आरणपराजी ।
पुराण इति किं ? आश्मरथ्येन प्रोक्त आश्मरथः कल्प ।

* काश्यपकौशिकच्छट्टोऽपत् ॥ ९२ ॥
आभ्या तेन प्रोक्ते पुराणे कल्पे छट्टोऽपत् कर्ष्यः
स्यात् । काश्यपेन प्रोक्त पुराण कल्प विदति
काश्यपिनः । कौशिकिन ।

* शिलालिपाराशर्यान्नदाभिस्तुत्रे ॥ ९३ ॥
आभ्या नटसूत्रे भिस्तुत्रे चार्थे छद्दोवत् कर्ष्यं
स्यात् । नटानामध्ययन नटसूत्र । शिलालिना
प्रोक्त नटसूत्र विदत्यधीयते वा शैलालिनो नटाः ।
भिक्षूणामध्ययन भिस्तुत्र । पाराशरिणो भिक्षव ।

* कृशाश्वकापिलेयकर्मदादिन ॥ ९४ ॥
कृशाश्वकापिलेयाम्भ्या नटसूत्रे कर्मदात् भिस्तुत्रे
च इन् स्यात् छद्दोवत् । कृशाश्विनः कापि-
लेयिनो नटाः । कर्मदिनो भिक्षवः ।

एकदिक् ॥ ९५ ॥ मातात् एकदिगि-
त्येतस्मिन्नथे यथाविहित ल्यो भवति । सुद्रामा
पर्वतेनैकादिक् साँदामनी विद्युत् । हैमवती ।

तम् ॥ ९६ ॥ तेनेतिभासमर्थात् एकदिगर्थे
तम् भवति।सुद्रामतः । हिमवतः । पाल्मूलत ।

यश्चोरस ॥ ९७ ॥ उर शब्दाद् यो भवति
तम् च । उरसा एकदिग् उरस्य । उरस्तः ।

उपह्वते ॥ ९८ ॥ माताहुपह्वतेऽर्थे
यथाविहित ल्यो भवति । स्वायमुक्तेनोपह्वते स्वा-
यमुक्तीय आकाशिकाचाराध्ययन।पौज्यपादमनेक-

शेषव्याकरणं ।

कृते ग्रंथे ॥१९॥ भासमर्थात् कृते ग्रंथे यथाविहितं त्यो भवति । समंतभद्रेण कृतं सा-
मंतभद्रं वार्तिकं । सिद्धसेनीयः स्तवः । ग्रंथ इति
किं ? तक्षणा कृतः प्रासादः ।

खौ ॥ १०० ॥ तेनेति भासमर्थात् कृ-
तेऽर्थे यथाविहितं त्यो भवति खुविषये । मक्षिका-
भिः कृतं माक्षिकं मधु । क्षौद्रं । वारदैरं । भ्रामरं ।
गर्मुद्भिः कृतं गर्मुतं ।

कुलालादेर्वुञ्ज ॥ १०१ ॥ एभ्यो वुञ्
स्यात् खौ । कुललेन कृतं कौलालकं । कौमा-
रकं । वारुडकं ।

* तस्य स्वं ॥ १०२ ॥ तस्येति तासमर्थात्
स्वमिति संबन्धिनि द्वितीये यथाविहितं त्यो भव-
ति । उपगोरिदं औपगवं । वार्क्षीं शाखापारिष्ट्यं ।

हलशी राट्टण् ॥ १०३ ॥ आभ्यां ठण्
स्यात् । हलस्येदं ह्यालिकं । शैरिकं ॥

÷ समिधष्टेन्यणाधाने ॥ १०४ ॥ समित्
शब्दाद् टेन्यण् भवति आपाने । समिधामाधानो
मंत्रः सामिधेन्यः । सामिधेनी ऋक् ।

। आग्नीध्रं गृहे ॥ १०५ ॥ अग्नीधृशब्दाद्
गृहेऽर्थेऽण् । जइत्वाभावश्च निपात्यः । अग्नीधु
ऋत्विग्विशेषस्य गृहं—आग्नीध्रं ।

* रथाद् वोद्रेगे ॥ १०६ ॥ रथाद् स्वेर्धे य
स्यः स रथस्य वोदरि रथंगि एव च ज्ञ्यात् ।
रथस्यायं वोढा रथ्यः । रथ्यं चक्रं । वोद्रेग इति
किं ? रथस्येदं स्थानं ।

* सादेश्च यः ॥ १०७ ॥ रथात् केवलं
सादेश्य स्वेर्धे यो भवति । रथ्यः । द्वयोरथयो-
योदा द्विरथ्यः । परमरथ्यं ।

पत्राद्ञ्ज ॥ १०८ ॥ पत्रं वाहनं तत्पूर्वा
स्यात् स्वेऽर्थे । आधरयं । औष्ट्रयं । रासम

पत्रात् ॥ १०९ ॥ पत्रवाचिनोऽञ्ज स्यात् ।
उष्ट्रस्यायं औष्ट्रः । आश्वः । रासमः । हास्तो रथः ।

। वाह्याध्वोपकरणे ॥ ११० ॥ पत्राद् यस्य
उक्तः स वाह्याध्वोपकरणेऽध्वजेयः । अध्या-
नामयं वाह्यः । आश्वो रथः । आश्वोऽध्वा ।
आश्वं पाल्यायनं । वाह्याध्वोपकरण इति किं ?
अश्वानामयं घासः ।

। वहेस्तुरिड् च ॥ १११ ॥ वहेर्घोस्तृत्यांतस्य
अञ्ज स्यात् । तस्य लुरिडागमश्च । बोडुः सारथेः
स्वं वाहित्रं । सांवाहित्रं ।

* द्वंदात् वुन् विवाहे ॥ ११२ ॥ द्वंदात्
विवाहेऽर्थे वुन् स्यात् । कुरवश्च वृष्णयश्च तेषां
विवाहः कुरुवृष्णिका । कुरुकशिका ।

* वैरेऽदेवासुरादिभ्यः ॥ ११३ ॥ द्वंदाद्
देवसुरादिवाजितात् वुन् स्यात् वैरे । अहिन-
कुलस्येदं वैरं—अहिनकुलिका । श्वावराहिका ।
काकोलूकिका । अदेवासुरादिभ्य इति किं ?

अथर्वणा प्रोक्तं छंदो विदंत्यधीयेत वा आथर्व-
णिकाः । तेषां धर्मः आन्नायो वा आथर्वणः ।

* साकलात् संघांशुलक्षणयोपे वा ॥ ११८ ॥
साकलशब्दाचरणात् संघे अंके लक्षणे घोषे चाणु
या स्यात् । साकल्येन प्रोक्तं विदंत्यधीयेत वा सा-
कलाः । तेषामयं संघोऽको लक्षणं घोषो वा सा-
कलः । साकलकः ।

* गोत्रादज्याविभः ॥ ११९ ॥ गोत्रवाचकाद्
भवाद्यंताद् अणु स्यात् स्वेधे संघादौ । विद्वानां
संघादिः वैदः । और्वः । गार्गः । चात्तः । दा-
क्षः । घ्राक्षः । गोत्रादिति किं ! सौतंगमेरिदं
सौतंगमीयं ।

* बुवाशिष्यदंडमाणवे ॥ १२० ॥ गोत्रात्
शिष्यदंडमाणववर्जितात् बुल् स्यात् । औपग-
वस्य स्वं औपगवकं । दाक्षकं । गार्गकं । अशि-
ष्यदंडमाणव इति किं ! काठ्यस्येमे शिष्याः

मौर्वं मस्म । पैप्पलं । कारीरं । बैस्वं । पाळाशं ।
* तालाद् धनुषि ॥ १२५ ॥ तालादणु भ-
वति धनुषि । तालस्य विकारः तालं धनुः ।
तालमयोऽन्यः ।

* हेमार्थान्माने ॥ १२६ ॥ हेमवाचिनो मानेऽणु
स्यात् । जातरूपस्य विकारः जातरूपो निष्कः ।
हाटकं कार्पापणं मान इति किं! कार्पाचनमथा यष्टिः ।
हेमादिभ्योऽङ् ॥ १२७ ॥ एभ्य अङ् स्यात् ।
हेम्नः विकारोऽवयवो वा हेमं सिंहासनं । राजतां
बौदुंबरः ।

त्रपुञ्जतोः पुक् ॥ १२८ ॥ आभ्यां बल्
स्यात् पुक् चागमः । त्रपुणो विकारः त्रपुणं जातुपं ।

* शम्पा लृक् ॥ १२९ ॥ शमीशब्दादङ्
स्यात् लृक् चागमः । शमीलं भस्माशमीली लृक्
* मयह् वाऽभक्षालादने ॥ १३० ॥ तातात्
भक्षालादनवर्जितेऽवयवे विकारे च मयह् वा स्या-
त् । अङ्मनो विकारः अङ्ममयं । आङ्मं । सि-
न्तामयं । सैरुतं । कपोतमयं । कापोतं । अ-
क्षालादन इति किं! मौहः सूपः । कापांस प्रावारः ।

* एकाच्छराद्यप्राणिदोः ॥ १३१ ॥ एकाच्
रादेः अप्राणिवाचिनश्च दोर्मयट् स्यात् विका-
वयवयोः । मृन्मयं । वाङ्मयं । शरमयं ।
भर्मयं । तृणमयं । अप्राणिदोः—आङ्मयं ।
कृमयं । तन्मयं ।

* तिलपवाद्दलौ ॥ १३२ ॥ आभ्यां म-
भवंत्यलौ । यवमयं । तिलमयं । तैलं ।
कृमन्यत् ।

* व्रीहेः पुरोडाशे ॥ १३३ ॥ व्रीहर्मयट् स्या-
त्पुरोडाशे । व्रीहीणां विकारः व्रीहिमयं, पुरो-
ः । व्रीहः ओदनोऽन्यः ।

गोर्विदयेव ॥ १३४ ॥ व्रीहोर्मयट् स्यात् विशि-
येवागोर्विट् गोमयं । गोर्विकारो गव्यमन्यत् ।

पिष्टात् ॥ १३५ ॥ पिष्टाद्विकारे मयट्
स्यात् । पिष्टमयं ।

फः खौ ॥ १३६ ॥ पिष्टात् को भवति
खौ । पिष्टिका ।

* क्रीतवन्मानात् ॥ १३७ ॥ भानवाचकात्
क्रीत इव त्यविधिः स्यात् विकारे । यथा-शतेन
क्रीतं शत्यं, शतिकं । साहस्रं । तथा-शतरय वि-
कारः शत्यः । शतिकः । साहस्रः । प्रास्थिकः ।

कौशैण्या ढण् ॥ १३८ ॥ आभ्यां ढण्
स्यात् तयोः । कौशेय सूत्रं । एण्याः विकारोऽव-
यवो वा ऐपेयं मांसं ।

उप्टाद् वुञ् ॥ १३९ ॥ उप्टाद् वुञ्
स्यात् । औप्टकं मांसं । औप्टिका जंघा ।

* वामोर्णात् ॥ १४० ॥ आभ्यां वुञ् वा
स्यात् तयोः । औमकं भस्म । औमं । उमामयं ।
और्णकं सूत्रं । और्णं । ऊर्णमयं ।

* पयसो यः ॥ १४१ ॥ पयसो विकारे यः
स्यात् । पयस्यं दधि ।

द्रोः ॥ १४२ ॥ द्रुशब्दाद् यो भवति ।
द्रोर्विकारः द्रव्यं ।

माने वयः ॥ १४३ ॥ द्रोर्माने वयो
भवति । द्रुवयं मानं ।

* हैयंगवीनिं ॥ १४४ ॥ ह्योगोदोह शब्दाद्
खञ् निपात्यः प्रकृतेश्च हियंगुभावः । ह्योगोदोह-
स्य विकारः हैयंगवीनिं षृतं ।

* नातोऽफलद्वययात् ॥ १४५ ॥ विकारेऽ-
वयवे च ये हेमे त्याः उक्ता अतः एतदंतात्
फलवाचिद्वयवार्जितात् तयोस्त्यो न भवति ।
कपोतस्य विकारः कापोतं । तस्य विकारोऽ-
वयवो वा वेति मयट् नास्ति । अफलद्वयवादिति-
कं आमलक्या विकारोऽवयवो वा फलं आमलकं
तस्योप्यामलकमयं । द्रौवयं शकलं ।

उप्फले ॥ १४६ ॥ फलवाच्ये त्यस्योऽ
भवति तयोः । आमलक्याः विकारोऽवयवो
वा फलं आमलकं । बदरं । कुवलं । मयडणो-
श्चोपि ह्रुद्व्यशूचीति स्त्रीत्यस्योऽपि ।

* ह्रक्षादेरण् ॥ १४७ ॥ एभ्योऽण् स्यात्
फले तयोः । ह्रक्षं । नैयप्रोधं । आश्रयं ।

जंबवा बोध् ॥ १४८ ॥ जंबूशब्दाद् विकारे
ऽवयवे च विवाक्षिते उश् वा भवत्यण् च । 'जंबूः
जाववं । जंबु फलं ।

* द्राक्षाद्योपधिभ्यः ॥ १४९ ॥ द्राक्षादिभ्य
औपधिभ्यश्च त्यस्योश् भवति तयोः द्राक्षा फलं ।
हरीतकी । नखरजनी । व्रीहिः । यवः । गोधूमः ।

* पुष्पमूले बहुलं ॥ १५० ॥ पुष्पे मूले च
बहुलमुश् भवति तयोरर्थयोः । मल्लिका पुष्पं ।
मालती । जाती । बृहती मूलं । विदारी ।
अंशुमती । कचिन्न-विस्वानि मूलानि । कचिदुपां
सिंदुवारं पुष्पं । कदंबं पुष्पं ।

कांश्यपारशवौ ॥ १५१ ॥ कंसीय
परशव्याभ्यां यजणौ निपात्यौ छययोश्च उप् ।
कंसार्थं कंसीयं । तस्य विकारः-कांस्यं । परश्वर्थं
परशव्यं । तस्य विकारः पारशवं ।

प्राग्यादृण् ॥ १५२ ॥ यस्यात् प्राग्-
ठणधिकृतो वेदितव्यः । तत्रैवोदाहरिष्यामः ।

तेन दीव्यत्स्वनज्जयजितं ॥ १५३ ॥
तेनेति भासमर्थात् दीव्यत्याद्यर्थेषु ठण् स्यात् ।
अक्षैर्दान्यति आक्षिकः । शालाक्षिकः । अत्र्या
खनति आत्रिकः । कौद्वालिकः । अक्षैर्जयति
जितो वा आक्षिकः । शालाक्षिकी ।

संस्कृतं ॥ १५४ ॥ तेनेति भासमर्थात्
संस्कृतमित्यास्मिन्नर्थे ठण् स्यात् । दक्ष्ण संस्कृतं
दाधिकं । शांगवैरिकं । मारीचिकं ।

कुलर्यकोढोऽण् ॥ १५५ ॥ कुलरथात्

काङ्क्ष्यात् नान । कुत्स्य सखित काँस्त्य ।
तत्तिङ्गिक । दादित्त् ।

* तरन् ॥१५६॥ तेनेति मांतात् तरत्यर्थे ट्ण
स्यात् । उदुवेन तरति औदुविक । गौपुच्छिक ।
काङ्क्षिक ।

नौद्वयचञ्च ॥ १५७ ॥ नौशब्दात् द्वय
पश्च ० भवति तरत्यर्थे । नावा तरति नाविक ।
पाटिकः । घुविक । वाहुकः ।

चरन् ॥१५८॥ तेनेति मातात् चरत्यर्थे ट्ण
स्यात् । हान्तिना चरति हान्तिकः । शाकटिक ।
दाधिक ।

पर्यादिच्छट् ॥ १५९ ॥ एम्यष्ट् स्यात्
चरत्यर्थे । परिफः । परिफिनी । अश्रिक ।
अश्रिकी । रथिक ।

* पादिक ॥१६०॥ पादशब्दात् ट् नित्यात्यः ।
पद्मावक्ष । पादाभ्यां चरति पादिकः ।

श्वगणाद् वा ॥१६१॥ श्वगणाद् ट् स्यात्
वा । श्वगणेन चरति श्वगणिक । श्वागणिकः ।

वेतनादेर्जाविन् ॥१६२॥ वेतनादेष्टण स्यात्
जीवत्यर्थे । वेतनेन जावात वैतनिक । वाहिनः ।
मारिक । दाडिकः ।

* वत्नत्रयविक्रयक्रयत्रयमेय्यन्ट ॥१६३॥
वत्न क्रयविक्रय क्रय विन्त्य इत्येतेभ्यष्टो भवति
जीवति । वत्नं मूल्यं तेन जीवति वत्निक ।
क्रयविक्रयिकः । क्रयिकः । विक्रयिकः ।

+ उत्रायुगात् ॥ १६४ ॥ आयुधात् छो
भवति उत्र । आयुधेन जावति आयुधीयः ।
आयुधिकः ।

प्रातीनन् ॥१६५॥ प्रातात् जीवत्यर्थे खन्
नित्यात्यः । प्रातेन कर्मणा जीवति प्रातीना भार्या ।

हरत्युत्सगादेः ॥१६६॥ उत्सगादेर्हरत्यर्थे
ट्ण स्यात् । उत्सगेन हरति अस्तागिक ।

वाङ्मुक्त् । पेटनिकः ।

ट् मस्त्रादे ॥१६७॥ एम्यष्ट् स्यात् ।
मस्त्रया हरति मस्त्रिकः । भरटिक । भरणिक ।

वा विनयवीवगात् ॥ १६८ ॥ आभ्या
हरति ठ् वा स्यात् । विवाधिकः । वीवधिक ।
वैवाधिकः ।

- अण कुटिलिनाया ॥१६९॥ कुटिलि-
नाशब्दात् अण स्यात् । कुटिलिनया हरति
कौटिलिकः मृग, कर्मार, कर्पकः, परिनाजरु,
चौरो वा ।

निवृत्तेऽक्षधृतादे ॥१७०॥ निवृत्तेऽर्थे अक्षधृ-
तादे ट्ण स्यात् । अक्षधृतेन निवृत्त आक्षधृतिरु
वैर । जाषाप्रहतिक ।

भावादिम ॥ १७१ ॥ भावनाच्चिन
इमो भवति । पाद्वेन निवृत्त-पाकिम ओदन
सेकिमाऽसि । दुष्टिमा मूमि ।

क्रेः ॥ १७२ ॥ क्वित्याताद् इमो भवति ।
पक्वितम । वृत्रिम ।

नित्य ॥ १७३ ॥ क्वयत् नित्य इमपरं
प्रयोक्तव्य । पक्वितम । तेन पक्वितणा निवृत्तमिति
वाक्य, पक्वित शोभते इत्यादिप्रयोगश्च न भवति ।

याचित्तापमित्यात् क्ण ॥ १७४ ॥
आभ्यां ण स्यात् । याचितन याञ्चया निवृत्त
याचित्ता । अपमित्येन प्रतिदानेन निवृत्त
आपमित्यन ।

ससृष्टे ॥ १७५ ॥ गातात् ससृष्टे मिश्रि-
तेऽर्थे ट्ण स्यात् । ट्ण ससृष्ट दाधिक । पंप-
रिक् । मागिचिक ।

* चूर्णलक्षणमुद्रादिनाणा ॥ १७६ ॥ चूर्णादेरिन्
अ अण इत्यत त्या भवति । चूर्णेन रट्टा
चूर्णेनो पूषा । लवण रूप । माद्र जोत्न ।
व्यजनरुपासिके ॥१७७॥ व्यजननाच्चिन्य

उपसिक्तेऽर्थे ढण् स्यात् । सूप्ते उपसिक्तः ओदन
सौपरिकः । घातिकः सूप । तैलिक शक ।

ओज सहोमसा वर्तते ॥ १७८ ॥ एभ्यो
वर्ततेऽर्थे ढण् स्यात् । ओजसा बलेन वर्तते औ-
नसिकः । साहसिक । आंसिक ।

* तत्प्रत्यनोलोमकूलेपात् ॥ १७९ ॥ तदिति-
प्समर्थात् प्रत्यनुम्यां परात् लोमादे ढण् स्यात् ।
प्रातिलोम वर्तते प्रातिलोमिक । आनुलोमिक ।
प्रातिकूलिक । आनुकूलिक । प्रातीपिक ।
आन्वीपिक ।

* परेष्टुखपार्श्वात् ॥ १८० ॥ परिपूर्वाम्यामाम्या
ढण् स्यात् । परिसुख वर्तते पारिसुखिक । पारि-
पार्थिकः सेवरु ।

प्रयच्छन् गर्भे ॥ १८१ ॥ गर्भादियतात् प्रय-
च्छत्यर्थे ढण् स्यात् । द्विगुपार्थे द्विगुण एक प्रय-
च्छति द्वैगुणिकः । त्रैगुणिकः ।

। वृधुष् वृद्धे ॥ १८२ ॥ वृद्धिशब्दाद्ढण् स्यात्
वृधुष्भावश्च । वृद्धिं प्रयच्छति वार्द्धुषिकः ।

* कुसीदाद्ढट् ॥ १८३ ॥ कुसीदाद् ढट् भवति
गर्भे । कुसीद प्रयच्छति कुसीदिकः । कुसीदिकी ।

दशैकादशाद्ढठ् ॥ १८४ ॥ दशैकादश
ब्दात् इयतात् ठो भवति ढट् च । एकादशार्था
दश दशैकादश । तान् प्रयच्छति दशैकादशिक ।
दशैकादशिका । दशैकादशिकी ।

* रक्षन्नुच्छन् ॥ १८५ ॥ इवतात् रक्षितात् रक्षति उ-
च्छति चार्थे ढण् स्यात् । नगर रक्षति नागरिक ।
सामवायिकः । भद्रराप्नुच्छति वादरिक । नैवारिक ।

पक्षिमत्स्यमृगार्थमीनात् घ्रन् ॥ १८६ ॥
पक्ष्यर्थमत्स्यार्थमृगार्थेभ्य मीनाच्च हस्यर्थे
ढण् स्यात् । पक्षिणो हति पाक्षिकः । शाकुनिक ।
तैत्तिरिक । मायूरिक । मात्स्यिकः । शाफरिक ।
मार्गिक । नैयकृकः । वाराहिक । शौकरिक ।

भैनिकः ।

- परिपथ तिष्ठन्च ॥ १८७ ॥ परिपथ-
शब्दात् इप्समर्थात् तिष्ठति हति चार्थे ढण्
स्यात्परिपथ तिष्ठति हति वा परिपथिकश्चौरः ।

। परिपथं ॥ १८८ ॥ परिपथशब्दात् इवतात्
तिष्ठत्यर्थे ढण् स्यात् । पारिपथिकः ।

* मायद्युपदव्याक्रद धावन् ॥ १८९ ॥
मायद्योः पदव्याक्रदशब्दाभ्यां च ढण् स्यात्
धावत्यर्थे । दडामाद्य धावति दाडामाधिकः । दैर्घ्य-
माधिकः । पदवी धावति पादविकः । आकदिक ।

* पश्चात्स्यनुपदात् ॥ १९० ॥ पश्चादर्थे
अनुपदात् ढण् स्यात् । पदस्य पश्चादनुपद तद्
धावति आनुपदिक ।

* परदारान्दीन्यन् ॥ १९१ ॥ परदारान्दीन्य
इवतेभ्यः एति गच्छत्यर्थे ढण् स्यात् । परदारान्
एति पारदारिक । गौरुदारिक । गौरुताल्पिकः ।
प्रतिपथाद्ढश्च ॥ १९२ ॥ अस्ताद्धो भवति
ढण् चाप्रतिपथमेति प्रतिपथिकः । प्रातिपथिक ।

पदद्युपदललामार्थप्रतिकठ गृहन् ॥ १९३ ॥
पदद्योः पदादेश्च इवतात् गृहात्यर्थे ढण् स्यात् ।
पूर्वपद गृह्णाति पौर्वपदिकः । औत्तरपदिकः ।
ऐश्वरपदिक । पादिकः । लालामिकः । आार्थिकः ।
प्रातिकठिक ।

* धर्माधर्मौ चरन् ॥ १९४ ॥ धर्माभ्यां
चरत्यर्थे ढण् स्यात् । धर्मं चरत्यनुतिष्ठति
धार्मिकः । आधर्मिक ।

* समूहान् समवैति ॥ १९५ ॥ समूहवा-
चिभ्य इवतेभ्य समवैत्यर्थे ढण् स्यात् । समूह
समवैति सामूहिकः । सामाजिक । सामवा-
यिक । गौष्ठिकः ।

परिपद ष्य ॥ १९६ ॥ परिपदशब्दात्
ष्यो भवति । परिषद समवैति पारिषद्य ।

सेनां वा ॥ १९७ ॥ सेनाशब्दादिव्रंतात्
प्यो वा स्यात् । सेनां समवैति सैन्यः, सैनिकः ।

* सुस्नातादीन् पृच्छन् ॥ १९८ ॥ सुस्ना-
तादेरिव्रंतात् पृच्छत्यर्थे ण् स्यात् । सुस्नातं
पृच्छति सौस्नातिकः । सौखरात्रिकः ।

+ मभूतादीनाह ॥ १९९ ॥ एभ्य आदेत्य-
स्मिन्नर्थे ण् स्यात् । मभूतमाह माम्भूतिकः ।
पार्यातिकः ।

+ माशब्दमित्यादिभ्यः ॥ २०० ॥ एभ्यो
वाक्येभ्यष्टण् स्यात् । वाक्यशब्दपरामर्शार्थमित्ति-
करणं। माशब्दमित्याह माशब्दिकः कार्यशब्दिकः ।
नेत्यब्दिकः ।

* शब्दददुर्ललाटकुक्कुटाद् रूढौ ॥ २०१ ॥
एभ्यष्टण् स्यात् रूढौ । शब्दं करोति शाब्दिकः
वैयाकरणः । ददुरं वादित्त्रं-दादुरिकः । ललाटं
पश्यति-ललाटिकः सेवकः । कुक्कुटी युगमात्रं
पश्यति कौक्कुटिको भिक्षुः । रूढाविति किं ? शब्दं
करोति काकादिः ।

तस्य धर्म्यं ॥ २०२ ॥ तस्येति तास-
मर्थात् धर्म्यमित्यस्मिन्नर्थे ण् स्यात् । शुल्कशा-
लाया धर्म्यं शौल्कशालिकं । आपणिकं । दौवारिकं ।

* नराद्युतोऽण् ॥ २०३ ॥ नरादेः ऋकारा-
ताच्च अण् भवति । नरस्य धर्म्यं नारं । नारी
स्त्री । महिष्याः-माहिषं । प्रालेपिकं । पौरोहितं
नुर्यम्यं नारं । मात्रं । पैत्रं । शालं ।

* वैशस्त्रवैभानिभ्रे ॥ २०४ ॥ एतौ शब्दौ
कृतणित्वा निपात्यौ । विशसित्नुर्षम्यं वैशस्त्रं ।
अत इत्यस्त्येवात्राण इत्सं तु निपात्यते । विभा-
जयितुः-वैभानिभ्रं ।

वक्रयः ॥ २०५ ॥ तांताद् वक्रय इत्य-
स्मिन्नर्थे ण् स्यात् । आपणस्य वक्रयः आपणिकः ।
आफरिकः । शौक्कशालिकः ।

तदस्य पण्यं ॥ २०६ ॥ तदिति वास-
मर्थात् पण्यात् अत्येति तार्थे ण् स्यात् यद्वांतं
तच्चेत् पण्यं भवति । अपूपाः पण्यमस्य-आपू-
पिकः । लावणिकः । मादिकिकः ।

+ किशरादेष्ट् ॥ २०७ ॥ एभ्यष्ट्
स्यात् । किशरं पण्यमस्य किशरिकः । पर्णिकः ।
तगरिकः । गुन्गुलिकः ।

शालालोर्वा ॥ २०८ ॥ शालाल्लशब्दाद् ठ्
वा पण्यार्थे । शालाल्ल पण्यमस्य शालाल्लकः ।
शालाल्लकः ।

शिल्पं ॥ २०९ ॥ तदस्य शिल्पमित्यस्मि-
न्नर्थे ण् स्यात् । मृदंगवादनं शिल्पमस्य माद-
गिकः । पाणविकः । वैणिकः । नार्त्तिकः ।

मड्डुकुक्कुटाराद् वाऽण् ॥ २१० ॥ आभ्यं
वाण् स्यात् शिल्पे । माड्डुकः । माड्डुकिकः ।
शार्शरः । शार्शरिकः ।

प्रहरणं ॥ २११ ॥ तदस्य प्रहरणमि-
त्यस्मिन्नर्थे ण् स्यात् । असिः प्रहरणमस्य
आसिकः । त्सारकः । नाकिकः । धानुक्कः ।

+ परश्वधाद्वाण् ॥ २१२ ॥ अस्नादण् स्यात्
प्रहरणे वा । परश्वधः प्रहरणमस्य पारश्वधः ।
पारश्वधिकः ।

शक्तियष्टेष्टीकण् ॥ २१३ ॥ आभ्यं
टीकण् स्यात् । शक्तिः प्रहरणमस्य शाक्तीकः ।
याष्टीकः । याष्टीकी ।

* वैष्ण्यादिभ्यः ॥ २१४ ॥ एभ्यो वा टीकण्
स्यात् । इष्टिः प्रहरणमस्य ऐष्टीकः । ऐष्टिकः ।
आंभसिकः । आंभसिकः । दांडिकः । दांडीकः ।

नास्तिकास्तिकदैष्टिकाः ॥ २१५ ॥
नास्तिकादयः ण्णता निपात्यते । परलोकादिकं
नास्तीति मतिरस्य नास्तिकः । तदस्तीति मति-
रस्य-आस्तिकः । दिष्टं दैवं तत्त्वमाणमिति मति-

रस्य दैष्टिक ।

शीलं ॥ २१६ ॥ तदस्मिन् शीलमित्यस्मिन्नर्थे
ठण् स्यात् । अपूपमक्षण शीलमस्य भापूपिकः ।
शाष्कुलिकः । तावूलिकः ।

छत्रादेरञ् ॥ २१७ ॥ एभ्य अञ् स्यात्
छत्र शीलमस्य छात्रः । शैक्ष । भैक्षः ।

× तूष्णीक ॥ २१८ ॥ तूष्णीमशब्दात् कत्वो
मख निपात्य । तूष्णीम्भाव शीलमस्य तूष्णीकः ।

* वृत्तोऽपपाठोऽनुयोगे ॥ २१९ ॥ तदिति
यासमर्थात् अस्येति तार्थे ठण् स्यात् । यद् तद्
यासमर्थं कर्म चेत् तदध्ययनविषयवृत्त भवति ।
एकमन्यत् कर्म स्खलितरूप अच्यवने वृत्तमस्य एक
मन्यदस्यापपाठरूप स्खलित परीक्षाया अनुयोगे
वृत्त ऐकान्यिकः । द्वैयन्यिक । त्रैयन्यिक ।

बह्वजादेष्ट ॥ २२० ॥ बह्वनादेर्दृ
तदस्य वृत्तोऽपपाठानुयोग इत्यस्मिन् विषये ठो
भवति । एकादशान्यन्यास्यापपाठरूपाप्यनुयोगे
वृत्तानि एकादशान्यिक । द्वादशान्यिक ।

भक्षयोऽस्मै हित ॥ २२१ ॥ वातादस्मै
इत्यर्थे ठण् स्यात् हित भक्षयश्चेत् अपूपा भक्ष्या
हितमस्मै आपूपिक । शाष्कुलिक । लाड्डुकिक- ।

* नियुक्त दीयते ॥ २२२ ॥ तदस्मै नियुक्त
दीयत इत्यस्मिन्नर्थे ठण् स्यात् । अग्रे भोजनमस्मै
नियुक्त दीयते आम्रभोजनिक । शाष्कुलिक
मौदरिक् ।

* भक्तौदनाद्वाण् ष्ट् ॥ २२३ ॥ आभ्या
ञ्ण ष्टो यथासस्य वा स्त । भक्तमस्मै नियुक्त
दीयते भाक्त । भाक्तिक । ओदानिक , औदनिक ।

* प्राणामासौदनात् ॥ २२४ ॥ आभ्या
ष्टो वा ननति । प्राणामस्मै नियुक्त दीयते प्राणिक ।
श्राणिक । श्राणिनी । मासौदनिक । मासौदनिका ।
मासौदनिनी ।

+ नरायणादयोऽस्मिन् वर्तते ॥ २२५ ॥
नवयज्ञादिभ्य अस्मिन्निति ठण् स्यात् वर्तते
चेत् । नव यज्ञ अस्मिन् वर्तते नावयज्ञिक ।
पाकयज्ञिक ।

तत्र नियुक्त ॥ २२६ ॥ तत्रेतीप्सम
र्थात् नियुक्त इत्यस्मिन्नर्थे ठण् स्यात् । शुल्कशा
लाया नियुक्त शौल्कशालिकः । आपणिक ।
दौवारिक । आक्षपटालिक ।

टोङ्गारातात् ॥ २२७ ॥ अगाराताटो
भवति । कोप्तागारं नियुक्त कोप्तागारिक ।
देवागारिक । भाडागारिक ।

अध्यायिन्यदेशकालात् ॥ २२८ ॥
ईप्ताददेशकालवचिन ठण् स्यात् अध्यायिन्यर्थे ।
अशुचावध्यायी आशुचिक । साध्यावेलिक ।
आनध्यायिक । अदेशकालादिति किं । चैत्वाल
याध्यायी । पूर्वाह्नेऽध्यायी ।

* कठिनातप्रस्तारसथानतद्द्रौ व्यवहरन् ॥ २२९
कठिनातात् प्रस्तारसथानाभ्या प्रस्तारसंस्थान
धोश्च व्यवहरत्यर्थे ठण् स्यात् । वशकठिने व्यवहरति
वाशकठिनिक । वार्द्धकठिनिक । प्रास्तारिक ।
सास्थानिक । तद्द्रु वासप्रस्तारिक । गौसस्थानिक

* निकटादिषु वसन् ॥ २३० ॥ एभ्यो वस
त्यर्थे ठण् स्यात् । निकटे वसति नैकटिक । वा
क्ष्मूलिक । आवसथिक ।

* सतीर्थ्य ॥ २३१ ॥ समानतीर्थ्याद् यो
निपात्य । समानस्य च सभाव । समाने तीर्थे
घनति सतीर्थ्य ।

तद्वहन् रथप्रासगात् य ॥ २३२ ॥ तदिति त्प-
मर्थाभ्या आभ्या वहत्यर्थे यो भवति । रथ वहति
रथ्य । प्रासग्य ।

धुरो ढण् च ॥ २३३ ॥ धुरो ढण् भवति
यश्च । धुर वहति धौर्य । धुर्य ।

*सर्वोत्तरदक्षिणवामादेः स्वः ॥ २३४ ॥ सर्वाद्यादेः घुरः खो भवति । सर्वा घू-सर्वधुरा तां वहति सर्वधुरीणः । उत्तरधुरीणः । दक्षिणधुरीणः । वामधुरीणः ।

*उष् चैकादेः ॥ २३५ ॥ एकादेः घुरः खो भवति तस्य उष् च बहुव्यर्थे, एकधुरीणः एकधुरः । *शाकटादण् ॥ २३६ ॥ अस्मादण् । शाकटो गौः ।

हलसारादण् ॥ २३७ ॥ आभ्यां ठण् स्यात् वहति । हालिकः । सैरिकः ।

विध्यत्यकरणेन ॥ २३८ ॥ इवंताद् विध्यत्यर्थे यो भवति न चेत् करणेन विध्यति । पादौ विध्यति पद्याः शर्कराः । ऊरव्याः कंटकाः अकरणेनेति किं ? पादं विध्यति धनुषा ।

* धनगुणौ लब्धा ॥ २३९ ॥ धनगुणाम्यां यो भवति लब्धरि । धनं लब्धा धन्यः । गुण्यः ।

* णोऽन्नात् ॥ २४० ॥ अन्नात् णो भवति । अन्नं लब्धा आन्नः ।

पदमस्मिन् दृश्यं ॥ २४१ ॥ पदात् वांतात् अस्मिन्निति बर्धे यो भवति दृश्यं चेत् । पदमस्मिन् दृश्यं पद्यः । कदमः ।

* जन्यवश्यधर्माधेनुष्यामूल्यहृद्यगाहपत्याः ॥ २४२ ॥ जन्यादयो यत्वांता निपात्यन्ते । जनी वधूं वहति जन्याः परिणेतृसहायाः । जनस्य जस्यो वा जन्यः । वशं गतः वश्यः । धर्मेण प्राप्तं धर्मादनपेतं वा धर्म्यं । प्रकृष्टा धेनुः धेनुष्या । ये शुक्र निपात्यः । मूलेमपासुत्वाद्यं मूल्या मुद्राः । मूलेनानम्यं मूल्यं सुवर्णादि । हृद्यस्य प्रियः बंधनं या हृद्यः ऋषिः । गृहपातिना संयुक्तः गार्हपत्योग्निः ।

* नौविषेण तार्यत्रध्ये ॥ २४३ ॥ नौविषाम्यां तार्यं वध्यं च यो भवति । नावा तार्यं नाभ्यमुदकं । विषेण वध्यः विष्यः ।

पथ्यर्यन्यायादनपेते ॥ २४४ ॥ पथ्यादेः

कांतात् यो भवति अनपेतेऽर्थे । पथोऽनपेतं पथ्यं । अर्थ्यं । न्याय्यं ।

छंदसा निर्मिते ॥ २४५ ॥ छंदसो मांतात् यो भवति निर्मितेऽर्थे । छंदसा निर्मितः छंदस्यः ।

उरसाऽण् च ॥ २४६ ॥ उरसः मांतात् निर्मितेऽर्थेऽण् स्यात् यश्च । उरसा निर्मितः औरसः । उरस्यः पुत्रः ।

* मदस्य करणे ॥ २४७ ॥ मदात् तांतात् करणेऽर्थे यो भवति । मदस्य करणं मद्यं ।

* कौलीनो जल्पे ॥ २४८ ॥ कुलात् खञ्ज निपात्यन्ते जल्पेऽर्थे । कुलस्य जल्पः कौलीनः ।

तत्र साधुः ॥ २४९ ॥ तत्रेतीप्समर्थात् साधुरित्यस्मिन्नर्थे यो भवति । सामानि साधुः सामन्यः । कर्मण्यः शरण्यः श्रेयान् जिनः । सम्यः ।

भक्तपाणः ॥ २५० ॥ भक्ताणो भवति भक्ते साधुः भक्तः शालिः ।

परिपदो ष्यश्च ॥ २५१ ॥ परिपदो ष्यो भवति षश्च । परिपदि साधुः परिपद्यः । परिपदः ।

* सर्वजनात् खञ्ज च ॥ २५२ ॥ अस्मात् खञ्ज भवति ष्यश्च साधुः । सर्वजनानः सार्वजन्यः ।

* प्रतिजनादेः ॥ २५३ ॥ एम्यः साधौ खञ्ज स्यात् । प्रातिजनीनः । ऐदंयुगीनः । सांयुगीनः । पारकुलीनः ।

कथोदेऽठण् ॥ २५४ ॥ कथादिभ्यः साधौ ठण् भवति । काथिकः । सांक्रथिकः । वैक्रथिकः । वैतथिकः । वैतंडिकः । गौडिकः ।

पथ्यतिथिवसतिस्वपतेर्दञ् ॥ २५५ ॥ एम्यः साधौ दञ् स्यात् । पाथेयः आतिथेयः । वासतेयः । स्वापतेयं ।

* देवतांताद् तादर्थ्ये ॥ २५६ ॥ देवतांताद् यो भवति तादर्थ्यं । अग्निदेवतायै इदं अग्निदेवत्यं । पितृदेवत्यं ।

*पाद्यार्घ्ये ॥ २५७ ॥ एतौ यत्यांतौ निपा-
त्यौ । पादार्थमुदकं पाद्यं । येन पद्मावः । अर्घ्यं रत्नं ।

*णयोऽतिथेः ॥ २५८ ॥ अतिथेर्ण्यः स्यात् ।
अतिथ्यर्थं आतिथ्यं ।

*हलस्य सादेश्च कर्षे ॥ २५९ ॥ हलात्
केवलात् सादेश्च कर्षेऽर्थे यः स्यात् । हलकर्षः हल्यः ।
द्विहल्यः । त्रिहल्यः ।

*सीतया संमिते ॥ २६० ॥ सीताशब्दात्
केवलात् सादेश्च संमितेर्थे यो भवति । सीतया सं-
मितं सीत्यं क्षेत्रं । परमसीत्यं । द्विसीत्यं ।

*वयस्तुलाभ्यां ॥ २६१ ॥ आभ्यां संमिते
यो भवति । वयसा संगितः वयस्यः । तुल्यः ।

*सोदर्यसमानोदर्यौ ॥ २६२ ॥ एतौ स-
मानोदरशब्दात् जातेर्थे यांतौ निपात्यौ समानस्य
च वा समावः । समानोदरे जातः सोदर्यः, समानोदर्यः ।

इति शब्दार्णवापरनाम्नि जैनैर्द्रव्याकरणे

शब्दार्णवचंद्रिकायां लघुवृत्तौ

तृतीयाध्यायस्य

तृतीयः पादः

चतुर्थः पादः ।

प्राक् षणश्छः ॥ १ ॥ अर्हाद्विणः प्राक्
येऽर्हाः । तेपु छोऽधिकृतो वेदितव्यः । वक्ष्यति तस्मै
हित इति वत्सीयः ।

* हविरन्नभेदापूपादेर्यो वा ॥ २ ॥ हविर्भे-
दात् अन्नभेदाद् अपूपादेश्च यो वा स्यात् । आमि-
क्षायै इदं आमिक्ष्यं । आमिक्षीयं दधि । ओदन्या
ओदनीयास्तंडुलाः । अपूप्यं, अपूपीयाः गोघूसाः ।
तंडुल्यं तंडुलीयाः शाल्यः ।

* युनाद्योर्घः ॥ ३ ॥ युगादेः उवर्णाताश्च यो

भवति । युगार्थं युग्यं । हविष्यं । वार्हप्यं । ओ-
शकव्यं दारु । पिचव्यः कार्पासः । कमंडलव्या
शृचिकाः ।

कंबलात् खौ ॥ ४ ॥ कंबलात् यो भवति
खौ । कंबलोऽस्यास्तीति कंबल्यं ऊर्णाशतं । खविति
किं ? कंबलीया ऊर्णा ।

*नाभ्युधसोर्नभ्रौ ॥ ५ ॥ आभ्यां यो भवति
नभ्रं न इत्येतावादेशौ च । नाभये हितं नभ्यमं-
जनं । ऊधसे हितं ऊधन्यं ।

* शुन्यशून्यौ ॥ ६ ॥ एतौ निपात्यौ । श्वनशब्दाद्
यः शुन् शूनौ चादेशौ । श्वभ्यो हितं शुन्यं, शून्यं ।
तस्मै हितेऽराजाचार्यब्राह्मणवृष्णः ॥ ७ ॥
तस्मै इत्युपसमर्थात् राजादिवर्जितात् हित
इत्यस्मिन्नर्थे यथाविहितं त्यो भवति । वत्सेभ्यो
हितः वत्सीयः । करभीयः । पुरोडाश्याः पुरो-
डाशियास्तंडुलाः । अराजादेरिति किं ? राज्ञे
हितः । आचार्याय हितः । ब्राह्मणाय हितः ।
वृष्णे हितः ।

प्राण्यंगरथखलयवमापृषपद्रह्मतिलाद्यः
॥ ८ ॥ प्राण्यंगात् रथादेश्च यो भवति । दंतेभ्यो
हितं दंत्यं । कर्ष्यं । चक्षुष्यं । रथ्यं । खल्यं ।
यव्यं । माष्यं । वृष्यं । ब्राह्मण्यं । तिल्यं ।

* ध्योऽजावेः ॥ ९ ॥ अजाविभ्यां ध्यो
भवति । अजाभ्यो हितं अजथ्यं । अविथ्यं ।

माणवचरकात् खञ् ॥ १० ॥ आभ्यां
तस्मै हिते खञ् स्यात् । माणवीनः । चारकीणः ।
भोगद्व्यात्मन्भ्यां खः ॥ ११ ॥ भोगयो-
रात्मनश्च खो भवति । मातृभोगाय हितः मातृ-
भोगीणः । राजभोगीणः । आत्मनीनः ।

पंचसर्वविश्वजनाद्यात् ॥ १२ ॥ पंजादि-
पूर्वाज्जनात् यसात् खो भवति ॥ पंचजनेभ्यो
हितः पंचजनीनः । सर्वजनीनो वासुपूज्यनायः ।

विश्वजनीनः । यादिति किं ? पचाना जन पचजन । तस्मै पचजनाय हितः पचजनीय ।

●महत्सर्वाद्दृष्टम् ॥ १३ ॥ आभ्या परात् जनाद् यसात् तस्मै हितेऽर्थे ठ्ण स्यात् । महते जनाय हित माहाजनिक । सार्वजनिकः ।

सर्वाणो वा ॥ १४ ॥ सर्वात् णो वा स्यात् । सर्वस्मै हित सार्व । सर्वायः ।

●तदर्थे विवर्तिनि ॥ १५ ॥ अवतात् तदर्थेऽवतार्थे विवर्तिनि तदर्थपरिणामिनि वाच्ये छादय स्यु । अंगारेभ्य काष्ठानि अगारीयाणि । प्रासादीय दारु । प्राकारीयाः इष्टकाः । पिचव्यः कार्पास । तदर्थे इति किं ? मूत्राय कल्पते यवागू । विवर्तिनीति किं ? उदकाय कूप ।

चर्मण्यञ् ॥ १६ ॥ तदर्थे विवर्तिनि चर्मण्यभिधेये अञ् स्यात् । यथाय इद वाञ्च । धारत्र चर्म ।

ऋषभोपानहाञ्च ॥ १७ ॥ आभ्या व्यो भवति । ऋषभाय वत्स आर्षभ्य । औपानख चर्म ।

●छदिषेलेर्द्वे ॥ १८ ॥ आभ्यां दञ् स्यात् । छदिषे तृष्णं छादिषेय । बालेया तडुलाः ।

परिखास्य स्यात् ॥ १९ ॥ परिखाशब्दाद् घातात् दञ् स्यात् अस्येति तार्थे या परिखा सा चेद् स्यादिति योग्यतया सभाव्यते । परिखा आसा स्यात् पारिखेयाः इष्टकाः ।

●अस्मिश्च ॥ २० ॥ परिखायाः अस्मिन्नितीवर्धे दञ् स्यात् । परिखास्मिन् स्यात् पारिखेयो देश ।

●तद् ॥ २१ ॥ तदिति वासमर्थाद् अस्त्यर्थे विवर्तिन्यस्मिश्चार्थे यथाविहित त्यो भवति । प्रासादोऽस्य स्यात् प्रासादीय दारुपरिशिष्यमय । प्रासादोऽस्मिन् स्यात् प्रासादीयो देश ।

आर्हाट्ठण् ॥ २२ ॥ यदित ऊर्ध्वमनु क्रमिष्याम तदर्हतीत्यार्हशब्दात् तत्र टणधि-कृतो ज्ञेय । वक्ष्यति—मूल्यैः क्रीतः, साक्षात्तिका वास्त्रिकं ।

●स्यादेश्चार्हाट्ठणु ॥ २३ ॥ इपोर्हे वदिति आहात् यो यतस्यो ऋधास्यते स ततः ऋबलात् तदताच्च स्थिसञ्जादेर्भवतीति ज्ञेय अनुब्रतात् । वक्ष्यति चंद्रायण चरति चाद्रायणिकः । द्वैचा-द्रायणिकः । स्यादेरिति किं ? महापारायण मधीते । अनुप इति किं ? द्वाभ्या शूर्पार्म्यां क्रीत द्विशूर्पाद्विशूर्पेण क्रीतः द्विशूर्पिकः ।

शतादस्वार्थेऽस्ते ठ्यौ ॥ २४ ॥ शतात् ठ्यौ स्त अस्वार्थेऽस्ते । शतेन क्रीत शतिकं, शत्य । अस्वार्थ इति किं ? शत मानस्य शतक । स्तोत्रास इति किं ? इत्यधिकं शत द्वौ च शत च द्विशत । तेन क्रीत—द्विशतका त्रिशतक ।

त्रिशद्विंशतेऽबुखसौ ॥ २५ ॥ आभ्यां इबुर् भवत्यसौ । त्रिशता क्रीत त्रिशकाविंशक । अखाविति किं ? त्रिशन्मानस्य त्रिशत्का विंशतिक

●स्येश्च कोऽशत्ते ॥ २६ ॥ शत् ति इत्ये-तदतवर्जितात् स्थिसञ्जात् तान्या च को भवति । द्वाभ्या क्रीत द्विक । चतुष्क । बहुका त्रिशत्क । विंशतिक । अशत्तीरीति किं ? चात्वारिशतकः । पाष्टिकः ।

वनोर्वेद ॥ २७ ॥ वत्वंताद् स्ये कस्य इद्वा स्यात् । यावता क्रीतं यावतिकायावत्कं । तावतिक । तावत्क ।

●कसार्द्धाट्ठट् ॥ २८ ॥ आभ्या ठट् स्यात् । कसेन क्रीत कसिक । अर्द्धिक । अर्द्धिकी ।

●अर्द्धात् पलकसकर्पात् ॥ २९ ॥ अर्द्ध-पूर्वात् पलादेः टट् म्यात् । अर्द्धपलेन क्रीत अर्द्ध-पलिकं । अर्द्धकसिक । अर्द्धकसिक ।

+कार्पापणाद् वास्य प्रतिश्र ॥ ३० ॥ अ
स्माद्द् स्यात् । अस्य च प्रतिरादेशो वा । का
र्पापणिकः । प्रतिकः । प्रतिकी ।

*शतमानसहस्राद् ॥ ३१ ॥ आभ्याम्
स्यात् । शतमान । साहस्र ।

शूर्पाद्वाण् ॥ ३२ ॥ शूर्पादण् वा स्यात् ।
शौर्प । शौर्पिक ।

*वसनाद् ॥ ३३ ॥ अस्मादण् स्यात्वासन ।

*विंशतिकात् ॥ ३४ ॥ अस्मादण् स्यात् ।
वैशतिक ।

रात् ख ॥ ३५ ॥ विंशतिकातात् रसात् खो
भवति । द्वाभ्यां विंशतिकाभ्यां क्रीत द्विविंशतिक्रीना
त्रिविंशतिक्रीन ।

*अनुपोऽस्त्रावुप् ॥ ३६ ॥ अनुवतात् रात्
यस्य तस्येप् भवति अखौ । द्वाभ्यां कसाम्या
क्रीत द्विकस । त्रिकस । अध्यर्द्धकस । द्विशूर्पा
त्रिशूर्प । अनुप इति किं ' द्विशूर्पेण क्रीत द्वि
शौर्पिक । अस्त्राविति किं ' पच लोहिन्यः परि
माणमस्य पाचलोहितिक । पाचकपालिक ।

*वा'वः ॥ ३७ ॥ अनुपो रात् अत्रो वोप्
भवति । द्विशतमान, द्विशतमानाद्विसहस्र द्विसाहस्र ।

* कार्पापणसुवर्णात् ॥ ३८ ॥ कार्पापण
सुवर्णात् द्व्यतात् रात् त्यस्य बोम्भवति । द्वि
कार्पापण । द्विकार्पापणिक । द्विसुवर्ण । द्विसौ
वर्णिक । अध्यर्द्धसुवर्ण । अध्यर्द्धसौवर्णिक ।

द्वित्रिविंशतिनिष्ठाविस्तात् ॥ ३९ ॥ व्या
दे पराभ्यां निष्ठाविस्ताभ्यां वा त्यस्योम्भवति ।
द्विनिष्क । द्विनैष्किक । त्रिनिष्क । त्रिनैष्किक ।
बहुनिष्क । बहुनैष्किक । द्विविस्त । द्विवैस्तिक ।
त्रिविस्त । त्रिवैस्तिक । बहुविस्त । बहुवैस्तिक ।

खारीकाकिणीभ्यः कप् ॥ ४० ॥ खारीका
किणीशब्दातात् रात् केवलाभ्यां चाभ्यां कप्

त्यात् । द्विखारीक । द्विखारिणीक । अध्यर्द्धखा
रीक । अध्यर्द्धकाकिणीक । खारीकाकाकिणीक ।

पणपादमापाद् यः ॥ ४१ ॥ पणाद्य
ताद् रसात् यो भवति आ अर्हेर्थे । द्विपण्य ।
त्रिपण्य । अध्यर्द्धपण्य । द्विपाद्ये । द्विमाप्य ।

शताद्वा ॥ ४२ ॥ शताताद् रात् यो
भवति वा । द्विशत्य । द्विशत ।

शाणात् ॥ ४३ ॥ शाणाताद् यो भवति ।
त्रिशाण्य । त्रिशाण ।

द्वित्रेरण च ॥ ४४ ॥ आभ्यां परात् शा-
णाद् अण् स्यात् यश्च वा । द्वैशाण । द्विशाण्य ।
द्विशाण । त्रैशाण । त्रिशाण्य । त्रिशाण ।

*मूल्यैः क्रीत ॥ ४५ ॥ मूल्यवाचिनो निर्दे
शात् एव भाताद् क्रातमित्यस्मिन्नर्थे यथाविहित
त्यो भवति । अशीत्या क्रीतमाशीतिक्र । शतिक
शत्य । द्विक्रत्रिकामूल्यैरिति किंपुत्रेण क्रीत ।

तस्य चापः ॥ ४६ ॥ तस्येति तासमर्थात्
वाप इत्यस्मिन्नर्थे ठणादय स्युः । प्रस्यस्य वाप
प्रास्थिक । खारीक ।

+वातपित्तश्लेष्मसनिपाताच्छमनकोपने ॥ ४७
तातात् वातादेः ठण् स्यात् शमने कोपने चार्थे ॥
वातस्य शमन कोपन वा वातिक । पैचिक ।
श्लैष्मिक । सानिपातिक ।

*हेतु सयोगोत्पातौ ॥ ४८ ॥ तातात् हेतु
रित्याभिन्नर्थे ठणादयः स्यु । यो हेतु स चेत्
सयोग उत्पातो वा स्यात् । शतस्य हेतुरीश्वरेण
सयोग शतिक्र, शत्यःसाहस्र । सोमग्रहणस्य हेतरु
त्पात सोमग्रहणिको भूमिकपः । सामागिक इद्रधनु ।

-द्व्यब्रह्मवर्चसाद् याऽस्यपरिमाणाद्वादे
॥ ४९ ॥ स्यसज्ञादिवर्जिताद् व्यचः ब्रह्मवर्चसा-
द्यो भवति । धनस्य हेतु सयोगः उत्पातो
वा धन्य । यशस्यः । आयुष्य । ब्रह्मवर्चस्य ।

अस्यादेरिति किं ? सप्तकः । नवकः । प्राम्थिक
क । आदिक् । आदिमकः ।

पुत्राच्छब्दश्च ॥ ५० ॥ पुत्राच्छो भवति
यद्ब्रु हेतौ सयोगोत्पातरूपेण । पुत्रीय । पुष्प ।

सर्वभूमिपृथिव्या अण् ॥ ५१ ॥ आभ्या
मण् स्यात् । सर्वभूमेर्हेतु सयोगादि सर्व
भौमः । पार्थिवः ।

*ईश ॥ ५२ ॥ ताम्यामीश ईश्वर इत्यस्मि
न्नेवं अण् स्यात् । सर्वभूमेरीश्वर सार्वभौमः ।
पार्थिव ।

*ज्ञात ॥ ५३ ॥ ताम्या ज्ञात इत्यस्मिन्नर्थे
अण् स्यात् । सर्वभूमेर्ज्ञातो विदित सार्वभौमः ।
पार्थिव ।

लोकान् ॥ ५४ ॥ लोकान् ठण् स्यात् ।
लोकम्य ज्ञात लौकिक ।

सर्वात् ॥ ५५ ॥ सर्वपूर्वात् लोकाद्
ठण् म्यात् । सर्वलोकम्य ज्ञात सार्वलौकिक ।

*तदत्रास्मै वा वृद्ध्यायलाभशुक्लोपदा देया
॥ ५६ ॥ तदिति वासमर्थात् अत्रेतीरर्थे अस्मै
इत्यवर्थे वा यथाविहितं त्यो वा भवति । यद्वात
तच्छेद् वृद्ध्यादयो देया स्यु । पचास्मिन् वृद्धि
भाय लाभ शुक्ल उपदा वा दीयते पचक ।
सप्तक । प्राम्थिक । पचास्मै वृद्ध्यादयो देया
पचको देवदत्त । शतिक । शत्य ।

+ इडर्दाट्ठ ॥ ५७ ॥ इडतादद्वांश्च
ठो भवति तदत्रेत्यादौ । पचमिक । पष्टिक ।
भार्दिक ।

भागान् यश्च ॥ ५८ ॥ भागाद् यो भवति
ठश्च तदत्रेत्यादौ । भाग्य । भागिक ।

तद्वरति वहत्यावहति यशादेर्भारात् ॥ ५९ ॥
यशादिभ्य परात् भारात् तदिति इवतात् हर
त्याधर्थेषु ठण् भवति । यशमारं हरति वहति

आवहति वा वाशमारिक । वास्वनामारिक ।
कौटुम्भमारिक । यशादेरिति किं ? भार वहति ।

वस्नद्रव्याट्ठक ॥ ६० ॥ आभ्यां तद्-
रत्यादौ ठौ ल्यो स्तु । वस्निक् । द्रव्यन् ।

*पचत्यण् च द्रोणात् ॥ ६१ ॥ द्रोणात्
पचत्यर्थे अण् स्यात् ठण् च । द्रोण पचति
द्रौणिक । द्रौण ।

*समभवत्यचहरति च ॥ ६२ ॥ इयतात् सम
वति अवहरति पचति चाधे यथाविहितं त्यो
भवति । प्रथमं समवति अचहरति नाश करोति
पचति वा प्राम्थिक । कौडविक । सारीक ।

वाऽऽट्ठकाऽऽचितपात्राद् स्तः ॥ ६३ ॥
आट्ठकादे तत्समवत्यादौ शो वा स्यात् । आ
ट्ठकीन । आट्ठविक । आचितीन । आचितिक ।
पात्रीण । पात्रिक । पात्रीणा । पात्रिकी ।

राट्ठश्च ॥ ६४ ॥ आट्ठकाघनात्
रात् ठ् भवति खद्व वा तत्समवत्यादौ । आ-
ट्ठकीनी । द्व्याट्ठकीना । द्व्याट्ठकी । आ-
चितिकी । द्व्याचितिनीना । द्व्याचिता । द्वि-
पात्रिकी । द्विपात्रीणा । द्विपात्री ।

*शुलजादुप्लौ च ॥ ६५ ॥ कुलिजाताद्
रात् तत्समवत्यादौ उप्लौ न्त ठ् च वा ।
द्विकुलिज । द्विकुलिनिक । द्विकुलिनीन द्विकु-
लिनिक ।

तदस्पाशवस्नभृतिः ॥ ६६ ॥ तदिति
वासमर्थात् अन्येति तार्थे ठणादयः स्युः ।
यद्वात तच्छेत् अशादयो भवति । पचास्याशो
वस्न भृतिर्वा-पचक । शत्य । साहस ।
प्राम्थिक ।

*मान ॥ ६७ ॥ वाताकार्थे ठणादय स्यु
यद् वात तच्छेत् मान स्यात् । प्रथो मानम् य
प्राम्थिको राशि । कौडविक । सारीकतिक ।

*स्ये सचमुनायीतौ ॥ ६८ ॥ श्यिसज्ञकात्
मानवाचकात् घातात् तार्थे णादय स्यु
सघादयश्चेत् भवति । पच परिमाणमस्य सघस्य
सूत्रस्य अर्धातिर्वा—पचक । अष्टक । शतिक ।

खौ ॥ ६९ ॥ श्यिसज्ञकात् स्वार्थे खौ
यथाविहित त्वो भवति । पचैव पचका शकु
नय । सप्तका ब्रह्मवृक्षा ।

*त्रैशचात्वारिंश ॥ ७० ॥ त्रिंशद्चत्वारिं-
शद्भ्या तदस्य मान स्वावित्यस्मिन् विषये ङ्ण
निपात्य । त्रिंशदध्याया परिमाणमेवा त्रैशानि,
चात्वारिंशानि कानिचित् ब्रह्मणानि ।

पचद्दशदश वर्गे वा ॥ ७१ ॥ पचदशतौ
वर्गे ङ्त्व्यातौ निपात्यौ वा । पच परिमाणमस्य
वर्गस्य पचद् पचको वा दशद् दशको वा वर्ग ।

+ङ्स्तोमे ॥ ७२ ॥ श्यिसज्ञकाद् स्तोमेऽभि
धेये ङ्त् स्यात् । पचदश मंत्रा. परिमाणमस्य
स्रोमस्य पचदश स्तोम विंश ।

पक्तिविंशतित्रिंशच्चत्वारिंशत्पंचाशत्
षष्टिसप्तत्यशीतिनवविंशत ॥ ७३ ॥ पत्त्या
दयो निपात्यन्ते मानाविषये । पच पादाः परिमा
णमस्य वर्गस्य पक्ति । पचनष्टिल तिश्व त्य ।
द्वौ दशतौ परिमाणमस्य विंशतिः । द्वेविंन्भाव ।
शतित्श्व त्यः । दशतोर्वा द्वयोर्विन्भावः शतित्श्व
त्य । त्रिंशत्चत्वारिंशत् पचाशदिति त्रिचतु -
पचाना इमारिभश्चात्देशाः शच्च त्यः । त्रयो
दशतः परिमाणमस्य त्रिंशत् । चत्वारो दशतः
चत्वारिंशत् । पच दशतः पचाशत् । षट् दशतः
परिमाणमस्य षष्टि । षपस्तिरपदत्व च । सप्त
दशत सप्ततिः । सप्तनस्ति । अष्टौ दशतः अ
शीति अष्टनोऽशीभावास्तिश्च त्य । नव दशत
नवति । नवनास्तिः । दश दशतः परिमाणमस्य
शत । दशाना शमाव तश्च त्य ।

तदर्हति ॥ ७४ ॥ तदितीप्समर्थात् अ-
र्हतीत्यभिन्नर्थे यथाविहित त्वो भवति । श्वेत-
च्छत्रमर्हति श्वेतच्छत्रिकः । आभिषेचनिकः ।
वास्त्रिकः ।

प्राग्बतप्टञ् ॥ ७५ ॥ वत प्राक् येऽर्थाः
तेषु ङञधिकृतो वेदितव्यः । वक्ष्यति—तुरायणे-
त्यादि—तौरायणिक ।

छेदादेर्नित्यं ॥ ७६ ॥ छेदादेरिबताद्
नित्यमर्हतीत्यर्थे यथाविहित त्वो भवति । छेद
नित्यमर्हति छेदिक । छेदिकी । भेदिक । द्रौहिक ।

वैरंगिकः ॥ ७७ ॥ विरागशब्दाद् ङञ् नि-
पात्यः विरागादेशश्चाविराग नित्यमर्हति वैरंगिकः ।

शीर्षच्छेदाद् यश्च ॥ ७८ ॥ अस्मात्
यो भवति ङञ् च । शीर्षच्छेद नित्यमर्हति शी
र्षच्छेद्य । शीर्षच्छेदिकः चौरः ।

दंडादेः ॥ ७९ ॥ दंडादेरिबताद् यो
भवत्यर्हति । दडमर्हति दड्य । मुसह्य । म-
धुपक्यः । इभ्य ।

पात्राद् घञ्च ॥ ८० ॥ पात्राद् षो भ-
वति यश्चाहति । पात्रिय । पात्र्यः ।

कडगरदक्षिणास्थालीविलाच्छयौ ॥ ८१ ॥
कडगरादे छयौ स्तः तदर्हति । कडगरीयः ।
कडगरीयौ गौः । दक्षिणीयः, दक्षिण्यो गुरुः ।
स्थालीविद्या तडुलाः ।

*यज्ञाद् घः ॥ ८२ ॥ यज्ञाद् घो भवति अ-
र्हति । यज्ञियो देशः ।

*शालीनकौपीनार्त्विजीना ॥ ८३ ॥ एते
राजता निपात्यते । शालाकूपप्रवेशनाभ्या लञ्
द्युत्वं च । शालाप्रवेशनमर्हति शालीनोऽष्टुष्टः ।
कूपप्रवेशनमर्हति कौपीन पाप पायूपस्थ । तदा-
वरणचीरखड च । ऋत्विजमर्हति आर्त्विजीनो
यजमानः । ऋजमर्हतीत्यर्थः ।

गोदानादीनां ब्रह्मचर्ये ॥ ८४ ॥ एभ्य-
स्तातेभ्यः ठञ् भवति ब्रह्मचर्येऽर्थे । गोदानस्य
ब्रह्मचर्यं गोदानिकं । आदित्यवृत्तिकं ।

चंद्रायणं चरति ॥ ८५ ॥ अस्मादिवंतात्
गोदानादेश्च चरत्यर्थे ठञ् स्यात् । चंद्रायणं च-
रति चांद्रायणिकः । गौदानिकः । आदित्यवृत्तिकः ।

देवव्रतादीन् हिन् ॥ ८६ ॥ एभ्य इवन्ते-
भ्यः हिन् स्यात् । देवव्रतं चरति देववृत्ती ।
तिलवृत्ती । अवांतरदीक्षी ।

इवुश्चाष्टाचत्वारिंशत्चातुर्मास्याद् यस्त्वं चा८७ ॥
आभ्यां इवन्ताभ्यां इवुर्भवति हिन् च यकारस्य च
खं । अष्टचत्वारिंशतं चरति अष्टाचत्वारिंशकः ।
अष्टचत्वारिंशी । चातुर्मासिकः । चातुर्मासी

तुरायणपारायणं यजतेऽधीते ॥ ८८ ॥
आभ्यां यजतेऽधीते चार्थे ठञ् स्यात् । तुरायणं
यजं यजते तौरायणिकः । पारायणमधीते पारा-
यणिकः ।

संशयं प्राप्तेऽर्थे ॥ ८९ ॥ संशयाद् प्राप्तेऽर्थे इत्य-
स्मिन्नर्थे ठञ् स्यात् । संशयं प्राप्तेऽर्थे साऽधिकः ।

क्रोशयोजनाच्छतायोजनाचाभिगमार्हः
॥ ९० ॥ क्रोशयोजनाभ्यां परात् शतात् योज-
नाश्च कान्तात् अभिगमार्ह इत्यस्मिन्नर्थे ठञ् स्यात् ।
क्रौशशतादभिगमार्हः । क्रौशशतिको मुनिः ।
यौजनशतिको गुरुः । यौजनिकः साधुः ।

तद् यात्येभ्यः ॥ ९१ ॥ तद्वितीपन्तेभ्यः एभ्य
क्रोशशतादिभ्यो यात्यर्थे ठञ् स्यात् । क्रोशशतं
याति क्रौशशतिकः । यौजनशतिकः । यौजनिकः ।

पथष्ट् ॥ ९२ ॥ पथिन्शब्दाद् स्यात् ।
पंथानं याति पथिकः । द्विपथिकः ।

+ पंथो षो नित्यं ॥ ९३ ॥ पथः नित्यं
यात्यर्थे षो भवति पंथादेश्च । पंथानं नित्यं या-
ति पंथः । पांथा स्त्री । द्विपंथः ।

वारिजंगलस्थलकांताराजगंकृत्तरादिनाऽऽ-
हृते च ॥ ९४ ॥ वार्वादिपूर्वात् पथः मांतात्
आहृते आनीते याति चार्थे ठञ् स्यात् । वारि-
पथेनाहृतः याति वा वारिपथिकः । जांगलपथिकः ।
स्थालपथिकः । कान्तारपथिकः । आजपथिकः ।
शाकुपथिकः । औचरपथिकः ।

स्थलादिनाप्मधुकमारिचं ॥ ९५ ॥ स्थ-
लपूर्वात् पथोऽण् स्यादाहृतेऽर्थे तच्चेदाहृतं मधुक
मरिचं वा यदि स्यात् । स्थलपथेनाहृतं स्थालपथं
मधुकं मरीचं वा ।

+ कालेभ्यः ॥ ९६ ॥ यदितोऽग्नेऽनुक-
मिप्यामः तत्कालवाचिभ्यो भवतीति ज्ञेयं । त-
त्रैवादाहारिप्यामः ।

+ तेन निर्वृत्तः ॥ ९७ ॥ तेनेति भास-
मर्थात् कालात् निर्वृत्तं इत्यस्मिन्नर्थे ठञ् स्यात्
अह्ना निर्वृत्तः आह्निकः प्रासादः । मासिकः ।
आर्द्धमासिकः । सांवत्सरिकः ।

तस्मै भृतोऽधीष्टः ॥ ९८ ॥ तस्मै इत्य-
वंतात् कालात् भृतोऽधीष्ट इति चार्थे ठञ्
स्यात् । मासाय भृतः मूल्येन क्रीतः नियमितः
मासिकः कर्मकरः । मासायाधीष्टः मासिकोऽ-
ध्यापकः । सांवत्सरिकः ।

तं भूतो भावी ॥ ९९ ॥ तमितीवंतात्
भूतो भावीति चार्थे ठञ् स्यात् । मामं भूतो
भावी वा मासिको ब्रीहिः । आर्द्धमासिकः ।
सावत्सरिकः ।

एष्मासाण्यटौ ॥ १०० ॥ अष्मात् प्यटौ
त्यौ स्तः तेन निर्वृत्तादौ । पृष्मिः मासैर्निर्वृत्तः ।
पृष्म्यो भृतोऽधीष्टो एष्मासाण् भूतो भावी वा
पाष्मास्यः । एष्मासिकः ।

+ समायाः खः ॥ १०१ ॥ समायन्तान्
निर्वृत्तादौ खो भवति । समया निर्वृत्तः समये

भूतोधीष्टो वा समा भूतो भावी वा समीन ।

× रात् भूतबले ॥ १०२ ॥ समांतात्
रसात् खो भवति भूतबलेराचायस्य मतेन ।
द्वाभ्यां समाभ्या निर्वृत्तादि द्विसमीन । द्वैसमिक ।

राज्यह सत्रत्सरात् ॥ १०३ ॥ राज्याथं
तात् रात् खो भवति निर्वृत्तादौ भूतबलेर्मतेन ।
द्विरात्रीण । द्वैरात्रिक । त्रिरात्रीण । त्रैरात्रिक ।
द्वयटीन । द्वैयद्विकः । त्रिसवत्सरीण । त्रिसा
वत्सरिकः ।

वर्षादुप् च ॥ १०४ ॥ वर्षांतात् राद्
परस्य ठञ् उप् भवति खश्च भूतबलेर्मतेन नि
र्वृत्तादौ । तेन-पक्षे ठञ् श्रुति । द्विवर्षः ।
द्विवर्षीण । द्विवर्षिक ।

प्राग्निन्युक्भूते ॥ १०५ ॥ वर्षांतात् रात्
प्राग्निन्यथे उप् स्यात् भूते । द्वे वर्षे भूतः द्विवर्ष ।
त्रिवर्षः वारक । प्राग्निनीति किं । द्विवर्ष ।
द्विवर्षिको व्याधिः ।

* मासाद् वयसि य ॥ १०६ ॥ मासांतात्
रात् भूतेऽर्थे यो भवति वयसि गम्यमाने । द्वौ
मासौ भूतो द्विमास्यः । त्रिमास्य । वयसीति
किं । द्वैमासिको व्याधिः ।

• खञ् च ॥ १०७ ॥ मासात् भूतेऽर्थे खञ्
स्यात् । यश्च वयसि । मासीन । मास्य ।

• पण्मासाण्यठण्पायाः ॥ १०८ ॥ अस्माद्
प्यादय स्यु वयसि गम्यमाने । पण्मासान्
भूतः पाण्मास्य । पाण्मासिकः । पण्मास्यः ।

* यज्ञाना दक्षिणा ॥ १०९ ॥ यज्ञवाचिभ्य
स्तातेभ्यो दक्षिणेत्यास्मिन्नर्थे ठञ् स्यात् । अग्नि
धोमस्य दक्षिणा आग्निष्टोमिकी । वाजपेयिकी ।
राजसूयिकी ।

* तत्र देय ११० ॥ तत्रेतीप्समर्थात् यज्ञम
चरात् देयमित्यस्मिन्नर्थे ठञ् स्यात् । अग्निष्टोमे

देय भक्त आग्निष्टोमिक । वाजपेयिक । द्वै
वाजपेयिक ।

* काले कार्यं च भववत् ॥ १११ ॥ कालवा
चक्रादीन्तात् देय कार्यमिति चार्थे भव इव
स्यो भवति । यथा-वर्षासु भव वार्षिक । मा-
सिक । तथा वर्षासु देय कार्यं वा वार्षिक । मा-
सिक । नैशिक । नैश । पुराण । पुरातन ।
व्युष्टादि-वृण् ॥ ११२ ॥ एभ्य इवतेभ्य
वृण् स्यात् । व्युष्टे देय कार्यं वा वैयुष्ट । नित्ये
देय नैत्य । तैथ्ये ।

तेन यथाकथाचहस्ताण्य ॥ ११३ ॥
तेनेति माताभ्यामाभ्या ण्यौ ल्यौ स्त । यथा
कथाच कार्यं देय वा यथाकथाच । हस्त्य ।

जय्यलभ्यकार्यसुकर ॥ ११४ ॥ मा
तात् कालात् जय्याद्यर्थेषु ठञ् स्यात् । मासेन
जय्य लभ्य कार्यं सुकर वा मासिक । आर्द्धमा-
सिक । सावत्सरिक ।

संपादिनि ॥ ११५ ॥ मातात् सपा-
दिनि शोभनेऽर्थे ठञ् स्यात् । कर्णवेष्टकाम्या
सपादि सुस्र कर्णवेष्टकिक । वास्त्रयुगिक शरीर ।

कर्मवेपाद् यः ॥ ११६ ॥ आभ्यां
सपादिन्यर्थे यो भवति । कर्मणा सपादि कर्मण्य
शौर्यं । वेप्या नर्तकी ।

* योगादये प्रभु ॥ ११७ ॥ योगादिभ्यो
ऽवतेभ्य प्रभुरित्यस्मिन्नर्थे ठञ् स्यात् । योगाय
प्रभु यौगिकः । सातापिक । नैसर्गिकः ।
आपवासिकः ।

* योग्यकार्युक्ते ॥ ११८ ॥ योग कर्मन्दा-
ब्दाभ्या य उरुश्च निरात्य । योगाय प्रभु
योग्य । कार्युक् धनु ।

* सोऽस्य तद्वत्प्रसन्नचर्ये ॥ ११९ ॥ स
इति वाममर्थात् अव्यति तार्थे ठञ् स्यात्

तद्वति ब्रह्मचारिणि ब्रह्मचर्ये चार्थे । मासोऽस्य
ब्रह्मचारिणः मासिकः । आर्द्धमासिकः । तथा
मासिकं ब्रह्मचर्यं । सावत्सरिकं ।

समयात् प्राप्तात् ॥ १२० ॥ समयात्
प्राप्तविशिष्टात् ठञ् स्यात् । समयः प्राप्तो
यस्य सामयिकं कार्यं ।

* ऋत्वादिभ्योऽण् ॥ १२१ ॥ एभ्योऽण्
स्यात् । ऋतुः प्राप्तोऽस्य आर्तवं पुष्पं । उपवस्ता-
औपवस्त्रं ।

कालायः ॥ १२२ ॥ कालशब्दात्
प्राप्तोपाधिकात् सोऽस्येत्यस्मिन् विषये यो भवति।
कालः प्राप्तोऽस्य काल्यो मेघः ।

* दीर्घात् ॥ १२३ ॥ कालादीर्घविशिष्टात्
ठञ् स्यात् । दीर्घः कालोऽस्य कालिकमृगं ।

प्रयोजनं ॥ १२४ ॥ वांतात् प्रयोजन-
मित्यस्मिन्नेवं ठञ् स्यात् । अर्हत्पूजा प्रयोज-
नमस्य आर्हत्पूजिकः । जैनमहिकः । आभिषेचनिकः ।

* एकागाराक्षीरे ॥ १२५ ॥ अस्माक्षीरेऽर्थे
ठञ् स्यात् । एकागारं प्रयोजनमस्य एकागा-
रिकः चौरः ।

अर्द्धादिभ्योऽण् ॥ १२६ ॥ एभ्योऽण्
स्यात् । अर्द्धा प्रयोजनमस्य अर्द्धं । चौडं ।

विशाखापाठान्मथदंढे ॥ १२७ ॥ आभ्या-
मण् स्यात् मंथे दंढे चार्थे । विशाखा प्रयोजन-
मस्य वैशाखो मंथः । आपाठो दंढः ।

छोऽनुपानादेः ॥ १२८ ॥ एभ्यश्छो
भवति । अनुपानं प्रयोजनमस्य अनुपानीयं ।
उत्थापनीयं । अनुवादनीयं । अनुभवनीयं ।

+ विशिष्टपूरिपदिहसिमापोऽनास्तादेः १२९
विश्यादेरन्त्यांतात् सपूर्ववदात् छो भवति ।
गृहप्रवेशनं प्रयोजनमस्य गृहप्रवेशनीयं । प्रपाप-
रणीयं । गोपपदनीयं । प्रासादारोणीयं । जै-

नेद्रतमापनीयं ।

÷ स्वर्गस्वस्तिवाचनादिभ्यो योष् ॥ १३० ॥
स्वर्गादिभ्यः स्वास्तिवाचनादिभ्यश्च योषी स्तः ।
स्वर्गः प्रयोजनमस्य स्वर्ग्यै । यशस्यं । आयुष्यं ।
स्वस्तिवाचनं प्रयोजनमस्य स्वस्तिवाचनं । शांति-
वाचनं । पुण्याहवाचनं । ठञ् उप् ।

* आकालिकं ठञ्चाद्यन्ते ॥ १३१ ॥ समान-
कालशब्दात् आद्यन्तोपाधिकात् ठञ् निपात्यः
समानकालस्य च आकाल आदेशः ठञ्च ।
समानकालौ आद्यन्तौ अल्प-आकालिकोऽनध्यायः
आकालिकी, आकालिका वा वियुत् ।

* इषोऽर्हे वत् कृत्ये ॥ १३२ ॥ इवंतादहेऽर्हे
वद् भवति यदहे तच्चेत् कृत्यं क्रिया भवति ।
रानानमर्हति राजवत् वृत्तमस्य राजः । कुली-
नवत् । साधुवत् । कृत्य इति किं ! शतम-
हंति पुत्रः ।

* सुप इवे ॥ १३३ ॥ सुवंतादिवार्थे यद्
भवति कृत्ये । क्षत्रिय इव युध्यते क्षत्रियवत् ।
अभवन् धावति । देवमिव देववत् गुरुं पश्यति ।
साधुना इव साधुवत् पुत्रेणाचरितं पात्रायेव पात्रवद-
पात्राय दत्तं । पर्वतादिव पर्वतवत् कुतुपादवरोहति ।

तत्र ॥ १३४ ॥ तत्रेतीप्समर्थात् इवार्थे वत्
भवति । मथुरायामिव मथुरावत् श्रुप्ते प्रासादः ।
पाटलिपुत्रवत् साकेते परिला ।

तस्य ॥ १३५ ॥ तस्येति तासमर्थात्
इवार्थे वद् भवति । देवदत्तस्य इव देवदत्तवत् ।
राजवत् ।

भावे त्वतस्य ॥ १३६ ॥ तांतात् भावेऽर्थे
त्वतलौ त्वौ स्तः । भवतोऽस्मादाभिधानमत्यसौ
इति भाषः । गोर्भावः गोलं । गोता । शुक्लं ।
शुक्लता । पाचकत्वं । पाचकता । दित्यत्वं ।
दित्यता ।

*आत्वाद्गडुलादेः । १३७ ॥ यद्विन ऊ-
र्ध्वमनुक्रमिष्यामः आत्रक्षणस्त्वशब्दात् त्व तर्ल
अधिकृतौ ज्ञेयौ गडुलादीन् वर्जयित्वा । उत्तरत्रै-
बोदाहरिष्यामः । अगडुलादेरिति किं ? गाडु-
ल्यं । दायाद्यं । कामंडलवं ।

*नञ् पादबुधादेः ॥ १३८ ॥ आत्वात् नञ्
पूर्वात् यसात् बुधाद्यंतवर्जिताद् त्वतलौ स्तः ।
न शुक्लोऽशुक्लः । तस्य भावः अशुक्लत्वं ।
अशुक्लता । अराजत्वं । अराजता । अस्थविरत्वं
अस्थविरता । अहायनत्वं । अहायनता । अ-
बुधादेरिति किं ? न बुधोऽबुधस्तस्य भावः कर्म
वा आबुध्यं । आचतुर्थं । आसंगत्यं । आलव-
प्यं । आरस्यं । आलस्यं ।

÷ पृथ्वादेर्वैमन् ॥ १३९ ॥ पृथ्वादिभ्य
इमन् वा स्यात् तौ च । पृथोर्भावः प्रथिमा ।
पृथुत्वं । पृथुता । पार्थिवं । प्रदिमा । मृदुत्वं ।
मृदुता । भार्दवं । लधिमा । लघुत्वं । लघुता । लाघवं ।

वर्णहृदादिभ्यप्चण च ॥ १४० ॥ व-
र्णवाचिभ्यो हृदादिभ्यश्च टश्च स्यात् इमन्
च वा । शुक्लस्य भावः शौक्ल्यं । शुक्लिमा ।
शुक्लता । शुक्लत्वं । काप्यं । कृष्णिमा । कृ-
ष्णत्वं । कृष्णता । दाड्यं । द्रडिमा । वृद्धत्वं ।
वृद्धता । वाड्यं । व्रडिमा । वृद्धत्वं । वृद्धता ।
पांडित्यं । पांडितिमा । पांडितत्वं । पांडितता ।

*राजपर्यंतगुणोक्तिराजादिभ्यः कृत्ये चा १४१ ॥
राजादिभ्यः पर्यंतभ्यो गुणोक्तिभ्यो राजादिभ्यश्च
कृत्ये कर्मणि भावे च व्यण् स्यात् । सुराज्ञो भावः
कर्म वा सौराज्यं । सुराजत्वं । सुराजता । यौव-
राज्यं । युवराजत्वं । युवराजता । नारपत्यं ।
नरपतित्वं । नरपतिता । आधिपत्यं । अधिपति-
त्वं । अधिपतिता । सैनापत्यं । नाड्यं । जड-
ता । मौख्यं । मूर्खत्वं । मूर्खता । कौशल्यं ।

राज्यं । राजत्वं । राजता । काव्यं । कवित्वं ।
कविता । ब्राह्मण्यं । ब्राह्मणत्वं । ब्राह्मणता ।

*सहायाद्वा ॥ १४२ ॥ सहायाद् व्यण् वा
स्यात् भावादौ । साहाय्यं । सहायत्वं । सहाय-
ता । साहायकं ।

*स्तेयाहृत्यं ॥ १४३ ॥ एतद् द्वयं निपात्यं ।
स्तेनस्य भावः कृत्यं वा स्तेयं । यो नस्त्वं च ।
स्तेनत्वं । स्तेनता । अर्हतो भावः कृत्यं वा आ-
हृत्यं । अर्हतो नुम्व्यणौ च । अर्हत्वं । अर्हता ।

*सखिवणिग्दूताद् यः ॥ १४४ ॥ सख्या-
देर्यो भवति भावादौ । सख्युर्भावः कर्म वा सख्यं ।
सखित्वं । सखिता । वणिज्यं । वणिक्त्वं । वणि-
का । दूत्यं । दूतत्वं । दूतता ।

कपिज्ञातेर्दृञ् ॥ १४५ ॥ आभ्यां दृञ्
स्यात् भावादौ । कापेयं । कपित्वं । कपिता ।
ज्ञातेयं । ज्ञातित्वं । ज्ञातिता ।

वयःप्राणिजातेरञ् ॥ १४६ ॥ वयोवाचि-
भ्यः प्राणिजातेश्चाञ् स्यात् भावादौ । कौमारं ।
कुमारता । कैशोरं । कालभं । वार्करं ।
प्राणिजातेः—आधं । अधत्वं । अधता । गा-
दर्भं । औष्ट्रं । हास्तं ।

हायनांतयुवादेरण् ॥ १४७ ॥ हायनांतात्
युवादेश्चण स्यात् भावादौ । द्वैहायनं । द्विहा-
यनत्वं । द्विहायनता । त्रैहायनं । यौवनं ।
युवत्वं । युवता । स्थाविरं । कौतुकं । कौरालं ।
कौतूहलं ।

*हृदयपुरुपादसे ॥ १४८ ॥ आभ्यां भावे
कृत्ये चाण् स्यात् असे । हार्द्यं । हृदयता । पौ-
रुषं । पुरुषत्वं । पुरुषता । असे इति किं ? सु-
हृदयत्वं । परमपुरुषत्वं ।

*श्रीत्रं ॥ १४९ ॥ श्रीत्रियशब्दादण् निपा-
त्यते यस्त्वं च । श्रीत्रियस्य भावः कृत्यं वा श्रीत्रं ।

श्रोत्रियत्व । श्रोत्रियता ।

ध्यादेरिक्त ॥ १५० ॥ इंगतात् ध्यादेरुण
स्यात् भावादौ । शौच । शुचित्व । शुचिता ।
मौन । मुनित्वं । मुनिता । पाठव । पठुता । प-
डुत्व । पैत्र । पितृत्व । पितृता । ध्यादेरिति किं ।
पाडुत्वं । इक्त इति किं ? पटत्व ।

योढोरूपोत्तमाद् बुञ् ॥ १५१ ॥
योढू रूपोत्तमाद् बुञ् स्यात् भावादौ । रामणी-
यक । रमणीयत्व । रमणीयता । औपाध्यायक ।
उपाध्यायत्वं । आचार्यक । योढू इति किं ? वि-
मानत्व । रूपोत्तमादिति किं ? क्षत्रियत्व । कायत्व ।

द्वंद्वधूर्तादे- ॥ १५२ ॥ द्वद्वात् धूर्तादिभ्यश्च वु-
ञ् स्यात् । कुरुक्षेत्रीणा भाव कृत्य वा कौरुका
शिका । भारतगह्वरिका । श्रेणालवसुपालिका ।
पौरिका । चौरिका । धूर्तत्व । धूर्तता । मानोजक ।

गोत्रचरणात् शृष्टाद्यात्याकारावेतौ ॥ १५३ ॥
गोत्रचरणाच्च वुञ् स्यात् स्थापयर्थेषु भावादौ ।
गार्गिक्या श्लाघते अत्यायुस्ते वा गार्गिकामवेत
वान् । गार्ग्यत्वेन । गार्ग्यतया । वात्तिक्या श्लाघते
अत्यायुस्ते वा वात्तिकामवेतवान् । एव काठिक्या
फालाधिक्या ।

होत्रादिभ्यश्छः ॥ १५४ ॥ एभ्य
ऋत्विग्वाचिभ्यश्छो भवति भावादौ । अच्छावा-
कीयाअच्छावाकत्व।अच्छावाकता। मैत्रावरणीयं ।

ब्रह्मणस्त्वः ॥ १५५ ॥ अस्माद् ऋ-
त्विग्वाचिनम्त्वो भवति भावादौ । ब्रह्मणो भावः
कृत्य वा ब्रह्मत्व ।

+शाकटशाकिनौ क्षेत्रे ॥ १५६ ॥ तातात्
क्षेत्रेऽर्थे शाकटशाकिनौ त्यौ स्त । इक्ष्णा क्षेत्र
इक्षुशाकट, इक्षुशाकिन । मूलशाकटं, मूलशाकिन ।

धान्येभ्यः खञ् ॥ १५७ ॥ धान्यवाचि-
भ्यः खञ् स्यात् । मुद्गाना क्षेत्र मौद्गीन् । कौ-

रत्थान । प्रैयगवीण ।

वृद्धिज्ञालेद्वेञ् ॥ १५८ ॥ आभ्या क्षे-
त्रे इञ् स्यात् । प्रैह्य । ज्ञालेय ।

। यत्रयवरूपपट्टिमाद् य ॥ १५९ ॥
एभ्यो यो भवति क्षेत्रे । यवाना क्षेत्र यव्य ।
यवन्य । पट्टिम्य ।

भ्राशणुमापात् ॥ १६० ॥ आभ्यां यो भवति
वा क्षेत्रे । अणव्य । आणवीन । माप्य । मापीण ।

*तिलोपाभंगात् ॥ १६१ ॥ एभ्यन्तातेभ्यो
यो वा स्यात् क्षेत्रे । तिल्व । तैलीन । उम्य ।
औमीन । भंग्य । मागीन ।

कटोऽलाब्वाश्च रजासि ॥ १६२ ॥ अला-
ब्वाब्दात् तिलादेश्च कटम्यो भवति रजसर्थे ।
अलाब्ना रजः-अलान्कट । तिलकट । उमा-
कट । भंगाकटं ।

गम्येऽन्ताश्वात् खञ् ॥ १६३ ॥ अधात्
एञ् स्यात् अद्वा गम्येऽर्थे । अधस्त्वैकेनाद्वा
गम्यः-आधीनोऽन्ता ।

सर्वचर्मण कृतः खञ् ॥ १६४ ॥ स-
र्वचर्मणस्तातात् खो भवति खञ् च कृत इत्यसि-
न्नर्थे । सर्वचर्मण कृत सर्वचर्मिण ।सर्वचर्मिणः ।

यथामुखसमुखादर्शन ॥ १६५ ॥ आभ्या
ताताभ्या दर्शनमित्यसिन्नर्थे खो भवति । यथा-
मुख दर्शन -यथामुखीन ।समुखस्य दर्शन समुखीनः ।

सर्वादेः पथ्यगर्कर्मपत्रपात्रशरावाद् व्यापी
॥ १६६ ॥ सर्वपूर्वाद् पर्यादेः व्यापी इत्य-
सिन्नर्थे खो भवति । सर्वपथस्य व्यापी सर्वप-
थीनो रथः । सर्वौगीणन्तापः । सर्वकर्मीण पु-
रपः । सर्वपत्रीण सारथिः । सर्वपत्रीणः ओ-
दनः । सर्वशरावीणः सक्तु ।

आपपद् ॥ १६७ ॥ अस्ताचातात् खो
भवति । आपपदं व्यापी आपपदीन पटः ।

परोवरपरपरपुत्रपौत्रमन्वस्ति ॥ १६८ ॥
 परोवरादेरिचितात् खो भवति अन्वस्त्यनुभवत्य
 र्थे । पराश्वावराश्चानुभवति परोवरीण । पराश्च
 परतराश्च परपरीण । पुत्राश्च पौत्राश्च पुत्रपौत्रीणः ।
 * यथाकामानुक्रामात्यतपारावारपारावारा-
 वारपारान् गामी ॥ १६९ ॥ यथाकामादेरि
 चितात् गामीत्यास्मिन्नर्थे खो भवति । यथाकाम
 गामी यथाकामीनः । अनुकामीन । अत्यतीन ।
 पारीण । अवारीण । पारावारीणः । अवारपारीणः ।
 अनुग्वल ॥ १७० ॥ अनुगुशब्दाद् अल-
 गामीत्यास्मिन्नर्थे खो भवति । अनुग्वल गामी
 अनुग्वीनो गोपाल ।
 छोऽभ्यमित्र ॥ १७१ ॥ अभ्यमित्रादिवता
 च्छो भवति । अभ्यमित्रमलगामी अभ्यमित्रिय ।
 * य ॥ १७२ ॥ असाद् यो भवति अलं
 गामिनि । अभ्यमिच्यः ।
 * रवधाध्वान च ॥ १७३ ॥ अध्वनोऽभ्य
 मित्राच्चेवतात् खो भवति यश्च । अध्वानमल
 गामी अध्वनीनः । अध्वन्यः । अभ्यमित्रिण ।
 समां समां विजायते ॥ १७४ ॥ समा
 समा शब्दात् खो भवति विजायतेऽर्थे । समा समा
 विजायते गर्भमादधाति समासमीना गौ ।
 अद्यर्श्वीनाद्यमतीनमासन्न ॥ १७५ ॥
 एतद्द्वय स्वात निपात्य आसन्नमित्यास्मिन्नर्थे ।
 अद्यश्चो वा विजनिष्यते अद्यर्श्वीना गौ । अद्य
 प्रातर्गिना । आसन्नप्रसवा इत्यर्थः ।
 * सर्वान्नीनानुपदीनायानयीनमददद्वा
 नेये ॥ १७६ ॥ सर्वान्नीनादयः स्वाता निपा
 त्यते अददाद्यर्थेषु । सर्वान्नमात्ति सर्वान्नीनो मिक्षु ।
 पदसदृश अनुपद बद्धा अनुपदीना उपानत् ।
 अयानय नेय - अयानयीन शार ।
 * आगवीन ॥ १७७ ॥ आगो- प्रतिदानात्

कमकारिणि खो निपात्यः प्रतिदानस्य ख ।
 आगो प्रतिदान कर्म करोति आगवीनः कर्मकरः ।
 * साप्तपदीन सख्य ॥ १७८ ॥ सप्तपदात्
 खञ् निपात्य सख्यमित्यस्मिन्नर्थे । सप्तभि पदै-
 रवाप्य साप्तपदीन सख्य ।
 गौर्पदीन भूतपूर्वे ॥ १७९ ॥ गोष्ठात् खञ्
 निपात्यते भूतपूर्वेऽर्थे । गोष्ठो भूतपूर्व गौर्पदीनो देश ।
 चरद् ॥ १८० ॥ भूतपूर्वे चर्द् स्यात् ।
 आढ्यो भूतपूर्वः आढ्यचर । ऋषिचर । दर्शनीयचरः ।
 ताया रूप्यश्च ॥ १८१ ॥ तातात् रूप्यो
 भवति चर्द् च । देवदत्तस्य भूतपूर्वो गौ देव-
 दत्तरूप्य । देवदत्तचरः । देवदत्तचरी ।
 * पीलवादे कुणः पाके ॥ १८२ ॥ पीलवा
 दिभ्य पाकेऽर्थे कुणो भवति । पीलवा पाक
 पीलुकुण । कर्कधुकुण । करीरकुणः ।
 * कर्णादिपृक्षान्मूले जाहति ॥ १८३ ॥
 कर्णादेः पक्षाच्च मूलेऽर्थे जा हती त्यौ स्तः । कर्णस्य
 मूल कर्णजाह । मुखजाह । अक्षिजाह । पक्षस्य
 मूल पक्षति ।
 । तृप्रोष्णशक्तादाहुरसहे ॥ १८४ ॥ तृप्रा-
 दराह स्यात् असहेऽर्थे । तृप्रस्यासह तृप्राह ।
 उष्णाहः । शीताहः ।
 + हिमादेः सह ॥ १८५ ॥ हिमाद् सहेऽर्थे
 पृह । स्यात् । हिमस्य सह हिमेह ।
 - वातवलाहूलः ॥ १८६ ॥ आभ्या ऊलो
 भवति । वातस्य सह वातूल । बलस्य सह बललः ।
 वे शालशरुटौ ॥ १८७ ॥ विशब्दात्
 एतौ त्यौ स्तः स्वार्थे । विसृष्टो विशालः, विशकट
 * व्युत्सान्निप्रात् कट ॥ १८८ ॥ एभ्य फटो
 भवति । विसृष्टो - विकटो देशः । उद्गत उत्कटो गध ।
 संगतः सकट पथाः । निगतो निकटो ग्रामः ।
 भगत - मकटोऽर्थः ।

+ कुटारश्चादात् ॥ १८९ ॥ अवात् कुटारो
भवति षट्श्व स्वार्थेऽप्रगत-अवकुटार, अवकट ।
नासिकानते टाटनाटभ्रटाः ॥ १९० ॥
अवात् नासिकायाः टाटादयः स्युः नतेऽर्थे ।
अवनता नासिका यस्य अवटीटः । अवनारः ।
अवभटः ।

। नेर्विडविरिसौ ॥ १९१ ॥ नेर्नासि-
फानतविषये एतौ त्वाँ स्तः । निनत नासिकायाः
निविड । निपिरिस ।

+ केनौ चिरू ॥ १९२ ॥ नेर्नासिकानतेऽर्थे
केनौ स्तः नेश्चिक् चादेश । निनत नासि-
कायाः चिक्, चिकिन ।

× पिटे चिः ॥ १९३ ॥ नेर्नासिकानत-
विषये पिटो भवति नेश्चिरादेशः । चिपिट ।

क्षुल्लकाल्लो वा चुल् ॥ १९४ ॥ क्षुल्लक
शब्दात् स्वार्थे लो वा स्यात् तत्प्रयोगे चुलि-
त्यय च मृतेरादेश । क्षुल्लक । चुल् ।

विलन्नादक्षिण चिल् पिल् च ॥ १९५ ॥
विलन्नाल्लो भवति अक्षिण वाच्ये चिल् पिल्
चुलादेशश्च । विलन्न चक्षु-चिल्ल, पिल्लं, चुल्लं ।

+ उपत्यकाधित्यके ॥ १९६ ॥ उपाधिभ्यां
त्यको निपात्य आसन्ने अधिल्लटे च त्रिषां
इत्यामावश्च । पर्वतमुपासन्नो देशः उपत्यका ।
पर्वतमध्यारूढः अधित्यका ।

× तदस्य सजात तारकादिभ्य इतः
॥ १९७ ॥ तदिति वासमर्थेभ्यः सजातवि-
शिष्टेभ्य तारकादिभ्य अम्येति तार्थे इतस्त्यो
भवति । तारकाः सजाता अस्य तारकित नमः ।
अभ्रितमाकाश । पुष्पिता वल्ली । फलितस्तरु ।
बुभुक्षित । निद्रित ।

गर्भदप्राणिनि ॥ १९८ ॥ गर्भशब्दादितो
भवति अप्राणिनि । गर्भोऽन्य सजातः-गर्भितो

ब्रीहिः । अप्राणिर्निति किं ? गर्भेणो गौः ।

प्रमाणे मात्रट् ॥ १९९ ॥ प्रमाणार्थे मात्रट्
स्यात् । ऊर्, प्रमाणमस्य ऊर्मात्र बल । ज्ञानु-
मानी स्यात् । धनुर्मात्रो भूमिः ।

हस्तिपुरुषादाऽण्य् ॥ २०० ॥ आभ्यामण्य
वा स्यात् । हस्ती प्रमाणमस्य हाभितनमवु ।
हस्तिमात्र, हस्तिद्वयस, हस्तिदम । पाँरप । पुरु-
षद्वयस । पुरुषदग्नी ज्ञया ।

योर्ध्वे द्वयसट् दग्धट् ॥ २०१ ॥ ऊर्ध्वे
प्रमाणे द्वयसट् दग्धटौ त्वाँ वा स्तः । ऊर्ध्व प्रमा-
णमस्य ऊर्ध्वयनं । ऊर्ध्व । ऊर्मात्र तोय ।
ऊर्ध्वयती परित्वा । तद्गती । ऊर्ध्व इति किं ?
रज्जुमारी भूमिः ।

उम्माने ॥ २०२ ॥ मानवाच्चिन्येव प्रमाणे
मात्रडादेरूप भवति । समः प्रमाणमस्य सम ।
दिष्टि । वितस्ति । मान इति किं ? ऊर्मात्र ।

रात् सशये च ॥ २०३ ॥ सशये च राट्
मात्रडादेरूप भवति । द्वौ प्रत्यौ मानमस्य द्विप्रत्ययः ।
द्विशतः । द्वौ समौ मानमस्य द्विममः । द्विवितस्ति ।
मात्रट् ॥ २०४ ॥ माने सशये मात्रट्
स्यात् । कर्षो मानमस्य नर्षमात्र घृत । प्रन्ध-
मात्र धान्य । हस्तमात्र क्षेत्र । पचमात्रा पुरुषा ।

शच्छन्नुर्विशते ॥ २०५ ॥ शदत्तात् श-
नतात् विशतेश्च मात्रट् स्यात् । त्रिशन्मानमेषा
स्यात् त्रिशन्मात्राः । दशमात्रा । विशन्निमात्राः ।

दिन ॥ २०६ ॥ त्रिशदादिभ्यो दिन म्यात् ।
त्रिशदहोरात्रा मानमस्य त्रिणी । त्रिणिनी ।
त्रिशिनो मासा । पंचदशी अर्द्धमासः ।
विशिनो भवनेत्राः ।

घत्विदकिम ॥ २०७ ॥ आभ्या धनु
स्यात् । इद मानमस्य ड्यान् । किमान ।

वैतट्रोप ॥ २०८ ॥ एतदः पतेर्पस्य

घो भवति । एतावान् ।

यचदः ॥ २०९ ॥ आभ्यां घतोर्वो भवति ।
अन्मानस्य यावान् । तावान् ।

किमथ स्येर्दतिश्च ॥ २१० ॥ म्यिसञ्ज्ञकात्
माने वर्तमानात् किमस्ताभ्या च डतिर्भवति घ
तुश्च । का सख्या मानमेया कर्तमि । कियत
इमे । घति । यावत । तति । तावतः ।

अवयवे तयट् ॥ २११ ॥ अवयवे वर्त
मानात् स्येः तयट् स्यात् । चत्वारोऽवयवा अस्य
चतुष्टय समतभद्रस्य । पञ्चतयो यमः । सप्ततयी
नमष्टुतिः । दशतयो धर्म ।

द्वित्रे ख वा ॥ २१२ ॥ द्वित्रिभ्यां परस्य
तयट् आदेस्तकारस्य वा ख स्यात् । द्वौ अव
यवौ अस्य द्वय । द्वितय । त्रयः । त्रितय ।
मोक्षमार्ग ।

द्वादेर्गुणात् मूल्यक्रेये मयट् ॥ २१३ ॥
द्वादेर्गुणवाचकात् भागवाचकात् स्थिसञ्ज्ञात्
मयट् स्यात् द्यादिश्चेत् मूल्ये क्रेये वा वर्तते ।
यवानां द्वौ गुणौ मूल्यमस्योदशितः क्रेयस्य
द्विमय उदशित् । त्रिमय । उदशितो द्वौ गुणौ
क्रेयावेपा द्विमया त्रिमया यवा । द्वादेरिति
किं ? यवानामेको गुणो मूल्यमस्य एकगुण
मुदशित् ।

अस्मिन्नाधिक शतसहस्रे तत्सख्य शति
शदशाताड्ड ॥ २१४ ॥ वातात् शत्याघतात्
स्येरास्मिन्नितीवर्थे शतसहस्रे च डो भवति यद्वात
तचेत् तत्सख्य आधिक स्यात् । विंशतिरधिकम
स्मिन् शते विंश योजनशत । विंश सहस्र ।
त्रिंश शत । चत्वारिंश सहस्र । एकादश । द्वादश
शत सहस्र वा । अधिकमिति किं ? विंशति-
रुत्तास्मिन् शते । शतसहस्रे इति किं ? एकाद-
शाधिका अस्यां त्रिंशति । तत्सख्यमिति किं ?

विंशतिर्दंडा अधिका अस्मिन् योजनशते ।
त्रिंशत् माषा अधिका अस्मिन् कार्पापणसहस्रे ।
इति शब्दार्णवापरनाम्नि जेनेद्रव्याकरणे
शब्दार्णवचन्द्रिकालघुवृत्तौ
तृतीयोऽध्यायः ।

चतुर्थोऽध्यायः ।

प्रथमः पादः ।

तस्य स्थिपूरणे डट् ॥ १ ॥ तस्येति ता
समर्थात् स्थिसख्यावाचिन डट् भवति स्थिपूर
णेऽर्थे । त्रयोदशानां पूरणः त्रयोदशो विमलनाथः ।
चतुर्दशः । पञ्चदश । षोडश । एकादशानां
पूरणी एकादशी । द्वादशी ।

+ नोऽस्ते पट् ॥ २ ॥ नकारातान्मट् स्यात्
अस्ते । पञ्चानां पूरणः पञ्चमः । पञ्चमी । सप्तम ।
सप्तमी । अष्टमः । नवमः । दशमः । अस इति
किं ? एकादश । द्वादशः ।

बहुपूगणसघस्य तिथ्युक् ॥ ३ ॥ एषां
डटि तिथ्युक् स्यात् । बहूनां पूरणं बहुतिथिः ।
बहुतिथी । पूगतिथि । गणतिथि । सघतिथि ।
घतोरिथ्युक् ॥ ४ ॥ घत्वतस्य डटि परतः इयु
गागमो भवति इयतां पूरणः इयतिथि । कियतिथिः ।
यावतिथिः । यावतिथी । तावतिथिः । तावतिथी ।
पट्कृतिकतिपयस्य थ्युक् ॥ ५ ॥ एषा
डटि परे थ्युक् स्यात् । पण्णा पूरणं पणः ।

पष्टी । कतियः । कतिरययः ।

चतुरः ॥ ६ ॥ अम्य शुग् म्यात् ढटि परे ।

चतुर्णां पूरण चतुर्थं । चतुर्णां पूरणी चतुर्थी ।

छयौ चत च ॥ ७ ॥ तन्माच्छयौ त्वां

स्त चकारम्य च स्त । तुरीयः । तुरीया । तुर्यः ।

द्वेस्तीप ॥ ८ ॥ द्विगञ्ज्यायां भवति ।

द्वयोः पूरण द्वितीयः । द्वितीया ।

ध्रेस्तृ च ॥ ९ ॥ त्रिभर्तियो भवति तृद्वित्य च

देश । ध्रुवाणा पूरणः तृतीयः । तृतीया ।

+शनादिमामार्दपासस्रन्मरात्तम् ॥ १० ॥

शनादिभ्यो मामादेश तम् म्यात् । शतम्य

पूरणः शततमः । महसनमः । अयुतनमः ।

मासतमो दिवसः । अर्दमासतम । सवत्सरतम ।

तेरस्यादे ॥ ११ ॥ नित्यतात् अभ्यस-

शापूर्वात् तम् म्यात् । षष्टे पूरणः षष्टितम ।

षष्टितमी । सप्ततितम । अर्शातितमः । नवतितमी ।

अस्यादेरिति किं षड्पष्टः ।

× विंशत्यादेर्वा ॥ १२ ॥ विंशत्यादिभ्य-

तम् वा म्यात् । विंशते पूरणः विंशतितमः ।

विंशतितमी । विंश । एकविंशतितम, षड्विंशः ।

त्रिंशत्तम, त्रिंश । विंशी । त्रिंशी ।

तेन वित्तः चञ्चुचणौ ॥ १३ ॥ तेनेति

सासमर्थात्, विञ्ज इत्यस्मिन्नर्थे चञ्चुचणौ तौ स्तः ।

तर्णेण वित्तः तर्कचणुः । तर्कचणः । व्याकरणचणु ।

व्याकरणचणः । केशचणु । केशचण ।

दटो ग्रथ गृह्ण क ङ् च ॥ १४ ॥ मा-

तात् ढढतात् ग्रथं गृह्णात्यर्थे को भवति, ढडुप्

च नित्य । द्वितीयेन रूपेण गृह्णाति द्विक । त्रि-

कः । चतुष्क ।

ग्रहणे वा ॥ १५ ॥ ढढतात् को भवति मंग-

ग्रहणेऽर्थे ढडुप् च वा । द्वितीयं ग्रहणद्विक, द्विती

यक । त्रिक, तृतीयकं व्याकरणम् ।

सस्याद् गुणात् परिजाने ॥ १६ ॥

सम्यग्वाद् गुणत्राचिन परिजातेऽर्थे सर्वगुण-

संपन्नं को भवति । सम्येन परिजात सम्यकः

शास्त्रिः देशः यत्नो वा ।

पार्श्वेकायः शूलिन्सटांटाजनिक्कानुपग्रन्वेष्टा-

॥ १७ ॥ पार्श्वेकायो निपात्यते अन्वे-

ष्टरि । पार्श्वेनान्वेष्टा पार्श्वकः-को निपात्य । अय-

शुन्नेन आयः शूलिक । दडाजिनेन-दाडाजनिक ।

ट्ण् । अनुपदमन्वेष्टा अनुपदी गवां । इमत्र ।

स्वगिषु सक्त ॥ १८ ॥ स्वागेभ्यः ईव-

तेभ्यः सक्त इत्यस्मिन्नर्थे को भवति । केशेषु

सक्त केशक । दतकः । नम्कः ।

आदरिक्कभाङ्गुनः ॥ १९ ॥ उदराद्गुण

निपात्यते आङ्गुनोऽर्थश्चेत् । उदरे सक्त आदरिक् ।

उदरकोऽप्यः ।

कर्मठो घटने ॥ २० ॥ कर्मन्शब्दात्

ठत्यो निपात्यः इकाभ्रप्रथ घटतेऽर्थे । कर्मणि

घटते कर्मठो ना ।

अश हारी ॥ २१ ॥ अशादिवतात् को

भवति हरिणि । अश हारी-अशक दायद ।

शीतकोष्णकौ कारिणि ॥ २२ ॥ शीतो-

ष्णाम्ना कारिण्यर्थे को निपात्यः । शीत कारी

शीतको जड । ऽष्णाकार्त्तः ऽष्णक शक्तिः ।

तत्रात्रवाद्घृते ॥ २३ ॥ तत्रात् कातात् नवो-

द्घृत अचिरापहनेऽर्थे को भवति । तत्रात्रवा-

द्घृतन्तत्रकः पट ।

कमितर्थन्वम्पेभ ॥ २४ ॥ एभ्य को

भवति कमितरि कामयमानेऽर्थे । अनुकमिता

अनुक । अभीक । अभिकः ।

। तदास्मिन्नत्र प्राये त्रौ ॥ २५ ॥ तदिति

वासमर्थात् अस्मिन्नितीर्थे को भवति त्रौ

यद्वात तच्चेदन्न प्रायविषय स्यात् । त्रिपुटाः प्राये

णाजमस्या तिथौ त्रिपुटिका पौर्णमासी । गुडापू-
पिका । कुसरिका ।

कौलमापीवटकिन्धौ ॥ २६ ॥ कुल्माषवट-
धाम्यां अग्निर्ना निपात्यौ । कुल्माषा प्रायेणा-
जमस्या कौलमापी तिथिः । वटकिन्धी पौर्णमासी ।

ब्राह्मणक्रोधिगणे ॥ २७ ॥ एतौ कांतौ नि-
पात्यौ खौ । ब्राह्मणा आयुधजातिनोऽस्मिन् ब्रा-
ह्मणको देश । उष्णादल्पात्ने । उष्णादग्नेरचिरो
दृष्टता-उष्णिका यवागूः ।

सोऽस्याग्रणी ॥ २८ ॥ स इति वासमर्थात्
अस्मेति तार्थे को भवति यद्वात स चेदग्रणार्थस्यः
स्यात् । देवदत्तोऽग्रणीर्धस्य देवदत्तकः । जिनदत्तकः सप
कालप्रयोजनाद् रोगे ॥ २९ ॥ वातात्
कालवाचिनः प्रयोजनवाचिनश्च रोगेऽर्थे को भवति
सतत कालोऽस्य सततको ज्वरः । द्वितीयदिवस-
कालोऽस्य द्वितीयकः । तृतीयकः । विषपुष्पं प्रयो-
जनमस्य विषपुष्पको रोगः । शीतक । उष्णक ।

शृखलरुः करभे ॥ ३० ॥ शृखलात् को
निपात्य करभेऽर्थे शृखल वधनमस्य शृखलरु करभः ।

उन्मनस्युदुत्तोः ॥ ३१ ॥ उदुत्सुभ्यां उ-
न्मनस्ये को भवति । उद्वत मनोऽस्य उत्क । उ-
रु गत मनोऽस्य उत्सुकः ।

क्षेत्रेऽन्यस्मिन् घो नाशये ॥ ३२ ॥ क्षेत्रा-
दीर्नात् अन्यवितिष्टात् घो भवति नाशयेऽर्थे ।
क्षेत्रेऽन्यस्मिन् नाशय क्षेत्रेणो व्याधिः ।

श्रोत्रियो वा छदोऽध्येता ॥ ३३ ॥ श्रोत्रि-
यो वा निपात्यते छदोऽध्येता चेत् । छद शब्दात्
पः श्रोत्रमावध । छदोऽधीते श्रोत्रिय । छादसः ।

इद्रिय ॥ ३४ ॥ इद्रात् घो निपात्यते । इ-
द्रसात्मनो लिङ्ग, इद्रेण कर्मणा वा सृष्ट इद्रिय ।

श्राद्ध ह्युक्त टोऽनेनाय ॥ ३५ ॥ श्राद्ध
गुह्यनेनाय इत्यभिज्ञर्थे ठो भवति । श्राद्ध भु-

क्तमनेनाय श्राद्धिको विप्रः ।

- इन् ॥ ३६ ॥ श्राद्धं भुक्तमनेनाधार्ये इन्
स्यात् । श्राद्धी ।

+ पूर्वात् ॥ ३७ ॥ वातात् पूर्वाद् इन्
स्यात् । पूर्वमनेन कृत भुक्त पीत वा पूर्वी ।

सादे ॥ ३८ ॥ सादे पूर्वादिन् स्यात् ।
पूर्वं कृतमनेन कृतपूर्वी कट । भुक्तपूर्वी ओदन ।
पीतपूर्वी जल ।

। इष्टादेः ॥ ३९ ॥ इष्टादिभ्य इन् स्यात् ।
इष्टमनेन इष्टी यजे । पूर्ती श्राद्धे । अभीती तर्को
वार्चितो गुरौ । श्रुती पुराणे ।

तदस्यास्त्यस्मिन्निति मनु ॥ ४० ॥

तदिति वासमर्थात् अस्तिविशिष्टात् अस्यास्मिन्
इत्येतयोर्र्थयोर्मनुर्भवति । गावोऽस्य सति गोमा-
न् । घनवान् । वृक्षा अस्मिन् संति वृक्षवान् । इ-
क्षत्रान् इति ररणो विवक्षार्थः । तेन विषयो नियम्यते ।

भूभिर्निदाप्रशसासु नित्ययोगेऽतिशयने ।

ससर्गेऽस्तिविवक्षाया प्रायो मत्वादयो मता ॥

भूमा प्राचुर्ये तन्मिन्-गोमान् । निदाया क-
कुदावर्ती । प्रशसाया-रूपवती कन्या । नित्य-
योग-क्षीरिणो वृक्षाः । अतिशयने-उदरिणी
कन्या । ससर्गे दडी ।

प्राप्यगादातो वा ल ॥ ४१ ॥ प्रा-

प्यगादाकारात्तान्मत्वर्थे लो भवति वा । चूला-
ल । चूलावान् । जघाल । जघावान् । प्राप्य-
गादिति किं ? शिखावान् प्रदीपः । चिकीर्षावान् ।

*रुक्षुद्रजतो ॥ ४२ ॥ रुखाचिभ्यः शुद्र-
जलुवाचिभ्यश्च मत्वर्थे लो वा स्यात् । मूर्छाल ।

मूर्छावान् । विचर्चिकाल । विचर्चिकावान् ।

यूकाल । यूकावान् । मक्षिकाल । मक्षिकावान् ।

सिध्मादे ॥ ४३ ॥ एभ्यो लो वा स्यात् ।
सिध्मान्यस्य सति सिध्मलः । सिध्मवान् । गड-

लः । गडुवान् । मणिलः । मणिवान् ।

• वातदंतवलललाटादूलः ॥ ४४ ॥ एम्यो
ऊलो वा स्यात् । वातूलः । वातवान् । दंतूलः ।
दंतवान् । बद्धलः । बलवान् । ललाटूलः । ललाटवान् ।

वाचो ग्मिन् ॥ ४५ ॥ वाचः ग्मिन्
वा स्यात् । वाग्मी । वाग्वान् ।

*क्षिप्यालाटौ ॥ ४६ ॥ वाचः आल आट
इत्येतौ त्र्यौ स्तः क्षिपि कुत्सायां । वाचालः ।
वाचाटः । यो निस्तारं बहु जल्पति स एव क्षिप्यते ।
+कालाघाटाजटाल्लेलौ ॥ ४७ ॥ एम्यो लेलौ
स्तः क्षिपि । कालालः । कालिलः । घाटालः ।
पाटिलः । जटालः । जटिलः ।

*पिच्छादेः ॥ ४८ ॥ पिच्छादिभ्यो मत्वर्थे
वा लेलौ स्तः । पिच्छलः । पिच्छिलः । पिच्छ-
वान् । फेनलः । फेनिलः । फेनवान् । उरोलः ।
उरसिलः । उरखान् । प्रज्ञालः । प्रज्ञिलः । प्रज्ञावान् ।

*लोमादेः शः ॥ ४९ ॥ एम्यः शो भवति वा ।
लोमान्यस्य संति लोमशः । लोमवान् । रोमशः ।
रोमवान् । हरिशः । हरिमान् ।

*पामादेर्नः ॥ ५० ॥ एम्यो मत्वर्थे नो वा स्या-
त् । पामनः । पामवान् । वामनः । वामवान् ।
श्लेष्मणः । श्लेष्मवान् ।

+दद्रूशाकीपलाख्याः प्रश्न ॥ ५१ ॥ दद्रादेर्नो
वा स्यात् प्रश्न मत्वर्थे । दद्रुणः । दद्रुमान् । शाकि-
नः । शाकीमान् । पलालिनः । पलालीमान् ।

+लक्ष्मणविपुणांगनाः ॥ ५२ ॥ एते शब्दाः
निपात्येते । लक्ष्मीरस्यास्तीति लक्ष्मणः । लक्ष्मीवा-
न् । नत्योऽकारश्चाते निपात्यः । विष्वचो दिवसा
रश्मयो वाऽस्य संति विपुणः आदित्यः । नत्यो
धुलं च । अंगानि कल्याणान्यस्याः संति अंग-
नाः । अंगान्नः । अन्या-अंगवती ।

महाश्रद्धार्चावृत्तेः ॥ ५३ ॥ प्रज्ञादेर्णो वा

स्यात् मत्वर्थे । प्राज्ञः । प्रज्ञावान् । श्राद्धः ।
श्रद्धावान् । आर्चः । अर्चावान् । वार्चः । वृत्तिमान् ।
*ज्योत्स्नादिभ्योऽण् ॥ ५४ ॥ एम्योऽण्
स्याद् वा । ज्योत्स्नाऽस्मिन् अस्ति ज्योत्स्नः ।
पक्षः । ज्योत्स्नावान् । तामिस्रः । तमिस्रावान् ।
वैसर्पो व्याधिः । कौतुपं गृहं ।

सिकताशर्करात् ॥ ५५ ॥ आन्यामण् स्यात्
वा । सैकतः । सिकतावान् । शार्करः । शर्करावान् ।
उशिलौ च देशे ॥ ५६ ॥ सिकताशर्क-
राभ्यां मत्वर्थे देशे उश इल् अण् च वा भवति ।
मतोरुश । तेन चातुरूप्यं । सिकता देशः ।
सिकतिलः । सैकतः । सिकतावान् । शर्करा । शर्क-
रिलः, शार्करः । शर्करावान् ।

घुद्रोर्मः ॥ ५७ ॥ घुद्रुभ्यां मो वा स्यात् । घौर-
स्यास्तीति घुमः । घुमः ।

+मधुकृप्यादिभ्यो रवलौ ॥ ५८ ॥ मध्वादि-
भ्यः कृपादिभ्यश्च मत्वर्थे यथासरस्यं र वलौ त्र्यौ वा
स्तः । मधुरो रसः । ऊपरं क्षेत्रं । मुष्करः पशुः ।
मुषिर् फाष्ठं । खं महत्कंठविवरमस्यास्तीति खरः ।
खवानन्यः । अन्यत्र-मधुमान् । ऊपवान् । मुष्क-
वान् । कृपीवलः । कृपिमान् । रजस्वला स्त्री । रज-
स्वान्-भ्रामः । परिपद्वलः । परिपद्वान् राजा ।

*कांडांडभांडादीरः ॥ ५९ ॥ एम्य ईरो वा
स्यात् । कांडीरः । कांडवान् । आंडीरः । आंडवान् ।
भांडीरः । भांडवान् ।

कच्छ्वा डुरः ॥ ६० ॥ कच्छ्शब्दाद् डुरो
भवति वा । कच्छुरः । कच्छुमान् ।

* दंतादुन्नते ॥ ६१ ॥ दंतादुन्नतेऽर्थे डुरो
भवति । दंता उन्नता अस्य संति दंतुरः । अन्य-
त्र-दंतावान् ।

* मेघारथाद्वेः ॥ ६२ ॥ आभ्यामिरो वा स्या-
त् । मेधिरः । मेघावी । मेघावान् । रधिरः । रधि-

कः । रथी । रथवान् ।

* कृपाहृदयादालुः ॥ ६३ ॥ आभ्यामालुर्वा
स्यात् । कृपालुः । कृपावान् । हृदयालुः । हृदर्या ।
हृदयवान् ।

* केशाद्रः ॥ ६४ ॥ केशान्मत्वर्थे वा वो भवति ।
केशवः । केशिकः । केशी । केशवान् ।

* गांड्यादिभ्यः ॥ ६५ ॥ एभ्यो वो वा स्या-
त् । गांडीवं । गाडिवं । अजगवं धनुः । हिरण्यवः ।
हिरण्यवान् ।

* तमिस्रार्णवोर्जस्वलोर्जस्विन्वत्सलांशलाः
॥ ६६ ॥ एते निपात्यन्ते । तमोऽस्यामस्ति तमिस्रा
रात्रिः । तमसो रः उद्धश्च इत्वं । अर्णोऽस्मिन्न-
स्ति अर्णवः समुद्रः । अर्णसो वः सस्य च खं ।
ऊर्जोऽस्यास्त्यस्मिन् वा ऊर्जस्वलः । ऊर्जस्वी ।
ऊर्जसः अस्वलास्विनौ त्यौ निपात्यौ । वस्तः
खेहोऽस्यास्ति वत्सलः साधुः । अंशो बलमस्या-
स्ति । अंशलः पुत्रः । वस्तांशाम्बां कामवति व-
लस्यो निपात्यः ।

* गोम्यर्च्ये ॥ ६७ ॥ गोशब्दात् मिन् नि-
पात्यतेऽर्च्येऽर्थे । गायोऽस्य संतीति गोमी । गोमा-
नन्यत्र । स्वामीश्वराधिपतीति निर्देशात् स्वैश्व-
र्यमस्यास्तीति मिन्नंतं स्वामीति सिद्धं दीत्वं च
निपात्यते ।

* ओऽभ्रादिभ्यः ॥ ६८ ॥ अभ्रादिभ्यः अत्यो
भवति । अभ्राण्यसिन् संति अभ्रं नमः । अर्शसः ।
उरसः । जटः ।

* हीनात् स्वांगात् ॥ ६९ ॥ स्वांगाद्धीनाद्
अत्यो भवति । खंडः कर्णोऽस्यास्ति कर्णः ।
छिन्ना नासिका अस्यास्ति नासिकः । खंजः
पादोऽस्यास्तीति पादः । हीनादिति किंःकर्णवान् ।

+ शृंगादारकः ॥ ७० ॥ शृंगादारको वा
स्यात् । शृंगारकः । शृंगवान् । शृंगी ।

+ फलवर्हाचिनः ॥ ७१ ॥ आभ्यां शृंगाच्च
इनो वा स्यात् । फलिनः । फलवान् । बर्हिणः ।
बर्हवान् । शृंगिणः ।

* मलार्दमसश्च ॥ ७२ ॥ मलार्दमसो भवति
इनश्च वा । मलीमसः । मलिनः । मलवान् ।

× पवमरुतस्तः ॥ ७३ ॥ आभ्यां तो वा
स्यात् । पर्वतः पर्ववान् । मरुतः । मरुत्वान् ।

* मायामयामेधास्तकृतपोऽसो विन् ॥ ७४ ॥
मायादेरसंताच्च विन्वा स्यात् । मायवी । माया-
वान् । आमयावी । आमयावान् । मेधावी ।
सग्धी । तपस्वी । यशस्वी । तेजस्वी । वर्चस्वी ।

* नौशिखादिभ्यां ठेनौ ॥ ७५ ॥ नावादिभ्यः
शिखादिभ्यश्च ठेनौ वा स्तः । नाविकः । नौमान् ।
कुमारिकः । कुमारीवान् । इन्-शिखी । शिखा-
वान् । माली । मालावान् । मेखली । मेखलावान् ।
संज्ञी । संज्ञवान् ।

* अतोऽनेकाचः ॥ ७६ ॥ अकारांतादनेकाचः
ठेनौ वा स्तः । दंडिकः । दंडी । दंडवान् । छत्रिकः ।
छत्री । छत्रवान् । अनेकाच इति किंःखवान् । खवान् ।
ब्रीह्यादिभ्यः ॥ ७७ ॥ एभ्यः ठेनौ वा स्तः ।
ब्रीहिकः । ब्रीही । ब्रीहिमान् । मायिकः । मायी ।
मायावान् । मायावी ।

+ अशिरसोऽशीर्षश्च ॥ ७८ ॥ अशिरसः
ठेनौ वा स्तः । अशीर्षदेशश्च । अशीर्षिकः ।
अशीर्षी । अशीर्षवान् ।

+ भावेऽर्थार्थात् ॥ ७९ ॥ भावे वर्तमाना-
दर्थादर्थार्थात् तौ स्तः । अर्थनमर्थः । सोऽस्यास्ति
अर्थिकः । अर्थी । प्रत्यर्थिकः । प्रत्यर्थी ।

* तुंदादिर्वाहेरिलश्च ॥ ८० ॥ तुंदादेर्वाहि-
वाचिनश्च इलो भवति तौ च । तुंदिलः । तुंदिकः ।
तुंदी । तुंदवान् । उदरिलः । उदरिकः । उदरी ।
ब्रीहि-शालिकः । शालिकः । शालिमान् । कल-

मिलः । कलमिदः । कलमी ।

*स्वांगाद्विवृद्धौ ॥ ८१ ॥ खोगाद् विवृद्धौ
विशिष्टात् इलो भवतिर्त्ता च वा । विवृद्धो महती
कर्णो अस्य स्त कर्णिकः । कर्णिल । कर्णी ।
कर्णवान् । ओष्ठिलः । ओष्ठिकः । ओष्ठीत्यादि ।

*हिमादिभ्यो य ॥ ८२ ॥ एभ्यो चो वा
भवति । हिम्यः । हिमवान्-गिरि । गुण्यः ।
गुणवान् ।

*रूपाच्छस्ताहते ॥ ८३ ॥ रूपाद् यो वा
भवति शस्ते आहते चार्थे । प्रशस्तरूपमस्यास्ति
रूप्यो गौ । आहत रूप्यमस्यास्ति रूप्यः
कार्पापणः । रूपवानन्यत्र ।

गोपूर्वाद् इत् नित्य ॥ ८४ ॥ गोपूर्वात्
शब्दात् नित्य ठञ् स्यात्।गौशतिकः।गौलक्षिक ।

निष्काच्छतसहस्रात् ॥ ८५ ॥ निष्क-
पूर्वात् शतादेष्टञ् स्यात् । नैष्कशतिकः । नैष्क
सहस्रिकः । निष्कादिति किं शती । सहस्री ।

*एकादेर्यात् ॥ ८६ ॥ एकपूर्वाद् यसात्
ठञ् भवति नित्य । एको गौः-एकगवः ।
सोऽस्यास्ति-एकगविक । एकशतिकः ।

। सर्वादेरिन् ॥ ८७ ॥ सर्वपूर्वाद् यसात्
इन् स्यात् । सर्वधनी । सर्वकेशी ।

*द्वद्वरुग्गर्हात् प्राणिन्यस्वांगात् ॥ ८८ ॥
द्वद्वाद् रुवाचकात् गर्हाच्च स्वागात् इन् स्यात्
प्राणिनि गम्यमाने । कटककेयूरिणी । शखनू-
पुरिणी । रुजः-कुष्टी । किलाशी । गर्हात्-ककु-
दावर्ती । काफतालुंकी । प्राणिनीति किं पुष्प-
फलवान् धृक्ष । अस्वागादिति किं स्तनकेशवती ।

*वातातीसारपिशाचात् कुक् च ॥ ८९ ॥
वातादेरिन् स्यात् कुक् चागम । वातर्का ।
अतीसारकी । पिशाचकी ।

ढटो वयसि ॥ ९० ॥ ङडतादिन् स्यात्

वयसि गम्यमाने । पचमोऽभ्यान्ति भास सवत्सरो
वा पचमी उष्टः । नवमी । दशमी ।

सुरादे ॥ ९१ ॥ सुरादिभ्य मत्वर्थे
नित्यमिन् स्यात् । सुखी । दुःखी । कृच्छ्री ।

मालात् क्षेपे ॥ ९२ ॥ मालाशब्दादिन् स्यात्
क्षेपे । माली ।

धर्मशीलवर्णात् ॥ ९३ ॥ धर्माध-
तादिन् स्यात् । तपन्विना धर्म तपन्विधर्मः ।
सोऽस्यास्तीति तपस्विधर्मी । तपन्विशीली । क्षत्रि-
यधर्मी । क्षत्रियशीली । ब्राह्मणवर्णी । शूद्रवर्णी ।

। बाहुरोर्वलात् ॥ ९४ ॥ बाहुरुभ्या परात्
चलान्मत्वर्थे इन् स्यात् । बाहुवली । ऊरुवली ।

पुष्करादेशे ॥ ९५ ॥ पुष्करादिभ्य इन्
स्यात् देशेऽर्थे । पुष्कराण्यस्मिन् सति पुष्करिणी
देशः । पथिनी । उत्पलिनी । देश इति किं
पुष्करवान् हन्ती ।

मन्मात् खौ ॥ ९६ ॥ मन्मात् माताच्च इन्
भवति खौ।दामिनी।वर्मिणी।भाभिनी । कामिनी ।

*हस्तदत्तरुजाजातौ ॥ ९७ ॥ हस्तादेरिन्
स्यात् जातौ । हस्ती । दती । फरी । जाताविति
किं हस्तवान् ।

*वर्णी ब्रह्मचारी ॥ ९८ ॥ वर्णशब्दात्
मत्वर्थे इन् निपात्यते ब्रह्मचारी चेदभिधेयो भवति ।
वर्णे ब्रह्मचर्यमस्यास्ति वर्णी ब्रह्मचारी ।

तुडित्विबलेर्भ ॥ ९९ ॥ एभ्यो भो
भवति । तुडिभ । वटिभः । बलिभः ।

शभ्या ॥ १०० ॥ आभ्या भो भवति ।
कभ । शभ ।

। वयस्तिवृताः ॥ १०१ ॥ ताभ्या वादयो
भवति । कवः । शवः । कय । शय । कंतिः ।
शति । कतुः । शतुः । कंतः । शतः ।

+ ऊर्णाहृद्यभ्यश्च युस् ॥ १०२ ॥ एभ्य-

स्ताभ्या च युग्मं भवति । ऊर्णायुः । अहंयुः ।
शुभयुः । कंयुः । शंयुः ।

सूक्तसाम्नोश्छः ॥ १०३ ॥ सूक्ते सामनि
चाभिधेये मृदो मत्वर्थे छो भवति । अच्छावाक्
शब्दोऽस्मिन्नस्ति अच्छावाकीयं । मैत्रावरुणीयं
सूक्तं । यज्ञीयं । वारतंतवीयं साम ।

वोष् चाध्यायानुवाके ॥ १०४ ॥ अध्या-
येऽनुवाके चाभिधेये मृदो मत्वर्थे छो भवति
तस्य चोष्वा । गर्दभाडशब्दोऽस्मिन्नाध्यायेऽनुवाके
वा गर्दभाडीयः, गर्दभाडः—अध्यायोऽनुवाको
वा । कूर्चमुखीयः । कूर्चमुखः । उच्छिष्टीयः ।
उच्छिष्टः ।

विमुक्तादेरुष् ॥ १०५ ॥ विमुक्तादिभ्योऽण्
स्यात् अध्यायादावभिधेये । विमुक्तशब्दोऽस्मि-
न्नस्ति वैमुक्तः । दैवासुरः । राक्षोसुरः ।

घोपदादेवुन् ॥ १०६ ॥ अस्माद् वुन्
स्यात् अध्यायादौ । घोपदशब्दोऽस्मिन्नस्ति
घोपदकः । इपत्वकः ।

धनहिरण्ये कामे ॥ १०७ ॥ आभ्या-
मीबंताभ्या कामेऽर्थे वुन् स्यात् । धने कामः
धनकः । हिरण्यकः ।

* किंस्त्रिवहोरद्वयादिवैपुल्यात् ॥ १०८ ॥
किमः क्षिसेभ्यो द्यादिवर्जतेभ्यः बहुशब्दा-
च्चावैपुल्यवाचिनः “ते सुपः” इत्यतः प्राक् वक्ष्य-
माणास्त्याः भवंति इत्येषोऽधिकारो ज्ञेयः । तत्रै-
वोदाहरिष्यामः । अद्वयादिग्रहणं किं ? द्वाभ्यां ।
द्वयोः । त्वत् । मत् । भवतः । बहोः । स्यात् ।

इदम इश ॥ १०९ ॥ इदम इश भवति
तसादौ । अस्मात् । इतः । इह ।

एतेतौ थोः ॥ ११० ॥ इदमः एत
इत इत्येतौ आदेशौ स्तः रेफादौ थकारादौ च
परतः । एतर्हि । इत्थं ।

एतदः ॥ १११ ॥ एतदस्तौ स्तः रफ-
थकरादौ परतः । एतास्मिन्ननघतने काले एत-
र्हि । इत्थं ।

अश ॥ ११२ ॥ एतदोऽश भवति
तसादौ । एतस्माद् अतः । एतस्मिन् अत्र ।

कायास्तम् ॥ ११३ ॥ किमादेः कांतात्
तम् भवति । कस्मात्—कुतः । सर्वतः । विश्वतः ।
बहुभ्यो—बहुतः ।

तसेः ॥ ११४ ॥ परस्य किमादिभ्यः
आद्यादिभ्यस्तसीत्येवमादिना विहितस्य तसे-
स्तम् भवति । कुतः आगतः । ततः आगतः ।

* पर्यभेः सर्वोभये ॥ ११५ ॥ पर्यभिभ्यां
सर्वोभयेऽर्थे तम् भवति । परितः । अभितः

ईप्स्त्रः ॥ ११६ ॥ ईबंतात् त्रो भवति
सर्वस्मिन्—सर्वत्र । तत्र । यत्र । बहुत्र ।

* किमोऽश्व ॥ ११७ ॥ किमः अश भवति
त्रश्च । कस्मिन्—क, कुत्र ।

इदमो इः ॥ ११८ ॥ इदमः हो भवति ।
अस्मिन्—इह ।

* भवत्वायुष्मदीर्घायुर्देवानां प्रियैकार्थाच्च-
॥ ११९ ॥ भवत्वादिसमानाधिकरणात् किमादेः
त्रो भवति तश्च । को भवान् । कुत्र भवान् ।
कुतो भवान् । यो भवान्—यत्र भवान् । यतो
भवान् । स भवान् । ततो भवान् । ततो भवंतौ ।
ततो भवंतः । तं भवंतं—तत्र भवंतं । ततो भवंतं ।
तौ भवंतौ । तत्र भवंतौ । ततो भवंतौ । तान्
भवतः । तत्र भवतः । ततो भवतः । एवं सर्व-
त्र । स आयुष्मान् । तत्र आयुष्मान् । तत आयु-
ष्मान् । स दीर्घायुः । तत्र दीर्घायुः । ततो दीर्घायुः ।
स देवानां प्रियः । तत्र देवानां प्रियः । ततो देवा-
नां प्रियः । चशब्दादन्यत्रापि अनेन गतः इतो गतः ।
* कालेऽनघतनेर्हिः ॥ १२० ॥ किमादेरनघतने

काले हित्यो भवति । कालिन्ननद्याने काले
कहिं । यन्मिन्ननयने काले यहिं । तहिं ।
अनद्यतन इति किं ? कस्मिन् काले कदा ।

* उदम ॥ १२१ ॥ इदमः हिंभवति । अ-
स्मिन् काले एतहिं ।

* अधुना ॥ १२२ ॥ इदमोऽधुना त्यो भवति ।
अस्मिन् काले अधुना ।

* दानीं ॥ १२३ ॥ तस्मादानीं भवति ।
अस्मिन् काले इदानीं ।

* तदः ॥ १२४ ॥ तदः दानीं भवति ।
तस्मिन् काले तदानीं ।

* यत्किंतत्सर्कान्याद्वा ॥ १२५ ॥ यदादे
र्दात्यो भवति । यस्मिन् काले—यदा । कदा ।
तदा । सर्वदा । एतदा । अन्यदा ।

* सदासत्रः ॥ १२६ ॥ सदा सद्यस् इत्येतौ
शब्दौ निपात्यौ । सर्वशब्दादानिपात्यः । सभा
वश्च । सर्वस्मिन् काले सदा । समानात् वस्य ।
समावश्च । समाने काले अहनि वा सद्य ।

* पूर्वान्यान्यतरेतरापरधरोत्तरेभ्योऽह्येषु
॥ १२७ ॥ एभ्य अहनि वर्तमानेभ्यः एभ्यु
भवति अस्मिन्नहनि । पूर्वेषु । अन्येषु ।
अन्यतरेषुः । इतरेषुः । अपरेषुः । अधरेषु ।
उत्तरेषु ।

* द्युश्चोभयात् ॥ १२८ ॥ उभयाद् द्युस्
भवति ऐशुश्च । उभयस्मिन्नहनि उभयद्यु , उभयेद्युः

* परेष्वि ॥ १२९ ॥ परशब्दात् एष्वि
त्यो निपात्यः । परस्मिन्नहनि परेष्वि ।

* परुत्परार्येपमोऽन्द्रे ॥ १३० ॥ एते नि-
पात्येतेऽन्द्रे चर्षे गम्यमाने । पूर्वशब्दादुत्स्यः
परादेशश्च पूर्वस्मिन् सवत्सरे परुत् । पूर्वतर शब्दाद्
आरित्य परभावश्च । पूर्वतरे सवत्सरे परारि ।
इदम समसज्ञ इशादेशश्च । अस्मिन् सवत्सरे एपम ।

* प्रकारे , या ॥ १३१ ॥ सामान्यापे-
क्षितोपानदेशः प्रकारः । किंवादिभ्यः प्रकारेऽर्थे
या भवति । सर्वेण प्रकारेण सर्वथा । यथा । तथा ।

* कथमित्य ॥ १३२ ॥ किमिदमेतद्भ्यः
यम् निपात्यते । केन प्रकारेण—कथ । अनेन
एतेन वा प्रकारेण—इत्य ।

* ते सुपः ॥ १३३ ॥ ते प्रागुक्ता तसादयः
सुप्सञ्ज्ञका भवति । तथा चैवोदाहृत ।

* दिग्भ्यो वाकेभ्योऽस्तात् दिग्देशकाले
॥ १३४ ॥ दिग्शब्देभ्यो वाकेवंतेभ्यो दिशि
देशे काले च वर्तमानेभ्योऽस्तात् भवति । पूर्वा
दिग् रमणीया, पूर्वा देशः कालो वा रमणीयः ।
पुरस्ताद् रमणीयं । पूर्वस्थाः दिश पूर्वस्थादे-
शात् कालाद्वा आगत । पुरस्तादागत ।
पूर्वस्था दिशि पूर्वस्मिन् देशे काले वा वसति
पुरस्ताद् वसति । एवमथस्ताद् रमणीयमि-
त्यादि । वाकेभ्य इति किं ? पूर्वं देश गत ।
दिग्देशकाल इति किं ? पूर्वस्मिन् गिरो वसति ।

* पराचरात् स्तात् ॥ १३५ ॥ आभ्या वाके
वताभ्या दिग्देशकालेषु वर्तमानाभ्यां स्ताद्
भवति । परा दिग् रमणीया । परे देश कालो
वा रमणीय —परस्ताद् रमणीय । परस्तादागत ।
परस्ताद् वसति । अवरस्ताद् रमणीय । अवर
स्तादागत । अवरस्ताद् वसति ।

* दक्षिणोत्तराच्चात् ॥ १३६ ॥ आभ्यां
ताभ्या च वाकेवताभ्या दिग्देशकालेषु वर्तमा
नाभ्या अतम् भवति । दक्षिणतो रमणीय ।
दक्षिणत आगत । दक्षिणतो वसति । उत्तरतो
रमणीय । उत्तरत आगतः । उत्तरतो वसति ।
परातो रमणीय । अवरतो रमणीयमित्यादि ।

* अधराच्चात् ॥ १३७ ॥ अस्मात् ताभ्या
च आद् भवति दिगादौ । अधराद् रमणीय ।

अधरादागतः । अधराद् वसति । दक्षिणाद् रमणीयं । उत्तराद् रमणीयमित्यादि ।

* पश्चोऽपरस्य दिगादेश्चाति ॥ १३८ ॥
केवलस्यापरशब्दस्य दिग्पूर्वस्य च पश्चादेशो भवति आतित्ये परे । अपरा दिग् देशः कालो वा रमणीयं पश्चात्, पश्चादागतः । पश्चाद् वसति । दिगादेः—दक्षिणाऽपरा दिग् देशः कालो वा रमणीयः दक्षिणपश्चाद् रमणीयं । उत्तरपश्चाद् रमणीयमित्यादि ।

* वार्धे धौ ॥ १३९ ॥ केवलस्यापरशब्दस्य दिगादेश्च पश्चो वा भवति अर्धे धौ परतः । अपरमर्द्ध—पश्चार्द्धं । अपरार्द्धं । दक्षिणापरस्यार्द्धं—दक्षिणपश्चार्द्धं । दक्षिणापरार्द्धं ।

* उपर्युपरिष्ठात् ॥ १४० ॥ एतौ निपात्यौ । ऊर्ध्वशब्दाद् रिरिष्टातौ त्यौ उपादेशश्च । ऊर्ध्वा दिग् रमणीया—उपरि रमणीयं । उपरिष्ठाद् रमणीयं । उपर्यागतः । उपरिष्ठादागतः । उपरि वसति । उपरिष्ठात् वसति ।

* वैनोऽदूरेऽकायाः ॥ १४१ ॥ दिक्छब्दात् अदूरे दिगादौ वर्तमानात् कांतवर्जितात् एतो वा भवति । अस्मात्पूर्वा दिग्दूरा रमणीया पूर्वणास्य रमणीयं । पूर्वणास्य वसति । एवं—अपरेण, दक्षिणेन, उत्तरेण । अदूर इति किं ? हिमवतो दक्षिणाद् वसति । अकाया इति किं ? दक्षिणादागतः ।

* अंचेहृप् ॥ १४२ ॥ अंचेत्येतात् प्राग्-दिग्छब्दात् वाकेवतात् दिगादौ वर्तमानात् विहितस्यास्तातः एनस्य वा उप् भवति । प्राची दिग् दूराऽदूरा वा रमणीया—प्राग्-रमणीयं । प्रागागतः । प्राग् वसति । एवं—प्रत्यग् । अपाक् । उदक् ।

* दक्षिणाद् वाऽः ॥ १४३ ॥ दक्षिणाद् का-

वर्जितात् दिगादौ वर्तमानात् आस्यो वा भवति । दक्षिणा रमणीयं । दक्षिणाद् रमणीयमित्यादि ।

* आऽऽही दूरे ॥ १४४ ॥ दक्षिणादकातात् दूरेऽर्थे आऽऽही इत्येतौ त्यौ स्तः दिगादौ । दक्षिणा रमणीयं, दक्षिणाहि रमणीयं । दक्षिणा वसति, दक्षिणाहि वसति । दूरे इति किं ? दक्षिणतः । दक्षिणाद् ।

* उत्तराद् वा ॥ १४५ ॥ उत्तरादकाताद् आऽऽही वा स्तः । उत्तरा रमणीयं । उत्तराहि रमणीयं । उत्तरा वसति । उत्तराहि वसति । उत्तरतः । उत्तरात् ।

* पूर्वाधरावरणां पुरध्वोऽसि ॥ १४६ ॥ पूर्वादीनां पुरादयो भवत्यसि परतः दिगादौ । पुरो रमणीयं । पुर आगतः । पुरो वसति । अधो रमणीयं । अधः आगतः । अधो वसति । अवो रमणीयं । अवः आगतः । अवो वसति ।

* अस्ताति ॥ १४७ ॥ तेषां पूर्वादीनां पुरादयो भवंत्यस्ताति परतः । पुरस्तात् रमणीयं पुरस्तादागतः । पुरस्ताद् वसति । एवं—अर्ध-स्तात् । अवस्तात् ।

* स्येर्विधार्थे धा ॥ १४८ ॥ स्यिसंज्ञकात् विधार्थे धा स्यात् । एकेन प्रकारेण—एकधा । द्विधा । त्रिधा । चतुर्धा । बहुधा मुंक्ते ।

* विचाले च ॥ १४९ ॥ विचाले द्रव्यस्य संख्यांतरापदानेऽर्थे स्येर्धा स्यात् । एको राशिर्द्वौ क्रियते—द्विधा क्रियते । त्रिधा । अनेकमेकं कुरु एकधा कुरु ।

* वैकाद् ध्यमुञ् ॥ १५० ॥ एकाद्वा ध्यमुञ् भवति विधार्थे विचाले च । एकेन प्रकारेण—एक-ध्वं । एकधा मुंक्ते । अनेकमेकं करोति—एकध्वं, एकधा करोति ।

* द्वित्रैर्धमुञ् ॥ १५१ ॥ आभ्यां धमुञ् स्यात्

वा विधार्थादौ । द्वैधं । त्रैधं । द्विधा । त्रिधा ।

*एधात् ॥ १५२ ॥ ताभ्यां एधात् भवति विधार्थादौ । द्वेधा । त्रेधा ।

*तद्धति घण् ॥ १५३ ॥ द्वित्रिभ्यां तद्धति प्रकारवति विचालवति चाथे घण् स्यात् । द्वौ प्रकारौ द्वौ भागौ वा एपां-द्वैवानि । त्रैवानि ।

*याप्ये पाशः ॥ १५४ ॥ याप्ये कुत्स्येऽर्थे मृदः पाशो भवति । याप्यो वैधाकरणः—वैधाकरणपाशः । तार्किकपाशः ।

*वांशेऽष्टमाब्जः ॥ १५५ ॥ अष्टमशब्दादेशे भागे वर्तमानात् स्वार्थे जस्यो वा भवति । अष्टम एव—आष्टमो भागः । अष्टमः ।

*पट्यात् ॥ १५६ ॥ पट्यादेशे वर्तमानात् स्वार्थे जो वा भवति । पाष्टः । पष्टः ।

*कश्च माने ॥ १५७ ॥ पष्टान्मानेऽर्थे वर्तमानात् को भवति अश्च वा । पष्ट एव पष्टकः । पाष्टः । पष्टः ।

*एकादाकिंथासहाये ॥ १५८ ॥ एकशब्दाद् आकिन् भवत्यसहाये कश्च वा । एरु एव एकाकी । एककः । एकः ।

*तिलात् पिंजपेजौ निष्फले ॥ १५९ ॥ तिलाद् निष्फलेऽर्थे पिंजपेजौ, त्र्यौ, स्तः । निष्फल-स्तिलः—तिलपिंजः । तिलपेजः ।

*तमः प्रकृष्टे मिदश्च ॥ १६० ॥ मिदंता-न्मृदश्च प्रकृष्टेऽर्थे तमो भवति । सर्वे इमे पचति अयमेपा प्रकृष्ट पचति पचतितमां । जल्पतितमां । मृदः—सर्वे इमे आढ्या अयमेपा प्रकृष्टः आढ्यः आढ्यतमः । सुकुमारतमः ।

*द्वित्रिभज्ये तरः ॥ १६१ ॥ द्वित्र्ये विभज्ये च पृथक् ऋतव्ये सति प्रकृष्टे तरो भवति । द्वाविमौ पचतः—अयमनयोः प्रकृष्ट पचति—पचतितरां । पठतितरां । पटुतरः । पाठकतरः । विभज्ये—सा-

कान्यकेभ्यः पाटलिपुत्रकाः पचतितरां । पठति-तरा । आढ्यतरा । अभिरूपतराः ।

*तौ झः ॥ १६२ ॥ तौ तकारादौ त्र्यौ तमतरौ शसजौ स्तः । कुमारितमा । कुमारितरा ।

*गुणांगाद्वेष्टेयम् ॥ १६३ ॥ गुणागमप्रधानं यम्य तस्मात्तरयोः तमतरयोः इष्टेयम् वा स्तः । पटिष्ठः । पटुतमः । पटीयान् । पटुतरः ।

*प्रशस्यस्य श्रः ॥ १६४ ॥ प्रशस्यशब्दस्य श्रो भवति तयोः परतः । सर्वेषामय प्रशस्यः—श्रेष्ठः । अयमनयोरस्माद्वा प्रशस्यः—श्रेयान् ।

*ज्यः ॥ १६५ ॥ तस्य ज्यादेशो भवति तयोः परतः । ज्येष्ठः । ज्यायान् ।

—वृद्धस्य ॥ १६६ ॥ वृद्धशब्दस्य ज्यो भवति तयोः परतः । सर्वेषामनयोरस्माद्वाऽयं वृद्धः ज्येष्ठः । ज्यायान् ।

वादांतिकस्य साधनेदं ॥ १६७ ॥ वादा-तिकयोः साध नेदावादेशौ स्त तयोः परतः । सर्वेषामय वाड जल्पति—साधिष्ठ । साधीयः । इदमेपामनयोरस्माद्वातिक—नेदिष्ठ । नेदीयः ।

युवाल्पस्य कन् वा ॥ १६८ ॥ युवाल्पयोः कन् वा भवति तयोः परतः । सर्वेषामयं प्रकृष्टो युवा—कलिष्ठः । यत्किष्ठः । अयमनयोरस्माद्वा प्रकृष्टो युवा—कनीयान् । यवीयान् । अल्पिष्ठः । अल्पीयान् ।

विन्मनोरु ॥ १६९ ॥ एतयोरुभवाति तयोः परतः । सर्वेषा सन्वीणामय प्रकृष्टः सूवी—सूजिष्ठः । अयमनयोरस्माद्वा सूजीयान् । अयमेपा त्वगतां प्रकृष्टः—त्वचिष्ठः । त्वचीयान् ।

प्रशस्ते रूपः ॥ १७० ॥ मिदंतान्मृदश्च प्रशस्तेऽर्थे रूपो भाति। प्रशस्य पचति—पचतिरूपं । वैधाकरणरूपः । पठितरुणः ।

* आसिद्धे द्वादेशदेश्यदेशीयकल्पाः ॥ १७१ ॥
 इषदसिद्धं—आसिद्धं । तस्मिन्नर्थे श्रायंतवर्जिताद्
 देश्यादयो भवन्ति । आसिद्धं ईषदसमाप्तं पचति
 पचतिदेश्यं, पचतिदेशीयं, पचतिरूपं । पटुदे-
 श्यः, पटुदेशीयः, पटुकरूपः । अज्ञादेरिति
 किं ? तमादिभ्यो देश्यादयो न भवन्ति । एभ्यस्तु
 ते स्युः । पटुदेश्यतमः, पटुदेश्यतरः, पटु-
 देश्यरूपः ।

वा सुपो बहुः प्राक् ॥ १७२ ॥ आसिद्धे
 सुपेनात् प्राक् बहुत्ये वा स्यात् । आसिद्धः पटुः
 बहुपटुः । पटुदेश्यः । बहुमुक्तं, मुक्तदेशीयं ।

+ च द्वादिः कजोऽच्छिन्नादिभ्यः ॥ १७३ ॥
 छिन्नादिवर्जितात् यः कजत्यः तदंतात् द्वादिर्न
 भवति । अयमेपामनयोरस्माद् वा प्रकृष्टः पटुः
 पटुकः । प्रशस्तः पटुः—पटुकः । कज इति किं ?
 कुटीरतमः । अच्छिन्नादिभ्य इति किं ? कुत्सितो
 ज्ञातो वा छिन्नः—छिन्नकः । अयमेपामनयोरस्माद्वा
 छिन्नः—छिन्नकः । कजस्तमादयः स्युः । छिन्नकतमः,
 छिन्नकरतरः, छिन्नकरूपः, भिन्नकतमः । भि-
 न्नकदेश्यः ।

× अनत्यंतं ॥ १७४ ॥ अनत्यंतस्यै यस्त्य-
 स्तदंताद् द्वादिर्न भवति अनत्यंतं भिन्नं—भिन्नकं ।
 इदमेपां प्रकृष्टं भिन्नं—भिन्नकं ।

एवात् कज् ॥ १७५ ॥ आ इवशब्दात्
 कजधिकृतो वेदितव्यः । तत्रैवोदाहरिष्यामः ।

* मिह्णैरकू प्राकृतः ॥ १७६ ॥ मिहः
 जितजकृत्य च टेः प्राक् अकू ल्यो भवति ।
 कुत्सितमज्ञातं वा पचति पचताकि । पठताकि ।
 सरंके । विश्वंके । यके । तके ।

× युष्मदस्मादोः सुपोऽभौसि ॥ १७७ ॥ एतयोः
 सुवतस्य टेः प्राक् अण् भवति अभौसि परतः ।
 न्यका । मयका । त्वयाकि । मयाकि । युष्मद-

स्मदोरिति किं ? तवया । यकया । अभौसीति
 किं ? युयकाभ्यां । आवकाभ्यां । युष्मकाभिः ।
 अस्मकाभिः । युवकयोः । आवकयोः । युष्म-
 कासु । अस्मकासु ।

* श्लेः को दिश्च ॥ १७८ ॥ श्लेः प्राक् टेषु
 भवति ककारस्य च दिः । कुत्सितमज्ञातं वा
 उच्चैः—उच्चकैः । नीचकैः । धिक् । धकित् ।
 पृथक्—पृथक्त् ।

× तूष्णीकां ॥ १७९ ॥ तूष्णीमः काम् निपा-
 त्यते । कुत्सितमज्ञातं वा तूष्णीं—तूष्णीकामास्ते ।

* कुत्सिताज्ञाताल्पे ॥ १८० ॥ कुत्सिताद्यर्थेषु
 यमाविहितं ल्यो भवति । कुत्सितोऽज्ञातोऽस्यो
 वाऽश्वः—अश्वकः । घृतकं । जल्पतकि ।

* अनुकंपातन्नीत्योः ॥ १८१ ॥ अनुकंपयां
 तनीतौ च मृदो मिडतात् कजादयः स्युः । अनु-
 कंपितः पुत्रः पुत्रकः । वत्सकः । अनुकंपित या-
 चते—याचतके । तनीतौ—पुत्रक उत्संगे उपविश ।
 कर्दमकेनासि दिग्भ्यः । तूष्णीकां तिष्ठ । हंत ते
 धानकाः । तिलकाः । एहकि । अद्दकि ।

* इहचो नृखोर्वाऽजातेऽथेलाः ॥ १८२ ॥
 इहचो मृदः नृनाम्नः पुरुषवाचिनः जातिवर्जितात्
 ठथेला वा भवति । अनुकंपितो देवदत्तः देविकः ।
 देवियः । देविलः । देवदत्तकः । इहच इति किं ?
 रामकः । सामकः । नृखोरिति किं ? मुसीमकः ।
 अजातेरिति किं ? महिपकः । बराहकः । शूकरकः ।

अडवुचोपादेः ॥ १८३ ॥ इहचो नृलो-
 रजादेरुपपूर्वात् अडवुतौ ल्यौ स्तः ते च वा । अनु-
 कंपितः उपेद्रदत्तः—उपडः । उपकः । उपिकः ।
 उपियः । उपिलः । उपेद्रदत्तकः ।

× उकोऽचः सं प्रकृत्या च ॥ १८४ ॥ उगं-
 तात् परस्यानुकंपादौ विहितस्य त्यस्याजादेरादेः
 सं भवति प्रकृत्या च तदुगतं स्यात् । वायुदत्तः

वायुकः । वायुयः । वायुलः । मातृनः । मातृयः । मातृलः ।

* कञुपि द्योः ॥ १८५ ॥ बह्वचो नृसौर्यद्
द्य तस्य बोधित्युपि सति ततः कञ् भवति । देव
दत्तः, देवः । अनुकृपितो देवः देवकः । देवका ।
जिनकः । जिनका ।

* उप् चाजिनात् ॥ १८६ ॥ अजिनात्तात्
नृसोः कञ् भवति द्योश्चोप् । व्याप्राजिनोऽनुकृ-
पितः—व्याघ्रकः । सिंहकः । वृकः ।

* अपट्टेकात्प्राङ्पट्टस्याचि ॥ १८७ ॥
पट्टवर्जितेनाङ्पूर्वपट्टस्य धोरूप भवति अचि ।
अनुकृपितो वाग्दत्तः—वाचिकः । वाचियः । वाचिलः ।
त्वचिलः । त्वचिकः । शुचिकः । पण्णिपेधः किं ?
अनुकृपितः पडगुलिः—पडिकः । पडियः । पडिलः ।

* द्वितीयादचः ॥ १८८ ॥ द्वितीयादचः पर-
स्य शब्दस्योन्मवति अनुकृपाया विहितेऽचि परतः ।
अनुकृपितो जिनदत्तः—जिनिकः । जिनियः ।
जिनिलः । उपडः । उपकः । उपिक । उपियः । उपिलः ।

* तेनैचः ॥ १८९ ॥ तेन द्वितीयेनाचा सह
ततः परस्य शब्दस्योन्म भवत्यचि द्वितीयोऽञ्
एञ् यदि म्यात् । अनुकृपितो ल्होडः ल्हिकः ।
ल्हियः । ल्हिलः । कपोतरोमाः—कपिकः ।
कपियः । कपिलः । शुरुदत्तः, शुरुदोऽन्म ।

शेवलमुपरिविशालरुणार्थमादेस्तृ-
तीयात् ॥ १९० ॥ शेवलादिपूर्वात् नृसोस्तृ
तीयादचः परस्य शब्दस्योन्मवत्यचि । अनु-
कृपितः शेवलदत्तः—शेवलिकः । शेवलयः ।
शेवलिलः । सुपरिमितः—सुपरिकः । सुपरियः ।
सुपरिलः । विशालदत्तः विशालिकः । विशालियः ।
विशालिलः । वरुणदत्तः—वरुणिकः । वरुणियः ।
वरुणिलः । अर्यमदत्तः—अर्यमिकः । अर्यमियः ।
अर्यमिलः ।

* कचिचुर्यात् ॥ १९१ ॥ कचिचुर्यादचः

परस्य शब्दस्योन्मवत्यचि । अनुकृपितो बृहस्प-
तिदत्तः—बृहस्पतिकः । बृहस्पतियः । बृहस्पतिलः ।

* प्राङ्पट्टस्य वा ॥ १९२ ॥ पूर्वपट्टस्य कचि-
दुप् स्यात् याचि । अनुकृपितो देवदत्तः दत्ति-
कः । दत्तियः । दत्तिलः । देविकः । देवियः । देविलः ।

हस्वे ॥ १९३ ॥ ह्रस्वोऽर्थे कादयः स्युः ।
ह्रस्वः पटः—पटकः । ढकः । पुरपकः ।

* कुटीशुडाद्रः ॥ १९४ ॥ आभ्या रो भवति ।
ह्रस्वा कुटी कुटीरः । शुटीरः ।

* शम्भ्या रुदच ॥ १९५ ॥ शर्माशब्दाद् रुम-
वति रश्च । ह्रस्वा शर्मा—शमीरुः । शमीरः ।

* कुतुपः ॥ १९६ ॥ कुतुशब्दादुपो निपात्यतो
ह्रस्वा उतूः कुतुपः ।

कासूगोण्यास्तरत् ॥ १९७ ॥ आभ्या
ह्रस्वे तरत् स्यात् । ह्रस्वा कासूः—कासूतगी ।
गोणीतरी ।

* वत्सोक्षाश्वर्षभाद् ग्रासै ॥ १९८ ॥ एभ्यतरत्
स्याद्ग्रासे तनुत्वे गम्यमाने । ह्रस्वितो वत्सः
वत्सतरः । उधतरः । अथतरः । नृपतरः ।

* किंयचदन्याद्द्वयोर्निर्द्धार्ये इतर ॥ १९९ ॥
किमादेद्वयेरेकस्मिन्निर्द्धार्ये इतरो भवति । को
भवतोः षष्ठः षट् । षट् । देवदत्तो वा—कतरः ।
यतरः । ततरः । अन्यतरः । द्वयोरिति किं ?
योऽस्मिन् ग्रामे मुग्यः स आगच्छतु । निर्द्धार्ये
इति किं ? कोऽनयोर्ग्रामयोः स्वामी ।

* वैकात् ॥ २०० ॥ एदशब्दात् द्वयोरिकस्मि-
न्निर्द्धार्ये इतरो वा स्यात् । एकतरः, एकदः ।

* बहूनां प्रश्ने इतमदच ॥ २०१ ॥ बहूनां
मध्ये निर्द्धार्ये वर्तमानेभ्यः द्विमादिभ्यः इतमो
भवति इतरश्च वा प्रश्नविषये । को मरता षष्ठः
षष्ठमः । कतरः । यतमः । यतरः । ततमः ।
ततरः । अन्यतमः । अन्यतरः । बहूनामिति किं ?

योऽस्मिन् ग्रामे कठः स आगच्छतु ।

एकात् ॥ २०२ ॥ बहूनामेकस्मिन् निर्धोयै
एकात् उतमो वा स्यात् । एकतमो भवतां कठः
एककः ।

इवे खुमतिकृत्योः कः ॥ २०३ ॥ सौ
प्रतिकृतिविषये च इवार्थे वर्तमानान्मृदः फो
भवति । अथ इवायं अश्वकः । उप्टकः । प्रति
कृतिः—अश्व इवेदं—अश्वकं रूपं । आश्विका
प्रतिमा । गर्दभकं ।

* उश नूर्चार्थध्वजचित्रे ॥२०४॥ नरि
अर्चार्थे ध्वजे चित्रकर्मणि चाभिधेये वर्तमा-
नान्मृदःकस्योश् भवति । चंचेव चंचा मनुष्यः ।
द्विक्रिका । अर्चार्थे—अर्हन् । शिवः । ध्वजे-
तालः । कपिः । चित्रे—दुर्योधिनः । भीमसेनः ।

* जीवनेऽपण्ये ॥ २०५ ॥ जीवनेऽपण्येऽर्थे
कस्योश् भवति । वासुदेव इवायं—वासुदेवः
स्कंदः । विष्णुः । अपण्ये इति किं ? हास्तिकान्
विक्रीणीते ।

देवपथादिभ्यः ॥२०६॥ एभ्यः परस्य
कस्योश् भवति । देवपथ इव देवपथः । उप्टग्री-
वा । चामरज्जुः ।

वस्तेर्हश् ॥२०७॥ वस्तेर्हश् स्यात् । वास्ति-
रिवं—वास्तेयी प्रणालिका ।

* शिलायाः ॥२०८॥ शैलाशब्दाद् दञ्
स्यात् । शिलेव शैलेयं दधि ।

* दच् ॥२०९॥ शिलाया दच् स्यात् शिलेयं ।
शाखादेर्यः ॥ २१० ॥ शाखादिभ्यो यो
भवति । शाखेव शाख्यः । मुस्यः । जपन्यः ।

द्रव्यं भव्ये ॥२११॥ दुश्ब्दाद् यो निपा-
त्यते भव्येऽर्थे । दुश् इव भवति द्रव्यं कार्षापणं ।
भव्य इति किं ? दुश् इवायं न चेतयते ।

कुशामाच्छः ॥ २१२ ॥ अस्माच्छो भवति ।

कुशाम् इव कुशाग्रीया बुद्धिः स्वामिनः ।

सात् तद्विपयात् ॥ २१३ ॥ सात् इवार्थे
विपयात् छो भवति । काकश्च तालश्च काकतालं
तदिव काकतालीयं । अंघकवर्तकीयं । अंघक-
कृपाणीयं ।

शर्करादेरण् ॥ २१४ ॥ शर्करादिभ्योऽण्
स्यात् । शर्करेव-शर्करा मृत्तिका । कापालिकं ।
गौपुच्छं ।

कर्कलोहिताष्टीकण् ॥ २१५ ॥ ताभ्यां
टीकण् म्यात् । कर्क इव कार्कीकः । लौहितीकः ।

* ठण् ॥२१६॥ ताभ्यां ठण् स्यादिवार्थे ।
कार्कीकः । लौहित्तिकः ।

* गोभ्यादेः ॥२१७॥ एभ्यष्टण् स्यात् ।
गोणीव गौणिकं वस्त्रं । आंगुलिकी हरिद्रा ।

* ठश्चैकशालायाः ॥२१८॥ एकशालाशब्दात्
ठो भवति ठण् च । एकशालेव एकशालिकः ।
एकशालिकः ।

इति शब्दार्णवापरनाम्नि जैनैर्द्रव्याकरणे
शब्दार्णवचंद्रिकायां लघुवृत्तौ
चतुर्थध्याये प्रथमः पादः

द्वितीयः पादः

* पूगाब्ज्योऽनग्रणीकात् ॥१॥ पूगवाचिनो
मृदो ज्यो भवति अनग्रणीरिति विहितकत्वात्
वर्जयित्वा । लोहध्वजा पूगाः-लोहध्वज्यः ।
लोहध्वज्यौ, लोहध्वजाः । शैव्यः, शैव्यौ । शिवयः ।
अनग्रणीकादिति किं ? देवदत्तोऽग्रणीरस्य
संघस्य देवदत्तकः ।

व्रातच्छादस्त्रियां ॥२॥ व्रातवाचिनः
च्छांताच्च ज्यो भवत्यास्त्रियां स्वार्थे । नानाजातीयान्
अनियतवृत्तयः उत्सधजीविनः भारोपजीविनः

संघाः व्राताः । कपोतपाकाः व्राताः कपोतपाक्यः,
कपोतवाक्यौ, कपोतपाकाः । ब्रैह्मिण्यः । अन्नाद्-
कुंजस्यापत्यं कौजायन्यः, कौजायन्यौ, कौजा-
यनाः । ब्राध्नायन्यः । अम्त्रियामिति किं ?
कपोतपाका स्त्री । कौजायनी ।

* शस्त्रजीविसंघाञ्ज्यद् वा ॥३॥ शस्त्र-
जीविनां संघवाचिनः व्यङ्ग्यं वा स्यात् । शवराः
शस्त्रजीविसंघः । शवर्ष्यः । शवरः । पौल्लिङ्गः ।
पुल्लिङ्गः ।

वाहीकेष्वविप्रराजन्येभ्यः ॥ ४ ॥ वाही-
केषु शस्त्रजीविसंघवाचकात् विप्रराजन्य-
वर्जितात् व्यङ्ग्यं भवति । कुडीवृसाः शस्त्रजीवि-
संघः कौडीवृस्यः । कौडीवृस्यौ । कुडीवृसाः ।
शौद्रक्यः । मालव्यः । वाहीकेष्विति किं ?
शवरः । अविप्रराजन्येभ्य इति किं ? गौपालिः ।
शालंकायनः । राजन्यः । काव्यः ।

वृकाट्टेप्यण् ॥ ५ ॥ शस्त्रजीविसंघात्
वृकात् टेप्यण् स्यात् । वार्केण्यः । वार्केण्यौ ।
वृकाः । वार्केणी ।

* पशुदामनियौधेयादेरुच्छ्रात् ॥६॥ पशुदिः
दामन्यादेः यौधेयादेश्चाण् छेजोभञ्जित ।
पशोरपत्यानि पशवः । पशवः शस्त्रजीविसंघः
पार्श्वौ । पशवः । राक्षसः । आसुरः ।
दामन्यादेश्चः—दामनेयः शस्त्रजीविसंघः—दाम-
नीयः । दायनीयौ । दामनयः । औलपीयः ।
नैजवायीयः । यौधेयादेरु-यौधेयः । शौत्रेयः ।
गोत्रेऽभिजिद्भिद्भृतोऽणो यञ् ॥ ७ ॥
आम्यामर्णताभ्यां गोत्रे यञ् भवति म्वार्थे ।
अभिजितोऽपत्यं—आभिजितः । आभिजित एव
आभिजित्यः । आभिजित्यौ । आभिजिताः ।
वैद्भृत्यः ।

शिखाशास्त्राश्चम्यूर्णाश्रमंतोः ॥८॥ शिखा-

देर्भस्वंतात् गोत्रे योऽण् तदंतात् यञ् स्यात् म्वार्थे ।
शिखावतोऽपत्यं शैखावत्यः । शैखावत्यौ । शैखा-
वताः । शालावत्यः । शामीवत्यः । और्णावत्यः । श्रैमत्यः ।

ते द्विः ॥९॥ ते ज्यादयः द्विसंज्ञाः भवंति
तथा वैधोदाहृतं ।

* प्रकारोक्तौ जातीयः ॥१०॥ प्रकारं वचनेन
जातीयो भवति । पटुः प्रकारः पटुजातीयः ।
मृदुजातीयः । तज्जातीयः । नानाजातीयः ।

* कोऽण्वादेः ॥११॥ अणुप्रभृतिभ्यः को
भवति अणुः प्रकारः—अणुकः—स्थूलकः । मापकः ।

+ कृष्णयवर्णसुरावदातगोमूत्रात्तिल-
व्रीहिशालल्यहिमुराच्छादने ॥१२॥ कृष्णा-
दिभ्यः तिलाद्यर्थेषु को भवति । कृष्णप्रकारः
कृष्णकास्तिलाः । यवकाः ब्रीहयः । वर्णकाः
शालयः । सुरकोऽहिः । अवदातिका सुरा ।
गोमूत्रकमाच्छादनं । अन्यत्र—कृष्णजातीय इत्यादि ।

* क्ताज्जादेश्चानत्यंते ॥ १३ ॥ क्तात्
शादेश्चानत्यंते अकात्स्न्येऽर्थे को भवति । अन-
त्यंतं भिन्नं भिन्नकं । छिन्नं—छिन्नकं । छिन्नत-
मकं । भिन्नतरकं । भिन्नदेश्यकं ।

न सामि ॥ १४ ॥ सामिवचने प्रमुक्ते
क्तात् शादेश्च को न भवति । सामिकृतं ।
सामिमुक्तं । सामिछिन्नतमं ।

* खोऽलंकर्मालंपुरुषापदक्षान्तिगोः ॥१५॥
अलंकर्मादेः खो भवति । अलंकर्मणे-अलंकर्मणिः ।
अलंपुरुषाणि । अदृश्यानि पदक्षान्त्यस्य—अपद-
क्षीणः । आशिता गावो यस्मिन् तदाशितंगयीनं
वर्तं । निपातनात् नुम् ।

वाऽश्चोऽदिक्स्त्रियां ॥ १६ ॥ अंत्य-
तात् खो वा भवत्यदिराश्रियां । प्राप्, प्राचीनः ।
उद्भू—उदीचीनः । मत्यद्—मतीचीनः ।
अपाची । मतीची दिग् । श्रीमद्यं (पि. म्) ;

सम्यङ्-सनीचीनः । अदिक्स्त्रियामिति किं ?
उच्यता दिक् स्वभावतो नपुंसकलिङ्गा । तत्र
निषेधो मा मूत् । गाक् प्राचीनं दिक्प्रमणीयं ।

*जातेश्छो द्रव्ये ॥ १७ ॥ द्रव्ये वर्तमानायाः
जातेश्छो भवति । ब्राह्मणो जातिरस्य ब्राह्मण-
जातीयः । क्षत्रियजातीयः । मुजातीयः । दुर्जा-
तीयः । द्रव्य इति किं ? बहुजातिर्प्राणः ।

*इयेन्मिर्हकिंज्ञादामद्रव्ये ॥ १८ ॥ इया-
दिभ्यः परात् ज्ञातात् मृदः आम् भवति न
चेत्स द्रव्ये वर्तते । उच्चैस्तमां कथयति । उच्चैस्तरां
हसति । पूर्वाद्देतमां । अपराद्देतरां भुंके । पच-
तितमां । जल्पतितमां । कितमां जल्पति ।
कितरां पठति । अद्रव्य इति किं ? उच्चैस्तरौ वृक्षः ।

*अभिनोऽण् ॥ १९ ॥ आंतात् जिन्ताचाण
भवति । व्यवक्रोदी । व्यवहादी । सांकोटिनं ।
सामाजिनं ।

विसारिणो मत्स्ये ॥ २० ॥ अस्माद्गण
भवति मत्स्ये । विसारिणो मत्स्यः ।

*स्येवारि कृत्वस् ॥ २१ ॥ स्थिसंज्ञात् वा-
रेऽर्थे कृत्वम् भवति । पंचवारान् भुंके-पंच-
कृत्वः । षट्कृत्वः । शतकृत्वः । बहुकृत्वः । स्ये-
रिति किं ? वारं वारं भुंके ।

*चतुस्त्रिंशेः मुञ् ॥ २२ ॥ एभ्यः मुञ्
भवति चारेऽर्थे । चतुरो धारान् भुंके-चतुः,
त्रिः, द्विः ।

*सकृत् ॥ २३ ॥ एकशब्दात् वारे मुञ्
सकृदादेशश्च निपात्यते । एकं धारं सकृत् भुंके ।

बहोर्धासन्ने ॥ २४ ॥ अदूरे काले क्रिया-
याचिन्यर्थे धा भवति । बह्वासन्नवारं भुंके बहुधा
भुंके । आसन्न इति किं ? बहुकृत्यो भुंके मासस्य ।

*मयट् प्रहृते ॥ २५ ॥ प्रायेण प्राधान्येन
या शृत्वं प्रहृतं । प्रहृतेऽर्थे वर्तमानान्मृदो मयट्

स्यात् । घृतं प्रकृतं-घृतमयं । दधिमयं । अन्नमयं ।
*आस्मिन् ॥ २६ ॥ अस्मिन्निति चर्धे

मयट् स्यात् । घृतं प्रकृतमस्मिन् घृतमयं भोजनं ।
पुष्पमयी पूजा ।

समूहवच्च बहुषु तयोः ॥ २७ ॥ बहुषु वर्तमाना-
न्मृदः समूह इव त्वविधिर्मवति मयट् च तयोः
प्रकृतेऽस्मिन्निति च । अपूपानां समूहः-आपू-
पिकं । तथापूपाः प्रकृताः-आपूपिकं । अपू-
पमयं । मोदकाः प्रकृता अस्मिन् मौदकिकं पर्व ।
मोदकमयं । अधीया यात्रा-अश्वमयी ।

*भेपजादिभ्यष्टचण् ॥ २८ ॥ एभ्यः ट्यण्
स्यात् । भेपजमेव भैपज्यं । आनंत्यं । चातुवर्ण्यं ।
त्रैलोक्यं ।

*होत्रादेवोपधेश्छतल्दृष् ॥ २९ ॥ होत्रा-
दिभ्यश्छादयो भवति । होत्रैव होत्रायं । देव
एव देवता । औपधेयं ।

+नामरूपाद् धेयः ॥ ३० ॥ आभ्यां स्वार्थे
धेयो वा स्यात् । नामधेयं । रूपं-रूपधेयं ।

+ भागाद् ॥ ३१ ॥ भागाद्वा धेयो भवति ।
भागः । भागधेयः ।

यः ॥ ३२ ॥ भागाद् यो भवति । भाग्यं ।
क्षेमादिभ्यः ॥ ३३ ॥ एभ्यो यो भवति ।
क्षेम एव क्षेम्यं । मर्त्यः । अपराद्धर्मं ।

+नवात् व्रतनखाश्च नूच ॥ ३४ ॥ नवश-
ब्दात् लादयो भवति यश्च तत्पक्षे नूमावश्च ।
नवं । नूलं । नूतनं । नवीनं । नव्यं ।

+प्रात् पुरातने ॥ ३५ ॥ प्रशब्दात् पुरातनेऽर्थे
लादयो भवति । प्रगतं कालेन पुरातनं-प्रलं ।
प्रतनं । प्राणं । प्रीणं ।

कोऽन्यादिभ्यः ॥ ३६ ॥ एभ्यः को
भवति । अविरेद-अविकः । यावकः । मणिकः ।

+ कुमारक्रांढनेयसः ॥ ३७ ॥ कुमार-

ईडनवाचकात् ईडनताच्च नो वा न्यात् । इदुरेव
कदुक । उत्कटक । त्रयानेव त्रयम्क । ज्याबन्कः ।

*गीतेष्वाहर्त्तौ ॥ ३८ ॥ आभ्या ऋतौ
को वा स्यात् । शीत एव शीतकः । उष्णक
ऋतु । ऋतात्रिति किं ? शीतो वायुः ।

*लूनविधातात् पशौ ॥ ३९ ॥ आभ्यां
पशौ को वा स्यात् । लून एव—लूनकः । विधा
तक पशु ।

*तनुवृहतीस्नातपुराणशून्यात् सूत्राञ्ज
दनसमाप्तवेदकृत्रिमनिपुणरिक्ते ॥ ४० ॥
तन्वादेः सूत्रार्थे नो भवति । तनुरु सूत्र ।
वृहतीका शार्दी । ज्ञातक समाप्तवेदः । पुनक
कृत्रिम । अणुकः निपुण । शून्यतः रिक्त ।
अन्यत्र—तनु । वृहती छद ।

लोहितान्मणौ ॥ ४१ ॥ अस्मान्मणौ को
भवति वाग्लोहित एव लोहितक । लोहितो मणिः ।
वर्णोऽनित्ये ॥ ४२ ॥ अनित्ये वर्णे लोहि
तात् को भवति । लोहितक चक्षु कोन ।
अनित्य इति किं ? लोहित इद्रगोप ।

रक्ते ॥ ४३ ॥ रक्तेऽर्थे लोहितत् को
वा भवति । लोहितक, लोहितो वा पट ।

कालाच्च ॥ ४४ ॥ वर्णोऽनित्ये रक्ते च
कालात् को भवति । कालक मुवं शोकेन ।
कालिका शार्दी ।

*तीयाद्रीकरणविधायी ॥ ४५ ॥ तीयत्वा
त्तात् स्वार्थे टीकण स्यात् वा न चेत् तत्
सीयत्वात् विद्याया वर्तते । द्वितीय । द्वैतीयीक ।
तृतीय, तार्तीयक वम् । अविद्यायामिति किं ?
द्वितीया विद्या ।

विनयादिभ्यष्टण् ॥ ४६ ॥ एभ्यष्टण्
स्यात् । विनय एव वैनायिक । सामयिक । का
थनित्क । आकाम्मिक ।

*अनुगादिन ॥ ४७ ॥ अस्मादठ्ण स्यात् ।
आनुगादिकः ।

*औपयिक ॥ ४८ ॥ उपायशब्दात् ठ्ण
निपात्यते प्रत्य । उपाय एव औपयिकः ।

*वाच सदिष्टे ॥ ४९ ॥ वाक्शब्दात् ठ्ण
स्यात् सदिष्टेऽर्थे । सदिष्टा वाक्-वाचिक कथ
यति । सदिष्ट इति किं ? म्निग्वा वाग् मुचनस्य ।
कर्मणोऽण् ॥ ५० ॥ कर्मण सदिष्टेऽर्थे
अण् स्यात् । कर्मण ।

*कृष्णश्वोऽपधेर्मृगागाजातौ ॥ ५१ ॥
कृष्णादिमृगायर्थेऽण् स्यात् । कृष्ण एव काष्णो
मृगः । श्वोन्मग । औपयं । औपधेरेवान्यत्र ।
प्रज्ञादिभ्यः ॥ ५२ ॥ एभ्योऽण् स्याद्वा
न्वार्थे । प्रज्ञ एव प्राज्ञः । वाणिज । मानस ।
वाधवः । ब्राह्मतिगणोऽय ।

मृदास्तिरु ॥ ५३ ॥ मृच्छब्दात्तिको
भवति । मृदेव—मृत्तिका ।

सस्नौ प्रससे ॥ ५४ ॥ मृद सस्नौ स्तः
प्रससेऽर्थे । प्रसस्ता मृत् । मृत्सा । मृत्ना ।

*प्रतोद्वयसण्मात्रद् बहुल ॥ ५५ ॥ धल-
तात् द्वनसत् मात्रदौ बहुलन्तः । यावदेव यावद्द्व
यम् । यानन्मात्र । तावद्द्वयस । तावन्मात्र ।

*वर्णात् कार ॥ ५६ ॥ वर्णवाचकात् कारो
भवति । अ एव अकार । ककार ।

बहुत्वात्-वर्चस्मात् कारमाद् वेष्टानिष्टे ॥ ५७ ॥
बहुत्वात् अल्पार्थाच्च कारमात् गम् वा भवति
इष्टेऽनिष्टे चावहु धन ददाति बहुयो ददाति विगोहे ।
भूरिशो ददाति । गणय । बहुभिर्भुक्त बहुयो
भुक्त अतिधिभिः । बहुभ्यो ददाति—बहुयो
ददाति । बहुभ्य आगतः बहुषु वसति वा बहुतः ।
अनिष्टे—अल्प ददाति, अल्पेर्भुक्त, अल्पेभ्यो
ददानि, अल्पेभ्य आगतः, अल्पेषु वसति वा

अल्पशः । स्तोत्रशः । कतिपयश । नद्वल्पाया
दिति किं ' व्रत ददाति । कारकादिति किं '
बहूना स्वामी ।

स्येकाद वीप्सायां ॥ ५८ ॥ स्थिसज्जात्
एकवचनात् कारकात् वीप्सायां शम् वा
म्यात् । एकं देहि—एकं देहि । द्वौ द्वौ—द्विशः ।
कतिशः । एकैरेन दीयते—एकशः । द्वाम्यां
द्विश । एकवचनात्—माप माप देहि—मापश
देहि । पणशः । पादश । स्येकादिति
किं ' मापौ मापौ ददाति । वीप्सायामिति
किं ' द्वौ ददाति ।

*स्येः पादादिभ्यो दडत्यागे च बुन् ख
च ॥ ५९ ॥ स्थिसज्जात् परेभ्यः पादादिभ्यो
बुन् भवति दडे त्यागे वीप्साया च ख तेषा ।
द्वौ पादौ दडित द्विपादिका दडितः । त्रिपादिका ।
द्विशतिका । त्यागे—द्वौ पादौ विसृजति द्विपा
दिका विसृजति । द्विशतिका । त्रिपादिका ।
वीप्सायां—द्वौ द्वौ पादौ भुक्ते द्विपादिका भुक्ते ।
त्रिपादिका । द्विशतिका । त्रिनोदिका । द्विपा
दिका भुक्ते । स्थेरिति किं ' पाद दडितः ।
दडत्यागे चेति किं ' द्वौ पादौ भुक्ते ।

+आद्यादिभ्यस्तासि ॥ ६० ॥ एभ्यस्तासि
भवति वा । आदौ—आदितः । अततः ।
अप्रतः । पृष्ठेन पृष्ठतः । सर्वेण सर्वस्मिन् वा
सर्वतः । अन्यतः । यतः । तत । एकतः । इत ।
अर्थत । शब्दत ।

*कायाः प्रतिना ॥ ६१ ॥ प्रतियोगे कां
तात् तसिर्भवति । अभयकुमारः श्रेणिनात् प्रति
श्रेणिकतः प्रति । भरतात् प्रति अर्ककीर्ति—
भरततः प्रति ।

अपादानेऽहीयरहोः ॥ ६२ ॥ हीयरहवर्ज-
तपोः मवधिन्यपादाने या का विहित्वा तदतात्

तसिर्वा भवति । ग्रामादागच्छति—ग्रामतः ।
उपाध्यायादधीते—उपाध्यायतोऽधीते । अहीयर
होरिति किं ' सार्थाद्धीन । पर्यतादधरोहति ।

क्षेपाव्यथानिश्रदेऽकर्तृभायाः ॥ ६३ ॥
अकर्तरि या भा तदतान्मृदः क्षेपादिभ्येषु त
सिर्भवति । वृत्तेन क्षिप्तः वृत्त क्षिप्तः । चरि
त्रेण न व्ययते चारित्रतो न व्ययते । वृत्तेनाति
गृह्यते वृत्ततोऽतिगृह्यते । अकर्तृग्रहणे किं '
पुत्रेण क्षिप्तः ।

हीयमानपापेन ॥ ६४ ॥ अकर्तृभातान्मृदः
तसिर्भवति आभ्या योगे । वृत्तेन हीयते । वृत्तो
हीयते । धनेन पापः धनत पापः ।

ताया व्याश्रये ॥ ६५ ॥ व्याश्रये नाना
पेशाश्रये तातात् तसिर्भवति वा । नमिरर्ककी
र्तितोऽभवत् अर्ककीर्तिर्भवत् । मेघप्रभो मेघेश
रतोऽभवत् । मेघेश्वरस्याभवत् ।

रोगादपनये ॥ ६६ ॥ रोगात् तातात्
तसिर्भवति अपनये प्रतीकारे । प्रवाहिकाया
प्रवाहिकात् कुरु । प्रवर्द्धिकात् ।

कृन्वस्तिज्योगेऽतत्त्व सपचरि चि्व ॥ ६७ ॥
अतस्य तद्गान विकाररूपापचितत्त्व, त
स्मिन् गम्यमाने सपचरि सपद्यते कर्तरि वर्तमा-
न्मृद कादिभियोगे चिर्वा भवति । अशुक्लं शुक्लं
करोति शुक्लीकरोति । शुक्लीभवति । शुक्लीम्यात् ।
कृष्णीकरोति । कृष्णीभवति । कृष्णीम्यात् ।
क्रादियोग इति किं ' अशुक्लः शुक्लो जायते ।
अतत्त्व इति किं ' कट करोति । सपचरीति
किं ' अदेवगृह सन् देवगृहे भवति ।

मनोऽरुदचक्षुदचेतोरहोरजस र ॥ ६८ ॥
एषा सं भवति च्वा परे । अनुन्मनस उन्मनस
करोति—उन्मनीकरोति । उन्मनीभवति । उन्म-
नीम्यात् । अरुकरोति । उद्यभूभवति । विचेती-

स्यात् । विरहीकरोति । नीरजीस्यात् ।

। इसुसोरदुल ॥ ६९ ॥ इसुसतस्य बहुल
स स्यात् च्वा । सर्पाभवति नवनीतं ।
धनुभवति वशः । सर्पिर्भवति । धनुर्भवतीत्यपि ।
- हल ईर् ॥ ७० ॥ हलतस्य बहुलमीभवति
च्वौ । दृपदीभवति शिला । समिधीभवति
काष्ठ । दृपद्भवति, समिध्भवतीत्यपि ।

साद्वा कात्स्न्ये ॥ ७१ ॥ कात्स्न्येऽतत्पत्ते
मृदःसाद्भवति वा । कृत्स्न समस्तमग्नि-
मर्नि करोति-अग्निसाद्फरोति । उदकसाद्भवति,
उदकीभवति लवणाग्निसाद् न्यात् । अग्नीस्यात् ।

सपदा चाभिविधौ ॥ ७२ ॥ कृम्बस्तिभि
सपदा च योगेऽभिविधौ गम्यमाने साद् वा
भवति । अस्मिन् देशे सर्वे लवण अनुदक
उदकं करोति देव -उदकसाद् करोति । उदकी
फरोति । उदकसाद् भवति । उदकीभवति ।
उदकसाद् स्यात् । उदकीन्यात् । उदकसाद् सपद्यते ।

* तत्रार्थानि ॥ ७३ ॥ तत्रेतीप्समर्थात् अधी-
नेऽर्थे साद्वा स्याद् । राजन्यधीन करोति राज-
साद् भवति । राजसाद् स्यात् । आचार्यसाद् सपद्यते ।

देये त्रा च ॥ ७४ ॥ तत्रेतीपतात् देयेऽर्थे
कृम्बस्तिभिः सपदा च योगे त्रा भवति । गुराव-
धीन देय करोति गुरुत्रा करोति । गुरुत्रा भवति ।
गुरुत्रा स्याद् । गुरुत्रा सपद्यते । देय इति किं ?
राजसाद् भवति राष्ट्र । चकारात्सपदानुहृष्टि ।

* द्विधानेकाचोऽन्यक्तानुकरणाद्वाच ॥ ७५ ॥
अन्यक्तानुकरणादनेकाचः ढाज्भवति कृम्बस्ति
न्योगे पूर्वस्य च द्वित्व । अपटत् पटत् करोति
पटपटाकरोति । पटपटाभवति । पटपटास्यात् ।
दमदमाकरोति । दमदमाभवति । समसमास्यात् ।
अनेकाच इति किं ? स्वात्करोति । अन्यक्तानु
करणादिति किं ? दृपत्करोति ।

* कृयस्तीप्सवर्षीजात्कृपौ ॥ ७६ ॥ ती-
यत्यातात् शनबीजाभ्यां च कृजो योगे ढाच्
स्यात् कृषिविषये । क्षेत्रस्य द्वितीय कर्षं करोति
द्वितीयाकरोति । तृतीयाकरोति क्षेत्रं । शवा-
करोति कुलिक । बीजाकरोति क्षेत्र । कृषाविति
किं ? द्वितीय करोति विवरण सूत्राणा ।

स्येर्गुणात् ॥ ७७ ॥ स्थिसजात् परो यो
गुणशब्दस्यदत्तान्मृद कृन्त्योगे ढाज्भवति । क्षेत्र
स्य विलेरानं द्विगुण करोति द्विगुणाकरोति ।
त्रिगुणाकरोति । स्थेरिति किं ? समगुण करोति ।
कृषाविति किं ? द्विगुण करोति रज्जु ।

* सपत्रानिष्पत्रादतिप्राधे ॥ ७८ ॥ आभ्या-
मतिप्राधेऽतिपीडने गम्यमाने ढाज्भवति । सपत्रं
करोति मृग सपत्राकरोति मृगानिष्पत्राकरोति मृगा ।

* भद्रमद्रान्मुडने ॥ ७९ ॥ आभ्या मुडनेऽर्थे
ढाज्भवति । मद्र करोति मद्राकरोति शिरः ।
मद्राकरोति शिरो नापितः । मुडने इति किं ?
मद्र करोति साधु ।

* सुखाप्रियादानुलोम्ये ॥ ८० ॥ आभ्या-
मानुलोम्येऽनुकूलार्थे ढाज्भवति । सुखाकरोति ।
प्रियाकरोति गुरु शिष्यः । आनुलोम्य इति किं ?
सुख करोत्यमतनाथ ।

* शूलसमयदु-खनिष्कूलसत्यात्पाकृषापना
प्रातिकूल्यनिष्कापाशपथे ॥ ८१ ॥ शूला
दिभ्य पाकादिष्वर्थेषु यथासंख्य कृजो योगे
ढाज्भवति । शूलाकरोति मास । समयाकरोति
पट कुर्विद । दुःखाकरोति दत्त । निष्कूला-
करोति धीजप् । सत्याकरोति वणिग्माड ।
अन्यत्र-शूला करोति पदत्र । समयं करोति
विवाहस्य । दुःख करोति मिथ्यानिःकुलं करोति
रिपु । सत्य करोति शपथं करोतीत्यर्थः ।

। देवादिभ्यस्त्रेनीन्भ्य ॥ ८२ ॥ इवतेभ्य

ईवतेभ्यश्च देवादिभ्यन्त्रा भवति देवान् गच्छति
देवत्रा गच्छति । मनुष्यत्रा गच्छतिदेवेषु वसति
देवत्रा वसति । मनुष्यत्रा वसति ।

सात ॥ ८३ ॥ सात इत्ययनधिन्तरो
वेदितव्य आपादपरिसमाप्तेः इतोऽप्युदाहरिष्यते।

* न स्वतेस्ते पे ॥ ८४ ॥ स्वतिभ्या तिस
जात्रा परस्य पसे सातो न भवति । शोभना धू
नुधः । मुराजा । अतिधू । अतिराजा । तेरिति
किंधुरमतिमानोऽतिधुरः।प इते किं ? स्वक्ष ।

* किमः क्षेपे ॥ ८५ ॥ क्षेपे निदाया वर्तमा
नाम् किमः पश्य सातो न भवति । न किंजा
यो न रक्षति । स किंमौषो न वहति । क्षेपे इति
किं ? कस्य गता-किंराचः ।

नजः ॥ ८६ ॥ नजः परस्य सातो न भवति
पसे । अनृक् । असत्ता । अगौः ।

पयो वा ॥ ८७ ॥ नजः पथ्यतात् वा
सातो न भवति । अपथे । अपथाः ।

* नज्ञः स्पेर्दः ॥ ८८ ॥ नज्ञक्षिभ्या परात्
भिमंगात् डो भवति पसे । न दश अदशा ।
अननाः निर्पेताश्विगदगुक्मिभ्यःनिर्निशः स्वज्ञः ।
निशत्तारिणानि वर्षाणि चर्तते । नज्ञेरिति
किं ? गोत्रिशत् । म्येरिति किं ? असदृत् ।

* स्थियादग्रहोः ॥ ८९ ॥ स्थिचसात् अत्र
हुगळ्यातात् डः सातो भवति । आसन्नो दशा
नाभिमे-आसन्नदशाः । अदूरविंशाः । द्वौ वा
त्रयो वा द्वित्रा । पचथाः । स्थिनादिति किं ?
चित्रगु । अग्रहोरिति किं ? आमन्नग्रहव ।

* ऋरूपरूपयोऽत् ॥ ९० ॥ ऋगायतादकार
सतो भवति । अर्द्वचः । उच्चारितव्यः । श्रियाः
पुः-प्रपुगत्रिपुर । द्विगता आपोऽग्निन् द्वीपः ।
सर्दीपः । मोक्षस्य पदा मोक्षपयः । रात्रपथ ।

* धुरोऽन्नसो ॥ ९१ ॥ धुरोऽन्नवत्यनशो राज्यस्य

धू राज्यधुरा । महाधुर शकट । अनक्ष इति
किं ? अक्षधू ।

कृष्णोऽकृष्णोऽस्येभ्यो ॥ ९२ ॥ कृष्णा
दिभ्यः भ्यिसञ्जाच्च परात् भूमिशब्दात् अद्
भवति । कृष्णभूमो देशः । उद्गभूम । पाडु-
भूमः । द्विभूम, त्रिभूमः प्रासाद । कृष्णादे-
रिति किं ? सर्वभूमिः ।

प्रत्यन्वयात् सामलोऽन्न ॥ ९३ ॥ प्रत्यादे
पराभ्या मानलोमभ्या अत्त्व म्यात् । प्रतिगत
साम प्रतिसाम । प्रतिलोम । अनुमामं । अनु-
लोमं । अवसाम । अत्रलोम ।

* राजहस्तिपल्याद् वर्चस ॥ ९४ ॥ राजादेः
परात् वर्चमोऽत्त्व स्यात् । राज वर्च राजवर्चसो
हस्तिवर्चस । पल्यवर्चस ।

तमसोऽवसमगात् ॥ ९५ ॥ अवादेः परात्
तममोऽत्त्व्यात् । अर्द्वहीन तम अवतमस । सत
मस । अधतमस ।

तप्तान्वाद् रहसः ॥ ९६ ॥ तप्तादिपूर्वाद्
रहसोऽद् भवति । तप्त रहः-तप्तारहस । अनुरहसो
अवरहस ।

प्रतेररस ईपः ॥ ९७ ॥ प्रतिपूर्वाद्दीनतात्
उरसः अत्त्व म्याद् । प्रतिष्ठिनमुरभि-प्रत्युरम ।
ईप इति किं ? प्रतिगतमुरः प्रत्युरः ।

गेरध्वन ॥ ९८ ॥ गिपूर्वाद्गन्तोऽर्द्वमानो
भवति । प्रगतमध्वान प्राध्व शकट । उपाध्व ।
निरध्व । गेरिति किं ? परमाध्व ।

अर्जवेऽक्ष ॥ ९९ ॥ अर्जवे वर्तमाना-
दक्षोऽत्त्व स्यात् । कमन्म्याक्षि-कमलाक्ष ।
महिपाशो गुग्गुल । गवाक्ष । रद्राक्ष । अर्जी-
व इति किं ? अर्जात् ।

* सफटात् ॥ १०० ॥ आभ्यामक्षोऽत्त्व म्यात्
मगतमक्ष्या मगक्ष । फटाक्ष ।

*जातमद्दन्तद्वद्धादुक्ष्णो ये ॥१०१॥जातादि-
पूर्वादुक्ष्णशब्दादत्त्वं स्यात् यसे । जातश्चासौ
उक्षा च जातोक्षः । महोक्षः । वृद्धोक्षः । य इति
किं ? जातस्योक्षा-जातोक्षा ।

*स्त्रियाः पुंसो द्वे च ॥१०२॥ स्त्रीश-
ब्दात् परात् पुंसोऽत्त्वं स्यात् द्वे च । स्त्री
च पुमाश्च स्त्रीपुंस । स्त्रीपुंसो विस्मयं गताः ।
यसे-स्त्रीमूत्वा पुमान् जातः स्त्रीपुंसःशिक्षेडी ।

*वाग्धेनुदारान् मनोऽनहुद्गोः ॥१०३॥
वागादिपूर्वभ्यः मन आदिभ्योऽत्त्वं स्यात् द्वे ।
वाक् च मनश्च वाङ्मनसे । धेन्वजुहुहौ । दारगवं ।

*ऋचः सामयजुर्भ्यां ॥१०४॥ ऋचः
पराभ्यां सामयजुर्भ्यामद् भवति । ऋक् च
साम च ऋक्सामे । ऋग्यजुषं ।

नक्तंरात्रिमहोभ्यो दिवं ॥१०५॥ एभ्यः
परं दिवमिति निपात्यते । नक्तं च दिवा च नक्तं-
दिवं । रात्रिदिवं । अहर्दिवं ।

*पदप्ठीवोर्वष्ठीवाक्षिभ्रुवं ॥१०६॥ पदप्ठी-
वाद्यो निपात्यते अदंताः । पादौ चाप्ठीवंतौ
च पदष्ठीवं । पद्मावष्टिखं च । ऊरू चाष्ठीवंतौ च
ऊर्वष्ठीवं । अक्षिणी च भ्रुवौ च आक्षिभ्रुवं ।

*जुद्धयो रार्थे ॥१०७॥ च्यत्थत्वाद् रार्थे
समाहारलक्षणे द्वे अद् भवति । वाक् च त्वग्
च वाक्त्वचं । श्रीसजं । वाग्दृपदं । छत्रोपानहं ।
वाक्त्वपं । रार्थ इति किं । प्राष्टशरदौ ।

पेंगुलोक्षिस्थ्यादेः ॥१०८॥ इत्यादेः
स्थ्यादेःचांगुलेरत्त्वं स्यात् पसे । निर्गतमंगुलिभ्यः
निरंगुलं । अंगुलेरतिक्रातं-अत्यंगुलं । द्वयोरंगुल्योः
समाहारः-द्वयंगुलं । व्यंगुलं । य इति किं?पचागु-
लिर्हस्तः ।

*सर्वाशाहःसंख्यातपुण्याच रात्रेः ॥१०९॥
सर्वादेः परात् शिस्थ्यादेश्च रात्रिशब्दात्

अस्यो भवति पसे । सर्वा चासौ रात्रिश्च सर्व-
रात्रं । पूर्वं रात्रेः-पूर्वरात्रः । अपररात्रः । अर्धरात्रः ।
अहश्च रात्रिश्च-अहोरात्रं । संख्यातरात्रः । पुण्य-
रात्रः । अतिरात्रः । नीरात्रः । द्विरात्रः । त्रिरात्रः ।
वर्षादीर्घात् ॥११०॥ वर्षादीर्घपूर्वायाः
रात्रेरद् भवति । वर्षारात्रः । दीर्घरात्रः ।

एभ्योऽहोऽहः ॥१११॥ एभ्यः सर्वादिभ्यः
परस्याहन्शब्दस्याहोदेशो भवति । सर्वमहः
सर्वाहः । पूर्वाहः । अपराहः । निःक्रांताहः
निरहो कथा । अष्टस्वहस्तु भवा-अष्टाही पूजा ।

न समाहारे ॥११२॥ समाहारलक्षणे
सेऽहोऽहो न भवति । द्वयोरहोः समाहारः
द्वयहः । त्रयहः । समाहार इति किं ? द्वयोरहो-
र्भवः द्वयहः उत्सवः । त्रयहो पूजा ।

पुण्यैकात् ॥११३॥ आभ्यां परस्याहो-
ऽहो न भवति । पुण्यमहः-पुण्याहं । एकाहः ।

*सख्याताहः ॥११४॥ अस्मात्परस्याहो-
ऽहो न वा स्यात् । संख्यातमहः-संख्याताहः ।
सख्याताहः ।

राजाहःसखेष्टः ॥११५॥राजाघंतात् पात्
टो भवति । जिनराजः । महाराजः । द्वयहः
पदः । परस्माहः । सत्सत्तः । अतिस्तः ।

उरसोऽग्रे ॥११६॥ उरस्यो भवत्यग्रे
प्रधानेऽर्थे । हस्तिन उरः-हस्त्युरसं । अश्वोरसं ।

सूरोऽनोऽग्रमायसः खुजात्वोः ॥११७॥
एभ्यः सौ जातौ च टो भवति पसे । जालमिव
सरः-जाअसरसं । मंडूकसरसं । उपानसं ।
महानसं । कनकादमः । स्थूलादमः । लोहिता-
यसं । तीक्ष्णायसं ।

निःश्रेयसः ॥११८॥ निसः परात्
श्रेयसः टो भवति । निश्चितं श्रेयः-निःश्रेयसं ।

असो वसोयसश्च ॥११९॥ अथः परात्

वसीयसः श्रेयसश्च टो भवति पे । शोभन वसीयः
श्वोवसीयस तेभूनाः । श्वःश्रेयसमस्तु ते ।

ग्रामकौटात् तक्षणः ॥ १२० ॥ आभ्या
तक्षणः टो भवति । ग्रामन्य तक्षा—ग्रामतक्षः ।
कुत्र्या भनः षोड, कौटम्वक्षा कौटतक्षः ।

शुनोऽन्तेः ॥ १२१ ॥ अन्तेः परस्य शुनः
टो भवति । श्वानमत्तिकातोऽतिश्वः वराहः ।
सेवकश्च ।

* गौणात् ॥ १२२ ॥ गौणादुत्तरस्य शुनष्टो
भवति पे । व्याघ्र इव श्वा व्याघ्रश्च । सिंहश्चः ।

अजीवे ॥ १२३ ॥ अजीवे वर्तमानात्
गौणात् शुनष्टो भवति । आकर्ष, श्वा इव आ-
कर्षश्चः । फलकश्चः । शकृदश्चः । अजीव इति
किं ? कालकश्चा ।

मृगोत्तरपूर्वाच्च सक्थः ॥ १२४ ॥
एभ्यो गौणाच्च परात् सक्थष्टो भवति । मृगस्येव
सक्थि-मृगसक्थ । उत्तरम्येव सक्थि-उत्तरसक्थ
पूर्वसक्थ । फलकमिव सक्थि फलकसक्थ ।

गोरहृदुपि ॥ १२५ ॥ गोरहृद्व्याष्टो भवति
अहृदुपि । पुगवः । राजगवः । पचगवप्रिय ।
दशाना गवा समाहारः-दशगव । गामतिक्राता
अतिगवी । अहृदुपीति किं ? पचभिर्गोभि
श्रीतः पचगुः ।

नावो रात् ॥ १२६ ॥ नावताद् रसाद् टो
भवति । द्वयोर्नावो समाहार दिनाव । त्रिनाव ।
रादिति किं ? राजनीः ।

अर्द्धात् ॥ १२७ ॥ अर्द्धात् परात् नावष्टो
भवति । शर्द्धनाव । अर्द्धनावी । अर्द्धनाव ।

स्वार्था वा ॥ १२८ ॥ स्वार्थिद्वानात्
राष्टो भवति सातः अर्द्धाच्च वा । द्वे स्वार्थी
समाहृते द्विस्वार, द्विस्वारि । पचस्वार, पचस्वारि ।
अर्द्धस्वार, अर्द्धस्वारि ।

द्वित्रैरजलेः ॥ १२९ ॥ द्वित्रिपूर्वादजलेष्टो
भवति । द्वयोरजल्योः समाहार द्वजलान्यजल ।
आयुष समाहारे ॥ १३० ॥ ताभ्यामायुष
समाहारे टो भवति । द्वयोरायुषो समाहार
व्यायुषं । व्यायुषसमाहार इति किं व्यायुः प्रियः ।

* पुरुपात् ॥ १३१ ॥ अत्मात् परादायुष
टो भवति पे । पुरुषम्यायुः पुरुषायुष ।

ब्रह्मणो राष्ट्रेभ्य ॥ १३२ ॥ राष्ट्रवाचिभ्य परात्
ब्रह्मणष्टो भवति सोमुराष्ट्रेषु ब्रह्मा सुराष्ट्रब्रह्मः । जव
तिब्रह्मः । राष्ट्रेभ्य इति किं ? देवब्रह्मा नारदः ।

कुमहृद्भ्यां वा ॥ १३३ ॥ आभ्या ब्रह्मणष्टो
वास्यात् । कुत्सितो ब्रह्मा कुब्रह्मः, कुब्रह्मा ।
महाब्रह्मः, महान्ब्रह्मा ।

* द्विस्तावात्रिस्तावागोऽष्टा ॥ १३४ ॥
एते वा निपात्यते । द्विस्तावती । त्रिस्तावती ।
द्विस्तावाः वेदि । त्रिस्तावाः वेदिः । अत्ये ती-
शब्दस्य ख । गोष्ठे श्वा गोष्ठश्च । अत्सातः ।

* प्रत्यनुसप्तोऽक्ष्णो हे ॥ १३५ ॥ प्रत्यादेः
परादाक्षिणव्याद् हसे टो भवति । अक्षिणी प्रति
प्रत्यक्षः । अनुगतमक्षणः-अन्वक्षासमीपमक्षणः समक्ष
शरद्दादेः ॥ १३६ ॥ अम्माष्टो भवति
हे । शरदः समीपमुपशरद । प्रतिशरद । उप-
मनस । अनुदिग ।

* जराया दृश्च ॥ १३७ ॥ जराशब्दात्तात्
टो भवति दृश्चादेश । जरायाः समीपमुप-
जरस । प्रतिजरस ।

अन ॥ १३८ ॥ अन्नताष्टो भवति हे ।
आत्मन्यधि अध्यात्म । उपराज । प्रत्यात्म ।

नपो वा ॥ १३९ ॥ अन्नताद् नपो हे
टो वा स्यात् । चर्मणः समीपमुपचर्म । उपचर्म ।
प्रतिचर्म । प्रतिचर्म ।

* अस्मृगिरिपौर्णमास्याप्रहायग्या ॥ १४० ॥

शयाधनाद् टो वा स्यात् हे । उपरुम् ।
उपफुप् । प्रतिसमिष । प्रतिभम् । गिरे
र्भदिः बर्हिर्गिर । बर्हिर्गिरि । उपर्षोर्णमास ।
उपर्षोर्णमासि । उपाग्रहायण । उपाग्रहायणि ।

* नद्याः ॥ १४१ ॥ नदीशब्दात्ताटो वा
स्यात् । उपनद् । उपनदि ।

* स्ये ॥ १४२ ॥ स्थिपूर्वायाः नद्याः
टो भवति हे।पच नद्य समाहृताःपचनद्रासप्तनद ।

* गोदावर्या ॥ १४३ ॥ ग्निपूर्वाद् गोदावरी
शब्दात् टो वा स्यात् । द्विगोदावर । सप्तगोदावर ।

* सरजसोपशुनानुगर्व ॥ १४४ ॥ एते
टात्ता निपात्यते हसे । सद् रजसा सरजसम-
भ्यवहरति । शुनोतिक्प्रशुनमास्ते । टेवस्योत्व ।
गवामन्वायत अनुगर्व यात् ।

स्वागाद्वेऽक्षिसरुध्नः ॥ १४५ ॥ स्वागवा
चकाद् अक्षःसकध्नश्च वसे टो भवति । विशाले
अक्षिणी अस्य-विशालाक्षः । कल्याणाक्षः ।
गौरैःसक्भिर्नो अस्य गौरसकधः।स्वक्षी।अतिसक्थी ।
स्वागादिति किं ' स्थूलाक्षिरिक्षुः । व इति किं
वामाक्षि ।

दुण्यगुले ॥ १४६ ॥ दुणि दारुविपये अ
गुलेर्वसे टो भवति । द्वे अगुली अम्य-द्वयगुल ।
त्र्यगुल । चतुरगुल दारु ।

*द्वित्रैर्भूर्धनो वा ॥ १४७ ॥ द्वित्रिभ्या मूर्ध्नः
टो वा स्याद् वसे । द्विमूर्धः।द्विमूर्धा । त्रिमूर्धः ।
त्रिमूर्धा ।

*प्रधानदृष्टस्त्रीप्रमाण्योर ॥ १४८ ॥ प्रधा
नभूता या दडता स्त्रीप्रमाणीशब्दश्च तदताद्
धाद् अत्यो वा स्यात्।कल्याणी पचमी आसा कल्या
णीपचमा रात्रयः । कल्याणीपष्ठा भार्याः । स्त्री
प्रमाणी येषा ते स्त्रीप्रमाणाः कुटुम्बिनः ।
प्रधानग्रहण किं ' कल्याणी पचमी यस्मिन्

कल्याणीपचमीकः पक्षः ।

*भाच्चेतुः ॥ १४९ ॥ मयाचिनः परात् नेतृ
शब्दादत्त्व स्यात् । मृगो नेता आसा मृगनेत्रा
रात्रयः।पुष्पनेत्राः।मादिति किं ' दत्तनेतृक सैन्य ।

*लोभ्रोऽतर्वादिभ्यां ॥ १५० ॥ आभ्या परात्
लोभ्रः अत्त्व स्यात् वसे । अतर्गतानि लोमान्य-
स्य अतर्लेम । बहिलेमः ।

नक्ष्वद्दोर्चो माणवचरणे ॥ १५१ ॥
नक्ष्वद्दुभ्या परात् ऋक्शब्दात् अत्यो भवति
यथासस्य माणवे चरणे च वाच्ये । न विद्यते
ऋचोऽस्य अनृच माणवक । बह्वृचो ब्राह्मणः।
माणवचरण इति किं ' अनृक सामावहवृक सूक्त ।

*नाभे खौ ॥ १५२ ॥ नाम्यताद् वसादत्यो
भवति खौ । हिरण्य नामौ यस्य हिरण्यनाम ।
पद्मनामः । ऊर्णनाम ।

*नम्व्युपत्रेधतुर ॥ १५३ ॥ एभ्य परात्
चतुःशब्दात् अत्त्व स्यात् वसे।अद्वयानि चत्वारि
येनामौ अचतुरः । विगतानि चत्वारि यस्य
विचतुर । समीपे चतुर्णा उपचतुर । त्रयो वा
चत्वारो वा त्रिचतुराः ।

सो ॥ १५४ ॥ सुपूर्वाच्चतुरोऽत्त्व स्यात् ।
शोभनानि चत्वारि यस्यासौ सुचतुरः ।

प्रातर्दिनाश्वसः ॥ १५५ ॥ सुपूर्वाद् प्रातरा
देरत्त्व स्यात्।शोभन प्रातरस्य सुप्रात । सुदिवः सुध ।
प्रोष्ठण्यजात्पद् ॥ १५६ ॥ प्रोष्ठादे पर पदो
निपात्यते । प्रोष्ठम्येव पादावस्य प्रोष्ठपद । एणी
पद । अजपदः । अत्ये पदभावः ।

चतु शरैरश्रिकुक्षे ॥ १५७ ॥ चतु शारिपूर्वा
भ्या आश्रितुक्षिभ्यामत्त्व स्यात् । चतस्रो शरयोऽस्य
चतुरश्र । शारिरिव कुक्षिरस्य शारिकुक्ष ।

नक्षु सोःसक्थिहलेर्वा ॥ १५८ ॥ नञ्वा
दिपूर्वाभ्या सक्थिहलिभ्या अत्यो वा स्यात् ।

न विद्यते सकल्पस्य-असकथः । असकथिः । दुःसकथः ।
दुःसकथि । सुसकथः । सुसकथिः । अहलः ।
अहलिः । दुर्हलः । दुर्हलिः । सुहलः । सुहलिः ।

* अस् प्रजायाः ॥१५९ ॥ नञादिपूर्वाद्
प्रजाशब्दादस् स्यात् । न विद्यते प्रजा अस्य अ-
प्रजाः । अप्रजसौ । अप्रजसः । दुःप्रजाः । सुप्रजाः ।

* मंदाल्पाच्च मेधायाः ॥१६० ॥ आभ्यां
परात् नञादिपूर्वाच्च मेधाशब्दात् अस् स्यात् वसे ।
मंदमेधाः । अल्पमेधाः । अमेधाः । दुर्मेधाः । सुमेधाः ।

धर्मात् केवलादन् ॥१६१ ॥ केवलो धर्म-
शब्द एव यत्रोत्तरपदं तदंताद् वसात् अन् स्यात् ।
साधूनामिव धर्मोऽस्य साधुधर्मा । क्षत्रियधर्मा ।
अनंतधर्मा । केवलादिति किं ? परमः स्वो
धर्मोऽस्य परमस्वधर्मः ।

सुहरिततृणसोमज्जंभात् ॥१६२ ॥ स्वा-
दिपूर्वाद् जंभादन् स्यात् । शोभनो जंभो यस्य
मुजंभा । हरितजंभा । तृणजंभा । सोमजंभा ।
स्वादेरिति किं ? चारुजंभः ।

दक्षिणेर्मा लुब्धयोगे ॥१६३ ॥ दक्षिणे-
र्मेति अत्रतो निपात्यते लुब्धेन योगोदक्षिणं अंगं
इमं बहुरूपं चास्य व्याधेन दक्षिणेर्मा मृगः ।
लुब्धयोग इति किं ? दक्षिणेर्मेः पशुः ।

* संप्राज्जानोर्जुसौ ॥१६४ ॥ संप्राभ्यां परस्य
जानुशब्दस्य जुजावादेशौ स्तः । संगते जानु-
नी अस्य-संजुः । संजुः । प्रगते प्रकृष्टे वा जानुनी
अस्य-प्रजुः । प्रजुः ।

चोर्ध्वात् ॥१६५ ॥ ऊर्ध्वात्परस्य जानु-
नन्तो वा स्तः । ऊर्ध्वं जानुनी अस्य-ऊर्ध्वजुः ।
ऊर्ध्वजुः । ऊर्ध्वजानुः ।

जायाया निद् ॥१६६ ॥ जायाशब्दस्य
निद् भवति । गुणतिर्जाया अस्य-युवजाभिः ।

* भृतित्यान्मासाहः ॥१६७ ॥ भृतावधे

विहितात् त्यात् परान्मासात् ठो भवति । पंच-
तिरस्य पंचकः । पंचको मासोऽस्य पंचकमासिकः ।
विंशकमासिकः । भृतित्यादिति किं ? सुमासः ।

* सुप्ल्युत्सुरभेर्गुणे गंधस्येः ॥१६८ ॥ ग्वा-
दिभ्यः परस्य गुणवाचिनः गंधस्य वसे इकारादेशो
भवति । शोभनो गंधोऽस्य सुगंधिः । पूतिगंधिः ।
उद्वगंधिः । सुरभिगंधिः । स्वादेरिति किं ? तत्रि-
गंधो हिंसुः । गुण इति किं ? शोभनगंधास्तग-
गरादयोऽस्य सुगंधः आपणिकः ।

* वाऽल्पे ॥१६९ ॥ अल्पार्थे वर्तमानस्य
तस्यैर्वा स्यात्पृथतस्य गंधोऽल्पमस्मिन् पृथगंधिः ।
पृथगंधः ओदनः । सूपगंधिः । सूपगंधः ।

* चोपनानात् ॥१७० ॥ उपमानादुत्तरस्य गंध-
स्यैर्वा स्यात् । पद्मस्येव गंधोऽस्य पद्मगंधिः । पद्म-
गंधः । उत्पलगंधिः । उत्पलगंधः । करीपगंधिः ।
करीपगंधः । पुनर्वाग्रहणमुत्तरत्र निवृत्त्यर्थं ।

खं पादस्याहस्त्यादेः ॥१७१ ॥ हस्त्या-
दिवर्जितादुपमानादुत्तरस्य पादस्य खं भवति ।
व्याघ्रस्येव पादावस्य व्याघ्रपात् । सिंहपात् ।
पादस्येति किं ? व्याघ्रमुखः । अहस्त्यादेरिति
किं ? हस्तिपादः । अध्वपादः । महिषपादः ।
दासीपादः ।

सुस्त्यादेः ॥१७२ ॥ स्वादेः स्यादेश्च
तस्य खं स्यात् वसे । शोभनौ पादावस्य सुपात्
द्विपात् । त्रिपात् । चतुःपात् ।

कुंभपद्यादिः ॥१७३ ॥ एते निपात्यते ।
कुंभ इव पादावस्य कुंभपदी । एकपदी । शूक-
रपदी । गोघापदी । सूचीपदी ।

वयसि दंतस्य दत् ॥१७४ ॥ वयसि व-
यमाने स्वादेः स्यादेश्च परस्य दंतस्य दत्
इत्ययमादेशः स्यात् । मुजाता दंता अस्य मुदन् ।
द्विदन् । त्रिदन् । चतुर्दन् । पंचदन् । षोडन् ।

चतुर्दंती गौः । वयसीति किं ! चतुर्दंतो हस्ती ।
स्त्रियां सौ ॥ १७५ ॥ स्त्रियां दंतस्य
दत् स्यात् सौ । अय इव दंता अस्याः-अयो-
दती । फालदती । स्त्रियामिति किं ! वज्रदंतः ।
साविति किं ! समदंती ।

वा श्यात्रारोकात् ॥ १७६ ॥ आभ्यां
परस्य दन्तस्य दत् वा स्यात् सौ । श्यावा ध्या-
गणिताकागः दंता अन्य-श्यावदन् । श्यावदंतः ।
अरोकाः निर्दीप्तयो निश्छिद्रा वा दता गस्य-
अरोकदन् । अरोकदंतः ।

शुद्धाप्रान्तशुभ्रट्टपवराहाहिभूपिकात् १७७
पभ्यः परस्य दन्तस्य दन्नादेशो भवति वा भसे ।
शुद्धा दंता अस्य शुद्धदन् । शुद्धदंतः । शुद्धम-
लाप्रमिव दंता अस्य-शुद्धमलाप्रदन् । शुद्धमला-
प्रदंतः । शिखरामदन्, शिखरामप्रदंतः। शुभ्रदन्,
शुभ्रदंतः । शृषदन्, शृषदंतः, । वराहदन्,
वराहदंतः । अहिदन्, अहिदंतः । मूषिकदन्
मूषिकदन्तः ।

ककुदस्यावम्यायां सं ॥ १७८ ॥ ककुद-
स्य सं भवत्यवम्यायां । असंजात ककुदस्य
असंजातककुत् । पूर्वककुत् । अवस्यामामिति
किं ! श्वेतककुदः ।

त्रिककुदद्वौ ॥ १७९ ॥ त्रिककुदिति निपा-
त्यते अत्रावभिधेये । त्रीणि ककुदान्यस्य त्रिक-
कुद गिरिः । त्रिककुदोऽज्यः ।

व्युदः काकुदस्य ॥ १८० ॥ आभ्या
परस्य काकुदस्य सं स्यात् । विशिष्ट काकुद
ताक्ष्यस्य-विकाकुत् । उत्काकुत् ।

पूर्णाद् वा ॥ १८१ ॥ पूर्णाद् परस्य ख वा
स्याद् । पूर्ण काकुदस्य पूर्णकाकुत् । पूर्णकाकुदः ।

खरखुराभ्या परस्य नासिकाशब्दस्य नम् भवति

सौ । खरस्येव नासिकाशब्द-खरणाः । खुरणाः ।
साविति किं ! खरनासिकः ।

*नसोऽस्थूलाद्य ॥ १८३ ॥ 'स्थूलवर्जिता-
न्युदः ताभ्यां च परस्य नासिकायाः नसो
भवति सौ । इ इव नासिकास्य-दृणसः। वादी-
णसः । गोनमः । खणसः । खुराणमः । अस्थू-
लादिति किं ! स्थूलनासिका ।

गैः ॥ १८४ ॥ गैः परस्याः तम्याः नसो
भवति । उन्नता नासिकास्य-उन्नस । प्रणसं मुत् ।

।चेः खुरायाः ॥ १८५ ॥ विपूर्वायाः
तस्याः खल्लमाः आदेशाः भवति । विगता
नासिकास्य विगुः । विप्रः । विप्रः ।

सुहृद्दुर्हृन्मित्रामित्रे ॥ १८६ ॥ एतौ
निपात्येते मित्रामित्रे चाभिधेये । शोभन हृदय-
मस्य-सुहृत् मित्रं । पाप हृदयमस्य दुर्हृदमित्रं ।
हृदयस्य हृत् । मित्रामित्र इति किं ! सुहृदयः
साधुः । दुर्हृदयः खलः ।

*धनुःसौ ॥ १८७ ॥ धनुः शब्दः सावेव
प्रयोक्तव्यो नसे । शतं धनूप्यस्य शतधनुः ।
दृढधनुः । पुष्पधनुः । साविति किं ! गार्दी-
यधन्वा । सारगधन्वा ।

*स्त्रियाम्प्रसोऽनङ् ॥ १८८ ॥ स्त्रिया
वर्तमानस्योपसोऽनङ् स्यात् । कुंडभिवांधोऽस्याः
कुंडोष्ठी । पटोष्ठी गौः । पीवरोष्ठी । स्त्रियामि-
ति किं ! महोषाः पर्जन्यः ।

*इत् कप् ॥ १८९ ॥ इत्तात् कप् भवति
स्त्रियां । बहुवो दडिनोऽन्या बहुदीडका । बहु-
छात्रिका । बहुवागिमिका शाखा ।

*उर प्रभृतेः ॥ १९० ॥ उर प्रभृतिभ्यः
कप् स्यात् । व्युदसुरोऽस्य-व्यूदोरस्क । महो-
रस्कः । चित्रोपानत्कः । प्रभृतसर्पिष्कः । सल-
क्ष्मीको जिनः ।

अनञ्जोऽर्थात् ॥ १९१ ॥ नञ्पूर्वादार्थात्
कप् स्यात् । नास्त्यर्थो यस्मानर्थकं । नञ इति
किं ? व्यर्थं ।

+पुंस्पोनहुन्नौलक्ष्म्य एकार्थे ॥ १९२ ॥
एभ्य एकार्थे एरुत्वे कप् स्यात् । प्रियः पुमा-
नस्याः-प्रियपुंस्का । प्रियपयस्करः । प्रियानु-
दुक्तः । प्रियनौकः । प्रियलक्ष्मीकः । एकार्थे
इति किं ? द्विपुंस्कः । द्विपुमान् । बहुलक्ष्मीकः ।
बहुलक्ष्मीः ।

ऋन्मोः ॥ १९३ ॥ ऋकारांतान्मुसंज्ञाघ
कप् स्यात् । बहुभर्तृका स्त्री । बहुमातृकः । बहु-
कुमारीकः । बहुवामोरुकः ।

शेषाद्वा ॥ १९४ ॥ यस्य सांतो विधिर्न
विहितस्तस्माद् शेषात् कच्चा स्यात् । बहुखट्वा-
कः । बहुखट्वकः । बहुखट्वः । बहुमालाकः,
बहुमालकः, बहुमालः शेषादिति किं ? वृकपात् ।
•नेयसः ॥ १९५ ॥ ईयसतात् कप् न
भवति । बहुश्रेयान् । विद्यमानश्रेयसी । बहुप्रे-
यसी पुरुषः ।

सौ ॥ १९६ ॥ सौ विपये कप् न भवति ।
बहुदेवदत्तः । विश्वदेवो ग्रामः ।

+सहदेस्तुल्ये ॥ १९७ ॥ तुल्ये यो वर्तते
सहशब्दः सदादेः कप् न स्यात् । सपुत्रः
आगतः । सपुत्रः स्थूलः । सदादेरिति किं ?
शेताश्वक्रोड्यमागतः । तुल्य इति किं ? सह
विषयानानि लोमान्यस्य लोमकः ।

स्तुतो भ्रातुः ॥ १९८ ॥ स्तुत्यर्थे भ्रातुः
कप् न स्यात् । सुभ्राता । दर्शनीयभ्राता । कल्या-
णभ्राता । स्तुताविति किं ? दुर्भातृकः ।

नारीतंत्रयोः स्त्रांगे ॥ १९९ ॥ आभ्यां स्वांगे
कप् न स्यात् । बहुनाडी जंघा । बहुतंत्री ग्रीवा ।
भ्यांगे इति किं ? बहुनाडीकः स्तंबः । बहुतं-

त्रीका बीणा ।

• निष्प्रवाणिः ॥ २०० ॥ निष्प्रवाणिरित्य-
कवंतं निपात्यते । निर्गता प्रवाणी संतुवायशलाका
अस्मान्निःप्रवाणिः पटः कंचलो वा ।

अ इञ् ॥ २०१ ॥ आर्थे इञ् स्यात् ।
केशाकेशि । कचाकचि । मुशलामुशलि ।

द्विदंड्यादिः ॥ २०२ ॥ द्विदंड्यादयः इधंताः
साधवो भवंति । द्वौ दंडौ अस्मिन् प्रशरणे द्वि-
दंडि । उगादंडि । त्रिदंडि । उभादंति ध्वंति ।
उभांजलि विभंति । उभयावाहु प्रहरति ।

इति श्रीशब्दार्णवापरनाम्नि जैनैद्रमहाव्याकरणे
शब्दार्णवचंद्रिकायां लघुवृत्तौ
चतुर्थाध्याये द्वितीयपादः ।

तृतीयः पादः ।

आदेरेकाचो द्वे ॥ १ ॥ आदेरेकाचः द्वे
रूपे भवतः इत्याधिकृतं वेदितव्यं वक्ष्यति—लिडुञ्-
कचि धोः”इति । तेन धोरादेरेकाचः द्वे रूपे भवतः ।
पपाच । जुहोति । अधीपचत् । आदेरिति किं ?
जजागार । अनाद्यस्य ऋकारस्य माम्भूत् ।

+सुपः ॥ २ ॥ सुब्योर्यस्य कस्यचिदेकाचो द्वे
स्त । इत्याधिकृतं ज्ञेयं । वक्ष्यति—सन्त्यलोः ।
पुपुत्रीयिपति । पुत्रित्रीयिपति । पुत्रीयिपति ।

अचः ॥ ३ ॥ धोः सुब्योश्चादेरचः परस्यै-
काचो द्वे भवतः । अटाच्यते । आशीर्धीयिपति,
अधीयिपति । अधीयिपति ।

न स्फादौ ऋजोऽपि ॥ ४ ॥ स्फादौ वर्त-
माना आदेरचः परे नकारदफारेफवकारा न
द्विरुच्यंते अयकारे परतः । इन्दिदिपति । अ-
ङ्किदिपति । अर्धचिपति । उच्चिजिपति ।
स्फादाविति किं ? अरिरिपति । ऋ इति किं ?
इचिपति । अयीति किं ; अरायते । अचः

इति किं ? विद्वासति ।

+चस्थैके ॥ ५ ॥ चसंज्ञरूप्य द्वे नस्तद्व्येके ।
लोलूपिपते । अस्त्येवेत्यपरे । लुलोलूपिपते ।

+यकस्तृतीयस्य ॥ ६ ॥ .यगतस्य धोस्तृतीय-
स्थैकाचो द्वे स्तः । कंडूयिपिपति । श्वोसुपिपति ।

×ईर्ष्यः ॥ ७ ॥ ईर्ष्यतेस्तृतीयम्यैकाचो द्वे
स्तः । ईर्ष्यिपिपति । ईर्ष्यियत् ।

+सनो वा ॥ ८ ॥ ईर्ष्यतेः सनंतस्य तृतीय-
स्थैकाचो द्वे वा स्तः । ईर्ष्यिपिपति । ईर्ष्यियपिपति ।

यः ॥ ९ ॥ ते द्वे समुदिते थमंज्ञे स्तः । ददति ।
दधति । अददुः । थप्रदेशाः थविस्तेरित्यादयः ।

जधादिः ॥ १० ॥ जक्षित्यादयः थसंज्ञका
भवंति । जक्षति । जामति । दरिद्रति । चफ्रा-
सति । ज्ञासति ।

पूर्वथः ॥ ११ ॥ द्विरुक्तयोः पूर्वोऽप्यवः
चसंज्ञो भवति । पपाठ । पापठ्यते । अपीपठत् ।
चप्रदेशाः चास्योवादायः ।

लिडुच्छ्रुचि धोः ॥ १२ ॥ लिटि उचि कनि
च परतः धोः सुबोधोद्वादेरचः परम्य चैकाचो
द्वे स्तः । पपाच । प्राणुनाव । विभेति । आटिटत् ।
आधिधीयत् । लिडुच्छ्रुचीति किं ? प्रादात् ।
धोरिति किं ? ईहांचके ।

सन्यटोः ॥ १३ ॥ संगतस्य यद्वतस्य च द्वे
रूपे भवतः । अटिटिपति । अटाट्यते । चिकी-
र्षति । चिकीर्षंत ।

+चिबिलदचरनसदाश्वत्साहनमीड्यत् ॥ १४ ॥
एते निपात्यन्ते । चिबिलदः । चरनसः । चये
द्वित्वं । दासन् । भवसौ इट् द्वित्वानावब ।
साहान् । सहेर्मविधिरुणे दौत्वमद्वित्वमनिट्त्वं च ।
गीहवान् । मिहेरद्वित्वमनिट्त्वमुणे दौत्वं इत्वं च ।

यथाचरतोऽप्यावचस्य ॥ १५ ॥ बर्दादिना-
मथमे द्वित्वं वा स्यात् चस्य चाह । बर्दावदः ।

वदः । चराचरः । चरः । चलाचलः । चलः । पतापतः । पतः ।

+घनाघनपाट्टपटौ ॥ १६ ॥ एतौ वा निपात्यौ ।
घनाघनः । हंतैराचि धत्वं द्वित्व च । चस्य चागा-
गमः । घनः । पाट्टपटः । पाट्टेरचि षेरुप् द्वित्वं
चस्याकोऽपवादः ऊगागमो दात्वं च ।

*लिटिऽग्यणः साचोऽग्यर्थाऽऽग्यां ॥ १७ ॥ भा-
ज्या इत्येतन्मात् पूर्वस्य धोरिति चस्य साचो यणः
इग् भवति अरेक्यकारपरस्य । सुप्वाप । मृत्व-
पिथ । उवाच । उवचिथ । इयाज । इयाजिथ ।
उवाय । उवाविथ । उवास । उवसिथ । विव्याप ।
विव्यपिथ । विव्याच । विव्याचिथ । जिज्यौ ।
जिज्यथ । आर्थ्य इति किं ? विव्याप । आज्यनिति
किं ? सस्याम ।

*न वो यः ॥ १८ ॥ वेप्रो यकारस्य लिटि इग्-
न भवति । ऊयतुः । ऊयुः ।

*या ॥ १९ ॥ वेप्रो यकारस्य लिटि या नेग्
भवति । ऊयतुः । उयुः । ऊवतुः । ऊवुः ।
प्ये च ॥ २० ॥ वेप्रः प्ये लिटि चेग् न भवति ।
प्रवाय । ववतुः । वतुः । यविथ ।

ज्य- ॥ २१ ॥ ज्या इत्येतस्य धोः प्ये इग् न
भवति । प्रज्याय । उपज्याय ।

व्यः ॥ २२ ॥ व्येप्रः प्ये नेग् भवति ।
संव्याय । उपव्याय ।

परेर्वा ॥ २३ ॥ परेः परम्य वैनः प्ये नेग् वा
स्यान् । परिव्याय । परिवीच ।

*म्वचनट्ठव्याटेः फिति ॥ २४ ॥ स्वप्रचोः
इत्यादीनां च फिति माचो यणः इक् म्यात् । सुतः ।
मुठवान् । मुप्वा । भृतिः । उठुः । उठवान् ।
उठवा । उठकिः । शूनः । सुठवान् । उठिनः
उठिनवान् । उठिनः । उठिगवान् । उठित्वा ।
उठिनः । इष्टः । इष्टवान् । इष्टवा । इष्टिः । उठुः ।
उठवान् । उठ्या उठिः । उठुः । उठ्यतः । उठ्या ।

उडि० उत । उतवान् । उत्त्वा । उति । सर्वात् ।
सर्वातवान् । सवित्वा । सर्वाति । हूत । हूतवान् ।
हूत्वा । हूति । कितीति किं ' स्वस ।

* वशिन्वयधिन्वयचिन्वयाग्रहिन्नरिचमाच्छिन्न
स्ना किङ्कति ॥ २५ ॥ वश्यादीना किति किति
चेग् भवति । उशित । उशितवान् । उष्ट ।
उशति । विद्ध । विद्धवान् । विध्यति । विचित ।
विचितवान् । विचति । जिनाति । जीनः ।
जीनवान् । जीयते । गृहीतः । गृहीतवान् ।
गृह्णाति । वृश्चति । वृक्णः । वृक्णवान् । पृष्टः । पृष्टवान् ।
पृच्छति । मृष्टः । मृष्टवान् । मृजति । कितीति
किं ' विव्येचि । अयीति किं ' वृश्च्यते ।

कचि स्वापे ॥ २६ ॥ स्वापेः कचीग् भवति
असृपुपत् । असृपुपता । असृपुपत् । कचीति
किं ' स्वाप्यते ।

*न श्वेः ॥ २७ ॥ श्वयतेः कचीग् न भवति ।
आशिश्चियत् । आशिश्चियता । आशिश्चियत् ।

*यशो याडे ॥ २८ ॥ यशेर्यङीक् न भवति ।
पावश्यते । वावश्यते । वावश्यते । यकीति
किं ' उशति ।

*स्वपस्यन्वयः ॥ २९ ॥ एषां यङीग् भवति ।
सोपुप्यते । सेसिम्यते । वेरीयते ।

चायः क्री ॥ ३० ॥ चायतेः यङि परतः
क्रीत्ययमादेशो भवति । चेक्रीयते, चेक्रीयते ।
चेक्रीनः । चेक्रीयः ।

*हस्थे ॥ ३१ ॥ थसज्ञानिमिच्छे त्ये ह्यते
रिग् भवति । जुहुपति । जोह्यते । जुहाव ।

*णौ सन्नुचोः ॥ ३२ ॥ सन्नुचो ऋच्ये च
णौ ऋच्येभ्यः भवति । जुहावयिपति । अजूह-
वत् । अजूहवन् । अजूहयन् ।

न वा श्वेः ॥ ३३ ॥ श्वयतेः सन्नुच्ये
नी न वग् भि । जुहावभिपति । शिश्चियिपि

पति । अशूयवत् । अशिश्चियत् ।

लिङ्ग्यङो ॥ ३४ ॥ श्वयतेर्लिङि यङि च
न वेग् भवति । शुशाव । शुशुवत् । शुशुवुः ।
शिक्षायाः शिक्षियत् । शिक्षियुः । शिक्षियते ।

प्यायः ॥ ३५ ॥ प्यायीङो लिङ्यङोरिग्
भवति । आपिप्ये । आपिप्याते । आपेपीयते ।
आपेपीयते ।

*तेऽङोः ॥ ३६ ॥ गिहीनस्य प्यायः इग्
भवति तसङ्ग्रे परतः । पीन मुख । पीनावगौ ।
पीनौ स्तनौ । पीनवतौ स्तनौ । त इति किं '
प्यायते । अगेरिति किं ' प्रप्यानमूधः ।

*भाङोऽधौ ॥ ३७ ॥ आङः परम्य प्यायः
इग् भवति अभावर्थे । आपीनोऽधु । आपीन
मूधः । आपीनवानधुः । आपीनवदूधः । आङ
इति किं ' प्रप्यानमूधः । अंभाविति किं '
आप्यानमूधः ।

*स्फायः ॥ ३८ ॥ स्फायतेरिग् भवति ते
परतः । स्फातः । स्फातवान् ।

*प्रमाच स्त्यः ॥ ३९ ॥ मपूर्वस्य स्त्यायतेरिग्
भवति ते परतः । प्रस्तीतः । प्रस्तीनवान् ।
प्रस्तीमः । प्रस्तीमवान् । प्रमाच इति किं '
संस्त्यानः । सस्त्यानवान् ।

*द्रवमूर्तिस्पर्शो इयः ॥ ४० ॥ द्रवमूर्तो स्पर्शो
च इयङ्गः इग् भवति ते परतः । शीन घृत ।
शीत तोय । द्रवमूर्तिस्पर्श इति किं ' सस्त्यानो
वृश्चिकः । शीतेन गतः सकुचितो वा ।

प्रतेः ॥ ४१ ॥ प्रतिपूर्वस्य श्यायतेस्ते इग्
भवति । प्रतिशीनः । प्रतिशीनवान् ।

*शान्पत्रमाचः ॥ ४२ ॥ अभिअवपूर्वम्य
श्यायतेस्ते इग् वा भवति । अभिशीन । अभि-
श्यान । अभिशीनवान् । अभिश्यानवान् ।
अवशीन । अवशीनवान् । अवश्यनः । अवश्या-

नवान् । अभ्यवशीनः । अभ्यवश्यानः ।

*हविःक्षीरे शृतं पाके ॥ ४३ ॥ आश्राप्योः
क्ते शृभावो निपात्यते हविःक्षीरयोः पकार्थे ।
शृतं हविः । शृतं क्षीरं । हविःक्षीर इति किं !
श्राणा यवागूः । श्रपिता यवागूः ।

एचोऽऽयाः ॥ ४४ ॥ एजंतस्य भोरात्वं
भवति आशिति परतः । बाता । बातुं । बातव्यं ।
भवदाता । अवदातुं । अवदातव्यं । क्ताता ।
क्तातुं । क्तातव्यं । अशीति किं ! वपति । अव-
पति । ग्लायति ।

*व्योऽल्लिटि ॥ ४५ ॥ व्येजः आ भवत्य-
ल्लिटि परतः । संब्याता । संब्यातुं । संब्यातव्यं ।
उपसंब्यानां अल्लिटि इति किं ! विव्यायाविव्ययियि ।

स्फुरिस्फुल्योर्ध्वि ॥ ४६ ॥ अनयोर्ध्वि
आ भवत्येचः । विष्कारः । विस्कारः । विष्का-
लः । निष्कालः ।

*वाम्पपगुरः ॥ ४७ ॥ अपगुरीढः एचः
आ वा स्यात् अग्निपरे । अपगारमपगारं ।
अपगोरमपगोरं ।

*दीढः सनि ॥ ४८ ॥ दीढः आ वा स्यात्
सनि परतः । दिदासते । दिदीपते ।

प्ये च ॥ ४९ ॥ दीढो नित्यमा भवति
प्ये चैत्रियपये च । उपदाय । उपदाता । उपदात-
व्यं । प्ये चेति किं ! अवदीयते ।

*भिष्मीञोरखाचि ॥ ५० ॥ अनयोरा
भवति सत्यमर्चं च मुक्त्वा प्ये एचदिपये च ।
निमाय । निमाता । निमातुं । निमातव्यं । प्रमाया
प्रमाता । प्रमातुं । प्रमातव्यं । अस्ताचीति किं !
ईपाक्षिमयः । दुष्पमयः । निमयः । आमयः ।

*वा लीड्लिनात्योः ॥ ५१ ॥ अस्ताच्यनयो-
रा वा स्यात् प्ये चाविलाप, विलीय । विलाता ।
विलेता । विलातुं, विलेतुं । विलातव्यं । विलेतव्यं ।

अस्ताचीति किं ! ईपल्लयः । विलयः

*अर्चादौ गौ ॥ ५२ ॥ अर्चादिप्वर्थेषु लीड्-
लिनात्योः गौ नित्यमा भवति । जटाभिस-
लापयते । श्येनो वर्तिकामपलापयते । लोक-
मुल्लापयते ।

क्रीड्ङेजः ॥ ५३ ॥ एषामेवो गौ भात्वं,
स्यात् । क्रापयति । अध्यापयति । जापयति ।

सिध्यतेराने ॥ ५४ ॥ सिध्यतेरा भवत्य-
शनेऽर्थे गौ परतः । अन्नं साधयति । अर्थं
साधयति । अज्ञान इति किं ! आचारः कुलं
सेधयति । क्षमा धर्मं सेधयति ।

चिस्फुरोर्धा ॥ ५५ ॥ चिचस्फुरश्च गौ आ वा
स्यात् । चापयति, चाययति धर्मं । स्फारयति
स्फोरयति धनुः ।

प्रजने वेतेः ॥ ५६ ॥ प्रजनेऽर्थे वेतेर्णो आ
वा स्यात् । पुगे वातो गाः प्रवापयति । प्रवाय-
यति । छवणं गाः प्रवापयति । छवणं गाः
प्रवाययति ।

*विभेतेर्दे ॥ ५७ ॥ विभेतेर्णो आ वा भवति
दधिपये । मुंडो भापयते । जटिलो भापयते ।
मुंडो भीपयते । द इति किं ! कुंचिकयैर्न
माययति ।

ईतः पुग नित्यं ॥ ५८ ॥ ईकारंतस्य
विभेतेर्दे गौ नित्यं पुगागमो भवति । जटिलो
भीपयते ।

स्मिङ्गः ॥ ५९ । दे गौ परतः स्मिङ्गः
आत्वं स्यात् । मुंडो विस्मापयते । जटिलो
विस्माययते ।

क्षर्यकिति मृज्जृजोश्च ॥ ६० ॥ क्षर्य-
दावकिति परतः मृज्जिदतीरमागमो भवति ।
सष्टा । सञ्जुं । सष्टव्यं । सस्यति । द्रष्टा ।
द्रष्टुं । द्रष्टव्यं । दस्यति । क्षर्यति किं ! सञ्जनं

दर्शन । अक्रीतीति किं ? दृष्टः । दृष्टः ।

*स्पृशादिस्पृषो वा ॥६१॥ स्पृशादीनां स्पृशेथ
श्लक्ष्यकिति अम् वा भवति । स्पृष्टा । स्पृष्टा ।
मृष्टा । मृष्टा । ऋष्टा । कृष्टा । व्रष्टा । तर्ष्टा ।
द्रष्टा । दृष्टा । स्रष्टा । सर्ष्टा ।

*ध्वादेः ष्णोऽष्ट्याष्टिवृष्वक्कः स्तं ॥६२॥
धोराद्योः पकारणकारयोः सकारणकारादेशौ स्तः
ष्यादीन् वर्जयित्वा । सहते । नयति । नहति ।
ध्वादेरिति किं ? षोडन् । लपति । भणति ।
अप्यध्वादेरिति किं ? प्यायति । निष्ठीवति ।
प्यक्कते ।

*व्योः खं वल्कौ ॥६३॥ वकारणकारयोः
खं भवति वलि कौ च परतः । देदिवः । देदिमः ।
सेसिवः । सेसिमः । ऊयी—ऊत । क्यूयी—क्यूत ।
क्ष्मायी—क्ष्माताः कंडूः । बोभूः—बल्कौ इति किं ? सेत्र्यते

हल्ङ्याव्यः सुसिप्प्यन्च ॥ ६४ ॥
हलंतात् ङी चार् च यो दीप्तदंताश्च सुसिप्ति-
पामनचां खं भवति । तक्षा । उखाश्चत् । कुमारी ।
गौरी । प्रतिभा । बहुराजा । अभिनस्त्व । अङ्घ्रि-
नस्त्व । अभिर्भवात् । अजागर्भवात् । हल्-
ङ्याव्य इति किं ? जिनः । लक्ष्मी । क्षीरपाः ।
निष्क्रीडाविः । अतिखट्वः । सुसिप्तीति किं ?
अवात्सीत् । अनजिति किं ? भिनत्ति ।

केरेहः ॥६५॥ एवात्पाम्य केः स भवति ।
हे मुने । हे साधो । एह इति किं ? हेगौः ।
मात् ॥ ६६ ॥ प्रादुष्टरम्य केरनचः खं
भवति । मोः बुध । हे जिनदत्त ।

पिति कृति तुक् ॥ ६७ ॥ प्रातस्य तुगा-
गमो भवति पिति कृति 'परतः' । अगिर्चात् ।
प्रस्तुत्य । पिति कृति इति किं ? चितं गुरुत् ।
प्रस्येति किं ? प्रत्य । ग्रामणीः ।

सर्पो ॥६८॥ संधावित्याधिष्ठारो चेदित्यः ।

संश्लेष संनिरूपो वा संधिरिति लोकत एव ज्ञेय ।
वक्ष्यति "अचीको यग्, द्रव्यज्ञानसंधाविति किं ?
दधि ज्ञान ।

संहितैकपदे नित्या नित्या धातूपसर्गयोः ।
नित्या समासे वाक्ये तु सा व्यपेक्षामपेक्षते ॥
छेऽचः ॥ ६९ ॥ अचः छे परतः तुगागमो
भवति । गच्छति । इच्छति । पृच्छति ।

आङ्ग्यादोः ॥ ७० ॥ अनयोस्तुग् भवति
छे परतः । आच्छादयति । आच्छिनाचि माच्छै-
त्सीत् । माच्छिदत् । बकारः किं ? आच्छत्रमान-
यति आच्छत्रं । उपमाच्छत्रं । उपमाच्छत्रमानयति ।

*ध्यां वा पदस्य ॥ ७१ ॥ पदस्य संबन्धिनो
धृच्छो वा तुक् स्यात् । वदरीच्छाया । कुवलीच्छाया ।
य इति किं ? धेतच्छत्रं । पदस्येति किं ? हीच्छति
म्लच्छति । अपच्छायते ।

*पस्य ॥ ७२ ॥ पदस्य संबन्धिनो दीसंज्ञस्य
स्थाने यः पस्तम्य तुक् स्यात् छे परतः । हे
इन्द्रभूते उच्छत्रमानय । हे इन्द्रभूते उच्छत्रमानय ।
अचीको यग् ॥ ७३ ॥ अचि परे इकः
यग् भवति ।

त्वं द्रव्यज्ञान नदन मध्यपनय रागवर्द्धनं धीरा
पित्रर्भः परिहायो राजकुले लाकृतिन्त्याज्या ॥
एचोऽयवायात् ॥ ७४ ॥ एचोऽचि परे
अयादयो भवति । नयनं । पवनं । रायौ । नावौ ।
+गव्यूतिरध्वमाने ॥ ७५ ॥ गोरत् निपा-
त्यते अध्वपरिमाणे यूतौ परतः । गव्यूतिः ।
अध्वमान इति किं ? गौयूतिः ।

तू यि त्ये ॥ ७६ ॥ द्वासांतो ऋ ऋदेशः
स यथास्थाने भवत्येचो यकारादौ त्ये परतः ।
गव्यूति । नाव्यूति । स्थानिप्रदृष्टं किं ? स्वेयति ।
रेयति । वित्य इति किं ? गौम्यां । त्य इति
किं ? गोयानं ।

* धोस्तत्रैव ॥ ७७ ॥ धोर्यकारत्वानिमित्तम्यै
वैचो वकारात्तादेशो भवति । ह्रस्व । लब्धं ।
अवश्यलाव्य । अवश्यपाव्य । धोरिति किं ।
सृन्नियमो मा भूत् । बाभ्रव्यो गय । नाव्य ।
तत्रैवेति किं । उपोयते ।

क्षिज्यो शक्ती ॥ ७८ ॥ शक्यर्थे क्षिज्योरेचोऽय
भवति । क्षेतु शक्य क्षय्यः । जय्य' शत्रु ।
शक्ताविति किं । क्षेय । जेष ।

क्रध्य स्वार्थे ॥ ७९ ॥ क्राणातेरेचः स्वाऽ-
र्थेऽय निपात्यते यत्पे परे । क्रप्या गौ । क्रध्यः
कबल । क्रयमन्यत् ।

द्वयोरेक ॥ ८० ॥ द्वयो पूर्वपरयोरेको
भवतीत्ययमधिकारो ज्ञेयः । वक्ष्यत्यादेप्-देवेन्द्रः ।

तद्वत् ॥ ८१ ॥ तयोरिव तद्वन् । तयोः
पूर्वपरयो यत् कार्यं तत्कृतेऽप्येकादेशे यथा स्यात् ।
वामोरु इति सृत् । ऊरित्यमृन्मृदमृदोरेकादेशः
मृद्वद्भवतितथा च स्वा देविधि । अन्यथा-वृक्षादा
वेव स्यात् । देवाचित्त्र सुबौकारः । अमुबकार ।
तयोरेकादेश सुव्वद् भवति । तथा च सुवत्
पदमिति साधुः । अन्यथा साधु पूज्य इत्यादावेव
स्यात् । अर्थात्य, प्रेत्येत्यत्र परवद्भावाद् प्रन्य तुक् ।

आदेप् ॥ ८२ ॥ अवर्णातादच्येञ् भवति ।
सेय । गधोदक । परमाद्भिः । तवल्कारः ।
आदिति किं । दध्यृण ।

एच्यैप् ॥ ८३ ॥ अवर्णातादेचि पर एवम
वति । सैवा । समौपाधिः । तर्दय । वरौषध ।

* इणोधृठि ॥ ९४ ॥ अवर्णातादैवभवति एप्
परत । उपैति । प्रैथते । धौत । धौतमान् ।
एचैति किं । प्रेतः ।

+अज्ञादृहिण्यां ॥ ८५ ॥ अज्ञादैवभवत्य्
हिण्या परत । अज्ञौहिणी सेना ।

स्वादीरीरे ॥ ८६ ॥ स्वादैवभवति ईरीः

रयो परतः । स्वैरी । स्वैरिणी । स्वैरः ।

* प्रादृहोदोद्वेषैप् ॥ ८७ ॥ प्रादेप् भवत्य्-
टादिषु परतः । प्रौहः । प्रौढः । प्रौढिः ।
प्रैपः । प्रैप्यः । ऊहादिषु इति किं । प्रोतः ।

। प्रदृगार्णकबलवसनवत्मतराटणे ॥ ८८ ॥
ऋणे परतः ऐप् भवति प्रादिभ्यः । प्रगत ऋण
प्रार्ण । दशार्ण । ऋणार्ण । कबलार्ण । वसनार्ण ।
वत्सतरार्ण ।

+ऋते भासे ॥ ८९ ॥ ऋते परे अवर्णाता
देप् भवति भासे । सुस्तार्त । ऋत इति किं
सुखेतः । भास इति किं । परमर्चः ।

* अटश्च धौ ॥ ९० ॥ अटश्चैवभवति अ-
जादौ धौ परत । ऐक्षिष्ट । ऐक्षत । ऐक्षिप्यत् ।
औमत् । औमिप्यत् । औमीत् । चकारो निय-
मार्थं अट ऐवेव नान्यत् । ऑकारमैच्छत् ऑका-
रीयत् । औदीयत् ।

ऋत्यैप् मेः ॥ ९१ ॥ अवर्णाताद्वैर्प् भवति
ऋकारादौ धौ परतः । प्रार्च्छति । उपाच्छति ।
प्रार्थीति । ऋतीति किं । उपेतः । गेरिति
किं । नर्छति ॥ ।

* वा सुपि ॥ ९२ ॥ गोरवर्णातादैर् भवति
ऋति सुपि धौ परे वा । प्रार्थनीयति । प्रर्थ
भीयति । उपात्कारीयति । उपत्कारीयति ।

तर्धेदि परः ॥ ९३ ॥ गोरवर्णाताद् ए-
डादौ धौ परतः परादेशो भवति । द्वयोरेकः ।
तथा सुवधौ तु वा । प्रेषयति । उपेलयति ।
उपोषति । प्रोषति । उपेलकीयति । उपैलकी-
यति । उपोदनीयति । उपौदनीयति । एडाति
किं । उपायते ।

+पवेऽनियोगे ॥ ९४ ॥ अवर्णातादेवे प-
रतः परादेशो भवत्यनियोगे । अथेव याहि ।
इहेव तिष्ठ । अनियोगे इति किं । अत्रैव तिष्ठ ।

× बांछौतौ से ॥ ९५ ॥ अवरणातादोद्योत्वोः परतःसे वा परो भवति। विंवांछौ, विंबौछौ । स्थूलोः, स्थूलोःसे इति किं ? पश्यौछे । अचौतुं पश्य ।
× सीमंतः केशे ॥ ९६ ॥ सीमन्तोऽते परः निपात्यः केशविषये । सीमंतः । केश इति किं ? सीमांतो ग्रामः ।

ओमाढोः ॥ ९७ ॥ अवरणातात् परो भवत्योमाढोः परतः । का ओमित्यवोचत् । कोमित्यवोचत् । सोमित्यवोचत् । आ—ऊढा । ओदा। भव-ओदा-अयोदा । कदा ओदा-कदोदा । सा ओसा-सोसा । सा ओदा-सोदा ।

* उरूपदे ॥ ९८ ॥ अवरणातादुसि परतः परो भवति अपदे । अभिद्युः । अयुः । अदुः । अपद इति किं ? कोपा नेमे ।

एप्यतः ॥ ९९ ॥ अकारस्य परो भवत्ये-
प्यपदे परतः । पचे । पठति । एपीति किं ? अपचे । अत इति किं ? यांति ।

* डाजहोऽत इतो ॥ १०० ॥ डाजहस्याच्छ-
ब्दस्य परो भवतीर्ता परतः । छमत् इति-छमिति । घटिति । डाजह इति किं ? जगदिति आह । अत इति किं ? छपिदिति । इताविति किं ? पटदत्रा

* न म्रेः ॥ १०१ ॥ म्रिसंज्ञकस्यातः इतो परतः परो नास्ति । पटरपटदिति । म्रेरिति किं ? पटिति ।

* तः ॥ १०२ ॥ म्रिसंज्ञकस्य यस्तकारः स परो भवति इतो परे । पटपटति ।

औ डाचि ॥ १०३ ॥ डाजते औ परे तकारः परो भवति । पटपटाकरोति । दमदमा भवति । छमछमास्यात् ।

+ श्रुतयुवां ऋः ॥ १०४ ॥ ऋति लृति वा उः ऋर्षणस्य लृर्षणस्य च ऋर्वा भवति । पितृषमः पितृर्षमः । पितृरूपमः । पितृकारः ।

पितृर्लकारः पितृर्लकारः ऋतीति किं ? आश्रार्थः ।

स्वेज्को दीः ॥ १०५ ॥ अकः स्वेज्चि परे दीर्भवति । देवाग्ने । विद्यांनः । दधीदं । मुनीशः । साधूदितं । नपूदरं । मातृकारः । होतृ ङकारः । होतृकारः । स्व इति किं ? दध्यज्ञान ।

* सुटीदुतः प्राक्स्वं ॥ १०६ ॥ पूर्वस्याकः इदुतः स्वं दीर्भवति अजादौ सुटि परतः । मुनी । साधू । सुटीति किं ? गुरून् । इदुत इति किं ? शुद्धे ।

शसि ॥ १०७ ॥ प्राक्स्वं दीर्भवति शसि परतः । मालाः । बुद्धीः । गौरीः ।

* न्पुंसि ॥ १०८ ॥ पुंसि शसो नकारादेशो भवति । फवीन् । जिनान् । मुनीन् । साधून् ।

पूर्वोऽमि ॥ १०९ ॥ अकः सुखमि परतो द्व्योरेकः पूर्वो भवति । जिनं । मुनिं । साधुं । बुद्धिं । धेनुं । बधूं । नदीं । सुंटीति किं ? अचिनवा

* पदेऽप्येदः ॥ ११० ॥ एदः पदांतादकारादौ पदे परतः परः पूर्वो भवति । मुनेऽनप । साधोऽत्र । पद इति किं ? नयनं लवनं । अतीति किं ? ते इह ।

हसहस्योः ॥ १११ ॥ एदः परयोः हस-
हसि इत्येतयोरति परतः परः पूर्वो भवति । मुनेः स्वं । मुनेरामच्छति । घोः स्वीघोरावाति अत उः ॥ ११२ ॥ ऋकारांतात् हसहस्यो-
रति उर्भवति द्व्योरेकः पितुः स्वं । पितुरामच्छति ।

* रूपस्योऽतः ॥ ११३ ॥ रूपं त्व इत्येता-
भ्यामनच्काभ्यां परस्य हसहस्योरत उर्भवति । सस्युः । पत्युः स्वमागच्छति वा । ह्यत्य्य ग्रहणं किं ? मुख्यस्य । मुस्यात् । अपत्यस्य । अपत्यात् ।

* हृदि रेः ॥ ११४ ॥ अतः परस्य रेः हृदि परे उर्भवति । को हसति । पर्षो जयति ।

दृशति किं ? वञ्चित । रेरिति किं स्वर्गादि ।
अन इति किं ? मुनिव्रते । देवा यांति ।

*अति ॥ ११५ ॥ अनो रेरुर्मवति अकारे
परे । सर्वज्ञोऽग्नि । अनीति किं ? स एषः ।

*गोरेड् ॥ ११६ ॥ गोरेड् पदे अति परतः
एड् वा स्यात् । गो अग्र, गोम्र, गवाम्र । गोरिति
किं ? योऽग्र । एड् इति किं ? चित्रग्रम ।

—अवोऽनश्लेऽचि ॥ ११७ ॥ गोरेडः अवा
देशो भवति वा अक्षनर्जिते-चि परे । गवाम्र, गोम्रा
गवेष्वर, गवीष्वर । गवर्ण । गवृण । अनक्ष इति
किं ? गो अक्ष गोक्ष । पदे इति किं ? गवे-गवा ।

*इद्रे ॥ ११८ ॥ गोरेड् अवो भवति इद्रे
परत । गवेद्रे ।

। वातायनेऽक्षे ॥ ११९ ॥ वातायनेऽर्थे गोरेडः
अवो भवत्यक्षे परत । गवाक्ष । वातायन इति
किं ? गो-वक्ष-गोक्ष ।

*पान्नानिर्ता ॥ १२० ॥ पमञ्जरादितिशब्द-
वर्णितेऽचि परे यदुक्तं तन्न भवति । भो देव
दत्ता ३ इदमानया अनिताविति किं ? सुमगला ३
इति । सुमगलेति ।

*देः ॥ १२१ ॥ विसञ्जराद् यद् प्राप्नोति
तन्नाम्त्याचि परतः । मुनी अत्र । पद् इमौ ।
द्रे इमे । अभी अथा ।

*वेकोऽसेऽस्वे प्रः ॥ १२० ॥ इक अम्येऽचि
परतः प्रो वा भवत्येमे पदे । दधि अत्र । दध्यत्र ।
नदि एषा । नघेषा । मधु इद । मध्विद । इक
इति किं ? मुनयाचर व्रत । जम इति किं ?
गध्यानन । नद्युदक । पद इति किं ? नद्यौ ।
गन्धौ । अथ इति किं ? नदीय ।

अत्ययक ॥ १२३ ॥ अकः ऋकारे लृकारे
च वा प्रो भवति । मह ऋषि । महर्षि । खन्व
अत्यय । खन्वर्ष्य । घृलि ऋतु, पून्वृतुः ।

वधु ऋग । वधृण । कर्तुं पराः । कर्तृयः ।
अन्य लृकार । कन्वर्नारः । ऋतीति किं ?
ददाम । अक इति किं ? स्वाता वृक्षे ।

*दिवो हन्तुत् ॥ १२४ ॥ दिवः पदम्य
हलि परे उद् भवति । द्युम्या । द्युभिः । द्युभ्यः ।
द्युषु । हलीति किं ? दिवौकस ।

*तोऽनञ्जे सात्मोः ख ॥ १२५ ॥ तका-
रस्थानिन सनारात् सो ख भवति हन्वन्मन्ते ।
स ददाति । एष रक्षति । अनन्स इति किं ?
अम्यो गच्छति । अनेपो गच्छति।सादिति किं ?
सकः पचति । एषको हसति । हरीति किं ?
सोऽर्थ । एषोऽत्र ।

*तदोऽधिपूर्तो ॥ १२६ ॥ तत्स्थानिन स-
नारात् सो ख भवत्यधि परत पादपूरणे ।
सैष दास्यरथी रामः सैष राजा युधिष्ठिरः ।
सैष कर्णो महात्यागी, सैष पाथो, धनुर्धर ॥
अधिपूर्ताविति किं ? स एष भवतो राजा
योऽन्याय्ये पथि वर्तेते ।

—क्रीञ्जतम्यवस्यादेः प्राय ॥ १२७ ॥ शव-
भेरादे ख भवति क्रीञ्जतम्योः परत प्रायः ।
वक्रयः । अवकय । वतसः । अवतसः ।

। घाञ्जतम्यवस्यादेः प्राय ॥ १२८ ॥ अरेरादेः ख भवति
पाञ्जनघोः प्रायः।विहिताअपिहितापिनद्धाअपिनद्ध ।

सर्पभूपात् कुः सुद भूये ॥ १२९ ॥ समा-
दिभ्य परम्य वृत्तः सुड् भवति भूपाथे । सम्फ
रोति । समस्करोत् । सच-कार । परिप्न्गेति ।
परिचम्पार । उपन्करोति बाल । उपास्करोत् ।
उपचस्कार कन्या । भूप इति किं ? उपकरोति ।

समवाथे ॥ १३० ॥ सर्पभूपात् कृत्त सम-
वाथेऽर्थे सुत् भवति । तत्रनः सस्वत् । सस्वतो
मरिचैर्यूपः ।

उपात् प्रतियत्नवैकृतदापयाध्याहारे

॥ १३१ ॥ उपात् हृज सुडागमो भवति
प्रतियत्नाद्यर्थे । एषो दक्तयोपस्कृष्टे । उपस्कृष्ट
मुंके । उपस्कृष्ट अल्पति ।

किरतेर्लवे ॥ १३२ ॥ उपात् किरते सुद्
भवति लवे लवनार्थे । उपस्कार मद्रजा लुनति।
म्व इति किं ? उपकिरति धान्य षाक ।

वधे प्रतेश्च ॥ १३३ ॥ प्रतेल्पाक्ष किरते
बंधेऽर्थे सुद् स्यात् । प्रतिःकीर्णं उपस्कीर्णं ह ते
वृषल भूयात् । म्व इति किं ? प्रतिःकीर्णं बीज ।

* चतुष्पद्यपाद्धर्पात् ॥ १३४ ॥ अपात्
किरते सुद् भवति हर्पाद्यतुष्पद्यर्थे । अपस्किरते
वृषभो ह्य । चतुष्पदीति किं ? अवाकिरति
भागे ह्य । हर्पादिति किं ? अपकिरति श्वा ।

* विशुनि भक्ष्याभयार्थे ॥ १३५ ॥ अपात्
किरतेः सुद् भवति वी शुनि च भक्ष्याभयाय चेत् ।
अपस्किरते कुम्कुटो भक्ष्यार्था । अपस्किरते श्वा
भ्राभयार्था ।

* विष्किरो चौ वा ॥ १३६ ॥ विकिरतेः कत्ये
वावर्थे सुद् वा निपात्यः । विस्किरः । विकिरः
शकुनिः ।

* मापुपर्मणि ॥ १३७ ॥ प्रात्यरम्य तुपतेर्गवि
गम्यमाने सुत् भवति । प्रभुपति गौः । गवीति-
किं ? प्रभुपति स्त्री ।

* कुस्तुम्बुर्वास्पदाश्रयोऽस्करापरस्करावर
स्परमस्करमस्करितस्करवृहस्पतिरथस्था जाति
प्रतिष्ठादभुनर्चस्करायागक्रियासातत्यपेणुपारि
वाट्चौन्देवतानदीषु ॥ १३८ ॥ कुम्बुवुरु
भुनतयः समुत्का निपात्यते जात्यादि
वर्थेषु । कुम्बुवुरुः धन्याकृतृणजातिः ।
आम्बर प्रतिष्ठा । वाश्रयन्नुभुन । भवम्बरोऽ
मर्त्तुः । भवम्बरो रमावचनः । अम्बरसा भुनते
क्रियागावर्थे । मत्करो वेणुः मन्द्री परिव्राजकः ।

तस्करश्चोरः । वृहस्पतिर्देवता । रथम्पा नदी । अ
न्यत्र—कुम्बुवुरुः वृक्षः । आपद । आचर्म मत्त । अव
वरः । अपवरः । अवरपर । मकरो प्राहः । मक्री
समुद्रः । तत्करः । बृहस्पतिः । रथपाः ।

* प्रस्फण्वहरिश्चद्रावृषी ॥ १३९ ॥ एतौ सम-
द्रौ निपात्यौ ऋषी चेत् । प्रस्फण्व । हरिश्चद्र
ऋषि । प्रकण्वो देव । हरिश्चद्रो राजाऽन्यत्र ।

* पारस्करो देशे ॥ १४० ॥ पागात् षरे
मुणिपात्यते देशे गम्यमाने । पारस्करो देशः ।
पारकरोऽन्य ।

* नगरे ॥ १४१ ॥ नगरे च पारस्करो निपा
त्यते । पारस्करो नगर ।

* कास्तीराजस्तुदास्करथ ॥ १४२ ॥ एषां
द्योः मुणिपात्यते नगरे । कास्तीर । अजस्तुद ।
आम्करं । अन्यत्र—कास्तीर । अजस्तुद । आकथ ।

* कारस्कर ॥ १४३ ॥ अस्य द्योः मुणिपात्य ।
कारस्कर नगर । कारकरमन्यत् ।

* वृक्षे ॥ १४४ ॥ वृक्षे च कारम्कर निपात्यते ।
कारम्करो वृक्षः । कारकरोऽन्यः ।

* करस्करोऽद्रौ च ॥ १४५ ॥ करस्करो
निपात्योऽद्रौ वृक्षे च । कारस्करो गिरिवृक्षश्च ।
करकरोऽन्यः ।

* किष्कादयः ॥ १४६ ॥ किष्कुप्रकाराः स
सुत्का निपात्यते । किम्फौ मल प्रमाणे ।
किष्कुः वितर्हितः हस्तो वा । किष्किषः पर्वतः ।
किमो द्वित्वमसे । वनम्पति । प्रायश्चित्तमित्यादि ।

* श्रिताश्रितममाणे गोप्पद ॥ १४७ ॥
एवर्थेषु गोः परम्य पदम्य द्योः सुत् पत्व च
निपात्य । गोप्पदो देशः—गोभिः सेवित ।
गोप्पदमरण्य तैरतेवित । गोप्पदपूर शृष्टो देवः ।
गोपदमन्यत्र ।

वाचनुष् ॥ १४८ ॥ यौ अनुषिति च

एतद् द्वयमभिव्यक्तं ज्ञेयम् । वन्ध्यानि-कायाः स्तो
पादेः । स्तोकात्स्तोकः । पाविति किं ? निस्तोकः ।
प्राप्तो पावधिदारः । अनुपधिकारश्च प्राचा
नवादेशात् ।

कायाः स्तोकादे ॥ १४९ ॥ स्तोकादिभ्यः
परम्याः काया अनुप् भवति । स्तोकात्स्तोकः
कतिपयान्स्तोकः । अन्तान्स्तोकः । अन्तिदादागतः
अभ्यामादागतः । दुरादागत । त्रिमहृष्टादागत ।
वृच्छान्त्वथ । स्तोकादेरिति किं ? वृकाद् भय
वृत्तभय ।

ब्राह्मणाच्छसी ॥ १५० ॥ अन कानुष्
निपात्यः । ब्राह्मणाच्छसी ।

ट ओजःसहोऽभस्नर्षोऽजनः ॥ १५१ ॥ एभ्यो
भैरम्यानुष् भवति । आनसाहृत । सहसाहृत ।
अमसाहृत । तपसाप्राप्त । अनसाहृत ।

। पुसानुजनुपाधौ ॥ १५२ ॥ एतौ वृत्ता
नुष् निपात्यः । पुसानुना कन्या । जनुपा जन्म
नाथ अनुपाधः ।

दृश्यात्मन ॥ १५३ ॥ दृढते औ परे आत्मन
दोऽनुब्भवति । आत्मनापचमः । आत्मनापछ ।

* मनसथाज्ञायिनि ॥ १५४ ॥ मनःशब्दा
दात्मनश्चाज्ञायिनि परे टानुब्भवति । मनसाज्ञायी ।
आत्मनाज्ञायी ।

खौ ॥ १५५ ॥ मनमथानुब्भवति सुविपये ।
मनमागुप्ता । मनसागता ।

* हेः परात्मनः ॥ १५६ ॥ परात्मन्यां
हेरनुब्भवति खौ । परार्थं पद परस्मैपद । पर-
स्मैभाषः । आत्मनेपद । आत्मनेभाषः । परा-
त्मन इति किं ? तद्धितं ।

ईपोऽद्वलः ॥ १५७ ॥ अदत्तात् हलताच्च
परम्या ईपोऽनुष् भवति । वनेहरिद्रकाः । कूपेपि
शात्रकाः । त्वचिसारः । दृषादिमापकः । अद्वल

इति किं ? नदीवृक्षुटिका । त्वाविति किं ?
अक्षशौढः ।

* फारे प्राचां हलि ॥ १५८ ॥ अद्वरुम्यां
ईपोऽनुष् भवति हलादौ प्राचा देशे कारविपये ।
हलेद्विपदिना । समिधिमापक । फार इति
किं ? अभ्याहितपशु । प्राचामिति किं ? मूय-
वृषः । हलीति किं ? अविक्रतोरणः ।

मध्यातात् गुरौ ॥ १५९ ॥ मध्यानाम्यां
ईपोऽनुष् भवति गुरौ धौ परतः । मध्येगुरुः ।
अतेगुरः ।

अत्रामेऽमूर्धमन्कान् म्यांगान् ॥ १६० ॥
मूर्धमन्तवर्णितात् म्यांगान् अगामे धौ परतः
ईपोऽनुष् भवति । कटेकालः । उरसिलोमा ।
उदरेमणिः । शिरसिगिरतः । अगम इति किं ?
मुखे कामोऽस्य मुखनागः । अमूर्धमन्तकादिति
किं ? मूर्धगिरतः । मन्तशिरतः । स्वागाति
किं ? पानर्शाढ ।

* वने घञि या ॥ १६१ ॥ अद्वन्तादीपोऽ-
नुब्भवति यज्ञादौ घञने परे । हस्तेवधः । हस्त-
वधः । चदेवधः । चद्रवधः । घनीति किं ?
चक्रपदः ।

पे कृति घटुलं ॥ १६२ ॥ अद्वन्तात् घने
दृढते धौ बहुल ईपोऽनुष् भवति । प्रवाहेमूर्धित
मत्सनिनुत् । उदधे त्रिणीणं । पात्रेत्तनिताः ।
कचित् भवति-प्राप्तारणः । क्वचिद् विभाषा ।
सरमिहृत्, सरोरुह । दधिन्वदव-हृदय सृष्ट
शर्तानि दृदिमृष्टः । य इति किं ? घन्वनि कार
रोऽस्य घन्वदारणः । घनीति किं ? चक्षुर्धतः ।

+ययोनिमनिचरोऽयः ॥ १६३ ॥ ध्वश-
च्छादीपोऽनुष् भवति यादिषु परतः । अप्सन्वयः ।
अप्युयोनिः । अप्नुनतिः । अप्नुचरः ।

+जे ॥ १६४ ॥ अपः ईपोऽनुब्भवति हे

धौ परत अद्भुजः ।

+धुनाद्वृद्धरर्पाशरत्कालात् ॥ १६५ ॥

एभ्य ईषोऽनुप भवति ले धौ परतः । दिविजः ।
प्रावृषिजः । वषामुजः । शरदिजः । कालेज ।

+शरवरक्षरवर्पाद् वा ॥ १६६ ॥ शरा
दिभ्य ईषो ले वाऽनुभवति । शरेज । शरज ।
वरेजः । वरजः । क्षरेज । क्षरज । वर्षेजः । वर्षजः ।

। शयवासिवासेऽकालात् ॥ १६७ ॥ अक्र
लवाचक्रादीषो वाऽनु भवति शयादिषु परत ।
विशेषयः । शिःशयः । वनेवासी । वनवासी ।
ग्रामेवासः । ग्रामवासः । अकालादिति किं ?
पूर्वाह्णशयः । अपराह्णशयः ।

*कालाज्जकालतने ॥ १६८ ॥ कालवाच
क्रादीषो वानुभवति शादिषु परतः । पूर्वाह्णतः ।
पूर्वाह्णतेः । पूर्वाह्णेतमा । पूर्वाह्णेतमो । अपराह्णेतमा ।
अपराह्णेतमो । पूर्वाह्णेः । कालेः । पूर्वाह्णकाले । अपरा-
ह्णेः । कालेः । अपराह्णकालेः । पूर्वाह्णतनः ।
अपराह्णेतनः । अपराह्णतन । कालादिति किं ?
शुक्लतरे । शुक्लतमे ।

*नेनसिद्धस्थे ॥ १६९ ॥ इन्सिद्धस्थेषु
परेषु ईषोऽनुप नान्ति । श्चडिलशायी । का
पिल्यसिद्धः । साकारस्यमिद्ध । पर्वतस्थः । कूटस्थः ।

+गोपुचर ॥ १७० ॥ अनेषोऽनुप निषा
त्य । गोपुचरः ।

ताया शापे ॥ १७१ ॥ तानुप् भवति शापे
आक्रान्ते गम्यमाने । चोरस्यकुः । चोरस्यनार्या ।
दासस्य कुः । दासस्यनार्या । शाप इति किं । दासकुः ।
पुत्रे वा ॥ १७२ ॥ शापे ताया वानुप्
भवति पुत्रे धौ । दाम्याः पुत्रः । दासापुत्रः ।

+प्राग्निगपश्यतो मुक्तिदहरे ॥ १७३ ॥
एभ्यो युज्यादिषु तानुच भवति । वाचोमुक्तिः ।
क्रियोदः । पश्यजोदर । प्राग्निगपश्यति । त्वयि दृश्यते ।

+शेषपुच्छलांगूलेषु सौ शुन ॥ १७४ ॥
श्वन्शब्दात्तानुश् भवति शेषादिषु सौ । शुन-
शेष । शुनःपुच्छः । शुनोलांगूल । खावि-
ति किं ? श्वशेष ।

*शुदेवादासामिये ॥ १७५ ॥ दिव्देवाम्या
ताब्नुंभवति दासप्रिययोः परतः सौ । दिवोदासः ।
देवानामियः ।

ऋतां विद्यायोनिंसवधात् ॥ १७६ ॥ ऋ-
काराताना विद्यासवधात् योनिंसवधाच्च वर्तना-
नाना तानुप् भवति । होतु पुत्र । होतुरते-
वासी । पोतु पुत्र । पोतुरतेवासी । मातु पुत्र ।
मातुरतेवासी । ऋतामिति किं ? उपाध्यायपुत्र ।
विद्यायोनिमवधादिति किं ? भर्तृगृह ।

वा स्वसृपत्यो ॥ १७७ ॥ ताया वाऽनु-
भवति अनयो परत । मातु स्वसा । मातु -
प्यसा । मातुप्यमा । ननादु पति । ननादृपति ।
योनिंसवधादिति किं ? मातृस्वसा ।

*हान् द्वे ॥ १७८ ॥ ऋकाराताना द्वे
हान् भवति धां परत । होतापोतागै । नेष्टोद्गा-
तारौ । मातादुहितरौ । याताननागै ।

*पुत्रे ॥ १७९ ॥ ऋता पुत्रे धौ हान् भवति ।
पितापुत्रौ । मातापुत्रौ ।

*अग्नेद्रादिषु देवतानां ॥ १८० ॥ द्वे
पूर्वस्य हान् भवति अग्नेद्रादिषु धुषु परत ।
इद्रानोमौ । इद्रावृहस्पती । सूर्याचद्रमसौ ।
अग्नेद्रादिविति किं ? बृहस्पतौ । दिवाकर-
निशाकरौ । स्कंदविशाखौ । शिववैश्रवणौ ।
देवतानामिति किं ? अग्नीन्द्रा माणवकौ ।

पोमवरूपेऽग्नेरी ॥ १८१ ॥ अग्ने पो-
मवरूपयो परयोर्देवताद्वे इत्व म्यात् । अग्नी-
पोमौ । अग्नीवरणौ ।

*नेप्यविष्णव्रे ॥ १८२ ॥ अग्नेरीन्विषवे

विष्ण्वद्रहाने द्यौ दानित्वे न स्त । आग्निमारुत ।
आग्निवारुणी । ऐपीति किं ? अग्नामारुतौ ।
अग्निष्ण्वद्र इति किं ? आग्नावैष्णव । आग्नेद्र ।

उपासोपसः ॥ १८३ ॥ उपम उपासा
इत्ययमादेशो भवति देवताद्वेदे । उपश्च नक्त च
उपासानक्त । उपासानक्ते ।

दिवो द्यावा ॥ १८४ ॥ दिवो द्यावा इत्य-
यमादेशो भवति देवताद्वेदे । द्यौश्च क्षमा च
द्यावाक्ष्मे । द्यावाभूमौ ।

दिवस् पृथिव्या वा ॥ १८५ ॥ दिव दिवस्-
भवति पृथिव्या देवताद्वेदे वा । दिवस्पृथि-
व्यौ । द्यावापृथिव्यौ ।

मातरपितरौ ॥ १८६ ॥ मातृपित्रोर्द्वे
द्वयोररादेशो वा निपात्यः । मातरपितरौ ।
मातापितरौ ।

*स्वसुपि सर्वं पुवद् ॥ १८७ ॥ न्निमज्जक
सर्वं पुवद् भवति असुपि परतः । सर्वासं प्रियः
सर्वप्रियः । भवत्याः पुत्रः भवत्पुत्रः । एकक्षीर ।
सर्वकाम्यति । स्नीति किं ? विद्यानिवासः । असु-
पीति किं ? सर्वस्यै । यम्याः । तस्या । सर्वमिति
किं सर्वा प्रिया अस्य सर्वप्रियः । सर्वमनोज्ञ ।
इत्यादिनिपेधविषयेऽपि यथा स्यात् ।

*स्व्युक्तपुस्कादनुरेकार्थेऽडट्प्रियादौ स्त्रिया
॥ १८८ ॥ स्त्री उक्तपुंस्कात् पर स्त्रीत्यः
कृत्यवर्जित एकार्थे डडंतप्रियादिवर्जिते स्त्रिया
वर्तमाने द्यौ पुवत् पुल्लिङ्गवद् भवति । दर्शनीया
भार्या यस्यासौ दर्शनीयभार्य । शोभनभार्य । चारु
जघ । प्रसूतभार्य । स्त्रीति किं ? आमाणि कुल दृष्टि-
रस्य ग्रामणिदृष्टि । उक्तपुंस्कादिति किं ? भालावृदा-
रिक्त । तनुकेशीभार्य । अनूरिति किं ? वामोरुभार्यः
एकार्थ इति किं ? कल्याण्या माता कल्याणीमाता ।
अडट्प्रियादाविति किं ? कल्याणी पञ्चमी आसा क-

ल्याणीपञ्चमा रात्रय । कृत्याणीमनेज्ञ । कल्याणी
भर्ता । मित्रयामिति किं ? कल्याणीप्रधान ।

तरादौ ॥ १८९ ॥ तसाग्निु परत स्त्री पु-
वद् भवति । तस्यास्तत । तस्या तत्रायया प्रवृत्त्या
यथातथा अजय्याभाव्यतरा । आद्वतमा इत्यादि ।

*हृति भो जातिश्च ॥ १९० ॥ स्त्री जातिस्म्या
च भमज्ञा हृति पुवद् भवति । गार्गायण्याः अप-
त्य गार्गो जाला । गार्गिनो जालम । एन्यां साधु-
एत्य । हस्तिनीनां समूह हास्तिका भ इति किं ?
कठीरूप्य ॥

*देऽग्निः ॥ १९१ ॥ अग्निः पुवद् भवति
दे परत । अग्नयी देवताऽस्य आग्नेय । निय-
मार्थोऽयं योग । देऽग्निरेव पुवद् नान्यः ।
इयैनेय । रौहिणेयः ।

*गुणस्त्वतलि ॥ १९२ ॥ गुणवचन त्वतली
परतः पुवद् भवति । पृवद्याः भावः पटुत्व,
पटुता । मृदुत्व । मृदुता । गुण इति किं ? कठीतन ।
+बह्वल्यार्थं शसि ॥ १९३ ॥ बह्वर्थोऽल्यार्थ-
र्थश्च शसि हृति पुवद् भवति । बह्वीभ्यो देहि
बहुशो देहि । अल्पशो देहि ।

+मृगक्षीरादिपु ॥ १९४ ॥ एषु वृत्तिपदेषु
यत्पूर्वपद तदस्त्रियामनेकार्थे च द्यौ पुवद् भवति ।
मृग्याः क्षीर मृगक्षीर । कुक्कुटाड । मृगपद ।

क्यद्मानिनो ॥ १९५ ॥ क्यादि मानिनि
च परत स्त्री पुवद् भवति । एनीवाचरति एतायते ।
हरितायते । दर्शनीया मन्यते दर्शनीयमानी ।
शोभनमानी ।

न बुद्धत्कोऽ ॥ १९६ ॥ बोद्धतश्च यः
ककारस्तदुक् स्त्री पुवद् भवति । पाचिकामार्यः ।
पाचिकात् । पाचिकायते । पाचिकामानिनी ।
लाक्षिकीशाटिक । लाक्षिकात् । लाक्षिकायते ।
लाक्षिकामानिनी । बुद्धत्प्रहण किं ? मूकभार्यः ।

नक्षत्राभार्य ।

द्वरु ॥ १०७ ॥ इडता खुश्च स्त्री पुव
ज्ञानि । पचमीभार्य । दशमीभार्य । पचमीत ।
पचमीयते । पचमीमानिना । दत्ताभार्य । गुप्ताभार्य ।
दत्तात । दत्तायते । दत्तामानिनी ।

* ऐन्द्रमृदरक्तविकारे ॥ १०८ ॥ रक्तविकार
वर्जितेऽर्धे पेषुनिमित्त यद् दृत् तदन्ता स्त्री पुवन्न
भवति । भास्मीभार्य । माथुर्गभार्य । माथु
रीत । माथुरीयते । माथुरीमाननी । ऐनिति
किं १ धन्यभार्य । णिपृष्ठायनिभार्य । हृदिति
किं २ कुम्भारभार्य । पुष्पलावभार्य । अरक्त
विकारे इति किं १ काषायी बृहतिक्रा धम्य
काषायबृहतिक्र लौही ईपा यस्य लौहेषो रय ।

अमानिनीस्त्वागात् ॥ १०९ ॥ स्वागाद्
य ईत्तदता स्त्री पुवन्नाम्यमानिनी धौ परत ।
दीपिकेशीभार्य । दीपिकेशीत । दीपिकेशीयते ।
अमानिनीति किं १ दीपिकेशमानिनी । ईदिति
किं १ पृथुचनभार्य । स्वगादिति किं पद्भार्य ।

जाति ॥ २०० ॥ जातिश्च स्त्री पुवन्न
भवति अमानिनि धौ परत । कठीभार्य ।
कठीत । कठीयते । शूद्राभार्य । शूद्रात । शूद्रायते ।

पुण्ड्रजजातीयदेशीये ॥ २०१ ॥ स्त्री पुण्ड्र
भ्रति यत्तजे से जातीयदेशीययोश्च परत ।
बुहृत्कोडपि पुण्ड्र भवति । पाचकवृद्धारिका ।
पाचकजातीया । पाचकदेशीया । लाक्षिकवृद्धा
रिका । दम्बुरापि—पचममृदरिका । पचमजा
तीया । पचमदेशीया । दक्षवृद्धारिका । दक्षजा
तीया । दक्षदेशीया । ऐन्द्रमृदरक्तविकारेऽपि
पुण्ड्र भवति । मायुरवृद्धारिका । मायुरजातीया ।
मायुरदेशीया । स्वागादीतोपि—दीपिकेशवृद्धा
रिका । दीपिकेशजातीया । दीपिकेशदेशीया ।
जातिरपि—कठवृद्धारिका । कठजातीया । कठदेशीया ।

अरपकल्पचेल्डुवगोननुतमतहते भोजने-
काच ॥ २०२ ॥ ईत्-त्रीत्यातस्यानेकाच
शादिपु परतः प्रो भवति । गौरितरा । गौरि-
तमा । गौरिरूपा । गौरिकल्या । गौरिचेली ।
गौरिन्नुवा । गौरिगोत्रा । गारिनुता । गौरिमता ।
गौरिहता । कुमारितरा । कुमारितमा । कुमरि
रूपा । इत्यादि । अनेकाच इति किं १ जितरा ।
शीतरा । ईदिति किं १ दत्तातरा ।

। गौरिभोगान्मत खौ ॥ २०३ ॥ गौरि-
भोगाभ्या मत्वताभ्या खौ ईत् प्रो भवति शा
दिपु परत । गौरिमतितरा “ गौरिमतिता ।
भोगवतितरा । भोगवनिता । एव रूपादिप्यपि
योज्याखौ” इति किं गौरिमतिरूपा, गौरिमतीरूपा
अवा मो ॥ २०४ ॥ मुमज्जस्य शादिपु
परत प्रो वा स्यात् । स्त्रितमा । स्त्रीतमा ।
लक्ष्मिन्तमा । लक्ष्मीतमा । वामोरुतरा । वामो-
रुतरा । एव-रूपादावपि । भोरिति किं १
कारिकातरा ।

वोगित ॥ २०५ ॥ उगितः परम्य मो
प्रो वा स्यात् शादिपु परतः । विदुषितरा, विदु-
षीनरा । विदुषतरा । पचतितमा, पचतीतमा ।
पचतमा । एत् सर्वत्र । उगित इति किं १
कुमारितरा । पुनर्माप्रहणमुभयविकल्पार्थं ।

आइ महतो जातीये च ॥ २०६ ॥ भागा-
देशो भवति महतो जातीये एकार्थे च धौ परतः
महाजातीयः । महामुनिः । महापुरपः । महा
प्राणा । महानाहु । महात्मा । जातीये चैति-
किं १ महत् पुत्रः महत्पुत्र ।

अथरयामविशिष्टे वा ॥ २०७ ॥ महत्-
करादिपु परेषु भाइ वा म्यात् । महतः-पर महा-
कर । महत्कर । महापात । महत्पात ।
महाविशिष्ट । महद्विशिष्ट

*रुचा ॥ २०८ ॥ ङीत्यातस्य महत् परा
दिप्वाद् भवति । महत्याः कः महात्तरः । महा
घास । महाविशेषः ।

*अष्टनोऽवागतीयोः स्यौ प्राक्शतात् अस्त्रय
॥ २०९ ॥ द्वि अष्टन् इत्येतयोराद् भवति ।
त्यसजे घौ परत्, अतत् प्राक् त्रेत्रयम् वस
मशीतिं च वर्जयित्वा । द्वादश । द्वाविंशति ।
द्वात्रिंशत् । अष्टादश । अष्टाविंशति । अष्टा
त्रिंशत् । त्रयोदश । त्रयोविंशति । त्रयस्त्रिंशत् ।
व्यष्टन्, त्रेरिति किं चतुर्दश । अवाशीत्योरिति
किं द्वित्रा । अष्टदशाः । त्रिदशाः । द्व्यशीति
ज्याति । प्राक्शतादिति किं द्विंशत् । द्विस-
हस्र । अष्टशतं । अष्टसहस्रं । त्रिशत् । त्रिलक्ष ।

वा चत्वारिंशदादौ ॥ २१० ॥ व्यादीनामाङ्
वा भवति चत्वारिंशदादौ परतः । द्विचत्वारि-
शत् । द्वाचत्वारिंशत् । अष्टाचत्वारिंशत् । अष्ट-
चत्वारिंशत् । त्रयश्चत्वारिंशत् । त्रिचत्वारिंशत् ।
द्वापचाशत् । द्विपचाशत् । अष्टापचाशत् ।
अष्टपचाशत् । त्रयपंचाशत् । त्रिपचाशत् ।
द्वानवति । द्विनवति । अष्टानवति । अष्टन
वति । त्रयोनवति । त्रिनवति ।

*दशम्येका ॥ २११ ॥ दशमि घौ एकस्य
दांनिपात्यते । एकादश । दशनीति किं एकविंशति ।

। पप उर्ध्वतरि चान्तेर्योऽण्डु ॥ २१२ ॥ पप
उभर्वति दत्तशब्दे दादिन च परे चोरादेऽण्डुश्च ।
पोडन् । पोडश ।

- धाल्ये वा ॥ २१३ ॥ पप उत्त्व वा धाल्ये
चोरादेः दुश्च नित्य स्यात् । पोदा । पडदा ।

*नम् नासिकायास्त्वक्षुद्रे ॥ २१४ ॥
नासिकाशब्दस्य नम् भवति तस्येक्षुद्रे च परत ।
नस्तः । नम्क्षुद्रः ।

। येऽवर्णे ॥ २१५ ॥ नासिकाया नम् भवति

अवर्णे यत्ये परे । नम्य । अवर्ण इति किं
नासिकयो वर्णः ।

हृदयस्य हृल्लेखाण्यलासे ॥ २१६ ॥
हृदयस्य हृद् भवति रेखादिपु परतः । हृल्लेखः ।
हाई । हृब । हृल्लासः ।

*पद् पादस्याज्वातिगोपहृते ॥ २१७ ॥
पादस्य पद्गोदेशो भवति आज्वादिपु परतः ।
पद्गतिः । पद्गतिः । पद्ग ॥ पद्गोपहृतः ।

पद् ये ॥ २१८ ॥ पादस्य पदित्ययमादेशो भवति
यत्ये परतः । पद्य ।

हिमकापिहृत्तौ ॥ २१९ ॥ पादस्य पद्
भवति हिमादिपु परतः । पद्विम । पत्कापी । पद्वितिः

*शस्यृचः ॥ २२० ॥ ऋचः सनधिनः पादस्य
पद्गोदेशो भवति शसि त्ये परे । पच्छः गायत्री
शंसति । ऋच इति किं पादः श्लोऽन्धयति ।

वा निष्पद्योपामिथश्च ॥ २२१ ॥ पादस्य
पद् वा भवति निष्कादिपु परत । पन्मिष्क ।
पादनिष्कः । पद्गोपः । पाद्गोप । पन्मिष्क ।
पादमिथ । पच्छब्दः । पादशब्द ।

*उदरम्यादैश्च हलि पूर्वे ॥ २२२ ॥ उद-
रस्य उद इत्ययमादेशो भवति वा पूर्वर्थे ण्कह
कन्दौ चो परतः । उदकुम्भ । उदकुम्भ । उद
पात्र । उदकपात्र । एकहलीति किं उदरम्याली ।
पूर्व इति किं उदरगिरि ।

मंथौदनसत्तुर्भिन्दुः प्रभारहारवीवधगाहे
॥ २२३ ॥ उदकस्योदो भवति वा मथादिपु परत ।
उदमथ- । उदरमथ । उदौदन । उदकौदन ।
उदसक्तु । उदकसक्तु । उदभिन्दु । उदरभिन्दु ।
उदवज्रा । उदकवज्रा । उदभार । उदरभार । उद
हार । उदकहार । उदवीवधः । उदकवीवधः ।
उदगाह । उदरगाह ।

*प्रिपेपवासवाहने ॥ २२४ ॥ घ्यादिभूद-

कस्योदो भवति । उदधि । उदयेप पिनष्टि ।
उदवासः । उदवाहनः ।

*घोश्च खौ ॥ २२५ ॥ उदकस्य प्राक्
पदस्य घोश्च खावुदो भवति । उदमेघः
औदमेधिः । उदवाहः । औदवाहिः । शीतोदा ।
क्षीरोदा । लवणोद । कालोदः । खाविति किं ।
उदकपर्वत ।

*द्योष् ॥ २२६ ॥ पूर्वपदन्य घोश्च उन्वा
स्यात् । देवदत्तः । देवः । दत्त । भीमसेनः
भीमः । सेन । सत्यभामा । सत्या । भामा ।

*इक्-प्रोऽर्द्धायुष्पण्शे ॥ २२७ ॥ इगतस्य
प्रो या स्यात् यौ स चेदिक् वीत्य इयुवोः
स्थानी यणादेशो शिक्ष न भवति । लक्ष्मीपुत्रः ।
कक्षिपुत्रः । भामणीपुत्रः । भामणिपुत्रः । यवदुपुत्रः ।
यवदुः । यवपुत्रः । खलपुत्रः । इक् इति किं ।
सट्वापादः । अड्यादेरिति किं । गार्गीपुत्रः ।
भीकुल, अकुल । अमुदगर्भाभतिः । वृपलीभूत ।

इययो क्वचित्त्वौ ॥ २२८ ॥ इी आप
इत्येयभत य क्वचित् प्रो भवति । रेवतिभिन्न
महिनाता । शिलवहः । मदुरज । क्वचित्
स्यात् । नदीमुख । गंगाद्वाराक्चिद्द्वय । पृथि
वीदत्तः । पृथिनिदत्तः । गगादेवी । गगदेवी ।
हन्दिदन्त तीर्थकरः तीर्थकरः । इयाप इति
किं । श्रीपुर । साविति किं । नदीस्रोतः ।

त्वे ॥ २२९ ॥ इयापोस्त्वे क्वचित् प्रो
भवति । रोहिणित्व । रोहिणीत्व । अजत्व ।
अनात्व ।

*मालेपकैष्टकस्यांस्य च भारित्त्वचित्ते
॥ २३० ॥ मालादीना तदतानां च भार्या-
दिषु परतः प्रो भवति । मालभारी । मालभा-
रिणी । उत्पलमालभारिणी । इर्षात्तूल ।
गुत्रेर्षात्तूल । इष्टकचित्तं । पकष्टकचित्तं ।

-भ्रुः कुटिकुसेञ्च ॥ २३१ ॥ कुटिकुसयो
परतो भ्रुवः प्रो भवति अश्वातादेशः ।
मुकुटि । अकुटि । मुकुस । अकुमः ।

खित्यश्ले कृति ॥ २३२ ॥ अजतस्याश्ले
प्रो भवति खित्कृति परत । खट्त्वभन्या ।
हरिणिमन्या । कालिमन्या । रोहिणिमन्या ।
अक्षरिति किं । दोषामन्यमह । दिवामन्या रात्रि
मुमच ॥ २३३ ॥ अजतस्याश्ले मुम्
भवति खित्कृति परत । जनमेजय । स्तन-
धयः । प्रियवद । क्षेमकर । अच इति किं ।
विद्वन्मन्यः ।

अमेकाचोऽञ्चत् ॥ २३४ ॥ एकाचोऽज-
तस्याम् भवति खित्कृति अमीव चासिन् कार्यं
स्यात् । गामन्य । क्षीमन्यः । नरमन्य ।
एकाच इति किं । लेखाभ्रूमन्या । अच इति
किं । विन्मन्यः ।

सत्यागदास्तो कारे ॥ २३५ ॥ सत्या-
दीना कारे परे मुम् भवति । सत्यकार । अग-
दकार । अस्तुकार ।

*भ्राष्ट्रान्योरिधे ॥ २३६ ॥ इधे यौ मुम्
भवति भ्राष्ट्रान्योः । प्राष्ट्रभिधः । अग्निभिधः ।

*भद्रोष्णयोः करणे ॥ २३७ ॥ अनयोः
करणे यौ मुम् भवति । भद्रकरण । उष्णकरण ।

। गिलगिलगिलयोर्गिलस्य ॥ २३८ ॥
गिलतमुक्तस्याजतस्य गिलगिलगिलयोः मुम्
भवति । तिर्मिगिलः । तिर्मिगिलगिलः । अग्नि-
रुस्येति किं । तिर्मिगिल गिलतीति तिर्मि-
गिलगिलः ।

। धेनुभय्यामध्यदिनलोफंपृणानभ्यासमित्याः
॥ २३९ ॥ धेन्यादीनां भव्यादिषु मुम् निपात्यः ।
धेनुमध्या । मध्यदिनं । लोकपृणः । अन-
भ्यासमित्यः ।

म्नेरिनि किं ' पात्राङ् ।

*संसहयो समिसध्री ॥ २५७ ॥ ससह
स्थाने समिमधि इत्येतावादेशौ भवत अचतौ
कां परत । सम्यङ् । स-यङ् । मभीचीसध्रीची ।

*तिरसः तिर्ये ॥ २५८ ॥ तिरसः तिरि
इत्ययमादेशो भवति अकारादाचतौ परतः ।
तिर्यङ् । तिर्यचौ । तिर्यञ्चः । तिर्यग्म्या । ए
इति किं ' तिरश्चः । तिरश्चो ।

*द्व्यतगैरीदपोऽनात् ॥ २५९ ॥ द्व्यत
भ्यां अनवर्णातात् गेश्वाप, ईत्त्व म्यात् । द्वीपः ।
अतरीप । सर्भीप । नीप । वीपं । जनादिति
किं ' प्राप । पराप ।

देशेऽनोरुः ॥ २६० ॥ देशार्थेऽनोः पर
म्याप उर्भगति । अनूपः । देशे इति किं '
अन्वीपो ग्रामः ।

छकारकेऽन्यस्य दुम् ॥ २६१ ॥ छे कारके
चान्यस्य दुगागमो भवति । अन्यदीया । अन्यत्कारकं ।

* रागोत्सुभोत्यास्थितास्थाशाशिष्यताभस्य
॥ २६२ ॥ तातभातवर्जितस्यान्यस्य दुगागमो
भवति रागादिषु परत । अन्यद्राग । अन्य
दुत्सुक । अन्यदूतिः । अन्यदारितः । अन्य-
दास्था । अन्यदाशा । अन्यदाशीः । अताभस्येति
किं ' अन्यम्यान्येन वा रागः—अन्यरागः ।

घाऽर्थे ॥ २६३ ॥ अताभातम्यान्यस्यार्थे वा
दुग् भवति । अन्यदर्थः । अन्यार्थ ।

+प्यस्पेश वेऽदृत्के मातरि ॥ २६४ ॥ प्यात
म्य वपे अवार ऋकार ककाराते मातरि घौ वा
ईंश् भवति । कारीपगध्या माता अस्य कारीपग
धीमात । कारीपगध्यामातः । कारीपगधीमाता ।
कारीपगध्यामाता । कारीपगधीमातृकः । कारी-
पगध्यामातृकः । व्यस्येति किं ' इम्यामाता ।
च ३नि किं ' कारीपगध्यामाता ।

*वत्रौ ॥ २६५ ॥ प्यम्य त्रे वधौ परे ईंश्
भवति । कारीपगधीपुत्र । कौमुदगधीपुत्र ।

*पे पुत्रपत्यो ॥ २६६ ॥ पसे पुत्रपत्योः
प्यम्य ईंश् भवति । कारीपगधीपुत्रः । कारीप-
गधीपतिः । कौमुदगधीपुत्र । कौमुदगधीपति ।
प इति किं ' कारीपगध्यापतिर्ग्रामः । पुत्रपत्यो
रिति किं ' कारीपगध्याकुल ।

यत्क्रांः पेऽचि ॥ २६७ ॥ को कद् भवति
पसे अजादौ घौ परे । कद्ज । कद्ज । कद्
शन । प इति किं ' किमो राजा । कूट्टः ।
कधः । अचीति किं ' कुभोजन ।

रथवदे ॥ २६८ ॥ कोः कद् भवति रथ
वदयोः परतः । कद्द्रथ । कद्द्रदः । वसेऽपि कद्द्रथो
राजा । कद्द्रदः खल ।

तृणे जातौ ॥ २६९ ॥ को कद् भवति
तृणे घौ जात्यथे । कतृण । कुतृणान्यन्यत्र ।

कत्त्रिः ॥ २७० ॥ कोः किमो वा त्रौ घौ
परे कन्निपात्य । कत्त्रयः । कत्त्रिः ।

का पथ्यक्षे ॥ २७१ ॥ कोः का भवति
पथ्यक्षयोः परत । कापथ्यः । काक्ष ।

*अल्पे ॥ २७२ ॥ ईपदर्थे कोः का भवति ।
ईपन्मधुर कामधुर । कारुडुक । फालवण ।

पुरुषे वा ॥ २७३ ॥ कोर्वा का- स्यात् पुरुषे
परतः । कापुरुषः, कुपुरुषः ।

क्व चाप्ये ॥ २७४ ॥ कोः कवादेशो
भवति का चवाऽप्ये परे । कवाप्ये । कोप्ये ।
कदुप्ये ।

×मास्पाकमांस्पचने ॥ २७५ ॥ मांसम्य
पाकपचनयोः परत ख- वा निपात्येनोमांस्पाक ।
मासपाकः । मास्पचनं । मासपचन ।

×सम खं तते ॥ २७६ ॥ समस्तते परत.
ख वा म्यात् । सतत । सतत ।

*स्कृसि ॥ २७७ ॥ समुद्रम्य कुजोऽवयवे
सकारे परे समः स्व वा भवति।सम्कर्ता।सम्कर्ता ।
सीति किं ! संचस्कार ।

*सन्तुमोर्पनः कामे ॥ २७८ ॥ सन्तुमोः
स्व भवति मनसि कामे च परतः । समनाः ।
सकामः । भोक्तुमनाः । भोक्तुकामः ।

*हृपेऽवश्यमः ॥२७९॥भवश्यमः स्व भवति
न्यसन्ने परतः । अवश्यकृतव्य । अवश्यदेये ।

*पृषोदरादयः ॥ २८० ॥ पृषोदरशकारा-
शब्दाः साधवो भवति। पृषदुदरमम्य पृषोदरः ।
तखमत्र । वारिषो वाहक — वलाहकः । मर्षा
रौति मयूरः । शयानां शयन-द्रमशानं । पिशि-
तमश्नाति पिशाचः । उर्ध्वो कर्णो जन्म्य उल्लक ।
मेहनस्य खम्य माला मेलला । जीवनम्य मृतः
भंधः जीमूतः । उर्ध्वं खमस्य उल्लसल । मुहु-
स्वन क्कति मुशल । द्विवि ओशो येषां ते दि-
वौकसः । कौ जीर्यतीति बुजरः । मर्षां शेते
महिषः । बले बर्देयति बलीबर्दः । हलस्य ईवा
हलीषा । लागलीषा । इलान्यटतीति वुल्टा ।
न रथी न पुमान् नपुसक । नास्मिन्नक दु स-
मस्तीति नाक । न आप्यतेऽसौ नापित । न
भीयतेऽसौ नमेरुः । नातेरेण भवतीति नातेरीयका
शकस्याधु शकंधु । फर्कंधुः ।

वर्णागमो वर्णविपर्ययश्च द्वौ चापरौ वर्णविधारनाशौ
भूनां तदधीतिशमेन योगस्तुदुच्यते पंचविधं निरुक्तं ।

। दिग्भ्यस्तीरस्य द्वारः ॥२८१॥ दिग्वा-
चिभ्यः परस्य तीरस्य तारादेशो भवति । दक्षि-
णतारं । उत्तरतारं । पूर्वतारं । दिग्भ्य इति किं !
गंगातीरं । उत्तरसूत्रस्थवाग्रहणेन सिंहावलोकित-
न्यायेन दक्षिणतीरमपि स्यात् ।

*स्विपिसायाद्वाऽह्नस्याह्नौ ॥२८२॥
स्विससाद्वा विसायाभ्यां चाह्नस्याह्नौ वा स्यात् कौ

परत । द्व्यहनिद्व्यह्निद्व्यह्नोऽयावदहनि।यावदाह्नि ।
यावदाह्नि । व्यहनि । व्यह्नि । व्यह्नि । सायाहनि ।
सायाह्नि । सायाह्नि । स्विससायाविति किं । पूर्वा-
ह्नि । मध्याह्नि ।

*स्वचिह्नस्याविष्टाष्टपचभिन्नच्छिन्नच्छिद्रसुव-
स्वास्तिकस्य दी कर्णे ॥२८३॥ स्वचिह्वा-
चकस्य कर्णे धौ दीर्भवति विष्टादीन् मुक्त्वा ।
दाशार्कणः । द्व्यगुलाकर्णः । शकृकर्ण । स्वचि-
ह्नस्येति किं । शांभनकर्ण । लवणर्णः । भवि-
ष्टादेनेति किं । विष्टकर्णः । अष्टर्णः । पंच-
कर्ण । भिन्नकर्णः । छिन्नकर्णः । छिद्रकर्णः ।
श्रुवकर्ण । स्वान्तिककर्ण ।

नदिशतिष्टपिष्यधिष्णिसिद्धितौ कौ
बागो ॥२८४॥ नद्यादिषु शिवितेषु परेषु चार्चो
गेषु दीर्भवति । उपानत् । प्राश्रव । प्राश्रव ।
मर्मावित् । नीरुद्र । जलामट । परीतत् ।

*हवियुक्ते कपालगवेऽह्नः ॥ २८५ ॥
अह्नः कपाले गवे च हविषि युक्तोश्च दीर्भ-
वति । अष्टाकपाल हवि । अष्टागव शकट ।
हवियुक्त इति किं । अष्टकपालः । अष्टगुः ।

*खौ ॥२८६॥ अह्नः दीर्भवति खौ।शष्टा-
पदः कैलासः । अष्टाचक्रा अष्टावटप । अवि-
ति किं । अष्टाचक्रोऽह्नः जिनः ।

० गिरिवनेऽजमकोटरादेः ॥२८७॥ गिरिवनयोः
परतः अजनादीनां कोटरादीनां च दीर्भवति खौ।
अजनागिरिः । किंशुलनागिरिः । कुवन्तुटागिरिः ।
इत्यादि । कोटरावण । मिश्रकावण । इत्यादि ।
अजनाकोटरादेरिति किं । कृष्णगिरिः । नदन-
वनं । स्वप्रविति किं ! अंजनगिरिः । कोटरवन ।

*वह्वच्छरादीनां मत्स्यनगिगोट ॥२८८॥
वह्वचा शरीरानां च मत्तो स्ये दीर्भवति अविष्ण-
दीर्ग्यवत्वा । उटवमपत्ता । मशकावर्ता । पुष्क-

रावती । अमरावती । धरावती । मुनीवती ।
 ऋषीवती । यशावती । बह्वृक्षरादीनामिति किं ?
 ह्युमती । मधुमती । अनजिरादेरिति किं ?
 अनिरवती । सविरवती ।

चितेः कपि ॥२८९॥ चितेः कपि ते दीर्भ
 वति । एकचितोक्तः । द्विचितिकः । त्रिचितिक ।

*विश्वस्य नरे ॥२९०॥ विश्वस्य दीर्भवति
 नरे परे खौ । विश्वानरः । विश्वनरो राजान्यत्र ।
 नर इति किं ? विश्वसेनः ।

ऋषौ मित्रे ॥२९१॥ विश्वस्य मित्रे पे
 दीर्भवति ऋष्यथ खौ । विश्वामित्र ऋषि ।
 विश्वमित्रोऽप्य ।

*प्रसुराद्ये ॥२९२॥ विश्वस्य प्रसुराद्योः
 पगे दीर्भवति । विश्वावसुः । विश्वाराट् । राडिति
 बिकृतनिर्देशादिह न भवति । विश्वराजौ ।
 विश्वराजः ।

*बहेऽधील्वार्दीकः ॥२९३॥ अधील्वार्दीना
 मिक बहे परतः खौ दीर्भवति । ऋषीवह ।
 मुनीवह । अधील्वार्दीति किं ? धील्ववह । चारु
 वह । इह इति किं ? पिंडवह ।

गः काशे ॥२९४॥ गरिगतस्य काशे घौ
 दीर्भवति । नीकाश । वीकाश । अनुकाश ।
 गोरिति किं ? साधुकाश । इह इत्येव-प्रकाशः

*चि ॥२९५॥ वा इत्येतस्मिन् द्वितन्त्रादेये
 परतो गोरिगतस्य दीर्भवति । वीच । नीच ।
 परीच । प्रण रिप्रम । चीति किं ? सुदृच । इह
 इति किं ? प्रत । अदृच ।

अघञि प्राय ॥२९६॥ घञ्ते घो परतो
 गेर्दी भवति प्रायः । नक्षिदः । निर्मागः । अवा
 मार्गः । माकारः । मासादः । मावारः । कश्चित्त
 स्यात्-विपादः । प्रहारः । प्रकारः । प्रसादः ।
 म्निषः । निषादः । कश्चिद्विषयः । प्रतिसारः ।

प्रतीहारः ।

बले ॥२९७॥ पूर्वस्य दीर्भवति बलस्य प्राय ।
 वृषयिलः । आसुतिबलः ।

*इन्पात् ॥२९८॥ इजते घौ पूर्वस्याकारा
 देशो भवति । वेशाकोशि । कचाकचि । ददादृष्टि ।
 मुशलामुद्यालि । मुष्टामुष्टि । प्राय इति किं ? अस्पति

*शुन ॥२९९॥ शुनः प्रायो दीर्भवति । वा
 दतः । श्वावर्णः श्वावप्या । श्वावराह । श्वापूह ।
 न चाम्ति । अशुनः । द्वयमपि । श्वपद । श्वापद ।

अन्यस्यापि ॥३००॥ अन्यस्यापिशब्द-
 स्य धावद्यावपि दीर्भवति । दक्षिणापथ । उत्त
 रापथः । पूरपः । नाराकः ।

चौ ॥३०१॥ अचतौ लुप्तकाराकारे परत
 पूर्वस्य दीर्भवति । प्राचः । प्राचा । प्रतीचः ।
 प्रतीचा । प्राची । प्रतीची । दधीच । मधूचः ।
 दधीची । मधूची ।

*द्वलेऽणः ॥३०२॥ दोः ख यस्मिन् तत्
 दल तस्मिन् द्वले पूर्वस्याणो दीर्भवति । लीद ।
 उपगूद । अग्नीरेथा याति । इदृथमारोहति ।
 नीरक्त । नीरत्ः । दूरत् । अण इति किं ? गूद ।

सह्वहोऽस्यौ ॥३०३॥ सह्वहोऽस्य द्वले
 भोत्व स्यात् । सोद्य । मोडु । सोद थ । सोद्य ।
 योडुवोद्व्य । अम्येति किं ? ऊद्वान् । ऊद्वान् ।

इति शब्दार्णवापरनाम्नि जैनप्रमहात्म्याकरणे
 शब्दार्णवचार्णवाया वृत्तौ चतुर्थध्यायस्य
 वृत्तयः पाद । ३॥

चतुर्थःपादः

गोः ॥ १ ॥ गोरित्ययमाधिकारो वेदितव्य
 आचतुर्थपादपरिसमाप्तः । वक्ष्यति-केऽणः
 प्रादेश । कुमारिका । गोरिति किं ? कुमारी
 कायतीति कुमारीकः ।

* हलो यणितः ॥ २ ॥ गोरवययाद्वलः
परम्य यणितस्य दीर्भवति । सर्वातः । नूनः ।
आहूत । जीनः । हल इति किं २ उत ।
उतवान् । उतिः । उत्त्वा । गोरिति किं २
निरुत । दुरुत ।

नाम्पतिसृचतसृ ॥३॥ तिसृ चतसृवर्जितस्य
गोर्दीर्भवति नामिपरे । सर्वज्ञाना । मुनीना ।
साधूना । नामीति किं २ चर्मणा । अतिसृचतसृ
इति किं २ तिसृणा । चतसृणा । गोरिति किं २
किमिणा पश्य । परमना पश्य ।

नुर्वा ॥ ४ ॥ नुर्नामि परे वा दीर्भवति ।
नृणा पतिः । नृणा पतिः ।

नोडः ॥ ५ ॥ नकारात्तस्य गोरुडो दीर्भ
वति नामि परतः । पचाना । सप्ताना । अष्टाना ।
नवाना ।

वेष्कौ ॥ ६ ॥ किर्वर्जिते धे नोडो दीर्भ
वति । धनानि । राजा । राजानौ । राजनः ।
राजान । तक्षा । तक्षार्णौ । अकाविति किं २
हे राजन् ।

* स्पृहतोः ॥ ७ ॥ सकारात्तस्य महत्स्य
धेऽङ्गौ नोडो दीर्भवति।श्रेयासि । यशासि।सर्पीपि ।
धनूपि । श्रेयान् । श्रेयामौ । श्रेयासः । श्रेयाम ।
श्रेयासौ । महान् । महातौ । महातः । महान् ।
महांतौ । अकाविति किं २ हे श्रेयन् । हे महन् ।

स्वसृनप्तेनप्त्वंप्क्षवृशोवृपोवृप्रशास्त्वृत्तृपां
॥ ८ ॥ स्वसार्दीनां वृजताना अपश्च धेऽङ्गौ
दीर्भवति । स्वसारौ । स्वसारः । स्वसार । स्वसारौ ।
नसारौ । नेष्टारौ । । त्वष्टारौ । क्षष्टारौ । हेतारौ ।
पोतारौ । वशास्तारौ । वदितारौ । जनापशदान ।
कर्त्तारौ । कर्त्तारः । आपः । स्वापि तदा
गानि । नसादिम्रहण नियमार्थे । उणादिसि
ङानामेपामे दीर्नान्येवा । मावतौ । पिर्त्तौ ।

जामातरौ । दृहितौ ।

इनहनपृपार्यम्णां शौ ॥ ९ ॥ एवामुरो
दीर्भवति शौ परे । बहुदडीनि । बहुवाम्नीनि
कुलानि । बहुभूणहानि । बहुपूपाणि । बहुर्य
माणि । धेऽकाविति सिद्धे नियमार्थोऽय योगः ।
एषा शवेव दीर्नान्यत्र । ददिना । वृत्रहणौ ।
पूयणौ । अर्यमणौ ।

सौ ॥ १० ॥ इलादीनामुडो दीर्भवति सौ
परे । ददी । छत्री । वाम्नी । तपस्वी । वृत्रहा ।
प्रसहा । पूषा । अर्यमा ।

अत्वसोऽभ्वादेः ॥ ११ ॥ अत्वत्स्या-
सतस्य चाभ्वादेः सावकौ दीर्भवति । भवान् ।
गुणवान् । मुक्तवान् । सुपयाः । वेधा । चद्रमा ।
अभ्वादेरिति किं २ पिंडम्र । चर्मव । इपुमस्या-
स्तीति इष्यः । अकावित्येव हे भवन् । हे सुपयः ।

इस्य झल्लङ्गयोः ङित्ति ॥१२॥ ङमङ्ग
कस्य गोरङ्गा दीर्भवति झल्लदौ किङ्कति शौ
च परतः । शत । शशतः । दात । ददान्तः । तात ।
ततातः । प्रतान् । प्रशान् । प्रदान् । ङस्येति किं २
पक्तिः । झल्लङ्गोरिति किं २ शम्यंत । दम्यते । किङ्क
तीति किं २ यत्ता ।

* इन्यचां सनि ॥ १३ ॥ हतेरिणिगिदादेशस्य
गमेरजताना च दीर्भवति झल्लदौ सनि परत ।
जिघामति । जिगाम्यते । अभिजिगास्यते । अधि
जिगासते । चिचीपति । चिकीर्षति ।

तनो वा ॥ १४ ॥ तनोतेः सनि झल्लदौ
वा दीर्भवति । तित्तसति । तित्तसति । झल्लति
किं २ तित्तनिपति ।

ऋमः कित्त्व ॥१५॥ ऋमः कित्त्व त्ये वा दी-
र्भवति । कत्वा । क्त्वा । झल्लादावित्येव
ऋमित्वा ।

ऋवः ऋठ ऋं चा ॥१६॥ ऋवः ऋठ ऋं चा

शूत्रावादेशौ स्तः दसरे शलादौ किति कौ
च परत । प्रश्नः विभः । पृष्ट । पृष्टवान् ।
पृष्ठा । पृष्टिः । शब्दमाट् । श्योना । स्यूतः ।
स्यूतवान् । स्यूत्वा । स्यूति । पटस्य् ।
घूतः । घूतवान् । घूत्वा । घूतिः । भक्षघुवः ।
भक्षघुवौ । भक्षघुवः । हिरण्यघुः । हिरण्यघुवौ ।
हिरण्यघुव ।

ज्वरत्र्प्रश्रिव्यविमवां चोळो ॥ १७ ॥
ज्वरादीनां वकारस्योडश्च ऊर्भवति दृशलादौ
कौ च । जूर्ति । जू । जुरौ । जुरः । तूर्ति ।
तू । तुरौ । तुरः । तूण । तूर्णवान् । श्रोमा ।
श्रूतः । श्रूतवान् । श्रूः श्रुवौ । श्रुवः । कृतिः ।
कृ । उवौ । उवः । मूर्तिः । मू । मुवौ । मुव ।

र ख ॥ १८ ॥ रेफात्परयो ह्रवोः ख
भवति । हुर्ग-हर्णः । हर्णवान् । हूः । हुरौ । हुरः
हूर्ति । मूर्छा-मूः । मुरौ मुरः । मूर्त । मूर्तवान् ।
मूर्त्ति । तूर्वा-तूर्ण । तूर्णवान् । तू । तुरौ ।
तुरः । घूर्त्ति-घू । घुरौ । घुरः । घूर्ण ।
घूर्णवान् । घूर्ति ।

*ईटीटः ॥ १९ ॥ इटः परस्य इंटे परे अर्थात्
से ख भवति । अदेवीत् । असेवीत् । अको-
पीत् । अमोपीत् । ईटीति किं ? अलविषु । इट
इति किं ? अकोपीत् ।

*असिद्धोऽत्रामादयुगुक् ॥ २० ॥ असिद्ध
भवत्यामाच्छास्त्र अत्र शास्त्रे युगुगुवार्जिते क-
र्तव्योऽपि, शापि इत्यत्र एत्वशाभावयो कृतयो
श्लक्ष्णं धित्वममाप्तमसिद्धत्वात् भवति । जहृ-
त्यत्र जभावे वृतेऽतो हेरुं प्राप्तः सिद्धत्वात्प्राम्ति ।
अप्रेति किं ? अभाजि । अपि नस्य नासिद्ध ।
आमादिति किं ? रापिव । रापिम । एच्चे
नुम्नासिद्ध । अयुगुगिति किं ? उपादिद्वये ।
मगुव । यणि उवि च कर्तव्ये युगुगुको नासिद्धौ ।

श्रान्नः सं ॥ २१ ॥ श्रात्परस्य नकारस्य
ख भवति । व्यनाक्ति धर्मे । भनाक्ति पाप ।
श्रादिति किं ? नदनः । सानुनयग्रहण किं ?
यत्नानां ।

हलुङः क्तिङ्त्विनिदितः ॥ २२ ॥ हलुङो
नकारस्य ख भवति अनिदिनो गो क्तिङ्ति परे ।
ध्वन्त । ध्वन्तवान् । दनीध्वन्त्यते । सून्यते ।
सनीसून्यते । हल्वग्रहण किं ? नीति । उडः इति
किं ? नद्धः । क्तिङ्ति इति किं ? ध्वसित्वा ।
भूसित्वा । अनिदित इति किं ? शक्यते । शाशं
क्यते । भव्यते । मामक्यते ।

*कपलगांगविकारोपतापे ॥ २३ ॥ कपिल
ग्योर्नख भवति अगविकारोपतापयोः क्तिङ्ति ।
विकृपित । विलगित । विकृपितो विलगितोऽन्यत्र ।

गमहनजन्स्वत्तगसोऽनादि ॥ २४ ॥
गमदीना हलुङः ख भवति क्तिङ्ति अनङ्परे ।
जम्मतुः । जन्नतुः । जन्मुः । जन्ते । जन्ते ।
जन्ते । च्वनतुः । च्वनुः । जक्षतु । जक्षु ।
अनङ्ति किं ? अगमत् । अघसत् ।

*दशसजः शपि ॥ २५ ॥ दशिसज्योर्नख
भवति शपि परे । दशति । दशत । दशति ।
सजति । सजलः । सजति ।

रजेः ॥ २६ ॥ रजेर्नखस्य शपि परत ख
भवति । रजति । रजत ।

णौ मृगरमणे ॥ २७ ॥ रजेर्नख्य णौ परे
ख स्यात् मृगरमणर्थे । रजयति मृगान् व्याय ।
मृगरमण इति किं ? रजयति सर्भं नट ।

घञि भावकरणे ॥ २८ ॥ रजेर्नख भवति
भावे करणे च घञि परतः । रजन रज्यतेऽनेन
वा रागः भावकरण इति किं ? रज्यतेऽस्मिन्निति रगः

स्यदो जवे ॥ २९ ॥ स्यदर्धञि नखमनस्य
च निपात्यते जवेऽर्धे । गोग्यदः । अन्वगोम्यदः ।

जव इति किं ? घृतम्यदः ।

* दशनायोदैघौघप्रथथाहिमथथाः ॥३०॥
दशनादयो निपात्यतेऽनद्यादौ परतः । दशनः ।
दंशेर्नखं । अयोदः । उदैर्घञि नखं । पथः ।
इधेर्घञि नखैषौ । औघः । उदैर्मणि नखैषौ ।
प्रथथः । हिमथथः । प्रहिमाभ्या श्रेधेर्घञि नखभे-
वभावौ निपात्यौ ।

नांऽचोऽर्चे ॥३१॥ अंचेः पूजायामर्चे नखं
न भवति । अंचितः शातिनाथः । अंचितवान् ।
जिनं । अंचित्वा गुरून् गतः । अर्च इति किं ?
उदक्तमुदकं कृपात् ।

स्त्रिव स्कांदस्यदोः ॥३२॥ अनयोः कत्या
परे नखं न स्यात् । स्क्त्वा । स्त्वा । क्त्वी-
ति किं ? प्रक्त्वा । प्रस्यद्य ।

* नश्जोर्वा ॥ ३३ ॥ नशेर्जेकारांतस्य च
क्त्वि परे नखं वा न्यात् । नष्ट्वा । नष्ट्वा । रक्त्वा
रक्त्वा । भक्त्वा । मक्त्वा ।

भजेर्जौ ॥ ३४ ॥ भजेर्जौ परतः नखं वा
स्यात् । अभाजि । अभंजि पाप मुनिना ।

* शासोऽडहलीत् ॥ ३५ ॥ शासो गोरुडः
इद्भवति अडि हलादौ च क्किडति परतः ।
आशिपत्/शिष्टः । शिष्टवान् । शिष्ट्वा । शिष्टिः ।
शिष्यः । शिष्यः । अडहलीति किं ? शशा-
सत् । शशासुः ।

कौ ॥ ३६ ॥ शास उडः काक्त्वि स्यात् ।
आर्यशीः ।

शा हौ ॥ ३७ ॥ शासः शा इत्ययमादे-
शो भवति हौ परे । प्रशाधि । अनुशाधि ।

हतेर्ज्ञः ॥ ३८ ॥ हतेर्ज्ञ इत्ययमादेशो
भवति हौ परतः । जहि मय्युं पापं वा ।

* ह्यन्यमृरमृनमृगमृबनातितनादेर्ह्रस्वं झलि
॥ ३९ ॥ हनादीनां वनतेस्तनादीना च झलादौ

क्किडति परे ह्रस्वं स्यात् । हतः । हतवान् ।
हत्वा । हतिः । मतः । मतवान् । मत्वा । मतिः
यतः । यतवान् । यत्वा । यतिः । रतः । स्त-
वान् । रत्वा । रतिः । नतः । नतवान् । नत्वा
न्ति । गतः । गतवान् । गत्वा । गतिः ।
वतः । वतवान् । वत्वा । वतिः । ततः । तत-
वान् । तत्वा । ततिः । क्षतः । क्षतवान् । क्षत्वा ।
क्षतिः । क्षितः । क्षितवान् । क्षित्वा । क्षितिः ।
ऋतः । ऋतवान् । ऋत्वा । ऋतिः । तृतः ।
सृतवान् । तृत्वा । तृतिः । घृतः । घृतवान् ।
घृत्वा । घृतिः । वतः । वतवान् । वत्वा । वतिः
हनादीनामिति किं ? सांतः । दातः । झलीति
किं ? हन्यते । मन्यते ।

प्ये ॥ ४० ॥ हनादीनां प्ये परे ह्रस्वं
भवति । प्रहृत्य । प्रगत्य । प्रतत्य । प्रधृत्य ।
प्रक्षृत्य ।

वा मः ॥ ४१ ॥ हनादीनां माताना प्ये
परे ह्रस्वं वा भवति । नियस्य । नियम्य । वियस्य ।
वियम्य । प्रणस्य । प्रणम्य । आगस्य । आगम्य ।

गमादीनां कौ ॥ ४२ ॥ एपा डल भवति
कौ परतः । जनगत् । कर्लिंगगत् । मोक्षगतो
मुनयः । सयत् । सुमत् । परीतत् । सुसत् ।

न क्तिचि दीश्च ॥ ४३ ॥ हनादीना क्तिचि
परे डल दीश्च न भवति । हन्यादिति हंतिः ।
नंतिः । यतिः । रंतिः । नंतिः । गंतिः । ततिः ।

चन्याः ॥ ४४ ॥ डातस्य गोः वनि परे
आत्व भवति । विजावा । अमेगावा, दधिकावा ।

जन्सन्खनां ॥ ४५ ॥ एपा डस्य झल्यदौ
क्किडत्याकारोदेशो भवति । जातः । जातवान् ।
जात्वा । जातिः । सातः । सातवान् सात्वा । सातिः ।
खातः । खातवान् । खात्वा । खातिः ।

सनि ॥ ४६ ॥ जनादीना सनि झन्यादौ

आत्व म्यात् । सिपासति । श्लीति किं ? जिज
निपते । सिसनिपति । चिखनिपति ।

ये वा ॥ ४७ ॥ तेया यकारे कित्यात्व वा
स्यात् । जायते । जन्यते । जाजायते । जज
न्यते । सायते । सन्यते । सासायते । ससन्यते
स्वायते । स्वन्यते । चाखायते । चखन्यते ।

तनेर्यकि ॥ ४८ ॥ तनातेर्यकि आत्व वा
स्यात् । तायते । तन्यते ।

सन क्तिचि खं च ॥ ४९ ॥ सनः समाश्च
वा म्यात् क्तिचि परतः । सतिः सातिः सतिः ।

अगे ॥ ५० ॥ अगे इत्ययमाधिकारो ज्ञेय ।
यक्ष्यति—हलो यः । वेविदिता । चेष्टिदिता ।
अग इति किं ? बेभिद्यते । चेष्टियते ।

* भ्रस्जरसोऽ् ॥ ५१ ॥ भ्रस्जेः फेसकारयो
रगेऽ् भवति वा । भृष्टा । भर्ष्टा । भ्रष्टु । भर्ष्टु
भर्ष्टव्य । भ्रष्टव्य । भर्षनं । भ्रजन । भर्गः भ्रज्जः ।

* दरिद्रः खं लुब्धि ॥ ५२ ॥ दरिद्रातः खं
वा स्यात् लुब्धि परतः । अदरिद्रात् । अदरिद्रासात्

अस्मन्नुष्णवने ॥ ५३ ॥ दरिद्रातेरग ख
म्यात् सकारादिसन बुभ णु अनट च विहाय
दरिद्रात् । दरिद्रते । अस्मन्नुष्णवने इति किं ?
दरिद्रात्सति । दरिद्रायको नचति । दरिद्रा
यक । दरिद्राण । सकारादिविशेषण सन किं ?
दरिद्राद्विपति शपकमिदमेव दरिद्राते सनीहवि-
फलपम्य ।

हलो यः ॥ ५४ ॥ हलः परस्य यकारम्य
ख भवत्यगे परत । बेभिदिता । बेभिदितु ।
बेभिदितव्य । मरीशृजिता । मरीशृजकः । हल
इति किं ? कङ्कयिता । लोडयिता ।

या क्य ॥ ५५ ॥ हल क्यञ्चक्यहोः
सं वा स्यात् अगे परत । समिधिता । समि-
धिता । समिधितु । समिधितु । द्यपदिता ।

द्यपदिता । द्यपदितु । द्यपदितु । द्यपदितव्य ।
द्यपदितव्य ।

* अतः ॥ ५६ ॥ अकारात्तम्य ख भवत्यगे
परतः । चिकीर्षिता । चिकीर्षितु । चिकीर्षि
तव्य । प्रचिकीर्ष्य ।

णेः ॥ ५७ ॥ णेः ख भवत्यगे परत ।
अततक्षत् । कार्यते । कारण । कारकः ।

ते सेटि ॥ ५८ ॥ तसजके सेटि परे
णे ख भवति अगे परतः । कारितः ।
कारितवान् । हारितः । हारितवान् । गणित ।
लक्षितं । नियमार्थोऽय योगः त एव सेटि
नान्यस्मिन् । कारयिता । हारयिता ।

* नामतात्त्वाद्येत्यौ ॥ ५९ ॥ आमादिपु
परतो णे ख न स्यात् । कारयाचकार ।
हारयाचकार । गडयतः । मडयंतः । स्पृह
यालु । महयाध्यः । स्तनयिल्लुः । गदयिल्लु ।
प्येऽय धिपूर्वात् ॥ ६० ॥ धिपूर्वाद्-
वर्णाद् परस्य णेरयादेशो भवति प्ये परत
प्रकथय्य । प्रगमय्य । प्रवेभिद्य्य । प्य इति
किं ? प्रवेभिदितः । धिपूर्वादिति किं ? प्रति-
पाद्य गतः ।

वाऽऽपः ॥ ६१ ॥ आपः परस्य णेर्य
भवति वा प्ये परे । प्रापय्य । प्राप्य ।

क्षेर्दीः ॥ ६२ ॥ क्षेः प्ये परे दीर्भवति ।
प्रक्षीय । परिक्षीय ।

तेऽप्ये ॥ ६३ ॥ अप्यार्थे तसजे क्षेर्दीर्भ-
वति । क्षीणो देवदत्तः । अक्षीणो यज्ञदत्तः ।
अप्य इति किं ? क्षितमस्य ।

वा दैन्याक्रोशे ॥ ६४ ॥ क्षेर्वा दीर्भवति
दैन्ये आक्रोशे च तेऽप्ये परतः । क्षितोऽय ।
क्षीणोऽय । क्षितोऽसि जास्म । क्षीणोऽसि जास्म ।
* सिस्वसांयुत्तासां ङौ ग्रहाश्चन्द्रशो जिः ॥

पर्यम्बन्त्स्त्रमयम इति किं ? परिम्बाडयति ।
परिम्बाद । परिम्बाद परिम्बाद । पर्यम्बादि ।
अपम्बाडयति । अपम्बादमपम्बाद । अरा
म्बादि । कामयते । काम काम । अकामि ।
आचामयति । आचाममाचाम । आचामि । आ-
यामयति । आयाममायाम । आयामि । पर्यपपूर्वं
इति किं ? म्बदयति ।

*शमोऽश्रुं ॥ ९१ ॥ शम प्रो भवत्यदश्रुंश्रुं
षौ अश्रुव्योम्नु दीर्वा । शमयति राग । शमशमा
शामशाम । अशमि । अशामि । अदर्श इति
किं ? निशामयति रूप ।

*यपोऽपग्विषे स्वार्यं च ॥ ९२ ॥ यनेर
परिवेषेऽर्थे स्वार्यं च षौ प्रो भवत्यमन्योम्नु दीर्वा
यमयति । यम यम । याम याम । अयामि ।
अयामि । अपरिवेषे इति किं ? यामयत्यतिथीना
पावित्सेवाम्य सिद्धं स्वार्यं चेति वचनं ज्ञापकं
मन्येषा स्वार्यं णिचि प्रो न भवतीति । सैनै
वितर्कं-स्वामयते ।

*मारणतोपणानिशाने ऋच ॥ ९३ ॥
मारणादिष्वर्थेषु जानातेः स्वार्यं च षौ परतः
प्रो भवत्यमन्योम्नु दीर्वा । सजपयति मृगात्
व्याधः । जपयति गुरु शिष्यः । जपयति
शरान् । तीक्ष्णीकरोति । स्वाधे चेति समु
धनाधेदचदाब्दः ।

*चह शान्ये ॥ ९४ ॥ चटः शान्येऽर्थे
स्वार्यं षौ प्रादेशो भवत्यमन्योम्नु दीर्वा । चह-
यति । चह चह । चाह चाह । अचहि । अचाहि ।
शान्य इति किं ? चह चहं । अचहि । कथा-
दिष्वनगतत्वादेव चहयतीति सिद्धं वचनं तु
दीर्वाधे ।

*वाजोर्ज्वलहलक्षानमगलास्तारनुचर्मां
॥ ९५ ॥ ज्वलादीनामगिर्वाप्रा प्रो वा स्यात्

र्षौ परत । ज्वलयति । ज्वलयति । हल्यति,
हान्यति, ज्वलयति, क्षान्यति, नमयति, नानयति ।
ग्नयति, ग्नायति । म्नायति, म्नायति ।
वनयति, वानयति । चनयति, चानयति, अनेगिति
किं ? प्रज्वलयति । प्रग्नायति । प्रलायति ।
श्वचि ॥९६॥ श्वचि परे षौ प्रो भवत्युदः ।
दुगमः । वसुपरा । पुग्मः ।

हादम्ने ॥ ९७ ॥ हादः प्रादेशो मयति
तमज्ञे परे । प्रहृदः । प्रहतवान् । त इति
किं ? प्रहाडयति ।

*वन्धोः ॥ ९८ ॥ किञ्चक्त्योः परतः स्हादेः
षो भवति । प्रहृदतिः ।

*उदेरेऽद्यादिभेः ॥ ९९ ॥ छादेन्डः प्रो
भवति धत्ते परे ह्यादिर्गान् विहाय । छदः ।
प्रच्छद । उदच्छदः । गिरच्छदः । तनुच्छदः ।
अद्यादिभेगिति किं ? मनुपच्छादः मनुपादिच्छादः ।

*मन्त्रवौ ॥ १०० ॥ छादेः षो भवति मन्त्रौ
च परतः । छदः । प्रच्छद । उपच्छद ।

*प्रहृहोर्होदिः ॥ १०१ ॥ श्रुत्वात् होशोत्
रम्य हेदिर्भवति । विद्धि । छिद्धि । जुहुधि ।
श्रुहोर्गिति किं ? याहि ।

अरुप ॥ १०२ ॥ अः परम्य तस्योष् भवति ।
अचायि । अम्नायि । अकारि ।

अतो हे ॥ १०३ ॥ मकारात्परम्य हेरद्वम-
यति । भव । दीव्य । रूप । अन इति किं ?
मुहि । पादि । हेमिति किं ? नीवनात् त्व ।

*उतोऽम्फान् ॥ १०४ ॥ अकारात्परं यः
उकारान्म्यः तदुदात्तम् भवति । समु । विनु ।
कुरु । उन इति किं ? उर्नादि । अम्फादिति
किं ? अक्षुदि । प्राप्नुदि ।

या म्भोः खं ॥ १०५ ॥ अकारात्परं सः वा
स्यात् मकारवकारयोः परतः । इन्मः,

सुनुमः । सुन्वः, सुनुवः । सुन्महे, सुनुमहे ।
तन्मः, तनुमः । तन्वः, तनुवः । तन्वहे,
तनुवहे । तन्महे, तनुमहे ।

*कूर्वाय च ॥१०६॥ कृवः परस्यातः सं
भवति यकारादौ भ्रोश्च परतः । कुर्यात् ।
कुर्यातां । कुर्युः । कुर्वः । कुर्मः । कुर्वेद् । कुर्महे ।
पि चेति किं ! कुरुतः ।

*भ्रोजतः क्तिञ्चयुत् ॥१०७॥ कृभोजत उद्भ-
वति ये क्तिञ्चति परतः । कुरुवः । कुर्वति ।
क्तिञ्चति किं ! करोमि ।

श्रजसः सं ॥१०८॥ श्रसः अस्तेश्यातः सं
स्यात् वागे क्तिञ्चति परतः । संभति । स्वः । स्मः ।
स्यः । स्तः । संति । क्तिञ्चति किं ! रणाग्नि । अस्मि
असि । अस्ति ।

अस्तोरातः ॥१०९॥ अस्तोराकास्य सं
भवति ये क्तिञ्चति परतः । संजिहते । मिमते ।
मिमता । मीणाति । मीणते । लुनति । लुनते ।
अनोरिति किं ! यांति । आत इति किं ! भिन्नति ।

हृल्यभोरीः ॥ ११० ॥ सुसंशकवर्जितस्य
अस्य आ इत्येतस्य च ईत्वं स्यात् हलादौ क्तिञ्चति
परतः । मिमीवहे । मिमीमहे । मिमीपे । मि-
मीधे । मिमीते । लुनीवः । लुनीमः । लुनीतः ।
हृल्यति किं ! मिमते । लुनति । अभोरिति किं !
दधः । दधमः । दध्वः । दध्वः ।

इद् दरिद्रः ॥१११॥ दरिद्रातेरात् इत्वं
स्यात् हलादौ क्तिञ्चति ये परतः । दरिद्रिवः ।
दरिद्रिमः । दरिद्रियः । दरिद्रितः । दरिद्रियात् ।

भ्यां वा ॥११२॥ विभेतेर्वा इद् भवति
हलादौ क्तिञ्चति ये परतः । विभिषः । विभीषः ।
विभिमः । विभीमः । विभिष्यः । विभीष्यः ।
विभिनः । विभीतः । विभिषात् । विभीषात् । ग
र्भी किं ! भीतः । भीष्ये ।

हाकः ॥११३॥ ओहाको वा इत्वं भवति
हलि क्तिञ्चति ये परतः । जहिवः । जहीवः ।
जहिमः । जहीमः । जहियंः । जहीयः ।
जहितः । जहीतः ।

आ च हौ ॥११४॥ हाको हौ परे आत्वं
भवति इच्च या । जहाहि, जहिहि, जहीहि ।

यि सं ॥११५॥ हाकः सं भवति यका-
गदौ ये क्तिञ्चति परतः । जघात् । जघातां । जह्युः ।

*भ्रमो ह्येच्छले ॥११६॥ भ्रमज्ञानामस्तेश्च
हकारादौ हौ परे एत्वं स्यात् तस्य चस्य न सं ।
देहि । धेहि । एधि । हकारादविति किं !
दद्यात् । धद्यात् । स्तात् ।

*हृल्यमध्ये छिद्यतः ॥ ११७ ॥ हलोर्मध्ये
वर्तमानस्यातः एच्छले लः क्तिञ्चति परतः । नेमदुः
नेदुः । पेचतुः । पेचुः । शेकतुः । शेकुः ।
हृल्यध्य इति किं ! आटतुः । आटुः । अत
इति किं ! दिदिवतुः । दिदिवुः । तकारः किं !
शशासतुः । शशासुः ।

सेटि ॥ ११८ ॥ सेटि लिटि परतः हृल्य-
ध्ये वर्तमानस्यातः एच्छले लः । येमिथ । पेचिथ ।
शेचिथ । सेटीति किं ! पपयथ ।

फलभजोः ॥ ११९ ॥ फलभजोरेण स्तः
क्तिञ्चति लिटि सेटि च परतः । फल्लतुः । फेलिभा
भेजतुः । भेजिथ । भेजे । भेजाते । भेजिरे ।
नियमार्थोऽयं योगः । एतयोरेव आदेशयोरे-
च्छले नान्यस्य । चकणतुः । चकणुः । चकणिथ ।
चगदतुः । जगदिथ । उवतिथ । इयजिय ।

श्रुघ्नोः ॥ १२० ॥ श्रुघ्नोरेण स्तः
स्तः । श्रेपे । श्रेपाते । श्रेपिरे । तेरतुः । तेरुः ।
तेरिथ । इदमपि नियमार्थं—अनेकहृल्यध्यागत-
स्यातः श्रेपेरेव एभिर्बृहत्स्यातः तंतेरेव नान्यस्या
ननश्रुतुः । ततदिथ । ससरतुः । ससरिय । विरा-

शरतुः । विशशरिथ । चकरतु । चकरिथ ।

वधे राधेः ॥ १२१ ॥ वधेऽर्थे राधेलि-
ओचस्ते स्तः । रेधतुः । रेधुः । रेधिथ । वध
इति किं । आरराधतुः ।

*न शास्त्रद्ववादेः ॥ १२२ ॥ शस्त्रदो
वादीना च लिट्येचस्ते न स्तः । विशशसतुः ।
विशशसुः । विशशसिथ । दददे । दददाते ।
दददिरे । ववणतुः । ववणुः । ववणिथ । ववले
ववलते । ववल्लिरे । ववसे । ववसाते । ववसिरे ।

*वा भ्रम्बमत्रसञ्जां ॥ १२३ ॥ अमादीना
लिट्येचस्ते वा स्तः । भ्रमतुः । भ्रमुः । भ्रमिथ ।
वभ्रमतु । वभ्रमुः । वभ्रमिथ । वेमतु । वेमुः ।
वेमिथ । ववमतुः । ववमुः । ववमिथ । त्रेमतुः ।
त्रेमुः । त्रेसिथ । तत्रसतुः । तत्रमुः । तत्रसिथ ।
जेरतुः । जेरुः । जेरिथ । जजरतुः । जजरुः ।
नजरिथ । भ्रमेरादेशादित्वाद् वमेर्वादित्वात् त्रसे-
रनेकहलत्वात् जृप् एप्निर्वाकारत्वादभा
सैर्विभक्त्यः ।

*फणां ॥ १२४ ॥ फणादीना सप्तानामे-
चस्ते वा स्तः क्विडिति लिटि सेटि च परतः ।
फेणतुः । फेणुः । फणिथ । पफणतुः । पफणुः ।
पफणिथ । रेजतुः । रेजुः । रेजिथ । रराजतुः ।
रराजुः । रराजिथ । भ्रजे । भ्रजाते । भ्रजिरे ।
वभ्राजे । वभ्राजाते । वभ्राजिरे । भ्रसे । भ्रसाते ।
भ्रसिरे । वभ्रासे । वभ्रासाते । वभ्रासिरे । भ्रसे ।
भ्रसाते । भ्रसिरे । वभ्र्लासे । वभ्र्लासाते । वभ्र्ला-
सिरे । भ्रम्यतुः । भ्रमुः । भ्रमिथ ।
सभ्रम्यतुः । सभ्रमुः । सभ्रमिथ । भ्रसेनतुः ।
भ्रसेनुः । भ्रसेनिथ । सभ्रनतुः । सभ्रनुः । सभ्रनिथ ।

*श्रधिम्रप्येर्नासं च ॥ १२५ ॥ श्रधिम्रप्योः
क्विडिति लिटि सेटि च परतः एचस्ते वा स्तः नसं
च । भ्रधतुः । भ्रधुः । भ्रधिथ । शश्रधतुः ।

शश्रधु । शश्रधिथ । भ्रधतुः । भ्रधुः । भ्रधिथ ।
जभ्रधतुः । जभ्रधुः । जभ्रधिथ ।

*दभे ॥ १२६ ॥ दभेः क्विडिति लिट्येचस्ते
स्तः नसं च । देमतु । देमुः ।

*धे वा ॥ १२७ ॥ दभेरेचस्ते स्तः नसं च धे
परे वा । देभिथ । ददभिथ ।

× पदत्रोमासहृन्निशसनयूपनटोपन्
यक्रुन्शफन्नुटन्नासद्ववाधे ॥ १२८ ॥
पादादीना पदादयो भवत्यधे सुपि वा । पदा,
पादेन । दद्विः । दद्वै । नसा । नासिथ ।
मासि । मासे । हृदि । हृदये । निशि, निशाया ।
अस्ना, असृजा । यूप्या, यूपेण । दोष्या, दोषा ।
यक्रना, यक्रता । शक्रा, शक्रता । उद्रा, उदकेन ।
भासनि, आसने । अध इति किं । पाद ।

अनवोऽर्ज्वणोऽस्तौ ॥ १२९ ॥ अनव अर्ज्वणः
तुभावो भवत्यसौ सुपि परे । अवैतौ । अवैतः ।
अर्वस्तु । अनव इति किं । अनर्वाणौ । असा-
पिति किं । अर्वा ।

भस्य ॥ १३० ॥ भस्येत्ययमाधिकारो
जेयः आपादपरिममासः । तत्रैवादाहारिष्यामः ।

पादः पद ॥ १३१ ॥ पादात्तस्य भस्य
पदादेशो भवति । द्विपद पद्यद्विपदा । द्विपदी ।
त्रिपद । त्रिपदा । त्रिपदे । त्रिपदी । चतुष्पद ।
चतुष्पदी । व्याघ्रपदः । व्याघ्रपदी । व्याघ्र-
पद्यः । भस्येति किं । त्रिपादौ । त्रिपादः ।

* वसोर्वस्योश् ॥ १३२ ॥ भस्य वसोर्वसा-
रयोश् भवति । विदुषः पश्य । विदुषा ।
विदुषी । पेषुषः । पेषुषा । पेषुषे । पेषुषी ।

*श्रधुनमघोनोऽहृति ॥ १३३ ॥ ॥ धा-
दीना वस्योश् भवति अहृति परे । शुनः ।
शुना । शुने । शुनी । शूनः । शूना । शूने । अति-
शूनी । शूनी । मपोनः । मपोना । अहृतीति किं ।

शुनो विकारः श्रावं मांसं । यूनो भावः—यौवनं वर्तते । मधोन इदं—माघवनं रूपं ।

अनोऽखमम्बस्फाद् ॥ १३४ ॥ अन्तस्य भस्याकारस्य खं भवति मकारवकारांतात् परं मुन्त्वा । राज्ञः पश्य । राज्ञा । राज्ञी । अम्ब-स्फादिति किं ? अश्मनः । वर्मणः । पर्वणः । तत्त्वदृश्वनः ।

पन्हन्धृतराज्ञोऽणि ॥ १३५ ॥ पन्हन् इत्येतदंतस्यानःधृतराज्ञश्चाखं भवत्यणि परे भस्य । पूष्णोऽपत्यं पौष्णः । ताक्षणः । भ्रूणघ्नोऽपत्यं भौणघ्नः । धार्चघ्नः । धृतराज्ञोऽपत्यं—धार्चराज्ञः ।

वा ङिश्योः ॥ १३६ ॥ अनोऽकारस्य खं वा स्यात् ङौ शीशब्दे च परे भस्य । राशि । राजनि । लोम्नि । लोमनि । लोम्नी । लोमनी । दाम्नी । दामनी ।

अचः ॥ १३७ ॥ अंचेर्लुप्तनकारस्य खं भवति । प्रतीचः । प्रतीचा । प्रतीची । दधीचः । दधीचा । दधीची । मधूचः । मधूचा । मधूची । अच इति किं ? साध्वचः । साध्वंचा ।

ईदुदः ॥ १३८ ॥ उदः परस्याच ईत्त्वं स्यात् । उदीचः । उदीचा । उदीची ।

*आतोऽनापः ॥ १३९ ॥ आप्वर्जितस्यातः भस्य खं भवति । कीलाऽपः पश्य । कीला-लपा । कीलालपे । शुभयः पश्य । शुभया । टः।त्वः । अनाप इति किं ? माला कुरु ।

*दिति टेः ॥ १४० ॥ टिसंज्ञकस्य खं भवति दिति परे । मुनौ । साधौ ।

*हृति विंशतेस्तेः ॥ १४१ ॥ विंशतेर्मस्य षस्तिशब्दस्तस्य दिति ह्येत खं स्यात् । विंशतेः पूरणः विंशः । विंशं शतं । हृतीति किं ! विंशतौ ।

*नः ॥ १४२ ॥ नकारांतस्य टेः खं भवति

हृति परतः । आग्निशर्मिः । दैवशर्मिः । और्मिः । औडुलोमिः ।

*ऋः प्रायः ॥ १४३ ॥ शिसंज्ञकस्य टेः खं भवति हृति परतः । स्वर्भवः सौवः । वहिर्भवो बाह्वः । अकस्माद् भवः—आकस्मिकः । पौनः-पुन्यं । न चास्ति—शाश्वतिकः । शाश्वतं । आरातीयः ।

सन्नह्यचर्यादेः ॥ १४४ ॥ एषां टेः खं भवति हृति परतः । सन्नह्यचारिणः शिष्यः साब्रह्मचारः । पीठसमर्षिणोऽयं—पैठसमर्षः । शिलालिन इमे शैलालाः । शैलंदाः । सुपर्वण इमे सौपर्वाः ।

*श्वचर्मणः संकोचकोशे ॥ १४५ ॥ श्वच-र्मणोः संकोचे कोशे चार्थे टेः खं स्यात् हृति परतः । शुनोऽयं शौवः संकोचः । चर्मणो विकारः चार्थः कोशः।संकोचकोश इति किं ? शौवनः । चर्मणः ।

*वाऽश्महितनाम्नो विकारापत्ये ॥ १४६ ॥ अश्मन् हितनामनित्येतयोः विकारेऽपत्ये चार्थे वा टिसं भवति हृति परतः । अश्मनो विकारः आश्मः । आश्मनः । हितनाम्नोऽपत्यं हैतना-मः । हैतनामनः । अन्यत्र—आश्मनः । हैतनामनः ।

*टखेऽहः ॥ १४७ ॥ अन्हऽट खयोरेव टेः खं भवति । उचमाहः । हे अहनी भूतो भावी वा द्वयहीनः । व्यहीनः । टख इति किं ? अन्हा निर्वृत्तमाहिकं ।

कद्रोरोऽस्वयंभुवः ॥ १४८ ॥ कद्रुशब्दस्य उचर्णांतस्य च स्वयंभूवर्जितस्य आत्वं भवति हृति परतः । कद्रुः अपत्यं काद्रवेयः । मंदो-रपत्यं मांडव्यः । औपगवः । कापटवः । अस्व-यंभुव इति किं ? स्वयंभुव इदं स्वायंभुवः ।

ढे ख ॥ १४९ ॥ उवर्णांतम्य ख भवति
दे परे । मद्रवाहाः अपत्य माद्रवाहेव । जन्वा
अपत्य जाभियः ।

* एः ॥ १५० ॥ अवर्णांतम्य च मम्य ख
भवति हति परे । दाक्षिः । चांदिः । नाभय ।
रौहिणेय । कमडलेयः ।

दृचां ॥ १५१ ॥ अर्धणेवर्णयो ख भवति
हृत्वि परतः। गौरी। कुमारी। उरुचरी । दाक्षी । शार्क्षी ।

* मत्स्योद्वय ॥ १५२ ॥ मत्स्यस्योद्वो यकारम्य
ख भवति द्या परतः । मत्सी ।

सूर्यागस्त्ययोश्छे च ॥ १५३ ॥ अनधोरुद्धो
यकारम्य ख भवति द्या छे च परतः । सूर्यम्य
मार्या सूरि । अगन्ती । सौरीयः । आगन्तीय ।
छे चेति किं ? सौर्यं तेजः ।

हलो हतः ॥ १५४ ॥ हल परम्य हतो
यकारस्य ख भवति द्या परतः । गर्गी ।
वात्सी । हल इति किं ? वायुवेगी । हत इति
किं ? ऋद्री ।

क्यच्च्यनाद्धृत्यापत्तस्य ॥ १५५ ॥ क्ये
च्यौ अनकारादौ च हति हलः परम्यापत्यम्य
यकारम्य ख भवति । गर्गीयति । गर्गीयते ।
वात्सीयति । वात्सीयते । गर्गीभूत । वात्सीभूत ।
गर्गीणा समूहः गर्गीक । वात्मीक । वात्मीय
वात्मीय । गर्गीयः । क्यच्च्यनादिति किं ?
गार्गीयण । वात्मीयणः । आपत्तस्येति किं ?
सानाश्वे भव सानाश्वयनः । कापिल्यक । हल
इत्येव—आग्नेय ।

राजन्यमनुष्यस्याके ॥ १५६ ॥ राजन्य
मनुष्ययोर्बनारम्य सं नाम्यके परतः । राजन्याना
समूहः राजन्यक । मानुष्यक ।

* तैपपां भे ॥ १५७ ॥ तैपपुष्ययोर्बनारम्य
ख निपात्येत नक्षत्रविषये । त्रिष्येण गुन्दयेन

पुक्तः तैपः । पांषः । म इति किं ? त्रिष्यो देव-
ताऽस्य तैपः । पांष्यः ।

* वांजनांतितमातितो नियातिपद् ॥ १५८ ॥
अतमादयः शब्दाः हृतिकादिनाशा वा निपा-
त्यते । अतिगयेनातिः अतम । अतितम ।
अतिमतमः । तमेति नम्य तिगच्छम्य क्यच्छम्य
च ख निपात्येत । अतिकादागतः अतितः ।
अतिकृतः । तमि वा कोप् । अतिकं साधुः
अतियः । अतिक्यः । य कोप् । अतिके सदि-
वीत्यतिपद् । अतिनम्द् । क्विचेत् सदि क-
सपत्ने वान्त ।

* विल्वनादिच्छस्य ॥ १५९ ॥ विल्वनादीना
छकारम्य ख भवति हति परतः। विल्वः अस्यां
सति विल्वद्वीया नदी । तस्या भवः वैल्वकः ।
वैणुकीया । वैणुकः । वैत्रकीया । वैत्रकः ।
त्रिकीया । त्रैकः ।

नुरिष्टेभ्यस्सु ॥ १६० ॥ नृगच्छम्य ख
म्यात् इष्टे इमनीयसां परत । अतिगयेन कर्तु-
मान् कर्गिष्ठः । हरिष्ठः । कर्गयान् । हर्गयान् ।
इमन्मृगणनुचरायै ।

टे ॥ १६१ ॥ टेश्च ख भवति इष्टेभ्यस्सु
परतः । पटिष्ठ । पटोर्भावः पटिमा । पटीयान् ।
रविष्ठ । लविमा । लवीयान् ।

पात्रिष्टान्मृदः ॥ १६२ ॥ मृदः इष्टे इव
कार्यं भवति पां परत । पटुमाचष्टे—पटयति ।
रपयति । मानुमाचष्टे—सापयति । नदयति ।
कर्तुंमत्त—कटयति । हर्तुंमत्त—हरयति ।

इति किं ? ब्रह्मणोऽपत्य ब्राह्मण ।

* औक्ष ॥ १७६ ॥ उक्ष्णोऽनपत्येऽणि टिम्ब
निपात्यते । उक्षण इद-औक्ष पद । अनपत्य
इति किं ? उक्ष्णोऽपत्य-औक्ष्णः ।

अन ॥ १७७ ॥ अन्नतम्याणि यदुक्त
तन्न स्यात् । सुन्वनोऽपत्य सौन्वनः । याञ्जनः ।
कर्मणो विकारः कार्मणः ।

येऽहौ ॥ १७८ ॥ अढावर्धे येऽनो यदुक्त
तन्न स्यात् । सामनि साधुः-मामन्यः । वेमन्यः ।
मूर्धनि भव मूर्द्धन्य । गजोऽपत्य-राजन्य ।
अढाविति किं ? राजो भावः कर्म वा-राज्यं ।

खेऽध्वन ॥ १७९ ॥ अध्वन खे परतः
रित्य न भवति । अत्रानमल्यामी-अध्वनीनः ।

* ठाकेऽथर्वयूनः ॥ १८० ॥ अथर्वन् युव
त्रित्येनयोर्बहुक्त तन्न स्यात् ठाक्ष्यो परत ।
अथर्वाण वेत्यधीते वा आधर्वणिकः । यूनो
भावो यौवनीका । ठाक इति किं ? अथर्वणोऽय
आधर्व । युवा प्रयोजनमन्य-यौविक ।

दडिदृस्तिनोः फे ॥ १८१ ॥ एतयोः
फन्ये टिख न भवति । दडिनोऽपत्य-दाडि
नायन । हास्तिनायन ।

चास्तिजित्प्रस्तिनः पिदे ॥ १८२ ॥ एतयोः
फौ दे च परे टिख न भवति । वागिनोऽपत्य-
वासिनायनिः । जैद्रामितेय ।

भ्रौणहत्यपैरत्यसारैवेक्ष्वात्तमैत्रेयहिरण्मयं
॥ १८३ ॥ भ्रौणहत्यादयो निपात्यते । भ्रूणश्च
धीवन् इत्येनयोश्चणि क्त्वर निपात्य । भ्रूणजो
भावः कर्म वा भ्रौणहत्य । पैरन्य । मारम्भा
भवः सारव जल । सारयूगन्ध्यायून्मणिरं ।
इदवाफोरपत्य पेदनाकः । भन्युम् । मित्रयोर-
पत्य-मैत्रेयः । दनि योः स । हिरण्यम्य विकारः
हिरण्य विनगृह । मयटि यरा ।

- शीर्षन् शिरसोऽप्ये चि ॥ १८४ ॥ शिग्म
शीर्षन् भवति प्यमुक्ते यत्ये हनि परे । शिग्मे
भवः शीर्षण्यः स्वर । अव्य इति किं ? हा-
न्तिशीर्ष्या ।

- रा केशे ॥ १८५ ॥ शिरमः केशार्थे शीर्षन्
वा भवति यत्ये परतः । शीर्षण्याः शिरस्या केशा ।

। शीर्षांश्चि ॥ १८६ ॥ शिरसःशीर्षादेशो
भवति अनादौ हति परतः । हन्तिशिरसोऽपत्य
हान्तिशीर्षिः । स्थूलशिरम इद म्बौलशीर्ष ।
अचीति किं ? शिरम्बकलाहतीति किं ? शिरसा
नमामि शान्तिनाथ ।

इति जैनेन्द्रव्याकरणे शब्दार्णवचक्रिकाया

स्फुटौ चतुर्थ्याध्यायस्य

चतुर्थः पादः ।

समाप्तदनायमध्यायः ॥१॥

अथ पंचमोऽध्यायः ।

* चोरकः ॥ १ ॥ चोरुनिमित्तपूतस्य चक
इत्यमनादेगो भवति । नदकः । बडकः ।
फारकः । अणक ।

* पठगच्छर आपनेपीनीयिष्य ॥ २ ॥
पार्श्वानां निरवां गुनिमित्तानामायनादयो भवति ।
नडादिभ्यः पञ्च-गहायन । दण् दिनेभ-ईनेय ।
गुणार् स - गुनीन । म्बगुण्ड - म्बरायि ।
क्षत्रात् प - क्षत्रिय । गुनिमित्तानामिति किं ?
पञ्चति । दौक्रे । मननि । टिननि । पूर्णने ।
शौञ्ज ॥३॥ शङ्काम्प्यं देगो भवति ।
भवति । पञ्चते । अदनि । दान्मनि । नं भिदिट-

स्येति किं ? उज्जन् । उज्जिता ।

थादत् ॥ ४ ॥ थात्परस्य झस्य अद् भवति ।
ददति । ददतु । जाप्रति । जाप्रतु ।

दञ्जतः ॥ ५ ॥ दविषयेऽनतः परस्य
झस्याद् भवति । चिन्वते । चिन्वतां । अचि-
न्वन् । विक्रीणते । द इति किं ? पुनति । अन-
त इति किं ? च्यवते । उच्छ्रवते ।

* शीङो रत् ॥ ६ ॥ शीङः परस्य शो र्द्
भवति । शेरते । शेरतां । अशेरत ।

वेचोः सिद्धसेनस्य ॥ ७ ॥ वेचेः परस्य
झो र्द् भवति । दे सिद्धसेनस्याचार्यस्य मतेन ।
संविद्वते । संविद्वतां । समविद्वत । संविद्वते ।
संविद्वतां । समविद्वत ।

भिसोऽत् ऐस् ॥ ८ ॥ अकारांतात् भिस
ऐस् भवति । जिनैः । सुरैः । असुरैः । नरैः ।
अत इति किं ? यतिभिः । विद्याभिः । ऐस्कर-
णादतिजरसैः ।

* नेदमदसोऽकः ॥ ९ ॥ आभ्यां ककारर-
हिताभ्यां भिस ऐस् न स्यात् । एभिः । अमीभिः ।
अक इति किं ? इमकैः । अमुकैः ।

स्येनान्बष्ठाहसे ॥ १० ॥ अतो ङसादीनां
स्यादयो भवति । जिनस्य । जिनेन । जिनात् ।
अतिजरसेन । आत्करणात्—अतिजरसात् ।

हेत्यर्थः ॥ ११ ॥ अतो हेयो भवति । देवाय ।
जिनाय । दानाय ।

स्नेः स्मै ॥ १२ ॥ स्नेः परस्म हेः स्मै
इत्यपमोदशो भवति । सर्वस्मै । विश्वस्मै ।
अन्यस्मै । तस्मै । यस्मै । कस्मै । अस्मै । अत
इति किं ? भवते ।

* इत्यसेः स्मिन्स्मात् ॥ १३ ॥ लोकारांता-
त्परयोर्बिहस्योः स्मिन्स्मात् स्तः । सर्वस्मिन् ।
सर्वस्मात् । विश्वस्मिन् । विश्वस्मात् । अन्यास्मिन् ।

अन्यस्मात्तस्मिन् । तस्मात्तस्मिन् । यस्मात् ।
कस्मिन् । कस्मात् ।

जसः शी ॥ १४ ॥ खरकारांतात्परस्य
जसः शी इत्यपमोदेशो भवति । सर्वे । विश्वे ।
अन्ये । ये । ते । के ।

आप औतः ॥ १५ ॥ आवंतात्परस्यौतः
शी भवति । कन्ये पश्य । दामे तिष्ठतः । दामे पश्य ।
नपः ॥ १६ ॥ नपः परस्य औतः शी भवति ।
दधिनी स्तः । दधिनी पश्य । पापे स्तः । पापे
त्यज । फले । घने । वने । कुले । माले ।

जम्भशसोः शिः ॥ १७ ॥ नपः परयोः जम्भ-
शसोः शिर्भवति । ज्ञानानि संति । ज्ञानान्याश्रय ।
एवं—दधीनि । मधूनि । कुलानि । मालानि । जहा
सहचरितस्य शसो महणादिह नेष्यते—पात्रशो
ददाति । वनजः प्रविशति ।

* अष्ट औश् ॥ १८ ॥ अष्टनशब्दाद् कृताकारात्
परयोर्जम्भशसोः औश् भवति । अष्टौ याति ।
अष्टौ पश्याकृताकारपरिग्रहादिह न भवति । अष्ट
तिष्ठति । अष्ट पश्य । ज्ञापकमिदमेवात्पापिकल्पस्य-
प्रधानसंप्रत्ययादिह न भवति । प्रियाद्यानस्तिष्ठति ।
प्रियाप्युनः पश्य । ओशा सिद्धेऽप्यौश्महणमष्टावा-
चक्षते अष्टयतीति क्वचित्पि श्रवणार्थमष्टाविति ।

चविलः ॥ १९ ॥ इत्संज्ञकात् जम्भशसोः
उप् भवति । पट् । पुंच । सप्त । अष्ट । नव । दश
कृति संति वीक्षस्व वा । प्रधाने कार्यसंप्रत्ययादि-
ह न भवति । प्रियपपः प्रियपंचानः तिष्ठति ।
प्रियकतीन् पश्य ।

नपः स्वयोः ॥ २० ॥ नपः स्वमोक्ष् भवति ।
दध्यस्ति । दधि पश्य । एवं—त्रपु । जत्रु । मधु ।
उदधिन् । यत्कुलं, तत्कुलमित्यत्र कृताकृतप्रसंगा-
दानित्यं त्वदायत्वं बाधते । यस्य च लक्षणान्तरे-
णाम्भावेन निमित्तं विहन्यते न तदनित्यामिति ।

-जरसो वा ॥२१॥ जरसन्ताम्रपो वा स्वमोह
भ्रमरानि । अतिजर , अतिजरस आस्ते पश्य वा ।
इरुः इल ॥ २२ ॥ इगतान्नपो वा स्वमो
वा इव भवति हे वारे । हे वारि । हे त्रपो,
हे त्रपु । प्रियतिम् । प्रियति ।

अतोऽम् ॥ २३ ॥ अन्तरातान्नपः स्वमोस्म
भवति । दर्शन । धन । वन । कुल । जलमन्ति
पश्य वा ।

* पचतोऽनेकतरस्यान्यादेर्दुस् ॥ २४ ॥
एकतरवर्जितस्य पचकस्यान्यादेर्दुगागमो भवति
स्वमो परतः । अन्यत् । अन्यतरत् । इतरत् ।
पतरत् । फतमत् तिष्ठति, पश्यति वा । पच इति
किं ? सम, सिम । अनेकतरस्येति किं ? एकतर ।
नप इति किं ? अन्य । इतरेण सिद्धेऽन्यतरग्रहण
किं ? अन्यतम वन ।

युष्मदस्मदो ढसोऽश् ॥ २५ ॥ आभ्या
ढसोऽश् भवति । तव । मम ।

हेमुटोऽम् ॥ २६ ॥ ताम्या हेमुटोरम् भवति ।
तुभ्य । मम । त्व । अह । युवा । आवा । धूया । वया
त्वा । माम् । युवा । आवा ।

शसोऽन् ॥ २७ ॥ ताम्या शसोऽन् भवति ।
युष्मान् । अस्मान् ।

* भ्यसोऽपोऽभ्यम् ॥ २८ ॥ ताम्यामपो
भ्यसोऽभ्यम् भवति । युष्मभ्य । अस्मभ्य ।

* भ्योऽसोऽन् ॥ २९ ॥ ताम्यामर्थात् ऋष्याः
भ्यसो ढसेश्चाद् भवति । युष्मद् । अस्मद् ।
त्वत् । मत् ।

साम आरुम् ॥ ३० ॥ ताम्यामुत्तरस्य साम
आरुम् भवति । युष्माक । अस्माक ।

प्यास्तिवाकसे वत्वः ॥ ३१ ॥ वत्वात्यस्य
तिसे वाकसे च प्यो भवति । प्रहृत्य । प्रहृत्य ।
उचैः शृत्य । नीचैः शृत्य । तिनाश्म इति किं ?

अकृत्वा । परमकृत्वा ।

* लोत्थेऽमुस्सुक क्यचि ॥ ३२ ॥ गोः क्यचि
परे अतुक्युक्तौ भवतः लौत्थेऽर्थे । दध्यम्यति ।
दधिम्यति । मध्यम्यति । मधुम्यति । क्षीरम्यति ।
रज्जम्यति । लौत्थ इति किं ? दर्शयति ।
मधूयति । क्षीरीयति । रज्जयीयति ।

याभेऽध्ववृषयो ॥ ३३ ॥ अध्ववृषयोर्वाभेऽर्थेऽमु-
स्सुकौ स्त क्यचि । अध्वम्यति वदवा । वृष-
स्यति गौः । याम इति किं ? अधीयति ।
वृषीयति दैवदत्त ।

आम्पात् स्ने मुद् ॥ ३४ ॥ स्नेरवर्णाता-
दामि परे मुडागमो भवति । सर्वपा । तेषा ।
येषा । केषा । सर्वासां । यामा । कासां ।

त्रेस्त्रय ॥ ३५ ॥ त्रेस्त्रयो भवत्यामि परे ।
त्रयाणा । परमत्रयाणा । त्रेरमघानत्वादिह न
भवति । अतित्रीणा । तिमृणामित्यत्र परेण वाच्यते ।
त्रेस्त्र्यापचतुरो नुद् ॥ ३६ ॥ एभ्यो नुद् भ-
वत्यामि परतः । चिनाना । पण्णा । पचाना ।
अष्टानामित्यत्रापि परत्वाद्देवत्वे "प्याता चेद् इत्यंत-
ग्रहणम्योपदेशार्थत्वादिल इति नुद् । स्त्रीणां ।
कुमारीणा । बधूना । मासाना । पूजाना । वा-
रीणा । चतुष्पां ।

इदिदोर्नुम् ॥ ३७ ॥ इदितो घोरुमागमो
भवति । वदति । वदते । वदति । वदितु ।
चंदितव्यानिदित । निदितवान् । इदित् इति किं ?
पचति । पच । घोरिति किं ? अभिर्त्नात् ।
धिन्विट्प्रयोरिति निर्देशात्प्रयत्तेः प्रागेव
नुम् । तेन-मरोर्हल , इत्यः मिद् । युदा ।
हुदा । मुन्दिरिति सनशरीचाग्न शपक-इरितो
घोरुम् न भवति-भेदन ।

शे मुचां ॥ ३८ ॥ शुचादीनां शे परे नुम्
भवति । शुचति । लुपति । विदति । विपति ।

सिंचति । कृतति । खिंदति । पिंशाति । अष्टौ
मुचादय । श इति किं ' मोक्ता । मोन्तु ।

। तृफटृफगुफोभशुभां ॥ ३९ ॥ तृफा
दीनां श्रे नुम् भवति । तृफति । टृफति । गुफ
ति । उभति।शुभति।श इति किं ' तर्पिता । तर्पितु ।

नश्मज्जेर्शीलि ॥ ४० ॥ अनयोर्शीलि नुम्
भवति । नष्टा । नष्टु । नष्टव्य । नश् अदर्शने ।
ट्वामस्जौ शुद्धौ । मक्ता । मक्तुं । मक्तव्य ।
मक्त्वा । मक्ष्यति । मिमक्षति । मस्जेर्नुमि कृते
द्वयोः स्फसज्ञाया स्फादिख । श्लीति किं ' २
नशन । मज्जन ।

* जभोऽचि ॥ ४१ ॥ जभेर्नुम् भवत्यचि
परतः । जमति । जमकः । साधुजभी । जभ
जभ । जभो वर्तते । नित्यत्वादपि प्रागेव नुम् ।
अचीति किं ' जभ्यते । जाभ्य । जजब्धि ।

* रघ ॥ ४२ ॥ रघेरचि नुम् भवति ।
रघयति । रघकः । साधुरधी । रघ रघ । रघो वर्त-
ते । अचीति किं ' रद्धा । पृथग्वचनमुत्तरार्थं ।

* नेष्ट्याल्लिटि ॥ ४३ ॥ रघेर्न नुम् भवति
इडादावलिटि परतः । राधिप्यति । राधिता ।
राधितु । राधितव्य । इटीति किं ' साधुरधी ।
आलिटीति किं ' रराधिव । रराधिम । रेधिवानि
त्यत्र—कसः किचवसामर्थ्यान्नुमः स । लिटीटि
इति कर्तव्ये पूर्वैणैव सिद्धत्वानियमो भवति । तत्र
च लिटीट्यवेत्यवधारणमाहोधि।ल्लिच्येवेटीत्युभय
था संभवेऽन्यतरपरिमहो दुर्लभः ।

* रमः ॥ ४४ ॥ रमेरनादावलिटि परे नुम्
भवति । आरगयति । आरमकः । साधुरभी ।
आरममारम । आरमो वर्तते । अलिटीति किं ' २
आरेभे । अचीति किं ' आरभ्या । आरभते इति
सुदान्तिनाच्चे हटुस्तम् ।

रभे ॥ ४५ ॥ रभेरल्लिट्यनादौ नुम् भवति।

रभयति । रभकः । साधुलभी । अलिटीति किं ' २
लेभे । अचीत्येव—रभ्या । रभते—इति तुदा
दित्वाच्छे नख । न च रभे शतास्ति । यस्य
शतुर्नुम्बिकल्प स्यात् । रभतीति प्रयोगभावेऽपि
“वा नपः” इति वाग्रहणात् व्यवस्था विशास्यते
पृथगारभ उत्तरार्थः ।

र्याड ॥ ४६ ॥ आडः परस्य रभेर्नुम्
भवति यकारादौ परतः । आलभ्या गौब्राह्मणेन ।
यीति किं ' आलभ्या । आड इति किं ' लभ्य ।
आलभ्यागत इत्यत्र नुमोऽन्यत्र सावकाशस्य ख ।

उपात्स्तुतौ ॥ ४७ ॥ उपाह्वभेर्नुम् भवति
स्तुत्या यत्ये परतः । उपलभ्य धन भवता ।
स्तुताविति किं ' उपलभ्यमस्माद् वृषलार्किचित् ।

* वाऽम्भ्योः ॥ ४८ ॥ लभेर्वा नुम्भवति
अम्भ्योः परतः । लभलभ । लभ लभ ।
अलभि । अलाभि ।

* घञ्खे च गे ॥ ४९ ॥ गेः परस्य लभे-
र्नुम् भवति घञि खेऽभि औ च परे । उपलभः ।
सुप्रलभः । प्रलभ प्रलभ । प्रालभिः । गेरिति
किं ' लभः । ईषलभ । अम्भ्योर्नित्यार्थं घञ्खे
तु गेरेवेति नियमार्थं वचन जिज्ञासोपलभेनेति
निर्देशात् विपरीतो नियमः । गेः घञ्खे एतेति ।

* सुदुर्भ्यः ॥ ५० ॥ सुदुर्भ्या व्यस्तसम
स्ताभ्या गिभ्या गेः पराभ्या लभेर्घञि खे च नुम्
भवति । अतिसुलभ । अतिदुर्लभः । अतिमु-
दुर्लभ । गेरिति किं ' सुलभः । सुलभ । दुर्लभ ।
दुर्लभ । सुलभिः । दुर्लभिः । सुदुर्लभ । अति-
सुलभमिति पृजायामतिशये चार्थेऽपि । सुदु-
र्भ्यो गेरेवेति नियमार्थं वचन ।

उगिदचा धेऽभ्यादे ॥ ५१ ॥ उगिना-
मभ्यादीना अचतेश्च धे नुम् भवति । गोमान् ।
गोमतौ । गोमतः । गोमत । गोमतौ । धनवान् ।

भनवती । धनवनः । पचत् । पचती । पचतः ।
 प्राह् । प्राचौ । प्राचः । अम्बादेरिनि कि' उम्बा
 श्रत् । पर्णध्वत् । श्वादिप्रतिषेधाद्भवत्येवेह ।
 गोमत्यते—गोमान् । गोमतौ ।

युजिरोऽसे ॥ ५० ॥ युजिरो नुम् भवति
 असे धे परतः । युञ् । युञ्जौ । युञ्जः । युञ्जं ।
 युञ्जौ । अस इति कि' अधयुक् । अधयुचौ ।
 अधयुनः ।

नपोऽच ॥ ५३ ॥ नपोऽचतस्य धे नुम्
 भवति । बनानि । दधीनि । मधूनि । चारि-
 त्राणि । अच इति कि' चिमलदिवि । वटुगिरि ।
 अहानि ।

श्ललां ॥ ५४ ॥ श्लः परा या श्ल् जाति-
 स्तदतस्य नपो धे नुम् भवति । सर्षीपि । धनुषि ।
 उदधिति । काष्ठतक्षि ।

— प्राग्वाऽतः ॥ ५५ ॥ श्लतस्य नपोऽतोऽत्य
 श्लनातः प्राग् नुम् भवति याग्होऽिग्महोऽिग्मि ।

गुपीनोऽचि ॥ ५६ ॥ इगतस्य नप सु
 व्यनादौ परे नुम् भवति । वाग्णि । वपुषी । वारि-
 णा । वपुणा । गुपीनि कि' तुवृणो विकारः तौवृणव
 चूर्णं । इक इति कि' चने । मचीति कि' वारिभ्य ।

भादौ योक्तपुम् पुनत् ॥ ५७ ॥ इगत
 नपुनपुम्क भादावनादौ पुनत् या म्यात् । शुचि ।
 सापुः । शुचि । माधु शृष । शुचये । शुचिने
 वनाय । प्रागप्या । प्रागणिता कुले । चार्यो
 चारणे वनाय । कर्मा । कर्तृणा कुलेन । अनिराया
 अनिरिणा । चित्रगवे । चित्रगुणे । भादाधिनि कि'
 चाग्नी । उक्तपुम्कमिति कि' जनुने ।

सकथ्यस्तिष्ठत्तस्पोऽनह् ॥ ५८ ॥ मर्
 प्यादीनामह् भवति भादावनादौ परतः ।
 सकन्ना । सकथ्ये । अम्या । अम्ये । दन्ना ।
 दथ्ये । मर्या । मर्ये । जन्ना । नतीति कि'

दधि नाम दधित् धानशीले वा दधिमेन दधिना
 द्विदे शतुर्गुम् ॥ ५९ ॥ चिद परस्य शतु
 र्वमुर्भवति । विद्वान् । विद्वामौ । विद्वामः ।

न यात् ॥ ६० ॥ यात्परस्य शतुर्गुम् न भवति ।
 ददत् । ददतौ । ददतः । जामत् । जामतौ ।
 जामतः ।

वानप ॥ ६१ ॥ नप्यात्परस्य शतुर्वा नुम्
 भवति । ददति, ददति । जामति, जामति कुन्तानि ।
 शीम्बोरात् ॥ ६२ ॥ शीम्बोरवर्णातात्
 शतुर्वा नुम् भवति । तुदती, तुदती । पाती, पाती । तुदो
 तुदती, तुदती । पाती, पाती । इती । आदिति कि'
 अदती । जानती म्नी ।

शपश्यात् ॥ ६३ ॥ आम्ब्या शतुर्गुम् भवति
 शी मु इत्येतयोः परतः । नित्यार्थं वचन । पचती
 कुले । पचती कन्या । दीव्यती कुले । दीव्यती कन्या ।

सावनदुहः ॥ ६४ ॥ अनदुह सौ परे नुम्
 भवति । अनद्वान् ।

शुचौः ॥ ६५ ॥ दिवः आत्य निपात्यते सौ
 परे । शौरारभते पुष्येन ।

पथिमध्यभुक्षामात् ॥ ६६ ॥ प्यामाद्भ-
 वति सौ परे । पथाः । मथाः । क्रमुगाः ।

एदं ॥ ६७ ॥ तेषादिपरस्य्याद्भ्रति धे
 परतः । पथानौ । पथान । पन्थानं । पथानौ ।
 मथानौ । मथानः । क्रमुगार्णौ । क्रमुगालः ।

थो न्यः ॥ ६८ ॥ तेषां यक्षाम्य न्यादेशो
 भवति ध परे । पथाः । मथा ।

भस्य टे म् ॥ ६९ ॥ नेप भस्यद्वानां
 टे म् भवति । पयः पय । पया । पथे । मथः ।
 मथा । क्रमुगाः । क्रमुगा ।

पुमोऽमुद् ॥ ७० ॥ पुनः अमुद् भवति
 धे परतः । पुगत् । पुगा । पुगामः । पुनां म् पुनां मी ।
 + आतो निद् ॥ ७१ ॥ अं ऽनः धं निद्भवति ।

गौः । गावौ । गावः । घौः । घावौ । घावः ।
वाऽस्पृण्णशः ॥ ७२ ॥ अस्मदो णश् वा णिद्भवति ।
चकार । चकर । विललापाविललय ।

* साखितोऽकौ ॥ ७३ ॥ साखितः परं धं णि-
द्भवति अकौ परतः । सखायौ । सखायः ।
सखायं । सखायौ । तकार इति किं ? इमे सख्यौ ।
अकाविति किं ? हे सखे ।

* इन्सौ ॥ ७४ ॥ तस्य इन् भवति अकौ सौ
परतः । सखा ।

ऋदुशनस्पुरुदंशोऽनेहसां ॥ ७५ ॥ ऋका-
रांतानां उशनसादीनां च इन् भवति धे अकौ
सौ परतः । कर्त्ता । दाता । पिता । माता ।
उशना । पुरुदंशा । अनेहा । अकाविति किं ?
हे दातः । हे मातः । हे पुरुदंशः । हे अनेहः ।

÷ तृज्वत् क्रोष्टुः ॥ ७६ ॥ क्रोष्टुः तृज्वत्-
वद्भवति अकौ धे परतः क्रोष्टा । क्रोष्टारौ । क्रो-
ष्टारः । क्रोष्टारं । क्रोष्टारौ । अकाविति किं ? हे
क्रोष्टो । ध इति किं ? क्रोष्टून् ।

+ स्त्रियां ॥ ७७ ॥ क्रोष्टुः स्त्रियां तृज्वत्
भवति । क्रोष्टी ।

÷ चाऽच्यापि ॥ ७८ ॥ क्रोष्टुः तृज्वद्वा भवति
अजादावापि भादौ परतः । क्रोष्ट् । क्रोष्टुना ।
क्रोष्टे । क्रोष्टवे क्रोष्टोः । क्रोष्टुः । क्रोष्टोः । क्रोष्ट्यो ।
क्रोष्टूनां । क्रोष्टरि, क्रोष्टौ । अवीति किं ? क्रोष्टुभ्यां ।
क्रोष्टुभिः । आर्षति किं ? क्रोष्टून् ।

चतुरनहुहोर्वाः ॥ ७९ ॥ अनयोरुकारस्स
या भवति धे परतः । चत्वारः । चत्वारि । अति-
चत्वाः । अतिचत्वारौ । अतिचत्वारः । अन-
द्वान् । अनद्वहौ । अनद्वहः । अनद्वहं ।
अनद्वहो ।

चःकौ ॥ ८० ॥ तयोरुकारस्स वो भवति
धौ परतः । हे अतिचत्वरः । हे अनुद्वयन् ।

+ पुत्रेऽर्हे मातुः कपोऽइ ॥ ८१ ॥ नसे मातृश-
ब्दात् परस्य कपो वा भइ भवति कौ परतः पुत्रेऽर्हे
पुत्रप्रशंसायां । हेगार्गीमातः । पुत्र इति किं ? हेगार्गी-
मातृके पुत्रि । अर्ह इति किं ? गार्गीमातृक ।

+ घोशनोऽशनन् ॥ ८२ ॥ एतौ निपात्यौ कौ वा
हे उशन । हेउशनन् । हे उशनः । उशनसः ससं
नत्वं च निपात्यते ।

ऋतामिद्वोः ॥ ८३ ॥ ऋकारांतस्य घोरिकारा-
देशो भवति । किरति । गिरति । विस्तीर्णं ।
गीर्यते । घोरिति किं ? मातृणां ।

उढः धोः ॥ ८४ ॥ उढः ऋत इर्भवति ।
कीर्त्तयति । कीर्त्तयतः । कीर्त्तयंति ।
पुवादुत् ॥ ८५ ॥ पवर्गादकाराच्च परस्य धोः ऋतः
उद्भवति । पूर्वः । प्रपुपूर्पति । वुमूर्पति ।
मुमूर्पति वुवूर्पति । मुनीन् ।

साधैम्म ॥ ८६ ॥ मपरे-सौ परे गोरैप् भवति ।
अनैर्पात् । अहौर्पात् । अलावीत् । अहर्षीत् ।
म इति किं ? अलविष्ट ।

ब्रज्वल्लोऽतः ॥ ८७ ॥ ब्रजिवदोर्लकारे-
फांतस्य च गोरत ऐप् भवति मपरे सौ परतः ।
प्रात्राजीत् । अवादीत् । अचालीत् । अचारीत् ।
ब्रज्वल्लू इति किं ? मानिरशीत् । मानिरटीत् ।
अत इति किं ? न्यमालीत् । न्यलोडीत् ।

हलामचः ॥ ८८ ॥ हलंतानामच ऐच् भवति
मपरे सौ परतः । अमैत्सीत् । अचैत्सीत् ।
अरौत्सीत् । हलानिति किं ? गौरिवाचारीत्-अग-
वीत् । अच इति किं ? अघाक्षीत् । अनिकोऽपि
यथा स्यात् ।

नेटि ॥ ८९ ॥ इडादौ मसौ परे हलंतस्य
गोरच ऐत् भवति । अदेवीत् । अकोपीत् । अकर्वीत् ।

* इन्व्यसप्तश्वस्योदितां ॥ ९० ॥ इकार
मकारवकारयकारांतानां क्षणादीनां च इडादौ ।

मसावैत स्यात् । अग्रहीत् । अरहीत् । अवमीत् ।
अव्ययीत् । अक्षणीत् । अश्वसीत् । अवधीत् ।
अरगीत् । अरुगीत् ।

घोर्णुव ॥ ९१ ॥ ऊर्णुनो मसौ वैभवीत् ।
घोर्णावीत् । घोर्णुवीत् ।

अतोऽनादेर्येः ॥ ९२ ॥ अनादेरतो घेर्धन्म-
वति इडादौ मसौ परतः । अरुणीत् । अका-
णीत् । अरणीत् । अराणीत् । अचणीत् ।
अचानीत् । अत इति किं^२असेवीत् । अनादेरिति
किं^२ मानिरटीत् । घेरिति किं^२ अरक्षीत् ।

* वलादेरिट् ॥ ९३ ॥ वलादेरथादगस्य इडा-
गमो भवति । पविता । पवितु । पवितयं ।
भविता । भवितु । भवितव्य । एधितव्य । वला-
देरिति किं^२ लव्य । लवनीयम् । अगस्येति किं^२
आस्ते । शेते ।

। प्रहादे क्ते ॥ ९४ ॥ प्रहादिभ्यः परस्य
वलादे क्तेरिड् भवति । निगृहीति । उदितिः ।
भाणितिः । दीधितिः । मधितिः । लिम्बितिः ।
पठिति । निकुचिति । प्रहादेरेव क्तेरिति नियमोऽय ।
तेन—विभ्रतिः । दीधितिरत्यादि ।

* प्रहोऽलित्थ्येकाचो दी ॥ ९५ ॥ प्रहोरेकाचः
परस्य इटो दीर्भवत्यालिटि परतः । प्रहीप्यति ।
प्रहीता । प्रहीतु । प्रहीतव्य । अलिटीति किं^२
जगृहिव । जगृहिमा एकाच इति किं^२ जरीगर्हिता
जरीगर्हितु ।

* वृत्तो वाऽलिमसौ ॥ ९६ ॥ वृहपुत्रभ्या
ऋकारोतम्यश्च वा इटो दीर्भवति अलिङ्गिल्डि
मसिपु परतः । वारिता । वरीता । प्रावरिता ।
प्रावरीता । तारिता । तरीता । जारिता । जरीता ।
निगरिता । निगरिता । अलिमसाविति किं^२ वरि-
पीष्ट । प्रावरिपीष्ट । निगरिपीष्ट । प्रावरिष । ते-
रिव, वेरिम । प्रावारिष्टा । अतारिष्टा । अन्तारिष्टा ।

न्यागारिष्टा । न्यगारिपुः ।

सनीट् ॥ ९७ ॥ सनि परे वृत्त इड् वा भवति ।
बुवृषते । विवरिषते । विवरीषने । प्राबुवृषति ।
प्राधिवरिषति । प्राधिवरीषति । तितरीषति । ति-
तरीषति । तितरिषति । आतिस्तीरिषति । आति-
स्तरिषति । आतिन्तरीषति ।

लिङ्गस्योर्दे ॥ ९८ ॥ वृद्धय परयोर्लिङ्गस्यो-
रिड् वा भवति दे । लिङ्—वृपीष्ट । वरिपीष्ट ।
आन्तीरिपीष्ट । आन्तरीरिपीष्ट । अवृत् । अव-
रिष्ट । अवरीष्ट । प्रावृत् । प्रावरिष्ट । प्रावरीष्ट ।
आस्तीरिष्ट । आन्तरीष्ट । आन्तरीष्ट । द इति किं^२
प्रावारिपु । अनारीत् ।

* स्फादृतोऽम्बु ॥ ९९ ॥ स्फादस्तुपराद-
कारालिङ्गस्योर्दे वेड् भवति । स्मृपीष्ट । स्मरि-
पीष्ट । धृपीष्ट । ध्वरिपीष्ट । अम्बुपातां । अम्बुरि-
पाता । अम्बुपाता । अम्बुरिपाता । अम्बुरिति किं^२
सम्बृपीष्ट । सम्बृत् ।

* उदिदधृजः ॥ १०० ॥ उकारेद्वचो घृजथो-
त्तरम्य वलादेर्वड् भवति । रद्धा । रधिना । नष्टा ।
नशिता । नक्षयति । नक्षिप्यति । उपगोदा ।
उपगूहिता । विधोता । विधविता । धोप्यति ।
धविप्यति ।

निष्कृप ॥ १०१ ॥ निष्पूर्वात् कुप इट् वा
स्यात् । निष्कोपिता । निष्कोषा ।

इट् ते ॥ १०२ ॥ निष्कृप तसञ्जे परे इट् भवति ।
निष्कृपिनः । निष्कृपितवान् ।

तीछसहलुभरुपरिपः ॥ १०३ ॥ एभ्यो वेड्
भवति तकारादौ परतः । एष्टा । एषिता । एष्टु ।
एषितु । एष्टव्य । एषितव्य । सोदामहिता । लोम्भा ।
लोम्भिता । रोष्टा । रोषिता । रोष्टा । रोषिता ।
तीति किं^२ महिष्यते ।

सर्न।वतर्दंभ्रनदमुष्ट्यधिपूर्णंभ्रंश्रि

सतन्यतेः ॥ १०४ ॥ इवतादीना ऋधादीना च
सनि परे वेद् भवति । दुष्पति । दिदेविपति ।
सुस्यूपति । सिसेविपति । ईर्सेति । अर्दिधिपति ।
विभ्रक्षति । विभर्क्षति । विभ्रजिपति । विभार्जिप-
ति । धिप्सति । धीप्सति । दिदभिपति । सुंभू-
र्पति । सिस्वविपति । शिश्रीपति । शिश्रयिपति ।
युयूपति । यियविपति। प्रोर्णुनपति । प्रोर्णुनविपति ।
प्रोर्णुनविपति। बुभूर्पति । बिभरिपति। झीप्सति । जिज्ञ-
पयिपति । सिपासति । सिपनिपति । तितसति ।
तितासति । तितनिपति । पितसति । पिपतिपति ।
पूङ्खिलशस्तवृत्तोः ॥ १०५ ॥ पूङ्खिलश-
भ्या परयोस्तक्वो वेद् भवति । पूतः । पवितः ।
पूतवान् । पवितवान् । पूत्वा । पवित्वा । क्लिष्टः ।
क्लिशितः । क्लिष्टवान् । क्लिशितवान् । क्लिष्ट्वा ।
क्लिशित्वा ।

क्षुध्वस इद् ॥ १०६ ॥ आभ्या तक्वोरिद्
भवति । क्षुधितः । क्षुधितवान् । क्षुधित्वा । क्षो-
धित्वा । उपितः । उपितवान् । उपित्वा ।

* अचोऽर्चं ॥ १०७ ॥ अचरर्चाया तक्वो-
रिद् भवति । अचित । अचितवान् । अचित्वा गुरून्
गतः । अर्च इति किं उदक्कमुदक कृपात् । अक्त्वा ।

स्वार्थे लुभात् ॥ १०८ ॥ स्वार्थे विभोऽने
वर्तमानाल्लुभात् तक्वोरिद् भवति । विलुभिताः
सोमनाः । विलुभिताः केशाः । लोभित्वा ।
लुभित्वा । स्वार्थे इति किं लुब्धो न लभते पुण्य ।

जून्श्चः वत्स्यः ॥ १०९ ॥ आभ्यां क्त्वा-
त्यम्य इद् भवति । जरित्वा, जरीत्वा । ब्रधित्वा ।

वोदितः ॥ ११० ॥ उदितः परस्य क्त्वा-
त्यम्य वेद् भवति । शत्वा । शमित्वा ।
दात्वा । दमित्वा ।

* कस्यैकाङ्गस्य ॥ १११ ॥ आकारा-
तात् एकाचो घसश्च कसौ इद् भवति । पवि-

वान् । तस्थिवान् । आटिवान् । पेठिवान् ।
बक्षिवान् । एकाजिति किं भूभूवान् । विभिद्वान् ।
* गम्हन्विदद्भिविशो वा ॥ ११२ ॥ गमादे
कसौ परतो वेद् भवति । जग्भिवान् । जगन्वान् ।
जग्भिवान् । जग्भिवान् । विविदिवान् । विविद्वान् ।
ददृशिवान्, ददृश्वान् । विविशिवान् । विविश्वान् ।

स्यसौ कृच्चृच्छृत्तृन्तृतः ॥ ११३ ॥
एभ्यः सिवर्जितसकारादावगे परत वेद् भवति ।
कर्त्स्यति । कर्त्सिप्यति । अकर्त्स्यत् । अकर्त्सि-
प्यत् । चिहृत्सति । चिहृत्सिपति । चर्त्स्यति ।
चर्त्सिप्यति । अचर्त्स्यत् । अचर्त्सिप्यत् । चिचृत्सति ।
चिचर्त्सिपति । छर्त्स्यति । छर्त्सिप्यति । अछ-
र्त्स्यत् । अछर्त्सिप्यत् । चिच्छृत्सति । चिच्छर्त्सिपति ।
तत्स्यति । तर्त्सिप्यति । अतत्स्यत् । अतर्त्सिप्यत् । ति-
चृत्सति, तितर्त्सिपति । नत्स्यति । नत्सिप्यति । अनत्स्यत् ।
अनत्सिप्यत् । निचृत्सति । निचर्त्सिपति । सीति
किं कर्त्सिता । नर्त्सिता । असर्त्सिपति किं अछ-
र्त्सिता । अनर्त्सिता ।

गमेः ॥ ११४ ॥ गमेः सकाराद्यगम्य वेद्
भवति । सजिगमिपति । सजिगमिता । अधिजि-
गमिपति । अधिजिगमिता व्याकरणम्य ।
सीति किं गता ।

* मस्य ॥ ११५ ॥ गमेर्निमित्तस्य सका-
रादेरिद् भवति । गमिप्यति । अगमिप्यत् ।
जिगमिपति । अधिजिगमिपति । म इति किं
सजिगसते वस्तो मात्रा ।

न वृद्धय ॥ ११६ ॥ वृतादेः परस्य मस्य
वेद् भवति । वत्स्यति । विवृत्सति । सत्स्यति ।
सिहृत्सति । स्वत्स्यति । सिहृत्सति । क्लृप्स्यति ।
चिहृत्सति । क्लृप्सति । म इति किं वत्सिप्यते ।
क्लृप्स्यते । क्लृप्स्यते ।

* वाऽत्त्वदत्त्वाद्दोऽनित्वा निरतासस्येऽऋ-

द्वार्त्तः ॥ ११७ ॥ नित्यानिट्नाम्न्य अतार-
वद्भ्याऽजतेभ्यः सृज्दृगिभ्या च थे वेङ् भवति
भ्रूदीन्विहाय । पक्ता । पपन्थ । पेचिथ ।
शक्ता । शशन्थ । श्रेक्रियायात्ता । ययाथ । ययिथ ।
नेता । निनेथ । निनयिथ । सष्टा । ससष्ट ।
ससर्जिथ । द्रष्टा । ददष्ट । ददर्शिथ । अत्वदञ्
सृज्दृद्य इति किं ? भेत्ता । निभेदिथ । नित्यप्र
हण किं ? अक्ता । अंजिता । आनंजिथ । अनिद्
ग्रहण किं ? लविता । लुग्विथ । तासृग्रहण किं ?
जयसिथ । थइति किं ? पेचिथ । पेचिथ । अम्नद्-
व्याचैरिति किं ? सम्कर्त्ता । सम्करिथ । अत्ता । आ
दिथ । व्याता । वित्यायिथ । अर्त्ता । आरिथ ।

ऋत ॥ ११८ ॥ ऋतारातान्नित्यानिट्
तासम्थे नेङ् भवति । कर्त्ता । कर्त्थ । हर्त्ता ।
जहर्त्थ । स्मर्त्ता । सस्मर्त्थ ।

* गमस्नोर्दे ॥ ११९ ॥ गम्नुभ्या बलादे-
रगम्य दे सति नेङ् भवति । गम्यते । सजिगमते ।
अधिजिगामते । प्रमनोप्यते । प्रमनोप्यमाण । प्रमनोष्ट ।
क्रमेः ॥ १२० ॥ क्रमे परम्य नेङ् भवति
दे । प्रक्रम्यते । प्रामन् । प्रचिन्सते । द इति
किं ? क्रमिता ।

* तुः ॥ १२१ ॥ दे विपये क्रमेः परस्य तुनेङ्
भवति । प्रन्ता । उपन्ता ।

वधि ॥ १२२ ॥ धेर्विधादौ परे नेङ् भवति ।
ईश्वरः । ईश्वरः । भम्म । दडः । मुद्रः । गर्गः ।
वशीति किं ? ईशिता ।

* लौद्विदचोऽपचिञ्चिश्चिश्चोर्दीरपट्प्रोवृद्धत
॥ १२३ ॥ लकारोर्दीरद्वयोऽजतेभ्यश्च एका
ज्भ्यो विहितस्य वतोर्देनेङ् भवति । पतादीन्विहाया
गता । शक्ता । नता । वेत्ता । चेता । याता ।
दाता । नेता । स्तोत्ता । रता । पतादिर्वान किं ?
पतिता । श्रयिता । श्रयिता । दायिता । ङयिता ।

रविता । क्षविता । क्षणदिता । मन्विता । नान्ना ।
यविना । भविता । लविता । वरिता । वरीना ।
प्रावरिता । प्रावरीता । तरिता । तरीता । पण्डिता ।
परीता । आवधिषीष्टा । एकाच इति किं ? प्रोर्णविता ।
निभेदिता । चिच्छेदिता । जागरिता ।

* क्तिञ्चोणादेः ॥ १२४ ॥ एया नेङ् भवति ।
यनिः । तति । पोत्र । शत्र । जतुः । दत्त ।
अक्षर । हस्तः । वर्तिना । पचनं । बुद्धिः ।
इक्षु । शर्करा । शर ।

* नित्यूर्णुञ्क्षुयुक्त ॥ १२५ ॥ ण्यः किति
नेङ् भवति । प्रोर्णुनः । प्रोर्णुतवान् । श्रित ।
श्रितवान् । श्रित्वा । श्रितिः । युतः । युतवान् ।
युत्वा । युनिः । रतः । रतवान् । रत्वा । रति ।
प्रायतः । प्रायतवान् । कित्तीति किं ? श्रयिता ।
ऊर्णवोरेरिति किं ? श्रयित्वा । एकाच इति किं ?
जागरितः । जागरितवान् ।

सनि ग्रहगुह्य ॥ १२६ ॥ ग्रहगुह्या
जतेभ्यश्चैकाच नानि नेङ् भवति । निघृक्षति ।
जुघुक्षति । ररूपति । लुहृषति ।

भृमृस्त्तुद्रुमृशोर्लिटि ॥ १२७ ॥ ण्यो लिटि
नेङ् भवति । वमृवावमृम । सतृम । सतृम ।
वतृमहे । वतृमहे । वतृम । वतृम । तुष्टुम ।
तुष्टुमातुष्टोषातुष्टुवातुष्टुनातुष्टोषातुष्टुव । सुष्टुम ।
मुष्टोष । शुष्टुम । शुष्टुम । शुष्टोष । मिद्धे म-
त्यारभो नियमार्थः । आदय एव लिट्यानिटो
नान्योद्दिदिव । ददिम । विभिदिव । विभिदिम ।

* टृञोऽञ्त् ॥ १२८ ॥ टृञ अमुटो लिटि
नेङ् भवति । चट्टम । चट्टम । अस्तुरिति किं ?
सचस्त्ररिथ । सचस्त्ररिथ ।

* दीयन्दीद्विट्टोऽपतस्ने ॥ १२९ ॥ दीय
धिभ्या ईद्विट्टोऽपतस्ने । दीयन् । दीयन् । दीयन् ।
परे नेङ् भवति । दीनः । दीनवान् । द्यनः ।

शूनवान् । पीन । पनिवान् । लम्न । लम्नवान् ।
इष्टः । इष्टवान् । द्यूतः । द्यूतवान् । अपत इति
किं ? पतितः । पतितवान् ।

सन्निविभ्योऽद्वे ॥१३०॥ सन्निविपूर्वाद्वे
स्ते नेड् भवति । समर्ण । न्यर्णः । व्यर्णः । समा
देरिति किं ? प्राद्वित ।

*अविदूरेऽभे ॥ १३१ ॥ अभिपूर्वाद्वेरेवि
दूरेऽर्थे ते नेड् भवति। अभ्यर्णा सरिता अभ्यर्णे शेते ।
अविदूर इति किं ? अभ्यर्द्धितश्चार् शीतेन ।

*शस्त्रपः प्रगल्भे ॥ १३२ ॥ आभ्या
प्रगल्भेऽर्थे ते नेड् भवति। विशस्तो वादी। घृष्टो वादी।
प्रगल्भ इति किं ? विशसितः । धर्षित ।

*रुप कृच्छ्रगहने ॥ १३३ ॥ कृच्छ्रगहनयो-
स्ते कर्णेनेड् भवति। कष्ट गणित । कष्टं वन ।
कपितमन्यत्र ।

*दृढ बलिस्थूले ॥ १३४ ॥ दृढमिति नि-
पात्यते बलिनि स्थूले च ते परतः। दृढो बलवान्
स्थूलश्च । आनिट्त्वनहस तदत्वं च निपात्यते ।
दृढित । दृढितमन्यत्र ।

*क्षुन्नस्वांतध्वातलग्नम्लिष्टघुष्टविरिब्ध
फाट्वाद्परिवृढ मथमनस्तम सक्ताविस्पष्टा-
विशन्दस्वरानायासभृशप्रभौ ॥ १३५ ॥
क्षुब्धादयो निपात्यते मंथाद्यर्थेषु । क्षुब्धो मथाः।
स्वान्त तमः । रमः सक्त । म्लिष्टमविस्पष्ट
म्लेष्टरनिड्त्वमेकारस्येत्तच । घुपिरविशब्दने ।
घुष्टा रज्जुः । घुष्टौ पादौ । विरिब्धिः स्वरः ।
विपूर्वम्य रेभृदोऽनिड्त्वमित्त्व च । फाट्मनायास ।
वाट् भृश । परिवृढः प्रभुः । अन्यत्र क्षुभित ।
स्वनिन । घनितं । लगित । म्लेष्टित । अवघु-
पिन वाक्य । विरेमित । फणित । याद्वित ।
परिवृढितमिति ।

आदितः ॥ १३६ ॥ आकारतो घोन्ते नेड्

भवति । मिन्न । मिन्नवान् । म्यिनः । म्यिन्नान्।
क्षिष्णः । क्षिष्णवान् ।

वा भावारभे ॥ १३७ ॥ भावे आरभे च
आदित ते वा नेड् भवति । मिन्नमस्य भेदितमस्या
प्रामिन्नः । प्रमेदितः ।

*शक्तेः कर्मणि ॥१३८॥ शक्ते कर्मार्थे ते
वा नेड् भवति । शक्ते घटः कर्तुं, शनितो घटः
कर्तुं । कर्मणीति किं ? शक्ते देवदत्त ।

*हृषेल्लोमविस्मयप्रतिघाते ॥१३९॥ हृषेल्लो
माद्यर्थेषु ते वा नेड् भवति । हृष्यानि । हृषितानि
लोमानि । हृष्ट देवदत्त । हृषित देवदत्तः ।
हृष्टा, हृषिताः दत्ताः ।

*जप्तमरस्तापचिताश्च ॥१४०॥ जप्तादयो
निपात्यते । जप्तः जपितः । श्रन्तः । शसितः।
अपचितः । अपचायितो गुरुः । चायतेऽधिः ।
चशब्दादपचितिरिति भवति ।

दांतशांतपूर्णदस्तस्पष्टउन्नज्ञप्ता ॥१४१॥
दानादयःशब्दाःकृतणिरा अनिटो वा निपात्यते ।
दातः, दमितः । शातः, शामितः । पूर्णः,
पूरितः । दस्त, दासितः । स्पष्टः । स्पाशितः।
छत्र, छादितः । जप्त । ज्ञापित ।

*वृत्तोऽधीतां ॥१४२॥ वृत्त इति वृत्तोर्ण्यतस्य
निपात्यते अधीतेऽर्थे । वृत्तं जेनेन्द्र । वृत्तमर्क ।
अनिट्त्व णेरूपच । वर्तितमन्यत्र ॥

वा रूप्यमृत्तरसघुपास्वन्यमः ॥१४३॥
रूप अम् त्वरसघुप् आस्वन् वम् इत्येतम्यस्ते वेद्
भवति । रण्टः, रणितः । अभ्यंत । अभ्यागित ।
तूर्णः, त्वरित । सघुण्ट । सघुणितः पाद । स-
घुण्टं । सघुणित वाक्य । आम्वातः, आम्वानितो
देवदत्तः । आम्वात । आम्वनित मन ।
वातः, वमितः ।

*रुद्धन इट् स्ये ॥ १४४ ॥ ऋद्वेभ्यो

हनश्चेद् भवति म्ये परे । कर्मिष्यति । अकरिष्यत्
करिष्यमाण इरिष्यति । स्वरिष्यति । हनिष्यति ।

*सायन्नेः ॥ १४५ ॥ अजेःसौ परे इद् भवति
आनीत । आचिष्टा । आजिषुः ।

स्तुवृक्षमोर्मे ॥ १४६ ॥ ण्यो मसाविद् भवति ।
अन्तावीन् कुशुनाथ । अगर्वात् । असावीत् ।
म इति किं ? अन्तोष्ट ।

यम्रन्नमातां सरु च ॥ १४७ ॥ एया मसाविद्
सक्चागम । अयसीत् । अयसिष्टा । अयसिषु ।
व्यरसीत् । व्यरमिष्टा । व्यरसिषुः । अनसीत् ।
अनासिष्टा । अयासीत् । आयासिष्टा । अपासीत् ।
अदासीत् ।

*स्मिद्पूङ्ग्वज्ज्वःसनि ॥ १४८ ॥ एतेभ्यः
सनीद् भवति । सिस्मयिषते । पिपविषते । अरि
रिषति । आजिजिषति । अशिषिषते ।

*किर्भ्यश्च ॥ १४९ ॥ किरादिभ्यः सनीद्
भवति । उच्चिरिषति । निनिगरिषति । दिद-
रिषते । दिधरिषते । पिपृच्छिषति । चशब्दात्
जुगृह्णन्मत्तगनोऽभ्यधावत् ।

रुद्रो गे ॥ १५० ॥ रुद्रादिभ्यः गे इद् भवति ।
रोदिति । रदिनः । म्वपिति । स्वपितः ।
प्रापिति । प्रापिनः । श्रुषिति । श्रुमिषत् । जज्ञिति ।
जक्षितः । ग इति किं ? म्वसा । म्वपु । स्वपत्व्य ।
बलोदरिति किं ? रदति । म्वपति ।

*इद् स्त्रो ॥ १५१ ॥ इद्ःसकारादौ छे च परे
इद् भवति । ईडिषे । ईडिष्ये । ईडिष्य । ईडिष्व ।
ईडः ॥ १५२ ॥ ईड सकारे छे च परे
इद् भवति । ईडिषे । ईडिष्ये । जनेदधेति केचि
व्यतिनञिवात्यतिनञिने ।

लिटोऽनत्यसव ॥ १५३ ॥ लिटः अनत्यस्य
सकारस्य न्व म्यात् गोत्र्याहाचिनुयात् । चिनुयान् ।
चिनुयुः । कुर्यात् । चिन्वीत् । अनय इति किं ?

कुर्याः । कुर्युः । गे इति किं ? त्रियासुः । कृषोष्ट ।
अतो येय ॥ १५४ ॥ अदतातरस्य या इत्यस्य
इय भवति । पचेत् । नदेत् । दीव्येत् । तकारः
किं ? यायात् ।

*आतोऽपः ॥ १५५ ॥ अत परस्य पिद्वर्जितस्यात्
इय भवति । पचेते । पचेथे । पचेता । पचेथा ।
अप इति किं ? पचावहै । पचामहै ॥

आने मुक् ॥ १५६ ॥ गोरगरातस्य नुगागमो
भवति आने परतः । यजमानः । पचमानः । नर्द्धमान ।
ईदास ॥ १५७ ॥ आनः परम्यानस्य
ईद्वति । आमीनोऽधीते । आसीनो भुक्ते ।

*मुप्याप्नः ॥ १५८ ॥ अप्नन्तदंतस्य च
गोराकारादेशो भवति मुपि परे । अप्याभिः ।
अष्टाम्यः । अप्यासु । मियाप्याः । मियाप्या ।
मियाप्यौ । मियाप्यानौ । मियाप्यौ । मि
याप्यानः । मियाप्याम् । मियाप्यान । मियाप्यौ ।
मियाप्यानौ । मियाप्यौ । मियाप्यन्ः । मियाप्या ।
मियाप्यन्ना । मियाप्याम्या । मियाप्याभिः ।
मियाप्ये । मियाप्यन्ने । मियाप्यः । मियाप्यन्तः ।
मियाप्यन्तोः । मियाप्योः । मुपीति किं ? अप्यकर्म-
धाती णिनः ।

रायः मि ॥ १५९ ॥ ऐ इत्यम्यात् भवति
सकारमकारादौ मुपि परतः । ग । राभ्यां । रासु ।
पियरि । मियराभ्यां । मियरासु ।

*युष्मद्स्मदो ॥ १६० ॥ ण्तयोगत्वं भवति
सकारमकारादौ मुपि परत । युष्माभिः ।
अप्यानि । युष्मासु । अष्मासु ।

*आविषि ॥ १६१ ॥ युष्मदम्मगेगच भवति
आकारे इषि च परत । युः । आयाः । ता ।
गामित्वादि ।

य ॥ १६२ ॥ तयोर्भो भवति मुपि परत ।
तया । मया । त्वयि । मयि । युययो । आरपो

स्वमादेशे ॥१६३॥ आदेशे सुपि तयो
स भवति । त्व । अह । त्वत् । मत् । युष्मत् । अम्मत् ।
। यो वा ॥१६४॥ मकारातयोस्तयो स्व भवति
वा आदेशभूते सुपि । युष्मानाचक्षणभ्य
युष्मभ्य । युपभ्य । अस्मभ्य । असभ्य ।
मावधेये विधयस्ते परत्वात् भवति । युष्मत् ।
युपत् । अप्मत् । असत् । युस्माक् । युपाक् ।
अस्माक् । असाक् ॥

मावधे ॥१६५॥ तयोर्माकारावधे सघात
भ्यादेशा भवति इत्येषोऽधिकारो वेदितव्य । तत्रै
वोदाहरिष्याम ।

युवावौ द्वौ ॥१६६॥ तयोर्माविधेर्युवावादेशौ
स्तः द्वौ परतः । युवा । आवा । युवाभ्या ।
आवाभ्या ।

* त्वमौ त्वद्यौ चैके ॥१६७॥ एकार्थे वर्तमान
योर्युष्मदमदोर्माविधेस्त्वानावादेशौ स्त सुपि
त्वे यौ च एकत्वे । त्वयि । मयि । त्वदीय ।
मदीय । त्वत्तर । मत्तर । त्वच्छिष्य । मच्छिष्य
स्वत्पुत्र । मत्पुत्र ।

त्वाहौ सौ ॥१६८॥ युष्मदस्मदो त्वाहौ
भनत सौ परे । त्व । अह ।

यूयवयौ जसि ॥१६९॥ तयोर्यूयवयौ
भनत जसि परे । यूय वय ।

तुभ्यमद्यौ ङयि ॥१७०॥ तयोस्तुभ्यमद्यौ स्तः
टयि परे । तुभ्य । मद्य ।

तरममौ ङसि ॥१७१॥ तयोस्तवममावादेशो
स्त ङसि परे । तत्र स्व । मम स्व ।

त्रिचतुरः स्त्रियां तिमृचतसृ ॥१७२॥
त्रिचतुरो स्त्रिया वर्तमानयो तिमृचतसृ इत्येता
वादेशौ भवत सुपि । तिमृमि । तिमृम्य । तिमृपु
त्रिमृमि । चतमृम्यः । चतमृपु ।

राऽञ्चु ॥१७३॥ तिमृचतसो तत्रा

स रेफो भवत्यचि परतः । तिस्रः सति । तिस्रः
पश्य । चतस्रो याति । चतनो नय ।

+चाऽस्पेर्द्योऽटि ॥१७४॥ तिमृचन
सोरसख्यावाचिनोः ऋकारस्य रेफो भवति
वा ङा-औटि च परत । प्रियतिस्रि । प्रिय
तिसरि । प्रियचतस्रि । प्रियचतस्रि । प्रिय
तिस्रौ । प्रियतिस्रौ । प्रियचतस्रौ । प्रियचत
स्रौ । प्रियतिस्रः । प्रियतिस्रः । प्रियचतस्र ।
प्रियचतमरः । प्रियतिस्र । प्रियतिस्र । प्रिय
चतस्र । प्रियचतस्र ।

* जराया ङस् ॥१७५॥ सुप्यजादौ परे जराया
वा ङस् भवति। जरे, जरसौ। जरा जरस । जरा, जरस ।
जरे जरसौ । जरा, जरस । जरया । जरसा ।

त्यदादेर ॥१७६॥ त्यदादीनामत्वं
भवति सुपि परतः। स्य त्वौ । त्वे । सः। तौ। तौ।
किमः कः ॥१७७॥ किमः को भवति
सुपि परे । कः । कौ । के ।

* कुस्तसो ॥१७८॥ किम कुर्वति तत्रा-
रादावशि च परत । कुत । क ।

* तोः सोऽनते सौ ॥१७९॥ त्यदादेः तव
र्गसान्ते वर्तमानस्य सो भवति सौ परे । स्य ।
सः । एपः । अनत इति किं ? यः । सः ।

असौ ॥१८०॥ असावित्यदस औत्व
सोश्च स्व निपात्यते । असौ ।

+चाऽमुक् ॥१८१॥ अमुक् इत्यदसोऽङ्कोऽङ्का
रम्योत्व वा निपात्यते सो परे । अमुकः। अस्यौ ।

इदमो मः ॥१८२॥ इदमः मकारो भवति
सौ परे । इय । अय ।

टः ॥१८३॥ इदमो दकारस्य मो भवति
सुपि । इमा । इमोऽट्मा । इमाः । इमे । इमानि ।

य सौ ॥१८४॥ इदमो दकारस्य यो
भवति मो परे । इय ।

पुसीदोऽय् ॥ १८५ ॥ इदमः इद्रूपम्या
य भवति पुसि सौ । अय ।

*टौस्यनोऽरः ॥ १८६ ॥ इदमः ककार
हीनम्येदः अनादेशो भवति टौसि परे । अनेन ।
अनया । अनयोः अरु इति किं? इमकेनाइमकयोः ।

हालि ख ॥ १८७ ॥ इदमोऽरुकारम्येदः
ख भवति हलादौ सुपि परत । आभ्या । एभि ।
एभ्यः । आभिः । एया । आसा । एपु । आसु ।
अरु इति किं? इमकाम्या । इमकेभ्य ।

*अन्वादेशेऽश ॥ १८८ ॥ इदमोऽश भवति
अन्वादेशे कथितानुकथने हलादौ सुपि परे ।
इमकाम्या छात्राम्या रात्रिसुपिता । अथो
आभ्या हिंसा च वृता । इमकस्य छात्रस्य कुल
मशोभन अथोऽस्य शीलमपि । इमकस्य राज्ञो
जनपदो दुर्विनीतः । अथोऽस्य भृत्याश्च अवश्याः ।

*टौसिप्येतद्वचनत् ॥ १८९ ॥ इदमः एत
दश्च एनद्ववति अन्वादेशे टा—आप्—इप्
इत्येतेषु परतः । अनेन छात्रेण रात्रिरधीता अथो
एनेनाहरप्यधीत । एतेन छात्रेण रात्रिरधीता ।
अथो एनेनाहरपि । अनयो छात्रयो शोभन
शील । अथो एनयोः रूपमपि । एतयो, छात्रयो
शोभन शील अथो एनयोरूपमपि । इम छात्र
जेनेन्द्रमध्यापय अथो एन छदोपि । एत छात्र
काव्यमध्यापय—अथो एन तर्कमपि । सु
शीलाविमौ । अथो एनो जगत् मानयति । दुष्टो
एतो । अथो एनो लोको निंदति । धार्मिका इमे
देवा अप्येनान् नमस्यति । विनीता एते अथो
एनान् पूजयति । इद सर भ्रमरा सेवते । अथो
एनद्विहगाश्च । एतत् कुलमर्थिनः सेवते अथो
एनन्मित्राणि च । अन्वादेश इति किं ? देवदत्त
मध्यापय इम च छात्र पश्य ।

इति जैनेन्द्रव्याकरणे शब्दार्णवचन्द्रिकाया वृत्तौ
पचमाम्याध्यायस्य प्रथम पादः ।

द्वितीयः पादः ।

मृजेरैर् ॥ १ ॥ मृजेगोरैर् भवति । माष्टि ।
माष्टा । माष्टुं । माष्टव्य । मार्जिता । मार्जितु ।
मार्जितव्यम् ।

क्विडत्यचि वा ॥ २ ॥ क्विडत्यचादौ मृजे
रैव्वा भवति । समृजति । समाजति । परिम
मृजतु । परिममार्जितु । क्विडतीति किं? मार्जन ।
अचीति किं ? मृष्ट । मृष्टवान् ।

ञ्जित्यचः ॥ ३ ॥ अजतस्य ञ्जित्यप् भवति ।
प्राकारः । अध्याय । गौः । गावौ । गाय ।
सखायौ । सखायः ।

उटोऽतः ॥ ४ ॥ उटोऽकारस्यैव्भवति ञ्जिति
परतः । अपाचि । पाचक । पाठकः । पाकः ।
पाठः । अत इति किं ? भेदक ।

हृत्स्वाटेः ॥ ५ ॥ अचामादेरच एठभवति
हृति ञ्जिति परे । त्रैपुष्टिः । औत्स । आगः । चनः ।
देविक्काशितापादीर्घसत्रथेयसामा ॥ ६ ॥
देविकादीनामादेरच एठभवत्याकार । देविक्काया
भव दाविकमुदक । शिक्षापामाः विकारः शाशप
भस्स । दीर्घसत्रे भव दार्घसत्र पुण्य । धेयो,
ऽधिकृत्य कृतो ग्रथः श्रायस, स्याद्वादः ।

*वहीनरस्यैः ॥ ७ ॥ वहीनरस्यादेरच ऐकारो
भवति । वहीनरस्यापत्य वैहीनरिः ।

केऋयमिप्रयुप्रलयाना यादेरिर् ॥ ८ ॥
एपा मकारादेरिर् भवति हृति ञ्जिति परतः ।
केऋयम्यापत्य कैऋचः । मित्रयोर्भाव, भैत्रेयिक
या श्वाते । प्रलयादागत प्रालेयमुदक ।

पट्टे ख ऐयौर् ॥ ९ ॥ पट्टे परतोऽश्वादेरचः
स्थाने वृत्तयोर्भकारवकारयो ऐयौर् इत्यंता
वादेशौ भन्तः हृति ञ्जिति परतः । वैयाकरणः ।

नैयायिकः । सौवागम । स्वर्हता प्रोक्त सौवर्हत
तत्त्व । पद इति किं ? यत इमे शिष्या याताः ।
य इति किं ? त्राधिः । अश्वादेरिति किं ? अभ्य-
जनेन चर्गति—आभ्यजनिक ।

द्वारादेः ॥ १० ॥ द्वारादीना य्व ऐयौव् स्तः
हृति ङ्गिति परत । द्वारे नियुक्तः दौवागिकः ।
द्वारपालस्यापत्य दौवारपालिकः । खरेण चरति
सौवारिक । सौवाध्यायिकः । व्यक्लसे भवः वैयक्लसः ।
न्यग्रोऽस्यैकस्य ॥ ११ ॥ न्यग्रोधस्य एक
स्य केवलस्य यो यकारस्तस्य ऐय् भवति । न्य-
ग्रोधम्याय नैयग्रोधो दडः । एकस्येति किं ? न्यग्रोधि
काया भव न्याग्रोधिकः ।

* वन्यगादेः ॥ १२ ॥ अत्यातस्य व्यगादीना
चादेरचः ऐवभवति हृति । परम्पर व्यवक्रोशन
व्यवक्रोशी ॥ व्यापहासी । व्यापचर्ची वर्तते । व्यागि ।
स्वागि । व्यवहारेण चरति—इति व्यावहारिक ।

* श्वादेरौ ॥ १३ ॥ ध्वनशब्दादेरिकारादौ
हृत्यचामादेरैवभवति । श्वकर्णम्यापत्य श्वारुणिकः ।
श्वादष्टिः । श्वागणिक । औ इति किं ? श्वादष्ट्या
विकार शौवादष्ट्यो मणिः ।

* इजः ॥ १४ ॥ इन्त्यातस्य श्वादेहृत्यैवभवति ।
श्वाकरणेदि ध्वारुणं । श्वाभन्त्र । इज इत्यञ्ज ।

* वा पदस्यानौ ॥ १५ ॥ पदशब्दात्तस्य
श्वादेरनिकारादौ हृत्यैप् स्याद्वा । धापदाना समूहः
श्वापद । शौवापद । अनौ इति किं ? श्वापदै-
श्चरति श्वापदिकः ।

* प्रोष्ठभद्राज्जाते ॥ १६ ॥ आभ्या परम्य
पदम्याश्वोदैरेवभवति जातेऽर्थे । प्रोष्ठपदामु जातः
प्रोष्ठपाद । भद्रपाद चालक । जात इति किं ?
प्रोष्ठपदासु भव प्रोष्ठपदः । भाद्रपदो मेघ ।

अशाहतो ॥ १७ ॥ अशादवयवात्प-
रम्य ऋतुवाचकम्यादेरच ऐप् स्यात् ङ्गिति

परत । पूर्वासु वर्षासु भवः पूर्ववार्षिक ।
अपरवार्षिकः । पूर्वशारदः । पूर्वनैदाघः ।
अशादिति किं ? पूर्वास्वतीतासु वर्षासु भवः पौर्व
वर्षः । आपरवर्षः ।

सुसर्वाद्धाद्राष्टस्य ॥ १८ ॥ एभ्यः परस्य
राष्ट्रावाचकस्यैवभवति हृति परतः । सुपचालेपु
जातः सुपाचालकः । सर्वपाचालक । अर्द्धपा
चालक । सुमागधकः । सर्वमागधकः । अर्द्धमागधकः ।

दिशोऽमद्रस्य ॥ १९ ॥ दिक्शब्दात्परस्य
राष्ट्रस्य मद्रवर्जितस्य ऐवभवति । पूर्वेषु पचालेपु
जात पूर्वपाचालकः । अपरपाचालक दक्षिण
पाचालकः । उत्तरपाचालकः । अमद्रस्येति किं ?
पौर्वमद्र । आपरमद्रः ।

मागग्रामाणां ॥ २० ॥ दिशः परेषा प्रादे-
शेग्रामाणामैवभवति हृति परतः । पूर्वेषुकाम ।
शम्या जातः पूर्वकामशमः । अपरकामशम ।
पूर्वकार्पाण्यमृत्तिकः । अपरकार्पाण्यमृत्तिकः । प्रागिति
किम् ? पौर्धेदेवदत्तः ।

* स्यधिकाम्यां वर्षस्याभाविनि ॥ २१ ॥
आभ्या वर्षस्यैवभवति—अभाविन्यर्थे हृति परे ।
द्वाभ्या वर्षाभ्या निर्वृतो भूतोऽश्रोष्ठो वा द्विवार्षिक ।
त्रिवार्षिकः । अधिकेन वर्षेण निर्वृतः—अधिक-
वार्षिक । अभाविनीति किं ? द्वे वर्षे भावि द्वैवार्षिक ।
त्रैवार्षिक धान्य ।

* मानसंवत्सरस्याशाणकुलिजस्याखौ ॥ २२ ॥
म्याधिकाम्या परस्य शाणकुलिजवर्जितस्य
मानस्य सवत्सरस्य चैवभवति अरौ । द्वौ कुडुवौ
प्रयोजनमस्य द्विकौडविकः । त्रिभि सुवर्णः
क्रीत त्रिसौवार्षिक । द्वाभ्या षष्टिम्या भूत द्विपा-
ष्टिक । अधिकपाष्टिक । द्विनवत्या क्रीत
द्विनावारिक । द्वाभ्यां सवत्सरान्यां भूत द्विम-
यत्सगिकः । अधिकसवत्सरिकः । अशाणकु-

लिन्येति किं शिभि शार्णं नीतत्रैशाणाहे कुलजे
प्रयोजनमस्य द्वैकलिपिक्र। अन्वाविति किम् पचलो
दित्य परिमाणमस्य पाचलेहितिकम् ।

हृत्तिस्तुभगे द्वयोः ॥ २३ ॥ एषु पत्नः
द्वयोः पदयोः ऐप् स्यात् । मुहृदयम्येद सौहादां
परमसिधुषु मयः पारमसंधव । सौभाग्यादीमाय ।

अनुगतिवार्दाना ॥ २४ ॥ एषा द्वयो पदयोः
आदेरच ऐप्स्यात् । अनुगतिसस्यापत्य आनु
शातिकः । आनुशादिः । दृहलोके मवः—पेह
लौकिकः । पारलौकिन् ।

+ राजपौरुष्य ॥ २५ ॥ राजपुरुषग्रब्दान्
ट्यणि द्वयोरैवनिपात्यने । राजपौरुष्य । ट्यर्णाति
किं ? राजपुरुषम्यापत्य राजपुरुषायाणिः ।

* देवताना दानि ॥ २६ ॥ देवतार्थाना दान्वि
पये द्वयोरैप्स्यात् । आग्निवारणः । आग्निसामः ।
दानीति किम् ? स्यादविशामः ।

नेन्द्रवरुणस्यात् ॥ २७ ॥ अवाणांतादिद्र
वम्पयोरैवन् म्यात् । आग्नेन्द्रः । ऐन्द्रावरुणः ।
आदिति किम् ? ऐन्द्राग्नः । आग्निवारणः ।

प्राग्नमगरे ॥ २८ ॥ प्राचादेशे नगरे चां द्वयोः
पत्योरैवमिति । विराटनगरे भव वीराटनागः ।
सौक्ष्मनागरः । पाहुनागरः । प्राणिति किं ?
माल्वनगरः ।

जगलघेनुवलजे ॥ २९ ॥ जंगलाटिपु
धुषु पूर्वपदम्यैभवति । कुम्भगले मयः सौरु ।
जगल । कौरुनागलः । वैश्वधेनवः । सौवर्णगलन ।

वा सोः ॥ ३० ॥ जगलोद्देशार्था पैवमिति
कौरुनागलः । कौरुनागलः । वैश्वधेनव ।
वैश्वधेनवः । सौवर्णगलन । सौवर्णगलनः ।

परिमाणस्यानतोद्गाद्वादेः ॥ ३१ ॥ अर्द्धा
त्परस्य परिमाणस्यानकारम्यैभवति आदेः
पदस्य तु वा । अर्द्धद्रोण पचति अर्द्धद्रौणिकः

आर्द्धद्रौणिक । अर्द्धद्रौणिक । आर्द्धद्रौणिक ।
अनत इति किम् अर्द्धद्रौणिक । आर्द्धद्रौणिकः ।

प्राहाहणस्य हे ॥ ३२ ॥ प्रशङ्गात् वाह
णस्य दये ष्वन्विति आदेन्तु वा । प्रवाहणम्या-
मत्य प्रवाहणय । प्रावाहणय ।

द्वयम् ॥ ३३ ॥ दत्यात्म्य प्राहाहणस्य ऐप्
भवत्यादेन्तु वा । प्रवाहणमस्यापत्य प्रवाहणयि ।
प्रावाहणयि ।

* नन क्षेत्रज्ञकुशलचपत्ननिष्पुणेश्वरशब्दे
॥ ३४ ॥ नन परेषा क्षेत्रनादिनामचानादेरच ऐव
भवत्यादेन्तु वा हृति ष्यिति परत । आर्द्धद्रौणिक
त्रयाश्रकुशलस्येद अर्द्धद्रौणिक । आर्द्धद्रौणिक । आर्द्ध-
पल अर्द्धपल । अनैपुण । अनैपुण । अनैश्वर्यं ।
अनैश्वर्यं । अर्द्धाच । आर्द्धाच । सानात् त्यो
त्तयो—आयथातथ्य । आयथापुन्यं । त्याना
त्तयिषौ अयाथातथ्य । अयाथापुन्यमित्यपि सिद्धा

म्नोऽणश्च ॥ ३५ ॥ हृतेम्नो भवति
णश्चि वरिने ष्यिति परतः । घातयति । घातन ।
सर्वनाती । घात घात घाता वर्तने । अणश्चाविति
किम् ? जघान । अघानि ।

आतो णञ् जी ॥ ३६ ॥ आतः परस्य णञः
औत्स म्यात् । एषां । यथा । तस्यौ ।

कृत्वा युक् ॥ ३७ ॥ आतो पुगागमो भवति
कृति ष्यिति जी च परे । दायक । धायकः । न
दायि । अधायि । कृत्वाविति किं ? ज्ञा देवता
अस्य ज्ञः ।

* न मोऽणश्च म्प्रन्माम्प्रमः ॥ ३८ ॥ आतस्य
कमात्प्रिवर्तितस्य ट्नि ष्यिति जी च ऐव म्यात्
शमः । शमक । अशमि । टम । टमक ।
अटमि । तमः । तमक । अतमि । शमी । ली ।
तमी । अकमादरिति किं ? कामः । कानटः ।
यामः । वामकः । यामः । यामकः । रामः । गमकः ।

नाम । नामः । गानक । गानकः । आचाम ।
आचामकः ।

जनयो ॥ ३९ ॥ जनिवयोः कृञ्यो
ऐवन् स्यात् । जनक । जनः । अजनि । वधः ।
वधक । भवधि ।

+प्रञ्चुपोद्भ्यमः ॥ ४० ॥ उपोद्भवा रमि
यमो घञि ऐत्र भवति । उपरमः । उद्यमः ।
विश्रमा वा ॥ ४१ ॥ विपूर्स्य श्रमेर्घञि वैव्
स्यात् । विश्रामः । विश्रमः ।

ह्रींलीरीकनूयार्चिष्माय्याता पुग्
णार्प् ॥ ४२ ॥ ह्न्यादीनामाकाराताना च
णौ परे पुग्भवत्येष च । ह्येपयति । ह्येपयति । रेप
यति । क्नापयति । अर्पयति । द्मापयति । दाप
यति । स्थापयति । धापयति । मापयति ।

शाछमाहाग्रावेपा युग् ॥ ४३ ॥
शादीना णा युग् भवति । निशाययति । अप
च्छाययति । अवमाययति । आहाययति । सव्याय
यति । वाययति । पाययति ।

*भूर्ध्रीजोर्नुग् ॥ ४४ ॥ भूर्ध्रीजोर्णा नुग्
भवति । विभूनयति । प्रीणयति ।

ऋन्थामक ॥ ४५ ॥ कथादीना णावगागमो
भवति । कथयति । चरयति । गणयति । रह
यति । गदयति । कलयति । महयति । स्पृह
यति । गृहयते । पतयति । गवेपयति ।

यो विभूनने जुग् ॥ ४६ ॥ कथेर्विभूननेऽर्थे
णौ जुग् भवति । पञ्चरेणोपवाञ्जयति । विभूनन
इति किं । क्रेणानावापयति ।

पातेर्लुक् ॥ ४७ ॥ पातेर्णौ लुग् भवति ।
पालयति । पालयति । पालयति धर्मं जैन ।

*लो मा स्नेहद्रे ॥ ४८ ॥ ला इत्येतस्य स्नेहद्रेऽ
र्थे णौ लुग् भवति । विलापयति । विलापयति

वृत् । स्नेहद्ववटति किं । अयो विलापयति ॥

ल्यो जुक् ॥ ४९ ॥ ली इत्येतस्य णौ स्नेह
द्रेवे नुग्मा स्यात् । विलीनयति । विलापयति
आज्य ।

रह प ॥ ५० ॥ रूहेर्णो वा षो भवति ।
आरोपयति, आरोहयति स्वर्गं जिनधर्मः ।

स्फायो वः ॥ ५१ ॥ स्फायो णौ परे वादे
शो भवति । स्फाययति । स्फाययत । स्फाययति ।

शदोऽगतां तः ॥ ५२ ॥ शदेन्तो भवति
अगत्यर्थे णौ परे । पुष्पाणि शातयति । फलानि
शातयति । अगताविति किं । गा शादयति यष्ट्या ।

त्यस्थे चित्कयापीदन्तोऽमुपोऽयदादे ॥ ५३ ॥
त्यस्थे चिह्निते ककारे आप्परे पूर्वस्य यदादि

वर्जितस्य इकारादेशो भवति न चेतस आप्पुप्परो
विहित । जटिका । मुडिका । जटिलिका । त्य

इति किं । शका । तका । स्थ इति किं । पाचिना ।
कारिका । अत्रापि यथा स्यात् । अचिदिति किं ।

जीवका । नदका । अनुकृषिता । देवका । व्रति
किं । नदना । रमणा । आधीति किं । पाचक ।

अत इति किम् । गाना । नांता । असुप इति किं ।
बहुपरिचानका मथुरा । अयदादेरिति किं । यना ।

सना । क्षिपना ।

*त्ययोः ॥ ५४ ॥ त्यण्यत्नत्यातस्य आधीत्य
स्यात् । दाक्षिणात्यिका । इहात्यिना ।

*नरिः सामामिना ॥ ५५ ॥ नरः सामक-
यो रित्व निपात्यते । नरान् कायति नरिका । मम

इय मामिका ।

+ तारकाष्टनर्षणका ज्योति त्रियातातरे
॥ ५६ ॥ तारकान्यो निपात्यते ज्योतिगदि-

प्यर्थेषु । तारका न. त्र । अष्टका पित्रादित्रिया
विशेषः । वर्णका वन्त्रविशेषः । तारिका ।
अर्थां परिमाणमन्या अष्टिका । वर्णिनाऽन्यत्र ।

वाऽऽतोऽधोर्यकात् ॥ ५७ ॥ अधोर्यकारक
काराम्या परम्यातःस्थाने वृत्तो योऽकारस्त्वयद्भवति
वा । इभमर्हति इभ्या । कुत्सिता इभ्या इभ्यिना ।
इभ्यका । अर्द्यिका । अर्द्यिका । चटकिना ।
चटनका । मृपिकिना । मृपिकना । आत इति किं
साकाम्ये भवा साकाम्यिना । अधोरिति किं
सुनयिका । सुपाकिना ।

* द्वेषसूतपुत्रद्वन्द्वारकस्य ॥ ५८ ॥ एषा
मत इद्वा स्यात् । द्विके । द्विके । एषिका । एषका ।
सूतिना । सूतना । पुत्रिका । पुत्रका । वृदा-
रिका । वृदारका ।

+वर्चिका वा ॥ ५९ ॥ वावर्धे इद्वा निपात्यते ।
वर्चिका, वर्चना पक्षी । वर्धिका न्यत्र ।

* भस्त्राजज्ञास्त्रानां ॥ ६० ॥ एषामतो वा
इत्वं स्यात् । बहवः भस्त्रा यस्याः बहुभस्त्रिना, ब-
हुभस्त्रना । आजिका, अजका । जिना, जना ।
भिका, स्वका ।

आद्यानुक्तपुस्कात् ॥ ६१ ॥ अनुक्तपुस्का-
त्परस्यात् आत्वमित्त्व च वा स्यात् । सट्वाना,
खट्विना, खट्वका । वीणाणा, वीणिना, वीणका ।
इक् ट ॥ ६२ ॥ टस्य इक् इत्ययनादेशो भवति ।
आश्विनः । आश्विनः । आश्विनः ।

* दोसिसुसुगशश्वदकस्मात्तः कः ॥ ६३ ॥
दोसिशब्दात् इसुसुगतात् शश्वदन्स्माद्भजिताच्च
काराताच्च टस्य को भवति । दोस्यां तरति दौष्कः ।
सर्पिः पण्यमस्य सार्ष्णिष्कः । धानुः । सार
जनुक । मातृक । औदधित्त्व । अशश्वदक
स्मादिति किं शश्वद्भव शश्वतिक । आश्विनः ।

चजोः कुर्षिण्ये तेऽनितः ॥ ६४ ॥ ते अ-
नितो षोडशकारजकारयोः कुत्व स्यात् धिति ष्ये
च परतः । पाक । सेक । त्यागः । योगः ।
पाक्यं । योग्य । ते अनिट इति किं सजोचः ।

कजः । सनः । परिनाजः । शोच्य ।

+निद्रायाऽवदायार्धवाच्य सौ ॥ ६५ ॥
निद्रायादयो निपात्यते सौ । निद्रापः । अवदापः ।
अर्ध । वाच्य । खाविति किं निद्राहः । अव-
दाह । अर्ह । वाच्य ।

न्यक्वादीनां ॥ ६६ ॥ एषा कुत्व निपात्यते ।
न्यचतीति न्यकु । मेघः । पिंडपाक । शोकः ।
तक । वक्र । आट्टतिगणोऽय ॥

द्वो घ्नो ङ्गिन्नि ॥ ६७ ॥ हतेर्हकारस्य कु-
र्भवति ङ्गिति नसोर च परे । अपानि । पात-
मति । साधुवाती । पात पात । प्रति । घतु ।
अपन्न । ङ्गितीति किं हतः । हतवान् ।

चात् ॥ ६८ ॥ चात्परस्य हतेर्हस्य कुर्भवति ।
जघान । जघन्यते । जिघासति ।

हेरनाचि ॥ ६९ ॥ हिनीतेश्चात्परस्य कुर्भ-
वत्यचि परतः । जिघाय । जेषीयते । जिषी-
पति । अरुचीति किं मज्जीहयन् ॥

सैल्लियोर्ने ॥ ७० ॥ चादुत्तरस्य जे कुर्भवति
सनि लिटि च परतः । निर्गापति । जिगाय ।

वा चेः ॥ ७१ ॥ चात्परस्य चिनेतेर्वा कुर्भ-
वति सैल्लियो परतः । चिदीपति । चिचीपति ।
चिकाय । चिचाय चर्म ।

न वचेर्गता ॥ ७२ ॥ वचेर्गत्यर्थे कुर्भे स्यात्
घानि । वचं वचति वाणिनाः । गताविति किं
वरु काष्ट ।

* याजाटयो यज्ञागे ॥ ७३ ॥ एते निरात्यते
यज्ञागे । यान । प्रयाजः । क्रतुयानः । यज्ञागे
इत्येव । याग ।

प्य आवश्यने ॥ ७४ ॥ आवश्यनेऽर्थे ष्ये
परत कुर्भे म्यात् । अवश्यमेच्य । जवश्यनाच्य ।
आवश्यक इति किं सिच्य ।

यज्यज्यवचां ॥ ७५ ॥ एषा ष्ये परे कुर्भे

स्यात् । याज्यं । त्याज्यं । प्रवाच्यं ।

* श्रुजोऽदौ ॥ ७६ ॥ भुजेरथर्थे ष्ये कुर्न भवति ।
भोज्याः अपूपाः । अदाविति किं ? भोग्यं वस्त्रं ।

* निमग्नोजः शक्ति ॥ ७७ ॥ आभ्यां युजेः
शक्यर्थे कुर्न स्यात् ष्ये परतः । नियोज्यः । प्रयोज्यः ।
शकीति किं ? नियोग्यः । प्रयोग्यः ।

कसस्याचि खं ॥ ७८ ॥ कसस्य खं भवति
अचि परे । अधुक्षि । अधुक्षाथां । अधुक्षातां ।
अधिक्षि । अधिक्षाथां । अधिक्षातां । अर्चाति
किं ? अधुक्षत् ।

बोव्दुहादिहलिहगुहो दे दंत्ये ॥ ७९ ॥ दुहा-
दिभ्यः कसस्य वा उव्भवति दे दंत्यादौ परतः ।
अदुग्ध । अदुग्धाः । अधुक्षत् । अधुक्षथाः ।
अदिग्ध । अदिग्धाः । अधिक्षत् । अधि-
क्षथाः । अलीढ । अलीढाः । अलिक्षत् ।
अलिक्षथाः । न्यगूढाः । न्यगुक्षत् । न्यगुक्षथाः । द
इति किं ? अधिक्षत् । दंत्य इति किं ? अधुक्षामहि ।

ओतः श्ये ॥ ८० ॥ ओकारस्योप् भवति
श्ये परतः । निश्यति । स्यति । घति । अपच्छयति ।

* शमां दीः ॥ ८१ ॥ शमादीनां दीर्भवति
श्ये परे । शाम्यति । दाम्यति । ताम्यति । श्राम्यति ।
क्लाम्यति । माघति ।

प्ठिवुक्लम्वाचमां शि ॥ ८२ ॥ एपां दी-
र्भवति ङिति परतः । निष्ठीवति । निष्ठीवन् । नि-
ष्ठीवित् । न्यष्ठीवत् । क्लामति । क्लामन् । क्लामेत् ।
अक्लामत् । आचामति । आचामन् । आचामेत् ।
आचामत् ।

क्रपो मे ॥ ८३ ॥ क्रमः शिति मनिमिचे दी-
र्भवति । क्रामति । क्रामन् । क्रामेत् । अक्रामत् ।
न इति किं ? आक्रमते सूर्यः ॥

गमिपुयमां छः ॥ ८४ ॥ एपां शिति परे छो
भवति गच्छति । गच्छन् । संगच्छते । अगच्छत् ।

इच्छति । यच्छति ।

पात्राध्मास्थाम्नादाण्दृश्यति शदसदां
पिबजिघ्रधमतिप्रुपनयच्छपश्यच्छशीयसीदाः

॥ ८५ ॥ पादीनां पिवादयो भवन्ति शिति
परतः । पिबति । पिबन् । पिबेत् । अपिबत् ।
जिघ्रति । जिघ्रतः । धमति । धमतः । तिष्ठति ।
तिष्ठतः । आमनति । आमनतः । प्रियच्छति । प्रयच्छतः ।
पश्यति । पश्यतः । ऋच्छति । ऋच्छतः । शीयते ।
शीयेते । सीदति । सीदतः । सीदति ।

* सतेर्धौ शैष्ये ॥ ८६ ॥ सतेः शिति परतः
धौ स्यात् शैष्येऽर्थे । धावति । धावतः । धावन्ति ।
धावतु । धावन् । शैष्य् इति किं ? सरति ।

ज्ञाननोर्जा ॥ ८७ ॥ एतयोः शिति जा
इत्ययमादेशो भवति । जानाति । जानीते ।
जायते । जायतां ।

प्वः प्रः ॥ ८८ ॥ पू इत्येवमादीनां शिति प्रो
भवति । पुनाति । स्तृणाति । ङिनाति ।

मिदेरेप् ॥ ८९ ॥ मिदः शिति एप् भवति ।
मेघति । मेघतः । मेघन् ।

जुसि ॥ ९० ॥ इंगंतस्य जुस्येप् भवति । अजु-
ह्वुः । अविभयुः । अविभरुः ।

गाज्जयोः ॥ ९१ ॥ गे अगे च परे गोरेव् भवति
जयति । जेता । सुनोति । सोता । परति । धर्षा ।

जागुरविअिणशिट्ति ॥ ९२ ॥ जागर्त्त-
रेव् भवति अविअिणशिट्ति परतः । जागरयति । जाग-
रकः । साधु जागरी । जागरं जागरं । जागरो वर्त्तते ।
जागर्च्यते । अविअिणशिट्तीति किं ? जागृविः ।
अजागरि । अजागार । जागृतः । जागृथः ।

घ्युहः ॥ ९३ ॥ घेरुहः एप् भवति गागयोः पर-
तः । इच्योतति । वर्षति । छेत्ता । भेत्ता । घीति
किं ? जीवति ।

नेटः ॥ ९४ ॥ इट एज् भवति गागयोः

परत । अकण्ठि । कण्ठिता । अरणिप । रणिता ।

यस्य मे पित्याचि ॥ ९५ ॥ यम्य द्युद
पन्न स्यालित्यनादौ मे परत । नेनिजानि ।
अनेनिन । वेविबानि । अवेविच । बोबुधीति ।
भोमुचीति । यम्येति किं वेदानि विद । ग इति
किं निनेजा विवेचाअचीति किं नेनेकामोमोकि ।

सूभ्योऽयस्य मिदि ॥ ९६ ॥ एनयोन्धव
रितयोर्मिदि पित्येञ्च स्यात् । सुवै । सुवावहै ।
सुवामहै । अमूव । अमू । अमूत् । अधस्येति
किं सोपोति । सोपवीति । बोभोति । बोमवीति ।

*हृल्युप्योरा ॥ ९७ ॥ उकारम्यौत्स स्यात्
अपि सति हृल्यौ पिति मे परत । यौमि । यौपि ।
यौति । नौमि । नौपि । नौति । ह्रीति किं
यवानि । उपीति किं जुहेति । ओरिति किं णमि ।
पपि । एति । पितीति किं युत । स्त ।

वोर्णा ॥ ९८ ॥ ऊर्णोतिर्हलि पिति मे और्वा
स्यात् । प्रोर्णांमि । प्रोर्णांमि । प्रोर्णांमि । प्रोर्णांमि ।
प्रोर्णांमि । प्रोर्णांमि ।

हृल्योत् ॥ ९९ ॥ ऊर्णो केचले हलि पिति
मे ओद्धवति । प्रौर्णोः । प्रौर्णांत् ।

*तृणेह ॥ १०० ॥ तृणेहिति तृहेः शमोऽ
कारम्य एत्त निपात्यते हृल्येऽप्ये परत । तृणेक्षि ।
तृणेक्षि । तृणेक्षि । हृल्येऽप्येति किं तृणदानि ।
पितीति किं तृण्ट ।

बुन इत् ॥ १०१ ॥ नू इत्येनम्मात्स्य
हृल्येः पितो गत्येत् भवति । ब्रवीमि । ब्रवीमि ।
ब्रवीति । ब्रवीत् । अत्रवीत् ।

*यद्गुप्तोर्गुप्त ॥ १०२ ॥ यद्गुप्तान्त
गुप्तोर्गुप्त परम्य हृल्येः पितो गत्येत् बहुरर्थाहा
गमो भवति । लालपीति । लालति । चोत्पीति ।
चोत्पीति । लीति । रवीति । रीति ।
रवीति । रवीति । रवीति । रवीति ।

हृल्यन्तेः ॥ १०३ ॥ केचने हृल्यन्तेः
सथ इह भवति । आसीः । आसीः । आसीः ।

*इन्द्रोऽत् चादोऽत् ॥ १०४ ॥ म्दादिभ्यो
वृत्तयैतम्य केचने हृल्येऽप्ये अत् भवति इत् च ।
अदेस्त्वडेव । अरोदत् । अरोदीत् । अरोदः ।
अरोदीः । अम्यत् । अम्वयत् । प्रात् ।
प्राणीत् । अधमत् । अधमीत् । अत्रमत् ।
अत्रमत् । आदत् । आद ।

यन्पतो दीः ॥ १०५ ॥ यनादौ मे परे अ-
कारात्तम्य दीर्भवति । पचामि । पचामः । पचाम-
मि । पच्यात् । अपचाव । अपचाम । यन्पत
इति किं पचसि । चिनुवः । ग इति किं केचन ।
मुपि ॥ १०६ ॥ अकारात्तम्य दीर्भवति
यनादौ मुपि परत । सर्वजय । देवाम्या ।

जसि ॥ १०७ ॥ अकारात्तम्य दीर्भवति
असि परत । पर्मा । देवा ।

वर्हा स्तपेत् ॥ १०८ ॥ अनादौ बहुवचने
मुप्यकारात्तम्य एत्त म्यात् । देवेभ्यः । देवेषु ।
वदाविति किं पर्माभ्या ।

ओमि ॥ १०९ ॥ अकारात्तम्य गोरेद्वरति ।
ओमि परे । देवयो । पर्मयो ।

अटि चाप ॥ ११० ॥ आचनम्य गोरेद्वरति
टावचने ओमि परे । विषया । विषयो । बहु-
राचया । बहुराचयो ।

की ॥ १११ ॥ आचनम्येद्वरति की परे ।
हे कन्यके । हे बहुराचि ।

*श्रीऽग्रायंश्रयः ॥ ११२ ॥ इत्त - अना-
द्यस्य की प्रादेशो भवति । हे अय । हे अत् ।
हे अनाद्यस्य इति किं हे अयि । अनाद्ये हे अनाद्ये ।

*मोः ॥ ११३ ॥ मुत्तम्य मो भवति की
परत । हे मीति । हे यामे ।
अनयो वा विद्याः ॥ ११४ ॥ अनाद्य

प्रो वा स्यात् किञ्चोः परतः । हे देवत । हे देवते ।
देवते भक्तिः । देवतायां भक्तिः ।

प्रस्यैप् कौ ॥ ११५ ॥ प्रांतस्यैव भवति कौ परतः ।
हे मुने । हे साधो ।

जसि ॥ ११६ ॥ प्रांतस्यैव भवति जसि परतः ।
मुनयः । साधवः । धेनवः । बुद्धयः ।

ऋतो ङिन्वे ॥ ११७ ॥ ऋकारांतस्यैव भवति
ङी धे च परतः । पितरि । मातरि । पितरौ ।
पितरः । मातरौ । मातरः ।

सोऽङि ॥ ११८ ॥ स्वंतस्य गोरेव भवति ङिति
सुपि परतः । मुनये । साधवे । बुद्धये । धेनवे ।
साधोः मुनेः बुद्धेः । धेनोः ङीति किं ? साध्वोः ।
अण्मोः ॥ ११९ ॥ म्वंतात्परस्य ङितोऽङ् भवति ।
नद्यै । नद्याः । वध्वै । वध्वाः ।

याडापः ॥ १२० ॥ आपः परस्य ङितः सुपः याद्
स्यात् । विधायै । विधायः । विधायी । बहुराजायै ।
बहुराजायाः । बहुराजायां ।

स्नेः स्याद् प्रश्च ॥ १२१ ॥ स्नेराबंतात्परस्य
ङितः स्याद् भवति प्रश्चापः । सर्वस्याः । सर्वस्यै
तस्यै । तस्याः । कस्याः । कस्यां ।

अन्याम्मोऽङ्गैराम् ॥ १२२ ॥ नी आप् मु
इत्येतेभ्यः डेराम् भवति । नियां । ग्रामण्या ।
विधायी । नद्यां । वध्वां ।

इदुतः ॥ १२३ ॥ इदुद्वा मुभ्यां डेराम्
भवति । बुद्ध्यां । धेन्यां ।

* औः ॥ १२४ ॥ ताभ्याङ्गैरो भवति ।
सह्यौ । पत्यौ ।

* सोऽङ्गि ॥ १२५ ॥ सुसंज्ञाभ्यां डेटां स्यात् ।
मुनी । साधो । बुद्धौ । धेनौ ।

टो नाऽस्त्रियां ॥ १२६ ॥ सोः परस्य
भेकस्य ना भक्त्यस्त्रियां । मुनिना । साधुना ।
अस्त्रियामिति किं ? बुद्ध्या । धेन्या । सोरिति

किं ? सह्या । पत्या ।

सूत्रेऽस्मिन् सुबिधिरिष्टः ॥ १२७ ॥ सूत्रेऽस्मिन्
जैनेन्द्रे सुपो विधिः सुपि च विधिरिष्टो भवति ।
मिडैकार्थे वाः । स्त्रीगोत्रार्थः—नुमनाव इत्यादि ।

णौ कच्युडः प्रोऽशास्वकूल्यृदितः ॥ १२८ ॥
कचूपरे णौ परतः उडः प्रो भवति शाम्वादी-
न्विहाय । अपीपठत् । अलीलवत् । अचीकरत् ।
कचीति किं? कारयति । उड इति किं? अचकाक्षत् ।
अशास्वकूल्यृदित इति किं? अशशास्त । माल-
माख्यत्—अममालत् । अरराशत् । अडुडौकत् ।
अतुत्रौकत् ।

* भ्राजभासभापदीपजीवमीलपीडकण्ण
श्रण्चण्लुटां वा ॥ १२९ ॥ एषां कचूपरे
णौ उडः प्रो वा भवति । आधिभजत्, अव-
भ्राजत् । अवीभसत्, अवभासत् । अवीभपत्,
अवभापत् । अदीदिपत्, अदिदिपत् ।
अजीजिवत्, अजिजीवत् । अमीमिलत्, अमि-
मीलत् । अपीपिडत्, अपिपीडत् । अचीकणत्,
अचकाणत् । अरीरणत्, अरराणत् । अशिथ-
णत्, अशश्राणत् । अजीचणत्, अचचाणत् ।
अल्लुटत्, अल्लुोटत् ।

उर्कत् ॥ १३० ॥ कचूपरे णौ ऋवर्णस्योडः
ऋद्धा स्यात् । इररारामरामपवादः । अर्चीकृतत् ।
अचर्कीर्त्तत् । अवीवृतत् । अववर्त्तत् । अमीमृजत् ।
अममार्जत् ।

* जिघ्रतेरिः ॥ १३१ ॥ प्रा इत्यस्योडः कच-
ूपरे णौ इर्वा स्यात् । अजिघ्रिपत् । अजिघ्रपत् ।

* तिष्ठतेः ॥ १३२ ॥ अस्योडः कचूपरे णौ
इर्भवति । अतिष्ठिपत् । अतिष्ठिपतां । आतिष्ठिपत् ।
स्वं पिबधस्येत् ॥ १३३ ॥ पिबतेः कचूपरे
णौ उडः स्वं स्यात् चत्स्य च इत्वं । अपीप्यत् ।
अपीप्यतां । अपीप्यन् ।

देदिगि लिटि ॥१३१॥ मचम्य ढढः दिगि
स्यात् लिटि परतः । अचदिग्ये । अचदिग्याते ।
अचदिग्यिरे ।

*स्फाट्टचैरेप् ॥१३५॥ स्फाटेः ऋतोऽर्च-
श्च एप्स्यात् लिटि । मम्मरतु । मम्मरुः । दञ्च-
रतुः । दञ्चरु । आरतुः । आरुः । स्फादीति
किं चक्रतुः । चक्रु । ऋदोऽरिति किं चिञ्चि-
यतुः । चिञ्चियतुः ।

ऋतुत् ॥१३६॥ ऋते ऋत्तराताना
च लिट्येप् भवति । आनर्त् । आनर्त्तुः । चक्रतु ।
चक्ररुः । जगरतु । जगरुः ।

शूदमां प्रो वा ॥१३७॥ एषा लिटि परतः
प्रो वा भवति । शश्रुतुः, शशरतुः । दश्रुतुः,
दशरतुः । पप्रतुः, पप्रतुः ।

केऽण ॥१३८॥ अण के परे प्रो भवति । मो-
मपक । तत्रिका । नदिका । अण इति किं नौका ।

न ऋषिः ॥१३९॥ ऋष्यण प्रो न स्यात् । बहुस्मी-
रपाक । बहुस्मीरपाक । बहुस्मीरुः । बहुस्मीरुः ।
वाऽऽप ॥१४०॥ आप प्रो भवति कपि परे
वा । बहुस्मीरुः । बहुस्मीरुः ।

*नशोऽर्चाम् ॥ १४१ ॥ नशोरिम् भवति
अडि परे । अनशत्, अनशत् ।

श्व्यस्पद्वचोऽष्टुस्फुम् ॥१४२॥ एषा
अकारादयो भवन्त्याडि परे । अशरत् । आश्वत् ।
अपसत् । अवोचत् । अवोचना । अवोचन् ।

दशुरेप् ॥१४३॥ दशो ऋवर्णातानां चार्ह्येप्
स्यात् । आदर्शत् । आर्शत् । अमर्शत् ।

शीघो मे ॥१४४॥ शीघ्र एप् भवति मे
परे । शीते । शीयते । शीते । गइति किं मदीति ।

यि चिदत्वयद् ॥१४५॥ यद्वागदी चिदति
परे शदि अयद् स्यात् । शय्यते । शाशय्यते ।
दीति किं शिदये । चिदतीति किं शेष ।

गेरह प्र ॥१४६॥ मे परम्य ऋ प्रो
भवति चिदति । समुह्यते । अम्युह्यते । ममु-
ह्यात् । अम्युह्यात् । गेरति किं उह्यते ।

लिट्येते ॥१४७॥ मे परम्य एतेऽर्चि प्रो
भवति चिदति । उदियात् । सनियात् । अधि-
यात् । लिडीति किं समायते ।

*दोऽर्च्यकृटे ॥१४८॥ च्वा अह्यकारे
अग्यकारे च परे दीर्भवति गो । शुचीकृगेति ।
पदूस्यात् । अमृशो मृशो भवति मृशायने ।
चीयते । म्यूयते । चीयात् । म्यूयात् । च्यष्ट इति
किं कुन । गुयं । म्युयात् ।

रीड् ऋत् ॥१४९॥ ऋकारांतम्य रीड् भवति
च्यष्टे परत । पित्राभवति । मात्रीभवति ।
पित्रायति । मात्रायति । पित्रायते । जेहीयते ।
चेकीयते ।

रिद् यग्निद् ॥१५०॥ ऋकारांतम्य रिद्
भवति यकि लिटि मे च परत । त्रियते ।
त्रियात् । आद्रियते । आद्रियते ।

स्फाट्टचैरेप् ॥१५१॥ स्फाटे ष्ट्यार्चि,
तम्य ऋतोऽर्च्यं भवति यन्दिदो परत । ध्ययते ।
म्ययते । अयते । ध्ययात् । म्ययात् । अयात् ।
अम्युरिति किं सीमयात् ।

यदि ॥१५२॥ स्फाटे ऋतोऽर्च्यं यदि
एप् भवति । साम्ययते । दाध्ययते । माध्ययते ।
अरायते ।

+प्रो धर्ना हिमायां ॥१५३॥ हतेर्णा भवति
हिमार्थं यदि एगेऽर्च्ययते शतुः । अपन्यतेऽप्यत्र ।

ई धाप्रो ॥१५४॥ धाप्सा इत्येतयोरी
भवति यदि परत । जेधायते । देधायते ।

*अस्यामर्च्यम् ॥१५५॥ अस्यामर्च्यं शिरादि-
म्य ई भवति धर्वा परे । मूर्ध्निभवति । मूर्धा-
कृगेति मूर्ध्निभ्यात् । मानीभ्यात् । अंगेगिति किं

दोषामृतमहः ।

कयाचि ॥१५६॥ अवर्णातस्य ईर्भवति क्यचि परतः। पुत्रीयति । मालीयति ।

भुचृङ्गर्द्धेशनायोदन्यथनायं॥१५७॥ एष्व-
र्थेषु अशनादयः कयजंता निपात्यते । अशनायति ।
उदन्यति । घनायति। अशनीयति । उदकीयति ।
घनायति अन्यत्र ।

दोसोमास्थां क्तितीत् ॥१५८॥ एषां तका-
रादौ किति परे इत्वं स्यात् । निर्दितः । निर्दित-
वान् । दित्वा । दितिः । अवसितः । अवसित-
वान् । सित्वा । सितिः । मितः। मितवान् । मित्वा ।
मितिः । स्थितः। स्थितवान् । स्थित्वा । स्थितिः।
क्तितीति किं ? दीयते । दाता ।

*शो व्रते ॥ १५९ ॥ श्यतेः किति व्रतविषये
इद् भवति । संशितं व्रतं । संशितो व्रती । व्रत
इति किं ? निशातः ।

*छद्य वा ॥ १६० ॥ छद्यतेः श्यतेश्च इर्वा
स्यात् किति परे । अपच्छितः । अपच्छितवान् ।
अपच्छातः । अपच्छातवान् । निशितः । निशित-
वान् । निशातः । निशातवान् ।

घाओहिः ॥१६१॥ घाजः हिर्भवति किति
परे । हितः । हितवान् । हित्वा । हितिः ।

हाकःक्त्वा ॥१६२॥ हाकः हिर्भवति क्त्वात्ये
परे । हित्वा राज्यं गतः । क्त्वीति किं? हीनः ।
हीनवान् ।

दो दद्मो ॥१६३॥ दा इत्येतस्य मुमंजकस्य
दद्भवति किति परे । दत्तः । दत्तवान् । दत्त्वा ।
दत्तिः । भोरिति किं? दातं वार्हिः । भवदातं मुखं ।

मरुद्दस्तोश्चः ॥१६४॥ मरुतः गेश्चाजंतात्
परस्य दो भोस्तकारादेशो भवति किति परे। मरुतः
पंनं देमाजुः-मरुचः । प्रत्तः । प्रत्तवान् । परिदानेन
निरुचं पतौत्रिमं । मरुद्देरिति किं? दाधिदत्तं । अचः

इति किं ? संदत्तः ।

*प्रादाओ वाऽरंभे क्ते ॥१६५॥ प्रात्परस्य दाजः
वा तो भवत्यारंभे क्ते ल्ये परे । प्रत्तः । प्रदत्तः ।
प्रादिति किं ? परीतः ।

*निविस्वन्ववात् ॥१६६॥ एभ्यो दाजः-आरं-
भे क्ते तो वा स्यात् । नीत्तं । निदत्तं । वीत्तं ।
विदत्तं । सूत्तः । सुदत्तः। अनूत्तं । अनुदत्तं ।
अवत्तं । अवदत्तं ।

भ्यऽपः ॥१६७॥ भकारादौ परे अपस्तो भवति।
अद्भिः । अद्भ्यः । भीति किं ? अप्पु ।

स्योम सः ॥१६८॥ सकारादौ अगे गोरचंः
परस्य सकारस्य तादेशो भवति । वत्स्यति। अव-
त्स्यत् । विवत्सति । सीति किं? वासिष्यते । अग
इति किं ? आस्से । वस्से ।

तासस्त्योः खं ॥१६९॥ तासोऽस्तेश्च सका-
रस्य सकारादौ परतःखं स्यात् । कर्त्तासि। कर्त्तासि ।
आसि । व्यतिषे ।

रि ॥१७०॥ तयोः सकारस्य खं भवति रे-
फादौ । कर्त्तारौ । कर्त्तारः । रेफादौ अस्तेः सकारो
नास्ति भूभावस्य विद्यमानत्वात् ।

एति ङः ॥१७१॥ तयोः सकारस्य हो भवति
एकारे परतः। कर्त्ताहि । व्यतिहे ।

*दीधीवेव्योरिये ॥१७२॥ दीधी वेवी इत्येत-
योरिवर्णयकारयोः परतः खं स्यात् । दीधीद् दी
सिदेवनयोः । आदीधिता । आदीधित । आदी-
धयति । साधुदीधी । दीधितिः । यकारे—आदी
ध्याते । आदीध्व्य गतः । आदीध्यां । वेवीद् वेतना-
तुल्ये । आवेधिता । आवेधीत । आवेधयति ।
साधुवेवी । वेवेधितिः । आवेध्यते । आवेध्य गतः
आवेध्याइवर्णयकारे इति किं? आदीध्यानां आवेध्यानां
- योऽचि ॥१७३॥ तयोर्यकारादेशो भवत्याचि
परतः । आदीध्यां । आदीध्यावर्ह । आदीध्यामर्ह ।

आदी-याथा । आदीव्याता । आदीच्यत्र । वेव्यै ।
वेव्यावैह । वेव्यामहै । वे-याथा । वेव्याता ।
वेव्यक ।

स्सनि मीमाभुरमलभशरूपत्पद्मोऽच इम् १७४
एयामच इम् भवति सनि सकारादौ परत ।
मित्सति शत । प्रमित्सति शत्रु । मित्सते । प्रमित्सते ।
निमित्सते । अपमित्सते । दित्सति । दित्सते ।
धित्सति । आरिप्सते । आलिप्सते । शिक्षति ।
पित्सति । पित्सते । सकारादाविति किं २ पिपति-
पति । सर्नाति किं २ दास्यति ।

राधो वधे ॥ १७५ ॥ राधेर्वधार्थेऽच इम् भवति
सनि परे । प्रातिरित्सति चौरं । वध इति किं २
आरिरात्सति जिन ।

आप्लृप्तपृथार्मात् ॥ १७६ ॥ एयामचः ईत्व
स्वात् सनि परे । ईप्सति । शीप्सति । ईर्प्सति ।

दभ इच्च ॥ १७७ ॥ दभेरच इत्वमीत्व च
स्वात् सनि परे । धिप्सति । धीप्सति ।

*वौन्मुचो धे ॥ १७८ ॥ धिसञ्जकस्य मुचोश्च
ओत्व वा म्यात् सकारादौ सनि परत । मोक्षते,
मुमुक्षते वत्त स्वयमेव । धेरिति किं २ मुमुक्षति
फर्माणि मुनि ।

*चस्योप् ॥ १७९ ॥ चस्योव् भवति सनि परे ।
मित्सतीत्यादि ।

ह्लोऽनादे ॥ १८० ॥ अनादेर्हलधम्यो-
प् भवति । जर्ली । पपाठ । आट । आटवुः ।
दुर्गोक्तिपति ।

शर रापि ॥ १८१ ॥ शरधम्योप् भवति सधि
परत । चुश्चोत्तिपति । पिस्यदिपते । सधी
ति किं २ सन्नी ।

म ॥ १८२ ॥ चस्य प्रादेशो भवति । पपी ।
निन्ये । दुर्गोक्तिपते ।

उर ॥ १८३ ॥ चस्य ऋर्णस्य अत्व स्यात् ।

चक्रे । ववृते ।

झपो जद् ॥ १८४ ॥ झपधम्य जश् भवति ।
वभार । दधौ ।

खरध्वर ॥ १८५ ॥ खरध्वस्य चर् भवति।पफ
णतु । पफणुः । तिष्ठसति ।

+ष्टिवष्टो वा ॥ १८६ ॥ ष्टिवधम्य खरष्टो वा
भवति । टिष्टेव । तिष्टेव ।

कुहोश्चुः ॥ १८७ ॥ चस्य फयर्गहकारयो
चुत्व भवति।चम्तुः। जगाम । घुदुवे । जहास ।
*यदृचञ्चते ॥ १८८ ॥ यष्टि चस्याऽऋवते
कुहोश्चुर्भवति । चोक्यते । चाखाद्यते । जगम्यते।
जेहीयते । अञ्चतेरिति किं २ फोक्यते ।

*स्वपेरर्णा ॥ १८९ ॥ स्वपेधम्य उर्भवति गौ
परे । मुप्यापयिपति । मुप्यापयिपत ।

*घुनेरि ॥ १९० ॥ घुनेधम्य इर्भवति । दि-
घुते । देघुत्यते ।

व्यथो लिटि ॥ १९१ ॥ व्यथेधम्य लिटि परे
इर्भवति । विव्यथे । विव्यथाते । विव्यथिरे ।

क्रितीणो दी ॥ १९२ ॥ इणधम्य दीर्भननि
किति लिटि परत । ईयतु । ईयु । किर्त्ति । किं २
इयाय । इययिध ।

आद्यत ॥ १९३ ॥ चम्योदेरत दीर्भवति
लिटि परत । आटिथ । आटनु । आटु ।
आदिरिति किं २ दददे । ददशने । दददिरे ।

*नुर् ॥ १९४ ॥ चस्य कृत्दीर्घस्य नुगागमो
भवति । आनग । आनगतु । आनगु । आनत्र ।

अश्रो ॥ १९५ ॥ अश्रोतेधम्य कृत्दीर्घस्य
नुर् स्यात् । व्यानगे । व्यानशने । व्यानशिरे ।
नियमार्थमिद-अश्रोतेरेवाकारादौ नुर् नायम्य ।
आदनु । आडु ।

शुतोऽन् ॥ १९६ ॥ भवतेधम्य षिट्ठय भवति ।
वग्व । वग्वत् । वग्वु ।

निजामुच्चेप् ॥ १९७ ॥ निजादीनामुचि
परे चस्य एप् भवति । नेनेक्ति । वेवेक्ति।वेवेष्टि ।
*भृशहाङ्गमाभिः ॥ १९८ ॥ एषां च इर्भवति
उचि परे । विभर्त्ति । जिहीते । मिभीते ।

भोः ॥ १९९ ॥ पृ ऋ इत्येतयोश्चस्य इर्भवति
उचि परे । पिपर्त्ति । पिपृयात् । अपिपः । इयर्त्ति ।
इयृयात् । ऐयः ।

सन्धतः ॥ २०० ॥ चस्यातःसनि परे इर्भवति ।
पिपक्षति । पिपठिपति । अत इति किं?तुट्पति ।

ओःपुयण्ज्ये ॥ २०१ ॥ चस्य उवर्णस्य
पवर्गयण्जकारेषु अवर्णपरेषु परतः सनीत्वं
स्यात् । पिपावायिपति । विभावायिपति । मिमा-
वायिपति । यियावायिपति । रिरावायिपति । लिला-
वायिपति । जिजावायिपति । पुयण्जीति किं ?
नुनावायिपति । ए इति किं ? वुभूपति । ओरिति
वचनं ज्ञापकौ स्थानिवद्भावस्य ।

श्रुसुद्रुमुच्योर्वा ॥ २०२ ॥ एषां अवर्णपरे
याणि परतः चम्येत्वं म्यात् वा सनि परतः ।
शिशावायिपति । शुश्रावायिपति । सिस्रावायिपति ।
सुसावायिपति । विद्रावयपति । दुद्रावयिपति
पिमावयिपति । पुप्रावयिपति । पिष्ठावयिपति ।
पुष्ठावयिपति।चिच्चावयिपति । चुच्यावायिपति ।

*यद्दुपोरेष् चक्रिदाहाकः ॥ २०३ ॥ यडि यडु
पि च परतःचस्य एप् भवति दीश्च किदंतं आकारां-
तं हाकं च दर्जयित्वा । नेनीयते । नेनयीति ।
वोभूयते । वोभवीति । वोभुज्यते । वोभुजीति
पापट्यते । पापटीति । पापच्यते । पापचीति ।
अक्रिदाहाक इति किं ? यंयम्यते । यंयमीति ।
रंरम्यते । रंरमीति।तंतन्यते । तंतनीति । जहाति ।
आकारग्रहणं किं ? जेहीयते ।

नीग्वंशुश्रंमुध्वंशुभ्रंशु रुस्पत्पदस्कंदं
॥ २०४ ॥ वंच्वादीनां यद्दुपो.परतश्चस्या नीगागमो

भवति । वनीवच्यते । वनीवंचीति । शनीश्रस्यते
शनीश्रंसीति । दनीध्वस्यते । दनीध्वंसीति ।
वनीश्रस्यते । वनीश्रंसीति । चनीकस्यते ।
चनीकंसीति । पनीपत्यते । पनीपतीति । पनी-
पद्यते । पनीपदीति । चनीस्कद्यते।चनीस्कदीति ।

इस्याज्जो नुक् ॥ २०५ ॥ चस्य इसंज्ञकांत-
स्याज्जो नुगागमो भवति यद्दुपोःपरतः।जंगम्यते।
जंगमीति । वंभण्यते । वंभणीति ।

जपजभदहदशभंजपशां ॥ २०६ ॥ जपा-
दीनां चस्य यद्दुपोर्नुग् भवति। जंजप्यते । जंज-
पीति । जजभ्यते । जंजमीति । दंदद्यते । दंद-
हीति । दंदश्यते । दंदशीति । वंभज्यते । वंभ-
जीति । पंपश्यते । पंपशीति ।

*चर्फलामुच्चाज्जः ॥ २०७ ॥ चर् फल् फल
इत्येतेषां च यद्दुपोर्नुग्भवति अतइत्त उत्वं ।
चंचूर्यते । चंचुरीति । पंफुल्यते।पंफुलीति ।

ति ॥ २०८ ॥ तकारादौ परे तेषां अतः-उत्वं
स्यात् । चूर्त्ति । फुल्लिः । प्रफुल्ला लता ।

रीगृत्वतां ॥ २०९ ॥ ऋकारवतां चस्य रीगा-
गमो भवति याडि परतः। वरीवृत्यते । दरिद्वश्यते।
परीपृच्छयते ।

रुक्ूरिक्चोपि ॥ २१० ॥ ऋत्वतां यद्दुपि च-
स्य रुक् रिक् रीन्चागमो भवति । चर्कत्ति । चरि-
कर्त्ति । चरीकर्त्ति । नर्त्ति । नरिनत्ति।नरीनत्ति ।
वर्त्ति । वरिवात्ति । वरीवात्ति । उपाति किं ?
नरीनृत्यते । ऋत्वतामिति किं ? चाकर्त्ति।जागर्त्ति।

घौ कच्यऽनकृत्से सन्वत् ॥ २११ ॥ चस्य क-
च्यरे घौ सनीव कार्यं भवत्यनकृत्से । सन्वत इति
इत्वमुक्तं कच्यपि तथा । अचीकरत् । ओः
पुयण्ज्ये इति । अचीभवत् । अलीलवत् । अस्ति-
सवत् । अमुसयत् । धाविति किं ? अततशत् ।
कचीति किं ? अहं पपच । अनस्त इति किं ?

स्तनमास्यत्-अतन्तनत् । अदधनत् ।

*घेर्त्तःऽनजादे ॥२१२॥ अनजादेऽश्चम्य घेर्त्त
भवति घौ कच्यरे अनस्ते । अर्जाहरत् ।
अवृनुधत् । घेरिति किम् । अघिन्नत् । अनजादे
रिति किं प्राणुनवत् । घाविति किं । अग्रक्षन् ।

स्मृदत्वरप्रथम्रदस्तुस्पगोञ् ॥ २१३ ॥

एषा चम्यात् भवति कच्यरे घौ परत । सन्वद्धा
घापनाद । असम्पारत् । अददरत् । अतत्वग्त् ।
अप्रथत् । अनम्रदत् । अतन्तरत् । अपम्पदत् ।

वा वेष्टिचेष्टयो ॥२१४॥ एतयोश्चम्य कच्य
द्वा म्यात् । अववेष्टत् । अरिवेष्टत् । अचचेष्टत् ।
अचिचेष्टत् ।

*गणश्चेः ॥२१५॥ गणयतेश्चम्य कचि वा ई
भवति । अजीगणत् । अनगणत् । चकारादचीन्धत् ।

इति जैनद्रव्यकरणे शब्दार्णवचन्द्रिकाया

वृत्तौ पञ्चमम्याध्यायस्य

द्वितीयः पादः ॥२॥

तृतीयः पादः ।

सर्वस्य द्वे ॥१॥ सर्वस्येति द्वे इति च एतद्
द्वितयमधिकृत वेदितव्य । के द्वे ये शब्दतो
ऽर्थतश्चानरतमे । वक्ष्यति धीप्तायामिति-आनो
मामो रमणीय ।

परो मि ॥२॥ प्रकृतयोद्विरक्तयो परोऽव्ययो निमनो
भवति । माणवकाश्च माणवरु । माणवरु माणवरु
इदानीं ज्ञाम्यसि जालम् । मिप्रदेशा न प्रेरित्वादय ।

*प्राग्भृशाऽर्भीरुणाऽरेच्छेदे ॥ ३ ॥ मृगा
दिष्वर्थेषु वर्तमानस्य पदस्य वाक्यस्य वा द्वे रूपे
मनन मागेन तरतमाद्युत्पत्ते । लुनीहि लुनीहि
इत्येवाय लुनाति । अधीप्याधीप्येवेवाऽयमधीति ।
मुन्वा मुवत्वा व्रजति, मोन मोनं व्रजति ।
चगनि चरति व्रजचप्यौ प्रागिति किं । पटति पटति

तरा । एष्विति किम् । लुनीहि ।

+ नानैवार्याधिकयानुपूर्व्ये ॥ ४ ॥ नानैवार्यं
आधिक्ये आनुपूर्व्ये चार्थे द्वे स्त । अलात्कार्पा
पणादिह भवत्या माप माप देहि । नानेति किं ।
इह भवद्वा माप देहि । एवार्थ इति किं एक द्वौ
त्रीन् वा मापान् देहि । नमो नम । कन्या कन्या
दर्शनीया । ज्येष्ठ ज्येष्ठ प्रवेशय । मूले मूले
स्यूता । अग्रे अग्रे सूम्ना ।

१ चापले ॥ ५ ॥ चापलेऽर्थे द्वे मन्त । अहि
रहि । जुज्यस्व बुज्यस्व । हस्त्यागच्छति हस्त्या
गच्छति । लघु परायण लघु पणयध्व । पृथग्योगान
त्रिरपि प्रयोग । अहिरहिरहि ।

+ इतरइतमयो समाना स्त्रीभावे ॥ ६ ॥
ममाना समत्वेन विचार्यमाणाना इतरइतमानस्य
द्वे स्त स्त्रीलिंगे भावे । उभाविमावाद्यौ कनग
कतरा अनयोराद्यता । कतना कतमा अनयोरा-
द्यता । इतरइतमयोरिति किं । उभाविमावाद्यौ
कानयोराद्यता । समानामिति किं । आद्योऽय
कनरान्याद्यता । स्त्रीति किं । उभाविमावाद्यौ
कतरोऽनयोर्विमन । भाव इति किं द्वौ इमौ लक्ष्मी-
वतौ । कनराऽनयोर्लक्ष्मी ।

* पूर्वप्रथमस्याऽन्यातिगये ॥ ७ ॥ पूर्व-
प्रथमयोर्द्वे मन्त अन्यम्नादतिगयाधे । पूर्वपूर्व
पुष्यति । प्रथम प्रथम पच्यते । अन्यग्रहण किं
पूर्वतर पुष्यति । प्रथमतर पच्यते ।

x शो पोत्समोऽग्निपूर्ती ॥ ८ ॥ एषा द्वे न
अग्निपूर्व्ये ।

प्रप्रगम्य जिन मन्य समधित्य तप मग्म् ।

उपोपपद्यते श्रेय उदुत्तजादोदय ॥

*सामीप्येऽशोऽध्युपरि ॥ ९ ॥ एषा द्वे न
सामीप्येऽर्थे । अशोऽशो नरकाणि अश्वपि एषाणि ।
उपप्युपरि स्वर्गाऽन्यानि । सामीप्य इति

किं^२ उपरि चन्द्रमा ।

* वाक्यादेर्वोध्यस्य कोपाऽसूयाऽसंभ्रतौ
॥ १० ॥ वाक्यादेर्वोध्यस्य द्वे स्त कोपाद्यर्थेषु ।
माणवका ३ माणवक । अविनीतका ३ अविनीतक
इदानीं ज्ञास्यसि जाल्म । माणवका ३ माणवक ।
वाक्यादेरिति किं^२ शोभन सखसि माणवक ।
बोध्यस्येति किं उदारो देवदत्तो ददाति साधुभ्यः ।
कोपादिष्विति किं देवदत्त गामभ्याजं शुभला दडेन ।

* वीप्सायां ॥ ११ ॥ वीप्सार्ये द्वे भवत ।
वृक्ष वृक्ष सिंचितान्कूपे कूपे जलादेशे देशे सुभिक्ष ।
एको ववत् ॥ १२ ॥ एकशब्द वीप्साया
द्विरुक्तो वसवद्भवति । सुवुपुवत्भावौ प्रयोजन ।
एकैको मुंके । एकैका याति ।

* द्वंद्वं वा ॥ १३ ॥ वीप्सार्ये द्विशब्दस्य
सुवंतस्य द्वद्वं वा निपात्यते । द्वद्वं तिष्ठत ।
द्वौ द्वौ तिष्ठत । द्वद्वं कृत । द्वाभ्यां द्वाभ्यां कृत ।

* रहस्यमर्यादोक्तिव्युत्क्रांतिग्रहपानप्रयोगे
॥ १४ ॥ रहस्याद्यर्थेषु सुवतस्य द्विशब्दस्य
मित्य द्वद्वमिति निपात्यते । द्वद्वं मत्रथते । आस
समनरकादधोऽधो द्वद्वं नरकपटलानि हीनानि ।
द्वद्वं व्युत्क्राता । पृथगवस्थिता इत्यर्थः । द्वद्वं यज्ञ
पात्राणि प्रयुनक्ति ।

। ख्यातेऽभिव्यक्ते ॥ १५ ॥ ख्यातेऽभिव्यक्ते
अत्यतसाहचर्येऽर्थे द्वद्वं निपात्यते । द्वद्वं नारद-
पर्वतौ । द्वद्वं रामलक्ष्मणौ । ख्यात इति किं^२
द्वौ विनदत्तगुरुदत्तौ । अभिव्यक्त इति किं^२ द्वौ
युधिष्ठिरार्जुनौ ।

* आवाधे ॥ १६ ॥ आवाधे पीडाया द्वे
भवतः । बधच्च कार्यं । गतगत । नष्टनष्ट ।
पतितपतित । गतगता । नष्टनष्टा ।

* यत् ॥ १७ ॥ उत्तरे द्विवे यस्येव कार्यं
भवति । इत्येषोऽधिकारो ज्ञेय । तत्रैवोदाहारिण्याम ।

प्रकारे गुणोक्तेर्वा ॥ १८ ॥ प्रकारेऽर्थे गुणो-
क्तेर्द्वेषा स्त यवच्च कार्यं । पदुप्रकार पदुपदु ।
पदुपट्वा । मृदुमृदु । मृदुमद्वौ कार्त्तिकालिफा
पडितपडित । प्रकार इति किं^२ शुक्ल ।
गुणोक्तेरिति किं^२ गौर्वाहीरु । चाग्रहणात्पदु
जातीय । मृदुजातीय ।

प्रियसुखस्याऽकृच्छ्रे ॥ १९ ॥ प्रियसुखयोर-
कृच्छ्रेऽर्थे वा द्वे स्त । प्रियप्रियेण ददाति । प्रियेण
ददाति । सुखसुरेण, सुखेनाधीते जैनद्र । अकृच्छ्र
इति किं^२ प्रिय पुत्र । सुखो रथ । सर्व्वे यातु
यथायथमिति शिसज्ञकं यथास्वमित्यस्मिन्नर्थे ।
परेर्वर्जने ॥ २० ॥ परेर्वा द्वे भवत वर्ज-
नेऽर्थे । परिपरि त्रिगतेभ्यो वृष्टो देव । परित्रिग
तेभ्यो वृष्टो देव । वर्जन इति किं^२ ओदन परिषिचेति ।

पदस्य ॥ २१ ॥ पदस्येत्ययमधिकारो वेदि-
तव्य आशास्त्रपरिसमाप्ते । तत्रैवोदाहारिण्याम ।
वाक्यस्य ॥ २२ ॥ अयमप्यासिद्धाधि
कारात् ज्ञातव्य वक्ष्यति एरुस्य तेमे” धर्मस्ते
दीयते । धर्मो मे दीयते । वाक्यस्येति किं^२ ओदन
पच । तव भाविष्यति मम भविष्यति ।

पदादऽपादादौ ॥ २३ ॥ पदादित्यपादा
दाविति च द्वयमधिकृत वेदितव्य । वक्ष्यति—
बहोर्वह्स् । धर्मो वो रक्षतु । पदादिति किं^२
युस्मान् धर्मो रक्षतु । अपादादाविति किं^२
शातिनाथो जिन सोऽस्तु युष्माकमघशातये ।
येन ससारतो भीतिरस्माकमिह नाशिता ।

युष्मदस्मदोऽविज्ञास्यस्य वाम्नौ ॥ २४ ॥
वाक्याभ्यावात्पादात्परयोः पादादौ वर्त्तमानयो
युष्मदस्मदो अप् इप् ता इत्येतासु स्थितयो-
वाम्नौ इत्येतावदेषौ भवत । ज्ञानं वा दी
यते । शील नौ दीयते । ज्ञान वा रक्षतु । शी-
ल नौ रक्षतु । ज्ञान वा शील नौ स्व ।

अवितास्रस्येति किं ? दानं युवाम्यां कृतं । आ-
वाम्यां कृतं । स्वग्रहणं श्रूयमाणविमक्तार्थं दृ-
मा मूत् । इति युष्मदुपाध्यायो व्रूते इत्यस्मदुपा-
ध्यायो व्रूते ॥

बहोर्वस्त्रसु ॥ २५ ॥ अवितास्रहंतयोःतयो-
र्वस्त्रसौ स्तः।ज्ञानं वो दीयते । शीलं नो दीयंत ।
ज्ञानं वो रक्षतु । शीलं नो रक्षतु । ज्ञानं वः
सं । शीलं नः सं ।

एकस्य तेमे ॥ २६ ॥ असैकांतयोस्तयो-
स्ते मे इत्येतावादेशौ भवतः । ज्ञानं ते दीयते ।
शीलं मे दीयते । ज्ञानं ते सं । शीलं मे सं ।

त्वामेपः ॥ २७ ॥ इवेकांतयोस्तयोः त्वा
मा भवतः । मस्तिनामस्त्वा रक्षतु । मुनिपुत्रतो
मा रक्षतु ॥

न चवाहाऽहैवयोगे ॥ २८ ॥ चादिभियोगे
तयोः वाम्नावाद्यो न भवति । ज्ञानं तुभ्यं च
दीयते । मद्यं च दीयते । युवाम्यां च दीयते ।
आवाम्यां च दीयते । युष्मभ्यं च दीयते ।
अस्मभ्यं च दीयते । ज्ञानं त्वा च पातु । मां
च पातु । युवां च पातु । आवां च पातु । युष्मा-
श्च पातु । अस्मांश्च पातु । ज्ञानं तव च स्व ।
ज्ञानं मम च स्व । युवयोश्च स्व । आवयोश्च स्व ।
युष्माकं च स्व । अस्माकं च स्व । ज्ञानं तुभ्यं
वा दीयते । मद्यं वा दीयते । तुभ्यं ह दीयते ।
मद्यं ह दीयते । तुभ्यमह दीयते । मद्यमह
दीयते । तुभ्यमेव दीयते । मद्यमेव दीयते ।
योगग्रहणं किं ! ज्ञानं च वःसं । शीलं च वः सं ।

दृश्यर्थश्चिंतायां ॥ २९ ॥ दृश्यर्थं बुभि-
श्चिंतायां वर्तमानैर्वोगि तयोर्बुदुक्तं तत्र भवति ।
ज्ञानं तुभ्यं दीयमानं संदृश्यागतो जनः । मद्यं
दीयमानं संदृश्यागतो जनः । जनः त्वा सं-
मीक्ष्यागतः । मां समीक्ष्यागतः । जनस्तव कार्यमा-

लोचयति । मम कार्यमालोचयति । दृश्यर्थमिति
किं ? जनो वो मन्यते । चिंतायामिति किं ?
जनो नः पश्यति ।

वाऽनन्वादेशे ॥ ३० ॥ तयोर्वाग्नावाद्यो
वा भवंत्यनन्वादेशे । धनं वां दीयते, युवा-
भ्यां दीयते । ज्ञानं नो दीयते, आवाम्यां दीयते ।
धर्मो वां पातु, युवां पातु । जिनो नो पातु,
आवां पातु । धर्मो वां सं, युवयोः सं । धर्मो
नो सं, आवयोः सं । धर्मो वो दीयते । युष्म-
भ्यं दीयते । नो, अस्मभ्यं दीयते । धनं ते दीयते,
तुभ्यं दीयते । मे दीयते, मद्यं दीयते । जिन-
स्त्वा पातु, त्वा पातु । मा पातु, मां पातु । अनन्वादेश
इति किं ? यूयं विनीतास्रद्वो गुरवो मानयंति ।
वयं शीलवंतः तन्नो गुरवो मानयंति । पूर्वं वि-
नीतादिमादिश्य पश्चादिदमादिश्यते इत्यन्वादेशोऽर्थः ।

*पदाद्वायाः ॥ ३१ ॥ पदात्परं यदांतं तस्मात् परयो-
र्वाग्नावाद्यो वा भवति । विनीतस्त्वं आचार्य्येण
ज्ञानं ते दीयते, तुभ्यं दीयते । मे दीयते,
मद्यं दीयते । एवं सर्वत्र ।

*बोध्यं प्राप्तेव ॥ ३२ ॥ बोध्यांतं पदं ताम्यां
पूर्वं नेव-नास्तीव भवति । देवदत्तं तुभ्यं दीयते ।
मद्यं दीयते । त्वां रक्षतु । मां रक्षतु । बोध्य-
मिति किं ? जिनो वा पातु । प्रागिति किं ? मयै-
तत्सर्वमास्यात् युष्माकं मुनिपुत्रवाः ।

*नैकार्थं बोध्ये जातिः ॥ ३३ ॥ एकार्थं
बोध्यते परे जाति मामान्यवचनं बोध्यांतं ना-
स्तीव न भवति । क्षत्रिय श्रेणिक त्वादिन् पातु ।
आशीर्दीयते ते आयुर्दंता । एकार्थं इति किं ?
क्षत्रिय ब्राह्मण युवा धर्मो दीयते । बोध्ये इति
किं ? क्षत्रिय धनवान् मे त्वं देहि । जातिरिति
किं ? श्रेणिक क्षत्रिय तुभ्यं धर्मो दीयते ।

*वा बहौ ॥ ३४ ॥ एकार्थं बोध्ये बहौ वि-

शेषमचने जातिः बोध्याता प्राग्नेव चा भवति ।
देवा शरण्याः वो दीयते, युष्मभ्य दीयते ।
नो दीयते । अस्मभ्य दीयते । देवा शरण्या
ते भवतु, तव भवतु । मे भवतु, गम भवतु ।

पूर्वत्राजसिद्ध ॥ ३५ ॥ पूर्वत्रेति च
असिद्धमिति च एतत् द्वितयमधिकृतं ज्ञातव्य
आशास्त्रपरिसमाप्ते । पूर्वस्मिन् शास्त्रे सार्द्धद्वि
पादचतुरध्याये कर्तव्ये पर शास्त्रे सार्द्धपादम
सिद्ध भवति । इत उत्तर च पूर्वास्मिन्
योगे कर्तव्ये परः परो योगोऽसिद्धो भवति ।
त आहु । द्वा इमौ । यवस्वस्याऽसिद्धत्वात्
दी एषौ न स्त । अमुष्मै । अमुष्मात् । उत्यम्या
सिद्धत्वात् स्मायादयो भवति । पचन् । नखे
तखमसिद्धं ।

शुष्किका यत्तुशर्मण क्षामिमानौजदस्युगी ।
पक्वमाशीष्पु गोलिष्मान् कुर्वति पिपठीः सुभुत् ।

नखं सुव्विधिकृतुकि ॥ ३६ ॥ सुप सुपि
च विधि कृति तुक च प्रति नखमसिद्ध भवति ।
राजमि । राजभ्या । राजभ्य । पेस्दी
एश्च न भवति । वृत्रहभ्या । वृत्रहभि । नखाऽसि
द्धत्वात्पुन भवति । सुव्विधिकृतुकीति किं ' राजी-
यति । वृत्रहच्छत्र । नियमोऽय-एतयेरेव नखम-
सिद्ध नान्यत्र । हस्त्यश्च । राजावला ।

न मु टाविधौ ॥ ३७ ॥ टास्थाने टानिमित्ते
च विधौ कर्तव्ये मुभावोऽसिद्धो न स्यात् । अमुना
मुत्त्वम्य सिद्धत्वात् मुलक्षणो नाभावः सुप्यदीत्व
च सिद्ध ।

+ तादेशस्त्यपे ॥ ३८ ॥ त्यविधौ पत्वविधौ
च कर्तव्ये तसंज्ञकादेशोऽसिद्धो न भवति । क्षीबेण
तरति-क्षीबिक । वृष्ण । वृष्णवान् । त्यप इति
किं ' रम् । लम्बवान् ।

+ पो युञ्जुक्तोः ॥ ३९ ॥ रेरेत्वे छे तुकि च

कर्तव्ये पविधिरसिद्धो न भवति । सुतपा ३ अत्र ।
अग्ना ३ छत्र ।

- प्यो नुस्वारे ॥ ४० ॥ प्यविधिरनुस्वारे
कर्तव्ये आसिद्धो न भवति । नृप्पाहि ।

- पतुस्चुद्वित्वे ॥ ४१ ॥ पत्व तुस्चुत्व च
द्वित्वे सिद्ध न भवति । विपुपुपतु । उचिच्छिपति ।
+ ङादिद्वित्वे ॥ ४२ ॥ दत्वाद्यो द्वित्वे कर्तव्ये
सिद्धा न भवति । द्रोढा । द्रोढा । द्रोण्या द्रोण्या ।
गलो गल । गरो गर ।

* नो मृदते खं ॥ ४३ ॥ मृदोऽजे वर्त्तमानस्य न-
कारस्य ख भवति । राजा । राजभ्या । राजत्व ।
राजता । राजतरः । राजतम । मृदत इति किं '
देवान्वदेरन् । नढाभ्या । वनाभ्या । पदस्येति
किं ' राजानौ । राजन ।

न कौ ॥ ४४ ॥ पदात्म्य नकारस्य ख न
स्यात् कौ परे । हे राजन् । हे तक्षन् ।

नपि वा ॥ ४५ ॥ नपुसके नख न स्याद्वा
कौ परत । हेचर्मन् । हे चर्म ।

ममोद्दृश्यो मतोर्वोऽयवादिभ्य ॥ ४६ ॥

भकारातादवर्णातात्मकारोब्धोऽवर्णोऽइ श्यताच्चो
चरस्य मतोर्वत्व म्यात् यवादीन्विहाय । किम्बान् ।

इदम्बान् । शीलवान् । गुणवान् । विद्यावान् ।
लक्ष्मीवान् । यशस्वान् । भास्वान् । उदश्वित्वान् ।

ममोद्दृश्य इति किं ' धीमान् । अयवादिभ्य इति किं '
यवमान् । जर्ममान् । भूमिमान् । चारुमतीत्यादि ।

सौ ॥ ४७ ॥ खुविपये मतोर्वो भवति ।
कपीवती । ऋपीवती । अहीवती ।

चर्मण्वत्यऽष्टीवच्चक्रीवत्कक्षीवद्रुमण्वत् ॥ ४८ ॥

पृते निपात्यते सौ । चर्मण्वती नदी । नकारस्य खा-
पवादो णत्व निपात्यते । अष्टीवान् जयोःसपि ।
आस्थिशब्दस्य अष्टीभावो निपात्यः । चक्रीवान्
राजगर्भार्थे चक्रस्य चक्रीभावो निपात्यते । कक्षी-

वान् । ऋषिहस्त्यर्थे कभागवदन्य कशीभावः ।
रुमध्वान् । मन्त्रिपर्वताऽर्थे लवणम्य रुमण्भाव ।
खाविति किं ' चर्मवती । अस्थिमान् । चक्रवान् ।
कज्ञावान् । लवणवान् ।

* अब्धौ चोदन्वान् ॥ ४९ ॥ अब्धौ खौ
व उदकम्य उदन्मतौ निपात्यः । उदन्वान्
धरो मेघश्च । उदन्वान् समुद्रः ऋषि, आश्र-
मश्च । उदकवानन्यत्र ।

राजन्वान्सौराज्ये ॥ ५० ॥ सौराज्येऽर्थे
राजन्वानिति निपात्यते । राजन्वान् देश । राज-
न्वतो पृथ्वी । सौराज्य इति किं ' राजवान् देशः ।

कृपो रो लोऽकृपादीनां ॥ ५१ ॥ कृपे रेफम्य
ल्व भवति कृपादीन्म्यक्त्वा । कल्पते । कल्पः ।
कल्पवान् । कल्प्यते । कल्पकः । अकृपादीनामिति
किं ' कृपा । कृपणः । कृपाणः । कृपाटः ।
कर्पूरः । कर्पट । कर्परः ।

गे रयौ ॥ ५२ ॥ गे रेफम्य लादेशो भव
त्यऽयतौ पगतः । प्लायते । पलायते । अयाविति
किं ' प्राय ।

× निर्दुःप्रतेर्वा ॥ ५३ ॥ एपा रेफम्याऽयो
लो वा भवति । निलयते । निरयते । दुर्लयते । दुर
यते । प्लत्ययते । प्रत्ययते ।

परैर्वाऋषागो ॥ ५४ ॥ परे रेफम्य लो वा
वा भवति धादौ परे । पलिषः । परिष । पल्यक ।
पर्यक । पलियोगः । परियोग ।

+दशफिंहाडीनां ॥ ५५ ॥ ऋफिडादीना रेफम्य ड
कारम्य च लो वा स्वात् लोफिड । ऋफिड । लोमानि ।
रोमाणि । कर्म । कर्म । अल । अर । ऋफिल ।
ऋफिड । चूडा । चूला । गुल । गुड । पीला ।
पीडा । जल । जड ।

* प्रोऽचि ॥ ५६ ॥ गिरतेः रेफम्य लो वा म
वत्यबादौ परत । गिरति । गिरति । गालक ।

गारक । गलन । गरण । अचीति किं ' गीर्ण ।
* यादृ ॥ ५७ ॥ श्रो रेफम्य यद्वि लो भवति ।
निनेगिल्यते । निनेगिल्यते । निनेगिल्यते ।

* गरगल विपाऽयगो ॥ ५८ ॥ अनयोर्विषे
प्राप्यगे च अलत्वलत्वे निपात्येतोगरो विपागलः कठ ।
स्फांतस्य सं ॥ ५९ ॥ म्फमजकातम्य स

भवति । भवान् । विद्वान् । श्रेयान् । पुम्या ।
पदस्येति किं ' भवतो ।

रात् स ॥ ६० ॥ रेफादुत्तरम्य सकारम्य
स भवति । कटचिद्धी । जिह्वी । मातु ।
नियमार्थोऽय योग । रेफात्मन्मैव सं नान्य-
स्य । कर्क । न्यगार् ।

धि वा ॥ ६१ ॥ धकारादौ परत सखवा म्यात्
आध्व । आध्व । आशाध्व । आशाध्व ।
चकाधि । चकादि ।

श्लो श्ललि ॥ ६२ ॥ श्ल परम्य सका
रम्य श्लि परे स भवति । अभैता । अभित ।
अमित्था । अछित । अछिथा । श्ल इति किं '
अमस्त । श्लीति किं ' अभैत्स ।

मादोः ॥ ६३ ॥ प्राताद् गो परम्य सका
रम्य स म्यात् श्लि परे । अकृत । अकृथा ।
प्रादिति किं ' अष्टोष्ट । अच्योष्ट । गोरिति किं '
अलाविष्टा ।

स्फाट्टे स्फाँजे च ॥ ६४ ॥ सकारक
कारयो स्फादौ वर्तमानयो सं भवति श्लि पदाते
च । लग्न । लग्नवान् । साधुत् । त् ।
तत्पवान् । काष्ठतत् । आचष्ट । स्फादेरिति किं '
न्यस्त । शक्त । अते चेति किं ' लञ्जिता । लञ्जिता ।

चोः कु ॥ ६५ ॥ चवर्गम्य क्वर्गदिशो
भवति श्ल्यते व । वक्ष्यति । वक्ता । वाक् ।
पक्ता । पक्तु । पक्तव्य । ओदनपक् ।

हो ढ ॥ ६६ ॥ हकारस्य ढकारादेशो भवति

श्लयते च । लेढा । लेहुं । लेढव्यं । गुडलिट् ।
वोढा । गुणवट् ।

दादेशोर्ध्वः ॥ ६७ ॥ दकारादेशो हस्य ध-
कारादेशो भवति श्लयते च । दधा । दधुं ।
दग्धव्यं । कर्मधनधक् । दादेरिति किं ? परीपह-
सट् । धोरिति किं ? दामलिट् ।

वा द्रुद्द्रुहण्णुहण्णिहां ॥ ६८ ॥ एपां
हकारस्य धो वा स्यात् श्लयते च । द्रोग्धा ।
द्रोग्युं । द्रोग्यव्यं । द्रुक् । द्रोढा । द्रोहुं ।
द्रोढव्यं । ध्रुद् । मोग्धा । मुक् । मोढा । मुद् ।
स्नोग्यव्यं । स्नुक् । स्नोढव्यं । स्नुद् । स्नेग्धा ।
स्निक् । स्नेढा । स्निट् ।

नहो धः ॥ ६९ ॥ नहेर्हस्य धादेशो भवति
श्लयते च । संनद्धः । संनद्धवान् । नद्धा । नद्धुं ।
नद्धव्यं । परिणट् ।

आहस्थः ॥ ७० ॥ आहो हस्य धो भवति
श्लि । सत्यमात्य त्वं ।

ब्रध्रस्त्रमृजमृजयजराजभ्राजच्छशां पः
॥ ७१ ॥ ब्रधादीनां छकारशकारयोश्च श्लयते
च धो भवति । ब्रष्टा । ब्रष्टुं । ब्रष्टव्यं । कर्मबृट् ।
अष्टा । अष्टुं । अष्टव्यं । धानामृद् । सष्टा । सष्टुः ।
सष्टव्यं । तीर्थमृद् । मार्ष्टा । मार्ष्टुं । मार्ष्टव्यं ।
कर्ममृद् । यष्टा । यष्टुं । यष्टव्यं । देवेद् । राष्ट्रिः ।
मुराट् । म्राष्टिः । विम्राट् । प्रष्टा । प्रष्टुं । प्रष्ट-
व्यं । धर्मम्राट् । वेष्टा । वेष्टुं । वेष्टव्यं । विट् ।
परिव्राट् ॥ ७२ ॥ परेर्ध्वेर्इत्वं निपात्यते पदाते ।

एकाचो वशो भप् शप् रध्वोः ॥ ७३ ॥
धोरेकाचो शपंतस्य योऽवयवो वश् तस्य भप्
स्यात्, सकारे ध्वे च पदाते च । भोत्स्यते ।
अमुद्द्वं । धर्ममुन् । धोक्ष्यतो । अधुद्वं । मंत्रधुट् ।
धोक्ष्यते । अधुद्वं । गोधुक् । एकाच इति किं ?
दामलिह्यतीति किप्-दामलिट् । वश इति किं ?

क्रोत्स्यति । शप् इति किं ? दास्यसि । स्वोरिति
किं ? वोद्धा ।

धः ॥ ७४ ॥ दधातेर्शपंतस्य वशो मप्
स्यात् श्लि परतः । धत्से । धत्त । धत्तेः । धत्यः ।
+ यङोऽन्येषां ॥ ७५ ॥ दधातेर्यङुबंतस्य वशो
भप् भवति श्लयन्वेषामाचायार्णां मतेन । धात्तः ।
धात्थः । दात्तः । दात्थः ।

*धेस्तयोः ॥ ७६ ॥ धेटो यङुबंतात्परयो-
स्तथोरकेषां मतेन भप्स्यात् । दाद्धः । दाद्धः ।
दात्तः । दात्थः ।

*अधः ॥ ७७ ॥ अदधातेः शपंतानथोर्भप्
स्यात् । लब्धा । लब्धुं । लब्धव्यं । अलब्धं ।
अलब्धाः । दोग्धा । दोग्युं । दोग्यव्यं । अधं
इति किं ? धत्तः । धत्यः ।

श्लो जश् ॥ ७८ ॥ श्लः पदाते वर्तमान-
स्य जश् भवति । सुवागाचार्यः । तत्त्वविद्याति ।
अजत्र । त्रिपुट् ।

पढोः कः सि ॥ ७९ ॥ पकारदकारयोः
ककारादेशो भवति सकारादौ परतः । पक्ष्यति ।
तोक्ष्यति । लेक्ष्यति । वक्ष्यति । सीति किं द्वेष्टि ।

*द्राचस्य तो नोऽमत्पृमूर्छां ॥ ८० ॥
दकाररेफाभ्यां परस्य तसंज्ञकस्य तकारस्य
नत्वं भवति दस्य च पूर्वस्य-मदादीस्त्यक्त्वा ।
भिन्नः । भिन्नवान् । छिन्नः । छिन्नवान् । गूर्णः ।
गूर्णवान् । चू आचरणे । चीर्णः । चीर्णवान् ।
द्रादिति किं ? मुक्तः । मुक्तवान् । तस्येति किं ?
भिदिः । अमत्पृमूर्छामिति किं ? मत्तः । मत्तवान् ।
पूर्तः । पूर्ववान् । मूर्तः । मूर्तवान् ।

स्फादेरोता धोर्यण्वतोऽध्याख्यः ॥ ८१ ॥
स्फादेर्ध्याख्यावर्जितादाकारांताद्धोर्यण्वतः परस्य
ततकारस्य नो-भवति । संस्त्यानः । संस्त्यान-
वान् । निद्राणः । निद्राणवान् । ग्लानः ।

ग्लानवान् । स्फोदरिति किं ? यातः । यातवान् ।
आत इति किं ? च्युत । च्युतवान् । घोरिति
किं ? निर्यातः । यण्वत इति किं ? प्सातः ।
अधाख्य इति किं ? ध्यात । ध्यातवान् ।
र्यात । र्यातवान् ।

ल्वादे ॥ ८२ ॥ ल्वादिभ्यः ततस्य नका
रादेशो भवति । छनः । छनवान् । जीनः ।
जीनवान् । धून । लीनः ।

ऋतश्च क्ते ॥ ८३ ॥ ऋकारस्तेभ्यो ल्वा
दिभ्यश्च केस्तकारस्य नो भवति । कीर्णिणः ।
धूनिः । लूनि ।

ओदितः ॥ ८४ ॥ ओकारेत्तत्तकारस्य नो
भवति । पीन । पीनवान् । भग्न । भग्नवान् ।

* क्षय ॥ ८५ ॥ कृतदात्वात् क्षेप्तकारस्य
नो भवति । क्षीणः । क्षीणवान् । दात्वनिर्देश
किं ? क्षितोऽसि जाल्म ।

* प्राध्राप्राहीनुदोदावित्तेर्वा ॥ ८६ ॥ एभ्यस्तत्
कारस्य नो वा स्यात् । प्राण । प्राट् । प्राण
वान् । प्रातवान् । प्राण । प्रात । प्राणवान् ।
प्रातवान् । प्राणः । प्रात । प्राणवान् । प्रातवान् ।
हीण । हीत । नुजः । नुत्त । समुज । समुत् ।
विन्नः । वित्तः ।

श्याचिदिवोऽस्पर्शापादानजये ॥ ८७ ॥
एभ्य तत्कारस्य नो भवत्यस्पर्शादौ । प्रतिशीन ।
समन्त्रौ । शकुनेः पक्षौ । आघून । अस्पर्शा
दाविति किं ? शीतो वात । उदकमुदक कूपात् ।
धूत वर्तते ।

प्पो नाशे ॥ ८८ ॥ पुनातेस्तत्कारस्य नो
भवति नाशेऽर्थे । पूना यत्र । नाशे इति किं ?
पूत घन ।

सेः कर्मकर्त्तरि ग्रासे ॥ ८९ ॥ सिनोत्सेस्त
तस्य नो भवति ग्रासे कर्मणि कर्तृत्वेन विवाक्षिते ।

सिनो ग्रास स्वयमेव । कर्मकर्तरीति किं ? सितो
गलो ग्रासेन । ग्रास इति किं ? सिता पाशेन शून्नी ।
निर्व्वाणोऽजाते ॥ ९० ॥ निस्पृर्वाद्वाते
स्ततस्य नो निपात्यतेऽजातेऽर्थे । निर्वाणो मुनि ।
अवात इति किं ? निर्वातो वात ।

दुग्धो दीश्च ॥ ९१ ॥ दुग्ध्या तत्कारस्य
नो भवति तत्सन्नियोगे दीश्च । दून । दूनवान् ।
गूनः । गूनवान् वत्सः ।

शुष्पचोः क्वौ ॥ ९२ ॥ आभ्या तत्कारस्य
ककारवन्नारादेशौ स्त । शुष्क । शुष्कवान् ।
पक् । पक्वान् ।

क्षो मः ॥ ९३ ॥ क्षायतेस्तत्कारस्य मादे
शो । भवति । क्षाम । क्षामवान् ।

प्रस्त्यो वा ॥ ९४ ॥ प्रस्त्यायतेस्तत्कारस्य
मो वा स्यात् । प्रस्तीत । प्रस्तीम । प्रस्तीतवान् ।
प्रस्तीमवान् । प्रपूर्वं किं ? सम्त्यानवान् ।

फुल्लः ॥ ९५ ॥ फुलेर्विसरणार्थात्तस्य लो नि
पात्यते । फुल्लो वनम्पतिः ।

समुदः ॥ ९६ ॥ समुद्र्या परः फुल्लो नि
पात्यः । सफुल्लः । सफुल्लवान् । उफुल्ल ।
उफुल्लवान् । नियमार्थमिदं समुद्र्यामेव नान्य
साद्रे । प्रफुल्ला लता ।

क्षीरकशोरलाघाः ॥ ९७ ॥ क्षीवादीना त
शब्दस्य ख निपात्य । क्षीव । क्षीववान् । कृशः
कृशवान् । उल्लाघः । उल्लाघवान् ।

* भित्त शकल ॥ ९८ ॥ भिदेः कस्य नत्वा-
भावो निपात्य- शकलार्थश्चेत् । भित्त । दारुखड
मित्यर्थः । भित्तमन्यत् ।

* वित्त स्वातार्थ ॥ ९९ ॥ लामार्थाद्विदेः कस्य
नत्वाभावो निपात्य- ह्यातपर्यायोऽर्थपर्यायो वा
भवति चेत् । वित्त विरयात् । वित्त घन । भित्तमन्यत् ।
कित्यस्य कुः ॥ १०० ॥ कित्यो यम्य तस्य धो

कुत्वं भवति । हृदयम्पृक् । तादृक् । असादृक् ।
त्यग्रहणात्सहस्रदृगिति सिद्ध ।

* नक्षेत्र्या ॥ १०१ ॥ नशेः धोः पदस्य कुर्वा
भवति । जीवनक् । जीवनद् ।

ससजुपो रिः ॥ १०२ ॥ सकारस्य पदांतस्य
सजुपश्च रिर्भवति । जिनः । संयतः । सजूः ।

अहना ॥ १०३ ॥ अहान्नित्यस्य पदस्य रिर्भवति ।
अहोभ्यां । अहोभिः । दीर्घाहाः कालः ।

× रूपगात्रिरथांतरे ॥ १०४ ॥ अहो रिर्भवति
रूपादिपु परतः । अहोरूपं गत । अहोरात्रिरा-
गता । अहोरथांतरे । एष्विति किं ! अहर्देदाति ।

रोऽमुपि ॥ १०५ ॥ अहो रेफादेशो भवति
अमुपि परे । अहः । अहरेति । अहर्गच्छति ।
अमुपीति किं ! अहोभ्यः ।

× वाऽहर्षत्यादिपु ॥ १०६ ॥ अहरादीनां पत्या-
दिपु रो वा स्यात् । अहर्षति । अह.पतिः ।
गीर्षतिः । गी.पतिः । प्रचेता राजः । प्रचेतो राजः

वसुसुध्वंस्वनहुदां दः ॥ १०७ ॥ वन्वा-
दीनां सकारदकारयोः दकारादेशो भवति ।
सुविद्धत् । सुविद्धद्यां । उखासत् । पर्णव्यत् ।
उग्यासद्द्या । पर्णव्यद्द्या । स्वनहुत् । स्वनहुद्द्यां ।
स्वनहुद्भिः । पदभ्येति किं ! विद्धभ्यति ।

तिपि धोः ॥ १०८ ॥ धोः सकारस्य तिपि दो
भवति । अचक्राद्गतात् । अन्वशाद्गवान् ।

सिपि रिर्वा ॥ १०९ ॥ धोः सकारस्य वा रि-
र्भवति सिपि परतः । पक्षे दध् । अचक्राम्त्वं,
अचक्रात्त्वं । अन्वशात्त्वं, अन्वशात्त्वं ।

दः ॥ ११० ॥ धोर्दकारस्य रिर्भवेति सिपि ।
पक्षे दः । अभिनस्त्वं । अभिनस्त्वं ।

मो नः ॥ १११ ॥ धोर्मेकारस्य नो भवति ।
प्रदान् । प्रदान् । प्रदान्भ्यां । प्रदान् ।
प्रदान्भ्यां ।

न्योः ॥ ११२ ॥ धोर्मेकारस्य नादेशो भवति
मकारवकारयोः । जंगन्मि । जंगन्वः । जंगन्मः ।

दीं वीरिगुड ॥ ११३ ॥ रेफवकारांत-
स्य धोरिकः उहः दीर्भवति । गीः । घूः । पूः ।

आशीः । गीम्वां । घूम्यां । धोरिति किं ! मुनिः ।

हृल्यभकुर्दुरः ॥ ११४ ॥ हलि परे रेफ-
वकारांतस्य भ कुर्दुर्वर्जितस्य धोरिगुडः दी-
र्भवति । गीर्णः । गीर्णः । विस्तीर्णः । दीव्यति ।

सीव्यति । अभकुर्दुर इति किं ! धुर्यः । दिव्यः ।
कुर्यात् । ह्युर्षात् ।

उहोः ॥ ११५ ॥ उह्भूतयो रेफवकारयो-
गुडः दीर्भवति । कूर्दते । तूर्वति । कीर्त्तयति ।
प्रतिदीन्वा । प्रतिदीन्व ।

दादुर्दो मोऽदसोऽसेः ॥ ११६ ॥ अद-
सोऽसकारस्य दात्परस्य वर्णमात्रस्य उत्त्वं दस्य च
मत्वं स्यात् । अमु । अमी । अमून् । अमूम्या ।
असेरिति किं ! अदभ्यति । अदः कुलं ।

× वाऽद्रेः ॥ ११७ ॥ अद्रघंतस्याऽदसो दा-
त्परस्य वर्णमात्रस्योत्त्वं दस्य च मो वा भवति ।
अत्राचार्य्यमतमेदा—

परतः केचिदिच्छति केचिदिच्छति पूर्वतः ।
उगयो केचिदिच्छति केचिदिच्छति गोभयोः ॥

अदगुयद् । अमुद्रयद् । अमुगुयद् । अदद्रयद् ।

घुष्पुप्रेरीः ॥ ११८ ॥ बहुषु वर्तमानस्याऽ-
दसो दात्परस्यैकारस्य ईत्वं म्यात् । अमी ।
अमीभिः । अमीभ्यः । अमीषां । अमीषु ।
बहुष्विति किं ! अम् फन्धे ।

वाक्यटेः पः ॥ ११९ ॥ वाक्यस्य टेः पो
भवन्तीत्येपोऽभिकारो वेदितव्यः । दृगादृते । आ-
गच्छ गोः जिनदत्ताः । वाक्यप्रहणे किं ! पदानां
मा मून् । टेरिति किं ! अनंतस्याप्यचो यथा-
स्यात् । धर्मवीरत् ।

* भोश्च प्रत्ययभिवादेऽस्त्रीःशूद्रे वा ॥१२०॥
 स्त्रीशूद्रवर्जिते प्रत्यभिवादे वतमानस्य वाच्य-
 स्य टेः पो वा स्यात् भोःशब्दस्य च । अभिवाद्ये
 देवदत्तोऽहं भोः । आयुष्मानेधि देवदत्ता ३ ।
 आयुष्मानेधि देवदत्त । अभिवाद्ये, देवदत्तोऽहं
 भोः । आयुष्मानेधि भोः ३ ॥ आयु-
 ष्मानेधि भोः । जर्बाशूद्र इति किं ? अभिवा-
 दये-गार्ग्यहं भोः । आयुष्मती भव गार्गी ।
 अभिवाद्ये रूपजकोऽहं भोः । कुमन्त्यमि रूपजका
 * दूराद्भूते ॥ १२१ ॥ दूरात् भूते-आह्वय-
 माने वाक्यस्य टेः पो वा स्यात् । आगच्छ भो
 जिनदत्ता ३ ॥ पक्षे न भवति ।
 हैहयेपामेव ॥ १२२ ॥ हैहयोः
 प्रयोगे तयोरेव पो वा भवति । है ३ देवदत्त
 आगच्छ । आगच्छ है ३ देवदत्त । है देवदत्त
 आगच्छ । आगच्छ है देवदत्त । हे ३ गुरुदत्ताहे ३
 देवदत्त आगच्छ । आगच्छ हे ३ गुरुदत्त । पक्षे-हे
 गुरुदत्त आगच्छ । गुरुदत्त आगच्छ हे ॥
 * लनृतोऽनन्त्यस्याऽप्येकस्य रोः ॥१२३॥
 लकारस्य ऋद्धर्जितस्य च रोरनन्त्यस्यांत्यस्यापि टेश्च
 एकस्य पो वा स्यात् । आगच्छ हे वल्ल ३ स
 शिख । आगच्छ हे वल्लशशिखा ३ । आगच्छ हे
 वल्लशशिख । दे ३ वदत्त । देवदा ३ च । देवदत्ता
 ३ । पक्षे न भवति-देवदत्त । अनृत इति किं ?
 कृष्णमी ३ च । कृष्णमित्रा ३ । रो रिति किं ?
 देवदत्त । वकारात्वरस्य मा भूत् । एकसेति
 किं ? अनेकस्य रोः टिना च सहायौगपद्यार्थं ॥
 * ओं प्रारंभे ॥ १२४ ॥ ओमित्येव प्रारंभे
 प्रणामाद्यभ्यादाने पो वा स्यात् । ओ ३ मृषं वृषभं
 पवित्रं प्रणमत । पक्षे नाप्रारंभ इति किं ? ओं वदामि
 हेः पृष्टोक्तौ ॥ १२५ ॥ पृष्टोक्तौ प्रतिव-
 चने हेः पो वा स्यात् । अलावीः केदारं देव-

दत्त । अलाविषं ही ३ । अलाविषं हिापृष्टोक्ता-
 विति किं ? अलापि हि कट देवदत्त ।
 * चितीवे ॥ १२६ ॥ चिदित्येनस्मिन्निवाथे
 प्रयुज्यमाने वाच्यस्य टेः पो वा स्यात् । राजा
 चिद् ब्रूया ३ न । पक्षे न । चितीति किं ? अग्नि-
 रिव भायात् । इव इति किं ? कथंचिदाह ।
 * प्राचां विचारे ॥१२७॥ विचारे वर्त्तमा-
 नस्य प्राचः पूर्वस्य वाक्यस्य टेः पो वा भवति ।
 अहिर्नू ३ रज्जुर्नु । अहिर्नु रज्जुर्नु । स्थापुर्नू ३
 पुरयो नु । पक्षे न ।
 * प्रतिश्रुतिपु ॥ १२८ ॥ प्रतिश्रवणादिपु
 वर्त्तमानस्य वाक्यस्य टेः पो वा भवति । गां मे
 देहि भोः । हंत ते दाम्यामि ३ । अनित्यः शब्दो
 भवितुमर्हति ३ । देवदत्त भोः किमात्थ ३ ।
 पूजिते ॥ १२९ ॥ पूजितेऽर्थे टेः पो वा
 भवति । शोभनः खल्वसि देवदत्ता ३ । पक्षे न ।
 * क्रोपादौ औ ॥१३०॥ क्रोपादिप्वर्थेषु
 देवापो भवति औ परतः । माणवक ३ माणवक ।
 अविनीतका ३ अविनीतक । इदानीं ज्ञास्वसि
 जाल्मेत्यादि । न च पक्षे ।
 * भर्त्सेऽन्यतरस्य ॥१३१॥ भर्त्सेनेऽर्थेऽन्यतर-
 स्यैकस्य वा पो भवति । चोरा ३ चोर चोर वंध-
 यिष्यमि त्वा । माराधिप्यामि त्वां ।
 * भिदोऽपेक्षस्यांगेन ॥१३२॥ भर्त्सेऽर्थे
 भिदंतस्य वाक्यातरपदाकाक्षस्य वा पो भवत्यंग-
 शब्देन योगे । अंग कूजा ३ इदानीं ज्ञास्यसि
 जाल्म । पक्षे न । भिद इति किं ? अंग देवदत्त
 मिथ्या वदसि- । अंगेनेति किं ? देवदत्त कूज
 इदानीं ज्ञास्यसि जाल्म । भर्त्से इति किं अंगाधी-
 प्य मोदकं द्वास्यामि ।
 * संयात्रीः प्रैपे ॥१३३॥ प्वर्थेषु भिदंतस्व
 वाक्यांतराकाक्षस्य टेः पो वा भवति । स्वयं घो-

दन भुक्ते ३ उपाध्याय शक्तून् पाययति । पुत्राश्च
लप्सीष्ट ३ धन चाकट कुरू ३ ग्राम च गच्छ । पक्षे ना

*प्रश्नोक्तयो प्रतिपद ॥१३४॥ प्रश्ने तदुक्तौ
च प्रतिपद टे पो वा भवति । अगमाः ३ पूर्वा-
३न् ग्रामा ३न् देवदत्ता ३ । अगमा ३म् जिन
दत्ता ३ । पक्षे न । प्रश्नोक्त्योरिति किं ?
त्वं ग्राम गच्छ ।

*प्रश्नादर्धाधिचारप्रत्यभिवादेऽप्येचोऽस्तेऽदेरादि
दुत्पर ॥१३५॥ प्रश्नादिष्वर्थे वाक्यस्याते वर्तमान
स्यादिसङ्गस्य एच आकारः पो भवन् इदुत्पर
आकारः पो भवति । अदास्तस्मा ३ इ । अदा
पटा ३ उ । शोभनः खल्वसि आग्निभूता ३ इ ।
शोभनः खल्वसि । पटा ३ उ अध्येतव्य । गृहा
३इ उत वसतौ । आयुष्मतौ स्तः पुत्रपुत्रा
उ । प्रश्नादिविति किं? दस्यो ३ घातयिष्यामि त्या ।
एच इति किं ? भद्रकासि कुमारी ३ । अत इति
किं ? भद्रोऽसि गौः ३ । अदेरिति किं ? अपा
क्ता ३म् ओदना ३म् फन्ये ३ ।

खञ्चि सधौ ॥१३६॥ एचः स्थाने यौ
इदुतौ तयोरिदुतोरचिपरे यकारवकारादेशौ स्तः
सधिविवक्षायाम् । अग्ना ३यिद । पटा ३वत्र ।
अचीति किं ? अग्ना ३इ गत । पटा ३ उ गत ।
सधाविति किं? अग्ना ३इ इद । सधावित्याधिकार
श्चाचतुष्टयात् ।

इति जैनैद्रव्याकरणे शब्दार्णवचन्द्रिकायां
वृत्तौ पचमन्याध्यायस्य
तृतीय पादः ।

चतुर्थः पादः ।

पुमः खल्व्यऽपरे सीसुक ॥ १ ॥ पुम इत्ये-
तस्य यदस्य पदाते वर्तमानस्य अम्परे खयि परत

सीरादेशः सुक्चागमः पर्यायेण भवत । पुँस्वात,
पुस्वात । पुँस्कोन्विलः । पुम्बोक्विलः । पुमा
स चालयतीति पुँश्चली । पुश्चली, । पुँपुत्रा ।
पुस्पुत्राः खयीति किं ? पुगवः । पुनागः । पुदासः ।
अम्पर इति किं ? पुँक्षुरः ।

• नश्छव्यऽप्रशान् ॥ २ ॥ नकारस्य पदात-
स्याम्परे छवि सी सुकौ स्तः प्रशान्शब्द विहाया
भर्वोऽच्छादयति । भर्वोऽष्ठकारीयति । भर्वोऽस्युडति ।
भर्वोऽश्चरति । भर्वोऽष्टीकते । भर्वोऽस्तरति । छवीति
किं ? भवान् करोति । अप्रशानिति किं ? प्रशान्
चिनोति । अम्पर इति किं ? भवान्त्सरुकः ।

। काँस्कान् ॥३॥ कान्शब्दस्य कानि परे सी
सुकौ निपात्यौ । काँस्कान् । कास्कान्पश्य ।

। समः स्क्रुसि ॥४॥ ससुद्कस्य कृञःसकारे
परे सम सी सुकौ स्तः । सँस्कर्त्ता । सस्कर्त्ता ।
स्क्रुग्रहण किं ? सम्परति । सीति किं ? सचस्कार ।

+नून पि रीरुग्वा ॥ ५ ॥ नूनशब्दस्य
पकारे परे रीरादेशः रुक्चागमः पर्यायेण स्तः ।
नूँःपाहि । नूँ पाहि । नृन्पाहि ।

भगवद्भवत्वघवतो रि काचऽप्रस्यैः ॥६॥
एपां कौ रिवा भवति तदैवाऽवशब्दस्य च ओत्व ।
हे भगोः । हे भगवन् । हेभो । हे मवन् । हे
अवोः । हे अपवन् । काविति किं ? हे भगवतौ ।
हे भवतौ । हे अघवतौ ।

*ओदाद्योऽशि ॥७॥ प्रकृतात् ओकारादय
र्णाञ्च परस्य रेयो भवति—अशि परतः । भगोयत्र
भोयत्र । क्यास्ते । देवायासते । प्रकृतौकार किं ?
गोरत्राअशीति किं? भो खनसिरोरिति किं? पुनरत्र ।
+व्योऽस्पष्ट ख ॥८॥ ताभ्यां वकारयकारयो-
रस्पष्टः ख च भवत्याशि परत । भोयत्र । भो
अत्र । पटवु । पट उ । तयु । त उ । पदस्येति
किं ? नयन ।

-वाऽनुच्यत् ॥ ९ ॥ अर्गाताद्वयोरस्यः
स च वा भवत्युर्ज्वेतेऽग्नि परत । पट्टिह ।
पट्ट इह । पट्टविह । तयाहु । तयाहुः । तयोहुः ।
अनुनीति किं ? पट्टु । पट्ट उ । आदिति किं ?
अचोयत्र । अचो अत्र ।

हलि ॥ १० ॥ त्र्योः स भवत्यग्नि हलि
परत । नित्यार्थनिद । भगो देहि । देवा याति ।
वृक्षहसति । आग्नि हलीति किं ? वृक्षन् करोति ।

*नुगमोऽम् ॥ ११ ॥ नुः मकारांतम्य च
पदम्य अ इत्यनुस्वारो भवति हलि परे । य
पम्यते । धर्मं शृणोति । पाप हति । हलीति
किं ? इदमत्र ।

नम्राऽपदाति झलि ॥ १२ ॥ नकारस्य
मकारस्य चापदाते वर्तमानस्य अ भवति झलि
परतः । यशासि । तेजांसि । पुम्भि । अपदात
इति किं ? भगवान् शानः । शलीति किं ? गम्यः ।

समाद् ॥ १३ ॥ समो मकारस्य मकार
एव निपात्यः सञ्चनौ कञ्ते परत- । समाद् मरत ।
रण कुक् दुर शरि वा ॥ १४ ॥ चकारणकारयो
कुक् दुरी वा म्त्तः शरि परे । प्राङ्छेते ।
माङ्छेते । प्राङ्छेते । मुपङ्छेते । मुपङ्छेते । मुपङ्
छेते । शरीति किं ? प्राङ्छेते ।

नदिश तुक् ॥ १५ ॥ पदातस्य नकारस्य
शकारे तुम्भा म्यान् । कुर्वन्च्छेते । कुर्वन्च्छेते
कुर्वन्च्छेते । शीति किं ? कुर्वन्च्छेते ।

दनाद् घुद् सोऽम् ॥ १६ ॥ दनार्तातनकारा
ताश्च मकारस्य द्वाऽप्यववर्धनस्य धुधागमो
भवति । मधुलिद्सीदति । मधुलिद्सीदति । मदा
न्तागुः । महान्साधुः । इति किं ? मधुलिद् पदे ।
अदच इति किं ? अदश्चोतति ।

पयो चोऽनुत् ॥ १७ ॥ मयः परम्य उत्रः
षो वा भवति अचि परे । शम्भत्र । शमु अत्र ।

निम्नुष्ण । किम् उष्ण । तद्वम्य मत । तदु
अम्य मत । मय इति किं ? म्वरु उषेति । अचीति
किं ? शमु भवतु ।

दमो दमुद्दुत्तु प्रात् ॥ १८ ॥ प्रात्सो यो दम्
तदतात्परम्याऽचः निय दमुद् भवति । कुङ्क्षान्ते ।
सुगण्णह । कुर्वन्नाम्ते । प्राविति किं ? प्रादात्ते ।
अचीति किं ? पट्टन् रते ।

दो द्वि खं ॥ १९ ॥ दकारस्य दकारे परे ख
भवति । गूढ । लीढ ।

रो रि ॥ २० ॥ रेफस्य रेफे परे ख भवति
अर्धरथेन । पुनारमने ।

* अन्तेऽ ॥ २१ ॥ अने वर्तमानस्य रेफस्य अः
इति विमर्षनीयो भवति । देवः । कविः ।
प्रात । अंत इति किं ? स्वरत्र ।

शपरे रारि ॥ २२ ॥ रेफस्य विसर्गो भवति
शपरे रारि परतः । नरः स्मरकः । पुरुषः स्मरति ।
कुञ्चोः ॥ २३ ॥ सभूतयो क्वगोपव-
र्गयो शपरे रारि परत रेफस्य विसर्गो भवति ।
वासः क्षीम । अद्धि प्यात ।

२४ ॥ पौ च ॥ २४ ॥ सरि सितयोः कुञ्चोः
परतः रेफस्य २४ ॥ इत्येतावादेशौ भवतः
विमर्गश्च । अतः २४ गेति, अंत करोति । कः २४-
नति । क सनति । अतः २४ चति । अतः
पचति । वृन् २४ नति । वृद्ध फन्ति । कुञ्चो-
रिति किम् ? कश्चरति ।

शरि सथ ॥ २५ ॥ रेफस्य मकारादेशो
भवति विमर्गश्च शरि परतः । कदमेने । कः मेने ।
कपडे । क पदे । कम्मरति । क मरति ।
अनदगोभने । अतः गोभनेनाशरीति किं ? क पडति ।

रेश्च सुषि ॥ २६ ॥ शरि सुषि रे सो
भवति विमर्गश्च । पयस्यु । पर प्रातिपदादेशोऽप्य
योग । रेरिकागनुपरम्यैव सुषि सचविमर्गो

नान्यस्य । गीर्षु । धूपु ।

। खम्परे ख वा ॥ २७ ॥ खम्परे शरि
रेफस्य खं भवति वा । चेतस्सलति । चेतम्सलति ।
चेत स्सलति । कस्सदति । कम्मकगति । कः
स्पदति । खम्परे इति किं ? क सरति । कस्सरति ।

छवि ॥ २८ ॥ रेफस्य सकारादेशो भवति
छवि परत । कश्चिन्नति । कष्टकारः । कम्भुडति ।
कश्चरति । कष्टीकृते । कस्तरति ।

कुप्पोस्त्येऽङ्गेः सिः ॥ २९ ॥ कर्गपवर्गा
दौ त्ये परे श्रिगर्जितस्य रेफस्य सिर्भवति । काम्य
कल्पप्राप्तेपूदाहरण । यशस्साम्यति । पयस्क-
र्यं । सर्पिष्क । पयम्प्राश । त्य इति किं ? पयः
पिबति । अशेरिति किं ? मुहुः काम्यति ।

* रेरेव काम्ये ॥ ३० ॥ रेरेकारानुयस्यैव
काम्ये त्ये सिरादेशो भवति नान्यस्य । पयस्काम्यति ।
रेरिति किं ? धू काम्यति ।

* निर्दुर्वाहिश्चतुरावि प्रादुसः ॥ ३१ ॥
निरादीनां रेफस्य सिर्भवति कुप्पो परत । निष्कृप ।
निष्पेय । दुष्कृत । दुष्पीत । बहिष्कुरु ।
बहिष्पिय । चतुष्क । चतुष्पदी । आनिष्कृत्य ।
आविष्कृत । प्रादुष्कुर्यात् । प्रादुष्पच ।

नम पुरसोस्त्योः ॥ ३२ ॥ एतयोस्ति सङ्गयो रेफस्य
सिर्भवति कुप्पो परतः । नमस्कृत्य । नमस्कृता ।
नमस्कृतु । नमस्कृतव्यम् । पुरस्कृत्य । पुरस्कृता ।
त्योरिति किं ? नम कृत्वा । पुर कृत्वा

तिरसो वा ॥ ३३ ॥ तिरसो रेफस्य सिर्वा
भवति । तिरस्कृत्य । तिर कृत्य । तिरस्कृता ।
तिरः कर्ता ।

मुच ॥ ३४ ॥ मुचतस्य रेफस्य सिर्वा स्यात्
कुप्पो परतः । द्विष्कुरु । द्विष्कुरु । द्विष्कुरु ।
द्विष्कृत । द्विष्कृत । द्विष्कृत । द्विष्कृत ।
द्विष्कृत । द्विष्कृत । द्विष्कृत । द्विष्कृत ।
द्विष्कृत । द्विष्कृत । द्विष्कृत । द्विष्कृत ।

त्रि पचति । चतुष्करोति । चतुष्करोति । चतु
करोति । चतुष्पठति । चतुष्पठति । चतु पठति ।

इमुसोऽपेक्षायाम् ॥ ३५ ॥ इमुसतस्य रेफ
स्य सिर्वा स्यात् कुप्पोरन्योन्यापेक्षायाम् । सर्पि
ष्करोति । सर्पिष्करोति । सर्पिः करोति । सर्पि
ष्पिचति । सर्पिष्पिचति । सर्पिष्पिचति । धनुष्कडय
ति । धनुष्कडयति । धनु खडयति । धनुष्पाति । धनुष्
पाति । धनुः पाति । इमुस इति किं ? पयष्कुरु ।

अपेक्षायामिति किं ? तिष्ठतु सर्पिः पिबस्वम ।
नैकाऽर्थेऽक्रिये ॥ ३६ ॥ इमुसोरेफस्य सिर्न
भवति क्रियापदार्थेनैकार्थपदमध्ययो कुप्पोरपेक्षायाम्
सर्पिः कालक । यजुः पीतक । एकार्थ इति किं ?
सर्पिष्कुमे । अक्रिय इति किं ? सर्पिष्कृत्यते ॥

सेऽद्युस्थस्य ॥ ३७ ॥ इमुसो रेफस्याऽ
द्युस्थस्य से सिर्भवति कुप्पोः परतः । सर्पिष्कुड ।
सर्पिष्पानं । धनुष्कड । स इति किं ? आस्ता
सर्पिःपिन क्षीर । अद्युस्थस्येति किं ? सत्सर्पिःकुडे ।

कृत्रमिरसकुभकुशाकर्णापात्रेऽतोऽङ्गे ॥ ३८ ॥
कृत्रम्यादिव्वतः परस्याङ्गेः रेफस्य से अद्युस्थस्य
सिर्भवति । अयस्कार । अयस्कृत्य । यशस्कृत्य ।
अयस्कृत्य । अयस्कृत्य । अयस्कृत्य । अयस्कृत्य ।
अयस्कृत्य । अयस्कृत्य । अयस्कृत्य । अयस्कृत्य ।
अयस्कृत्य । अयस्कृत्य । अयस्कृत्य । अयस्कृत्य ।
अयस्कृत्य । अयस्कृत्य । अयस्कृत्य । अयस्कृत्य ।

शिरोऽध्यसोः पदे ॥ ३९ ॥ अनयोद्युस्थस्य
रेफस्य पदे परतः से सिर्भवति । शिरस्पद ।
अधस्पद । स इति किं ? शिरस पद ।

* वस्कादिषु ॥ ४० ॥ एषु वर्चमानस्य रेफस्य
सिर्भवति कुप्पोः परतः । कस्क । कौतस्कृतः ।
भास्करः । अयस्पिड । इत्यादि ।

* किणोस्ससे प ॥ ४१ ॥ कवर्गेष्व्या
परस्य सकारस्य सेश्व पो भवति । इत्याधिकारो

ज्ञेयः । वक्ष्यति—त्यादेशयोः । वानु । मुनिषु ।
मिषेव । सर्पिष्काम्यति । क्णिणोगिति किं ? यास्यति ।

नुषगरः ॥ ४२ ॥ क्णिण्म्यां परो यो नुम्
शर् च तस्मात्त्वम्याः षो भवति । सर्पीषि ।
घनृषि । सर्पि षु । घनुःषु ॥

त्यादेशयोः ॥ ४३ ॥ ताभ्यां त्यसकारस्य
आदेशसकारस्य च पादेशो भवति । एषु । एषा ।
सुप्चाप । साधुषु । कर्तृषु । दिक्षु ।

शास्त्रमृचसां ॥ ४४ ॥ क्णिण्म्यां परस्य
एषां सकारस्य षो भवति । शिष्टः । शिष्टवान् ।
उप्यते । जक्षतुः ॥

पणि चाणिस्तोरेवास्त्रित्त्वत्सहः ॥ ४५ ॥
पणि पत्वमूते सनि परे चात्परस्य सकारस्य
पादेशो भवति प्यंतानां स्तौतिश्च स्विदि स्वदि
सहो विहाय । सिषेवयिपति । सुप्चापयिपति ।
तुष्टयति । नियमोऽयं—णिस्तोरेव पणि पत्वं
नान्यस्य । सुसूयति । मिसिक्षति । एवकारः इष्ट-
नियमार्थः । णिप्तोः षण्येवेति माम् । असी-
पिन् । तुष्टाव । षणीति किं ? सिषेव । पत्वनि-
र्देशः किं ? सियासति । सुपुष्पाति । नकारग्रहणं
किं ? व्यातिसुपुषिपे । चादिनि किं ? प्रतीपिपति ।
आम्बित्त्वत्सह इति किं ? मिन्वेदयिपति । सिम्वा-
दयिपति । मिमाहयिपति ।

* संज्ञेर्वा ॥ ४६ ॥ संज्ञेर्षतम्य पणि चात्पर-
स्य षो वा स्यान् । मिषंजयिपति । मिमंजयिपति ।

गेः मृथमुमोस्तुन्तुमोऽय्यऽपि ॥ ४७ ॥
गेरिष्मांतरारेषां एषा मकारस्याटि गम्यऽमत्यपि षो
भवति । परिपुणोति । विपुणोति । अभिपुणोति ।
पर्यपुणोन् । निपुयति । विपुवति । परिपुवति ।
न्यपुवन् । विप्यति । निप्यति । अभिप्यति ।
व्यप्यन् । नमिनायमभिष्टौमि । अन्यष्टौन् ।
निष्टौनि । विष्टौति । परिष्टौति । अभिष्टौमने ।

निष्टौमने । अधिष्टौमते । अध्वष्टौमन । गेगिनि
किं ? दधि मुनोति ।

* स्यासेनिमेषामिचमंजस्वंजोऽच्चेऽस्य च
॥ ४८ ॥ स्यादीनां गेः परेषामटि चे च सत्य-
सत्यपि अस्य च चम्य षो भवति । अनुष्टान्यति ।
निष्ठास्यति । विष्ठास्यति । अभिष्ठास्यति ।
परिष्ठास्यति । अन्वष्ठात् । अनुत्पठौ । अभि-
पेणयति । निपेणयति । परिपेणयति । अम्य-
पेणयत् । अभिपिपेणयिपति । निपेपति । विपे-
पति । अभिपेवति । परिपेवति । न्यपेपन् ।
निपिपेध । विपिंचति । निपिंचति । परिपिंचति ।
अभिपिंचति । व्यपिंचत् । विपिपिंशति । विप-
जति । निपजति । परिपजति । अभिपजति ।
व्यपजन् । विषपज । परिप्वजते । निप्वजते ।
विप्वजते । परिपिप्वंशने ।

सद्रोऽप्रनेः ॥ ४९ ॥ अप्रतेर्गे परस्य मदेः
षो भवति । निर्पादति । विर्पादति । परिर्पादति ।
न्यर्पादत् । निर्पापद्यते । निपमाद् । अभिपिप-
त्यति । अप्रतेगिति किं ? प्रनिर्मादति ।

स्तम्भे ॥ ५० ॥ गेः परस्य स्तम्भे षो भवति ।
निष्टम्नाति । प्रनिष्टम्नाति । परिष्टम्नाति ।
विष्टम्नातिप्रत्यष्टम्नात्प्रानितष्टंमाप्रतिताष्टम्भेते

* आश्रयाऽविद्दूरोऽर्षवाच ॥ ५१ ॥ अवा-
द्रेरुत्तरस्य स्तम्भेः पदागदेशो भवति आश्रये—अवि-
दूरे ऊर्जि चार्थे । अवष्टम्भ्यान्ते । अवष्टब्धे मने ।
अहोमुमटस्यावष्टंमः । ष्वित्ति किं ? अवष्टब्धो
वृषत् । चशब्दादुपष्टमः ।

वेदश्च स्वनोऽप्रने ॥ ५२ ॥ वेत्ताद्योत्तरस्य
स्वनेः षो भवति—अप्रनेऽर्थे । विन्वति ।
व्यव्यन् । विद्वान् । अव्यन् । अव्यं-
व्यन्ते । अदान इति किं ? विन्वति मृदंगः ।
* परिनिवेः सेव ॥ ५३ ॥ एभ्यः सेवनेः

अटि चे च सत्यसत्यपि षो भवति । परिपेते ।
पर्यपेवत् । परिपिपेविपते । निपेवते । विपेवत् ।
न्यपेवत् । व्यपेवत् ।

* सितसयस्य ॥ ५४ ॥ परिनिविभ्य सित
सययो षो भवति । परिपितः । निपित । वि
पितः । परिपयः । निपय । विपयः ।

सिवुसहसुदस्तुम्बजः ॥ ५५ ॥ तेभ्यः
सिवादीना षो भवति । परिपीव्यति । निपी
व्यति । विपीव्यति । परिपहते । निपहते ।
विपहतेपरिष्कर्तानेमिमाथ परिष्टौतिपरिष्वजते ।

वाऽटि ॥ ५६ ॥ तेभ्य सिवादीना अटि
षो वा स्यात् । पर्यपीव्यत् । पर्यसीव्यत् ।
न्यसीव्यत् । न्यपीव्यत् । व्यपीव्यत् । व्यसीव्यत् ।
पर्यपहत । पर्यसहत । न्यपहत । न्यसहत ।
व्यपहत । व्यसहत । पर्यष्करोत् । पर्यष्करोत् ।
न्यष्करोत् । न्यष्करोत् । व्यष्करोत् । व्यष्करोत् ।
पर्यष्टौत् । पर्यम्तौत् । न्यष्टौत् । न्यस्तौत् ।
व्यष्टौत् । व्यष्टौत् । पर्यष्वजत् । पर्यस्वजत् ।
न्यष्वजत् । न्यस्वजत् । व्यष्वजत् । व्यस्वजत् ।

* स्पदोऽभ्यनोश्चाऽजीवे ॥ ५७ ॥ अभ्य
नुभ्या तेभ्यश्चोत्तरस्य स्पदे षो वा स्यादजीवेश्चो
अभिस्यदते, अभिप्यदते तैल । अनुप्यदते,
अनुस्यदते । परिस्यदते, परिप्यदते । निप्य
दते, निस्यदते । विप्यदते, विस्यदते । अजीव
इति किं ? अभिस्यदते मत्स्यः ।

वेः स्कंदोऽजे ॥ ५८ ॥ वे परस्य स्कदेर्वा
षो भवति—अतसज्ञके परतः । विष्कत्ता । वि
स्कता । अत इति किं विस्कन्नः । विस्कन्नवान् ।

परे ॥ ५९ ॥ परे परस्य स्कदेर्वा षो भवति ।
परिष्कत्ता, परिस्कत्ता । पृथक्स्तत्रात् तेऽपि स्यात् ।
परिष्कत्ता, परिस्कन्नः । परिष्कत्तावान्,
परिस्कन्नवान् ।

स्फुरिस्फुर्योर्निने ॥ ६० ॥ निस्निभ्या
परयो स्फुरिस्फुर्यो षो वा स्यात् । निष्फु-
रति, निःस्फुरति । निष्फुरति, निस्फुरति । नि
ष्फुलति । निष्फुलति । निष्फुलति, निष्फुलति ।
वे ॥ ६१ ॥ वेरुत्तरयोस्तयो षो वा स्यात् ।

विष्फुरति । विस्फुरति । विष्फुलति, विस्फुलति ।
* स्क्रभ्नः षः ॥ ६२ ॥ वे परस्य स्क्रभ्नाते
षो भवति । विष्क्रभ्नाति । विष्क्रभिता । विष्क्र-
भक्त । पुन षो नित्यार्थः ।

इणः पीध्वलुद्वलिटां धो ढः ॥ ६३ ॥
इण परेया एपाधकारस्य ढो भवति । चेपीद्वं ।
च्योपीद्व । अचेद्वा । अच्योद्वा । चकृद्वे । ववृद्वे ।
इण इति किं ? पक्षीध्व । एपामिति किं ? स्तुध्वे ।

* वेण्वेः ॥ ६४ ॥ इणः पराभ्या इट्निभ्यां
परेया तेपाधकारस्य ढो वा स्यात् । लविपीद्व ।
लविपीध्व । अलविद्व । अलविध्व । लुलुविद्वे ।
लुलुविध्वे । म्राहिपीद्वं । म्राहिपीध्व ।

संऽगुलेः संगे ॥ ६५ ॥ अगुले, परस्य संगे
सकारस्य से षो भवति । अगुलिपाःसे इति किं ?
अगुलेः संग ।

भीरोः स्थान ॥ ६६ ॥ भीरोः परस्य
स्थानस्य से षो भवति । भीरुष्ठान ।

ज्योतिरायुषः स्तोमः ॥ ६७ ॥ अभ्या
स्तोमस्य षो भवति से । ज्योतिष्टोम । आयुष्टोम ।

* स्तुच्चाग्ने ॥ ६८ ॥ अग्नेः परयोः स्तुत्स्तो
मयोः से षो भवति । अग्निष्टुत् । अग्निष्टोम ।

मातृपितृ स्वसृ ॥ ६९ ॥ अभ्या स्वसृ
सकारस्य षो भवति से । मातृप्यसा । पितृप्यसा ।

वाऽनुपि ॥ ७० ॥ अनुपि से ताभ्या स्वसु
षो वा स्यात् । मातुः प्यसा । मातुः स्वसा ।
पितुः प्यसा । पितु स्वसा ।

* प्रादुर्गैर्यच्यस्तेः ॥ ७१ ॥ प्रादुःशब्दात्

गिम्यश्च परम्यास्तेः पो भवति यकारादावजादौ
च परे । प्राडु प्यात् । प्राडुः पन्ति । निप्यात् ।
निपति । अभिप्यात् । अभिपति । प्राडुर्गेरिति किं ?
दधि स्यात् । यञ्चीति किं ? अनुम्ब । अनुम्मः ।

*निर्दुःसुवे समसूतिस्वपोञ्च ॥ ७२ ॥
निरादिम्य परयो समसृत्योः स्वपेश्चावका
रम्य पो भवति । निःपमः । दुःपमः । सुपम ।
विपम । निःपूतिः । दुःपूतिः । सुपूति । विपू
ति । निःपुसः । दुःपुसः । सुपुसः । विपुस ।
अव इति किं ? दुःम्बमः ।

विकुशमीपरे स्थल ॥ ७३ ॥ एम्य
स्यलम्य पो भवति । विष्ठल । कुष्ठल । शमी
ष्ठल । परिष्ठल ।

कपेर्गोत्रे ॥ ७४ ॥ कपे स्थलम्य पो भवति
गोत्रेऽर्थे । कपिष्ठल । गोत्रे इति किं ? कपिम्यल ।

गोवांनभूमिमन्यापद्वित्रिमुनेकुशकङ्गुमजि
पुजिपरमेराहिर्दिव्यग्नेः स्थः ॥ ७५ ॥ एम्य
स्थस्य पो भवति । गोष्ठ । अनष्ठ । आनष्ठ
भूमिष्ठः । सन्यष्ठः । अपष्ठः । द्विष्ठः । त्रिष्ठः । कुष्ठः ।
शेकुष्ठः । शकुष्ठः । अगुष्ठ । मजिष्ठः । पुजिष्ठ ।
परमेष्ठ । बहिष्ठः । दिविष्ठः । अग्निष्ठ ।

*प्रष्टोऽग्रगत् ॥ ७६ ॥ प्रात्यरम्य स्थम्य पो
निपात्यते अग्रे गत्यर्थे । प्रष्टो गौः । एम्योऽन्य ।

सुपामादिपु ॥ ७७ ॥ एपु वर्तमानम्य सक्रा
रस्य पो भवति । सुपामा । विपामा । निःपामा ।
निपेष । सुपधि । परमेष्ठी । सुष्टिव्यादि ।

*प्रात्सुपस्त्वये ॥ ७८ ॥ प्रात्यरम्य सकारस्य
पत्व स्यात् सुवतात् विहिते तकारादौ त्वे परत ।
सर्पिष्ठा । सर्पिष्ट्व । सर्पिष्टर । वपुष्टम ।
चतुष्टय । प्रादिति किं ? गीम्तरा । घूम्तरा । सुप
इति किं ? मिधुम्तरा । छिधुम्तरा । तादिग्रहण
किं ? सर्पिष्ठात् । त्व इति किं ? सर्पिष्टरति ।

निम्योऽनासेवायां तपे ॥ ७९ ॥ निसः पो
भवति—अनासेवायामर्थे तपतौ परे । निष्टस हि-
रण्य । निष्टसां अरातय । अनासेवायामिति
किं ? निम्तपति सुवर्णो सुवर्णकारः ।

*निनत्राःस्नातेर्द्राक्ष्ये ॥ ८० ॥ निनर्दाम्या
स्नातेः पो भवति दाक्ष्येऽर्थे । निष्णः दाने । नर्दा-
ष्णः प्रतरणे । कुशल इत्यर्थः ।

*प्रतेः स्नात सूत्रे ॥ ८१ ॥ प्रतेः परम्य स्नातेः
पो भवति सूत्रेऽर्थे । प्रतिष्णात सूत्र शुद्धमित्यर्थे ।
प्रतिष्नातमन्यत् ।

—स्नान सौ ॥ ८२ ॥ प्रतेः स्नानम्य पो
भवति सूत्रे सौ । पूतिष्णान सूत्रमित्यर्थः ।
स्वाविति किं ? पूतिष्णान ।

*वर्णेऽभिनिष्ठान ॥ ८३ ॥ वर्णे सौ अभि-
निष्म्या स्तानम्य पो निपात्य । अभिनिष्ठानो
विसर्ग । अभिनिष्ठानोऽन्यत्र ।

*विष्टारश्छदसि ॥ ८४ ॥ वे परम्य स्तारम्य
पो निपात्यते छदोऽर्थे सौ । विष्टार पंक्ति छद् ।
विस्तारोऽन्यत्र ।

*वृक्षासने विष्टर ॥ ८५ ॥ वेः परम्य तरम्य पो
निपात्यते वृक्षासनयोरर्थयो । विष्टरो वृक्ष । विष्ट-
रमासन । विस्तरोऽन्य ।

*गवियुधि स्थिर ॥ ८६ ॥ गवि युधि इत्येताम्यां
स्थिरम्य पो भवति सौ । गविष्टि । युधिष्टि ।

*एत्यग्नाः ॥ ८७ ॥ अगकारांतात्परम्य सकार-
स्य पो भवत्येकारे परतः सौ । वारिषेण । श्रीषेण ।
हरिषेण । एतीति किं ? हरिसिंह । अग इति
किं ? विष्णुमेनः । इण इति किं ? धमेनेवाचार्यः

+भाद्रा ॥ ८८ ॥ भवाचिनः भद्रात् सक्रा-
रम्य पो वा भवति एकारे सौ । भगणिषेण ।
भरणिषेण । रोहिणिषेणः । रोहिणिमेनः । अग
इति किं ? अधयुक्मेनः ॥

* पदात्र ॥८९॥ पदात्परस्य सकारस्य पो न स्यात् । दधि सिंचति । मधु मुनोति ।

* वहेः- ॥९०॥ वहोस्त्यात्स्यं पो न स्यात् । बहुसेक् ।

सात् ॥ ९१ ॥ सातः सस्य पो न स्यात् । मुनिसात् । अभिसात् । दधिमात् । मधुसात् ।

सिचो याडि ॥ ९२ ॥ सिचेः सस्य पो न भवति याडि परतः । सेसिच्यते । अभिसोसिच्यते ।

सेधो गतौ ॥ ९३ ॥ सेधतेर्गत्यर्थस्य पो न स्यात् । प्रतिसेध गाः । अभिसेध गाः । गताविति किं ? प्रतिषेधति पापं मुनिः ।

निस्तब्धप्रतिस्तब्धौ ॥ ९४ ॥ नि प्रतिभ्यां स्तभेः पत्वाभावो निपात्यते । निस्तब्धः । प्रतिस्तब्धः । ॥

सोढः ॥९५॥ सोढ्गूतम्य सहेःपो न स्यात् । विसोढा । परिसोढुं । परिसोढव्यं । सोढ् भूतस्येति किं ? निपहते । विपहते ।

* स्तंभुसिधुसहृक्चि ॥ ९६ ॥ एपां कचि परतः पत्वं नास्ति । प्रत्यतस्तंभत् । पर्यसीषिवत् । व्यसीषहत् ।

सुञः सन्स्ये ॥ ९७ ॥ सुञः सनि स्ये च परतः षकारादेशो न स्यात् । सुसूपतीति सुसूः । अभिसोप्यति ।

सत्स्वंजश्चाल्लिटि ॥९८॥ सहिस्वंज्योः चात्परयोर्ल्लिटि परतः पो न स्यात् । निपसाद । अभिपस्वंजे । अभिपस्वजे ॥

* प्रो नो णोऽभिन्ने ॥ ९९ ॥ षकाररेफाभ्यां परस्य नकारस्य णत्वं भवत्यभिन्नपदे चेत्तौ निमिचनिमिचिनौ भवतः । कुप्याति । पुप्याति । निष्केण । मूर्खेण । वर्गेण । दीर्घेण । पुप्येण । रेफेण । गिरिणा । मेरुणा । वर्णेण । भर्वेण । गर्भेण । अभिन्न इति किं ? मुनिर्नयति स्वर्गं ॥

* भाक्पदस्थान् खौ ॥ १०० ॥ पूर्वपदस्थात्प्रात्परस्य नकारस्य णकारादेशो भवति खौ । पुप्यण्दी । वरिण्दी । धर्मेण्दी । श्रीण्दी स्त्री । खाविति किं ? दीर्घनासिकः ।

* अगः ॥ १०१ ॥ गकारांतान्नकारस्य णो न भवति । ऋगयनं ।

*कोटराभ्यो वनं ॥ १०२ ॥ कोटरादिभ्यः परं वनं विनियम्यते खौ । कोटरावणं । मिश्रकावणं । सिध्कावणं । सारिकावणं । पुरगावणं । एभ्य इति किं? शतपत्रवनं । मनोहरवनं ।

मोंग्रज्जनिःशरेकुमुसपी।

चतुस्त्रैर्वयसि हायनः ॥ १०८ ॥ चतुर्
त्रिम्यां हायनस्य नस्य णो भवति वयसि गम्यमाने।
चतुर्हायणो वत्सः । त्रिहायणोऽश्वः । चतुस्त्रैरिति
किं? लक्षहायन-पक्षी। वयसीति किं? चतुर्हायना शाला।

वाक्षाद्वाहनं ॥ १०९ ॥ वाक्षात्परस्य
वाहननकारस्य णो भवति । इक्षुवाहणं । शरवाहणं।
वाक्षादिति किं ? सुरवाहनं ।

पानं देवेऽसेः ॥ ११० ॥ देवे गम्यमाने
पानस्य णकारादेशो भवति-असेः । क्षीरपाणाः
आंघ्राः । सौवीरपाणाः द्राविडाः । सुरापाणाः
प्राच्याः । देशे इति किं? दाक्षिपानं । असेरिति
किं ? सर्पिष्पाणाः ।

वा भावकरणे ॥ १११ ॥ भावे करणे
च वर्तमानस्य पाननम्य णो वा स्यात् । सौवी-
रपाणं, सौवीरपानं । क्षीरपाणं, क्षीरपानं,
वर्त्तते । करणे—क्षीरपाणः, क्षीरपानः । वारि-
पाणः, वारिपानः कंसः। भावकरण इति किं ?
क्षीरपानो घोषः ।

गिरिनद्यादीनां ॥ ११२ ॥ एषां वा णो
भवति । गिरिणदी । गिरिनदी । चक्राणितंबा।
चक्रानितंबा । मापोणः । मापोनः ।

मृदंतनुमसुपि ॥ ११३ ॥ मृदते नुमि सुपि च
यो नकारस्तस्य वा णो भवति। माषवापिनौ, माष-
वापिणौ । ब्रीहिवापिनौ, ब्रीहिवापिनौ । माषवा-
पाणि । माषवापानि । ब्रीहिवापाणि । ब्रीहिवा-
पानि । माषवापेण, माषवापेन । प्राक्पदमथा-
स्यूदिति किं ? रूपवारिणा ।

एकाञ्चौ णः ॥ ११४ ॥ एकाचि द्यौ
स्थितस्य मृदंतनुमसुब्नकारस्य णो भवति ।
*मस्रहणौ । वृत्रहणौ । क्षीरपाणि । सुरापाणि ।
सुरापेण । क्षीरपेण ।

सकौ ॥ ११५ ॥ सकर्चो द्यौ स्थितस्य

मृदंतनुमसुब्नकारस्य णो भवति । मोक्षका-
मिणौ । बस्रयुगिणौ। स्वर्गकामाणि । करयुगाणि ।
गुरुमुखेण । करयुगेण ।

ग्यंऽतरोऽदुरो विकृतेः ॥ ११६ ॥ दुर्व-
र्जिताद्वैरंतःशब्दाच्च विकृतेनकारस्य णो भवति ।
पार्थजिनं प्रणमामि । प्रणयति । परिणयति ।
अंतर्णयति । प्रणामकः । परिणायकः । ग्यंतर
इति किं ? साधुर्नयति स्वर्गं । अदुर इति किं?
दुर्नयः । विकृतेरिति किं ? प्रनृत्यति । प्रनर्त्तकः ।
शः ॥ ११७ ॥ गेरदुरोऽतःशब्दाच्च
शकारांतस्य धोर्नस्य णो भवति । प्रणश्यति ।
परिणश्यति । प्रणाशकः । श इति किं ?
प्रनष्टः । प्रनश्यति ।

हिम्योर्नुनोः ॥ ११८ ॥ गेरदुरोऽतःशब्दा-
च्च हिमीभ्यां नुना इत्येतयोर्णो भवति । प्रहिणाति ।
प्रहिणुतः । प्रमीणाति । प्रमीणीतः ।

आनेः ॥ ११९ ॥ गेः परम्यानेर्णो भवति।
प्रयाणि । प्रापयाणि । अंतर्त्याणि । प्रधाणि ।

नेर्गदन्द्पत्पद्भुमास्यतिपातिवातिद्राति-
प्सातिश्चैवहौशमृचिब्देभ्यौ ॥ १२० ॥
गे परम्य नेर्णो भवति गदादिषु परतः । प्रणि-
गदति । प्रणिगदिता । परिणिगदति । परिणि-
गदिना । प्रणिनदति । वीरनाथं प्रणिपतामि ।
प्रणिपद्यते । प्रणिपत्ता । प्रणिददाति । प्रणिद्यति ।
प्रणिभयति । प्रणिदधाति । प्रणिमयते । प्रणिभि-
मीते । प्रणिमास्थने । प्रणिमाता । प्रणिप्यति ।
परिणिप्यति । प्रणिहंति । प्रणियाति। प्रणियाति ।
प्रणिद्राति । प्रणिप्साति । प्रणिवपति । प्राणि-
वहति । प्रणिशाम्यति । प्रणिचिनोति । प्रणि-
देग्धे । अंतर्णिगदति ।

शेषे वांऽपांतेऽकवादी ॥ १२१ ॥ शेषे
गदादिवर्जिते धौ अक्कारात् अक्कारखकारादौ

* पदाब्ज ॥८९॥ पदात्तरस्य सकारस्य षो न स्यात् । दधि सिंचति । मधु मुनोति ।

* ऋहेः ॥९०॥ बहोःस्त्यात्सस्य षो न स्यात् । बहुसेक् ।

सात् ॥ ९१ ॥ सातः सस्य षो न स्यात् । मुनिसात् । अभिसात् । दधिमात् । मधुसात् ।

सिचो यडि ॥ ९२ ॥ सिचे सस्य षो न भवति यडि परत । सेसिच्यते । अभिसोसिच्यते ।

सेधो गतौ ॥ ९३ ॥ सेधतेर्गत्वर्थस्य षो न स्यात् । प्रतिसेध गा । अभिसेध गाः । गता-
विति किं ? प्रतिषेधति पाप मुनि ।

निस्तब्धप्रतिस्तब्धौ ॥ ९४ ॥ नि प्रतिभ्या स्तभे पत्वाभावो निपात्यते । निस्तब्ध । प्रतिस्तब्ध ॥ ॥

सोढ ॥९५॥ सोढभूतस्य सहे षो न स्यात् । विसोढा । परिसोढु । परिसोढव्य । सोढ भूतस्येति किं ? निपहते । विपहते ।

* स्तभुसिमुसहृक्चि ॥ ९६ ॥ एषा कचि परत पत्व नास्ति । प्रत्यतस्तभत् । पर्यसीपिवत् । व्यसीपहत् ।

सुञ्जः सन्स्ये ॥ ९७ ॥ सुञ्ज सनि स्ये च परत पकारादेशो न स्यात् । सुसूपतीति सुसू । अभिसोप्यति ।

सत्स्वञश्चाल्लिटि ॥ ९८ ॥ सहित्स्वज्यो चात्परयोर्लिटि परत षो न स्यात् । निपसाद । अभिपस्वजे । अभिपस्वजे ॥

* षो नो षोऽभिन्ने ॥ ९९ ॥ पकाररेफाम्या परस्य नकारस्य णत्व भवत्यभिन्नपदे चेतौ निमित्तनिमित्तनौ भवत । कुप्याति । पुप्याति । निष्केण । मूर्खेण । वर्गेण । दीर्घेण । पुष्येण । रेफेण । गिरिणा । मेरुणा । वषेणागर्वेण । गर्मेण । अभिन्न इति किं ? मुनिर्नयति स्वर्ग ॥

* प्राक्पदस्थात् खौ ॥ १०० ॥ पूर्वपदस्थात्प्राक्पदस्य नकारस्य णकारादेशो भवति खौ । पुष्पणदी । वरिणदी । धर्मणदी । श्रीणदी स्त्री । स्वाविति किं ? दीर्घनासिकः ।

* अगः ॥ १०१ ॥ गकारांतान्नकारस्य षो न भवति । ऋगयन ।

* कोटराभ्यो वन ॥ १०२ ॥ कोटरादिभ्यः पर वन विनियम्यते खौ । कोटरावण । मिश्रकावण । सिधूकावण । सारिकावण । पुरगावण । एभ्य इति किं शतपत्रवन । मनोहरवन ।

प्रौञ्जानिःशरेक्षुपक्षपीयूक्षाकाश्याम्र खदिरात् ॥ १०३ ॥ एभ्यो वननकारस्य षो भवति । प्रवण । अग्रेवण । अतर्वण । निर्वण । शरवण । इक्षुवण । प्लक्षवण । पीयूषावण । काश्यावण । आम्रवण । खदिरवण ॥

* द्वित्र्यञ्जभ्यो वृक्षौपधिभ्योऽनिरीकादिभ्यो वा ॥ १०४ ॥ द्वित्र्यञ्जभ्यो वृक्षौपधिवाचिभ्य निरीकादिरहितेभ्यो वनस्य नत्प षो वा स्यात् । दारुण । दारुणवद्रीवण, वद्रीवन । दूर्वावण । दूर्वावन । व्रीहिवण, व्रीहिवन । क्रोद्रवण, क्रोद्रवन । द्वित्र्यञ्ज इति किं देवदारुण । मद्र दारुवन । राजमापवन । वृक्षौपधिभ्यः इति किं ? पितृवन । अनिरीकादिभ्य इति किं ? इरीकावन कुवेरवन । तिमिरवन । समीरवन ।

+ ग्रामाऽग्रान्नीः ॥ १०५ ॥ आभ्या नी नकारस्य षो भवति । ग्रामणी । अग्रणी ।

* नस ॥ १०६ ॥ मे परो नसो णकारादेशो भवति । प्रगता नासिका अस्य प्रणस मुखो निर्णस ।

अतोऽहः ॥ १०७ ॥ अकारातात्परस्याह नस्य णत्व भवतिपूर्वाह्ण । अपराहः । अत इति किं निरह । दुरन्तः ।

चतुस्त्रेर्वयसि हायन ॥ १०८ ॥ चतुर्
त्रिम्या हायनम्य नस्य णो भवति वयसि गम्यमाने।
चतुर्हायणो वत्स । निहायणोऽधः । चतुर्त्वेरिति
किं'लक्षहायन पक्षी।वयसीति किं'चतुर्हायना शाला।

बाद्धाद्वाहन ॥ १०९ ॥ बाद्धात्परम्य
वाहननकारम्य णो भवति । इक्षुवाहण । शरवाहण।
बाद्धादिति किं' सुरवाहन ।

पान देगेऽसेः ॥ ११० ॥ देगे गम्यमाने
पानम्य णकारादेशो भवति असेः । क्षीरपाणा
आश्र । सौवीरपाणः द्वाविद्ध । सुरापाणः
प्राच्या । देशे इति किं' दाक्षिपान । असेरिति
किं' सर्पिष्पाना ।

वा भावकरणे ॥ १११ ॥ भावे करणे
च वर्तमानम्य पाननम्य णो वा स्यात् । सौवी-
रपाण, सौवीरपान । क्षीरपाण, क्षीरपान,
वर्त्तते । करणे—क्षीरपाणः, क्षीरपानः । वारि
पाण, वारिपान कस । भावकरण इति किं' ।
क्षीरपानो घोषः ।

गिरिनग्रादीनां ॥ ११२ ॥ एषा वा णो
भवति । गिरिणदी । गिरिनदी । चक्रणितना।
चक्रानितना । मापोणः । मापोनः ।

मृदतनुमसुपि ॥ ११३ ॥ मृदते सुमि सुपि च
यो नकारस्तस्य वा णो भवति। मापवापिनौ, माप
वापिनौ । व्रीहिवापिनौ, व्रीहिवापिनौ । मापवा
पाणि । मापवापानि । व्रीहिवापाणि । व्रीहिवा
पानि । मापवापेण, मापवापेन । प्राक्पदमथा
त्प्रादिति किं' कूपवारिणा ।

एकाज्यौ ण ॥ ११४ ॥ एकाचि धौ
क्षितम्य मृदतनुमसुब्नकारम्य णो भवति ।
'ब्रह्महणौ । वृत्रहणौ । क्षीरपाणि । सुरापाणि ।
सुरापेण । क्षीरपेण ।

सक्तौ ॥ ११५ ॥ सक्तये धौ क्षितम्य

मृदतनुमसुब्नकारस्य णो भवति । मोक्षका-
मिणौ । वस्त्रयुगिणौ।म्वर्गकामाणि । करयुगाणि ।
गुरुमुखेण । करयुगेण ।

म्यऽतरोऽदुरो विकृतेः ॥ ११६ ॥ दुर्व-
र्जिताद्रेत शब्दाच्च विकृतेर्नकारस्य णो भवति ।
पार्थजिनं प्रणमामि । प्रणयति । परिणयति ।
अंतर्णयति । प्रणामकः । परिणायक । म्यतर
इति किं' साधुर्नयति स्वर्गं । अदुर इति किं'
दुर्नय । विकृतेरिति किं' प्रनृत्यति । प्रनर्त्तकः ।
शः ॥ ११७ ॥ गेरदुराऽनःशब्दाच्च
शकागतम्य धोर्नस्य णो भवति । प्रणश्यति ।
परिणश्यति । प्रणाशकः । श इति किं'
प्रनष्टः । प्रनश्यति ।

हिम्योर्नुनोः ॥ ११८ ॥ गेरदुराऽनःशब्दाच्च
हिमीम्या नुना इत्येतयोर्णो भवति । प्रहिणाति ।
प्रहिणुतः । प्रमीणाति । प्रमीणीतः ।

आनेः ॥ ११९ ॥ गेः परम्यानेर्णो भवति।
प्रयाणि । प्रापयाणि । अतर्याणि । प्रवाणि ।

नेर्गदन्द्परपद्माम्यतियातिवातिद्राति
प्साति रयावहौशमृचिब्देम्पौ ॥ १२० ॥
गे परम्य नेर्णो भवति गदादिपु परतः । प्राणि-
गदति । प्राणिगदिता । परिणिगदति । परिणि
गदतिना । प्राणिगदति । वीरनाथ प्राणिपतामि ।
प्राणिपद्यते । प्राणिपत्ता । प्राणिददाति । प्राणिद्यति ।
प्राणिप्ययति । प्राणिदधाति । प्राणिमयति । प्राणिमि-
र्मति । प्राणिमाम्यने । प्राणिमाता । प्राणिप्यति ।
प्राणिप्यति । प्राणिहति । प्राणियाति।प्राणिवाति ।
प्राणिद्राति । प्राणिप्साति । प्राणिवपति । प्राणि
वहति । प्राणिशाम्यति । प्राणिचिनोति । प्राणि-
देम्पे । अतर्णिगदति ।

शेषे वांऽपातेऽकवादी ॥ १२१ ॥ शेषे
गदादिवर्जिते धौ अपकाराते अककारखकारादौ

नेर्वा णो भवति । प्रणिपचति । प्रनिपचति ।
परिणिभिनत्ति । परिनिभिनत्ति । अषात् इति
किं ? प्रनिपिनष्टि । अत्रखादाविति किं ? प्रनि-
करोति । प्रनिखनति । अतादिग्रहणमुपदेशार्थं ।
प्रनिपेक्ष्यति । प्रनिचकार । प्रनिचखाद ।

इतोऽनितेः ॥ १२२ ॥ इकाराताद्दे परम्या-
नितेणो वा म्यात् । पर्यणिति । पर्यनिति ।
इत् इति किं ? प्राणिति ।

अते च ॥ १२३ ॥ गे परम्यानितेणो भव
त्यतेऽनते च । पराणिते । हे प्राण ।

ह्यौ ॥ १२४ ॥ गेर्गनितेर्द्वौ नकारौ विनि
यम्येते । प्राणिणिते । पराणिणिते । प्राणि
सात् । पराणिणत् । द्वाविति किं ? प्राणिणिनिपत्
घ्न ॥ १२५ ॥ गे परम्य हतेणो भवति ।
ग्रहण्यते । परिहण्यते । ग्रहणन । परिहणन ।

वा म्भो ॥ १२६ ॥ गेर्हतेणो वा स्यात्
मकारवकारयोः परत् । पृहण्यः । पृहण्यम् ।
पृहण्य । पृहण्यम् ।

कृत्यञ्चोऽभाभूपूर्वरुमृगम्प्यार्यैरिपोऽपः
॥ १२७ ॥ अषकाराताद्दे पराङ्गादिर्जितादो
परस्य वृत्त्यनकारम्याच परस्य णो भवति ।
प्राण । परिवाणीयं । पूरण । पूरण । प्रही
णनम् । कृतीति किं ? प्रगृहेन । अच इति किं ?
प्रमुन । पूर्वमुनवान् । अमादेरिति किं ? पूगान ।
परिभाज । परिभजन । प्रभवनं । पूवन । पूक
मनं । पूगमन । पूनायनापूरेपना अष इति किं ?
निप्यान । दुप्यानं ।

नुमीऽजादेरेर ॥ १२८ ॥ गे परस्य धो
इजादेरेव नुमि सति कृष्णकारम्य णो भवति ।
प्रेक्ष्य । परेक्षण । मंगणं । अतारिखण ।
नुमीति किं ? नुम्पसति न नियमः । प्रवहण ।
इजादेरिति किं ? पूमकन । प्रमंगनं । इष्टनिय-

मार्थमेवकारः । नुम्येवेजादेरिति मा भूत् प्रोहण ।

णिहलिजुडो वा ॥ १२९ ॥ प्यतात् हल-

परात् इजुडश्च धोः कृष्णकारम्य गे परस्य वा
णो भवति । प्रयापण । प्रयापन । प्रयाप्यमाण ।
प्रयाप्यमान । प्रकोपणं । प्रकोपन । प्रमोहण ।
प्रमोहन । हलग्रहण किं ? प्रेहण । परोहण । इजुड
इति किं ? प्रवहण । अभादेरिति किं ? प्रभावना
प्रभावना । प्रयावना । प्रनामना ।

निसनिक्षनिदां ॥ १३० ॥ गेरदुरोऽत-
श्च परेषा निसादीनां कृति परे णो वा भवति ।
प्रणितन । प्रनितन । प्रणिक्षन, प्रनिक्षन । प्रणि
दन, प्रनिदन ।

निर्विण्ण ॥ १३१ ॥ निम्पूर्वाद्धिद परम्य
कृष्णकारम्य णो निपात्य । निर्विण्णः प्राजाजीत् ।
नाऽतरोऽयनत्रो देशे ॥ १३२ ॥ अतर
शब्दात्परम्य अयनस्य हतेश्च णो न स्यात् देशे
ऽर्थे । अतरयन । अतरहनः देशः । देश इति
किं ? अतरयण ।

श्चुल्लुस्तौ मध्ये ॥ १३३ ॥ शकारे चवर्गे
लकारे टवर्गे सकारे तवर्गे च निमित्तनिमित्तिनो-
र्मध्ये सति णत्व न स्यात् । रक्षना । निरक्षण ।
अर्चना । मूर्छना । उपार्जनं । वृपलेन । पृष्टेन ।
दृढेन । मर्द्देन । दाढेन । रसेन । वर्चन ।
तीर्थेन । प्रमर्दनं । प्रवर्द्धन ।

पदेऽनादृचद्धति ॥ १३४ ॥ आह्हीने
पदे मध्ये सति णो नाम्स्वद्धति । प्रावनद्ध ।
गापकुभवापेन । चतुरगयोगेन । अनाडीति
किं पर्याणद्ध । निर्णात । अह्तीति किं ? आर्द्रगोमयेणा
धि घ्न ॥ १३५ ॥ धेर्मध्ये सति हृत्तेणो न
स्यात् । प्रनति । व्रसन्नः । धीति किं ? व्रसहणः ।
क्षुभ्नाद्यतेषु ॥ १३६ ॥ क्षुभ्नादिषु पदाते
च नकारस्य णो न स्यात् । क्षुभ्नाति । क्षुम्नीतः ।

रुच्योति । तृप्नुत । घुरनदी । हरिनंदनः ।
श्रीनन्दीत्यादि । नरान् । मापान् । दोषान् ।

नृतेर्यदि ॥ १३७ ॥ नृतेर्यदि णो नाम्नि ।
नरानृत्यते । नरान्ति ।

स्तोः श्चुना श्चु ॥ १३८ ॥ सकारत्वर्गयोः
शकारचवर्गाभ्यां योगे शकारचवर्गा भवनः ।
कश्शने । जिनालयश्शोभते । तपश्चरति ।
घन्यश्चिनोति पुण्यं । मुनिश्चिनोति पापबध ।
त्वच्छय्या । तच्चरति । तच्छचति । तज्जयति ।
तज्जकारः । तज्जकारेण । राजः । याश्चा ।

प्लुना प्लुः ॥ १३९ ॥ स्तोः सकारत्व
र्गयोः पकारत्वर्गाभ्यां योगे पकारत्वर्गा स्तः ।
कप्यदिक । कष्टीकृते । पुरुषष्टकयति । पेन्टा ।
तट्टीकृते । तट्टीकरणे । तट्टीनि । तट्टीकृते ।
मवाण्णवागीयति ।

टोर्नाम्नगरीनवते ॥ १४० ॥ पदांताष्टोः
परेषां एषा तोष्ठुर्भवति । पण्णां । पण्णगरी ।
पण्णति । नियमार्थोऽयं योगः पदांताष्टोरेषा-
मेव दुर्नान्वयः । पत्तय । पत्तय । पत्ता ।
मधुलिङ्गानि नरकोतत्त्वामृतलिङ्गं तरति दुःखा
न तोष्णि ॥ १४१ ॥ पकारे परे तवर्गस्य
नाम्नि । तीर्थकृत्योदशः । महा-पदः । षीति
किं तट्टकार ।

शान् ॥ १४२ ॥ शकाराद्योः श्चुर्न एषाम् ।
अश्नाति । मत्त ।

यरो षो वा टो ॥ १४३ ॥ यरः पदातस्य षे
परे षो वा भवति । वाद्मधुर । वाग्मधुर
अञ्जीति । अञ्जीतिः । पण्मुत्तानि । पद्मुत्तानि
तपयन । तद्रपने । पद्मुत्तानि । कयुत्तानि ।
इति किं शुरवारूपमाण ।

त्ये ॥ १४४ ॥ यरः षसप्तधादीत्ये परे
नित्यं षादेशो भवति । वाद्मयामयमय । तन्मात्र ।

रीस्योः ॥ १४५ ॥ पदातयो रीस्यो पूर्व
स्य स्वासन्नो षो भवति । नृत्वादि । पुष्कोदिल ।
पुष्कामा ।

स्वस्वय शरि ॥ १४६ ॥ स्वयः स्वयं वा म्यात्
शरि परतः । स्वीर । क्षीर । अप्सरा । अप्सरा ।
स्वय इति किं भवान्साधुः शरीति किं वाक् चरति ।
शरि द्वे ॥ १४७ ॥ शर परस्य स्वयः द्वे रूपे
वा ष । कच्छादयति । कच्छादयति ।
स्थाली । स्थाली ।

यणो मय ॥ १४८ ॥ यणः परस्य मयो वा
द्वे ष । दीर्घः । दीर्घ । वाल्मीकः, वाल्मीक ।
अथवा मय परस्य यणो द्वे न । दद्वयत्र ।
दद्वयत्र, दध्यत्र । मद्द्वयत्र । मध्यत्र । मद्द्वयत्र ।

अचो ह्यर्द्धच ॥ १४९ ॥ अचः पराभ्यां
रेफकाराभ्यां परस्य रेफकाराभ्यां तस्य
वर्णस्य द्वे वा नः । आर्ष्य । आर्ष्य । वाह्यस्य ।
वाह्य । अच इति किं ह्यनुने । अर्द्धच इति किं
अर्द्धः । श्रीहृदः । वीर ।

अद्यः ॥ १५० ॥ अर्दीमज्जहादच परस्य द्वे वा
स्तः । पत्यदन । पत्यदन । न्यर्, त्वयर् ।
त्वग्, त्वग् । तत् । तत् । तद् । तद् । अद्य
इति किं पात्र ।

न स्फेऽचि ॥ १५१ ॥ स्फमञ्जे अचि च
परे अर्द्धचो द्वे रूपे न स्त । इद्रः कृत्वादिमधु ।
शर ॥ १५२ ॥ शरोऽचि द्वे न स्तः । आर्दो
वर्ष । तसि । अचीति किं वप्यते ।

पुत्रस्यादिपुत्रादिन्या षोने ॥ १५३ ॥
आदिनि पुत्रादिनि च परे पुत्रयाशोः द्वे न स्त
आशोःशपिये । पुत्रादिनी । पुत्रपुत्रादिनी
स्वमधि पापे । आशोः इति किं पुत्रादिनी ।
पुत्रपुत्रादिनी निगुणरी ।

श्रुतो गण श्रुति ॥ १५४ ॥ श्रुतां श्रुतां श्रुतां

नेर्वा णो भवति । प्राणिपचति । प्रनिपचति ।
परिणिभिनत्ति । परिनिभिनत्ति । अपात इति
किं ? प्रनिपिनष्टि । अस्वादाविति किं ? प्रनि
परोति । प्रनिखनति । अतादिग्रहणमुपदेशार्थं ।
प्रनिपेक्ष्यति । प्रनिचकार । प्रनिचखात् ।

इतोऽनितेः ॥ १२२ ॥ इकाराताद्रे परम्या-
निनेणो वा म्यात् । पर्याणिति । पर्याणिति ।
इत् इति किं ? प्राणिति ।

अते च ॥ १२३ ॥ गे परम्यानिनेणो भव
त्यतेऽनते च । पराणिते । हे प्राण ।

द्वा ॥ १२४ ॥ गेरनितेर्द्वौ नकारौ चिनि
मभ्येते । प्राणिणपति । पराणिणपति । प्राणि
सान् । पगणिणत् । द्वाविति किं ? प्राणिणिनिपत्

घ्न । १२५ ॥ गे परम्य हतेणो भवति ।
ग्रहण्यते । परिहण्यते । ग्रहणन । परिहणन ।

घा म्यो ॥ १२६ ॥ गेहतेणो वा स्यात्
मकारवकारयोः परत् । पृहण्यः । पृहण्य ।
पृहण्य । पृहण्य ।

कृत्यऽचोऽभाभूपू-कृमृगप्यार्योऽपः
॥ १२७ ॥ अपकाराताद्रे पराद्वादित्रिताद्वो
परस्य कृत्यवनाम्याच्च परस्य पा भवति ।
पूयात् । परियाणीयं । पूरुण । पूरीण । प्रही
पात् । कृनीति किं ? प्रगृह्ण । अच इति किं ?
प्रमुग्ग । प्रमुग्गवान् । अमादेरिति किं ? पूगान् ।
परिगात् । परिगपन । प्रगपन । पूगन । पूक
मनं । पूगना । पूयायनापूगना अप इति किं ?
निगान् । दुगान् ।

नुमीऽताद्रेरे ॥ १२८ ॥ गे परस्य धो
इजादेरेव नुमि सति कृष्णकारस्य णो भवति ।
प्रेक्ष्ण । परेण्य । प्रेण्यं । अवारिलण ।
नुमीति किं ? नुम्यसति न नियमः । प्रवृण ।
इजादेरिति किं ? पूमृग । प्रमृगन । इष्टनिय-

मार्थमेवकारः । नुम्येवेजादेरिति
णिइलिजुडो वा ॥ १२९

परात् इजुडश्च धोः कृष्णकार-
णो भवति । प्रयापण । प्रयापन
प्रयाप्यमान । प्रकोपण । प्रको
प्रमोहन । हल्ग्रहण किं ? प्रेहण ।
इति किं ? प्रग्रहण । अभादेरि
प्रभावना । प्रयावना । प्रगामनः

निसनिक्षनिदां ॥ १३०
श्च परेषा निसादीना कृति परे
प्रणिमन । प्रनिसन । प्रणिक्षन
दन, प्रनिदन ।

निर्विण्ण ॥ १३१ ॥ ।
कृष्णकारस्य णो निपात्य । नि
नांऽतरोऽपनत्रो देशे ।
शब्दात्परम्य अयनस्य हतेश्च
ऽर्थे । अतरयन । अतर्हनः
किं ? अतरयण ।

शुल्कुस्तौ मध्ये ॥ १३२
लकारे टवर्गे सकारे तवर्गे च
मध्ये सति णत्त्वं न स्यात् ।
अर्चना । मूर्धना । उपार्जन
हृदेन । मर्दन । दाद्वयेन
तीर्थेन । प्रमर्दन । प्रवर्दन ।

पदेऽनादृशदृति ॥ १
पदे मध्ये सति णो नामस्य
गापकुमगापेन । चतुरगये
किं पर्याणद्ध । निणीत । अहर्न
धि घ्न ॥ १३५ ॥ पे
स्यात् । प्रघ्नति । प्रघ्नन्तः ।
शुभ्नाद्यतेषु ॥ १३६
च नकारस्य णो न स्यात्

श्रीमोमदेवयनिनिर्मितमादधानि या नौ. प्रतीनगुणन, दिनमद्वयार्द्धौ ।

सेऽयं सताममलचेतमि विम्बुरती वृत्तिः सदानुवदता परिर्वात्तिर्वाष्ट ॥ १ ॥

म्यास्ति श्रीकौण्डिनपुरदेशानर्वात्त्याजुरिकामहास्यानसुधिष्टिगवतारमहानटलेध्वगडगादिव्यदेवनिर्मा-
-पितत्रिभुवननिलकजिनालये श्रीमत्परमपरनेष्टिर्श्रीनेमिताथश्रीपादपद्मागयनवनेन वादीमवन्तुशुभ्र-
विशालक्रीत्तिपंडिनदेवर्वाशुच्यतः श्रीमच्छिटाहाङ्गुलममलमातैतैत्र पुंजराजाधिगजपरनेध्वरपम-
भट्टारकपदिचमचक्रवात्तिश्रीबीरभोजदेवविजयराज्ये अक्षर्यक्रमसंक्रमनमन्त्रविद्यति ११२७ तन्मो-
धनमवत्सरे स्वस्तिममस्तानवधविद्याचक्रचक्रवात्तिश्रीपूज्यपाठानुरक्तचेतमा श्रीमन्मोमदेवमुनीश्वरेण
विगचिनेयं अष्टार्णवचन्द्रिका नाम वृत्तिगिति ।

इति श्रीपूज्यपादकृतनेनेन्द्रमहाव्याकरणं सपूर्णं ।

श्रीरस्तु । शुभं भवतु । संवत् १७१३ वर्षे कार्तिकशुदि-अष्टमी बुधे वाग्वर्द्धने मागवाहा-
नगरे श्रीबादीश्वरनवीनचैत्यालये राउलश्रीपुजराजविजयराज्ये श्रीमूयमे सगम्बनीगच्छे
बलाद्वारगणे श्रीकुंडाकुंदाचार्य्यान्वये भट्टारकश्रीमममाचन्द्रेदेवाम्स्तत्सद्वेमहारक-श्रीपद्मनिदिदेवाम्स्तत्सद्वे-
हारक-श्रीसकलक्रीर्तिदेवाम्स्तत्सद्वेमहारक-श्रीभुवनक्रीर्तिदेवाम्स्तत्सद्वेमहारक-श्रीगाननूगनदेवाम्स्तत्स-
द्वेमहारक-श्रीविजयक्रीर्तिदेवाम्स्तत्सद्वेमहारक-श्रीशुभचन्द्रेदेवाम्स्तत्सद्वे महारक-श्रीसुमनिक्रीर्तिदेवाम्स्त-
त्सद्वेमहारक-श्रीगुणक्रीर्तिदेवाम्स्तत्सद्वे महारक-श्रीवादिमूपनदेवताम्स्तत्सद्वे महारक-श्रीरामक्रीर्तिदेवा-
स्तत्सद्वेमहारक-श्रीपद्मनाश्रेदेवाम्स्तत्सद्वेमहारक-श्रीदेवेन्द्रक्रीर्तिदेवाम्स्तदास्ताये मुनिश्रीधुनिक्रीर्तिम्
च्छिष्यमुनिश्रीदेवक्रीर्तिम्स्तच्छिष्याचार्य्यश्रीफल्यागक्रीर्तिम्स्तच्छिष्यमन्त्रतेजनालेन स्वज्ञानावरणीयकर्म-
क्षयार्थं स्वपरपठनार्थं जेनेन्द्रमहाव्याकरणं सशुक्तिं लिखितं शोभितं च ॥ इत्यष्टम् ।

भवति ज्ञाशि परतः । बोद्धो । बोद्धुं । बोद्धव्यं ।
 अबुद्ध । अबुद्धाः । लब्धा । लब्धव्यं । अलब्ध ।
 अलब्धाः । दोग्धा । दोग्धुं । दोग्धव्यं । ज्ञशीति
 किं ? दध्मेहे ।

चर्खरि ॥१५५॥ झलां खरि परे चर् स्यात् ।
 भेत्ता । भेत्तुं । भेत्तव्यं । लप्स्यते । मधुलिट्
 चरति । खरीति किं ? भज्यते ।

हो णोऽद्यऽनाद् चादेः ॥१५७॥ अंते वर्त-
 मानस्याणो वा हो भवति दिसंज्ञं अनाद्
 चादींश्च त्यक्त्वा । सामं साम । खट्वां खट्वा ।
 दधिं दधि । मधुं मधु । अण इति किं ? कर्तृ । अद्य-
 नाद्चादेरिति किं ? सुनी । किमु । आह्वर्जनं
 किं ? पाटलिपुत्रादीं ।

ख्याः शो य् ॥१५८॥ ख्याञ्.शकारस्य यो
 वा भवति । आख्याता । आख्याता । आख्यातुं ।
 आख्यातुं । आख्यातव्यं । आख्यातव्यं ।

यय्यऽम्परं स्वं ॥१५९॥ ययि परतः—अं
 इत्यनुम्वारः परस्य स्वं भवति । शङ्कितः अशङ्कितः ।
 हिण्डितः । शान्तः । कम्प्यते ।

वा नुकपदांतस्य ॥१६०॥ नुकः पदांतस्यानु-
 स्वारस्य च परम्वं वा स्याद् ययि परतः । चङ्गम्यते
 चम्भण्यते । चम्भण्यते । सयतः । सँवत्सरः
 संवत्सरः । सँह्लोक । तंलोक । त्वङ्करोपि । त्वं
 फरोपि । त्वञ्चरसि । त्वं चरसि । त्वण्टीकसे ।
 त्वं टीकसे । त्वन्तरसि । त्वंतरसि । त्वं पचसि ।
 त्वपचसि ।

हिण्डिह्यन् ॥१६१॥ हकारे ष ल य म न परे
 परतः—पदानानुम्वारमर्थेपामेव स्वा व ल य म ना
 षा भवन्ति । किं वृहयति । किं वृहयते । किं-
 हृदादयति । किं हृदादयति । किं प्प्रायः । किं प्प्रा ।
 किं प्रलपयति । किं प्रलपयति । किं न्हुते । किं न्हुते
 सोर्ल ॥१६२॥ तवर्गस्य लकारे परतः

श्रीसोमदेवयतिनिर्गिनमादधानि या नौः प्रनीतगुणनांदितमव्ववाट्टी ।

सेऽयं सताममलचेनसि विभ्रुरती वृत्तिः सदानुवपदा परिवर्तिषीष्ट ॥ १ ॥

स्वास्ति श्रीकांडापुरदेशानर्चस्व्याजुरि कामहास्यानयुधिष्ठिरावतारमहामंटलेश्वरगंडरादित्यदेवनिर्मा-
पितत्रिभुवनतिलकजिनालये श्रीमत्परमपरमेष्ठिश्रीनेमिनाथश्रीपादपञ्चाराधनवन्धेन वादीमवजूंकुशश्री-
विशालकीर्तिपंडितदेववैयावृत्तयतः श्रीमच्छिलाहारकुलरुमलमार्तंडतेज.पुंजराजाधिराजपरमेश्वरपरम-
भट्टारकपदिचमचक्रवर्तिश्रीवीरभोजदेवविजयराज्ये शकवर्षकसहस्ररुगनसप्तविंशति ११२७ तमक्रो-
धनसंबत्सरे स्वस्तिसमस्तानवधविधाचक्रचक्रवर्तिश्रीपूज्यपाटानुरक्तेचेतसा श्रीमत्सोमदेवमुनीश्वरेण
विरचितेयं शब्दार्णवचंद्रिका नाम वृत्तिरिति ।

इति श्रीपूज्यपादवृत्तजैनेन्द्रमहाज्याकरणं संपूर्णं ।

श्रीरस्तु । शुभं भवतु । संवत् १७१३ वर्षे कार्तिकशुदि-अष्टमी बुधे वाग्भदेगे सागवाडा-
नगरे श्रीआद्रीश्वरनवीनचैत्यालये राजलश्रीपुंजराजविजयराज्ये श्रीमूलमंथे सरस्वतीगच्छे
बलात्कारगणे श्रीकुंदाकुंदाचार्यान्वये भट्टारकश्रीप्रभाचन्द्रदेवास्तत्पट्टेभट्टारक-श्रीपद्मनादिदेवास्तत्पट्टेभ-
ट्टारक-श्रीसकलकीर्तिदेवास्तत्पट्टेभट्टारक-श्रीभुवनकीर्तिदेवास्तत्पट्टेभट्टारक-श्रीज्ञानभूषणदेवास्तत्प-
ट्टेभट्टारक-श्रीविजयकीर्तिदेवास्तत्पट्टेभट्टारक-श्रीशुभचन्द्रदेवास्तत्पट्टे भट्टारक-श्रीमुमतिकीर्तिदेवास्त-
त्पट्टेभट्टारक-श्रीगुणकीर्तिदेवास्तत्पट्टे भट्टारक-श्रीवादिभूषणदेवतास्तत्पट्टे भट्टारक-श्रीरामकीर्तिदेवा-
स्तत्पट्टेभट्टारक-श्रीपद्मनादिदेवास्तत्पट्टेभट्टारक-श्रीदेवैन्द्रकीर्तिदेवास्तदास्नाये मुनिश्रीश्रुतिकीर्तिम्ब
च्छिष्यमुनिश्रीदेवकीर्तिस्तच्छिष्याचार्यश्रीकल्याणकीर्तिस्तच्छिष्यम्रक्षतेजपालेन स्वज्ञानावरणीयकर्म-
क्षयार्थं स्वपरपठनार्थं जैनेन्द्रमहाज्याकरणं सगृत्तिकं लिखितं शोभितं च ॥ इत्यलम् ।

भवति ज्ञशि परत । बोद्धा । बोद्धु । बोद्धव्य ।
अबुद्ध । अबुद्धा । लब्धा । लब्धव्य । अलब्ध ।
अलब्धा । दोग्धा । दोग्धु । दोग्धव्य । ज्ञशीति
किं ' दध्महे ।

चर्खरि ॥ १५५ ॥ झलां खरि परे चर् स्यात् ।
भेता । भेतुं । भेतव्य । लप्स्यते । मञ्जुलिट्
चरति । खरीति किं ' भज्यते ।

दो णोऽयऽनाद् चादेः ॥ १५७ ॥ अते वर्त-
मानस्याणो वा दो भवति दिसञ्ज अनाद्
चार्दांश्च त्यक्त्वा । सामं साम । खट्वां खट्वा ।
दधिं दधि । मधुं मधु । अण इति किं ' कर्तृ । अघ-
नाद्चादेरिति किं ' मुनी । किमु । आङ्घर्जन
किं ' पाटलिपुत्रादौ ।

रुञ्जः शो य् ॥ १५८ ॥ रुञ्जान शकारस्य यो
वा भवति । आरुञ्जाता । आरुञ्जातु ।
आरुञ्जातु । आरुञ्जातय । आरुञ्जातव्य ।

यग्यऽम्पर स्व ॥ १५९ ॥ ययि परतः—अ
इत्यनुन्वार परम्य स्व भवति । शङ्कित । अङ्कित ।
हिण्डित । शान्त । दम्यते ।

वा नुमपदांतस्य ॥ १६० ॥ नुक पदातम्यानु
स्वारस्य च षग्भ वा म्याद् ययि परतः । चङ्ग्यते
बम्भण्यते । बम्भण्यतोऽङ्ग्यत । सयत । सँध्वत्सर
सवत्सर । तँल्लोक । तल्लोक । त्वहरोपि । त्व
फरोपि । त्वञ्चरसि । त्व चरसि । त्वण्टीकसे ।
त्व टीकसे । त्वन्तरसि । त्वतरमि । त्व पचसि ।
त्वपचसि ।

हिब्लिपन्न ॥ १६१ ॥ हकारे बल य म न परे
परत — पदानानुन्वारम्यैषामेव म्वा बल य म ना
वा भवति । किं ह्वयति । किं ह्वयते । किं-
एहादयति । किं हादयति । किं च्ययः । किं च्य ।
किं च्छलयति । किं च्छलयति । किंन्दुते । किंन्दुते
तोर्ल ॥ १६२ ॥ तवर्गस्य लकारे परतः

परस्व स्यात् । विद्युल्लता । भवल्लता । भवँल्लपट ।
स्थास्तभोः पूर्वस्योद् ॥ १६३ ॥ उद परयो
स्थास्तभो सकाराद्यो पूर्वस्य स्व स्यात् । उत्थाता ।
उत्थातु । उत्थातव्य । उत्तमिता । उत्तमितु ।
उत्तमितव्य । सादिग्रहण किं ' उत्तिष्ठति ।

झयो ह् ॥ १६४ ॥ झयः पदानात्परस्य
हकारस्य पूर्वस्व भवति । सुवाग्यसति ।
वाग्हलति । अज्जलौ । अज्जलौ । पद्दलानि ।
पद्द हलानि । तद्धित । तद्दहित । ककुब्भासः ।
ककुब्हास । झय इति किं ' प्राद् हसति ।

शश्छोऽमि ॥ १६५ ॥ झयः परम्य शकारस्य
छो भवत्यमि परतः । पद्छयामा । पद्छया-
माः । वाक्छूरः । वाक्छूर । तच्छ्रेवत । तच्छ्रेत ।
ककुप्पूतं । ककुप्पूथेत । तच्छ्लोकः । तच्छ्लोक
अमीति किं ' त्वक् श्च्योतति ।

हलो यमो यमि स्व ॥ १६६ ॥ हल
परेषा यमा यमि परे स्व भवति । शय्या
इत्यत्र द्वौ यकारौ द्वित्वचमृतीयः मध्यमस्य स्व ।
आदित्स्या — आदित्यः । अपत्यार्थे देवतार्थेऽपि
प्यत्ये च मध्यमस्य मध्यमयोर्वा स्व । हल इति किं '
अन्न । यम इति किं ' यज्ञः । यमीति किं ' शाही ।

झरो झरि स्वे ॥ १६७ ॥ हलः परस्य झरः
म्ये झरि परत स्व भवति । भिर्ता । प्रर्ता ।
प्रत् । महत् । मरुत् । झर इति किं ' प्राञ्जोत् ।
स्व इति किं ' तर्ता ।

चतुष्टय समतभद्रस्य ॥ १६८ ॥ झयो ह्
इत्यादिसूत्रचतुष्टय समतभद्राचार्य्यमतेन भवति
नान्येषामिति विकल्पः तथा चोदाहृत ।

समाप्तः चतुर्थपाद ।

इति जैनैः द्रव्याकरणे शब्दार्णवचन्द्रिकायां

चतुर्थोऽध्याय ।

श्रीसोमदेवयतिनिर्गन्तमादधाति या नौ प्रनीतगुणनादितशब्दत्राह ।

सेष्य सताममलचेनसि विम्फुरती वृत्ति सदानुवपदा परिवर्तिषीष्ट ॥ १ ॥

स्वास्ति श्री कौल्यापुरदेशातर्त्त्याजुरि काम्हास्थानयुधिष्ठिरावतारमहामटलेश्वरगडरादित्यदेवनिर्मा-
पितत्रिभुवनतिलकजिनालये श्रीमत्परमपरमेश्वित्रीनेमिनाथश्रीपादपञ्चाराधनपत्नेन वादीमचनूकुशश्री
विशालकीर्तिपडितदेववैयावृत्त्यतः श्रीमच्छिछाहारकुल मलमार्तडतेज पुजराजाधिराजपरमेश्वरपरम
भट्टारकपद्मिचगचक्रार्त्तिश्री श्रीरभोजदेवविजयराज्ये शतवर्षक्रमहँसकृतमप्यविशति ११२७ तमक्रो-
धनसवत्सरे स्वस्तिसमन्तानवधविद्याचक्रचक्रार्त्तिश्रीपूज्यपादानुरक्तचेतसा श्रीमत्सोमदेवमुनीश्वरेण
विरचितेय शब्दार्णवचाद्रिका नाम वृत्तिरिति ।

इति श्रीपूज्यपादकृतजैनेन्द्रमहाव्याकरण सपूर्ण ।

श्रीरस्तु । शुभ भवतु । सवत् १७१३ वर्षे कार्तिकशुदि-अष्टमी बुधे वाग्भरदेशे सागवाहा-
नगरे श्रीआदीश्वरनवीनचैत्यालये राउलश्रीपुजराजाविजयराज्ये श्रीमूलमधे सरस्वतीगच्छे
बलात्कारगणे श्रीकुदाकुदाचार्य्यान्वये भट्टारकश्रीप्रभाचन्द्रदेवास्तत्पट्टेभट्टारक-श्रीपद्मनादिदेवास्तत्पट्टेभ-
ट्टारक-श्रीसकलकीर्तिदेवास्तत्पट्टेभट्टारक-श्रीभुवनकीर्तिदेवास्तत्पट्टेभट्टारक-श्रीजानमूपणदेवास्तत्प-
ट्टेभट्टारक-श्रीविजयकीर्तिदेवास्तत्पट्टेभट्टारक-श्रीशुभचन्द्रदेवास्तत्पट्टे भट्टारक-श्रीसुमतिकीर्तिदेवास्त-
त्पट्टेभट्टारक-श्रीगुणकीर्तिदेवास्तत्पट्टे भट्टारक-श्रीवादिभूपणदेवतास्तत्पट्टे भट्टारक-श्रीरामकीर्तिदेवा-
स्तत्पट्टेभट्टारक-श्रीपद्मनादिदेवास्तत्पट्टेभट्टारक-श्रीदेवेन्द्रकीर्तिदेवास्तदाग्नाये मुनिश्रीश्रुतिकीर्तिस्त
च्छिष्यमुनिश्रीदेवकीर्तिस्तच्छिष्याचार्य्यश्रीकल्याणकीर्तिस्तच्छिष्यब्रह्मतेजपालेन स्वज्ञानावरणीयकर्म-
क्षयार्थं स्वपरपठनार्थं जैनेन्द्रमहाव्याकरण सवृत्तिकं लिखित शोधित च ॥ इत्यलम् ।

अथ जैनेन्द्रधातुपाठः ।

प्रप्रणम्य जिनं भक्त्या संसंश्रित्याभिधागमं ।

उपोपपाचते धूनामुदुत्कृष्टां मया स्थितिः ॥ १ ॥

सं.	धुः	अर्थः	सं.	धुः	अर्थः
१	भू	सत्ताया	३२	पर्द	कुक्षिते शब्दे
२	एधे	वृद्धौ	३३	यतीद्	प्रयत्ने
३	स्पद्धे	संचर्षे	३४	युतृद्	दीप्ती
४	गाद्धे	प्रतिष्ठादिप्साप्रबन्धेपु	३५	जुतृद्	
५	गाद्धे		प्रतीवाते	३६	विथृद्
६	वाथृद्	यांचारीरुपतापैश्वर्येपु		३७	वेथृद्
७	नाथृद्		घारणे	३८	अथिद्
८	नाथृद्	बंधने		३९	अथिद्
९	दधे		आप्रवणे	४०	कथे
१०	वाधे	शैत्ये	४१	शीकृद्	सेचने
११	स्कृदिद्	स्तुत्यभिवादनयोः	४२	लोकृद्	लोचने
१२	धिदिद्	प्रियमुखयोः	४३	लोकृद्	सघाते
१३	वदिद्	स्तुतिमोदमदस्वप्रगतिपु	४४	देकृद्	शब्दोस्ताहे
१४	भदिद्	किंचिच्चलने	४५	भ्रुकृद्	
१५	मदिद्	परिदेवने	४६	रेकृद्	शंकाया
१६	स्पदिद्	हर्षे	४७	शकिद्	
१७	क्लिदिद्	दाने	४८	अकिद्	लक्षण
१८	मुदै	पुरीपोत्सर्गे	४९	वकिद्	कौटिल्ये
१९	ददै	क्रौडाया	५०	मकिद्	मदने
२०	दहौद्		माने	५१	कके
२१	कुर्दे	क्षरणे		५२	कुके
२२	सुर्दे		शब्दे	५३	इके
२३	गुर्दे	मुखे		५४	चके
२४	गुदै		आखादे	५५	सेकृद्
२५	उर्दे	गतौ		५६	सेकृद्
२६	पूदे		५७	शेकृद्	
२७	हादे	५८	लेकृद्		
२८	हादीद्	५९	शकिद्		
२९	एवदे	६०	लकिद्		
३०	स्वदे	६१	ककिद्		
३१	स्वदि	६२	शकिद्		
		६३	प्रकिद्		

अथ जेनेद्रधातुपाठः ।

प्रप्रणम्य जिनं भक्त्या संसंश्रित्वाभिधागमं ।

उपोपपाद्यते धूनामुदुत्कृष्टा मया स्थितिः ॥ १ ॥

सं.	धुः	अर्थः	सं.	धुः	अर्थः
१	भू	सत्ताया	३२	पर्द	कुम्भिते शब्दे
२	एधे	वृद्धौ	३३	यतीद्	प्रयत्ने
३	स्पद्धे	संवर्षे	३४	युतृद्	दीप्तौ
४	गाद्धे	प्रतिष्ठादिष्णामनेषु	३५	जुतृद्	
५	गाद्धे		३६	नियृद्	याचने
६	वावृद्	प्रतीवाते	३७	वेधृद्	
७	नावृद्	यांचाशीरुपतापैश्वर्येषु	३८	अधिद्	शैथिल्ये
८	नावृद्		३९	प्रथिद्	कौटिल्ये
९	दधे	धारणे	४०	कथे	ध्यावाया
१०	वाधे	वधने	४१	शीठद्	सेचने
११	स्कृदिद्	आप्रणणे	४२	लोकृद्	लोचने
१२	श्विदिद्	शैत्ये	४३	श्लोकृद्	सघाते
१३	वदिद्	स्तुत्यभिनादनयोः	४४	द्रेकृद्	शब्दोत्साहे
१४	भदिद्	प्रियमुखयो	४५	ध्रेकृद्	
१५	मदिद्	स्तुतिमोदमदस्वप्रगतिषु	४६	रेकृद्	शंकाया
१६	स्पदिद्	किञ्चिच्चलने	४७	शकिद्	
१७	ह्रिदिद्	परिदेवने	४८	अकिद्	लक्षणे
१८	मुदे	हर्षे	४९	वकिद्	कौटिल्ये
१९	ददे	दाने	५०	मकिद्	मडने
२०	दहौद्	पुरीषोत्सर्गे	५१	कक	लौल्ये
२१	कुर्दे	क्रीडाया	५२	कुर्दे	गृहीती
२२	सुर्दे		५३	वृक	
२३	गुर्दे		५४	चक	तृप्तिप्रतिघातयोः
२४	गुर्दे		५५	सेकृद्	
२५	उर्दे	५६	सेकृद्		
२६	पूदे	माने	५७	शेकृद्	
२७	हादे	क्षरणे	५८	शेकृद्	
२८	हादीद्	शब्दे	५९	अकिद्	
२९	पद	मुखे	६०	अकिद्	गतौ
३०	सर्दे	आस्वादे	६१	ककिद्	
३१	स्वदि		६२	अकिद्	
			६३	प्रकिद्	

स.	धु	अर्थ	स.	धुः	अर्थः	
६४	ढोकृङ्	गती	१०२	घट्टै	चलने	
६५	त्रोकृङ्		१०३	रुफुट्टै	त्रिकसने	
६६	घस्के		१०४	चेष्टै	चेष्टाया	
६७	घष्के		१०५	गोष्टै	सघाति	
६८	मस्के		१०६	लाष्टै		
६९	तिकै		१०७	हुडिङ्		
७०	टिकै		१०८	पिडिङ्		
७१	टीकृङ्		गत्याक्षेपे	१०९	शाडिङ्	रुजायां च
७२	रघिङ्			११०	हिडिङ्	गत्यानादरय
७३	लघिङ्			१११	कुडिङ्	दाहे
७४	अघिङ्	११२		वडिङ्	वेष्टने	
७५	वघिङ्	११३		मडिङ्		
७६	माघिङ्	११४		वष्टै		
७७	राघृङ्	कैतवे च		११५	मडिङ्	परिभाषाया
७८	लाघृङ्			११६	मडिङ्	शुद्धौ
७९	द्राघृङ्	सामर्थ्ये		११७	तुडिङ्	तोडने
८०	ध्राघृङ्	आयासे च		११८	भुडिङ्	भूतो
८१	पच	कथने	११९	चडिङ्	कापे	
८२	लोचङ्	सेवाया	१२०	तडिङ्	ताडने	
८३	श्च	दर्शने	१२१	कडिङ्	मदे	
८४	श्च	न्यक्ताया वाचि	१२२	खडिङ्	मथे	
८५	श्चिङ्		गती	१२३	हेडुङ्	अनादरे
८६	कचै	वधने	२२४	वाडुङ्	आण्डान्ये	
८७	कचिङ्	दीप्तौ च	१२५	द्राडुङ्	विशरणे	
८८	मच	कल्कने	१२६	धाडुङ्		
८९	मचिङ्	धारणोच्छ्वासपूजासु च	१२७	श्लाडुङ्	श्लाघाया	
९०	पचिङ्	व्यक्तीकरण	१२८	पडिङ्	गती	
९१	प्टुचै	प्रसादे	१२९	अठिङ्		
९२	तिजौङ्	क्षमानिदानयो	१३०	वठिङ्	एकचर्याया	
९३	ईजै	गतिकुत्सनयो	१३१	मठिङ्	शोके	
९४	ऋजै	गतिरुत्सनेषु	१३२	कठिङ्		
९५	ऋजिङ्	गतिरुत्सनेषु	१३३	मुठिङ्	पलायने (पाळने)	
९६	भृजौङ्		भर्जने	१३४	एठ	निवाधाया
९७	एजुङ्	दांती	१३५	हेठे		
९८	भेजूङ्		१३६	गुपौङ्	गुप्तौ	
९९	भाज		१३७	तिपृङ्	स्तुतौ	
१००	वचै		१३८	ष्टपृङ्		
१०१	अट्टै		हितात्मिकमनो.	१३९	तेपृङ्	कपे च
				१४०	खेपृङ्	दैन्य

सं. धुः	अर्थः	सं. धुः	अर्थः
१४१	हुवेष्टुह्	१७७	अये
१४२	केष्टुह्	१७८	वये
१४३	खेष्टुह्	१७९	दये
१४३	गेष्टुह्	१८०	मये
१४४	ग्लेष्टुह्	१८१	पये
१४५	कापिह्	१८२	नये
१४६	मेष्टुह्	१८३	रये
१४७	रेष्टुह्	१८४	पत्रे
१४८	त्रपूषे	१८५	रेष्टुह्
१४९	रेष्टुह्	१८६	तये
१५०	रमिह्	१८७	दये
१५१	अमिह्	१८८	उयीह्
१५२	अमिह्	१८९	पूयीह्
१५३	लविह्	१९०	इमायीह्
१५४	कष्टुह्	१९१	स्फायीह्
१५५	झीष्टुह्	१९२	ओप्यायीह्
१५६	झीष्टुह्	१९३	तापुह्
१५७	शीष्टुह्	१९४	कनूयीह्
१५८	चीष्टुह्	१९५	कले
१५९	शल्मै	१९६	कल्ले
१६०	वल्लमै	१९७	वल्लै
१६१	गल्लमै	१९८	वल्लै
१६२	जमिह्	१९९	गल्लै
१६३	जृमिह्	२००	मले
१६४	ष्टमिह्	२०१	मल्लै
१६५	स्कामिह्	२०२	मले
१६६	ष्टमुह्	२०३	मल्लै
१६७	मानै	२०४	कल्लै
१६८	पनै	२०५	तेष्टुह्
१६९	पणै	२०६	देष्टुह्
१७०	धुणै	२०७	देष्टुह्
१७१	चूर्णै	२०८	पष्टुह्
१७२	धिणिह्	२०९	शेष्टुह्
१७३	धुणिह्	२१०	केष्टुह्
१७४	भामै	२११	खेष्टुह्
१७५	क्षमूषै	२१२	गष्टुह्
१७६	कमुह्	२१३	ग्लेष्टुह्
		२१४	पंष्टुह्

चलने

गतौ

लज्जायां

शब्दे

अवल्लसे

वर्णे

अवाष्टये च

मदे

कथने

भोजने

घाष्टये

गात्रभिनामे

स्तंभे

पूजाया

स्तुतौ

व्यग्रहारे च

भ्रमणे

ग्रहणे

त्रोवे

सहने

कातो

गतौ

रक्षायां च

गीतदानदहनहिंमामु च

तत्तुमत्ताने

दुर्गभिर्निशरणयो

विघ्नने

घृद्धौ

संतानपाटनयोः

संपृत्तौ

कणे च

धारणे

दानहिंमापारमापणेपु

सख्याशब्दयोः

देवने

सप्तने

सं. धुः	अर्थः	सं. धु	अर्थः
२१५ प्लुङ्	संज्ञे	२५२ गहँ	कुत्साया
२१६ मेवृङ्		२५३ गल्है	
२१७ म्लेवृङ्		२५४ बहँ	
२१८ धुक्षै	सदीपनजीवनकेशेषु	२५५ बल्है	प्राधान्ये
२१९ धिक्षै		२५६ बहँ	
२२० वृक्षै		२५७ बल्है	
२२१ शिक्षै		२५८ वेहृङ्	
२२२ मिक्षै		२५९ जेहृङ्	
२२३ दीक्षै	मौञ्ज्योपनयननियम-	२६० बाहृङ्	प्रयत्ने
	व्रतदेशेज्यासु	२६१ एपृङ्	
२२४ ईक्षै	दृष्टौ	२६२ वेपृङ्	निक्षेपे वितर्के विडोडने ग्रहणे क्षती ईपद्धसने
२२५ ईपै	गतिहिसयोक्ष	२६३ द्राहृङ्	
२२६ छेदौ	व्यक्ताया वाचि	२६४ ऊहै	
२२७ मापै		२६५ गाहृङ्	
२२८ बपै	कृते	२६६ गल्हृङ्	
२२९ गेपृङ्	अन्विच्छायां	२६७ धापिङ्	
२३० जेपृङ्	गतौ	२६८ रिमङ्	
२३१ णेपृङ्		२६९ धुङ्	
२३२ एपृङ्		२७० कुङ्	
२३३ हेपृङ्		२७१ डङ्	
२३४ अहिङ्		२७२ तुङ्	
२३५ प्रिह		२७३ गुङ्	
२३६ रेपृङ्		अव्यक्ते शब्दे	२७४ गाङ्
२३७ कासृङ्	शब्दकुत्साया	२७५ द्युङ्	
२३८ णासृङ्	शब्दे	२७६ उचङ्	
२३९ भासै	दीप्तौ	२७७ प्रङ्	गतौ
२४० रासृङ्		२७८ प्लुङ्	
२४१ काशृङ्		२७९ श्येङ्	
२४२ णसै	कंठिल्ये	२८० रुङ्	रोपे च
२४३ म्यसै	भये	२८१ धृङ्	भाविष्यसने
२४४ आडः शमुङ्	इच्छायां	२८२ मिङ्	प्रतिदाने
२४५ श्रमुङ्	प्रभादे	२८३ दङ्	रक्षणे
२४६ प्रमुङ्	अदने	२८४ त्रङ्	पालने
२४७ ग्लमुङ्		चेष्टायां	२८५ पूङ्
२४८ ईहै	वृद्धौ	२८६ व्यङ्	वृद्धौ
२४९ बहिङ्		२८७ मूङ्	वधने
२५० महिङ्		२८८ डङ्	विहायता गतौ
२५१ दक्षे	शंभवे च		

सं. पुः *	अर्थः	म. पुः	अर्थः
२८९ लुत्	दीर्घा	३२६ हेड	वेष्टने
२९० लुट्		३२७ वट	परिभाषणे
२९१ लुभे		३२८ भट	
२९२ रुचै	अभिप्रीतौ च	३२९ नट	नृत्तौ
२९३ श्विताद्	वर्णे	३३० ष्टक	लोटने
२९४ जिमिद्	श्लेहे	३३१ चक	तृप्तां च
२९५ जिश्विदाद्	मांक्षे च	३३२ फखे	हंसने
२९६ धुठ	परिवृत्तां च	३३३ रगे	शंकने
२९७ ह्ट	प्रतिघाते	३३४ लगे	सजने
२९८ लुट्		३३५ हगे	संवरणे
३९९ लुठ		३३६ हगे	
३०० लुभे		३३७ पगे	
३०१ णभे	३३८ षगे		
३०२ लसुद्	अवसंसते	३३९ अक	कुटिलायां गतौ
३०३ भ्रसुद्		३४० अग	
३०४ ध्वंसुद्	गतीं च	३४१ कण	गतौ
३०५ लसुद्	विश्वासे	३४२ रण	
३०६ वृत्तुद्	वृत्तौ	३४३ चण	दाने
३०७ वृधुद्	वृद्धौ	३४४ वण	
३०८ श्रुधुद्	शब्दकुलसायां	३४५ श्रण	हिसायां
३०९ ल्यदूद्	स्रवे	३४६ मथ	
३१० श्रुद्	सामर्थ्ये	३४७ कथ	चलने
		३४८ क्रथ	
३११ घट्टप्	चेष्टया	३४९ कथ	दीप्ती
३१२ व्यर्थप्	चलभाष्योः	३५० चण	
३१३ प्रर्थप्	प्रख्यातौ	३५१ हल	आध्याने
३१४ प्रसप्तप्	निस्तारे	३५२ लल	
३१५ मुद्वप्	मदे	३५३ जल	भये
३१६ सखद्वप्	खनने	३५४ स्मृ	
३१७ जिन्दरापि	संभ्रमे	३५५ दू	नये
३१८ क्रद्वप्	वैकृत्ये	३५६ नृ	
३२९ ऋद्वप्		३५७ श्रा	पाके
३२० ऋदिद्		३५८ चलि	
३२१ क्षजिद्	गतिदानयोः	३५९ लदिर	कपने
३२२ दक्षै	गतिहिसायां	३६० लडि	ऊर्जने
३२३ कृपै	कृपायां	३६१ मदी	जिह्वोन्मथने
		३६२ खनिर	हर्षग्लपनयोः
		३६३ ध्वन	अनतमने
		३६४ फल	शब्दे
			गतौ

दादितोऽमी

३२४ ज्वर रोगे
३२५ गड सेचने

स. घु'	अर्थ
वृत् घटादिः	
३६५ स्वमु	शब्दे
३६६ स्वन	
३६७ रानृङ्	दीप्तो
३६८ टुभाशृङ्	
३६९ टुम्लाशृङ्	
३७० भ्राजै	
वृत् पुणादिः	
३७१ ज्वल	दीप्तो
३७२ चल	कपने
३७३ जल	धान्ये
३७४ टल	वैकल्ये
३७५ ढल	
३७६ षल	स्थाने
३७७ हल	विलेखने
३७८ वल	प्राणधान्यावरोधयो
३७९ पुल	महत्त्वे
३८० कुल	सस्यानसतानयोः
३८१ फल	गमने
३८२ शल	
३८३ ङल	
३८४ पेल्ल	
३८५ पथे	
३८६ ङुल	
३८७ कथे	
३८८ मथे	
३८९ टुममु	
३९० क्षर	हिंसासवरणयोश्च
३९१ पथै	निष्पचने
३९२ रमुङ्	विलोडने
३९३ शद्ले	उद्गरणे
३९४ पद्ल	सचलने
३९५ कृशो	मर्पणे
३९६ कुच	क्रीडाया
३९७ रहो	शातने
३९८ कस्त	गतिविशरणयोश्च
३९९ भू	रोदनाह नयो
४०० सुषब्	सपर्धनकौटिल्यप्रति- स्तमत्रिलेखनेषु जनने गमने मुनि बोधने

स. घु	अर्थ
वृत् ज्वलादिः	
४०१ अत	सातत्यगमने
४०२ चिती	सज्ञान
४०३ कितौ	निवासे
४०४ कृत	गतिघृणास्पद्धेषु
४०५ व्युतिर्	विभासे
४०६ व्युतिर्	क्षरणे
४०७ श्व्युतिर्	
४०८ स्तुतिर्	
४०९ कुधि	हिंसासंज्ञयोः
४१० पुधि	
४११ लुधि	
४१२ मधि	
४१३ मथ	शास्त्रमागल्पयोः
४१४ विधू	
४१५ विधु	
४१६ खाट्ट	
४१७ वद	
४१८ खद	
४१९ गद	
४२० रद	
४२१ जिदिना	
४२२ णद	
४२३ अर्द	गतियाचनयोः
४२४ नर्द	शब्दे
४२५ गर्द	
४२६ तर्द	हिंसाया
४२७ कर्द	कुत्तिते शब्दे
४२८ खर्द	दशन
४२९ अदि	बधने
४३० इदि	परमेश्वर्ये
४३१ त्रिदि	अवयवे
४३२ णिदि	वृत्तने
४३३ टुनदि	समृद्धौ
४३४ चदि	दीप्तिहार्दनयोः
४३५ त्रदि	चेष्टया
४३६ कदि	'आह्वानरोदनयो
४३७ ऋदि	
४३८ ऌदि	

सं.	धुः	अर्थः	सं.	धुः	अर्थः
४३९	क्लिदि	परिदेवने	४७७	फक्क	नाचैर्गतौ
४४०	स्कंदिरी	गतिदीपणयोः	४७८	तक	दृसने
४४१	शुघ्र	शुद्धौ	४७९	कक्क	
४४२	उल्ल		४८०	गम्ब	
४४३	णख		४८१	तकि	कृच्छ्रजीवने
४४४	वख		४८२	वक्क	भर्त्सने
४४५	मख		४८३	लप	
४४६	रख		४८४	लज	
४४७	लख		४८५	लजि	
४४८	रखि		४८६	तजि	भर्जने
४४९	लखि		४८७	लज	
४५०	इखि		४८८	लाजि	सुद्धे
४५१	ईखि		४८९	जज	
४५२	वल्ग	गतौ	४९०	जजि	हितने
४५३	रगि		४९१	तुज	
४५४	लगि		४९२	तुजि	पालने च
४५५	अगि		४९३	पिजि	
४५६	बगि		४९४	गज	शब्दे
४५७	वगि		४९५	गुजि	
४५८	मगि		४९६	गृज	
४५९	स्वगि		४९७	गृजि	
४६०	इगि		४९८	मृज	
४६१	रिगि		४९९	मृजि	
४६२	लिगि		५००	कज	कंपने च
४६३	त्यगि		५०१	क्षीज	
४६४	पुगि	वर्जने	५०२	गर्ज	मदने च
४६५	जुगि		५०३	गज	
४६६	बुगि		५०४	व्यजौ	व्यागे
४६७	दीघ	पालने	५०५	शुच	पाक
४६८	लीघ	शोषणे	५०६	कुच	उच्चैः शब्दे
४६९	शिघि	आप्राणे	५०७	कुच	कौटिल्याद्वीगमयोः
४७०	ओखृ		५०८	लुच	अपनयने
४७१	राखृ		५०९	अच	गतिपूजनयोः
४७२	लाखृ	शोषपालमर्थयोः	५१०	वचु	गतौ
४७३	द्राखृ		५११	चचु	
४७४	प्राखृ		५१२	तंचु	
४७५	शाखृ	व्याप्तौ	५१३	त्वचु	
४७६	आखृ		५१४	मंचु	

सं. धुः	अर्थः	स. धुः	अर्थः	
५१५ मुचु	गती	५१२ अज	गतिक्षेपणयोः	
५१६ मुचु		५१३ तेज	पालने	
५१७ मुचु		५१४ खज	मथने	
५१८ मुचु		५१५ खजि	गतिवैकल्ये	
५१९ म्छुचु		५१६ एजु	कपने	
५२० म्छुचु		५१७ टुओस्सुजा	वज्रनिर्घोषे	
५२१ मुचु		५१८ पञ्जौ	संगे	
५२२ म्छुचु		५१९ शौट	गर्वे	
५२३ पंच		५२० योट	बधे	
५२४ घ्वज		५२१ मेडु	उन्मादे	
५२५ घ्वजि		५२२ मेडु		
५२६ धृज		५२३ लोडु		
५२७ धृजि		५२४ कटे	वर्षावरणयोः	
५२८ वज		५२५ रट	परिमाणणे	
५२९ व्रजि		५२६ रठ		
५३० मुचु	स्तेयकरणे	५२७ लट	बाल्ये च	
५३१ म्छुचु		५२८ शट	रुजाविशरणगल्पवसादनेषु	
५३२ कुचु		५२९ वट	वेष्टने	
५३३ लुचु		५३० खिट	उन्नासने	
५३४ अर्च		५३१ पिट	अनादरे	
५३५ म्लेच्छ		५३२ शिट		
५३६ लछ		५३३ रौडु		
५३७ लाछि		५३४ जट	सघाते	
५३८ वाछि		५३५ झट		
५३९ हीच्छ		इच्छायां	५३६ पिट	शब्दे च
	आयामे च	५३७ भट	भृतौ	
५४० हुर्या	लजाया	५३८ तट	उच्छ्राये	
५४१ मुच्छा	काटिल्ये	५३९ नट	नृत्तौ	
५४२ स्फूर्च्छा	मोहसमुच्छ्राययोः	५४० खट	काक्षायां	
५४३ युच्छ	विस्तृतौ	५४१ हट	दीप्तौ	
५४४ उच्छि	प्रमादे	५४२ पट	अनमये	
५४५ गुज	उछने	५४३ लुट	विलोढने	
५४६ गुजि	अव्यक्ते शब्दे	५४४ चिट	परप्रेष्ये	
५४७ कूज		सर्जने	५४५ स्फुटिर्	विशरणे
५४८ अर्ज			५४६ हेट	विवाधायां
५४९ सर्ज	व्ययने	५४७ कुटि	वैकल्ये	
५५० कर्ज		माजने च.		
५५१ खर्ज				

सं. धुः	अर्थः	सं. धुः	अर्थः
५८८ अट	गतो	६२६ तृडू	तोडने
५८९ पट		६२७ गुपू	रक्षणं
५९० इट		६२८ घूप	तपः सतापे
५९१ किट		६२९ जल्प	व्यक्ताया वाचि
५९२ किटी		६३० रप	
५९३ रुठि		६३१ लप	
५९४ लुठि		६३२ जप	मानसे च
५९५ अठ		६३३ चप	सावने
५९६ इडू		६३४ पच	समगाये
५९७ पठ		६३५ चुप	मद्राया गतौ
५९८ वठ	६३६ तुप	हिमायां	
५९९ मठ	६३७ लुप		
६०० मड	६३८ तुफ		
६०१ कठ	६३९ तुफ		
६०२ हठ	६४० रुप		
६०३ उठ	६४१ रुप		
६०४ पिठि	६४२ तुफ		
६०५ सठ	६४३ मुफ		
६०६ शुठ	६४४ पिमु		
६०७ थुठ	६४५ पिमु		
६०८ लुठि	६४६ शुंम	भापणे च	
६०९ शुठि	६४७ यमौ	मैथुने	
६१० विड	६४८ जम		
६११ अड	६४९ पपं	गतौ	
६१२ लड	६५० रफ		
६१३ कड	६५१ रफि		
६१४ कडू	६५२ अर्व		
६१५ चुडू	६५३ वर्व		
६१६ अडू	६५४ कर्व		
६१७ मडि	६५५ खर्व		
६१८ घुडि	६५६ गर्व		
६१९ चुडि	६५७ शर्व		
६२० मुडि	६५८ पर्व		
६२१ वडि	६५९ चर्व	वत्त्रमयोगे	
६२२ रुडि	६६० गम्ल		
६२३ लुडि	६६१ मू		
६२४ गडि	६६२ धु		
६२५ क्रीडू	६६३ चुवि		

सं. धुः	अर्थः	सं. धुः	अर्थः
६६४ अण	शब्दे	७०० दल	विदारणे
६६५ रण		७०१ विफल	
६६६ वण		७०२ मील	निभयणे
६६७ मण		७०३ स्मील	
६६८ कण		७०४ क्षमील	
६६९ वण		७०५ पील	प्रतिष्टभे
६७० भण		७०६ नील	वर्णे
६७१ भ्रण		७०७ शील	समाधौ
६७२ कण		७०८ कूल	आवरणे
६७३ घण		७०९ शूल	रजायां
६७४ घ्रण		७१० तूल	निष्कर्षे
६७५ व्रण		७११ पूल	संघाते
६७६ स्तन		७१२ मूल	प्रतिष्ठायां
६७७ वन		७१३ फल	निष्पत्तौ
६८९ वन	संभक्तौ	७१४ फुल्ल	विकसने
६८० पण		७१५ चुल्ल	भावकरणे
६८१ ओणू		७१६ चिल्ल	शैथिल्ये
६८२ शोणू		चलने	७१७ वेल्ल
६८३ श्रोणू			७१८ वेल्
६८४ श्लोणू			७१९ केल्
६८५ पैणू			७२० खेल्
६८६ कनी			७२१ केल्
६८७ अम			७२२ क्षेल्
६८८ णमी			७२३ खल्
६८९ क्रमु	७२४ खल	संशये	
६९० मट	बंधने	७२५ गल	अदने
६९१ कील		७२६ चर्च	
६९२ मव्य	ईर्ष्यार्थाः	७२७ श्वल	आशुगमने
६९३ सूर्य		७२८ श्वल्	
६९४ ईर्ष्य		७२९ खोल	गतिप्रतिघाते
६९५ सूर्य	गतिह्रात्योः	७३० धोर्न	गतिचातुर्ये
६९६ हय		७३१ त्तर	छद्मगतौ
६९७ हय्य	अभिपत्ते	७३२ वमर	हर्षने
६९८ चुर्था			
६९९ अल	भूषणपर्याप्तारणे		

स. धुः	अर्थ
७३३ पेल	गती
७३४ फेल	
७३५ शेल	
७३६ पेल	
७३७ शल	
७३८ चल	
७३९ तिल	
७४० व्यभ्र	
७४१ मभ्र	
७४२ अभ्र	
७४३ शिति	
७४४ रिति	
७४५ रवि	
७४६ धवि	
७४७ चर	
७४८ क्षितु	
७४९ छितु	
७५० जीव	
७५१ पीव	
७५२ मीव	
७५३ णीव	
७५४ तीव	
७५५ तुर्वी	
७५६ धुर्वी	
७५७ धुर्वी	
७५८ जुर्वी	
७५९ मर्वी	
७६० शर्व	
७६१ अर्व	
७६२ गुर्वी	
७६३ हिवि	
७६४ दिवि	
७६५ धिवि	
७६६ छवि	
७६७ अर	
	मक्षणे
	निरसने
	प्राणधारणे
	स्वील्ये
	हिंसने
	उद्यमने
	प्राणने
	हिंसानिकरणयोः
	गतिप्राप्तितृप्तिर्दासिष्टुद्धि-
	काव्यप्रत्ययगमनप्रवेशश्र-
	वणस्वाम्यर्थयाचनक्रिये-
	च्छादिगनहिंसादहन

स. धुः	अर्थः	
७६८ मक्ष	मानरक्षणेषु	
७६९ अक्ष	संघाते	
७७० तक्ष	व्याप्तौ च	
७७१ त्रक्ष	तनूकरणे	
७७२ रक्ष		
७७३ णिक्ष	पाठने	
७७४ तृक्ष	चुवने	
७७५ स्तृक्ष	गती	
७७६ णक्ष		
७७७ शर		
७७८ रहि		
७७९ पिसृ		
७८० पेसृ		
७८१ वक्ष		रोपे
७८२ तक्ष		वचने
७८३ सूक्ष		अनादरे
७८४ काक्षि		कांक्षायां
७८५ वाक्षि		
७८६ माक्षि	घोरवासिते च	
७८७ द्राक्षि		
७८८ घ्राक्षि		
७८९ चूप		पाने
७९० तूप	तुष्टौ	
७९१ छूप	स्तेपे	
७९२ मूप		
७९३ शूप	प्रसने	
७९४ भूप	अलंकारे	
७९५ ऊप	रुजाया	
७९६ ईप	उञ्छे	
७९७ कप	हिंसाया	
७९८ शिप		
७९९ जप		
८०० क्षप		
८०१ वप		
८०२ मप		
८०३ रुप		
८०४ रिप		

सं. धुः	अर्थः	स. धुः	अर्थः	
८०५ जूप	हिसायां	८४२ दंशौ	दशने	
८०६ शाय		८४३ शंसु	स्तनौ	
८०७ शम्भु		८४४ दहौ	भस्मीकरणे	
८०८ यूप	संघाते च	८४५ मिहौ	सेचने	
८०९ मृपु		८४६ चह	परिकल्पने	
८१० भप	भर्त्सने	८४७ रह	त्यागे	
८११ जिपु	सेचने	८४८ दह	शब्दौ	
८१२ विपु		८४९ दहि		
८१३ मिपु		८५० वृह		
८१४ पृपु		८५१ पूप		
८१५ वृपु		८५२ वृहि	शब्दे च	
८१६ लक्ष		सहने च	८५३ तुहिर	अर्दने
८१७ मृपु			८५४ उहिर	
८१८ पुप	पुष्टौ च	८५५ अर्ह	पूजने	
८१९ तुपु	दाहे	८५६ सु	प्रसन्नैश्वर्ययोः	
८२० त्रिपु		८५७ शु		
८२१ श्लिपु		८५८ डु		
८२२ मुपु		८५९ ह	मतौ	
८२३ प्लुपु		८६० शु		
८२४ वृपु		८६१ धु		
८२५ षपु	अलौके	८६२ जि	अभिभावे	
८२६ कृपौ	विलिखितौ	८६३ त्रि		
८२७ लस	श्लपक्रीडनयोः	८६३ पा	पाने	
८२८ जर्ज	परिभाषणहिसातर्जनेषु	८६४ धेद्		
८२९ चर्च		८६५ प्रा	गंधोपादाने	
८३० झर्श		८६६ ध्मा	शब्दाभिसंयोगयोः	
८३१ हते		हसने	८६७ छा	गतिनिवृत्तौ
८३२ नुम	शब्दे	८६८ म्ना	अभ्यासे	
८३३ हम		८६९ लणु	दाने	
८३४ ह्रम		८७० दैप्	शोधने	
८३५ रस		८७१ ङि	हर्षक्षये	
८३६ पुपिर्		८७२ ङै	गात्रविनाभे	
८३७ मिश		रोपकृते च	८७३ वै	न्यकरणे
८३८ मश			८७४ त्रै	स्वप्ने
८३९ णिस	समाधौ	८७५ त्रै	तृप्तौ	
८४० शश	पृष्ठतिगती	८७६ कै	शब्दे	
८४१ दशिरौ	प्रक्षेणे	८७७ गै		
		८७८ रै		

स. धु'	अर्थः
८७९ छथे }	सघाते
८८० स्त्ये }	
८८१ छै }	खदने
८८२ छै }	
८८३ छै }	क्षये
८८४ छै }	
८८५ छै }	पाके
८८६ छै }	
८८७ छै }	शोषणे
८८८ छै }	
८८९ छै }	वेष्टने
८९० छै }	
८९१ छै }	चिंताया
८९२ छै }	वरणे
८९३ छै }	
८९४ छै }	कौटिल्ये
८९५ छै }	
८९६ छै }	शब्दोपतापयोः
८९७ छै }	गतौ
८९८ छै }	प्रापणे च
८९९ छै }	
९०० छै }	सेचने
९०१ छै }	
९०२ छै }	प्लवनतरणयोः
९०३ छै }	गतिवृद्धयोः
९०४ छै }	निवासे
९०५ छै }	व्यक्ताया वाचि
९०६ छै }	मवंतः
९०७ छै }	दानदेवपूजासंगतकरणेषु
९०८ छै }	बीजसताने
९०९ छै }	प्रापणे
९१० छै }	तत्संताने
९११ छै }	पाके
९१२ छै }	सेवाया
९१३ छै }	रागे
९१४ छै }	
९१५ छै }	याचने
९१६ छै }	
९१७ छै }	परिभाषणे
९१८ छै }	पर्याप्तौ
९१९ छै }	मेधाहिंसायां

स. धुः	अर्थः
९१७ मेघृञ्	संगमे च
९१८ णिट्	
९१९ णेट्	कुत्सासनिकर्षयोः
९२० सृष्टृञ्	
९२१ सृष्टृञ्	उन्दे
९२२ बुधृञ्	बोधने
९२३ बुदिरुञ्	निशामने
९२४ चापृञ्	पूजायां च
९२५ वेणृञ्	गतिचिन्ताज्ञाननिशामन- वादित्रप्रहणेपु
९२६ खनुञ्	अवदारणे
९२७ दानृञ्	खंडने
९२८ शानृञ्	तेजने
९२९ शपृञ्	आक्रोशे
९३० भेषृञ्	दीप्तौ
९३१ अव	पूर्वोपादाननिरसनयोश्च
९३२ छपृञ्	हिंसायां
९३३ चपृञ्	
९३४ चुपृञ्	मुक्तौ
९३५ घासृञ्	
९३६ दासृञ्	दाने
९३७ माहृञ्	माने
९३८ गुहृञ्	सवरणे
९३९ क्षपृञ्	
९४० जीपृञ्	आदाने च
९४१ श्रिञ्	सेनाया
९४२ हृञ्	हरणे
९४३ मृञ्	भरणे
९४४ धृञ्	धारणे
९४५ कुक्कृञ्	करणे
९४६ णीञ्	प्रापणे
	एते मवंतः

इति भूवादयो न्याय्यधिकरणाः धवः ।

१	हु	दानादनयोः
२	जिभी	भये
३	ही	लज्जायां
४	पुं	पालनपूरणे

१४

स	धु	अर्थ
५	रु	गतौ
६	ओहार्	त्यागे
७	आहाड्	गतौ
८	माड्	माने
९	डुष्टञ्	धारणपोषणयो
१०	डुदाञ्	दान
११	डुधाञ्	धारणे च
१२	णिजिञ्यो	शौचपापणयो
१३	विजिञ्यो	पृथक् भावे
१४	विनिञ्यो	व्य सौ

इति ह्यादय उज्जिकरणा घव ।

१	अदो	भक्षणे
२	निद	ज्ञाने
३	हनौ	हिसागस्यो
४	अस	भुवि
५	मृजू	शुद्धौ
६	वचो	परिभाषणे
७	रदिर्	अश्रुविमोचने
८	त्रिष्वपो	शये
९	अन	प्राणने
१०	अस	
११	जक्ष	भक्षहसनयो

वृत्

१२	जामृ	निंदाक्षये
१३	दरिद्रा	दुर्गतौ
१४	चकासृ	दासौ
१५	शामु	अनुशिष्टौ

वृत्

१६	सस्ति	स्वप्ने
१७	पस	
१८	वश	कातौ
१९	धु	अभिगमने
२०	सु	ऐश्वर्यप्रसवयो
२१	डु	वृत्ताहसापूरणेपु
२२	कु	
२३	रु	शब्दे
२४	डुक्ष	

स	धु	अर्थ
२५	क्षु	तेजन
२६	सु	क्षरणे
२७	पु	स्तुतो
२८	यु	मिश्रणे
२९	इणु	गतौ
३०	इरु	स्मरणे
३१	वी	गतिप्रजनकात्यशनेपु
३२	या	प्रापणे
३३	वा	गतिगधनयो
३४	भा	दीप्तौ
३५	ष्णा	शौचे
३६	श्रा	पाके
३७	द्रा	कुसाया गतौ
३८	प्सा	भक्षणे
३९	पा	रक्षणे
४०	रा	दाने
४१	ला	आदाने
४२	दाप्	लवने
४३	ख्या	प्रकथने
४४	प्रा	पुरणे
४५	मा	माने

चर्करीत च

४६	चक्षौङ्	व्यक्ताया वाचि
४७	ईरे	गतौ
४८	ईडे	स्तुतौ
४९	ईशै	ऐश्वर्ये
५०	आसे	उपवेशन
५१	वसै	आच्छादने
५२	आड -शामुङ्	इच्छाया
५३	कासिङ्	गतिसत्तानयो
५४	गिसिङ्	चुवने
५५	गिजिङ्	शुद्धौ
५६	शिजिङ्	अव्यक्त शब्दे
५७	पिजिङ्	सपचने
५८	पृजिङ्	
५९	पृचीङ्	
६०	रुपूङ्	प्राणिगर्भविमोचने

स.	धु	अर्थः
६१	शीङ्	स्वमे
६२	इङ्	अध्ययने
६३	हुङ्	अपनयने
६४	द्विषीञ्	अप्रीती
६५	दुर्हीञ्	क्षरणे
६६	दिर्हीञ्	लेपे
६७	डिरीञ्	आस्वादने
६८	ऊर्णञ्	आच्छादने
६९	पुञ्	स्तुती
७०	न्नी	व्यक्ताया वाचि

इत्यदादयः उच्चिहरणा

धवः

१	दिडु	क्रीडाजयेच्छापणियुति- गतिषु
२	मिडु	तंतुसताने
३	गुध	परिवेष्टने
४	क्षिप	प्रेरणे
५	पुप्य	विक्रमने
६	तिम	आर्द्रभापे
७	ष्टिम	
८	थीम	
९	ब्रीड	लज्जाया
१०	इप	गन्या
११	पुह	शकने
१२	राथी	वृक्षापेर
१३	व्यथी	ताडने
१४	पुथी	पुष्टी
१५	मुथी	शोषणे
१६	तुथी	तोषणे
१७	दृथी	नित्ये
१८	क्षिथी	आतिगने
१९	शकी	मर्षणे
२०	खिदा	गात्रप्रश्चरणे
२१	क्रुथी	कोपे
२२	शुथी	सुसुक्षणे
२३	शुथी	शोधने

म.	धुः	अर्थः
१४	मिधु	सराध्ये
२५	रधु	हिमने च
२६	णधु	अदर्शने
२७	तधु	प्रीणने
२८	दधु	मोहने च
२९	दुह	निजामाया
३०	मुह	वैचिन्ये
३१	प्युह	उद्गिरणे
३२	ण्हिह	प्रीती
३३	अमु	क्षेपणे
३४	यमु	प्रयत्ने
३५	जमु	मोक्षणे
३६	तमु	क्षये
३७	दमु	
३८	वमु	स्तभे
३९	पृप	दाहे
४०	प्लुप	
४१	व्युप	निमामे
४२	त्रिम	प्रेरणे
४३	बुम	क्षेपणे
४४	बुस	उत्सर्ग
४५	मुम	राटने
४६	ममी	परिमाणे
४७	दुठ	निच्छोडने
४८	उच	समयापे
४९	भ्रमु	अध पतने
५०	भ्रमु	
५१	भृग	मरणे
५२	कृग	तनूहरणे
५३	त्रितृप	विपामाया
५४	हृग	तुष्टी
५५	रृग	रौपे
५६	डिप	क्षये
५७	बुप	क्रोपे
५८	गुग	व्यापृते च
५९	गुप	रिमोने
६०	रृप	
६१	दृप	

स.	धुः	अर्थः
६२	लुम	गाधये
६३	क्षुम	सचलने
६४	पम	हिंसने
६५	तुम	
६६	ह्रिदू	आद्रभावे
६७	जिमिदा	खेहे
६८	जिद्विदा	मोक्षे च
६९	ऋधु	वर्धने
७०	गृधु	अभिकांक्षायां
७१	शमु	उपशमने
७२	दमु	
७३	तमु	कांक्षाया
७४	श्रमु	केशने
७५	भ्रमु	चलने
७६	क्षमु	सहने
७७	ऋमु	गठाने
७८	मदी	हर्षे
		वृत्
७९	जृपु	वयोहानी
८०	झृपु	
८१	शो	तनूकरणे
८२	छो	छेदे
८३	दो	
८४	पो	अंतःकर्मणि
	एते	मर्षतः
८५	जनीह	प्रादुर्भावे
८६	कारी	दीप्ती
८७	दीपीह	
८८	पूरीह	आप्यायने
८९	तूरीह	हिंसागतित्वरणयोः
९०	यूरीह	हिंसात्रयोहान्योः
९१	जूरीह	
९२	घूरीह	गतिहिंसयोः
९३	भूरीह	
९४	नूरीह	हिंसास्तंभयोः
९५	सूरीह	दाहे
९६	सधे	ऐश्वर्ये वा
९७	शुधु	परजे

स.	धुः	अर्थः
९८	ह्रिंश	उपतापे
९९	वाश	शब्दे
१००	पादोह	गतौ
१०१	विदोह	सत्तायां
१०२	खिदोह	दैन्ये
१०३	युधोह	सप्रहारे
१०४	बुधोह	ज्ञाने
१०५	मनोह	
१०६	अने	प्राणने
१०७	अनो रुधोह	कामे
१०८	युजोह	समाधौ
१०९	सुजोह	विसर्गे
११०	लिशोह	अल्पे च
१११	उपूडौ	प्राणिप्रसवे
११२	दूडौ	परितापे
११३	दीडो	क्षये
११४	डीडो	गतौ
११५	धीडो	अनादरे
११६	मीडो	हिंसायां
११७	रीडो	श्रमणे
११८	लीडो	श्लेषणे
११९	वीडो	वृणोत्वर्थे
१२०	पीह	पाने
१२१	ईह	गतौ
१२२	प्रीह	प्रीतौ
१२३	माह	माने
	एते	हेदित.
१२४	शृपीञ्	तितिक्षाया
१२५	शुचिरीञ्	पूतिभावे
१२६	णहोञ्	बधने
१२७	रडोञ्	रागे
१२८	शपीञ्	आक्रोशे
		एते त्रितः
		इति दिवादयः दपविरुणाः
		ध्वः
१	पुध्व	अभिषेपे
२	पिध्व	बधने

स.	धुः	अर्थः
३	श्रिब्	निशान
४	डुमिब्	प्रक्षेपणे
५	चिब्	चयने
६	स्तृब्	आच्छादने
७	कृब्	हिंसाया
८	वृब्	वरणे
९	धुब्	कपनं
१०	घृब्	
	एते	मितः
११	टुटु	उपतापे
१२	शु	श्रवणे
१३	हि	गतिवृद्धयोः
१४	पृ	प्रीतो
१५	सृ	चलने च
१६	आष्ट	व्याप्तौ
१७	शकल	शक्तौ
१८	राधि	ससिद्धौ
१९	साधि	
२०	तिक	हिंसायां
२१	तिग	
२२	पघ	
२३	निष्टृषा	
२४	दमु	प्रागल्भ्ये
२५	ऋधु	दमे
	एते	वर्द्धने
२६	अशृह्	मवतः
२७	धिघह्	व्याप्ता
		आस्कृदने
		डितावेतौ
		इति श्नुविकरणाः धव ।

१	तुदीब्	व्यथने
२	दिजौब्	अतिमर्जने
३	भस्जौन्	पाके
४	क्षिपीब्	प्रेरणे
	एते	मितः
५	छर्ता	छेदने
६	खिर्दी	परितापे
७	पिश	अनपरे
		वृत्

स.	धुः	अर्थः
८	रि	गती
९	पि	
१०	धि	धारणे
११	क्षि	निनासगत्योः
१२	पू	प्रेरणे
१३	मृ	प्राणत्यागे
१४	कृ	विक्षेपणे
१५	गृ	निगरणे
	एते	मवतः
१६	टह्	अनादरे
१७	धृह्	स्याने
		डितावेतौ
१८	प्रष्टो	शीघ्रने
		वृत्
१९	सृजौ	विसर्गे
२०	टोमस्जौ	शुद्धौ
२१	ऊरजौ	भगे
२२	ऊमुजौ	कौटिल्ये
२३	रुशौ	हिसने
२४	रिती	
२५	सुपौ	स्पर्शे
२६	स्पृशौ	
२७	डिज्ञौ	गती
२८	निच्छा	
२९	मृक्षौ	आमर्शे
३०	मिशी	प्रवेश
३१	णुदा	धादे
३२	पदल	अनसातने
३३	ओनश्चू	छेदने
३४	उच्छौ	मिषांभे
३५	ऋष्ट	इन्द्रियप्रलयमूर्तिभावयोः
३६	मिच्छ	उच्छेदे
३७	चर्च	परिमाणे
३८	जर्ज	
३९	शर्श	
४०	तच	सवरणे
४१	ऋच	स्तुती
४२	उञ्ज	धार्त्रे

सं.	धुः	अर्थः	सं.	धुः	अर्थः
४३	उञ्ज	उत्सर्गे	८३	वृह्	हिंसार्थाः
४४	लुभ	विमोहने	८४	वृह्	
४५	रिफ	कथनयुद्धनिदाहिंसादानेषु	८५	स्तुह्	
४६	ऋफ	हिंसायां	८६	डपु	इच्छायां
४७	ऋफ्फ		८७	मिप	स्पर्धायां
४८	वृफ	वृत्तौ	८८	किल	शैत्यकीडनयोः
४९	वृफ्फ		८९	तिळ	स्नेहने
५०	टफ	उल्लेशे	९०	चळ	विलसने
५१	टफ्फ		९१	धिळ	संवरणे
५२	गुफ	प्रथने	९२	इळ	स्वमक्षेपणयोः
५३	गुफ्फ		९३	विळ	भेदने
५४	तुभ	पूरणे	९४	निल	गहने
५५	तुभ्भ		९५	हिल	भावकरणे
५६	शुभ	शोभायै	९६	सिल	उञ्छे
५७	शुभ्भ		९७	शिल	
५८	दमी	प्रथे	९८	उछि	
५९	धृती	हिंसायां च	९९	लिख	अक्षरविन्यासे
६०	क्षपी	गतौ	१००	कुट	कौटिल्ये
६१	जुन		१०१	पुट	संक्षेपणे
६२	शुन	विधाने	१०२	कुच	संकोचने
६३	विध		१०३	व्यच	व्याजीकरणे
६४	मृड	मुखने	१०४	गुज	शब्दे
६५	मृड्		१०५	गुड	रक्षणे
६६	पृण	प्राणने	१०६	लिप	क्षेपणं
६७	मृण	हिंसायां	१०७	छुर	छेदने
६८	तृण	कौटिल्ये	१०८	चुट	
६९	पुण	कर्मणि शुभे	१०९	छुट	
७०	मुण	प्रतिज्ञाने	११०	शुट	विकसने
७१	कुण	शब्दोपकरणयोः	१११	सुट	
७२	दृण	हिंसागतिकौटिल्येषु	११२	मुंट	आक्षेपप्रमर्दनयोः
७३	धुण	भ्रमणे	११३	तुट	कलहकर्मणि
७४	धुण्ण		दंतिश्वर्ययोः	११४	सुड
७५	धुरे	शब्दे	११५	काड	मदे
७६	कुर	विनेखने	११६	दट	संक्षेपणे
७७	धुर	छेदने च	११७	तड	घसने
७८	खुर	संवेष्टने	११८	कुड	वात्ये च
७९	मुर	भीमार्थशब्दयोः	११९	घुट	प्रतिघाते
८०	धुर	उद्यमने	१२०	तुड	तोडने
८१	धुर	उद्यमने			
८२	धृह्	उद्यमने			

सं.	धुः	अर्थः
१२१	धुड	सवरणे
१२२	स्थुड	
१२३	स्फर	स्फुरणे
१२४	स्फुर	
१२५	मुड	उत्सर्गे
१२६	वृड	संघाते
१२७	भृड	
१२८	हुड	
१२९	तृड	
१३०	स्फळ	निमज्जने
१३१	स्फुल	चलने
१३२	णू	सचये च
१३३	धू	स्तवने
१३४	गु	विधूनने
१३५	धु	पुरीपास्तर्गे
		गतिसंघर्षयोः

एते भवन्तः

१३६	कूड्	शब्दे
१३७	कूड्	
१३८	गुरीड्	उद्यमने
		वृत्
१३९	पृड्	व्यापामे
१४०	जुपीड्	प्रतिस्त्वनयोः
१४१	विजीडो	भयचलनयोः
१४२	लजीडो	ग्रीडे
१४३	लसृजाडो	
१४४	ध्वजाड्	सगे
१४५	रभीड्	राभस्ये
१४६	उग्र तीड्	प्रांती

द्वितः

इति तनादय शक्तिवृत्तयोः

धवः

१	रुधिर्ज्ञो	आवरणे
२	भिदिर्ज्ञो	निदारणे
३	ठिदिर्ज्ञो	द्वेषीकरणे
४	रिचिर्ज्ञो	विरचने
५	त्रिचिर्ज्ञो	तृधग्भावे
६	धुदिर्ज्ञो	सप्रेक्षणे

सं.	धुः	अर्थः
७	मुजिर्ज्ञो	योगे
८	छृदिर्ज्ञु	दांसिदेवनयोः
९	तृदिर्ज्ञु	हिंसानादरयोः

एते द्वितः

१०	मिङ्गर्धाक्	दांती
११	खिदौह्	दैग्ये
१२	विदोइ	विचारे

द्वितः

१३	कृती	घेष्टने
१४	शिष्ट	निशेषणे
१५	पिष्ट	संचूर्णने
१६	उभजो	आमर्दने
१७	मुजो	रक्षाशानयोः
१८	तृह	हिसने
१९	हिसि	
२०	उन्दी	कृदने
२१	अजू	गतिव्यक्तिसंक्षणेऽ
२२	तचू	सकोचने
२३	ऊनिर्जा	भये
२४	वृजी	वर्जने
२५	पृची	सपर्चने
	एते	भवन्तः

इति तनादय अम्बिकरणोः

धवः

१	तनुञ्	विस्तारे
२	पणुञ्	दाने
३	अणुञ्	हिंसायो
४	क्षिणुञ्	
५	ऋणुञ्	गतां
६	तृणुञ्	अदने
७	धृणुञ्	दत्तां

द्वितः

८	वनुह्	याचने
९	मनुह्	योगे

द्वितः

इति तनादय अम्बिकरणोः

धवः

स.	धुः	अर्थः
१	दुःखीन्	द्रव्याविनमये
२	प्रीन्	तृप्तिदीप्तयोः
३	श्रीन्	पाके
४	मीन्	हिंसायां
५	पिन्	बंधने
६	स्कुन्	आप्रवणे
७	क्रन्	शब्दे
८	दृन्	गतौ
९	गृहन्	उपदाने
१०	पून्	पवने
११	स्तुन्	आच्छादने
१२	ठन्	हिंसायां
१३	वृन्	वरणे

वित्तः

१४	शृ	} हिंसायां
१५	कृ	
१६	मृ	
१७	पृ	पाठनपूरणयोः
१८	तृ	घरणे
१९	सृ	भरसने
२०	दृ	भये,
२१	नृ	नये
२२	जू	षयोहानी
२३	क्व	} गतौ
२४	द्व	
२५	गृ	
		शब्दे

एने संवतः

२६	पून्	कंपने
२७	प्रीन्	तर्पणे

वित्तौ

२८	ज्या	हानी
२९	ळी	घरणे
३०	ली	गतौ
३१	री	रेपणे
३२	ली	रेपणे

मृत्

३३	मी	वरणे
३४	नी	भये

स.	धुः	अर्थः
३५	क्षीपु	हिंसायां
३६	ज्ञा	अनवावने
३७	बंधो.	बंधने
३८	ग्रथ	प्रतिहर्षविमोचनयोः
३९	मथ	विलांडने
४०	ग्रंथ	संदर्भे
४१	कुंध	संक्रेशे
४२	मृद	क्षौद्रे
४३	मृड	मुखने
४४	गुध	रोपे
४५	कुप	निष्कर्षे
४६	क्षुभ	संचलने
४७	णम	} हिंसायां
४८	तुम	
४९	क्षिन्	विधंधने
५०	अश	भोजने
५१	धस	उच्छे
५२	इप्	अभीक्ष्णे
५३	विप	विप्रयोगे
५४	मुप	} सेहनसेचनसेवनपूरणेभ्यः
५५	मुप	
५६	मुप	स्तेये
५७	पुप	पुष्टौ
५८	खच	भूतप्रादुर्भावे

एते मर्वतः

५९ वृद्धः समत्तौ

वित्

इति क्रयादयः आविकरणाः

धनः

१	चुर	} स्तेये
२	छुठ	
३	चिति	स्मरणे
४	यत्रि	चूर्णसकोचने
५	खुट	परिहासे
६	कुद्रि	अमृतभाषणे
७	लड	उपसेवायां

सं.	धुः	अर्थः
८	मिदि	कहने
९	तिल	
१०	खिह	
११	ओलडि	उरक्षेपे
१२	हुल	
१३	जल	अपवारणे
१४	पीह	गहने
१५	नट	अवस्यदने
१६	अथ	प्रीतिहर्षे
१७	वध	सयमने
१८	पृ	पूरणे
१९	वर्द	छेदने च
२०	जर्ज	बलप्राणनयोः
२१	इल	प्रेरणे
२२	जुड	
२३	चूर्ण	
२४	पृथ	प्रक्षेपे
२५	संघ	सर्वधे
२६	मक्ष	अदने
२७	चुटि	छेदने
२८	चुट	
२९	छुट	
३०	फुट	
३१	चुट	अल्पीभावे
३२	अट	अनादरे
३३	पुट	
३४	श्वठ	गतिसंस्कारयोः
३५	श्वठि	
३६	तुजि	
३७	पिजि	हिंसावलिदाननिकृतनेषु
३८	पिशा	
३९	सात्र	सामप्रयोगे
४०	श्वल्क	भाषणे
४१	बल्क	
४२	क्षिप	क्षेपणे
४३	पथि	गती
४४	पिच	कुट्टने
४५	छद	संवरणे
४६	अण	दाने
४७	तड	आघाते

सं.	धु	अर्थः
४८	खड	भेद
४९	खाडि	
५०	कडि	
५१	वडि	त्रिभाजने
५२	माडि	भूपाया
५३	भडि	कल्याणे
५४	छर्द	वमने
५५	पुस्त	आदरानादरयोः
५६	चुद	सचौदने
५७	नक्क	नाशने
५८	धक्क	
५९	णशि	
६०	चक्क	व्यथने
६१	चुक्क	
६२	क्षल	शौचकर्मणि
६३	तल	प्रतिष्ठाकरणे
६४	तुल	उन्माने
६५	पुल	समुच्चये
६६	रतूप	
६७	मूल	रोहणे
६८	डिप	क्षेपे
६९	कल	
७०	विल	
७१	जासि	रक्षणे
७२	कुडि	
७३	पल	
७४	शुल्व	माने
७५	शूर्प	
७६	मुट	सचूर्णने
७७	वज	मार्गणसंस्कारयोः
७८	व्रज	
७९	शुल्क	सजने
८०	छवि	गत्या
८१	क्षपि	क्षान्यां
८२	क्षजि	कृच्छ्रजीवने
८३	श्वर्त	गमने च
८४	घट	चलने
८५	खट	सवरणे
८६	व्यय	क्षये

सं.	धुः	अर्थः	
८७	मुस्त	संघाते	
८८	डयि		
८९	डिपि		
९०	पिडि		
९१	वृण		
९२	पुम		अभिवर्द्धने
९३	टकि		वघने
९४	धूम		कांतिकरणे
९५	कांट		वर्णने
९६	पूज		पूजने
९७	शुठ	आलस्ये	
९८	शुठि	शोषणे	
९९	मार्ज	शब्दे	
१००	गर्ज		
१०१	घृ		स्त्रवणे
१०२	पचि		विस्तारे
१०३	तिज		निशाने
१०४	कृत		आख्यानने
१०५	कुवि		छादने
१०६	लुवि		अर्द्धने
१०७	तुवि		
१०८	हृप		व्यक्तायां वाचि
१०९	म्रक्ष	म्लेछने	
११०	म्रछ		
१११	शठ	हिंसायां	
११२	जुठि		
११३	जस		
११४	रुज		
११५	धूम		
११६	लप		
११७	वर्ह		
१२८	गर्ह		अभिकांक्षणे
११९	गुर्द		पूर्वनिर्केतने
१२०	धर्के		स्तुती
१२१	ईड		
१२२	रूप		
१२३	चर्च		
१२४	वुफ	रोषणे	
		लप्ययने	
		भाषणे	

सं.	धुः	अर्थः
१२५	शब्द	सगिरोविष्करणे
१२६	कण	निमीलने
१२७	जमि	नाशने
१२८	सूद	आश्रवणे
१२९	जस	ताडने
१३०	पश	वचने
१३१	अम	रोगे
१३२	चट	हंक्षर्पाः
१३३	स्फुट	
१३४	घट	
१३५	दितु	मर्दने
१३६	अर्ज	प्रतियत्ने
१३७	धुप	विशब्दे
१३८	आडः	क्रंदे
१३९	लस	शिल्पयोगे
१४०	भूप	अलंकारे
१४१	मोक्ष	आसने
१४२	अह	पूजने
१४३	ज्ञा	नियोगे
१४४	यत	निकारोपस्कारयोः
१४५	निसश्च	प्रसहने
१४६	धृप	
१४७	भज	विश्राणने
१४८	वस	अहच्छेदापहरणेपु
१४९	चर	संचये
१५०	च्यु	सहने
१५१	भू	भावकरणे
१५२	कृप	
१५३	रक	आस्वादाने
१५४	रज	
१५५	अंच	विशेषणे
१५६	लिगि	चित्रकरणे
१५७	मुद	संसर्गे
१५८	त्रस	वारणे
१५९	मुच	प्रमोचने
(आस्वदः सकर्मकात्)		
१६०	पुप	धारणे
१६१	दल	विदारणे

सं. घुः

अर्थः

१६२ पट
१६३ पुट
१६४ छुट
१६५ छुजि
१६६ तुजि
१६७ पिजि
१६८ मजि
१६९ विमि
१७० कुसि
१७१ दासि
१७२ लसि
१७३ त्रासि
१७४ कुशि
१७५ घटि
१७६ वृहि
१७७ गुप
१७८ धूप
१७९ मिच्छ
१८० चीव
१८१ वई
१८२ वल्ह
१८३ पुय
१८४ लोह
१८५ लोतृ
१८६ मर
१८७ वृप
१८८ तर्क
१८९ वृष्ट
१९० धूर
१९१ स्वद
१९२ सूत्र
१९३ मूत्र
१९४ रूक्ष
१९५ बन्क
१९६ कच्छ
१९७ चित्र

भाषार्थाः

आप्यायने
सवरणे
अयमोचने
प्रस्त्ररणे
पारुष्ये
दर्शने
शैथिल्ये
चित्रकरणे
कदाचिदर्शने च
समावाते

सं. घुः

अर्थः

१९९ मिश्र
२०० छिद्र
२०१ अध
२०२ दंड
२०३ अरु
२०४ अग
२०५ पर्ण
२०६ वर्ग
२०७ कथ
२०८ वर
२०९ गण
२१० शठ
२११ श्वठ
२१२ पट
२१३ बट
२१४ मृप
२१५ रह
२१६ स्तन
२१७ गदी
२१८ पत
२१९ पप (अगि)
२२० स्वर
२२१ रच
२२२ कळ
२२३ चह
२२४ मह
२२५ सर
२२६ वृप
२२७ श्रथ
२२८ स्पृह
२२९ भाम
२३० सूच
२३१ खेट
२३२ खोट
२३३ गोम
२३४ कुमार
२३५ शील

सपर्चने
कर्णभेदे
दृष्ट्युपसहारे
दडनिपाते
लक्षणं
पदलक्षणे च
हरितभावे
वर्णक्रियाविस्तार-
गुणवचनेषु
वदने
ईप्सायां
सखयाने
सम्पन्नभाषणे
प्रथे
तितिक्षाया
त्यागे
देशशब्दे
गतौ वा
" "
आक्षेप
प्रतिपत्ते
गनौ
परिकल्पने
पूजाया
शैथिल्ये
ईप्सायां
त्रोत्र
पशुन्ये
भक्षणे
क्षेप
उपक्षेप
श्रीडने
उपकरणे

१९८ अंस

स. घुः	अर्थः
२३६ साम	सात्वने
२३७ बेल	कालोपदेशे
२३८ पल्यूल	स्वप्नपवनयोः
२३९ वास	गतिमुखसेवनयोः
२४० गवेष	मागिणे
२४१ वास	उपसेवायां
२४२ निवास	आच्छादने
२४३ भाज	पृथक्करणे
२४४ समाज	प्रीतिदर्शनयोः
२४५ ऊन	परिहाने
२४६ कूट	दाहे
२४७ केत	} आमत्रणे
२४८ ग्राम	
२४९ कुण	
२५० स्तेन	चौर्ये
२५१ वत्रि	विभाजने
२५२ लजि	प्रकाशने
२५३ पार	} कर्मसमाप्तौ
२५४ तीर	
२५५ स्तोम	स्त्राध्यायां
२५६ सुख	} तत्क्रियायां
२५७ दुःख	
२५८ रस	आस्वादस्नेहनयोः
२५९ व्यय	वित्तसमुत्सर्गे
२६० रूप	रूपक्रियायां
२६१ छेद	द्वेषीकरणे
२६२ लाभ	प्रेरणे
२६३ वण	गात्रविचूर्णने
एते मवंतः	
२६४ पदै	गतौ
२६५ प्रहै	प्रहणे
२६६ मृगै	अन्वेषणे !
२६७ कुहै	विस्मापने
२६८ शेरै	} विक्रातौ
२६९ वारै	
२७० स्थूल	परिवृहणे
चूट	
२७१ अर्धै	उपयांचाया

सं. घुः	अर्थः
२७२ संत्र	संदानक्रियायां
२७३ गर्व	माने
२७४ सग्रामै	युद्धे
२७५ अचितै	सविचै
२७६ छदै	सवरणे
२७७ दशै	दशने
२७८ दशै	दर्शने च
२७९ डगै	} संघाते
२८० डिगै	
२८१ तजै	कुटुंबधारणे
२८२ मत्रै	गुप्तभाषणे
२८३ स्पर्श	ग्रहणश्लेषणयोः
२८४ मर्से	} संतजने
२८५ तर्जे	
२८६ वरतै	} अर्दने
२८७ प्रथै	
२८८ किष्कै	हिंसाया
२८९ निष्कै	परिमाणे
२९० च्छै	ईप्साया
२९१ कृणै	संकोचने
२९२ तूणै	पूरणे
२९३ भूणै	आशया
२९४ शठै	श्लाघायां
२९५ यक्षै	पूजायां
२९६ स्यम्यै	वितर्कणे
२९७ गुरै	उद्यमने
२९८ कुस्यै	कुत्सृतौ
२९९ समै	} आलोचने
३०० लक्ष्यै	
३०१ कुस्यै	अत्रक्षेप
३०२ कुट्टै	प्रतापने
३०३ मल्लै	आमंडने
३०४ वचै	प्रलभने
३०५ कृपै	शक्तिवधने
३०६ मंदै	वृत्तियोगे
३०७ मंदै	परिकूजे
३०८ विधै	ध्याननिवासेषु
३०९ मनै	सामे

मं. धुः	अर्थः
३१० युद्	जुगुप्सायाम्
३११ गृद्	विज्ञापने
हृदितः	
३१२ ल्क्षन्	दर्शनांकनयोः
जित्	
३१३ युजौ पृच	संयमने
३१४ प्ह	मर्षणे
३१५ ईर्	क्षेपणे
३१६ ली	द्रवीकरणे
३१७ वृजी	वर्जने
३१८ नृ	वयोहानौ
३१९ रिच	वियोजनसंपर्चनयोः
३२० शिप	असर्वोपयोगे
३२१ विपूर्वो (वि-शिप)	प्रतिशये
३२२ तृप	मीणने
३२३ हृद्	संदीपने
३२४ छद्	अपवारणे
३२५ हमी	मये
३२६ मी	गतौ
३२७ अथ, क्रय, हिसि, हिंसायाम्	
३२८ अय	वधनेच
३२९ चीक, शीक	आमर्षणे
३३० आळः सद	गतौ
३३१ जुप	परितर्पणे

पाठप्रयोजनमनिष्विमनिहृद्विकल्पे
द्वेच्छमभृत्तिरव्यो निड वागनैश्च ।
दोनत्वमिहृद्विकलता च यथाक्रमेण
धृतां सुधीनिरधिगम्यमिता स्वराणाम् (?) ॥

सं. धुः	अर्थः
३३२ श्रंध, ग्रंध	संदर्भे
३३३ आधृ	लंभने
३३४ तनु	श्रद्धोपहिंसायां
३३५ गेः (गिपूर्वस्तनुः)	द्वैष्ट्ये
३३६ वच	संदेशवचने
३३७ मान	पूजायाम्
३३८ गर्ह	विनिन्दने
३३९ मार्ग	अन्वेषणे
३४० कठि	शोके
३४१ मृजू	शौचालंकारयोः
३४२ घृप	प्रसहने

मवंतः

३४३ मृपे	तितिक्षायां
३४४ तपे	दाहे
३४५ वदं	मापणे
३४६ अर्से	पूजायाम्
३४७ अर्दे	हिंसायाम्
३४८ शुपे	शोषणे

ऐदितः

३४९ वृज्	वरणे
३५० घृज्	कंपने
३५१ प्रीज्	तर्पणे

जितः

इति चुरादयो धवः समाप्ताः ।

पात्राम्भोजानमन्मानवपतिमकुटानव्यमाणिक्पतारा-
निकाससेविताद्यञ्जितिललितनखानीकशीतांशुर्विव ।
दुर्बारांगवाणांबुरहद्विगकरोद्भवस्तमिध्यांधकारः
शब्दब्रह्मास जीयाद् गुणनिधियुणनादिब्रतीशस्सुसौख्यः